شەرعناسی (٢)

ئەحکامی زەکات

پێناسەی برۆ جۆرو پۆل و کاتی

نووسینی مامۆستا کرێکار

چاپی یەکەم

٢٠١٩-١٤٤٠

ئەحکامی زەکات

پێناسەی بڕو جۆرو پۆل و کاتی

نووسینی: مامۆستا کرێکار

بۆ پۆلی دووەمی ئامادەیی ئامەدی ئیسلامی

ساڵی: ٢٠١٩ز-١٤٤٠ك

زانکۆی ئازادی دیراساتی ئیسلامی زادی

ماڵپەری زادی

www.zadyreman.com

فەیسبووك

www.fb.com/zadyreman

تویتەر

twitter.com/zadyreman

ئیمەیل

Zadyreman@gmail.com

بسم الله الرحمن الرحيم

إِن الحَمْدَ للّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ ونَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللّهِ مِنْ شُرُورِ أنْفُسِنا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أعْمَالِنا، مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلِ فَلا هادِيَ لَهُ. أَشْهَدُ أنْ لَا إِلَٰهَ إِلَّا الله وَأَشهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبدُهُ وَرَسُولُهُ.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا * يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا

أَمَّا بَعْدُ:فَإِنَّ أَصْدَقَ الحَدِيثِ كِتابُ اللهِ، وَخَيرَ الهَدِي هَدْيُ مُحَمَّدٍ صَلى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ

وَشَرَّ الأُمُورِ مُحْدَثاتُها، وَكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلالَةٌ، وَكُلَّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ.

پێشەکی

لەگەڵ ئەو بارودۆخە ناسروشتییەشدا کە تێیدابووم، بەیارمەتی خوای گەورە لە ماوەی مانگێك و چوار رۆژدا باسی زەکاتیش تەواوبوو. تەعلیماتی زیندان وابوو کە داوای دووشتم بکردایە (پۆشاك، کتێب.. هتد) دەبوو دووشتم لای خۆم لابردایە، گوایە لەبەرئەوەی (بەحساب) ژووری زینداکەم بچووکە، لێم بچوکترنەبێتەوە، واشنەبوو.. بۆیە ناچاردەبووم چوارکتێب سەیرکەم و بیگۆڕمەوە بەچوار کتێبیتر، کە بەپۆستیش بۆیان دەناردم.. جاری واش هەبوو، دوای گەیشتنی کتێبەکە بەپۆست، من دوای سێ هەفتە دەستمدەکەوت. بەڵام خوا پاداشتی ماڵ و منداڵ و هاوکارانیتر بداتەوە، ئەو چاپانەیان بۆ پەیدادەکردم کە کراون بەیەکبەرگ، یان بەدوو، وەکو (نیل الاوطار)ی شەوکانی کە چاپێکی چواربەرگی و چاپێکی حەوتبەرگی هەیە، بەڵام چاپێکی یەکبەرگیش کراوەو خێزانم لە سوریاوە بۆی هێنام.. لەبەر ئەوەیە کە زۆرجار ئاماژە بەیەکبەرگییەکە دەکەم.

- هەندێك کتێبیتری دووچاپییم لەبەردەستدابوو، وەکو چاپی یەکەم و دووەمی (مَجْمُوع الفَتَاوَىٰ)ی ئیمامی ئیبنوتەیمیە، کە لاپەڕەو بەرگەکانیان جیاوازن، یەکەمیان چاپی سعودیەیەو ٣٧ بەرگە، دووەمیان چاپی لوبنانەو ٢٥بەرگە. بەڵام ئەوەی باشە کە لە چاپی دووەمدا ناوی بەرگەکانی نەگۆڕیووە، بۆ نموونە لە هەردووچاپەکەدا باسی زەکات وا لەبەرگی بیست و پێنجەمدا، بەڵام چاپی دووەمووردتر نوسراوە بۆیە جیاوازیان نزیکەی ٣٠ لاپەڕەیە بۆ نموونە باسی (عوشر) لە چاپی یەکەمی سعودیەدا لاپەڕە (٥٥)ە و لە چاپی دووەمی لوبناندا لاپەڕە (٢٨)ە. هیوادارم خوێنەر لەمەدا سەری لێ تێکنەچێت، کە دەبینێت لاپەڕەکان کەمێك لێك دوورن.

- دەتوانم بڵێم ئەم کتێبەی بەردەست ناوەڕۆکی کتێبی (صَحِيحُ فِقْهُ السُّنَةَ) و (مصارف الزكاة) و (الزكاة في الاسلام)ی هەموو تێدایەو ٩٠% ی مَجْمُوع الفَتَاوَىٰ و ٨٠% ی نيل الأوطار و ٦٠% (المجموع)و پاشان سەرچاوەی شەرعناسی مەزهەبەکانی ئەهلی سووننەت (حەنەفی و مالیکی و شافیعی و حەنبەلی و زاهیری) هەمووشیان تا رادەیەکی زۆر، بەتوێژینەوەی شەرعناسانی سەردەم وەکو ئیبن بازو بن عوثێمین رحمهم الله و شێخ یوسف قەرەزاوی. فەرمووودەکانیشم بەحوکمی ناساندنی شێخی ئەلبانی رەحمەتی کردووەو هەڵبژادنی رای پەسەندتر زیاتر لە ئیمامی ئیبنوتەیمیەو ئیبنوقودامەو نەوەوی و شەوکانی وەرگرتووە، کە پسپۆڕی بەراووردی مەزهەبەکانن و دوورن لە دەمارگیریی مەزهەبی والْحَمْدُ لِلَّهِ.

- هەروەکو لە باسەکانی نوێژەکەشدا ئاماژەم پێداوە، لێرەشدا تەئکیدی لێ دەکەمەوە کە من بۆ خۆم خاوەنی بۆچوونێکی سەربەخۆی شەرعەکە نیم، چونکە لەو ئاستەدانیم تا بۆچوونی خۆمم هەبێت و خۆبخزێنمە ریزی شارەزایانی شەرعەوە، چجای شەرعناسان و ئینجا پێشەوایانمان، بەڵام بۆ چاوکردنەوەی خوێنەر _بەتایبەتی فەقێ و قوتابیانی دیراساتی دینیی و داعییەکان_ بۆچوونی هەموان دێنمەوە بە ئیستیدلالەکانیشیانەوە، تا بزانرێت چۆن و بۆچی بۆچوونێکیانم بەپەسەندتر ناساندووە. کە توێژەرەوەکانیش لەناو خۆیاندا راجوێبوون، بەڕای خۆم بەهێزەکەیانم پەسەندکردووە. چونکە نامەوێت خوێنەر لەو دووسێ رێیانەدا جێبهێڵم، بۆ خۆم زیاتر لە پازدەساڵ ئەو پەسەندنەزانینەم لە (فقه السنة)ەکەی سەیید سابقی رەحمەتییدا کێشاوەو پێمناخۆشبوو کە بۆچوونی زۆری شەرعناسانی دەهێنایەوەو تەرجیحی بەهیچیان نەدەداو بۆ خوێنەری جێدەهێشت.. دیارە ئەو رەحمەتی خوای لێبێت مەبەستی ئەوەبوو کە خوێنەرو قوتابیانی شەرع ئازادانە سەرنجی بۆچوونەکان بدەن و

خۆیان پەسەندترینیان هەڵبژێرن، بەڵام ئەو رَحِمَهُ الله كتێبەكەی بۆ شەرعزانان نووسی، نەك بۆ ئێمەمانان، كە ئێستا بۆچوونەكان و خاوەنەكانیان دەناسمەوە.. بۆیە ویستم ئەم رێیە بەوە كورتكەمەوە كە دەڵێم: پێم وایە.. پەسەندترە.

- زۆرو كەمی خاوەن بۆچوونەكان و ئاستی پێشەوایەتییان كاریگەری لەسەر پەسەندتر ناساندنەكانم نەبووە، هەرچەند بێگومان پێشەوایانی تابعین و پاشان سەرمەزهەبەكان لە پێشترن، بەڵام دەشێت بۆچوونێكی ئیمامی نەوەوی یان شەوكانی یان بن عوسمێن پەسەندتر بێت، با بەتەنهاش بێت، وەكو لە پاكژییەكەدا بۆچوونی بن عوثێمینم پێ پەسەندتربوو دەربارەی پاكی خوێن و ئیسپەرتۆ، لە كاتێكدا لە پاكژێتیی خوێندا پێچەوانەی چوار مەزهەبەكەو ئیبنوتەیمیەو طەبەری و شەوكانیش بوو.. چونكە ئیستیدلاكەی بەهێزتر بوو وَاللَّهُ أَعْلَمُ.. لێرەشدا وامكردووە.. رای ئیمامی ئەبوحەنیفە لە شیاوێتیی پارەدان بۆ سەرفترە لە جیاتی سامانی سەرفترەم پێ پەسەندتربووە، یان بۆچوونی شێخی قەرەزاوی لە زەكاتی لۆكەدا، چونكە نە شەرعناسانی پێشترو نە شەرعناسانی سەردەم وەكو ئەو گرنگی و نرخ و كاریگەریی بەرهەمی لۆكە نازانن، كە وولاتەكەی ئەو (میسر) یەكەمین وولاتی جیهانە لە بەرهەمهێنانی لۆكەدا.. حەتمەن شەرعناسێكی وەكو ئەم زیاتر پەی بە باسەكە دەبات.

- هەندێك تێبینی لەسەر لیستی فەرموودەكان كە لە كۆتایی كتێبەكەدایە.

١- فەرموودەی واهەیە دوو جار یان سێ جار دووبارە بۆتەوە (هەندێك برگەی یان هەمووی) هەمووشیان بە گوێرەی پیتی سەرەتایان ریزكراونەتەوە، ئەمە لەبەرئەوەیە كە جاری وا هەیە فەرموودەیەك بۆ سێ باسی جیاواز دەبێتە بەڵگە، چونكە خۆی چەند برگەو واتایەكی هەیە، ئەمەش لە نووسینی كتێبی پێشەوایاندا باوە.. بۆیە

دەبینیت فەرموودەوانێکی پێشەوای وەکو ئیمامی بوخاری جاری وا هەیە فەرموودەیەکی لە دە شوێندا هێناوەتەوە (بە پێی بابەت و بڕگەو واتاکانی).

٢- لە لسیتەکەدا دەبینیت فەرموودەی زەعیفی تێدایەو وتراوە کە زەعیفە، لەبەرئەوە نییە کە من کردوومە بە بەڵگە، نا، ئەوە لایەنێکی بۆچوونە جیاوازەکانی شەرعناسان کردوێتی بە بەڵگەی خۆی، بەڵام دواتر زانراوە کە زەعیفە، منیش وەکو بۆچوونی خۆیان هێناومەتەوەو ئاماژەم بە زەعیفێتی ریوایەتەکە داوە.، کە بێگومان منیش هەر لە نەوەوی یان ئیبنوحەجەر یان شەوکانی ئەحمەد شاکرو شێخی ئەلبانییەوە رحمهم الله هێناومە.

٣- فەرمودەی وا هەیە کە خاوەنی هەر چوار (السنن) هێناویانەتەوە، یان سیانیان و ئیمام ئەحمەد، شەوکانیش هێناوێتییەوە، یان غەیری ئەو، کەس ئاماژەی بەحەسەن و سەحیحی نەداوە، ئەرجەح ئەوەیە کە ئەو چوار پێشەوایەی فەرمودەوانی، یان توێژەرەوەی وەکو شەوکانی ئەگەر زەعیفبوایە، ئەوان بێباسکردنی بەجێیان نەدەهێشت.. بەمانەشدا چوومەتەوەو حوکمی توێژەرەواکانم دەربارەیان هێناوەتەوە والحمدلله.

بەندی یەکەم

■ پێناسەی زەکات و فەرزێتیی

بەندی یەکەم
پێناسەی زەکات و فەرزێتیی

باسی یەکەم
پێناسەی زەکات

زەکات(الزَّكَاة): ووشەیەکی عەرەبیە، لە پێش ئیسلامدا بە مانا زمانەوانییەکەی بەکارهاتووە[1]، پاشان وەکو زاراوەیەکی شەرعیی تایبەت بەئیسلام بڵاوبۆتەوە، رەنگە ئەمەش هۆکاری ئەوە بێت کە لە هەموو زمانەکاندا وەکو خۆی ماوەو وەکو (الصَّلاَة) نییە، کە لە زمانی گەلانی سەرزەمیندا زاراوەو مانای خۆی هەبووە، وەکو کوردی کە (نوێژ)یان لەبەرامبەریدا داناوە، کە پێشتر (نوێژ) لە دینەکانیتری پێش ئیسلامیشدا هەبووە.

الزَّكَاة: لە رووی زمانەوانییەوە: (لُغَةً: مِنْ الزَّكَاءُ: النَّمَاءُ وَالزِّيَادَةُ).[2] واتە: مانایەکی (الزكاء)ەکە، زیادبوونی و گەشەو نەشونمایە.

ئیبنولئەثیر لە کتێبە نایابەکەیدا (النهاية في غريب الحديث) دا دەفەرموێ: (ئەسڵی وشەی زەکات لە زمانەوانییدا بریتییە لە: پاکژیی و پاڵفتەبوون گەشەو نەشونما،

---

١ ئیمامی نە وەوی: المجموع ٢٨٨/٥.

٢ الراغب الاصفهاني: المفردات في غريب القران ل٢١٣، مجمع اللغة العربية المعجم الوسط ٣٩٨/١.

بەرەكەت و زیادبوون، مەدحكردن. زەكاتدانیش پاڵفتەكردنی سەروەت و سامانە، سەرفترەش پاكژیی جەستەیە).[1]

* خوای گەورە دەربارەی پاڵفتەبوونی دڵ و دەروون دەفەرموێ: (قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّاهَا)الشمس/٩ واتە: بە راستی ئەو كەسە سەرفرازە كە دەروونی خۆی پاڵفتەكردووە و بەپاكیی رایگرتووە.

* بە مانای مەدحكردنیش دەربارەی دەفەرموێ: (فَلا تُزَكُّوا أَنفُسَكُمْ)النجم/٣٢ واتە: مەدحی خۆتان مەكەن، بەوەی كە پێی سەرسام بن و بۆ شانازیی و خۆبادان بە خۆتاندا هەڵدەن.

* بۆ مانای چاك و چاكسازییش دەربارەی دەفەرموێ: (فَأَرَدْنَا أَن يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِّنْهُ زَكَاةً)الكهف/٨١ واتە: ویستمان خوای پەروەردگاریان لەو چاكترو چاكەكارتریان پێ ببەخشێت.

- بەو برە سامانەش دەوترێت زەكات كە لە سەروەت و سامانە گشتییەكە دەردەكرێت، چونكە ئومێدی ئەوە هەیە كە ببێتە مایەی پاڵفتەبوونی سامانە گشتییەكە و مانەوەی بە سەلامەتی.

- ئەسڵی ناوی (زەكات) لەو ئایەتەوە هاتووە كە خوای گەورە تێیدا دەفەرموێ: (خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا)التوبة/١٠٣ واتە: برە سامانێكیان _بەسیفەتی خێروخێرات_ لێ وەرگرە، كە پاڵفتەیان دەكات پێی و گەشەو نەشونمایان پێ دەدات.

- هەندێك لە زانایان دەفەرموون: بۆیە پێی ووتراوە زەكات چونكە بەخشەرەكەی لە تاوان پاكدەكاتەوە.

- ئەزهەرییش دەفەرموێ: گەشەو نەشونما بە هەژارەكان دەدات.[1]

---

١ ابن الأثير: النهاية في غريب الحديث و الأثر ٣٠٧/٢.

ئەم پێناسانە دەشێت هەر یەکەیان باس و وەسفی لایەنێکی زەکات بن، کە کۆیان دەکەیتەوە پێناسەی وردەکارانەتریت بۆ دەردەکەوێت. چونکە زەکاتدان پاڵفتەبوونی دەروونە لە پیسکەیی و چاوچنۆکیی، پاکژیی ڕەوشت و پارسەنگبوونێتی، زیادبوونی بەرەکەتی سەروەت و سامانەکە لە دادو بەزەیی خوای گەورەوە دێت.

- **زەکات:** لە ڕووی زاراوەییەوە لە کوردی و عەرەبییدا هەر بریتییە لە (بڕە سامانێکی دیاریکراو لە سەروەت و سامانێکی دیاریکراو بۆ کۆمەڵە کەسێکی دیاریکراو لە کاتێکی دیاریکراودا).[2]

* بڕە سامانێکی دیاریکراوە کە مافی هەژارو موحتاجەکانەو ئەرکی دەوڵەمەندەکانەو بەخشینی فەرزە.

* لە سەروەت و سامانێکی دیاریکراودایە، کە بریتییە لە زێڕو زیوو پارەو ئاژەڵ و بەرهەمی زەوی و زارو سامانی بازرگانی و کاسبی.

* بۆ کۆمەڵە کەسێکی دیاریکراوە، کە خوای گەورە لە قورئاندا دیاریکردوون کە فەرموویەتی: (إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ)التوبة/٦٠ واتە: زەکات دەدرێتە هەژاران و دەسکورتان و ئەوانەی فەرمانبەرێتی زەکاتەکە دەکەن (کاربەدەست: کارمەند) و نەوموسوڵمانان، هەروەها بۆ ئازادکردنی

١احمد بن محمد الفيومي المقري: المصباح المنير في غريب الشرح الكبير ٢٧٢/١، محمد محي الدين عبدالحميد ومحمد عبداللطيف السبكي: المختار من صحاح اللغة ل٢١٨، منصور بن يونس الحنبلي البهوتي: الروض المربع شرح زاد المستقنع ١٠٧/١، محممد بن ابي الفتح البعلي: المطلع على ابواب المقنع ل٢٢٧.

٢الامام ابوزكريا محي الدين بن شرف النووي : المجموع شرح المهذب ٢٨٨/٥، موسى بن احمد ابوالنجا الحجاوي: الاقناع لطالب الانتفاع ٧٤٢/١.

کۆیلەو دانەوەی قەرزی قەرزاران و لە پێناوی خوادا، هەروەها بۆ ڕێبواران.. ئەمە فەرزێکە خوای گەورە دیاریکردووە خواش زاناو دانایە.

* لە کاتێکی دیاریکراودایە، دوای تێپەڕبوونی ساڵێکە بەسەر هەبوونی بڕی دیاریکراوی ئەو جۆرە سەروەت و سامانە دیاریکراوانەدا، هەروەها کاتی چنینەوەی بەروبووم و حاسڵات و دورینەوەی دانەوێڵە، کە ئەو کاتە زەکاتی ئەمانە دەدرێت.[1]

لە قورئان و سووننەتدا (زەکات)و سەدەقات (الزَّكَاة وَاَلصَّدَقَاتِ) هەردووکیان بۆ فەرزی زەکات بەکارهاتوون لێرەدا فەرمووی: (إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ) لە دەیان شوێنیتردا دەفەرموێ: (وَآتَوُاْ الزَّكَاةَ).

1 منصور بن يونس البهوتي: كشاف القناع عن متن الإقناع ١٦٦/٢.

باسی دووەم

حیکمەتی زەکاتدان

یەکەم: زەکاتدان پیادەکردنی ئیسلامەکەیە:

١- موسوڵمان کە زەکاتدەدات پێش هەموو شتێك ئەوەی لە هەست و هۆشدا دەخرۆشێت کە زەکاتدان پاراستن و بەپێوەڕاگرتنی یەکێکە لە پێنج پایەکانی ئیسلام و جێبەجێکردنی خواپەرستییەکی مەزنە، کە خوای گەورە جەختی لێکردۆتەوەو پێغەمبەری خواش صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وای روونکردۆتەوە کە هەموو ئیسلامەکە لەسەر ئەو پێنج پایەیە وەستاوە، کە یەکێکیان زەکاتە، وەك دەفەرموێ: (بُنِيَ الإِسْلاَمُ عَلَى خَمْسٍ شَهَادَةُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ وَإِقَامُ الصَّلاَةِ وَإِيتَاءُ الزَّكَاةِ وَصَوْمُ رَمَضَانَ وَحَجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا).[١] واتە: ئیسلام لە سەر پێنج پایە وەستاوە: بڕیاردانی ئەوە کە هیچ خوایەك نییە شیاوو شایانی خوایەتی بێت جگە لە خوای گەورە، هەروەها بڕیاری ئەوە کە محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پێغەمبەری خوایە، هەروەها نوێژکردن و زەکاتدان و رۆژوو گرتنی رەمەزان و زیارەتی ماڵی خوا (حەج) بۆ کەسێك کە لە توانایدا هەبێت.

دەبینیت لەبەر گرنگیی و کاریگەریی ئەم روکنەیە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هەر لە سەرەتای ئیسلامەکەوە لە مەککە، بەیعەتی لە یاوەران وەردەگرت لەسەریی! نەبوونی ئەم هەستی بەرپرسیارێتیی و هۆشیارییە لەسەتحێتیی زانین و کەمیی تەقواو لاوازی هەستی بەرپرسیارێتی دنیاو قیامەتەوەیە.

١بوخاری ٨ و ٤٥١٥، موسلیم ١٦.

٢. موسوڵمانی دینداری دەوڵەمەند دەبێ ئەوەی لە هەست و هۆشدابێت کە زەکاتدانەکەی دەستگرۆیی و هاریکاریی و یارمەتیدانی خوشك و برا هەژارو موحتاجەکانێتی، کە دەبێت بە پشکێك لە سامانی خۆی دەستداتە باڵیان، تا لەژێر کۆڵی قورسی هەژاری دەریانهێنێت[1] و کارێکی وایان بۆ بکات کاتی زیاتریان بۆ خواناسیی و ناسینی شەرع و خواپەرستیی بۆ بگێڕێتەوە.. دەنا هەموو وزەیان لە کاسبیەکی کەمدەرامەتدا سەرفدەکەن و دەهاڕێن و شەوانیش لەبەر کەنەفتیی و ماندوویدا ناپەرژێنە سەر ئەرکەکانی ئەندامێتی ئوممەتی موسوڵمان لە: پاڵفتەی دەروون و پارسەنگی رەوشت و وەرگرتنی زانستی شەرعیی و فەرمان بەچاکەو بەرهەڵستی لە خراپەو جیهادو گێڕانەوەی حوکمی خوا بە سەروەریی شەرع.. دەزانێت کە خوای گەورە کۆڵی برسێتیی و خەمی ئەمانی لە قورەیش هەڵگرت تا بیپەرستن: (فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَٰذَا الْبَيْتِ * الَّذِي أَطْعَمَهُم مِّن جُوعٍ وَآمَنَهُم مِّنْ خَوْفٍ)قریش/٣-٤ واتە: خوای خاوەنی ئەو کەعبەیە بپەرستن، کە لە برسێتیی قوتاریکردن (بە تێربوون) و لە ترسوبیم رزگاریکردن (بەئەمانی خۆی)، بەڵام ئەوان لە نەفامیی و پەی پێ نەبردن و ستەم و لاسەنگیی رەفتاریانەوە، کەعبەیان پڕکردبوو لە بت و غەیری خوای گەورەیان پەرست و دیدو دینێکیتریان گرتبووەبەرو لە هەواوهەوەس و بەرژەوەندی گەورەکانیانەوە یاساو رێسای ژیانیان رێکخستبوو، کە دەبوو بۆ خواناسیی و پەرستن و دینەکەی لێببڕێن.!

٣. زەکاتدان سوپاسگوزاریی کردەوەییە، ئەمەش خواستی خوای گەورەیە.. نابینیت چۆن بە سەیدنا داود عَلَيهِ السَّلَام و ئالوبەیتی دەفەرموێ: (اعْمَلُوا آلَ دَاوُودَ شُكْرًا) سبإ/١٣ واتە: هۆ کەسوکاری داود؛ شوکرانەی خوا بەکردەوەبکەن.. کەسێك دەتوانێت رۆژی هەزارجار بڵێ (الْحَمْدُ لِلَّهِ)، بەڵام رۆژانە چەندی پارە لە

---

[1] وهبة بن مصطفى الزحيلي : الفقة الاسلامي وادلته ٢/٧٣٢.

دەستدەبێتەوە، بیکات بە خێر؟ پارەی نانێك؟ یان پاروو (لەفە)یەک؟! لەم دیدو هەستەوەیە کە موسوڵمان زەکات و زیاتر لە زەکات دەبەخشێت[1] چونکە خوای گەورە بەڵێنی پێداوە کە ئەگەر ئێوە بە کردەوە سوپاسگوزاری خوای گەورە بکەن زیاترتان پێ دەبەخشێت، بێخەم بن (لَئِن شَكَرْتُمْ لأَزِيدَنَّكُمْ) ابراهيم/٧

٤. ئیسلام زەکاتی بە مافێکی هەژارو دەسکورتەکان داناوەو کردووشیەتی بە ئەرکی دەوڵەمەندەکان. لە نێوان ئەم ماف و ئەرکەشدا دەسەڵاتی دەوڵەتی دیاریکردووە کە دەبێت زامنی وەرگرتن و گەیاندنی بێت. ئەگەر کەسێك زەکاتینەدا، لێی دەسەندرێت. ئەگەر کۆمەڵێك دەوڵەمەند یاخیبوون و نکوڵییان لە زەکاتدانکرد، دەوڵەتی ئیسلامی جەنگیان دژبەرپادەکات و بەزۆر دەیانهێنێتەوە ژێردەسەڵات و زەکاتەکەیان لێ دەسەنێت. ئەگەر کۆکراوەی چەندین ساڵیش بێت.. ئەم دیدو هەڵوێستەش زۆرکاریگەرە.. کابرای هەژار بێخەمدەکات، چونکە دڵنیایە کە مافی نافەوتێ. دەوڵەمەندەکەش سەیردەکات زەکاتی ساڵانەی ٢٫٥% ە لە کاتێکدا کەمترین ئاستی باج لە وڵاتانی سەرمایەداری ئەمڕۆ دا لە نێوان (٢٥-٥٠%) !!و مانگانەشە! کەوابوو جێبەجێکردنەکەی لا ئاساندەبێت و دەزانێت کە ئەگەر نەیدا، بەزۆر لێی دەستێنن و دە ساڵیش خۆیی لێ بدزێتەوە، دواتر زەکاتی هەردەساڵەکەی لێ وەردەگرن. چونکە لە ئیسلامدا ڕێسایەك هەیە دەفەرموێ (اَلْحَقُ لاَ يُضِيعُ بِالتَقَادُم) واتە حەق بە کۆنبوون نافەوتێت.

کەوابوو کابرای دەوڵەمەندی موسوڵمان وا لە ژێر پاڵنەرەکانی ناخی خۆی (حەزی پاداشت و حەزی بەرەکەتی زیاترو حەزی لێخۆشبوونی گوناح و ترسی قیامەت و سزای دنیاو هەق لێسەندنی) لەگەڵ هەبوونی دەسەڵات و کەمیی بڕی زەکاتەکە، هەموویان

---

[1] علاءالدين ابوبكر الكاساني الحنفي: بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع ٨١١/٢.

پێکەوە دەبیەن بەرەو (سەخاوەت) و لە (چرووکیی) قوتاریدەکەن.. لەگەڵ ئاراستەی ڕۆژانەشدا کە بەردەوام هەموو موسوڵمانێك لانی کەم هەفتانە (لە ڕۆژو نوێژی هەینیدا) وەریدەگرێت، بۆ نموونە: وەکو ئەم فەرموودەیە دەبیستێت، کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نموونەی پیاوی سەخیی و پیاوی چروك دەهێنێتەوە، ئەم سەیری خۆی دەکات و خۆی بە کەسی بەخیل و بە کەسی سەخیی نموونەکە بەراورددەکات.. ئەبوهورەیرە خوا لێی ڕازی بێت دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (ضَرَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَثَلَ الْبَخِيلِ وَالْمُتَصَدِّقِ، كَمَثَلِ رَجُلَيْنِ عَلَيْهِمَا جُبَّتَانِ مِنْ حَدِيدٍ، قَدِ اضْطُرَّتْ أَيْدِيهِمَا إِلَى ثُدِيِّهِمَا وَتَرَاقِيهِمَا، فَجَعَلَ الْمُتَصَدِّقُ كُلَّمَا تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ انْبَسَطَتْ عَنْهُ حَتَّى تَغْشَى أَنَامِلَهُ وَتَعْفُوَ أَثَرَهُ، وَجَعَلَ الْبَخِيلُ كُلَّمَا هَمَّ بِصَدَقَةٍ قَلَصَتْ، وَأَخَذَتْ كُلُّ حَلْقَةٍ بِمَكَانِهَا. قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ فَأَنَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ بِإِصْبَعِهِ هَكَذَا فِي جَيْبِهِ، فَلَوْ رَأَيْتَهُ يُوَسِّعُهَا وَلاَ تَتَوَسَّعُ).[١] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: نموونەی حاڵی چاوچنۆك و چرووك و پیاوی سەخیی (خێرەومەندو چاکەخواز) وەکو دووکەسە، کە جوببەی ئاسنینیان لەبەردا بێت، دەستیان بە ناچاری لای مەمك و لاملیانەوە بەندبووبێت، خێرەومەندەکە کە خێرێکدەکات باڵی قوتاردەکات، تا جاربۆجار لەگەڵ خێرکردنییدا هەموو دەست و پەنجەکانی دەکرێنەوەو ئازاددەبن، کابرای چرووکیش کە دەیەوێت خێرێك بکات (و لە دەستی نابێتەوە) ئاڵقەی جوببە ئاسنینەکەی زیاتر بەرەو بەرۆکی وێکدێتەوەو قۆڵ و باڵی توندتر بەنددەبێت و بە شوێنی خۆیاندا گیردەخۆن، ئەبوهورەیرە فەرمووی: پێغەمبەری خوام صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بینی کە بە

---

١ محمد فؤاد عبدالباقي: اللؤلؤ والمرجان فيما اتفق عليه الشيخان ١/٢١١و١/٢١٢. بوخاری ١٣٧٥، موسلیم ١٠٢١.

دەست و پەنجەکانی (ئاوا)ی دەکرد، لە ملیوانەی جوبەکەوە دەستیدەردەهێناو هەوڵیدەدا جوبەکە بکاتەوە و دەستی ئازادبکات، بەڵام جوبەکە نەدەکشاو نەشدەکرایەوە.

مەبەست لەوەیە کە بەخشینی زیاتر دەستوالاتردەکات، بۆ خێرەومەند بوون، دەستی نوقاوو داخراوی پیسکەو چرووکیش هەر ناکرێتەوە و نابەخشێت.. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

٥.زەکات هۆکارێکی گرنگی دابینبوون و سرەوتی کۆمەڵایەتییە، کە ئیسلام هێناوێتی و لە کۆمەڵگەکەی خۆیدا پیادەیکردووە. دەوڵەتیان هەبێت یان نەیانبێت، دەبێ کۆمەڵگە موسوڵمانەکە بەو سۆزو بەزەییەوە بمێنێت.. ئیسلام نایەوێت و ناهێڵێت لە کۆمەڵگەی موسوڵماندا کەسانێك هەبن ئەوەندە هەژار کەوتبن کە بژێویی رۆژانەیان مسۆگەرنەبێت، ئەوەندەیان پۆشاك لەبەردانەبێت رووت ورەجاڵییان داپۆشێت و لە سەرماو گەرماو تیرو توانج بیانپارێزێت. یان ماڵێکیان نەبێت عەیبوعاریان داپۆشێت و شەوان ستاری تێدا بگرن و زارۆکانی خۆیانی تێدا بپارێزن. ئەمانە لە زەروراتی ژیانی هەموو مرۆڤێکە. مافی سروشتی هەموو مرۆڤێکیشە، کە لە ناو کۆمەڵگەی موسوڵمانداو لە ژێرسایەی شەریعەتی ئیسلامدا دەژی _بە کافرو موسوڵمانەوە_ دەبێت مافی ئەمانی بژێویی و پۆشاك و خانووی سوکنایان وەکو ئەمانی ژیان و رێز، مسۆگەربێت.. ئەمانە هەر ئەرکی حکومەتی ئیسلامی نین، ئەرکی تاکتاکی موسوڵمانانیشن، بە تایبەتی بەرپرس و دەوڵەمەندو ئەوانەی قسەڕۆیشتوویانن. لە کۆمەڵگەی موسوڵماناندا دەبێت هەموو تاکێك بە کافرو موسوڵمانیانەوە هەوڵی دابینبوونی مافەسەرەتاییەکانی خۆی و خێزانی پێبدرێت، تا خۆی مسۆگەریانکات، ئەگەر لە توانایدانەبوو ئەرکی کۆمەڵگەو دەوڵەتە بۆیانی مسۆگەربکات، لە تاکەکان داوادەکرێت خۆیان رەنجبدەن، لە کاتی هەبوونی لەشیساغ و کات و هەلی رەخساودا،

ئەگەر لە تواناداا نەبوو بەرپرسێتییەکەی دەکەوێتەسەر کۆمەڵگە موسوڵمانەکە، پێش حکومەتیان، با حکومەتەکەشیان ئیسلامییش بێت، چونکە بە هەموویان دەبێت مافە سەرەکییەکانی نان و پۆشاك و خانوو،[1] هەروەها ئەمان و تەندروستی بۆ هەموان دەستەبەربکەن.. ئەگەر خانووی بۆ نەکرا کرێخانووی بۆ بدرێت، خێزانی گەورەی هەبێت یان رەبەن بێت، چونکە زەکات و پارەی بەیتولمال، بۆ هەردووکیان بۆ خانووکردن یان کرێخانوو، جائیزن. ئا ئەمە چەسپاندنی نموونەکانی (دیوارو یەکجەستەیی) ئوممەتەکەن، کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لێکچواندن (تشبیه)ی لە نێواندا کردوون کە دەفەرموێ: (الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا).[2] واتە: موسوڵمان بۆ موسوڵمان وەکو دیوارن و یەکتریی رادەگرن.. هەروەها (مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ مَثَلُ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى).[3] واتە: نموونەی موسوڵمانان لە خۆشەویستی و بەزەیی و هاوسۆزییاندا وەکو جەستەیەکن، کە ئەندامێکی ئازاری دەبێت هەموو ئەندامەکانیتری لەش تایان لێ دێت بۆی و شەونخونی بۆ دەکێشن.

موسوڵمانان بە داخەوە زۆر لەم رەهەندە کۆمەڵایەتییە گرنگەی زەکات دوورکەوتوونەتەوە، چونکە نازانن چەند گرنگە، سەیری کۆمەڵگەیتر بکە، چۆن لەبەر یەك هەڵوەشاوە، ئەوروپا یەك هەفتە حکومەتی نەمێنێت هەزاران لە برساندا دەمرن.

١سەیر ئەوەیە لە وڵاتێکی موسوڵماننشینی وەکو پاکستان کە نزیکی دووسەد ملیۆن کەسە، ئەم سێ پێداوویستییەی خۆراك و پۆشاك و سوکنا بووبوو بە دروشمی هەڵبژاردنی حزبە سۆشیالیستیەکە زولفوقار عەلی بۆتۆی باوکی بێنەزیر بۆتۆ کە ناوی (پیپڵس پارتی)یە لە هەموو وولاتدا مژدەی (روتی، کەپڕا، مەسکەن) یان دەدا، واتە (نان، پۆشاك، خانوو)!.

٢بوخاری ٢٤٤٦، موسلیم ٢٥٨٥.

٣بوخاری ٦٠١١، موسلیم ٢٥٨٦.

٦. کاتێک زەکات بە رادەیەکی بەس لە بەیتولمالدا دەبێت و مووچەی موجاهیدانی لێدەدرێت و پێداوویستی خانەوادەکانیانی پێ پڕ دەکرێتەوە، موجاهیدان زۆرتر دەبن و هەمووشیان بێخەم دەبن لە مەسرووف و سەرپەرشتی ماڵ و منداڵەکانیان، ئیتر بەرەکانی ئامادەسازیی و جەنگ و جیهادەکە بەدیندارە جوامێرەکان قەرەباڵغتر دەبێت، ئەمەش هۆکاری سەرەکی بەیزبوونی ئەهلی ئیسلامە.. ئەمە هۆکاری سەرەکی رێگرتنە لە (فیتنە)، کە لاوازکردن و شیواندنی دینەکەو دژایەتییکردنی دینداریيە: (وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ البقرة/١٩٣.

٧. زەکات ئەگەر بە شێوەیەکی رێکوپێك و مەرکەزیی کۆبکرێتەوە لایەکی گرنگی باری لاری ئابووری کۆمەڵگەکەی پێ راستدەکرێتەوە ، بە تایبەتی کە هەژارو لێقەوماوو موحتاجەکانیش چاوەڕوانیدەکەن.. هەژارو دەستکورتەکان ئەوەندەیان پێ هەڵناسوڕێت، کە پێداوویستییە سەرەکییەکانی خۆیان و خێزانیانی پێ دابینبکەن، بۆیە زەکاتپێدانیان وەکو دەستدانە کۆڵی قورسیانە بۆ یارمەتیدانی هەڵگرتنی، هەتیوێکی بێکەس و بێناز، نە کەسوکاریی هەیە و نە جەستەشی لە توانایدایە کەسابەتێك بکات خۆی پێ بەخێوکات، زەکات بۆ ئەمە فریادڕەسی دەریایە.. یان قەرزارێکی خاوەن خێزان کە نازانێت لە چ رێگایەکەوە بڕوات، تا چاوی بە چاوی خاوەن قەرزەکان نەکەوێت.. چی بکات؟ هەموو رەنج و ووزەی خستۆتەکار، بەڵام هەر مەسروفی مەمرەو مەژی خێزانەکەی دەردەهێنێت و ئەوەندەی نامێنێتەوە قەرزەکانیبداتەوە، ئێ زەکات بۆ ئەمە مایەی رووسووریی و سەربەرزکردنەوەیەتی.. یان رێبوارێکی لێقەوماو، پارەی لە شوێنی خۆی هەیە، کەسوکاری هەیە، بەڵام وا لەسەر سنورێك لێی قەوماوە، نە پارەی مەسروفی پێیەو نە پارەی گواستنەوەی، نە دەشوێرێت دەرکەوێت، تا کەسابەتێك بدۆزێتەوە.. ئەمە چاوەڕوانی دیندارێکی هەبووە،

پیاوەتییەکی لەگەڵدا بکات، چجای زەکاتەکەی.. هەروەها پۆلەکانیتر، کە زەکاتیان پێ ڕەوایە بیاندرێتێ.

ئەگەر ئەمانە هەستیانکرد کە لە کۆمەڵگەیەکی بەبەزەیی و دینداری قیامەتییدا دەژین و خۆشیان موسوڵمانی دیندارن، ئیدی چۆن بوغزو قینی مارکسیزم لەم شوێنەدا دەڕوێت.. ئەوە لە کۆمەڵگەیەکدا تەشەنەدەکات کە کەس بەزەیی بە کەسدا نایاتەوەو هەموو ئەنانین و خەریکی شەڕەپاڵی دنیان، چونکە باوەڕیان بە قیامەت نییە.

موسوڵمانێکی گوێڕایەڵی خوای گەورەو خاوەن سیمای دینداریی و بێهەواوفیز، بەنهێنی، خۆی گەیاندۆتە کەسێکی موحتاج و زەکاتەکەی داوەتێ، حەتمەن گیانی برایەتیی و متمانەی نێوان و پەیوەندی بەهێزو ڕێزداریی نیوانیانی ئاودێریی کردووە، دەسکورتەکە هەمیشە بۆی دەستودوعایە، ڕووی لە خوایەو بۆی دەپاڕێتەوە.. موسوڵمانی دیندارو قیامەتی قەدری ئەم دوعایە دەزانێت و پێی خۆشحاڵە، نەك چاوچنۆك و ماددیی.. عبدالله ی کوڕی ئەبوئەوفا خوا لێیان ڕازی بێت دەگێڕێتەوە (كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَتَاهُ قَوْمٌ بِصَدَقَتِهِمْ قَالَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِمْ. فَأَتَاهُ أَبِي أَبُو أَوْفَى بِصَدَقَتِهِ فَقَالَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى آلِ أَبِي أَوْفَى).[1] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کە خەڵکانێك خێرو زەکاتی خۆیان بۆ دەهێنا دوعای بۆ دەکردن دەیفەرموو: خوایە ڕەحمەتی خۆت بڕێژە بەسەر تیرەو بەرەبابی فلان کەسدا.. باوکیشم (ئەبو ئەوفا) خێرو زەکاتەکەی خۆی هێنایە خزمەتی، پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: خوایە ڕەحمەتی خۆت بڕێژە بەسەر بەرەبابی ئەبوئەوفادا..

ئیبنولقەییم دەفەرموێ: (ڕێنمایی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەربارەی زەکات جوانترین و تەواوترین شێوازو چۆنیەتی بوو، لە دیاریکردنی کات و بڕو ڕادەو

---

١ بوخاری ١٤٩٧، موسلیم ١٠٧٨.

فەرزبوونی، کە لەسەر کێیەو مافی کێیە وەری بگرێت.. بەشێوەیەکی پارسەنگ کە بەرژەوەندی هەردوولای بەخشەرو وەرگری رەچاو دەکرد.. خوای گەورە زەکاتدانی دەکردە مایەی پاڵفتەکاریی سامان و خاوەنی. کردیە مافی هەژارو ئەرکی دەوڵەمەند، زەکاتدانیشی کردە پەرژینی پاراستنی باقی سامانەکە، کە دەرکردنی بڕێکی کەم لێی، لاسەنگیناکات، لەولاشەوە هەر ئەو بڕەکەمە بۆ هەژارەکە زۆرە، کە بەبێسەرمایەو رەنجدان دەستیدەکەوێت. ئەگەر بڕەکەی دیارینەکرایا، لەوانەبوو پارەدارەکە کەمتری بدایا، ئەوەش دەستدرێژییدەبوو بۆ سەر مافی هەژارەکان، ئەو کاتە هەژارەکانیش تەماعیان لە سامانەکەیدا دەما. بەمەش هەردوولا زوڵمیان لە یەکتریی دەکرد یان فێڵیان لەیەکتریی دەکرد).[1]

(زەکاتدان تاقیکردنەوەی ئەو موسوڵمانە هەبووەیە، کە دەڵێ خوام خۆشدەوێت، دەبێ بیسەلمێنێت کە لەبەرخاتری ئەو، نەك هەر فەرمانی فەرزەکە (کە زەکاتدانەکەیە) جێبەجێدەکات، سامانیتری زیادەشی دەبەخشێت، چونکە نایەوێ خوای خۆشەویستی وا ببینێت کە پیسکەو بەخیل و چروك و چاوچنۆکەو شوکرانەبژێری خوای گەورە هەر بە گاڵەی دەم دەکات!).[2]

بەم دیدو پێناسەی سامان و بەخشینەوە، بەم سیستمی داراییەوە، _کە کۆمەڵگەی موسوڵمانان لە ناو خۆیاندا پەیڕەویدەکەن_ ریزی موسوڵمانان پتەوتردەبێت. پەیوەندی برایەتیی و سۆزو خۆشەویستیی و متمانەی نێوانیان بەهێزتردەبێت. زیاتر بە چاوی رێزو بەزەییەوە دەڕواننە یەکتریی، چونکە کۆڵی قورسی کۆمەڵایەتیی یەکتریی هەڵدەگرن.. هەموو تاکێکی کۆمەڵگەی ئیسلامی _بە کافرو موسوڵمانەوە_

١ محمد بن أبي بكر ابن القيم الجوزية: زاد المعاد في هدي خير العباد ٣٠٦/١.

٢ نجم الدين ابوالعباس بن قدامة المقدسي: مختصر منهاج القاصدين ل ٣٠.

هەستدەکات خاوەنبەشە، خاوەنمافە، خاوەنپشکێکە لە سامانی دەوڵەمەندەکاندا. ئەمە کە دەوڵەتیشیان نەبێت، ئەمما ئەگەر دەوڵەتی خۆیان هەبوو _کە ئیسلامییە_ حەتمەن دەوڵەت و کۆمەڵگە بە ئاڕاستەی دینەکە رەفتاردەکەن و ئەو تەعلیماتانە دەکەنە دەستوورو یاسایووڵات.. بە راستی ئەگەر لەم کاتەدا لە باشوری کوردستانی ئێمە دەزگایەکی مەرکەزیی وەکو وەزارەت یان بەرێوەبەرێتی گشتیی دارایی، بۆ سیستمی زەکات دانرایە، نەك هەر دیاردەی سواڵکردن نەدەما، بەڵکو هەژاریی نەدەما.[1] وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

٨. زەکات لە دروشمە گەورەکانی دین و دینداریيە و باشترین بەڵگەی سەلماندنی تەقواکاریی و پابەندبوونی شەرعە، وەکو پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ: (وَالصَّدَقَةُ بُرْهَانٌ)[2] موسلیم واتە: زەکات و خێروخێرات بەڵگەی سەلماندنی سەرراستیی ئینتمای دین و تەقواکارییە.

٩. زەکاتدان هۆکاری زیادبوونی لوتف و بەزەیی خوای گەورەو لێبووردنێتی لە کەمتەرخەمیی مرۆڤ، ئەگەر خەڵکی ناوچەیەک زەکات لەناو خۆیاندا نەدەن و مەنعیبکەن، زۆر نزیکە کە خوای گەورە بارانیان لێبگرێتەوەو تووشی گرانیان بکات..

١وەزارەتی ئەوقاف لەحکومەتی کوردستانییدا تاقە وەزارەتە کە بودجەی حکومەتی ناوێت و خۆی پارەی لێ زیاد دەبێت!!

٢موسلیم ٢٢٣ . ئەمەش هەموو فەرموودەکەیە (الطَّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلَأُ الْمِيزَانَ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلَآنِ -أَوْ :تَمْلَأُ- مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، وَالصَّلَاةُ نُورٌ، وَالصَّدَقَةُ بُرْهَانٌ، وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ، وَالْقُرْآنُ حُجَّةٌ لَكَ أَوْ عَلَيْكَ، كُلُّ النَّاسِ يَغْدُو، فَبَائِعٌ نَفْسَهُ فَمُعْتِقُهَا أَوْ مُوبِقُهَا).

پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرمویٚ: (وَلَمْ يَمْنَعُوا زَكَاةَ أَمْوَالِهِمْ إِلَّا مُنِعُوا الْقَطْرَ مِنْ السَّمَاءِ وَلَوْلَا الْبَهَائِمُ لَمْ يُمْطَرُوا)[1] .

هەر کاتێك و لە هەر شوێنێك زەكات بە ڕێکوپێکی بدرێت و دابەشبکرێتەوە گومانی تێدانییە پێداوویستی و زەرووڕەتی توێژێکی گەورەی کۆمەڵگە دەهێنێتەدیی، ئەمەش ڕێ لە ئیستیغلالکردن دەگرێت، زەكاتیش سوودهێنەو دوورخەرەوەی زیانە والْحَمْدُ لِلَّهِ.[2]

دووەم: زەكاتدان پاڵفتەکردنی دەروون و ڕەفتارە لە گوناح

١.زەكاتدان وەسفی سیفەتی پارسەنگیی خواناسانە..

أم پیاوچاکان بەزۆر هۆکارو شێوازو چۆنیەتی ڕەفتارکردنە بەو پلەو ئاستە باڵایە گەیشتوون یەکێك لەوانە زەكاتدانیان بووە.. خوای گەورە دوای ئەوەی باسی پیاو چاکانی دەفەرموێت لە خواناسیی و پەرستن و شەو نوێژیاندا ئەمەش دەفەرمویٚ کە ئەمانە بڕێك سامانی دیاریکراوی خۆیان لەسەر خۆیان کردبووە ماف و ئەرك و دەبانبەخشییە داماوو بێنازەکان (وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ)الذاريات/١٩ واتە: لە سەروەت و سامانیاندا بڕێکیانی دادەنا بۆ بەخشین بە ئاتاج و مەحروومەکان چونکە دەیانزانی ئەو مافی ئەو بێنازو موحتاجانەیە..

ب.زەكاتدان هۆکاری دەستخزستنی ڕەحمەتی خوای میهرەبانە.. بڕوانە چۆن دەفەرمویٚ: (وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ)الأعراف/١٥٦ واتە:

---

[1] ئیبنوماجە ٤٠١٩ و ئەوانیتر شێخی ئەلبانی ڕەحمەتی لە (سلسلة الاحاديث الصحيحة/ ١٠٥) دا دەفەرمویٚ سەحیحە.

[2] لشيخ عبدالرحمن بن ناصر السعدي: الرياض الناضرة والحدائق النيرة الزاهرة ل١٧.

ڕەحمەت و بەزەیی من هەر هەموو شتێکی گرتۆتەوە، لێی تەرخاندەکەم بۆ ئەو کەسانەی سەرراستانە دینداریی دەکەن و زەکاتەکەیان دەدەن!

ج . ئەم بەخشینە سیفەتێکی سەرەکی و هۆکارێکی گرنگی گەیشتنە ئەو تەقوایەیە.. ئەمە مومارەسەکردنێکی بەردەوامی ئیماندارانە دەخوازێت نوێژو زەکات وەکو فەرمان بە چاکەو بەرهەڵستی لە خراپە کۆمەڵگەی موسوڵمان لە دەیان نەخۆشی دەروونی تاك و کۆ دەپارێزن خوای گەورە دەفەرموێ: (وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاء بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلاَةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللّهَ وَرَسُولَهُ أُوْلَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللّهُ)التوبة/٧١ واتە: موسوڵمانان (نێرو مێیان) خەمخۆری یەکترن و سەرپەرشتی یەکتریی دەکەن.. فەرمان بە چاکە و بەرهەڵستی لەخراپە دەکەن.. نوێژدەکەن و زەکاتدەدەن، گوێڕایەڵیی خواو پێغەمبەرەکەی دەکەن صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بۆیە شایانی ئەوەن کە خوای گەورە ڕەحمیان پێبکات.

٢. زەکاتدان مایەی پاڵفتەی دەروون و پاك و چاککردنی ڕەوشت و پارسەنگیی کەسایەتیی خاوەنەکەیەتی، چونکە بەبەخشینی دەروونی خۆی لە پیسکەیی و ڕەزیلیی پاکدەکاتەوەو بەڕەوشتی پڕبەزەیی و هەستی مەسئوولییەتی دنیاو قیامەتی خۆیەوە، ڕەفتاردەکات و ناچێتەڕیزی بەخیل و چاوچنۆك و پارەپەرستانەوە. ناهێڵێت ئەنانیی دەرچێت. بەپێچەوانەوە کە دەبەخشێت ئاسوودە دەبێت، ویژدانی کامەراندەبێت[١] . وەکو بەخیل نییە، کە دیدلێڵ و لاسەنگ و بێوێژدان و ئەنانییە. زەکاتدەر خێرەومەندە، پەیوەندی کۆمەڵایەتیی بەهێزەو لەناوخەڵکیدا جوامێرانە ڕەفتاردەکات و دەناسرێت.. ئەمەشە مەبەستی ئایەتی پاڵفتەکردن و گەشەو نەشونمای کەسایەتیی: (خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا)التوبة/١٠٣.

١ابن القيم: زاد المعاد ٢/٢٥.

٣.موسوڵمان کە زەکاتدەدات و خێروخێراتیتردەکات، خۆشەویستی سەروەت و سامانی لە دڵدا کەمتر دەبێتەوەو زیاتر هەستدەکات کە ئەم خاوەن نییە.. خوای گەورە خاوەنە.. ئەو پێی بەخشیووەو ئەویش ئەو بڕە زەکاتەی بۆ دیاریکردووە تا بیدات، کە فەرمانەکە جێبەجێدەکات لە خوای گەورە زیاتر نزیکدەبێتەوە. بۆ خۆشی لە ناخی خۆیدا هەستدەکات کە هەموو بەخشینێکی بڕێك زیاتر خۆشەویستی خوای خستۆتە دڵیی، لە دڵ و دەروندا هەست بە راستگۆیی دینداریێتییەکەی دەکات (بەو مەرجەی دووربوو بێت لە ریابازیی) بۆیە هەندێ لە زانایان فەرموویانە: بۆیە بە زەکات ووتراوە (صَدَقَة) تا (صِدقْ: راستگۆیی) خاوەنەکەی دەرخات.[1]

٤. هەموو ئەو موسوڵمانە هەستبەرزو دیندارە سەرڕاستانەی بەردەوام دەبەخشن، هەستیان بەبەرهەمی بەخشینەکەیان لە چەندین لاوە کردووە، کە لە دیدی دیندارو تەقواکاراندا بەڵگەنەویستن.. ئەمەش غەیری ئەو خێرومەندانە هەستی پێ ناکەن، بۆ نموونە:

أ- پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ: (مَا نَقَصَتْ صَدَقَةٌ مِنْ مَالٍ).[2] واتە: زەکات و خێر لە سامان کەمناکەنەوە.. واتە لە سەرجەمی سەروەت و سامانەکەو سوودو قازانج و بەرەکەتی کەمناکەنەوە. راستە کابرا لە سەدادوونیوی داوەو ماوەتەوە نەوەدوحەوتونیو.. بەڵام ئەمە لە لایەکیترەوە بۆی پڕدەبێتەوە، لەلایەکیترەوە کە خەڵکی لە هەمان کاسبی ئەودا زیانیانکردووە ئەم قازانجی زیاتری کردووەو بەرەکەت کەوتۆتە رۆزیەکەیەوە.

١محمد بن صالح بن محمد عثيمين: الشرح الممتع على زاد المستقنع ١٢/٦.

٢موسلیم ٢٥٨٨.

ب- خوای گەورە بەرەكەت و نەشونما دەخاتە رۆزیی و كاسبی و بژێویی زەكاتدەرە خێرەومەندەكەوە.. پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ: (مَنْ تَصَدَّقَ بِعَدْلِ تَمْرَةٍ مِنْ كَسْبٍ طَيِّبٍ، وَلاَ يَصْعَدُ إِلَى اللَّهِ إِلاَّ الطَّيِّبُ، فَإِنَّ اللَّهَ يَتَقَبَّلُهَا بِيَمِينِهِ، ثُمَّ يُرَبِّيهَا لِصَاحِبِهِ كَمَا يُرَبِّي أَحَدُكُمْ فَلُوَّهُ، حَتَّى تَكُونَ مِثْلَ الْجَبَلِ).[1] واتە: هەر كەسێك زەمیلەیەك خورما لە كاسبی پاك و حەڵاڵی خۆی بكات بەخێر، (خوای گەورەش هەر حەڵاڵی قبووڵە) خوای گەورە بە دەستی راستی خۆی وەریدەگرێت و گەشەو نەشونمای بۆ خاوەنەكەی پێ دەكات، هەروەكو كە یەكێكتان جوانوو (بەچكەی ئەسپ)ەكەی بەخێودەكات (واتە چەند و چۆن پەرۆشێتی و بەخەمیەوەتی، خوای گەورەش ئاوا بەردەوام چاودێریی و ئاودێریی رزق و رۆزیی ئەم دەكات.. ئەمە نەشونماو زیادكردنی ئەو زەكات و خێرەوەیە).. پاشان دەفەرموێ: تا بەرەكەتی رۆزیی و پاداشتی قیامەتیی بە قەدەر چیایەكی لێ دێت.. ئێ بەڕاستیی ئائەوە سەرمایەدانانی قیامەت و بەرهەمهێنانە ئەگەر موسوڵمانی دیندارو دەوڵەمەند لێی تێبگات.

ئیسلام گۆڕانكاریی كۆمەڵگەو دەوڵەت و شارستانێتی لە ناخی تاكەوە دەست پێ دەكات، وەك خوای گەورە دەفەرموێ: (إِنَّ اللَّهَ لاَ يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُواْ مَا بِأَنفُسِهِمْ)الرعد/١١ واتە: خوای گەورە ئەوەی لە كۆمەڵگەیەكدا هەیە (نەرێنی: سلبی) نایگۆڕێت هەتا خۆیان نەیگۆڕن.. لە روانگەی ئەم رێسا گرنگەوەیە كە ئیسلام ناهێڵێت تاكەكانی ئوممەتەكەی بەخیل و چاوچنۆك و پیسكە بن، بەڵكو لەسەر سەخاوەت و یارمەتییدان و بەخشین هانیاندەدات.. ئەمەش لە ناخی تاكەكاندا دەڕوێنێت، ئینجا كاریگەریی ئەمە (پاڵنەری ناوەكیی) لە سیماو سیفەتی دەرەكییاندا دەردەكەوێت، وەكو پیل (پاتری)ی لایت، كە نوێیەو بەهێزە، ئاسەواریی روناكیی بەرفراوان و بەهێز

---

١ موسلیم ١٠١٤.

نیشاندەدات، هەروەها بە پێچەوانەشەوە.. (پاڵنەری ناوەکیی تاك) کە دەبێتە (ڕەفتاری دەرەکیی تاکەکە)، پاشان تاکەکان کە زۆر مومارەسەی ئەم رەفتارە دەکەن و لە هەریەکێکیاندا دەبێتە (رەوشت)، سەرجەمی رەوشتی تاکەکانی کۆمەڵگە دەبێتە بەها (قییەم)ی کۆمەڵایەتیی..

ج . پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باسی حەوت پۆل خەڵك دەکات، کە خوای گەورە لە رۆژی حەشر و لێپرسینەوەدا دەیانگرێتەخۆو لە لوتفی خۆیەوە دەیانخاتە ژێرسێبەری خۆی. یەکێك لەوانە خێرەومەندە. وەك دەفەرموێ: (..وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَأَخْفَاهَا حَتَّى لَا تَعْلَمَ شِمَالُهُ مَا أنْفَقَتْ يَمِينُهُ).[1] واتە: خێرو زەکاتەکەی ئەوەندە بە نهێنیداوە، کە دەستی چەپی خۆی ئاگای لێ نەبوبێت، کە دەستی راستی خێرەکەی بەخشیووە.. ئەمە ئاماژەیە بۆ پەنهانکردنی بەخشینەکەیە.

٥. لە ناخی تاکدا پاڵنەریی حەزی پاداشتی لای خوای گەورەو سڕینەوەی گوناح دەڕوێت و چەکەرەدەکات.. پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ: (والصَّدَقَة تُطْفِئُ الْخَطِيئَةَ كَمَا يُطْفِئُ الْمَاءُ النَّارَ).[2] واتە: زەکات و خێر گوناحدەکوژێننەوە، هەر وەکو کە ئاو ئاگردەکوژێنێتەوە.. ئەم دووپاڵنەرە ناوەکییە (حەزی پاداشت و خەمی گوناحەکان) مومارەسەی بەخشین بە موسوڵمانەکە زیاددەکەن، جگە لەوەی ساڵانە دەبێ زەکاتەکەی بدات، خێرو خێرات و کەفارەتیش دەدات، کەوابوو بەردەوام دەبەخشێت،

---

١ بوخاری ٦٦٠، موسلیم ١٠٣١

٢ترمذي ٦٠٩ نەسائی لە: السنن الكبرى ١١٣٩٤، ئیبنوماجە ٣٩٧٣ ئیمامی ئەحمد ٢٢٠٦٩ . ئیمامی ئیبنوحەجەری عەسقەلانی لە (تخريج أحاديث مشكاة المصابيح ٢٩٣/٢)دا دەفەرموێ: پلەی حەسەنە. شێخ محمد ناصرالدینی ئەلبانیش رحمەالله لە: (صحيح الجامع الصغير وزيادته/٢٩٥١)دا دەفەرموێ: سەحیحە.

بەخشینی تاکەکانیش دەبێتە ڕەوشتی یەکبەیەکیان، تا دەیکەنە بەها (قییەم)ی کۆمەڵایەتیی کۆمەڵگەکەیان.. خوای گەورەش لە ڕۆزیی و ئەمانی زیاتریان پێ دەبەخشێت. بەڵام بە پێچەوانەوە، کە تاك چاوچنۆك و پیسکەو پارەپەرست بێت، نابەخشێت، ئەوانیتریش نابەخشن.. قیەمی کۆمەڵایەتیی کۆمەڵگەکە دەبێتە ماددەپەرستیی و ئەنانێتیی، وەکو کۆمەڵگە ناموسوڵمانەکان.. ئەمەش ڕێ لە بەزەیی خوای گەورە دەگرێت.. بۆیە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ: (وَلَمْ يَمْنَعُوا زَكَاةَ أَمْوَالِهِمْ إِلَّا مُنِعُوا الْقَطْرَ مِنْ السَّمَاءِ).[1] واتە: هەر کۆمەڵگەیەك زەکاتنەدەن و دەستی لێ بگرنەوە، حەتمەن بارانیان بۆ نابارێنرێت.. ئەم پاڵنەرەی ناخی تاك، بووبەهەستی بەرپرسێتیی کۆمەڵایەتیی و یارمەتیدەری دەوڵەت، لە ئاڕاستەو پارسەنگکردنەکەدا.. ئێ کابرای موسوڵمان ڕۆژانە دەیان ئایەت و فەرموودە و نموونەی پیاوچاکانی سەلەفی ئەم ئوممەتەی پێشچاودەخرێت، بۆیە حەتمەن خێرەومەند دەردەچێت.

٦. زەکاتدان وەك پاڵفتەکردنی دەروونی دەوڵەمەندکانە، پاڵفتەکردن و خاوێنڕاگرتنی دڵ و دەروونی هەژارو بینازەکانیشە.. ئەمانیش لە بوغزو ئێرەیی و کینە پاکدەبنەوە، چونکە هەستدەکەن هەموو ساڵێك دەوڵەمەندەکان بەشی ساڵێکی ئەمان، یان

---

[1] هەموو فەرموودەکە ئەمەیە: (يَا مَعْشَرَ الْمُهَاجِرِينَ خَمْسٌ إِذَا ابْتُلِيتُمْ بِهِنَّ وَأَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ تُدْرِكُوهُنَّ لَمْ تَظْهَرْ الْفَاحِشَةُ فِي قَوْمٍ قَطُّ حَتَّى يُعْلِنُوا بِهَا إِلَّا فَشَا فِيهِمْ الطَّاعُونُ وَالْأَوْجَاعُ الَّتِي لَمْ تَكُنْ مَضَتْ فِي أَسْلَافِهِمْ الَّذِينَ مَضَوْا وَلَمْ يَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ إِلَّا أُخِذُوا بِالسِّنِينَ وَشِدَّةِ الْمَئُونَةِ وَجَوْرِ السُّلْطَانِ عَلَيْهِمْ وَلَمْ يَمْنَعُوا زَكَاةَ أَمْوَالِهِمْ إِلَّا مُنِعُوا الْقَطْرَ مِنْ السَّمَاءِ وَلَوْلَا الْبَهَائِمُ لَمْ يُمْطَرُوا وَلَمْ يَنْقُضُوا عَهْدَ اللَّهِ وَعَهْدَ رَسُولِهِ إِلَّا سَلَّطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِنْ غَيْرِهِمْ فَأَخَذُوا بَعْضَ مَا فِي أَيْدِيهِمْ وَمَا لَمْ تَحْكُمْ أَئِمَّتُهُمْ بِكِتَابِ اللَّهِ وَيَتَخَيَّرُوا مِمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَّا جَعَلَ اللَّهُ بَأْسَهُمْ بَيْنَهُمْ) ئیبنوماجە ٤٠١٩ و ئەوانیتر شێخی ئەلبانی رحمەالله لە: (سلسلة الاحاديث الصحيحة/ ١٠٥) دا دەفەرموێ سەحیحە.

زیاتریان بۆ مسۆگەردەکەن (لەگەڵ هاوکاریی دەوڵەت)، یان بڕێکی باشیان بۆ مسۆگەردەکەن (لە،کاتی نەبوونی دەوڵەتی ئیسلامییدا) بەمەش گەشبین دەبن و دوعای خێر بۆ دەوڵەمەندەکانیان دەکەن و لەسەر دیدو هەڵوێستی رقنیی (پرۆلیتاریا) پەروەردەنابن، دژی (بورژوازیی)ەکان، وەکو لە فەلسەفەی مارکسییدا دەبینرێت.. هەژاری موسوڵمان لە سەرەتاوە باوەڕی وایە کە بوون و نەبوونی سامان وەکو لەشساغیی و نەخۆشیی، یان وەجاخ کوێریی و منداڵ زۆریی، ئازادیی و ژێر دەستەیی.. هەموو دابەشکردنی خوای گەورەن و هەردوو لایەنی پێ تاقیدەکاتەوە. هەژارەکانیش لە تاقیکردنەوەی سەبردان و دەوڵەمەندەکانیش لە تاقیکردنەوەی سوپاسی کردەوەییدان. ئەمما ئەو کەسەی پارەی سەریەکناوەو لەخواغافڵبووە، ئەوە خۆی بەرپرسیاری ئەو دیدو هەڵوێستەیەتی، کە خۆی هەڵخەڵەتاندووە: (الَّذِي جَمَعَ مَالا وَعَدَّدَهُ * يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ)الهمزة/٢-٣ واتە: ئەو کەسەی کە هەر خەریکی پارە سەریەکنان و هەژماردنێتیی و وا گوماندەبات کە پارەکەی بە نەمریی دەیهێڵێتەوە.!!

ئەم دیدو هەڵوێستەی هەژارو دەوڵەمەندی موسوڵمان، ناهێڵێت کۆمەڵگەکە ببێتە زەلکاوی دیدو هەڵوێستی ململانێی چینایەتیی و دوژمنداریتییەکەی..[1] خوای گەورە بە هەردوو توێژەکەیان دەفەرموێ: (وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ)التغابن/١٦ واتە: هەر کەسێك خۆی لە پیسکەیی و چاوچنۆکیی گرتبێتەوەو خۆی لێ دەربازکردبێت، بە راستی ئەوانە سەرفرازەکانن.. ئا ئەم (شح)ەی کە دەبێ کەسی موسوڵمان خۆی لێ قوتارکات، ئوممەتان تووشی شەڕی ناوخۆیی و کارەساتدەکات و دەیانفەوتێنێت.

---

١ العلامة يوسف القرضاوي: العبادة في الاسلام ل٢٥٨-٢٥٩.

پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ: (اتَّقُوا الظُّلْمَ فَإِنَّ الظُّلْمَ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاتَّقُوا الشُّحَّ فَإِنَّ الشُّحَّ أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حَمَلَهُمْ عَلَى أَنْ سَفَكُوا دِمَاءَهُمْ وَاسْتَحَلُّوا مَحَارِمَهُمْ).[1] واتە: خۆتان لە دەستدرێژیی و ستەم بگرنەوەو بە حەزەر بن لێی، چونکە ستەمکاریی تاریکایی رۆژی قیامەتە، هەروەها خۆتان لەپیسکەیی وبەخیلیی وچاوچنۆکیی بگرنەوە، پیسکەیی و چاوچنۆکی بوو ئەوانەی پێش ئێوەی بەفەتارەت برد، وای لێکردن خوێنی یەکتریی برێژن و حەرامکراوانی خۆیان حەڵاڵ کەن!.

سێیەم: زەکاتدان پاڵفتەکردنی ماڵ و سامانە لە حەرام زیادبوونی بەرەکەتە تێیدا

زەکاتدان گەشەو نەشونمای سەروەت و سامانە، تا خێرەومەندەکە زیاتر ببەخشێت، خوای بەخشندە زیاتری پێ دەبەخشێتەوە..

١. پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لە فەرموودەی قودسییدا لە خوای پەروەردگارییەوە دەگێڕێتەوە کە دەفەرموێ: (قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَا ابْنَ آدَمَ أَنْفِقْ أُنْفِقْ عَلَيْكَ).[2] واتە : هۆ ئادەمیزاد تۆ ببەخشەو منیش زیاترت پێ دەبەخشم. پاداشتیش لە توخمی کردەوەکەیە (الْجَزَاءُ مِنْ جِنْسِ الْعَمَلِ) کەوابوو مژدەی بێخەمبوون لە خوای گەورەو لە پێغەمبەری پێشەواوە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بۆ دەوڵەمەندە موسوڵمانەکان هاتووەو بۆتە بەڵگەنەوویست کە ئێوە لەچلدایەك _کە زەکاتە_ ببەخشن، خوای گەورە زیاترتان پێ دەبەخشێت.

---

١ موسلیم ٢٥٧٨، بوخاری لە: الأدب المفرد ٤٩٨..

٢ بوخاری ٤٦٨٦، موسلیم ٩٩٣.

٢ . له فەرموودەی سەحیحی مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ بوخاری و موسلیمدایە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ: (مَا مِنْ يَوْمٍ يُصْبِحُ الْعِبَادُ فِيهِ إِلاَّ مَلَكَانِ يَنْزِلاَنِ فَيَقُولُ أَحَدُهُمَا اللَّهُمَّ أَعْطِ مُنْفِقًا خَلَفًا. وَيَقُولُ الآخَرُ اللَّهُمَّ أَعْطِ مُمْسِكًا تَلَفًا).[1] واتە: هەر هەموو ڕۆژێك لەگەڵ سپێدەدا دووفریشتە دێنەخوارەوە بۆ ناو خەڵکی یەکێکیان دەڵێ: خوایە ئەو کەسەی خێرەومەندەو دەبەخشێت، زیاتری پێ ببەخشەو بۆی پڕبکەرەوە. ئەویتریان دەڵێ خوایە ئەو کەسەی دەستی گرتۆتەوە و نابەخشێت. زیانێکی (بۆ هۆشداریی و بەخۆداهاتنەوە) لێ بدە.

٣ . پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ: (مَنْ تَصَدَّقَ بِعَدْلِ تَمْرَةٍ مِنْ كَسْبٍ طَيِّبٍ وَلَا يَقْبَلُ اللَّهُ إِلَّا الطَّيِّبَ , وَإِنَّ اللَّهَ يَتَقَبَّلُهَا بِيَمِينِهِ ، ثُمَّ يُرَبِّيهَا لِصَاحِبِهِ كَمَا يُرَبِّي أَحَدُكُمْ فَلُوَّهُ حَتَّى تَكُونَ مِثْلَ الْجَبَلِ)[2] واتە: هەر کەسێك زەمیلەیەك خورما لە کاسبی پاك و حەڵاڵی خۆی بکات بەخێر، خوای گەورەش غەیری حەڵاڵ قبوڵ ناکات، ئەوە خوای گەورە بە دەستی ڕاستی خۆی وەریدەگرێت و گەشەو نەشونمای پێ دەکات هەروەکو یەکێکتان کە جوانوو (بەچکەی ماین)ەکەی بەخێو دەکات تا گەورە ببێت، خوای گەورەش ئەو خێرە ئەوەندە برەو پێ دەدات تا بەقەدەر چیایەکی لێ دێت.. دەی ساخێر بکەن.

---

[1] اللؤلؤ والمرجان ٢٠٨/١. بوخاری ١٤٤٢، موسلیم ١٠١٠.

[2] بوخاری ٦٦٠، موسلیم ١٠٣١.

باسی سێیەم

حوکمی زەکات

بڕگەی یەکەم: حوکمی زەکاتدان

زەکات یەکێکە لە پێنج روکنەکانی ئیسلام کە فەرزن، فەرزبوونیان بە بەڵگەی ئایەت و فەرموودەو کۆڕا (ئیجماع)ە.

هەندێك لە بەڵگەکانی قورئان لەسەرفەرزێتی زەکات:

١- ئایەتی: (وَأَقِيمُواْ الصَّلاَةَ وَآتُواْ الزَّكَاةَ وَارْكَعُواْ مَعَ الرَّاكِعِينَ)البقرة/٤٣ واتە: نوێژەکان بکەن و زەکاتبدەن و لەگەڵ ئەهلی نوێژی جەماعەتدا بن، واتە : نوێژەکان بەجەماعەتبکەن.

٢- ئایەتی: (وَأَقِيمُواْ الصَّلاَةَ وَآتُواْ الزَّكَاةَ وَمَا تُقَدِّمُواْ لأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ اللّهِ إِنَّ اللّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ) البقرة/١١٠ واتە: نوێژبکەن و زەکاتبدەن، بشزانن کە هەرچی شتێك _لە خێروخێرات_ لە پێناوی خوادا ببەخشن، پاداشتەکەیتان لای خوای گەورە دەدرێتەوە، خواش بەو کارانەی دەیکەن بینەرە.

٣- (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَنفِقُواْ مِن طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُم مِّنَ الأَرْضِ)البقرة/ ٢٦٧واتە: ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتانهێناوە لەو سامانە حەلاڵەی پەیداتانکردووە ببەخشن، هەروەها لەوەی لە زەوییەوە بۆمان هێناونەتەدەر.

٤- (خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا) التوبة/١٠٣ واتە: بڕێك لە سامانیان وەکو خێروخێرات وەرگرە، تا پاڵفتەیانکەیت پێی، گەشەو نەشونمایان پێ بدەیت پێی.

٥- (وَأَقِيمُوا الصَّلاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ)النور/٥٦ واته: نوێژبكەن و زەكاتبدەن، گوێڕایەڵی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بكەن تا ببنە جێبەزەیی خوای گەورەو شایانی بن.

٦- (وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ * لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ)المعارج/٢٤-٢٥ واته: ئەو كەسانەش كە بڕێكی دیاریكراوی زانراو لە سەروەت و سامانیان دەدەن، مافی هەژارو مەحرووومەكانەو لایان دانراوە.

٧- (وَمَا أُمِرُوا إِلاَّ لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاء وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ) البينة/٥ واته: فەرمانی ئەوەیان پێ درابوو كە تەنها خوای گەورە بپەرستن و سەرڕاست و دڵسۆزانە خوا بپەرستن و هەمیشە لەسەرخستنی دینەكەدابن و نوێژەكان بكەن و زەكاتەكە بدەن.. ئائەوەشە دینی ڕاست و دروست.

هەریەك لەم ئایەتە پیرۆزانە بەڵگەی فەرزێتی زەكاتن، چونكە بە شێوازی فەرمانن، فەرمانیش بۆ فەرزبوونە، لەبەر گرنگیی و فەزڵ و كاریگەریی زەكاتەكەیە كە ئەوەندە زۆر لە قورئاندا باسكراوە.. تەنانەت لە هەموو شوێنێكیدا كە باسی نوێژ كراوە، زەكاتیش وەكو هاوتای باسكراوە.

هەندێك لە بەڵگەی فەرموودە لەسەرفەرزێتی زەكات:

١- ئیبنوعومەر خوا لێیان ڕازی بێت دەگێڕێتەوە: (سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَإِقَامِ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَحَجِّ الْبَيْتِ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ).[١] واته: گوێم لێبوو كە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەیفەرموو: ئیسلام لەسەر پێنج پایە دامەزراوە:

---

١ بوخاری ٨، موسلیم ١٦.

شایەتمان؛ بڕیاری ئەوەی کە هیچ خوایەك نییە شایانی خوایەتی بێت، جگە لە خوای گەورە. هەروەها بڕیاری ئەوەی کە محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نێرراوی خوایە، و نوێژکردن و زەکاتدان و حەجکردن؛ زیارەتی ماڵی خوا (کەعبە)و ڕۆژووگرتنی ڕەمەزان.

لە ڕیوایەتی موسلیمدا دەفەرموێ: (إِيتَاءِ الزَّكَاةِ وَصِيَامِ رَمَضَانَ وَحَجِّ الْبَيْتِ) واتە: گرتنی ڕۆژووی ڕەمەزان لە پێش حەجکردندا هاتووە، ئیبنوعومەر خوا لێیان ڕازی بێت لەم ڕیوایەتەی موسلیمدا لە کۆتاییدا دەفەرموێ: ئاوام لە پێغەمبەری خواوە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بیستووە، ڕەنگە ئەمەشیان لە پێشتر بێت چونکە ڕۆژووگرتنی ڕەمەزان لە پێش حەجکردندا فەرز کرا.. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

٢- ئیبنوعەبباس خوا لێیان ڕازی بێت دەگێڕێتەوە: (قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ إِنَّكَ سَتَأْتِي قَوْمًا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ، فَإِذَا جِئْتَهُمْ فَادْعُهُمْ إِلَى أَنْ يَشْهَدُوا أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْكُمْ صَدَقَةً، تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ، فَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ، فَإِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ، وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ).[1] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ موعازی کوڕی جەبەلی نارد بۆ یەمەن و پێی فەرموو: دەچیتە ناو خەڵکێکەوە کە ئەهلی کیتابن؛ مەسیحی بوون، کە چوویتە ناویانەوە بانگهێشتیانکە بۆ شایەتیدان لەسەر ئەوەی کە هیچ خوایەك نییە شایانی خوایەتی بێت جگە لە خوای گەورە، هەروەها شایاتی ئەوەی کە محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نێرراوی خوایە، باشایەتمان بهێنن و موسوڵمان بن، ئەگەر گوێڕاڵییان لەمەدا کردیت، هەواڵیان پێبدە کە خوای گەورە لە

١بوخاری ١٤٦٩، موسلیم ١٩.

شەوورۆژێکدا پێنج نوێژی لەسەر فەرزکردوون، ئەگەر لەمەشدا گوێڕایەڵییان کردیت، ئینجا پێیان راگەێنە کە خوای گەورە پشکە سامانی زەکاتی لەسەر فەرزکردوون، کە لە دەوڵەمەندەکانیان وەردەگیرێت و دەدرێتەوە بە هەژارەکانی خۆیان، ئەگەر لەمەشدا گوێڕایەڵییان کردیت، هۆشت لای ئەوە بێت کە دەستنەدەیتە سامانە بەنرخ و چاکەکانیان، زۆریش پەرۆشی دوعای ستەملێکراو بیت، چونکە لە نێوان ئەو خوای گەورەدا پەردە (بەربەست) نییە، بیگێڕێتەوە.

لە ریوایەتێکیتردا وا هاتووە: (فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ فَرَضَ عَلَيْهِمْ زَكَاةً مِنْ أَمْوَالِهِمْ).[١] واتە: پێیان بفەرموو: کە خوای گەورە زەکاتێکی لەسەر فەرزکردوون، کە بڕێکە لە سەروەت و سامانیان و دەیبەخشن.. دیارە لێرەدا راشکاوانە دەفەرموێ: کە ئەو بڕە سامانەی لەسەریان فەرزە بیدەن، زەکاتە.

٣- ئەبو هورەیرە خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە: (كَانَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَوْمًا بَارِزًا لِلنَّاسِ إِذْ فَأَتَاهُ رَجُلٌ يَمْشِي فَقَالَ يَا رَسُولَ مَا الإِسْلاَمُ قَالَ الإِسْلاَمُ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ وَلاَ تُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا، وَتُقِيمَ الصَّلاَةَ، وَتُؤْتِيَ الزَّكَاةَ الْمَفْرُوضَةَ، وَتَصُومَ رَمَضَانَ، قَالَ ثُمَّ أَدْبَرَ الرَّجُلُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رُدُّوا عَلَيَّ الرَّجُلَ . فَأَخَذُوا لِيَرُدُّوهُ فَلَمْ يَرَوْا شَيْئًا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذَا جِبْرِيلُ جَاءَ لِيُعَلِّمَ النَّاسَ دِينَهُمْ).[٢] واتە: رۆژێك کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دانیشتبوو،

١دەقی هەموو فەرمودەکە: (عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُما أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعَثَ مُعَاذًا .رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ .عَلَى الْيَمَنِ قَالَ إِنَّكَ تَقْدَمُ عَلَى قَوْمٍ أَهْلِ كِتَابٍ، فَلْيَكُنْ أَوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ عِبَادَةُ اللَّهِ، فَإِذَا عَرَفُوا اللَّهَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي يَوْمِهِمْ وَلَيْلَتِهِمْ، فَإِذَا فَعَلُوا، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ فَرَضَ عَلَيْهِمْ زَكَاةً {تُؤْخَذُ} مِنْ أَمْوَالِهِمْ وَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ، فَإِذَا أَطَاعُوا بِهَا فَخُذْ مِنْهُمْ، وَتَوَقَّ كَرَائِمَ أَمْوَالِ النَّاسِ). بوخاری (٥٣٧)

٢بوخاری ٤٧٧٧، موسلیم ٩.

کابرایەك هاتە خزمەتی و پرسی: ئەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ئیسلام چییە؟ فەرمووی: ئیسلام ئەوەیە کە وا خوای گەورە بپەرستیت کە هاوبەش (شەریك)ی بۆ دانەنێت، و ئەو نوێژانە بکەیت کە نوسراون، زەکاتە فەرزکراوەکە بدەیت و مانگی رەمەزانیش بەڕۆژووبیت، پاشان کابرا رۆیشت، پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: ئادەی بۆم بانگبکەنەوە، کە لە دووی گەڕان ئاسەواریشیان نەدیتەوە، پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: ئەوە جوبرەئیل بوو، هاتبوو خەڵکەکە فێری دینەکەیان بکات.

لە فەرموودەکەدا دەردەکەوێت کە بۆ نوێژەکان دەفەرموێ (المكتوبة) و بۆ زەکاتەکەش دەفەرموێ (المفروضة) ئیمامی نەوەوی دەفەرموێ: (المكتوبة)کە لەبەر ئەو ئایەتەیە کە دەفەرموێ: (إِنَّ الصَّلاَةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا)النساء/١٠٣ واتە: نوێژەکان کە لەسەر موسوڵمانانە دەبێ لە کاتی خۆیاندا بیانکەن، نوسراوە.. لە فەرموودەی لای عوبادەی کوڕی صامتیشدا هاتووە: (خَمْسُ صَلَوَاتٍ كَتَبَهُنَّ اللَّهُ).[١] واتە: پێنج نوێژن کە خوای گەورە نوسیونی (کردنیان لەسەر موسوڵمانان فەرزە).. یان دەربارەی نوێژی سووننەت نەکردن، لە کاتی قامەتکردن بۆ فەرزەکە دەفەرموێ: (إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلاَةُ فَلاَ صَلاَةَ إِلاَّ الْمَكْتُوبَةُ).[٢] واتە: کە قامەتی نوێژی جەماعەت کرا، ئیتر هیچ نوێژێك جگە لە نوسراوەکە (فەرزەکە) ناکرێت، بۆ زەکاتەکەش لە زۆر

---

١ ئەبوداوود ١٤٢٠، نەسائی ٤٦١، ئەحمەد ٣٢٢/٥، داریمی ١٥٧٧. ئەلبانی رحمەالله لە: (صحیح سنن ابن ماجه/٥٦٩)دا دەفەرموێ سەحیحە.

٢ موسلیم ٧١٠، ئەبوداوود ١٢٦٦، نەسائی ١١٦/٢، ترمذي ٤٢١، ئیبنوماجە ١١٥١.

فەرموودەیتردا هەر بە (فەرز) هاتووە. وەکو (هَذِهِ فَرِيضَةُ اَلصَّدَقَةِ).[1] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ئەم زەکاتەی جەژنی رەمەزان (سەرفترە)ی فەرزکرد.

(الْمَكْتُوبَةِ) و (الْمَفْرُوضَةِ) هەر فەرزێتی دەگەیێنن، کە لەوانەیە لە لایەنی رەوانێژییەوە دوو وشەی جیاوازی بۆ بەکارهێنابن، تا ووشەیەك دووبارە نەبێتەوە.[2]

ئەم فەرموودانە فەرزێتی زەکات و روکنێتییەکەی ڕووندەکەنەوە، هەروەها ماف و ئەرکێتیی. پاشان باسی ئەو پۆلانە دێت، کە پێیان دەشێت، کە بە (هەژار) دەستی پێکردووە، کە موحتاجترینی هەشت پۆلەکەیە و پێش هەموویانە لە وەرگرتنی زەکاتدا.[3]

فەرزێتی زەکات کۆڕا (ئیجماع)ی ئوممەتی لەسەرە، هەر لە زەمانی پێغەمبەری خواوە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تا ئەم سەردەمە، چونکە هەموو یاوەران بۆچوونیان لەگەڵ سەیدنا ئەبوبەکردا بوو خوا لێیان رازی بێت، کە جەنگ دژی زەکاتنەدەران، واجیبە.[4]

بڕگەی دووەم: سزای زەکاتنەدەر

١- شەرعناسان و زانایان و ئەهلی عەقیدە و تەفسیر لەسەر ئەوە کۆکن کە هەر کەسێك نکووڵی لە فەرزێتی زەکات بکات، کافر دەبێت پێی، مەگەر عوزرێکی هەبێت. وەکو ئەوەی نەزانە. چونکە نەوموسوڵمانە، یان دوورە دەستی ئەهلی ئیسلامە. بەڵام

١لە سەحیحی بوخاریدا لە نامەکەی پێغەمبەردایە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەربارەی بڕی زەکات دێت إِنْ شَاءَ اللَّهُ.

٢المجموع ٢٨٩/١.

٣محمد علي بن ابراهيم بن علان البكري الصديقي الشافعي: دليل الفالحين لطرق رياض الصالحين ٤ / ٩، عبدالرحمن بن محمد بن القاسم : الإحكام شرح اصول الأحكام ٢/ ٥.

٤المجموع ٢ / ٢٩٢، ابن قدامة المقدسي: المغني ٤٣٤/٢، ابن هبيرة : الافصاح عن معاني الصحاح (شرح للجمع بين الصحيحين) ١٣١/١.

ئەگەر موسوڵمانبوو، لە وولاتی موسوڵماناندا گەورە بووبوو، کە ئاسان دەستی دەگەیشتە ئەهلی ئیسلام و زاناکانیان و ئینکاریی لە فەرزێتی زەکاتکرد، پێی کافردەبێت و هەموو ئەحکامەکانی (مورتەدد)ی لەسەر دەچەسپێت، سێ رۆژ داوای پەشیمان بوونەوەی لێ دەکرێت، ئەگەر تۆبەینەکرد، دەکوژرێت. چونکە بەڵگەکانی قورئان و سوووننەت و کۆڕا (ئیجماع)ی ئوممەت ئیسلام لەسەر ئەو حوکمی فەرزێتییەی زەکاتن. ئەم حوکمەش ئەوەندە زانراوە کە لە کەس شاراوە نییە، لەوانەی لە ناو موسوڵماناندا دەژین. چونکە نکووڵیکردنی فەرزێتی زەکات، بە درۆخستنەوەی قورئان و سووننەتەو بەڵگەیە لەسەر باوەڕنەبوون پێیان.[1]

٢- ئەمما ئەو کەسەی باوەڕبوونی لە فەرزێتی زەکات ئاشکرادەکات، بەڵام نایدات، چ لەبەر پیسکەیی و چرووکی بێت، یان هەر هۆیەکیتر، کە نەچێتە خانەی باوەڕ پێ نەبوونەوە، ئەمەیان راجوێیی شەرعناسانی لەسەرە:

أ- لە ئیمامی ئەحمەدەوە ریوایەتکراوە کە فەرموویەتی ئەو کەسەی لەبەر بەخیلی و پیسکەیی و چرووکی زەکاتنادات وەکو ئەو کەسەیە کە لە تەمبەڵی نوێژەکانیناکات، هەردووکیشیان کافرن، هەندێك لە پێشەوایانی شەرعناسی مەزهەبی حەنبەلی[2] هەوڵیانداوە ئەم بۆچوونە بەم ئایەتە بەهێزتربکەن: (فَإِن تَابُواْ وَأَقَامُواْ الصَّلَاةَ وَآتَوُاْ الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ)التوبة/١١ واتە: ئەگەر تۆبەیانکردو کەوتنەوە نوێژکردن و زەکاتەکەیاندا، ئەوە برای دینیتانن. دەفەرموون: برایەتی دینیی کاتێك نامێنێت، کە لە

١المجموع ٢٩٧/٥، المغني ٥٧٢/٢ .

٢ابن قدامة المقدسي: الشرح الكبير مع الانصاف ٤٣/٣، برهان الدين بن محمد بن مفلح: المبدع شرح المقنع ٣٠٨/١، ابن الشرح الممتع (٧/٦).

دینەکە دەرچوو بێت. کەوابوو برایەتییەکە کە لەسەر هەڵوێست لە سێ شت وەستاوە: تۆبەکردن لە شیرك و کوفر، نوێژکردن، زەکاتدان، بە یەکێکیان نامێنێت.

ب- جمهوری پێشەوایانی مەزهەبەکان (ئیمامی ئەبوحەنیفە و مالیك و شافیعی) و هاوڕایانیان لەسەر ئەوە کۆن کە کابرا مادام باوەڕی بە فەرزێتییەکەی زەکات هەیە، بەڵام نایدات، فاسقە نەك کافر، چونکە گوناحێکی گەورەی ئەنجامداوەو لە ژێر هەڕەشەی سەختی خوادایە.

پێم وایە ئەم بۆچوونەی جمهور پەسەندترە، چونکە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کە باسی زەکاتنەدەری زێڕو زیوی کردو باسی سزاکەیانی کرد، دواتر فەرمووی: (ثُمَّ يُرَى سَبِيلُهُ إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ وَإِمَّا إِلَى النَّارِ).[١] واتە: پاشان ڕێی نیشاندەدرێت یان ڕێی خۆی دەگرێتەبەر، بۆ بەهەشت یان بۆ دۆزەخ.. کەوابوو لەسەرەتاوە بە زەکات نەدانەکەی کافر نەبووە، دەنا نەدەکەوتە سەر دووڕێیانی بەهەشت و دۆزەخ. چونکە کافر ناچێتە بەهەشتەوە وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

---

١ موسلیم (٩٨٧). دەقی هەموو فەرمودەکە: (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا مِنْ صَاحِبِ كَنْزٍ لاَ يُؤَدِّي حَقَّهُ إِلاَّ جَعَلَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جَبْهَتُهُ وَجَنْبُهُ وَظَهْرُهُ حَتَّى يَقْضِيَ اللَّهُ تَعَالَى بَيْنَ عِبَادِهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ثُمَّ يُرَى سَبِيلُهُ إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ وَإِمَّا إِلَى النَّارِ وَمَا مِنْ صَاحِبِ غَنَمٍ لاَ يُؤَدِّي حَقَّهَا إِلاَّ جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَوْفَرَ مَا كَانَتْ فَيُبْطَحُ لَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ فَتَنْطَحُهُ بِقُرُونِهَا وَتَطَؤُهُ بِأَظْلاَفِهَا لَيْسَ فِيهَا عَقْصَاءُ وَلاَ جَلْحَاءُ كُلَّمَا مَضَتْ أُخْرَاهَا رُدَّتْ عَلَيْهِ أُولاَهَا حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَ عِبَادِهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ثُمَّ يُرَى سَبِيلُهُ إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ وَإِمَّا إِلَى النَّارِ وَمَا مِنْ صَاحِبِ إِبِلٍ لاَ يُؤَدِّي حَقَّهَا إِلاَّ جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَوْفَرَ مَا كَانَتْ فَيُبْطَحُ لَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ فَتَطَؤُهُ بِأَخْفَافِهَا كُلَّمَا مَضَتْ عَلَيْهِ أُخْرَاهَا رُدَّتْ عَلَيْهِ أُولاَهَا حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ تَعَالَى بَيْنَ عِبَادِهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ثُمَّ يُرَى سَبِيلُهُ إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ وَإِمَّا إِلَى النَّارِ).

١- سزای قەدەری: زەکاتنەدەر سزایەکی قەدەری هەیە، کە وەکو پێشەکی و ئەنجام بەیەکەوە بەستراونەتەوە، ئەوەیە کە ئەگەر خەڵکانێك ئەو مافەی هەژارو مەحروومانیان نەدا، کە زەکاتەکەیانەو چرووکییان تێدا کرد، بە تەئکید خوای گەورە تووشی گرانییان دەکات.. سزایەك کە پڕاوپڕی تاوانەکەیان بێت، کە مەحروومبوونی ئەوانیشە. پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ: (مَا مَنَعَ قَوْمٌ الزَّكَاةَ إِلا ابْتَلاهُمُ اللَّهُ بِالسِّنِينَ).[١] واتە: هەر کۆمەڵگەیەك دەست لە زەکاتەکەیان بگرنەوەو نەیدەن، حەتمەن خوای گەورە گرانییان بەسەردا دەهێنێت، لە ریوایەتێکی تردا (إلاّ حُبِسَ عَنْهُمُ القَطْرُ).[٢] واتە: حەتمەن خوای گەورەش بارانیان لێ دەگرێتەوە.

٢- سزای شەرعی:

أ - ئەگەر لە دارالاسلامدا بوو: کاربەدەستانی حکومەت دەسەڵاتیان بەسەریدا هەبوو: دەچنە سەری و بەزۆر زەکاتەکەی لێ دەستێنن، چونکە مافی هەژارانە. لەم سەردەمەی ئێمەدا لێسەندنی ئاسانە، چونکە حساب بانکی هەیەو هەر لەوێوە دەزانرێت چەندی هەیەو لێی سەحبدەکرێت. ئەمە لە وڵاتی پێشکەوتوودا دەکرێت، کە حکومەت سوورە لەسەر زانینی، نەك لە ئێستای وڵاتی موسڵمانان، کە حکومەتەکانی نەئەوەندە سەرمایەدارینم بە دوای ووردەکاریی ژیانی هەموو هاووڵاتیەکەوە بن، نەموسوڵمانیشن تا زەکاتکۆکەنەوە. بە هەر حاڵ بەڵگەی بە زۆرلێوەرگرتنی زەکات،

١تەبەرانی ٤٥٧٧ بەیهقی ٣٤٦/٣ ئەلبانی رحمەالله لە: (سلسلة الاحاديث الصحيحة ١٠٧/١)دا دەفەرموێ: حەسەنە.

٢ حاکم لە: المستدرک ١٦٢/٢ ودەفەرموێ: (صحيح على شرط مسلم) ئیمامی ذەهەبییش رحمەالله فەرموویەتی وایە، بەیهیقی ٣٤٦/٣. شێخی ئەلبانی رحمەالله لە (سلسلة الاحاديث الصحيحة ١٠٧/١)دا دەفەرموێ: سەحیحە.

زۆره. لەوانە، پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ: (أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَيُقِيمُوا الصَّلاَةَ، وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلاَّ بِحَقِّ الإِسْلاَمِ، وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ).[1] واتە: فەرمانم پێکراوە کە جەنگ بەرامبەر خەڵکی بکەم تا دەڵێن: (لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ و مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ)و نوێژەکان بکەن و زەکاتەکە بدەن.. ئەگەر ئەمەیانکرد ئەوا خوێن و سامانی خۆیانم لێ حەرامدەکەن، مەگەر حەقێکیان کەوتبێتە سەرو لێیان وەرگرم.. پرسینەوەشیان لای خوایە.. سەیدنا ئەبوبکر خوا لێی رازی بێت لەبەرچاوی کۆمەڵێك لە یاوەران فەرمووی: (والله لأقاتلنّ من فرق بين الصلاة والزكاة، فإنّ الزكاة حق المال، والله لو منعوني عقالاً كانوا يؤدّونه إلى رسول الله ﷺ لقاتلتهم على منعه)[2] واتە: زەکات حەقەو لە سامانی خەڵکدایە، دەبێ لێیان وەرگرم، بەخوا قەسەم ئەگەر کاتی خۆی کاریلەیەکیان دابێتە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دژیان دەجەنگم لەسەریی تا دەیدەن.

جمهوری شەرعناسان دەفەرموون تەنها بڕی زەکاتەکەی لێ دەستێندرێت نەك زیاتر لەو.

بەڵام ئیمامی ئیسحاق و یاوەرانی ئەحمەدو قەولێکی قەدیمی ئیمامی شافیعی دەفەرموون نیوەی سامانەکەشی وەکو سزا لێ دەسەندرێت![3] بەڵگەشیان فەرموودەیەکە کە بەهزیی کوڕی حەکیم لە باوکییەوەو ئەویش لە باپیرییەوە

---

١ بوخاری ١٣٩٩ موسلیم .

٢ ئەبوداوود ١٥٥٧. ئەلبانی رحمەالله لە (صحيح سنن أبي داود/ ١٥٥٧)دا دەفەرموێ: سەحیحە.

٣نَيلُ الأَوْطَار ١٤٧/٤ و ل٧٥٥ی یەکبەرگییەکەی ٢٠٠٤ الموسوعة الفقهية الكويت ٢٣١/٢٣.

دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرموویەتی: (..وَمَنْ مَنَعَهَا فَإِنَّا آخِذُوهَا وَشَطْرَ مَالِهِ).[1] واتە: زەکاتەکەی و نیوەی ماڵ و سامانەکەشی لێ وەردەگرین.

پۆلی یەکەم ئەم بەڵگە هێنانەوەی ئەمانیان بەم فەرموودەیە رەت کردۆتەوە چونکە پێیان وابووە کە (مەنسوخە) بەڵام ئەمان وەڵامیان داوەتەوە کە هیچ بەڵگەیەکی نەسخ بوونەوە لە ئارادا نییە چونکە بەروار (کات وشوێن)ی هاتنی فەرموودەکە نازانرێت.

دیسان پۆلی یەکەم فەرموویانە بەهز زەعیفە چونکە شەترەنجی کردووە، ئەمان رەدیان داونەتەوە کە شەترەنج کردن باسێکی راجوێییەو لای فەرموودەوانان نەبووە بە هۆکاری سەندنەوەی متمانە لە فەرموودەوان و راوی و زانا، بە تایبەتی کە بوخاری (لە غەیرە سەحیحەکەیدا) ریوایەتی لە بەهز وەرگرتووە هەروەها ئیمامی ئەحمەد و ئیسحاق و ئەبو داوود فەرموویانە جێمتمانەیە ئیمامی زەهەبی دەربارەی دەفەرموێ: (مَاتَرَكَهُ عَالِمٌ وَقَط) واتە هیچ زانایەك وەلی نەکردووە.[2]

بەڵام شەرعناسان فەرموویانە: ئەو راجوێییەی لەسەر فەرموودەکەی (بەهز)ە، رێ لەوە ناگرێت کە خەلیفە بۆی هەیە سزایەك لەسەر ئەو کەسە دابنێت کە زەکاتەکەی نادات و بە زۆر لێی دەسەندرێت.. ئیمامی شەوکانی چەندین نموونەی لەسەر سزای دارایی هێناوەتەوە بۆ پاڵپشتی ئەم حوکمە شەرعییە.

پێم وایە کە لەلایەکەوە فەرموودەکە قبووڵە و بۆ لایەنی ئەملای شەرعناسان رەوایە وەکو بەڵگە پشتی پێ ببەستن، چونکە پۆلە شەرعناسانی ئەولا بەڵگەکەیان زەعیفە

١ئەبوداوود ١٥٦٠ نەسائی ٥/١٥-١٧ ئەحمەد ٥/٤ ئەلبانی رحمەالله لە: (صحيح سنن أبي داود ٥/٢٩٦)دا دەفەرموێ: حەسەنە.

٢نَيلُ الأَوْطَار ل٧٥٥.

کە ریوایەتی: (لَيْسَ فِي الْمَالِ حَقٌّ سِوَى الزَّكَاةِ).[1] واتە: جگە لە زەکات هیچ مافێکیتر لە سامانی خەڵکییدا نییە.. دیسان لە سەحیحی موسلیمدا هاتووە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ: (مَنْ وَجَدْتُمُوهُ يَصِيدُ فِي شَيْءٍ مِنْهَا فَخُذُوا سَلَبَهُ).[2] واتە: هەر کەسێکتان بینی لە ناو شاری مەدینەدا راودەکات کەلوپەلی راوکردنەکەی لێسەنن.. لەم سەردەمەشدا سزای دارایی بۆ ئەو کەسانەی مل بۆ یاسا نانێن، ئاسایی بووە، کە لە هەندێ وڵات لەبەرامبەریشیدا سزای زیندانکردنی هەیە.

ب- ئەگەر لە دارالکوفر دابوو، یان لەدارالاسلام بوو بەڵام هێزو دەسەڵاتێکی لە پشت بوو وەکو عەشیرەت و حیزب، پێویستە خەلیفە یان جێگری یان نوێنەری یان دەسەڵاتداری خاوەن هێزی ئیسلامی جەنگ بەرپابکات بەرامبەری، تا دەیهێنێتەوە ژێرسایە و ملکەچی شەرع و زەکاتەکەشی دەداتە بەیتولمال. چونکە یاوەرانی پێغەمبەری صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هەموو بوونە پشتیوانی سەیدنا ئەبوبەکری سددیق خوا لیی رازی بێت کە بڕیاری جەنگی بەرامبەر زەکاتنەدەرەکان راگەیاند.

لەگەڵ ئەم دوو جۆرە سزا دنیاییەشدا کە یەکێکیان قەدەرییە و گشتییە و ئەویتریان تایبەتەو بە پێی شەرعە، زەکاتنەدەر لە رۆژی دواییشدا سزای سەختی دەدرێت، کۆمەڵێك ئایەت و فەرموودە هەن برو شێوازو سەختی سزاکان روونکەنەوە لەوانە:

١- خوای گەورە دەفەرموێ: (وَلاَ يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُواْ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ) ال عمران/١٨٠ واتە:

---

١ ئیبن،ماجە ١٧٨٩ زەعیفە بڕوانە صَحِيحُ فِقْهُ السُنَةَ ٢/٩.

٢ ئەبوداوود ٢٠٣٧، ئەحمەد ١/١٧٠، عبدالرزاق: المصنف ١٧١٥١. مشكل الآثار ٣٣٤٣،

ئەوانەی بەخیلی دەکەن (چاوچنۆك و پیسکەو چروکن) لە سامانێکدا کە خوای گەورە لە لوتفی خۆیەوە پێی بەخشیون، ئەوانە وا دەزانن ئەم هەڵوێستەی خۆیان چاکە، هەم بۆ خۆیان و هەم بۆ دەوروبەریان، بەڵام با بزانن کە ئەوە زۆر خراپەو لە رۆژی دواییدا بۆیان دەبێتە کۆت و دەخرێتە ملیان.

٢- خوای گەورە دەفەرموێ: (وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلاَ يُنفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ * يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنَزْتُمْ لأَنفُسِكُمْ فَذُوقُواْ مَا كُنتُمْ تَكْنِزُونَ)التوبة/٣٤-٣٥ واتە: ئەو کەسانەی زێڕو زیوو گەنج (خەزن) دەکەن و لە پێناوی خوای گەورە دا نایبەخشن، مژدەی ئازارێکی بەژانیان بدەرێ، رۆژێك دێت ئەو سەروەت و سامانەیان لە ئاگری دۆزەخدا سووردەکرێتەوە ئینجا ناوچەوان و لاتەنیشت و پشتیانی پێ داخدەکرێت (دەبچێژن دەی) ئا ئەوە ئەوە بوو کە پاشەکەوتتان دەکردو هەر بۆ خۆتانتان کەڵەکەدەکرد، دەی سا ئەنجامی ئەو پاشەکەوت و گەنجینەکردنەی زێڕو زیووەکانتان _کە زەکاتتان لێ نەدەدا_ بچێژن.. ناوچەوانیان داخدەکرێت کە نیشانەی روو گرژییانە لە هەژاران و لێقەوماوان، کە دەستی سواڵیان بۆ درێژدەکردن، یان ئومێدیان لە رووياندا بۆ دروستدەبوو، بەڵکو پشکێکمان لەو سامانەی بداتێ کە خوا پێی دابوو، بەڵام هەر رووگرژییەکەیان لێوە دەبینین، روویان لێ وەردەگێڕان و پشتیان تێ دەکردن، دەی با ئەو پشتە داخکرێت، یان ئەو لاتەنیشتانەی تێیان دەکردن تا بەتیلە چاوێکی سووکەوە سەیریانبکەن و بڵێن (خوا بتداتێ)!! با داخکرێن.

داخكردنیش تەنها بۆ پێستەکەیە، کە هەموو سێڵەکانی هەستی تێدایە! با سزایەك بچێژن کە لە توخمی تاوانەکەیانە..[1] (الْجَزَاءُ مِنْ جِنْسِ الْعَمَلِ).!

٣- ئەبو هورەیرە خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: (مَنْ آتَاهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مَالاً فَلَمْ يُؤَدِّ زَكَاتَهُ مُثِّلَ لَهُ مَالُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُجَاعًا أَقْرَعَ لَهُ زَبِيبَتَانِ يَأْخُذُ بِلِهْزِمَتَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَقُولُ أَنَا مَالُكَ أَنَا كَنْزُكَ . ثُمَّ تَلاَ هَذِهِ الآيَةَ (وَلاَ يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُواْ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ).[2] ال عمران/١٨٠ واتە: هەر کەسێك خوای گەورە سامانێکی پێ بەخشی و زەکاتەکەی لێ نەدا، لە رۆژی قیامەتتدا سامانەکەی لێ دەبێتە ئەژدیهایەکی تووکاویی، کە لە پشت چاوەکانیەوە دوو هەڵتۆقینی پێوەیە، ئینجا بۆی دێت و خۆی لە جەستەی زەکاتنەدەرەکەوە دەپێچێت، تا دەگاتە سەریی، قەپاڵێك بە لالغاوەی زەکاتنەدەرەکەدا دەکات (ئەملاو لای دەمی دەگرێت) و پێی دەڵێت ئەوە منم، سەروەت و سامانەکەی خۆتم.. پاشان ئەو ئایەتەی خوێندەوە (کە ئەمە کوردیەکەیەتی) ئەوانەی کە چروکن و لەو سامانەیاندا بەخیلیدەکەن، کە خوای گەورە لە لوتفی خۆیەوە پێی بەخشیوون، ئەوانە وا دەزانن چاکە دەکەن، کە هەڵوێستی وا دەنوێنن، بەڵام بابزانن کە ئەوە زۆرخراپەو لە رۆژی دواییدا بۆیان دەبێتە کۆت و دەخرێتە ملیان، خۆ هەرچی لە ئاسمانەکان و زەویدان موڵکی خوان، خوای گەورە شارەزای هەموو کارو کردەوەکانتانە کە دەیانکەن.

---

١ ئیمامی زەهەبی: الکبائر ل٣٤.

٢ بوخاری ١٤٠٣.

٤- هەر ئەبوهورەیرە خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: (مَا مِنْ صَاحِبِ كَنْزٍ لاَ يُؤَدِّي زَكَاتَهُ إِلاَّ أُحْمِيَ عَلَيْهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَيُجْعَلُ صَفَائِحَ فَيُكْوَى بِهَا جَنْبَاهُ وَجَبِينُهُ حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَ عِبَادِهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ثُمَّ يُرَى سَبِيلَهُ إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ وَإِمَّا إِلَى النَّارِ).[١] واتە: هەر خاوەن پارەیەکی کۆکراوەو دانراو، کە زەکاتی لێ دەرناکات، حەتمەن لە رۆژی دواییدا کە دەیهێننەوە پێش، لەوحی سوورەوە کراوەی بۆ دەهێنن و ناوچەوان و لاتەنیشتەکانی پێ

---

١ موسلیم (٩٨٧). ئەحمەد (٢/٣٨٣). دەقی هەموو فەرمودەکە: (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " مَا مِنْ صَاحِبِ كَنْزٍ لاَ يُؤَدِّي زَكَاتَهُ إِلاَّ أُحْمِيَ عَلَيْهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَيُجْعَلُ صَفَائِحَ فَيُكْوَى بِهَا جَنْبَاهُ وَجَبِينُهُ حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَ عِبَادِهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ثُمَّ يُرَى سَبِيلَهُ إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ وَإِمَّا إِلَى النَّارِ وَمَا مِنْ صَاحِبِ إِبِلٍ لاَ يُؤَدِّي زَكَاتَهَا إِلاَّ بُطِحَ لَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ كَأَوْفَرِ مَا كَانَتْ تَسْتَنُّ عَلَيْهِ كُلَّمَا مَضَى عَلَيْهِ أُخْرَاهَا رُدَّتْ عَلَيْهِ أُولاَهَا حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَ عِبَادِهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ثُمَّ يُرَى سَبِيلَهُ إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ وَإِمَّا إِلَى النَّارِ وَمَا مِنْ صَاحِبِ غَنَمٍ لاَ يُؤَدِّي زَكَاتَهَا إِلاَّ بُطِحَ لَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ كَأَوْفَرِ مَا كَانَتْ فَتَطَؤُهُ بِأَظْلاَفِهَا وَتَنْطَحُهُ بِقُرُونِهَا لَيْسَ فِيهَا عَقْصَاءُ وَلاَ جَلْحَاءُ كُلَّمَا مَضَى عَلَيْهِ أُخْرَاهَا رُدَّتْ عَلَيْهِ أُولاَهَا حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَ عِبَادِهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ثُمَّ يُرَى سَبِيلَهُ إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ وَإِمَّا إِلَى النَّارِ " . قَالَ سُهَيْلٌ فَلاَ أَدْرِي أَذَكَرَ الْبَقَرَ أَمْ لاَ . قَالُوا فَالْخَيْلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ " الْخَيْلُ فِي نَوَاصِيهَا - أَوْ قَالَ - الْخَيْلُ مَعْقُودٌ فِي نَوَاصِيهَا - قَالَ سُهَيْلٌ أَنَا أَشُكُّ - الْخَيْرُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ الْخَيْلُ ثَلاَثَةٌ فَهْىَ لِرَجُلٍ أَجْرٌ وَلِرَجُلٍ سِتْرٌ وَلِرَجُلٍ وِزْرٌ فَأَمَّا الَّتِي هِيَ لَهُ أَجْرٌ فَالرَّجُلُ يَتَّخِذُهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَيُعِدُّهَا لَهُ فَلاَ تُغَيِّبُ شَيْئًا فِي بُطُونِهَا إِلاَّ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَجْرًا وَلَوْ رَعَاهَا فِي مَرْجٍ مَا أَكَلَتْ مِنْ شَىْءٍ إِلاَّ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِهَا أَجْرًا وَلَوْ سَقَاهَا مِنْ نَهْرٍ كَانَ لَهُ بِكُلِّ قَطْرَةٍ تُغَيِّبُهَا فِي بُطُونِهَا أَجْرٌ - حَتَّى ذَكَرَ الأَجْرَ فِي أَبْوَالِهَا وَأَرْوَاثِهَا - وَلَوِ اسْتَنَّتْ شَرَفًا أَوْ شَرَفَيْنِ كُتِبَ لَهُ بِكُلِّ خَطْوَةٍ تَخْطُوهَا أَجْرٌ وَأَمَّا الَّذِي هِيَ لَهُ سِتْرٌ فَالرَّجُلُ يَتَّخِذُهَا تَكَرُّمًا وَتَجَمُّلاً وَلاَ يَنْسَى حَقَّ ظُهُورِهَا وَبُطُونِهَا فِي عُسْرِهَا وَيُسْرِهَا وَأَمَّا الَّذِي عَلَيْهِ وِزْرٌ فَالَّذِي يَتَّخِذُهَا أَشَرًا وَبَطَرًا وَبَذَخًا وَرِيَاءَ النَّاسِ فَذَاكَ الَّذِي هِيَ عَلَيْهِ وِزْرٌ " . قَالُوا فَالْحُمُرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ " مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىَّ فِيهَا شَيْئًا إِلاَّ هَذِهِ الآيَةَ الْجَامِعَةَ الْفَاذَّةَ { فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ * وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ} ".)

داخدەکرێت، ئەمەش هەروا بەردەوام دەبێت لەو ڕۆژەدا کە ماوەکەی پەنجا هەزار ساڵە (نە دەشمرێت و نەسزاکەشی کۆتایی دێت!) تا ئەو کاتەی خوای گەورە داوەریدەکات، پاشان ڕێی چارەنووسی دەبینرێت کە حەواڵەی بەهەشت دەکرێت یان راپێچی دۆزەخ.

فەرموودەکە دووررودرێژەو دوای ئەوە دێتەسەر ئەو خاوەن حوشترەی زەکات لە ماڵاتەکەی نادات و هەمان هەڕەشەی رووەوڕوو دەبێتەوە.. ئینجا خاوەن مەڕوماڵات.. ئەمیش بەهەمان شێوە، پاشان یاوەران پرسیاری زەکاتی ئەسپ و گوێدرێژو ئەوانەی لێ دەکەن، کە لە شوێنی خۆیدا لە باسی زەکاتی ئاژەڵ دێینەوە سەری إِنْ شَاءَ اللَّه.

هەموو ئەم جۆرە سزا سەختانە (کۆتی گەردن و داخکردنی ناوچەوان و لاتەنیشت و پشت و ژانی پێوەدانی ئەژدیها ترسناکەکە) هەمووی بەڵگەن لەسەر ئەوەی کە زەکاتنەدان تاوانێکی سەخت و گوناحێکی زۆر گەورەیەو پێویستە ساماندار ی موسوڵمان بارودۆخی ژیان و ماڵی خۆی بەردەوام لە بەرچاو بێت و پابەندی شەرع بێت، خوای گەورەش زیاتریان پێببەخشێت.. ئامین.

باسی چوارەم

مەرجەکانی سامانی زەکات

سامانی زەکات ئەو موڵك و ماڵ و سامانەیە کە زەکاتیان دەبێ لێ دەربکرێت، شەریعەتی ئیسلام بۆ راگرتنی پارسەنگی ماف و ئەرك، هەم جۆری سامانەکانی دیاری کردووە، هەم برِو کات و بە کێش دەشێت. ئەگەر وا نەبوایە حەتمەن لاسەنگی لە هەموو لایەنێکیدا دروستدەبوو. زەکات هەموو شتێکی ووردەکارانە باسکراوەو مەرجی بۆ دانراوە. هەروەها کاریگەریی بەربەست لەسەر هەر مەرجێك، کە دەگاتە کاریگەریی دان و نەدانی زەکاتەکە..[1] گرنگییهکەشی لەوەدایە کە ماف و ئەرکی تاکوکۆی موسوڵمانانە، پێش ئەوەی ئەرکی دەوڵەت بێت. هیچ دەسەڵاتدارێکیش ناتوانێت یاساکانی بگۆڕێت، چونکە یاساکانی زەکات وەکو یاساکانی نوێژو رۆژوو پەیوەندییان بەدوو شتەوە هەیە: یەکەمیان دیاردە گەردوونییەکان، وەکو خۆرهەڵهاتن و ئاوابوونی (بۆ نوێژەکان)، مانگ بینین (بۆ رۆژوو)، هەبوونی برِی دیاریکراوی سامان یان پێگەیشتنی بەرووبووم (بۆ زەکاتدان).

دەشێت مەرجەکانی زەکات بکەین بە دوو بەشەوە:

برِگەی یەکەم: مەرجەکانی خاوەن سامانی زەکات:

١- سەربەستی: مەرجە خاوەن زەکاتەکە سەربەست بێت، کۆیلە نەبێت. چونکە کۆیلە خۆشی موڵکی سەییدەکەیەتی. بۆیە سەییدەکە بە خاوەنی موڵکی کۆیلەکەش

١ابن عثيمين الشرح الممتع ١٨/٦.

دادەنرێت، پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ: (مَنِ ابْتَاعَ عَبْدًا وَلَهُ مَالٌ فَمَالُهُ لِلَّذِي بَاعَهُ إِلاَّ أَنْ يَشْتَرِطَ الْمُبْتَاعُ).[1] واتە: هەر کەسێك کۆیلەیەکی خۆی فرۆشتەوە، ئەو سامانەی لەگەڵ نابێت کە هی کۆیلەکەیە، ئەوە موڵکی خاوەنەکەی پێشوویەتی، مەگەر کڕیارەکە بیکاتە مەرجێکی کڕینی.

سەیدنا عومەریش خوا لێی رازی بێت دەفەرموێ: (لَيْسَ فِي مَالِ الْعَبْدِ زَكَاة حَتَى يُعْتَقُ).[2] واتە: زەکات لە سامانی کۆیلەدا نییە تا ئەو کاتەی سەربەستدەبێت.

کەیسانی کوڕی ئەبو سەعیدی مەقبەریی دەفەرموێ: (لە کاتی خۆ کڕینەوەی کۆیلەیەتییمدا بڕی دووسەد درهەمم زەکات هێنایە خزمەت سەیدنا عومەر، پرسیاری لێ کردم: سەربەست بوویت؟ عەرزم کرد (پێم ووت) بەڵێ، فەرمووی: دەبڕۆ زەکاتەکەت ببەخشەرەوە[3].

موناقەشەیەکی زۆر لە نێوان شەرعناساندا لە سەر زەکاتی سامانی کۆیلە هەیە، کە ئەگەر زەکاتی لەسەر نییە، ئەدی سامانەکەشی زەکاتی لێ ناکەوێت؟! ئەگەر دەریدەکات لێی، ئایا سەییدەکەی لێی دەردەکات؟ ئەگەر سەییدەکە دەریدەکات بۆچی بە موڵکی کۆیلەکە حسێبە؟ ئەگەر موڵکایەتییەکە نیواونیوە، ئایا مافی هەژارانی چۆن لێ جیادەکرێتەوە.. هەریەك لەم پرسیارانەش کلکە پرسیاری تری هەیە، بەڵام من نامەوێ باسیانبکەم و بە دوایاندا بڕۆم، چونکە کۆیلەیەتی بە گشتیی نەماوەو بە

---

[1] بوخاری ٢٣٧٩ موسلیم ١١٧٣.

[2] بەیهەقی ١٠٨/٤ فەرموویەتی صەحیحە ئەلبانیش رەحمەتی خوای لێ بێت لە: (ارواء الغليل ٢٥٢/٣)دا دەفەرموێ وایە، صەحیحە.

[3] ابن أبي شيبة لە: المصنف دا هێناویتییەوەو شێخی ئەلبانی رحمەالله لە: إرواء الغليل ٢٥٠/٣ دا دەفەرموێ: سەحیحە.

تایبەتیش لە ناو کوردو دراوسێکانییدا، بۆیە زۆر پێویستیمان بە زانینی ئەحکامەکانی نییە، هەرکاتێك پێویستبوو دەشێت بگەڕێینەوە سەر سەرچاوەکان.[1]

٢- موسوڵمانێتی: بە کۆڕا (ئیجماع)ی شەرعناسان زەکات لەسەرکافرنییە، چونکە زەکاتدان خواپەرستییەو بۆ پاکبوونەوەی موسوڵمانەکەیە لە چڵك و پیسی دەرون و رەفتار (گوفتارو کردار)، کافریش هێچ کام لەو سێیەی نییەو بەزەکات پاکنابێتەوە، زەکاتیشبدات لای خوای گەورە قبوڵنابێت، بۆیە شەرع پابەندی بەخشینی نەکردوون. خوای گەورە دەفەرموێ: (وَمَا مَنَعَهُمْ أَن تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلاَّ أَنَّهُمْ كَفَرُواْ بِاللَّهِ وَبِرَسُولِهِ)التوبة/٥٤ واتە: لەبەر باوەڕنەهێنان بەخواو پێغەمبەرەکەی بوو کە خێرو خێراتەکانیشیان لێ وەرنەدەگیرا.. ئەمە مانای وانییە ماف و ئەرکیتری دارایی لە دەوڵەتی ئیسلامییدا نەکەوێتە سەر کافر، بەڵێ دەکەوێت، بەڵام لە خانەی زەکاتدانین، کە خواپەرستی و روکنی پایەدارکردنی ئیسلامەو فەرزی سەرشانی موسوڵمانە، نەك غەیرە موسوڵمان.

* **ئەدی مورتەدد؟** کافری ئەسڵی لە دەوڵەتی ئیسلامیدا زەکاتی لەسەرنییە، بەڵام مورتەدد (پەنابەخوا) واتە ئەو کەسەی موسوڵمانبووەو پاشگەزبۆتەوە، لە دینەکە هەڵگەڕاوەتەوە. ئەوە شەرعناسان لە زەکاتی سامانییدا دوو بۆچوونیان هەیە:

- ئیمامی ئەبوحەنیفە رەحمەتی خوای لێبێت دەفەرموێ: مادام زەکاتدان خواپەرستییە، کە وابوو مورتەدد زەکاتی لەسەر نامێنێت، وەکو کە نوێژی لەسەر نامێنێت. هەندێك لە شەرعناسانی مالیکیش هەر ئەمە بۆچوونیانە.

- جمهوری پێشەوایانی شەرعناسیی دەفەرموون: مادام پێش هەڵگەڕانەوەکەی زەکاتەکەی لەسەرفەرزبووە، دوای مورتەددبوونی هەر لەسەری دەمێنێت و پێویستە

---

١ بۆ نموونە بڕوانە: المجموع ٥/٢٩٠.

بیدات، یان لێی بسەندرێت، چونکە ئەوە مافی هەژارو مەحروومەکانە و پێشتر فەرز بووە لەسەری.[1] منیش ئەمەیانم پێ پەسەندترە، جونکە لە لایەکەوە زەکات پشکە سامانی هەژارانەو لە ساماندایە، لە لایەکی ترەوە ئەم کەسە پێشتر لەسەری بووەو دەبوو بیدات، بەڵام دیارە کە دواکەوتووە لە دانییدا. والله اعلم

٣- سامانی منداڵ و شێت: شەرعناسان دوو بۆچوونیان لەسەری هەیە:

<u>یەکەم: زەکاتی لێنادرێت</u>: ئەمە بۆچوونی ئیمامی ئەبوحەنیفەیەو پێش ئەویش هەندێك زانایتری سەلەف فەرموویانە[2] بەڵگەیان:

١- زەکات وەکو نوێژە، خواپەرستییەکی رووتە و نیيەتی خۆی دەخوازێت، زارۆك و شێتش نوێژو نیيەتیان لەسەر فەرزنییە.

٢- زارۆك و شێت هیچ فەرزێکیتریان لەسەر نییە، تا ئەمیان لەسەر فەرزکرێت.

٣- زەکاتدان بۆ پاڵفتەکردنی خاوەنەکەیەتی لە نەخۆشیەکانی دەروون و رەفتاری گوناح، زارۆك و شێتیش بێگوناحن.

٤- زەکاتدەرنەکردن لە سامانیان لە بەرژەوەندییانە، چونکە وەکو خۆی دەهێڵرێتەوە، کە دەشکرێت بۆیان بخرێتە پرۆژەی بەرهەمهێنانەوە.

<u>دووەم: زەکاتی لێدەدرێت</u>: ئەوە بۆچوونی جمهوری شەرعناسانە (ئیمامان مالیکی و شافیعی و ئیسحاق و ئەحمەد) هەروەها عەتاء و موجاهید و ئینبوسیرین و سوفیانی ثەوری و سوفیانی کوڕی عویەینەو ئەبوثەور[3] کە لە یاوەرانەوە وەریانگرتووە، وەکو

١المجموع ٢٩٢/٥-٢٩٣ الموسوعة الفقهية الكويت ٢٣-٢٣٣ فقه الزكاة ١١٥/١.

٢بدائع الصنائع ٥٠٤/٢ المجموع ٢٩٥/٥ المغني ٦٢٢/٢ المُحَلّى ٢٠٥/٥ فقه الزكاة ١٢٥/١.

٣المجموع ٢٩٥/٥ المُحَلّى ٢٠١/٥ مَجْمُوع الفَتَاوَىٰ ١٧/٢٥ الموسوعة الفقهية ٢٣٢/٢٣ الشرح الممتع ٢٦/٦.

سەیدنا عومەرو عەلی و خاتووعائیشەو ئیبنوعومەرو حەسەنی کوڕی عەلی و جابری کوڕی عبدالله[1] خوا لێیان رازی بێت، کە هەر یەکەیان زەکاتی هەتیووی داوە یان وەرگرتووە، یان فەرمانی پێداوەو لە یاوەراندا کەس بۆچوونی پێچەوانەی ئەمانی نەبووە، تەنها ریوایەتێکی زەعیف نەبێت کە لە ئیبنوعەبباسەوە گێڕراوەتەوە: بەڵگەی ئەمان:

١-راستە زەکات بۆ زەکاتدەر خواپەرستییە و زارۆك و شێت خواپەرستییان لەسەر نییە، بەڵام زەکات مافی هەژارانەو لە سامانی ئەوانیشدایە چونکە پەیوەندی بەهەبوونی نیصابی زەکاتەوە هەیە نەك خاوەنەکەی.

٢- مەبەست لە زەکات پڕکردنەوەی کەلێنی پێداوویستی هەژارانەو هەر دەبێ لە سامانی دەوڵەمەندەکان دەرکرێت، زارۆك و شێتێك کە نیصابی زەکاتیان هەبوو، پێویستە زەکاتەکە لە سامانیان دەرکرێت، خۆ زەکات وەکو کە پاڵفتەکردنی دەروون و رەفتارە، پاڵفتەکردنی سامانیشە، چونکە ئایەتی پاڵفتەکردنەکە تایبەت بە زەکاتدەرەکە نییە.

٣- ئەگەر زارۆکی خاوەن سامان و شێتی خاوەن سامان، زیانێکبدەن غەرامەدەکرێن، بەوەی بەقەدەر نرخی زیانەکە وەکو قەرەبووکردنەوە (تەعویز)، لە سامانیان هەڵدەگیرێتەوە. سەرفترەدانیش لەسەر کەسوکاری هەردووکیانە.

٤-هەموو ئەو دەقانەی لەسەر فەرزێتی زەکاتدانن لە سامانی دەوڵەمەندەکاندا، سامانی منداڵ و شێتێش دەگرنەوە، چونکە گشتیین و بەڵگەیەکی تایبەت لەسەر سامانی ئەو دووانە لەبەر دەستدا نییە.

١المُحَلّى ٢٠٨/٥ بەیهەقی ١٠٧/٤

٥- زەكاتدانی ئەو یاوەرانە لە سامانی ئەو منداڵە هەتیوانەی لەبەردەستیاندا بوون، وەکو برازاکانی خاتووعائیشە کە خۆی زەکاتی لە سامانی برازاکانی (منداڵەکانی قاسمی برای کە شەهیدبووبوو) دەدا، هەروەها جابری کوڕی عبداللەو ئیبنوعومەر و حەسەنی کوڕی سەیدنا عەلی کوڕی ئەبوطالیب .. ئیمامی شافیعی لە سوفیانەوە ئەویش لە ئەییوبی سەختیانی و ئەمیش لە نافیعەوە دەگێڕێتەوە کە ئیبنوعومەر خوا لێیان رازی بێت خۆی ساڵانە زەکاتی ئەو هەتیوانەی کە سەرپەرشتی دەکردن لە سامانی خۆیان دەدا.[1]

لەبەر بەهێزیی ئەم بەڵگانەیە کە پێم وایە رای جمهور پەسەندترەو زەکات لە سامان و ماڵی منداڵ و شێتدا هەیە. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

بڕگەی دووەم: مەرجەکانی سامانی زەکات:

١. ئەو سامانانەی زەکاتیان لێدەدرێت، دووجۆرن:

أ. ئەوانەی کە دەبێ ساڵێکی کۆچیی (قەمەریی) بەسەریاندا بێتەوە. کە بریتین لە:

ـ زێڕو زیوو و پارەو هاوشێوەی.

ـ مەڕوماڵاتێک کە بۆ سوودی خواردن راگیراون و وەچەیان زیاددەکرێت. پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هەموو ساڵێک جابییەکانی دەنارد بۆ ناوچەو هۆزەکان تا زەکاتی ساڵانەی ماڵاتیان دەرکەن و بینێرنە مەدینە، خەلیفە راشیدینە بەڕێزەکانیش لە پاش جەنابی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هەر وایانکردووە.

ـ کاڵای بازرگانی[2].

---

١ النووي المجموع ٢٩٤/٥ پەراوێزی ژمارە ١.

٢ دواتر باسیان بە تەفسیل دێت ان شاءآللە.

ب .ئەوانەی کە هاتنەوەی ساڵ بەسەریاندا مەرج نییە بۆ زەکات لێدەرکردنیان. وەکو دانەوێڵەو بەروبووم و کانزاو ریکاز.. چونکە خوای گەورە دەفەرموێ: (وَآتُواْ حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ)الانعام/١٤١ واتە: رۆژی دروێنەو رنینەوەو چنینەوەیان، پشکی زەکاتەانیانی لێ دەرکەن

٢- گەیشتبێتە بڕی (نیصاب) کە ئاستی یەکەمی دەوڵەمەندییە کە لەوەوە و باڵاتر هەموو سامانێك زەکاتی لێ دەکەوێت، کەوابوو هەر کەسێك لەوە کەمتری هەبێت زەکاتی لێ ناکەوێت، وەکو هەبوونی (٣٠سی) مانگا ئەمە نیصابی زەکاتدانە، ئەگەر ٢٩ سەر مانگای هەبوو (گاو مانگاو گامێش و مانگامێش) زەکاتی لێنادات چونکە نەگەیشتۆتە ئاستی نیصاب.

٣- دەبێخاوەنێتیەکەی چەسپی بێت.. واتە کەسەکە هەر (٣٠)مانگاکەی هەبێت و بتوانێت بڕیاریان تێدا بدات.. ئەمەش مەرجە چونکە خوای گەورە کە فەرموویەتی زەکاتیان لێوەرگرە فەرموویەتی زەکات لە سامانەکانیان وەرگرە،[١] وەکو (خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ)التوبة/١٠٣ یان (فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ)المعارج/٢٤ یان لە فەرموودەدا (أَنَّ اللَّهَ فَرَضَ عَلَيْهِمْ زَكَاةً تُؤْخَذُ مِنْ أَمْوَالِهِمْ).

لەبەر ئەم مەرجەیە کە شەرعناسان کۆڕا (ئیجماع) یان لەسەر ئەوەیە کە زەکات لە سامانی کۆیلەدا نییە.. ئیمامی نەوەوی رەحمەتی خوای لێبێت لە ئیمامی ئیبنولمونذیر ەوە[٢] ئەو کۆڕایەی نەقڵکردووە کە دواتر ئیبنولمونذیر فەرموویەتی (کۆڕا لەسەر

١فقه الزكاة ١/١٥.

٢ئیمامی ئیبنوتەیمیە کە ناوی ئیبنوالمونزیر دەهێنێت هەر بە (الامام) ابو بكر بن المنذر ناوی دەبات مَجْمُوع الفَتَاوَىٰ ١٨/٢٥ شێخی ئەلبانی رەحمەتیش بۆ ئیمامی نەوەوی دەفەرموێ (الامام) النووی وەکو لە کتێبی احکام الجنائز و کێشەکانی تریدا مەدحی دەکات.

ئەوەیە، تەنها ئەبوثەور بۆچوونی وا بووە، کە لە سامانی کۆیلەشدا زەکاتفەرزە، دەنا هەموان تەنانەت ئیمامی ئەبوحەنیفەش، لەسەری کۆن) هەروەها ئیمامی داودی زاهیری _کە ئەو ئایەتەی کردووە بە بەڵگەی_ کە خوای گەورە دەفەرمویٚ: (وَأَقِيمُواْ الصَّلاَةَ وَآتُواْ الزَّكَاةَ) البقرة/٤٣ کە دەفەرمویٚ هەموو موسوڵمانیٚك سەربەست و کۆیلە، ژن و پیاو ئەم دوو فەرمانە دەیانگریٚتەوە[1] بەڵام جمهور ئەو رایەیان رەتکردۆتەوە و دیارە بەڵگەش لەگەڵ جمهور زۆرترە.. بە تایبەتی کە نەسەلمیٚنراوە پیٚغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یان خەلیفە راشیدینەکانی یان یاوەران زەکاتی کۆیلەیەکیان وەرگرتبیٚت وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

دەبیٚت ساڵی بەسەردا تیٚپەڕ بووبیٚت، بەڵام جائیزە پیٚشوەخت بدریٚت وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

١المجموع ٥/٢٩٦.

باسی پێنجەم

کاتی زەکاتدان

بڕگەی یەکەم: دواخستنی زەکاتدان

ئیمامی نەوەوی لە کتێبە گشتگیرییە بەراوردەکارییەکەی خۆیدا (المجموع) کە شەرحی کتیبی (المهذب)ی ئیمامی ئەبو ئیسحاقی شیرازییە رەحمەتیان لێ بێت ئەم دەقە دێنێت و پاشان بەدەریاوانییەکەی خۆی راڤەیدەکات.. ئیمامی ئەبوئیسحاق دەفەرموێ: (هەرکەسێك زەکاتی لەسەرفەرزبوو، توانای دەرکردنەکەی هەبوو، بۆی جائیزنییە لە کاتی خۆی دوایخات، چونکە زەکاتەکەی مافی خەڵکەو ئەو بۆی نییە رایگرێت، یان دوایخات. ئەمە وەکو راسپاردەیەکە کە لای دانرابێت، کاتێك خاوەنەکەی داوایدەکاتەوە کابرای ئەمیندار بۆی نییە نەیداتەوە یان دوایخات. ئەو کەسەی زەکاتەکەی لەسەرفەرزبووەو ئەو کەسەی راسپاردەکەی لایە، بەرپرسن. ئەگەر راسپاردەکە (زەکاتەکەش) شتێکیان بەسەردابێت ئەمیندارو خاوەن زەکاتەکە دەبێت بیبژێرن.[١]

پێشتر باسمان لەو کەسە کرد کە زەکاتنادات، وتمان یان باوەڕی پێی نییەو کافرە، یان چروکەو لە بەخیلی و پارەوویستییدا نایبەخشێت. ئەم دووانە بەزۆر لێیان دەسەندرێت. ئەگەر کۆمەڵە خەڵکێکی یاخیبوون، دەبێ خەلیفە یان دەسەڵاتداریی جێگرو نوێنەری، جەنگیان بەرامبەر بەرپابکەن تا ناچاری زەکاتدانیان دەکەن.. بەڵام

١المجموع ٢٠٩/٥.

ئەم باسەی ئێستامان لەو دووحاڵەتە جودایە.. ئەمیان باوەڕیشی بە فەرزێتی زەکاتەکە هەیەو چروکیش نییەو دەیدات بەڵام دوایخستووە.

- ئەگەر دەیوویست لە کاتی خۆیدا دەریبکات، بەڵام هۆیەك _کە لە دەرەوەی وویست و توانای خۆیەتی_ ڕێلێگرت، ئەمە خاوەن عوزرەو هەر کە توانای بۆ رەخسایەوە دەبێ دەسبەجێ دەریکات.

- ئەگەر دوای رەخسانی هەلی دەرکردنی، بەئەنقەست دوایخست، دەبێ قەرەبوویبکاتەوە.. چونکە لەوانەیە لەو کاتەی ئەو دەبوو زەکاتەکە بدات، شت هەرزانتربووبێت، یان نرخی پارەکەی باڵاتربووبێت، یان زەکاتەکەی بەروبوومی چاندن بوو، کە لە کاتی خۆیدا دەرینەکرد، خراپببوو. ئەمە حەتمەن دەبێ لە سامانیتری خۆی قەرەبوویبکاتەوەو تۆبەشبکات، چونکە لە زەکاتدانەکەیدا کەمتەرخەمبووە.. ئیمامی نەوەوی دەفەرموێ: ئەمە راجوێی تێدا نییە.

- ئەگەر کاتی زەکاتدانی هات و سامانەکەشی لەبەردەستدابوو، بەڵام کەس نەبوو لێی وەرگرێت نە هەژارو نە فەرمانبەرانی زەکاتکۆکردنەوە، وەك ئەوەی دوورەدەست دەژی، دەبێ پشکی زەکاتەکەی جیاکاتەوەو داینێ، تا بەڵگەبێت لەسەر جێبەجێکردنی فەرزەکەی سەرشانی. ئەگەر نەیدەزانی چەندە، دەبێ تەقدیربکات و لایدا. ئەگەر دەیزانی تا کەسێکی دەگاتێ وەریگرێت خراپدەبێت، دەبێت بیگەێنێتە شوێنی خۆی.

ئەمە ئەگەر سامانەکەی لەبەردەستدا بوو، ئەگەر لە شوێنێکیتربوو، نەدەتوانرا جیابکرێتەوە، خاوەن عوزرە. بەڵام ئەگەر دەیتوانی پەیوەندیبکات و راسپێرێت زەکاتەکە دەرکات و نەیکرد، قەرەبووەکەی لە گەردندایە، وەك ئەوەی خۆی لە ئەوروپایەو سامانەکەی لە کوردستانە، خۆ دەتوانێت پەیوەندیبکات و راسپێرێت تا بیدەن.

- ئەگەر زەکاتەکەی لەسەرفەرزبووبوو بەڵام نەیداو مرد، بە مردنەکەی زەکاتەکە نافەوتێت، دەبێت وەرەسەکەی ـپێش دابەشکردنی میراتەکەیـ پشکی زەکاتەکە جیابکەنەوەو بیدەن.

ئەمە بۆچوونی عەتاء و حەسەنی بەصری و زوهری و قەتادەو ئیمامان شافیعی و ئەحمەد و ئیسحاق و لەیس و ئەوزاعی و ئەبوثەور و ئیمامی داودو ئینولمونزیرە، بەڵگەی پۆلە شەرعناسانی یەکەم ئەوەیە کە ئیبنوعەبباس خوا لێیان رازی بێت دەگێڕێتەوە: (قَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَبِي مَاتَ وَلَمْ يَحُجَّ أَفَأَحُجُّ عَنْهُ قَالَ أَرَأَيْتَ لَوْ كَانَ عَلَى أَبِيكَ دَيْنٌ أَكُنْتَ قَاضِيَهُ قَالَ نَعَمْ. قَالَ: فَدَيْنُ اللَّهِ أَحَقُّ).[1] واتە: کابرایەك لە پێغەمبەری خوای صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پرسی: باوکم کۆچی دوایی کردو حەجینەکرد، ئایا دەشێت من حەجی بۆ بکەم؟ فەرمووی: ئەگەر باوکت قەرزی لەسەر بوایە بۆت دەدایەوە؟ کابرا ووتی: بەڵێ. پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: دەی خۆ قەرزی خوا شایانترە بدرێتەوە.

پۆلە شەرعناسانیتر دەفەرموون: ئەگەر وەسێتی کردبوو، زەکاتەکەدەدرێت، ئەگەرنا نادرێت و بە مردنەکەی زەکاتەکە دەفەوتێت، ئیبنولمونذیر دەفەرموێ: ئەمە بۆچوونی ئیمامی ئەبوحەنیفەیەو هەروەها بۆچوونی ئیبنوسیرین و شەعبی و نەخەعی و حەممادی کوڕی ئەبوسولەیمان و داوودی کوڕی ئەبوهیندو حومەیدی تەویل و سوفیانی ثەوریشە.

- ئەگەر زەکاتی نەداو شاردیەوە کە هەیەتی، یان شاردیەوە کە نەیداوەو دوایی دەرکەوت، چوار پێشەواکەو زۆرینەی زانایان لەسەر ئەوەن کە هەر زەکاتەکەی لێ دەسەندرێت، بەڵام ئیمامی ئەحمەدو قەولی قەدیمی ئیمامی شافیعی دەفەرموون

١بوخاری ١٨٥٢ موسلیم ١٣٣٥ نەسائی ١١٨/٥ ئەبو داوود١٨٠٩.

زەکاتەکەو نیوەی سامانەکەشی لێوەردەگیرێت! بەڵام پێشتر ووتمان کە ئەمە پێویستی بە بەڵگەیەکی بەهێزە کە لەبەردەستدانییە.. دەبێ ئەوەش رەچاوکەین کە لەم سەردەمەدا دەوڵەمەندی موسوڵمان هەیە سامانەکەی بە ملیارات دۆلارە، ئەگەر زەکاتەکەی نەدا _کە چل یەکە_ ئایا دەشێت نیوەی بکرێتە سزا؟! ئەو بیست ملیاری هەیە، کە پێنج سەد ملێونی نەدا، دە ملیاری لێ دەسەندرێت؟ وەڵامی بەڵێ، بەڵگەیەکی بەهێزی دەوێت وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

- ئەگەر چەندین ساڵبوو شاردبوویەوەو پاشان دەرکەوت کە زەکاتینەداوە، ئایا زەکاتی هەموو ساڵەکان دەدات یان ساڵی ئەخیریان؟ شافیعیەکان دەفەرموون: زەکاتی هەموو ساڵەکان، چونکە مافی هەژارانەو ئەو لای خۆی هێشتۆێتیەوە. کات بەسەرچوون لەم مەسەلەدا کاریگەریی نییە، ئەمەش بۆچوونی ئیمامی مالیك و شافیعی و ئەبوثەورو هەندێکیترە، بەڵام ئیمامی ئەبوحەنیفە و مەدرەسەی رەئی دەفەرموون زەکاتی لێ وەرناگیرێت!![1] پێم وایە رای شافیعییەکان دەبێ وەربگیرێت، دەنا هەموو دەوڵەمەندەکان دەتوانن لە حساب بانکی ولاتانی تردا سەروەت و سامانیان بشارنەوەو مافی هەژاران بفەوتێنن. لە وڵاتانی دنیادا ئەوی دوای دە ساڵیش دەرکەوێت کە باجی نەداوە، هی هەر دە ساڵەکەی لێدەستێنن و دەشیدەنە دادگا. لە کاتێکدا ئەو باجە هی حکومەتەو زەکات پشکی هەژارانە، کە ئەگەر حکومەتی ئیسلامییش کەمتەرخەم بێت لە وەرگرتنی زەکاتدا، موسوڵمانان لەناو خۆیاندا دەبێت نەهێڵن ئەو مافەی هەژاران بفەوتێت والله اعلم.

١المجموع ٣٠١/٥-٣٠٢.

برگەی دووەم: پێشخستنی زەکاتدان

لە مەرجەکانی زەکات: هەبوو نیصاب و تێپەڕبوونی ساڵێکە بەسەر سامانە دانراوەکەدا. موناقەشەیەك لە کۆنەوە لەسەر مەرجی دووەمیان هەیە، کە بەم پرسیارە دەستپێکردووە: ئەگەر کەسێك لە سامانی زەکاتدا نیصابی هەبوو، بەڵام ویستی پێشتر (پێش تێپەڕبوونی ساڵێك بەسەریدا) زەکاتەکەی بدات، ئایا جائیزە یان نا؟

شەرعناسان لە وەڵامیدا دوو پۆلە بۆچوونن:

<u>پۆلی یەکەم: دەفەرموون: بەڵێ جائیزە</u>: ئەمە بۆچوونی ئیمامان ئەبوحەنیفەو شافیعی و ئەحمەدو کۆمەڵێکی زۆرە لە شەرعناسانی سەلەف[1] بەڵگەشیان:

١- سەیدنا عەلی کوڕی ئەبو تالیب خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە: (أَنَّ الْعَبَّاسَ، سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي تَعْجِيلِ صَدَقَتِهِ قَبْلَ أَنْ تَحِلَّ فَرَخَّصَ لَهُ فِي ذَلِكَ).[2] واتە: عەبباسی کوڕی عەبدولموتتەلیب (مامی پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) پرسیاری لە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کرد کە زەکاتەکەی پێشخات، پێش ئەوەی ساڵی بەسەردا تێپەڕبێت، جەنابیشی رێی پێدا.

١السرخسي المبسوط ١٧٦/٢ الشافعي الام ٢٠/٢ المجموع ٨٦/٦ المغني ٤٧٠/٢.

٢ئەبو داوود١٦٢٤ ترمذي ٦٧٨ نەسائی ١٠٤/١ ئیبنوماجە ١٧٩٥ شێخی ئەلبانی لە ارواء الغليل ژ٨٥٧ دا دەفەرمویٚ حەسەنە.

٢- پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بە سەیدنا عومەری خوا لێی رازی بێت فەرموو: (إِنَّا كُنَّا تَعَجَّلْنَا صَدَقَةَ الْعَبَّاسِ لِعَامِنَا هَذَا عَامَ أَوَّلَ).[١] واتە: ئێمە داوای زەکاتەکەی عەبباسمان کرد کە ئەم ساڵ زووتر بیدات.

٣- ئەمە پێش خستنی بەخشینی سامانێکە کە زەکاتی تێکەوتووەو مافی هەژارانیشە، تا زووتر بیاندرێتی باشترە.. ئەم شەرعناسانە دەفەرموون ئەمە وەکو قەرزدانەوەی پێشوەختە. کە پێشهاتنی کاتی دانەوەکەی قەرزارەکە، دەیداتەوە.. یان کەفارەتی خوێنی کوژراوێك، کە هێشتا گیانی دەرنەچووە.

تەنانەت ئەمان دەفەرموون دەشێت زەکاتی دووساڵی بەسەر یەکەوە پێشخات و بیدات.[٢]

<u>یۆلی دووەم: جائیز نییە</u>: ئەمە بۆچوونی ئیمامی مالیك و هەندێکیترە لە شەرعناسان، وەکو سوفیانی ثەوری و ئەبوعوبەیدی کوڕی حارث و ڕەبیعەو داوودو ئیبنوحەزم، دەفەرموون: ئەگەر ماوەیەکی کەمی مابوو ساڵ تەواوکات جائیزە، نەك لە سەرەتای ساڵەوە.[٣]

١هەمان سەرچاوەکان ئەبو داوود١٦٢٤ ترمذي ٦٧٩ ، ئەحمەد ١/١٠٤، داریمی ١٦٣٦. و ئەلبانیش لە صحیح سنن الترمذي ١/٢٠٧ دا دەفەرموێ حەسەنە.

٢نَيلُ الأَوْطَار یەکبەرگی ٧٧٢.

٣المدونة ١/٢٨٤ بداية المجتهد ١/٢٣٢ المُحَلّى ٦/٩٥، فقه الزكاة ١/١٦٣ و ١/٤٩٢.

بەڵگەی ئەمانیش:

ئیبنوعومەر خوا لێیان رازی بێت بە (مەرفوع)ی ریوایەتیکردووە کە: (لاَ زَكَاةَ فِي مَالٍ حَتَّى يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ).[1] واتە: زەکات لە هیچ سامانێك دەرناکرێت تا ساڵی بەسەردا نەیاتەوە.

_ لە ریوایەتێکی تردا دەفەرموێ: (عَنْ مَالِكٍ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ، كَانَ يَقُولُ : لاَ تَجِبُ فِي مَالٍ زَكَاةٌ حَتَّى يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ)

_ ریوایەتی خاتووعائیشە خوا لێی رازی بێت: حَدَّثَنَا حَارِثَةُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَمْرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ . صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . يَقُولُ: (لاَ زَكَاةَ فِي مَالٍ حَتَّى يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ) .

٢- رەفتاری سەیدنا ئەبوبەکر خوا لێی رازی بێت کە: (إِنَّ أَبَا بَكْرٍ الصِّدِّيقَ لَمْ يَكُنْ يَأْخُذُ مِنْ مَالٍ زَكَاةً حَتَّى يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ).[2] واتە: زەکاتی سامانی وەرنەدەگرت تا ساڵێکی تەواوی بەسەردا نەگوزەرایە.

٣- تێپەڕبوونی ساڵێك بەسەر هەبوونی نیصابەکەیدا وەکو نیصابەکە مەرجە ناشێت بۆ هیچیان پێشتر بێت.

٤- زەکاتیش وەکو نوێژ کاتی دیاریکراوی خۆی هەیە و ناشێت پێشخرێت.

پولی یەکەم وەڵامی هەموو بەڵگەکانی پۆلی دووەمیان دا وەتەوە بەوەی کە هیچ بەڵگەیەك لەبەردەستدا نییە زەکاتدانی پێش وەخت قەدەغەبکات ئەو ریوایەتەش: (لاَ زَكَاةَ فِي مَالٍ حَتَّى يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ). ئاماژە بەوە دەکات کە زەکاتدانی پێشوەخت

١ئەبو داوود١٥٧٣ ترمذي ٦٣١ ئیبنو ماجە ١٧٩٢ بەیهیقی ١٠٤/٤ دار قوطبي ١٩٨ ئە لبانیش لە الارواء ٧٨٧ دەفەرموێ صەحیحە.

٢مصنف عبدالرزاق ٧٠٢٤.

فەرزنییە، نەك شیاونیە.. ئەمەش كە دەفەرموون (زەكاتیش وەكو نوێژكانی دیاریكراوی خۆی هەیە) ئەم قیاسە (بەراووردكردن و لێكچواندن)ە لە شوێنی خۆیدانییە، چونكە كاتە دیاریكراوەكانی نوێژ بە شەرع سەلمێنراوە، نەك بە عەقڵ، چەسپاوو نەگۆڕیشە، قیاسی خواپەرستییەكان لەگەڵ یەكترییدا ناكرێن.. راستتر ئەوەیە كە زەكاتی پێشوەخت جائیزە وەكو كە دانەوەی قەرز پێش وەخت جائیزە وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

رای شێخ یوسف قەرەزاوییش وایە، چونكە هەرچوار ریوایەتەكەی ئەم بابەی بە زەعیف داناوە.. پێم وا نییە لە دوو فەرموودەیاندا پێكابێتی كە ئەلبانی رحمەالله لە (إرواء الغليل)دا بە (حەسەن)ی ناساندوون، وەكو لە پەڕاوێزدا ئاماژەم پێكردوون..

پێم وایە رای جمهوری پێشەوایانی پۆلی یەكەم بەهێزترە و پەسەند ترە بە تایبەتی كە زەكاتدانە پێشوەختەكەی سەیدنا عەبباس خوا لێی رازی بێت سەلمێنراوە كە حەسەنە. هەروەها ئەوە سەلمێنراوە كە ئیبنوعومەر خوا لێیان رازی بێت سەرفترەكەی كە هەر زەكاتە پێش جەژن بە رۆژو دوو رۆژ دەدا.[1]

ئیمامی نەوەوی رەحمەتی خوای لێبێت دەفەرموێ: (زۆرینەی ئەهلی عیلم لەسەر ئەو بۆچوونەن كە زەكاتدانی پێشوەخت جائیزە).[2]

هەروەها ئیمامی ئیبنوتەیمییە دوای توێژینەوەو بەدواداچوونی رای پێشەوایان دەفەرموێ: جمهوری یاوەران و زۆرینە پێشەوایانی شەرع لەسەر ئەوەن كە جائیزە[3]. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

١بوخاری ١٥٠٩.

٢ئیمامی نەوەوی لە المجموع ١٥٧/٦ دا دەفەرموێ ریوایەتی رەفتارەكەی ئیبنوعومەر سەحیحەو ئیبنوخوزەیمە ٤٢١ ئیبنوحیببان ٣٢٩٩ ئەبوداوود ١٦١٠ و ئەحمەد ١٥١/٢ و ١٥٤ و ١٥٥ داریمی ٣٩١/١ و نەسائی ٤٥/٥ و مالیك لە الموطا ٢٨٥/١ دا هێناویانەتەوەو بەسەحیحیان ناساندووە.

٣ المجموع ٣٦١/٥ و ٢٥/١٤.

بەندی دووەم

■ ئەو سامانانەی زەکاتیان لێ دەدرێت

بەندی دووەم
ئەو سامانانەی زەکاتیان لێ دەدرێت

ڕێڕەوێك:

شەرعناسان لەسەر جۆری سامانەکان کە زەکاتیان لێ دەردەکرێت یەکڕا نین، ئەگەرچی لەسەر هەشت جۆریان کۆن.. چونکە ئەوانەیان _کە زۆرتر پابەندی مانای زاهیریی دەقە_ لێی لانادات‌ە سەرجۆرە سامانیتر. وەکو ئیبنوحەزم. لەم سەدانەی دواییشدا شەوکانی و صدیق حسن خان و ئەوانەی لەسەر دیدو ڕێسای ئەمان دەڕۆن.. ئەمان ڕەحمەتی خوایان لێ بێت لەو هەشت جۆرە سامانە لانادەن، چونکە دەقیان لەسەرە. لە بەرامبەریاندا شەرعناسانیتر هەن کە دەفەرموون لە هەرچی شتێك کە پێی بووترێت موڵك و ماڵ (سامان)، زەکاتی لێ دەردەچێت. تەنانەت ئیمامی ئەبوحەنیفە ڕەحمەتی خوای لێبێت دەفەرموێ: دەبێ زەکات لە هەموو سامانێك بدرێت تەنانەت ئەگەر نیصابیشی تەواو نەکردبێت! بێگومان لە نێوان ئەم دوو جەمسەرەشدا زۆرینەی شەرعناسانی ئوممەت هەن، کە پابەندی دەقیشن و لێچوان و بەراوردی جۆرە سامانیتر لەسەر هەشت جۆرەکە دەکەن.. من لێرەدا بۆچوونی هەموان دەخەمە بەردەست و ئەوەی پەیم بە بەهێزی بەڵگەکەی برد، بە پەسەندتری دەناسێنم،ان شاء الله.. بێگومان هەر بۆچوونی شەرعناسانە، نەك بۆچوونی خۆم:

* شەرعناسانی دەق (واتە پابەند بەدەق) دەفەرموون: زەکات داخوازییەکی شەرعەو بەڵگەی لەسەرە، جۆری سامانی زەکاتیش لە ئایەت و فەرموودەو ڕەفتاری سەلەفدا

دیاریکراوە، ئێمە بۆمان نییە بەبێهەبوونی بەڵگە، جۆریتریان بخەینەڕیزەوە، چونکە ئەم کارە سنوربەزاندنی موڵکایەتی خەڵکە. ئێمە چۆن دەتوانین سامان و موڵك لە خەڵکی بسەنین بەبێهەبوونی بەڵگەی شەرعی؟.

بەلای ئەم بەڕێزانەوە لە زەکاتدا قیاس (لێکچواندن و بەراوردکردن) ناکرێت.

* شەرعناسانی دەق و لێکچواندن دەفەرموون: مادام زەکاتدان پاڵفتە بوونی دەروون و رەفتارو سامان و کۆمەڵگەیە، کەوابوو دەبێت لە هەموو سامانێك بدرێت، خۆ ئەو کەسەی کۆمپانیای نەوتی هەیە بە تاقی تەنها پارەو سامانی لە هەر هەموو یاوەرە دەوڵەمەندەکان زیاترە.. ئێستا هەیە کارگەی بیناسازیی هەیە دە بەرامبەری خورما پارە پەیدادەکات، چۆن دەبێ زەکات لە خورما وەرگیرێت و بیرە نەوت و کارگەی دروستکردنی سەیارە وەلکرێت؟ ئاشکرایە کە دەقەکان باس لە (هەبوونی نیصاب) زۆرتر دەکەنەوە.. ئێ خۆ نیصابی زەکات لە کانە ئەڵماسێکی ئەفریقاییدا زیاترە لە هەبوونی پێنج حوشتر، یان سی مانگا و یان چل سەر مەڕ، چۆن دەشێت بوترێت سۆماڵییە خاوەن پێنج حوشترەکە بیدات، بەڵام برادەرە خاوەن کانە ئەڵماسەکەی زەکات نەدات؟!.

ئەم شەرعناسە بەرێزانە دەفەرموون: حیکمەتێکی سەرەکی زەکاتدان دوای خواپەرستییەکەی رەچاوکردنی بەرژەوەندی هەژارو نەدارانە، تا پێداوویستییە سەرەکییەکانیان مسۆگەربکرێت، ئایا ئەمە رەوایە کابرایەکی خانەوادەی پاشایەتی ملهوڕ[1] سیویەک دۆلاری لە کۆمپانیای نەوتدا دزیووە، لە زەکاتەکەی عەفو بکرێت؟ بەڵام دەوارنشینێکی خاوەن جل سەر مەڕ زەکاتەکەی بدات؟!

---

١ مەبەست لێی وەلیدی کوڕی طەلالی کوڕی عبد العەزیزە کە لە خانەوادەی ئال سعودە!

ئەو هەشت جۆرە سامانەی زەکات کەشەرعناسان لەسەریان کۆن:

یەکەم: دوو کانزای پارە: زێڕ ، زیوو.

دووەم/ لە ئاژەڵ : حوشتر، مانگا، مەڕو بزن.

سێ یەم/ لە چاندن: گەنم، جۆ، خورما.

لەسەر مێوژ ڕێنەکەوتوون هەر چەندە فەرموودەی لەسەرە، چونکە لای شەرعناسانێکی وەکو ئیمامی ئیبنوحەزم فەرموودەکە زەعیفەو حوکمی شەرعی لێ وەردەگیرێت.[1]

١ابن حزم المحلى ٢٠٩/٥ ، فقه الزكاة ١٦٥/١.

باسی یەکەم

زەکاتی زێڕو زیوو

هەر کەسێك ئەوەندەی لەم جۆرە سامانانە هەبێت کە گەیشتبێتە ئاستی نیصاب و ساڵێك بەسەریاندا تێپەڕ بووبێت، کە بەکاری نەهێناوە، دەبێ زەکاتی لێ بدرێت، زەکاتدانیشی ساڵی جارێکە.

بڕگەی یەکەم: نیصابی زێڕو زیوو:

سەیدنا عەلی خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: (فَإِذَا كَانَتْ لَكَ مِائَتَا دِرْهَمٍ وَحَالَ عَلَيْهَا الْحَوْلُ فَفِيهَا خَمْسَةُ دَرَاهِمَ وَلَيْسَ عَلَيْكَ شَىْءٌ -يَعْنِي فِي الذَّهَبِ- حَتَّى يَكُونَ لَكَ عِشْرُونَ دِينَارًا فَإِذَا كَانَ لَكَ عِشْرُونَ دِينَارًا وَحَالَ عَلَيْهَا الْحَوْلُ فَفِيهَا نِصْفُ دِينَارٍ).[١] واتە: ئەگەر دووسەد درهەمت هەبوو _ساڵی بەسەردا هاتەوە_ ئەوە پێنج درهەمی زەکات لێ دەکەوێت، هەقی زێڕت نەبێت (واتە ئەویان جودایە و تێکەڵ یەکیان مەکە).. زێڕیش تا بیست دینارت دەبێت و _ساڵی بەسەردا تێدەپەڕێت_ ئەویش نیودیناری (چل یەك ٢٫٥٪) ی زەکات لێ دەکەوێت.

---

١ ئەبوداوود ١٥٥٨ ترمذي ٦١٦ نەسائی ٣٧/٥ ئیبنوماجە ١٧٩٠ ئەحمەد ١٢١/١ شێخی ئەلبانی لە صحيح ابي داود ١٣٩١دا دەفەرموێ صەحیحە.

له فەرموودەیەکیتردا پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ: (..وَلَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسِ أَوَاقٍ مِنَ الْوَرِقِ صَدَقَةٌ..).[1] واتە: زیوو لە پێنج ئۆقیە کەمتر بێت، زەکاتی لێ ناکەوێت.

کەوابوو:

١- نیصابی زێڕ (ئاڵتوون) ٢٠دینارە، واتە: ٢٠مسقاڵە، بەم شێوەیە:

- لە عەیاری ٢٤ دەبێ ٨٥گرام کەمتر نەبێت. زەکات لە ٨٥گرام و سەروتر دەدرێت.

- لە عەیاری ٢١ دەبێ ٩٧گرام کەمتر نەبێت.

- لە عەیاری ١٨ دەبێ ١١٣ گرام کەمتر نەبێت.

٢- نیصابی زیوو کە (٥)ئۆقیەیە، واتە ٢٠٠گرامە، لە زیووی خالیس، کە دەکاتە ٥٩٥ گرام، لەوەندەو بەرەوژوور زەکاتی لێ دەدرێت.

بێگومان دوای ئەوەی کە ساڵی بەسەردا تێپەڕی (ساڵی کۆچی) کەوابوو لە زێڕ (ئاڵتوون) و زیوو ١ لە سەر چوار = ٥ر٢٪ ی دەبێتە سامانی زەکات و لێی دەدرێت.

بۆ نموونە: کەسێك نیوکیلۆگرام زێڕی هەیە لە عەیاری (٢٤) و ساڵی بەسەردا تێپەڕیووە، کە دەبێ چواریەکی بدات، واتە: ٥٠٠گرام X ١/٤ یەک لەسەر چوار، یان ٥٠٠ *١/٤٠ = ٥ر١٢ گرام زەکاتەو دەبێ بدرێت.

دەشێت زەکاتەکەی بە زێڕەکە (٥ر١٢ گرام) بدات یان بزانێت لە بازاڕی ئەو شوێنەی زێڕەکەی لێیە بە پارە دەکاتە چەند، ئەوەندە پارە زەکاتەکەی دەدات وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

*** ئەگەرکەسێك کۆی زێڕو زیووەکەی کرد بە نیصاب:**

[1] بوخاری ١٤٨٤ موسلیم ٩٧٩.

کەسێك نە بڕی نیصاب زێڕی هەیە و نە زیویش بە تەنها، بەڵام بە کۆکردنەوەی هەردووکیان دەکەنە نیصاب، شەرعناسان دەربارەی زەکاتی ئەم دووجۆرە سامانە دووبۆچوونن:

<u>پۆلی یەکەم: زەکات لە کۆی هەردووکیانە</u>: ئەمە بۆچوونی جمهوری شەرعناسان: حەنەفی و مالیکی و ریوایەتێکی ئیمامی ئەحمەد و بۆچوونی سوفیانی ثەوری و ئەوزاعیشە.[١]

<u>پۆلی دووەم: کۆناکرێتەوە</u>: واتە مادام هەر یەکەیان بۆ خۆی نەگەیشتۆتە نیصاب زەکاتیان لێ نادرێت، کۆشناکرێتەوە، تا نیصابیان لێ دروستکرێت. ئەمەش مەزهەبی شافیعیەکانەو ریوایەتێکی ئیمام ئەحمەدو بۆچوونی ئەبوثەور[٢] و ئیبنوحەزمە[٣] و لەم سەردەمەشدا بۆچوونی ئیبنوعوثێمین[٤] و شێخی ئەلبانیشە.[٥] **<u>پێم وایە ئەم بۆچوونەیان پەسەندترە چونکە بەڵگەیان بەهێزترە وَاللَّهُ أَعْلَمُ دەفەرموون:</u>**

١- فەرموودەکان ئاشکراو راشکاوانە باس لە زیوو دەکەن، پاشان لە زێڕ، ئاماژەی کۆکردنەوەشیان تێدا نییە:

- پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کە دەفەرموێ: (لَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسِ أَوَاقٍ مِنَ الْوَرِقِ صَدَقَةٌ).[٦] واتە: ئەگەر زیوو لە پێنج ئۆقیە کەمتر بوو زەکاتی لێ ناکەوێت یان

١الموسوعة الفقهية ٢٣/٢٦٧.

٢ سەرچاوەی پێشوو هەمان بەرگ و لاپەڕە.

٣المُحَلّى ٦/٨٣.

٤الشرح الممتع ٦/١٠٧.

٥تمام المنة ل ٣٦٠.

٦بوخاری ١٤٨٤.

(..وَلَيْسَ عَلَيْكَ شَيْءٌ -يَعْنِي فِي الذَّهَبِ- حَتَّى يَكُونَ لَكَ عِشْرُونَ دِينَارًا).[1] واته: .. هەقی زێڕت نەبێت.. زێڕ تا بیست دیناریت دەبێ و ساڵی بەسەردا تێدەپەڕێت، زەکاتی دەردەکرێت. ئەوانەی دەفەرموون کۆدەکرێتەوە زەکاتیان لەسەر سامانێک داناوە کە نەگەیشتۆتە نیصاب.

٢-مەڕو مانگاش لە پۆلی ئاژەڵن کە زەکاتیان لێ دەردەکرێت، بەڵام کۆنەکراونەتەوە، تاکو بگەنە نیصاب و زەکاتیان لێ دەرکرێت، هەروەها هەبوونی بڕێکی کەمتر لە نیصاب، لە گەنم، ناشێت بەجۆ تەکمیلەبکرێت، وەکو کە ئەو شەرعناسە بەڕێزانە خۆشیان بۆچوونیان وایە.

ئەم حوکمی کۆنەکردنەوەی زێڕو زیووە، مانای کۆنەکردنەوەی نرخی ئەم دووکانزایە نییە، کە لە بانقدا هەن.. نا لەوێ کۆدەکرێنەوە، چونکە یەکەم نرخێکی نێودەوڵەتیی زێڕو زیووەو کراوە بە پارە. دووەم بازرگانی بە پارەکەیانەوە دەکرێت، کەوابوو پارەی هەردووکیان دەکرێت بەیەك وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

<u>ئەگەر کۆکرانەوە و یە کێکیان لەویتریان زۆرتر بوو، کامیان بۆ بڕی زەکاتەکە حسێبدەکرێت؟</u>

*** هەر یەکەیان بڕە زەکاتی خۆی لێ دەردەکرێت:** بۆ نموونە هەر یەکەیان نیوەیە.. ئەگەر جۆرێکیان چارەکێك و ئەویتریان سێچارەك بوو، هەر یەکە بەبڕی خۆی پشکی زەکاتی لێدەردەکرێت. ئەمەش بۆچوونی ئیمامان مالیك و ئەبویوسف و محمدی کوڕی حەسەنی شەیبانی و ریوایەتەکەی ئیمام ئەحمەدە، کە دەفەرموون بەشەکان لێك جودان.

١لەسەرەتای ئەم باسەدایە.

*** زەکات بە گوێرەی زۆرەکەیانە:** ئەمەش بۆچوونی ئیمامی ئەبوحەنیفەیە رەحمەتی خوای لێبێت کە دەفەرموێ نرخەکانیان تەقدیردەکرێت و کامیان لە بەرژەوەندی هەژاران بوو ئەویان رەچاودەکرێت.[1]

بۆ نموونە کابرایەك نیونیصاب زیووی هەیەو چارەکە نیصابێکیش زێڕی هەیە، مادام نرخی چارەکە نیصابی زێڕەکە یەکسانە بە نیونیصاب زیوەکە، کەوابوو زەکاتەکەی لێ دەدرێت.

برگەی دووەم: زەکاتی خشڵ:

شەرعناسان لە دەرکردنی زەکات لە خشڵ (واتە زێڕی نەخشێنراو کە ئافرەتان دەیپۆشن) چەند بۆچوونێکیان هەیە:

<u>یەکەم: خشڵ زەکاتی لەسەر نییە</u>: ئەمە بۆچوونی جمهوری شەرعناسان و پێشەوای مەزهەبەکانە[2] جگە لە ئیمامی ئەبوحەنیفە کە دەگەڕێتەوە سەر بۆچوونی سەعیدی کوڕی موسەییب و سەعیدی کوڕی جوبەیرو عەتائی کوڕی ئەبورەباح و موجاهید و شەعبی و محمدی کوڕی عەلی و قاسمی کوڕی محمدو زوهری و ئیبنوسیرین و مالك و ئەحمەدو ئیسحاق و ئەبوثەورو ئەبوعوبەیدو ئیبنولمونذیر کە بۆچوونی[3] یاوەرانی وەکو ئیبنوعومەرو خاتووعائیشەو جابرو ئەسمائی کچی سەیدنا ئەبوبەکرو ئەنەسە

١الموسوعة الفقهية ٢٦٧/٢٣.

٢الدر المختار ٤١/٢، بداية المجتهد ٢٤٢/١، المجموع ٢٩/٦، المغني ٩/٣_١٧.

٣الدر المختار ٤١/٢ المجموع ٢٩/٦ بداية المجتهد ٢٤٢/١ المغني ٩/٣-١٣.

خوا لێیان رازی بێت کە ریوایەتی سەحیح لە هەریەکەیانەوە هاتووە، کە زەکاتیان لە خشڵ نەداوە. بەڵگەی ئەم شەرعناسانە:

١- نافیع دەگێڕێتەوە کە ئیبنوعومەر خوا لێیان رازی بێت: (كَانَ يُحَلِّي بَنَاتِهِ وَجَوَارِيَهُ الذَّهَبَ ثُمَّ لا يُخْرِجُ مِنْ حُلِيِّهِنَّ الزَّكَاةَ).[١] واتە: ئیبنوعومەر خوا لێیان رازی بێت خشڵی بۆ کچەکانی و کەنیزەکەکانی دەهێناو پێی دەپۆشین، زەکاتیشی لێ دەرنەدەکرد.

٢- هەمان شێوە لە خاتووعائیشەوە گێڕراوەتەوە (كَانَتْ تَلِي بَنَاتَ أَخِيهَا يَتَامَى فِي حَجْرِهَا لَهُنَّ الْحَلْيُ فَلَا تُخْرِجُ مِنْ حُلِيِّهِنَّ الزَّكَاةَ).[٢] واتە: کچە برازا هەتیووەکانی لای خۆی پەروەردە دەکرد کە خشڵیان پێوە بوو، زەکاتی خشڵەکەیانی نەدەدا.

٣- لە جابری کوڕی عبداللە یان پرسی (عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ قَالَ : سَأَلْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْحُلِيِّ هَلْ فِيهِ زَكَاةٌ؟ فَقَالَ: لَا قُلْتُ: وَإِنْ كَانَ يَبْلُغُ أَلْفَ دِينَارٍ فَقَالَ جَابِرٌ كَثِيرٌ).[٣] واتە: ئەرێ زەکات لە خشڵ دەکەوێت؟ جابر فەرمووی نەخێر. پرسیم ئەگەر بایی هەزاردیناریش بێت؟ فەرمووی زۆر، واتە: لەویش زیاتر.

٤- هەروەها سەلمێنراوەکە خاتووئەسمائی کچی سەیدنا ئەبوبەکر و ژنی سەیدنا زوبێر خوا لێیان رازی بێت _کە باوك و مێردی لە دەوڵەمەندەکان بوون_ بە تایبەتی سەیدنا زوبێر لە دوای فەتحی مەککەوە تا شەهید بوونی لە زەمانی سەیدنا عەلییدا خوا لە هەمویان رازی بێت کە (أَنَّهَا كَانَتْ لَا تُزَكِّي الْحُلِيَّ).[٤] واتە: ئەسماء زەکاتی لە خشڵ نەدەدا.

---

١ ئیمامی مالیك ٥٨٥ بە یهقی ١٣٨/٤ سەحیحە.

٢ مالك ٥٨٤ عبدالرزاق ٨٣/٤ سە حیحە.

٣ئیبنوئەبوشەیبە ١٥٥/٣ بەیهیقی ١٣٨/٤ عبدالرزاق ٨٢/٤ سەحیحە.

٤ئیبنوئەبوشەیبە٣/ ١٥٥ بەیهەق ١٣٨/٤ عبدالرزاق ٨٢/٤ سەحیحە.

٥- ڕیوایەتی تر هەیە کە ئیبنوعومەر خوا لێیان ڕازی بێت دەیفەرموو: (لَيْسَ فِي الْحُلِيِّ الزَّكَاةَ).[١] واتە: زەکات لە خشڵ ناکەوێت.

٦- هەندێك لەم شەرعناسانە ئیستیدلالیان بە ڕیوایەتێك کردووە کە گوایە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرموویەتی: (لَيْسَ فِي الْحُلِيِّ الزَّكَاةَ).[٢] واتە: زەکات لە خشڵ ناکەوێت بەڵام توێژەرەوانی فەرمودە سەلماندوویانە کە ئەوە بۆچوونی سەیدنا ئیبنوعومەر خۆیەتی نەك فەرموودە بێت.[٣] ئەمە بۆچوونی سەیدنا عومەرو ئیبنوعومەروئیبنومەسعوودو ڕیوایەتێکی خاتووعائیشەشە خوا لییان ڕازی بێت.

٧- جمهوری شەرعناسان کە فەرموویانە زەکات لە خشڵ ناکەوێت، فەرموویانە چونکە زەکات لە سامانێك دەکەوێت کە زیادکات و بۆ بەکارهێنانی کەسەکە نەبێت، خشڵیش وەکو پۆشاکێکی گرانبەهایە بۆیە لێی ناکەوێت، مەگەر کڕابێت و دانرابێت بۆ فرۆشتنەوە، یان گەنجینەکردنی ئەو کاتە دەچێتەڕیزی سامانیترەوەو زەکاتی دەبێت لێ بدرێت.

جمهوری شەرعناسان کە دەفەرموون خشڵ زەکاتی لەسەرنییە، مەبەستیان خشڵی حەڵاڵ و بەکارهێنانی حەڵاڵێتی، بۆ نموونە خشڵی دزراو یان خشڵی پیاوان (مستیلە و گەردانە و .. هتد) زەکاتیان لەسەرە.

<u>دووەم: خشڵ زەکاتی لەسەرە</u>: ئەمەش بۆچوونی ئیمامی ئەبوحەنیفە و مەیمونی کوڕی میهران و جابری کوڕی زەیدو داوودو ئیبنوحەزمە و ڕیوایەتێکیش لای ئیمامی

---

١ عبدالرزاق ٨٢/٤ ئیبنو ئەبوشەیبە ١٥٤/٣ دار قوتني ١٠٩/٢ سەحیحە.

٢ ئەلبانی الإرواء (٨١٧)

٣ئیمامی نەوەوی: المجموع (٦/ ٣٠).

ئەحمەدەوە هاتووە[1] و دەفەرموون ئەمە بۆچوونی ئیبنومەسعود و سەیدنا عومەر و ئیبنوعەمرو ئیبنوعەبباس و ریوایەتێکی خاتووعائیشەیە.. دەفەرموون زەکات لە هەموو جۆرە خشڵێك دەکەوێت، مادام گەیشتبێتە بڕی نیصاب و ساڵی بەسەردا هاتبێتەوە، بپۆشرێت یان نا، بۆ فرۆشتنەوە بێت یان پۆشین، بەدەستەوە بێت یان گەنجینەکرابێت، زەکاتی لەسەرە، بەڵگەی ئەم بەرێزانەش:

١- مانای گشتیی ئایەتی گەنجکردنە زەمکراوەکە کە دەفەرموێ: (وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلاَ يُنفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ * يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَـٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنتُمْ تَكْنِزُونَ)التوبة/٣٤ واتە: ئەو کەسانەی زێڕو زیوو گەنج (خەزن) دەکەن و لە پێناوی خوای گەورە دا نایبەخشن مژدەی ئازارێکی بەژانیان بدەرێ. رۆژێك دێت ئەو سەروەت و سامانەیان لە ئاگری دۆزەخدا سووردەکرێتەوە، ئینجا ناوچەوان و لاتەنیشت و پشتیانی پێ داخدەکرێت (ئینجا پێیاندەوترێت) دەبچێژن دەی! ئەمە ئەو سەروەت و سامانە بوو کە کۆتاندەکردەوەو لە دنیادا خۆتان پێوەبادەداو پشکی هەژارانتان لێ نەدەدا. ئەم زانایانە دەفەرموون: خشڵیش مادام زێڕو زیووە، هەر لە ناو ئەم بازنەی هەڕەشە سەختەدایە، مادام زەکاتی لێنەدرێت. جمهوری شەرعناسان بە جۆرەها ئیستیدلال وەڵامی ئەمەیان داوەتەوە، لەوانە: رەفتاری ئەو یاوەرانەیە، کە نە خۆیان زەکاتیان لە خشڵ دەردەکردو نە بۆچوونیشیان وابوو.

٢- هەروەها ئەو فەرموودانەی هەڕەشەن لە زەکاتنەدەر، بە تایبەتی لە خاوەن زێڕێك کە زەکاتی لێنادات، وەکو (مَا مِنْ صَاحِبِ ذَهَبٍ لَا يُؤَدِّي مَا فِيهَا إِلَّا جُعِلَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

---

[1] فتح القدير ٥٢٤/١ الدر المختار ٤١/٢ المُحَلّى ٧٨/٦.

صَفَائِحُ مِنْ نَارٍ يُكْوَى بِهَا). [1] واتە: هەر خاوەن پارەیەکی کۆکراوەو دانراو، کە زەکاتی لێ دەرناکات، حەتمەن لە رۆژی دواییدا کە دەیهێننەوە پێش، لەوحی سوورەوە کراوەی بۆ دەهێنن و ناوچەوان و لاتەنیشتەکانی پێ داخدەکرێت،

٣- هەروەها ئەو فەرموودە تایبەتانەی لەسەر دەرکردنی زەکات لە خشڵ هاتوون و هەڕەشە لەو کەسە دەکەن کەلێی دەرناکەن وەکو:

أ- عەمری کوڕی شوعەیب لە باوکیەوە ئەویش لە باپیرییەوە دەگێڕێتەوە: (أَنَّ امْرَأَةً أَتَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعَهَا ابْنَةٌ لَهَا، وَفِي يَدِ ابْنَتِهَا مَسَكَتَانِ غَلِيظَتَانِ مِنْ ذَهَبٍ، فَقَالَ لَهَا: «أَتُعْطِينَ زَكَاةَ هَذَا؟»، قَالَتْ: لَا، قَالَ: «أَيَسُرُّكِ أَنْ يُسَوِّرَكِ اللَّهُ بِهِمَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ سِوَارَيْنِ مِنْ نَارٍ؟»، قَالَ: فَخَلَعَتْهُمَا، فَأَلْقَتْهُمَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَقَالَتْ: هُمَا لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَلِرَسُولِهِ). [2] واتە: ئافرەتێك هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کچێکی خۆشی لەگەڵدابوو کە دوو تاك بازنەی ئەستوری زێری لە مەچەکدا بوو پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لێی پرسی: زەکاتی ئەمە دەدەیت؟ ووتی: نا، فەرمووی: حەز دەکەیت خوای گەورە لە رۆژی قیامەتدا لە جیاتی ئەم دووتاك بازنەیە دوو بازنەی ئاگرت بکاتە دەست؟! باپیری عەمر دەفەرموێ: ئیدی بازنەکانی لە مەچەکی داماڵی و هەڵیدا بۆ پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ووتی: هەر دووکیان بۆ خواو پێغەمبەری خوا بن.

١موسلیم (٩٨٧). ئەحمەد (٣٨٣/٢). دەقی هەموو فەرمودەکە: (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " مَا مِنْ صَاحِبِ كَنْزٍ لاَ يُؤَدِّي زَكَاتَهُ إِلاَّ أُحْمِيَ عَلَيْهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَيُجْعَلُ صَفَائِحَ فَيُكْوَى بِهَا جَنْبَاهُ وَجَبِينُهُ حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَ عِبَادِهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ....)

٢ئەبو داوود ١٥٦٣ نەسائي ٣٨/٥ ترمذي ٦٣٧ ئەحمەد ١٧٨/٢ بە سەرجەمیان صەحیح دەبێت صَحِيحُ فِقْهُ السُنَةِ ٢٥/٢.

ب- عبدالله ی کوڕی شەدداد خوا لێی رازی بێت دەفەرموێ: (دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَأَى فِي يَدَيَّ فَتَخَاتٍ مِنْ وَرِقٍ، فَقَالَ : مَا هَذَا يَا عَائِشَةُ؟ فَقُلْتُ: صَنَعْتُهُنَّ أَتَزَيَّنُ لَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: أَتُؤَدِّينَ زَكَاتَهُنَّ؟ قُلْتُ: لا. قَالَ: هُوَ حَسْبُكِ مِنْ النَّارِ).[1] واته: چوینه خزمەت عائیشه خوا لێی رازی بێت خێزانی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بۆی باس کردین: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تەشریفی هێنایە ژوورەوە، بازنەی زیوویی لە مەچەکمدا بینی، فەرمووی عائیشە ئەمە چییە؟ عەرزم کرد (پێم ووت) دروستم کردوون تا خۆمت بۆ جوان کەم پێی ئەی پێغەمبەری خوا فەرمووی ئەدی زەکاتی لێ دەدەیت؟ عەرزم کرد: نەخێر، یان ئەگەر خوا حەز کات فەرمووی: هەر ئەوەندەت بەسە بۆ ئاگر واتە پێی ئەشکەنجە بدرێیت لە رۆژی دواییدا.

ج- ئەسمائی کچی یەزید خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوەو دەفەرموێت: (دَخَلْتُ أَنَا وَخَالَتِي عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَيْهَا أَسْوِرَةٌ مِنْ ذَهَبٍ فَقَالَ لَنَا أَتُعْطِيَانِ زَكَاتَهُ قَالَتْ فَقُلْنَا لَا قَالَ أَمَا تَخَافَانِ أَنْ يُسَوِّرَكُمَا اللَّهُ أَسْوِرَةً مِنْ نَارٍ أَدِّيَا زَكَاتَهُ).[2] واته: من و پوورێکم (خوشکی دایکم) چوینە خزمەت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پوورم بازنەی ئاڵتوون (زێڕ)ی لە دەستدابوو، پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: زەکاتیان لێ دەدەن؟ ووتی: (عەرزمان کرد): نەخێر، فەرمووی ئەدی لەوە ناترسن کە خوای گەورە لە جیاتی ئەم بازنانە، بازنەی ئاگرینتان لە مەچەك کات، زەکاتەکەیان بدەن..

١ئەبو داود ١٥٦٥ دارەقوطني ١٠٥/٢ حاكم ٣٨٩/١ فەرموویانە حەسەنە. بڕوانە: صحيح فقه السنة ٢٥/٢.

٢ئەحمەد ٤٦١/٦ طبرابي الكبير ١٨١/٢٤ حەسەنە سەرچاوە پێشوو.

٤- هەروەها ئەو رەفتارانەی لە هەندێ لە یاوەرانەوە گێڕراوەتەوە وەکو:

أ- ئافرەتێك دەربارەی زەکاتی خشڵ پرسیاری لە ئیبنومەسعود کرد خوا لێی رازی بێت لە وەڵامیدا فەرمووی: (إِذَا بَلَغَ مِائَتَيْ دِرْهَمٍ فَزَكِّيهِ. قَالَتْ: إِنَّ فِي حِجْرِي يَتَامَى لِي أَفَأَدْفَعَهُ إِلَيْهِمْ؟ قَالَ: نَعَمْ).[١] واتە: ئەگەر بایی دووسەد درهەم بوو، زەکاتی لێ دەرکە، ئافرەتەکە ووتی: منداڵی هەتیووم هەیەو لای خۆمن، دەشێت زەکاتەکە بدەم بەوان؟ فەرمووی: بەڵێ.

ب- سەیدنا عومەر خوا لێی رازی بێت نامەیەکی بۆ ئەبوموسای ئەشعەریی نووسی کە تێیدا هاتبوو: (أَنْ مُرْ مَنْ قِبَلَكَ مِنْ نِسَاءِ الْمُسْلِمِينَ أَنْ يُصَدِّقْنَ حُلِيَّهُنَّ وَلَا يَجْعَلْنَ الْهَدِيَّةَ وَالزِّيَادَةَ تَعَارُضًا بَيْنَهُنَّ).[٢] واتە: فەرمان بدە بە ژنی موسوڵمانان کە لە لاتن، با زەکات لە خشڵەکانیان دەرکەن و دیاری و زیادە بەخشین نەکەنە رێگر لە نێوخۆیاندا.

ج- عبداللە ی کوڕی عەمر خوا لێیان رازی بێت نامەی بۆ سالمی گەنجینەوان (خەزێنەدار)ەکەی خۆی دەنارد کە (زەکاتی خشڵی کچەکانم هەموو ساڵێك دەرکە).[٣]

د- خاتووعائیشە خوا لێی رازی بێت دەیفەرموو: (رێ لە پۆشینی خشڵ نەگیراوە ئەگەر زەکاتەکەی لێ دەربکرێت).[٤]

ئەم پێشەوا شەرعناسانەش بۆچوونەکانیان دەبەنەوە بۆ پێشەوایانی تابعین.. بۆ سەعیدی کوڕی موسەیب و سەعیدی کوڕی جوبەیرو ئیبراهیمی نەخەعی و عەتائی کوڕی ئەبورەباح و زوهری و عبداللەی کوڕی شەددادو سوفیانی ثەوری و ئەوانە.

١عبدالرزاق ٨٣/٤ الطبراني ٣٧١/٩ صەحیحە سەرچاوەی پێشوو.

٢ئیبنو ئەبوشەیبە ١٥٣/٣ بوخاری لە التاريخ الكبيردا ٢١٧/٤ بەیهەقی ١٣٩/٤ مورسەلە.

٣ دارەقوطنی ١٠٧/٢ بەسەنەدی حەسەنەوە.

٤دارەقوطنی ١٠٧/٢، بەیهیقی ١٣٩/٤. حەسەنە.

سێ یەم: ئەگەر بڕی خشڵ لە داب و نەریت دەرچوو زەکاتی دەکەوێت: واتە بە پێی عورفی ئافرەتانی کۆمەڵگەکە، ئەگەر لە ئاستی ئاسایی زیاتر بوو، زەکاتی دەکەوێت. ئەمەش رای چەند زانایەکی حیجاز وەکو شێخی ئال بەسسام رەحمەتی خوای لێبێت، کە لە گەورە زانایانی عەرەبستان بوو، توێژینەوەیەکی لەسەر هەموو بۆچوونەکان لە کتێبەکەیدا (توضح الاحكام) کردووەو رای کۆن و نوێی هێناوەتەوە[1].

من پێم وایە زەکات لە خشڵ نادرێت کە رای جمهوری پێشەوایان و شەرعناسانە، بەڵام رای سێیەمی شێخی ئال بەسسامیش واقیعبینانە دەبینم بە تایبەتی کە ئەویش بینوێتی چۆن ئافرەتان لە دەوڵەتانی خلیج بە کیلۆ ئاڵتوون (زێڕ) یان هەیە... بۆیە من پێم وایە:

هەر ئافرەتێك لە عورفی کۆمەڵگەکەی زیاتری هەبوو دەبێ زەکاتی خشڵکەی بدات. عورفی کۆمەڵگاکان جیاوازە.. نیوکیلۆزێڕ کە ئافرەتێکی قەتەری یان ئیماراتی هەیبێت، رەنگە لای ئەوان عورفێکی ئاسایی بێت، بەڵام لە یەمەن و میسر لە عورف دەرچووە. هەروەها لە باشوری کوردستان لەم سەردەمەدا سەدوپەنجا گرام زێڕ وا دەزانم ئاسایی بێت، چونکە ئافرەت هەیە زیاتری لە کیلۆی هەیە،[2] بەڵام خۆ ئەم بڕە خشڵە لە رۆژهەڵات و باکورو رۆژئاوای کوردستان ئاسایی نییە.. بۆیە ئەوەی مەلای کورد فەرموویانە لەبیست مسقاڵ (زیاتر لە ٨٥گرام) زێڕ زەکاتدەکەوێت، پێم وایە ئەو سەردەمانی پێش سالانی دووهەزارە، لەبەر ئەوە چەند ساڵە بۆچوونم وایە کە ئافرەتی

---

١ توضيح الأحكام ٦٥/٣.

٢ئافرەت لە کوردستانەو تەلەفۆنی بۆ نەرویج بۆ کردوم و ووتوێتی کە زیاتر لە سێ کیلۆی زێڕی هەیەو نازانێت چۆن و چەند زەکاتەکەی بدات. ئایا دەشێت بلێین لەم بڕەش زەکات ناکەوێت؟!.

موسوڵمانی کورد لە باشوری کوردستان بێت یان لە وڵاتانی ڕۆژئاوا زەکات لە خشڵەکەی دەکەوێت ئەگەر لەم بڕانە بوو:

١- عەیاری (٢٤) لە بڕی ٣٥ مسقاڵ (١٤٩گرام) و زیاتر.

٢- عەیاری (٢١) لە بڕی ٣٥ مسقاڵ (١٧٠ گرام) و زیاتر.

٣- عەیاری (١٨) لە بڕی ٣٥ مسقاڵ (١٩٨ گرام) و زیاتر.

لەو بڕانە کەمتر زەکاتی لێ نادرێت وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

خاڵێکی گرنگ:

هەر خشڵێك بەو ئومێدە کڕابێت و دانرابێت کە گرانتر ببێت، بیفرۆشنەوە، پێم وایە دەبێ زەکاتی لێبدرێت، ئەگەر هەمووی بەو مەبەستە دانرا بێت، پێم وایە زەکات لە هەمووی دەکەوێت وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

*** زەکات لە مرواریی وگەوهەرو یاقوت و شتی وادا نییە:**

شەرعناسان لەسەر ئەوە کۆن کە مرواریی و گەوهەرو یاقوت و مەرجان و بەردە پیرۆزەو زوبەرجەدو هاوشێوەیان زەکاتی لێ نادرێت،[1] مەگەر بۆ بازرگانی کڕابێت و دانرابێت.

*** زەکات لە (توحەفییات)ی زێڕینی ناوماڵ دەکەوێت:**

ووشەی (توحەفییات) عەرەبیە ووشەیەکی کوردیم لەم کاتەدا لانییە بیخەمە جێی، بریتییە لە هەر شتێك کە بۆ جوانی بەکاردێت وەکو دەفر (قاپ) و قۆری و کەوچك و چەقۆو شتیتری ناو ماڵ، هەرکامێکیان لە زێڕین بەکارهێنانیان بۆ ژن و پیاو حەرامە..

١ ئیمامی مالك الموطا ٢٥/١، ئیمامی شافعي الام ٣٦/٢، ئیمامی نە وەوی المجموع ٦/٦.

چونکه پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ: (لَا تَشْرَبُوا فِي آنِيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَلَا تَلْبَسُوا الْحَرِيرَ وَالدِّيبَاجَ فَإِنَّهَا لَهُمْ فِي الدُّنْيَا وَلَكُمْ فِي الْآخِرَةِ).[١] واتە: لە دەفر (قاپ)ی زێڕو زیوودا مەخۆنەوەو ئاوریشم و دیباج مەپۆشن، ئەمانە لە دنیادا بۆ ئەوانە (کافرەکان) لە ڕۆژی دواییدا بۆ ئێوەیە.

شەرعناسان _تەنانەت ئەوانەشیان کە فەرموویانە زەکات لە خشڵ دەدرێت_ هەموو فەرموویانە کە بەکارهێنانی کەلوپەلی خۆراك یان پۆشاك و بەکار هێنانیتر حەرامەو زەکاتیشیان دەبێ لێ بدرێت، چونکە گیانی هەواوفیزیی و هەڕاڵیی (غرور) دروستدەکات و دەروونی هەژاران ئازاردەدات. ئەوانە وەکو خشڵی ژنان نین، کە بۆیان حەڵاڵبووە تا خۆیان بۆ مێردیان جوانکەن، قاپوقاچاخ و کەلوپەلی ناوماڵ لە زێڕ دروستبکرێن جگە لە خۆبادان و شانازی هیچیتری لێ ناوەشێتەوە.

- دیسان بەکارهێنانی زێڕو زیوو بۆ جوانیی، بۆ دەسکی خەنجەر و شمشێرو دەمانچەو چەکیتر حەرامەو دەبێ زەکاتیشی لێ بدرێت، بە تایبەتی کە زەرووریی نین، ئەگەر زەروریبوون جائیزە، وەکو ئەو پارچە زێڕانەی لە ناو جیهازی (راکاڵ)دا هەیە کە سوپاو پێشمەرگە بەکاری دەهێنن.

- هەر وەکو ئەمان و حەرامترو نەشیاوتر؛ هەبوونی پەیکەری زێڕو زیووە لە ماڵدا، کە سیمایەکی خێزانە موستەکبیرەکانی ئەوروپایەو لە قۆناغی ئیستیعمارەوە تا ئێستا لەناو موسوڵمانااندا رەواجی پێدەدرێت.. پەیکەر لە هەر شتێك دروستبکرێت حەرامە، لە زێڕو زیوو دروستبکرێت، حەرامێتەکەی دووبەرابەرەو خاوەنەکەی شایانی سزایە. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

---

١ بوخاری ٥٦٣٣، موسلیم ٢٠٦٧.

شافیعییەکان ڕێسایەکی جوانیان بۆ کۆی ئەمانە داڕشتووە کە دەفەرموێ: هەرچی شتێك لە زێڕ، یان لە زیوو دروستکرابێت و بەکارهێنانی حەرامبێت، دەبێ زەکاتی لێبدرێت..[1] بۆ نموونە مستیلەی زیوو بۆ پیاو حەلاڵە، بەڵام تاقمی ددانی ئاڵتون بۆی حەرامە.. چ پێویستی بە تاقمی ددانی ئاڵتوونە، کە لەم سەردەمەدا هەموو ددانێك تەقریبەن وەکو خۆی دروستدەکرێتەوە.[2]

*** زەکات لە بەکرێدانی خشڵ دەکەوێت:**

لەگەڵ پێشکەوتنی تەکنۆلۆژیاو زۆربوونی چەواشەکاریی و ریابازیی و پێشێلکردنی مافی ژنان، ئەوە هاتۆتە کایەوە، کە وەکو چۆن (جلەبووك) بەکرێدەدرێت، خشڵیش بەکرێدەدرێت و دوکان بۆ ئەم مەبەستە دەکرێتەوە. زەکات لەم خشڵ و کەسابەتە دەردەچێت، چونکە کاڵای بازرگانییە. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

ئیمامی نەوەوی رەحمەتی _کە ساڵی ٦٧٦ی کۆچی کۆچی دوایی کردووە_ ئاماژەیەکی بەمە داوەو لایەنگریی زەکاتدانی کردووە، کە فەرموویەتی: ئەگەر خشڵێکی حەلاڵی هەبوو، بەڵام مەبەستی بەکارهێنانی خۆی نەبوو، بەڵکو دەیوویست بەکرێیبدا.. ئەگەر بڵێین دەبێ زەکات لە خشڵ بدرێت، خۆ ئەمەیان لە پێشترە زەکاتی لێ بدرێت. ئەم ئیمامە بەڕێزە لەو کتێبە مەوسوعییەیداو لەم باسەدا زیاتر لە سی (٣٠) بەکارهێنانیتری زێڕی باسکردووە کە حەرامە.. گومان لەوەدا نییە کە لەم سەردەمەی ئێستادا سی تریش زیادی کردووە. والله اعلم لەوانە بەلووعەی زێڕ!

---

١ المجموع ٣٠/٦.

٢ المجموع ٣١/٦.

باسی دووەم

زەکاتی پارە

برگەی یەکەم: پێناسەی پارەی کاغەز

پارەی کاغەز: یەکەیەکی ئاسانکاریی مامەڵەیە کە خەڵکی لەسەری رێکەوتوون، کە لە جیاتی زێڕو زیوی جاران بەکاری بهێنن، بەوەی بیکەنە نرخی کاڵاو خزمەتگوزاریی و رەفتاری بازرگانیی نێوان خۆیان. پارە کاغەزو کانزایەکی رەسمیی دەوڵەتییە، کە لای دەوڵەتان و گەلان ئیعتیباری هەیەو ناسراوە. نە دەوڵەت و نە خەڵکی بۆیان نییە پارەی تەزویر (جەعلی) بخەنە بازاڕی خەڵکییەوە. ئەمە حەرامە.. کەوابوو مەبەستمان لە پارە: پارەی بانقە، جا بەکاغەز بێت یان بەکانزا، وەکو پێناسە بۆ هەردووکیان ووتوومە پارەی کاغەز، لەبەر ئەوەی دانیشتوانی سەرزەمین زۆرتر بووە، زەمانی ئیمپراتۆرێتی گەورە نەماوەو دەیان ووڵاتی لێك جودا دروستبووە، هەر یەکەشیان پارەی تایبەت بە خۆی دروستکردووە. ئینجا پەیوەندییەکانی نێوان کۆمەڵگەکان و ووڵاتەکان بەرفراوانتربوون، زەحمەتە بازرگانەکان بتوانن پارەی زێڕو زیوو لەگەڵ خۆیان بگوێزنەوە. ئەمانەو چەندین هۆیتر وایکرد پارەی کاغەز بێتەکایەوە، کە لە بەرامبەرییدا زێڕ لە بانکە نێودەوڵەتییەکاندا، دادەنرا، کە پێی وترا (کاغەزی بانکوتی).. سەرەتا لە چینەوە دەستی پێکرد بە سادەیی، دواتر لە ساڵی ١٦٠٨ ی زایینییدا لە بانکی ستۆکهۆڵم لە سوید زنجیرە پارەیەکی کاغەزینی چاپکرد کە بە ئاوی زێڕ رووکەش کرابوو، دواتر

زێڕەکەیان بۆکردە ڕەصیدو لە بانک دایاندەنا، واتە کەسێک پارەی کاغەزی بەقەدەر ئەو بڕە زێڕە دەبوو کە لە بانکدا دایدانابوو.. لە ماوەی دووسەد ساڵی رابوردوودا بە تایبەتی سەدساڵی دووەمیان هەموو سەوداو مامەڵەیەکی تاك و کۆو دەوڵەتان بە پارەی کاغەز دەکرا، کە ئێستا ئەمریکا هەوڵ دەدات ئەویش نەهێڵێت کارتی ئەلیکترۆنی و بازاڕی ئەلیکترۆنی بکاتە جیهانی.[1]

شەرعناسانی سەردەم و دەزگاکانی فەتوا لە کۆتایی سەدەی نۆزدەو سەرەتای سەدەی بیستەمەوە توێژینەوەی ئەم پارە کاغەزەیان لە هەموو لایەکەوە کرد و بوونە خاوەن پێنج بۆچوون دەربارەی.[2]

١- پارەی کاغەزبڕو انامەی قەرزە:

واتە: ئەو کەسەی دەریکردووەو پڕیکردۆتەوە ئیعتیرافی بەوە کردووە کە بایی ئەوەندە زێڕو زیووی لە لایە[3] بەڵام خاڵی سلبی ئەم لێکچواندنە لەوەدایە کە:

أ- ئەو شەرعناسانەی دەفەرموون قەرز زەکاتی لێ نادرێت، کەوابوو لە ملیۆنان پارەی کاغەزیش ناکەوێت.!

ب- ئەگەر ئەم پارەیە وەسڵی قەرزە، کەوابوو نابێت بفرۆشرێت و بکڕێت. واتە معامەلەی پێوەبکرێت، چونکە لە ئیسلامدا قەرز بە قەرز نادرێت.[4]

١ئەمەش هەر دزین و ڕوتاندنەوەیەکی تر میللەتانە چونکە قاڵبە زێرەکان لە رۆژئاوا پاشەکەوت دەکەن و کاغەز دەدەنە میللەتان دواتریش کاغەزەکەش دەکەنە رەسیدو رەفتاری ئەلیکترۆنی!!.

٢علاء الدين زعتري: النقود.. وظائفها الأساسية واحكامها الشرعية ل٣٢٩ ودواتر.

٣ئەمە بۆ چوونی ئەزهەر و شێخی شەنقیتیە لە اضواء البيان ٢٥٧/١ دا.

٤بەڵام لە سەرمایەداریی سەردەمدا دەیان کۆمپانیای قەرزکڕینەوە هەیە لە دەوڵەتان، وەکو سندوق دراوی نێودەوڵەتی دەیکات یان وولاتە زەبەلاحەکان یان کۆمپانیاکانی فرە رەگەزیی شرکات

ج- ئەگەر ئەو پارەیە قیمەتی زێڕی دانراوە چۆن کڕین و فرۆشتنی پێ دەکرێت کە زێڕەکە (پارەکە) لەبەر دەستدا نییە؟.!

٢- پارەی کاغەزکەلوپەلێکی بازرگانییە:

لەبەر ئەوەی وەکو هەموو کەلوپەلێکی بازاڕ دەکەوێتە ژێر هەبوون و داوا (العرض والطلب)ی خەڵکی و لە کەلوپەلیتر زیاتر یاسا دەیگرێتەوەو دەخرێتەژێر چاودێریی.. بۆیە دەبێ سەوداو مامەڵەی شەرعی ئەمیش بگرێتەوە.[١]

خاڵی سلبی ئەم بۆچوونەش لەوەدایە کە:

أ- ئەمە دەروازەیەکی والای مامەڵەی سووە (ربا) چونکە پارە بە پارە دەفرۆشرێتەوە، تەنانەت ئەگەر لەیەك جۆریش بن! ئەمەش حەرامە.

ب- کە کەلوپەلی بازرگانی نەبێت و هەر دانرابێت، کەوابوو زەکاتی لێ نادرێت، چونکە هەر وەکو پۆشاك و کەلوپەلی ناو ماڵ و هاوشێوەیانی لێ دێت.

٣-پارەی کاغەزهەرپارەیەوبەڵام لە زێڕو زیوو نییە:

دەشێت بشوبهێنرێت بە پارەیەك کە لە مس و نیکل و شتی وا دروستکرابێت. ئەمیش لە کەرەستەیەکی وا دروستکراوە، هەر چییەکیش بێت بەهاکەی لە عورف و دابو دەستوری بازاڕدایە، نەك لەوەی لێی دروستکراوە.. بۆیە کڕین و فرۆشتنی پارەی کاغەز وەکو کڕین و فرۆشتنی مس و نیکل و قەڵلایی و شتی وایە.. گرنگ بەهاکەیەتی.

متعددە الجنسات کە نەهەنگی لووشدانی ئابوریووڵاتە هەژارەکانە، یان کۆمپانیای تری ناوخۆ یان بانکەکان کە قەرز لە رێکخراو دائیرەو کەسەکان دەکڕنەوە!.

١شێخ عبدالرحمن السعدي: الفتاوى السعدية ل٣٣٧ ، بەڵام شێخ ئیبنوعوثێمین رحمەالله کە قوتابي شێخ شەعدی بوو، پێچەوانەی ئەو بۆچوونەی هەبوو.

کێشەی سلبی ئەمیش لەوەدایە کە ناشێت (فلس) بچوێندرێت کە لە کانزا دروستدەکرێت، چونکە لە زۆر روویترەوە جیاوازیان هەیە.

٤-پارەی کاغەزلقێکە لە زێڕو زیوو: [1]

یان بەدیلێتی. چونکە پارەی کاغەزی وڵاتان بە قەدەر ئەو زێڕە چاپدەکرێت کە هەیانەو لە بانکە نێودەوڵەتییەکاندا دایانناوە.. بۆیە حوکمی پارەی کاغەز هەر حوکمی پارەی زێڕە.

خاڵی سلبی ئەم بۆچوونەش لەوەدایە کە:

أ- لە جیهانی ئەمڕۆدا دووجۆر پارە نین کە یەکنرخیان هەبێت، ئەگەرچی هەمووشیان هەر لەبەرامبەر زێڕدا دانراون، بەم پێیە بێت دیناری عێراق و دیناری لیبیاو دیناری کوەیت دەبوایە یەکسانبوونایە، کە واش نییە.

ب- پارەو نرخ و بەهای دەگەڕێتەوە بۆ هێزو دەوڵەمەندیی دەوڵەتان، نەك بۆ ئەو زێڕەی لەبەرامبەر پارەکەیاندا -کە کاغەزە - دایانناوە.

٥- پارەی کاغەزپارەیەکی سەربەخۆیە: [2]

هەر سامانێك، یان هەر شتێك خەڵکی لەناوخۆیاندا رێکەوتبن کە لە شوێنی پارە بەکاریبهێنن، حوکمی نرخ وەردەگرێت و دەبێتەپارە، چونکە لە شەریعەتی ئیسلامدا نرخ تایبەتنەکراوە بەزێڕو زیووەوە. شێخولئیسلام ئیبنوتەیمیە رەحمەتی خوای لێبێت ئاماژەیەکی بە بەدیلی زێڕو زیوو داوە کە ببێتە پارە، لەوەدا کە دەفەرموێ: (ئەگەر فلس

١بۆچوونی شێخ عبدالرزاق العفیفی یە رَحِمَهُ اللە کە لە گەورە زانایانی هئیە کبار العلمائی حیجاز بوو.

٢بۆچوونی دەستەی گەورە زانایانی سعودیەیە کە بە بڕیاری ژمارە ١٠ لە ١٣٩٣/٤/١٧ دا دەریانکرد ساڵی ١٩٧٢ هەروەها ڕای شێخی قەرەزاویشە حفظە اللە.

بوو به نرخ، ئینجا بوو به مایەی سەوداو مامەڵە پێکردنی..).[1] ئەمەش ئاماژەیەکی ووردەکارانەیە کە دەشێت شتێك ببێتە پارەو وەکو زێڕو زیوو بکرێتە نرخی شت.. لە شوێنێکیتریشدا دەفەرموێ: (درهەم و دینار پێناسەیەکی شەرعی، یان عورفی تایبەتییان نییە، چونکە پێناسەیان لە خەڵکییەوە هاتووە، کە لەسەری ڕێکەوتوون و بە مامەڵەپێکردنیانەوە راهاتوون، لە مامەڵەکەشدا درهەم و دینارەکە ئەسڵ نییە، بەڵام بۆتە پێوەری برِو رادەی مامەڵەکە).[2] واتە: خەڵکی کە سەوداو مامەڵەدەکەن لە ئەسڵی کارەکەیاندا مەبەست گۆڕینەوەی کاڵاکانیانە، وەکو پۆشاکێك بە بڕێك دانەوێڵە، یان بڕێك خۆراك بە دەنکە زێڕێك.. کە دواتر پارەداهات تا ئاستی نرخ دیاریبکات بۆ نموونە ئەو خۆراکەی بە دەنکە زێڕێکبوو.، خواردنی زۆرترو چاکتر بە سێ دەنکە زێڕبووە، هەروەها شتەکانیتر.. کەوابوو پارەکە دوای زەمانی ئاڵوگۆڕی کاڵا دروستبووە، پێشبردیکردووە و خۆی گرنگییەکەی وەرگرتووەو گەیشتۆتە ئەو ئاستە، کە بۆتە کاڵایەکی سەربەخۆ.

پێم وایە ئەم بۆچوونەی دوایی زیاتر لەگەڵ واقیعی سەردەمدا دەگونجێت، کە هەموو جۆرە پارەیەك بۆتە جۆری کاڵاو بانکەکان و سەڕافەکان دەیکڕنو دەیفرۆشنەوەو تەنانەت پارەیەکی وەکو دۆلار لە دوای جەنگی جیهانی دووەمەوە لە هەموو جیهاندا بۆتە پێوەری نرخی هەموو شتێك تەنانەت نرخی پارەیتریش! خوا بیشکێنت.

---

١ مَجْمُوع الفَتَاوَىٰ ٤٧٢/٣٠.

٢ مجموع الفتاوى ٢٥١/١٩.

بڕگەی دووەم: نیصابی پارەی کاغەز

هەندێك لە شەرعناسانی سەردەم نیصابی پارەی کاغەزیان بەرامبەر نیصابی زەکاتی زیوو دیاریکردووە.

لە بری ئەوەی لە سەردەمی پێغەمبەری خوادا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و زەمانی سەلەفدا نرخێکی تا رادەیەکی زۆر نەگۆڕی هەبووە.. هەندێکیتری شەرعناسانیش بەرامبەر نیصابی زێڕ دیاریانکردووە، چونکە لەم سەردەمەدا زێڕ ئەو رۆڵە دەبینێت کە زیووی ئەو سەردەمە دیوێتی.. ئەمەش راستە، چونکە ئێستا لە جیهاندا ئەوەی زۆرکەمدەگۆڕێت نرخی زێڕە. لە سەردەمی سەلەفدا نیصابی زەکاتی زیوو سامانێکی زۆربوو، دەیکردە پێنج حوشتر، یان چل سەرمەڕ، بەڵام نرخی ئێستای ناکاتە مەڕێك! کەوابوو بەرامبەرکردنی نیصابی پارەی کاغەزین بە نیصابی زێڕ باشترە و زیاتر لە بەرژەوەندی هەژاراندایە[١] وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

نموونەیەك

کابرایەك بڕی ٢٠٠٠ دوو هەزار درهەمی هەیە، کابرایەکیتر بڕی ١٠٠٠٠٠ سەد هەزار درهەمی هەیە، ساڵێك بەسەر سامانی هەردووکیاندا تێپەڕیووە، حوکمی زەکاتدانەکەیان چۆن دەبێت؟

- زانیمان کە نیصابی زێڕی عەیار (٢٤) دەکاتە ٨٥ گرام.

- ئەگەر لە بازاڕی شارەکەیان نرخی گرامێك زێڕی عەیار (٢٤) بە (٣٠)درهەم بێت نیصابە کە دەکاتە ٨٥×٣٠ = ٢٥٥٠ درهەم. کەوا بوو کابرا زەکاتی لەسەر نییە چونکە لە نیصاب کەمتری هەیە.

١فقه الزكاة ٢٨٦/١ وهبة الزحيلي الفقه الاسلامي وادلته ٧٦٠/٢.

* زەكاتی كابرای دووەم لە ۱۰۰,۰۰۰درهەم دەكاتە ۲,۵۰۰ درهەم.

بڕگەی سێیەم: زەكاتی پارەی ئەلیكترۆنیی:

<u>روونکردنەوەیەکی زەروری:</u>

پارەی ئەلیكترۆنی: پارەیەكی ژمارەیی یەكجۆر دراوە، لەناو كارتێك (یان لەناو خەپلە: قرص)ێكدا گەنجینە دەكرێت، وەكو حسابی بانكییەو خاوەنەكەی دەتوانێت هەموو جۆرە رەفتارێكی سەوداومامەڵە بە پارەكەی ناویەوە بكات. بانكی مەركەزیی ئەوروپایی ئاوای پێناسەكردووە: گەنجینەكراوێكی ئەلیكترۆنییە كە كراوە بە نرخی پارەیەك و لە كارتێكی نایلۆنیی، یان لە ئامێرێكی تەكنۆلۆجی تایبەتدا (میمۆری، تەلەفۆن، لاپتۆپ، كۆمپیوتەر.. هتد) هەڵگیراوە، سەوداومامەڵەی خەڵكی پێوە دەكرێت بێ ئەوەی پێویستیان بە حسابێكی بانكییەكی تایبەت بە خۆیان هەبێت.. ئەم پارە ئەلیكترۆنییە پێشتر كڕاوەو وەكو جزدانێكی پارەی لێهاتووە كە لەگەڵ خۆ هەڵدەگیرێت[1]..

بۆ نموونە كەسێك پارە ئەلیكترۆنییەكەی لە مۆبایلەكەیدایەو لە دوكانێك شتدەكڕێت، لە مۆبایلەكەیەوە پارەكەی دەدات. تا ئێرە، ئەمە وەكو پارەدانە بە كارتی بانكی ڤیزەكارت و هاوشێوەی. زانایانی سەردەم لەسەر ئەمە رێكن، فەرموویانە كە دەشێت شتێكیتر ببێتە پارەو جێی زێڕو زیوی قەدیم بگرێتەوە[2]. خاڵێكیتری چاكیی ئەم پارە ئەلیكترۆنییە ئەوەیە كە _بێ ئەوەی حسابێكت لە بانكێكدا هەبێت_ هەر لە

۱الدكتور محمد إبراهيم الشافي: الآثار النقدية والاقتصادية والمالية للنقود الإلكترونية ۱۳۳/۱.

۲ ئیمامی مالیک رەحمەتی خوای لێ بێت كە ساڵی ۱۷۵ی ک كۆچی دوایی كردووە، ئاماژەی بەمە داوە كە فەرموویەتی دەشێت پارەیەک لە پێستە دروستكرابێت، ببێتە بەدیلی زێڕو زیوو.. بڕوانە: (المدونة ۵/۳).

تەلەفۆنەکەتەوە لەسەر ئینتەرنێت دەتوانیت شتێکبکڕیت و هەر بە مۆبایلەکەشت پارەکەبنێریت.. نموونەیەکیتری ئاسان: منداڵەکەی خۆتت ناردووە بۆ دوکانێک بۆ شتکڕین، بێئەوەی پارەت دابێتێ، لەوێ کە شتەکە دەباتە بەردەم کاسەی پارەدانەکە، تۆ پەیوەندی بە دوکانەکەوە دەکەیت و دەڵێیت نرخی شتەکان چەندە، وا بۆتی دەنێرم، بە ژمارە تەلەفۆنی دوکانەکە هەقی شتەکڕاوەکان دەنێریت.. بەم شێوەیە خاوەنێتی کاڵا لە کەسێکەوە بۆ کەسێکیتر دەگوێزرێتەوە. ئەم گواستنەوەی خاوەنێتییە لایەنێکی سەرەکیتری شیاوێتیی مامەڵەی کڕینە لە ئیسلامدا، کە زانایان لەسەری راجوێ نەبوون.. تا ئێرە، پارە ئەلیکترۆنییەکە وەکو پارەی کاغەزە کە ئوممەت لە مامەلەپێوەکردنی راجوێ نەبوون.. لەبەر ئەوەی پێش ١٩٧٠ هەر وڵاتێک کە پارەی خۆی چاپبکردایە، دەبوو بە قەدەر بڕی ئەو زێڕە چاپبکات کە هەیەتی (زانینی ئەم رەصیدە لە سویسرا تۆماردەکر). بەڵام ئەمریکای طاغووت لەساڵی ١٩٧١ دا دۆلاری خۆی چاپکرد بێ ئەوەی پەیوەستی بکاتەوە بە زێڕی دانراوەوە، ئەمەش وایکرد وڵاتانی تریش وا بکەن، ئیتر کە پارەی ئەلیکترۆنی هاتە کایەوە، زۆرینەی وڵاتان بینییان کە ئەمە بێ رەصیدەو بێ مەسرووفیشە، هیچ لەسەر کاغازی تایبەت و بە شیوەی تایبەت چاپناکرێت، بۆیە وا وردەوردە وڵاتان پارەی ئەلیکترۆنی بەکار دەهێنن.. وڵاتێکی وەکو سوید پلانی وایە کە لە دوای ساڵی ٢٠٣٠ەوە پارەی کاغاز بەکانەهێنێت..

ئەوەی جێ ئیعتیبارەو گرنگە ئەوەیە کە ئەم یەکە ئەلیکترۆنیانەی بۆتە بەدیلی پارەی کاغەز، نرخی دارایی خۆی هەیەو ئیعتیرافی پێکراوە، بۆیە زۆر ئاسان کاڵای _لە دوکانان یان لەسەر ئینتەرنێت_ پێدەکڕێت.

<u>زەکاتی پارەی ئەلیکترۆنی:</u>

که ئەمەمان لا ساغبۆوە _کە پارەی ئەلیکترۆنی وەکو پارەی کاغەزە کانزای زێڕو زیوو و تێکەڵەیان_ نرخی هەیەو دەشێت کەسێک ببێتە خاوەنی ملیۆنەها یەکەی ئەلیکترۆنی (پارەی ئەلیکترۆنی)، کەوابوو دەبێ بزانریت کە هەموو باسەکانی سەوداو مامەڵە بە پارەوە دەیگرێتەوە، وەکو سوو (ربا)، قەرز.. بۆیە حەتمەن زەکاتیش دەیگرێتەوە.. ناوەکەشی هەر دەبێتەوە بە ناوی ئەو جۆرە پارەیەی کە پێی کڕاوە، دۆلاربووبێت پارە ئەلیکترۆنییەکەش بەدۆلار هەژماردەکرێت، یۆرۆ بووبێت هەر بەیۆرۆ هەژماردەکرێت، دینارو ریاڵ و لیرە بووبێت هەر بەمانە هەژماردەکرێت و هەموو حوکمێکی ئەم جۆرە پارانە دەگرێتەوە.. بۆ نموونە ناکرێت سەد دۆلاری کاغەزی بکرێتە حەفتاوپێنج دۆلاری ئەلیکترۆنیی، ئەمە چونکە هەر لە یەک توخمی پارەیە، دەبێتە سوو (ربا). بەڵام ئەگەر سەدو پێنج دۆلاریدا تا بیکاتە سەدی ئەلیکترۆنی، ئەوە نابێتە سوو، چونکە ئەو پێنج دۆلارە زیادەیە، هەقی گۆڕینەکەیەتی[١]..

کەوابوو ئەگەر کەسێک پارەی ئەلیکترۆنی ئەوەندە هەبوو کە بڕی ٨٥ گرام زێڕی حەیارە بیستوچواری پێبکڕێت و ساڵێک بوو دابینابوو، پێویستی پێی نەبوو، دەبێ زەکاتی لێبدات . والله اعلم.

---

١ بۆ زانینی زیاتر دەکرێت بگەڕێنەوە سەر ئەم سەرچاوە گشتگیرانە:
. الدكتور محمد إبراهيم الشافي: الآثار النقدية والاقتصادية والمالية للنقود الإلكترونية، الدكتور سلطان الهاشمي: التجارة الإلكترونية وأحكامها في الفقه الإسلامي، الدكتور عايض المري: النقود الإلكترونية (ماهيتها، مخاطرها وتنظيمها القانوني)، النظام القانوني للنقود الإلكترونية (بحث في مجلة جامعة بابل للعلوم الإنسانية) العدد ٢ ، ٢٠١٤.

بڕگەی چوارەم: زەکاتی قازانج و پارەی نوێ

- مەبەست لە قازانج سوودی کاسبییە، کە لێی دڵنیایە دەستیدەکەوێت. وەکو ئەوەی کەسێك دووسەد هەزار درهەمی هەیەو ساڵی بەسەرداتێپەڕیووەو دەیەوێت زەکاتەکەیبدات، بەڵام دەشزانێت کە لە ماوەی مانگەکانی داهاتوودا پەنجاهەزار دیناریتری قازانج دەستدەکەوێت.

ئەگەر ووردتر سەیری ئەم جۆرە پارە زیادەیە بکەین، دەبینین سێ جۆرەو حوکمەکەشیان هەروایە:[1]

١- ئەگەر پارەزیادەکە قازانجی کاسبییەکەی بوو، یان بەخشینێکی زیادەی موچە بوو، یان لە زاوزێی مەڕو بزنەکانیەوە هاتبوو، ئەمانە چونکە لە توخمی سامانە ئەسڵییەکەن، دەخرێنەپاڵیەك و یەکزەکات لە هەموویان دەردەچێت. ئیمامی ئیبنوقودامەی مەقدیسی دەفەرموێ: (وا نازانم ئەم حوکمە راجوێی تێدا بێت).[2] بەڵام ئیمامی ئینوحەزم لەگەڵ ئەو رایەدا نییە.[3]

٢- ئەگەر پارە نوێیەکە لە توخمی سامانە ئەسڵییەکە نەبوو، وەکو ئەوەی مەڕوماڵاتی هەیەو لەولاشەوە پشکەمیراتێکی زۆری بەرکەوتووە، ئەمە دوو سامانی جیاوازن، زەکاتی مەڕوماڵاتەکەی دەردەکات، کە ساڵی بەسەردا تێپەڕیووەو لەو ڕۆژەشەوە کە سامانی میراتەکەی دەستکەوتووە حساب بۆ زەکاتەکەی دەکات، دوای ساڵێك تێپەڕبوون بەسەریدا.

١ابن الهمام: فتح القدير ٥١٠/١ المغني ٦٢٦/٢ الموسوعة الفقهية ٢٤٤/٢٣.

٢المغني ٦٢٦/٢.

٣المُحَلّى ٨٣/٦.

٣- ئەگەر سامانە نوێیەکە هەر لە توخمی سامانی زەکاتەکەی بوو، کە گەیشتۆتە نیصاب، بەڵام بە سامانە ئەسڵییەکە زیادینەکردووە، بۆ نموونە خۆی هەشت سەرمەڕی هەبوو، دواتر حەفتا سەرمەڕیتریان دایە، یان خۆی کڕی، شەرعناسان دووبۆچوونیان لەسەر ئەمە هەیە:

أ- هەر دووبڕە سامانەکە دەکات بەیەك و لە دوای تێپەڕبوونی ساڵێك بەسەر خاوەنێتی بڕو سامانی یەکەمییدا زەکاتی هەر دووکیان پێکەوە دەدات. ئەمەش بۆچوونی ئیمامی ئەبوحەنیفەیە ڕەحمەتی خوای لێبێت.

ب- دەیانکات بەیەك، تا بگەنە بڕی نیصاب، بەڵام زەکاتەکانیان بەجیادەدات، هەریەکەیان لە دوای تێپەڕبوونی ساڵی خۆی بەسەریدا.. ئەمەش بۆچوونی شافیعییەکان و حەنبەلییەکانە.

بڕگەی پێنجەم: زەکاتی قەرز

شەرعناسان لەسەر زەکاتی قەرز یەکڕا نین، هەیانە دەفەرموێ زەکاتی قەرز نادرێت تادێتەوەدەست، هەشیانە دەفەرموێ : ئەگەر لای قەرزاری سەرڕاست بێ، دەبێ لێبدرێت، هەشیانە دەفەرموێ قەرزارەکە دەبێ لێیدەرکات، چونکە لای ئەوە، هەشیانە دەفەرموێ، ئەو کە نییەتی قەرزەکە بداتەوە چۆن کۆڵێکیتری دەخرێتەسەرشان؟ کەوابوو دەبێخاوەن قەرزەکە بیدات، ئەمانیتر دەفەرموون: جا کە کابرای خاوەن قەرز ئەو بڕە سامانەی وەکو فەوتاوی لێ هاتووە، بۆچی بڕێکیتریش بدات.. وە هەروەها.

پێم وایە دەبێت لە چەند لایەکەوە سەیری سامانی قەرز بکرێت، تا بزانرێت ئایا سامانی زەکاتە یان نا؟ پاشان دەبێ بووترێت : باشە لەسەر کێیە؟.

قەرز دوو حاڵەتی هەیە:

١- ئومێدی دەستکەوتنەوەی هەیە. وەکو ئەوەی لای حکومەتە، یان لای بازرگانێکی سەرڕاستەو هەیەتی بیداتەوە. خاوەنی ئەم قەرزە خاوەن سامانە، دەبێ قەرزەکەو سامانەکانیتری یەکخات و زەکاتەکەیان لێدەرکات.. ئەمەش بۆچوونی سەیدنا عومەرو سەیدنا عوسمان و ئیبنوعومەرو زۆرێکی یاوەران و تابعینە.[1]

٢- قەرزێك کە ئومێدی وەرگرتنەوەی لەم ساڵەدا نییە.. بەوەی لای دەستکورتە، یان لای قەرزکوێرە، یان لای بازرگانێکی دەوڵەمەندو سەرڕاستە، بەڵام نییەتی ئێستا بیداتەوە، چونکە شتی پێکرپووەو ئێستا مەوسیمی فرۆشتنەوەی نییە، وەك پاڵتۆی خوری لە هاویندا.. یان لەسەر کابرایەکی حەرامخۆرەو نکووڵی لێدەکات و دەڵێ قەرزی لام نییە، ئەمیش بەڵگەی نییە، یان هاوشێوازی ئەمانە.. ئەم قەرزە سامانی زەکات نییە، زەکاتی لێنادرێت تا دێتەوەدەست. شەرعناسان لەمەشدا راجوێن:

أ- کە هاتەوەدەستی، دەبێ زەکاتی هەموو ساڵەکانی لێبدات، چونکە مافی هەژارانەو نابێ بفەوتێت. ئەمەش بۆچوونی سەیدنا عەلی و ئیبنوعەبباسە خوا لێیان رازی بێت.

ب- هەر زەکاتی ساڵێکی لێدەدات، زەکاتی ئەو ساڵەی هاتۆتەوەدەستی. ئەمەش مەزهەبی ئیمامی مالیکە رەحمەتی خوای لێبێت.

ج- زەکاتی هیچ ساڵێکی لێنادات تەنها ئەوەندەیە کە بۆی دەبێتەوە بەسامانی نوێ و دەخرێتەوەسەر ئەسڵەکەی. ئەمەش بۆچوونی ئیمامی ئەبوحەنیفەیە رەحمەتی خوای لێبێت.

١ابو عبيد الاموال ل٤٣٢.

ئیمامی ئیبنوتەیمیە دەفەرموێ (نزیكترین بۆچوون ئەوەیانە كە دەفەرموێ زەكاتی لێنادرێت، تا ساڵی بەسەردا تێپەڕدەبێت، یان زەكاتی ساڵێكی لێدەدات.. ئەمەش بۆچوونێكە)[1].

خاتووعائیشە خوا لێی رازی بێت دەفەرموێ: (لَيْسَ فِي الدَّيْنِ زَكَاةٌ حَتَّى يَقْبِضَهُ).[2] واتە: قەرز زەكاتی تێدا نییە تا وەری دەگرێتەوە.

سەیدنا عوسمانیش خوا لێی رازی بێت دەفەرموێ: (هَذَا شَهْرُ زَكَاتِكُمْ فَمَنْ كَانَ عَلَيْهِ دَيْنٌ فَلْيُؤَدِّ دَيْنَهُ حَتَّى تَحْصُلَ أَمْوَالُكُمْ فَتُؤَدُّونَ مِنْهُ الزَّكَاةَ).[3] واتە: ئەمە مانگی زەكاتدانتانە هەر كەسێك قەرزی لەسەرە بابیداتەوە، تا سەروەت و سامانتان بزانن چەندە و زەكاتەكەی بدەن.

دیارە ئەمە لەو حاڵەتە سروشتییەدا بووە كە قەرزارەكان نكوڵییان لە قەرزەكە نەكردووەو ئەمینداریش بوون لە گێڕانەوەیدا. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

بۆیە پێم وایە، قەرزێك زەكاتی لێدەدرێت كە لەوەرگرتنەوەی لەوساڵەدا دڵنیابێت. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

*** ئەگەر سامانی زەكاتی هەبوو بەڵام قەرزاریش بوو؟.**

١- ئەگەر زەكاتەكەی بەقەدەر بڕی قەرزارییەكەی بوو، زەكاتی لەسەر نییە.

١المجموع ٤٨/٢٥.

٢ئیبوئەبوشەیبە ٣٢/٤ شێخی ئەلبانی رەحمەتی لە الارواء/ ٧٨٤ دا دەفەرموێ حەسەنە.

٣ئیمامی مالیك ٥٩١ ئیمامی شافعي ٢٣٧/١ بەیهەقی ١٤٨/٤ شێخی ئەلبانی دەفەرموێ صەحیحە الارواء ٧٨٩.

٢- ئەگەر قەرزەکەی کەمتربوو لە بڕی زەکاتەکەی، قەرزەکەی لەسەر زەکاتەکە حسابدەکات، زیادەکەی دەدات.. ئەگەر زەکاتەکەی ٥٠٠ر٢ بوو، قەرزەکەی ٠٠٠ر٢ بوو، کەوابوو ٥٠٠ درهەم زەکاتدەدات. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

بڕگەی شەشەم: زەکاتی مووچەوکاسبی

خاوەنمووچە لەوانەیە پارەیەکی دانراوی هەبێت، کە گەیشتۆتە نیصاب و ساڵی بەسەرداتێپەڕیووە، بەڵام مانگانەش بڕێکی زیادەی لە مووچەکە پاشەکەوتکردووەو خستوێتیەسەری و بەردەوامیشە لەمەدا، یان پارە دانراوەکەی هەیەو کاسبیەکیتریشدەکات، خاوەن تەکسییە، یان شاگردی دوکانە، یان دوکانی لاکۆڵانی هەیە، وە هەروەها. یان کاسبەو پارەیەکی دانراوی هەیە، بەڵام مانگی وا هەیە بڕێکیتریشی دەخاتەسەرو مانگی واش هەیە هیچی ناخاتەسەر. ئەم کەسانە دەتوانن زەکاتی پارەدانراوەکە لە دوای تێپەڕ بوونی ساڵێك بەسەریدا بدەن و سەرەتای پارە زیادەکانیش لای خۆیان بنووسن. تا ساڵی ئایندە، لە هەر مانگێکدا بڕەزەکاتیان بزانن و داینێن.. هەرچەندە ئەمە قورس دێتەبەرچاو، بەڵام لەم زەمانی حاسیبەو کۆمپیوتەرەدا ئاسانتربووە.. هەر ئەوەیە کە سۆراغی بەردەوامی دەوێت. ئەمەش ڕەنگە بۆ کاسبی بازاڕ زەحمەتتر بێت. بەڵام لە جیاتی ئەوەو بۆ سەرسووکی خۆی و ڕەچاوکردنی هەژاران و دووربوونی لە گومانی تەواوێتیی زەکاتدانەکەی، دەتوانێت مانگی ڕەمەزانی هەموو ساڵێك بکات بەکاتی زەکاتدان. پارەدانراوەکەی و مانگەکانی پێش و پاشی ڕەمەزان دەکاتەیەککات و لە ڕەمەزاندا زەکاتی خۆی دەدات. بەمەش زەکاتی بڕێك لە سامانەکەی پێش هاتنەوەی ساڵ دەبێت، ئەویش جائیزە.

یان ئەو کاتەی کە نیصاب و ساڵی پارە دانراوەکەی تەواوبووە، زەکاتی دانراوەکەو زیادەکانیش هەر ئەو کاتەدەدا.. ئەمە فەتواو هاندانی شێخ ئیبنوبازی رەحمەتی و فەتوای لیژنەی هەمیشەیی فەتواو ئیرشادیشە[1] وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

بڕگەی حەوتەم: زەکات لە سامانی هەتیو دەکەوێت

ئیمامی ئیبنو تەیمییە رەحمەتی خوای لێبێت لە پوختەی بۆچوونی شەرعناساندا دەفەرموێ: زەکات لە ماڵ و سامانی هەتیوو دەکەوێت.. ئەمەش بۆچوونی مالیك و لەیث و شافیعی و ئەحمەد و ئەبوثەورە کە لە سەیدنا عومەرو خاتووعائیشەو سەیدنا عەلی و ئیبنوعومەرو جابرەوە خوا لێیان رازی بێت هاتووە.

سەیدنا عومەر دەیفەرموو: کاسبی بە ماڵ و سامانی هەتیووەوە بکەن، با هەر دانەنرێت و زەکات لێی بخوات.. خاتووی عائیشەش هەر وای دەفەرموو.. ئەوە بۆچوونی عەتاء و جابری کوڕی زەیدو موجاهیدو ئیبنوسیرینە، کە لە سەیدنا حەسەنی کوڕی عەلییەوە خوا لێیان رازی بێت وەریانگرتووە.[2]

١فتاوی اسلامیة/ کۆکردنەوەی محمد بن عبدالعزیز المسند ل٧٦ لە صەحیح الفقه السنة ٢٨/٢ وە.

٢مجموع الفتاوی ١٢/٢٨ ج٢ دار الکتب.

باسی سێیەم

زەکاتی ئاژەڵ

بڕگەی یەکەم: ئاژەڵی زەکات و مەرجی زەکاتەکەیان

شەرعناسان لەسەر ئەوە کۆن کە زەکات لە حوشترو مانگاو مەڕ دەکەوێت، بەڵگەش لەسەر هەر یەکێکیان زۆرەو لە شوێنی خۆیاندا دەخرێنەبەردەست إِنْ شَاءَ اللَّه.. بەڵام لە ئەسپدا راجوێن، کە ئایا زەکاتی لێدەدرێت یان نا؟!.[1]

جمهوری شەرعناسان.. دوو هاوڕێکەی ئیمامی ئەبوحەنیفەش (ئەبویوسف و محمدی کوڕی حەسەنی شەیبانی)ش لە ریزیاندا دەفەرموون: ئەسپ ئەگەر بۆ بازرگانی پێوەکردن نەبێت، زەکاتی لێناکەوێت، کاری غەیری سواریی پێبکرێت یان نا. بەڵگەیان ئەم فەرموودەی پێغەمبەری خوایە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کە دەفەرموێ: (لَيْسَ عَلَى الْمُسْلِمِ فِي فَرَسِهِ وَغُلاَمِهِ صَدَقَةٌ).[2] واتە: زەکات لە ئەسپ و کۆیلەی موسوڵماندا نییە. واتە لێیناکەوێت. بەڵام ئیمامی ئەبوحەنیفە و زوفەر (چوارەمین پێشەوای مەزهەبی حەنەفییە دوای ئیمام و دووهاوڕێکەی) دەفەرموون ئەگەر نێرو مێینە بوون (واتە ئەسپ و ماین پێکەوە) دەبێ زەکاتیان لێ بدرێت، چونکە زیاددەکەن، دەبنەسامان، بەڵام ئەگەر هەر ئەسپ بوون (نێرینە) یان ماین (مێینەکەی) ئەوە زەکانیان لێناکەوێت. بەڵگەشیان ئەم فەرموودەی پێغەمبەری خوایە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کە دەفەرموێ: (الْخَيْلُ لِرَجُلٍ أَجْرٌ، وَلِرَجُلٍ سِتْرٌ، وَعَلَى رَجُلٍ وِزْرٌ.. وَلَمْ يَنْسَ حَقَّ اللَّهِ فِي رِقَابِهَا وَلاَ فِي

---

[1] فتح القدير ١/٥٠٢ شرح المنهاج ٢/٣ المغني ٢/٦٢٠ الموسوعة الفقهية ٢٣/٢٦٢.

[2] بوخاری ١٤٦٤ موسلیم ٦٢٨.

ظُهُورِهَا).[1] واته: ئەسپ بۆ پیاوێك مایەی پاداشتە (چونكە بۆ جیهاد رایگرتووەو بەخێویدەكات) بۆ كابرایەكیتر مایەی داپۆشینی عەیبوعارێتی (كاسبی پێوەدەكات) بۆ كابرایەكیش مایەی گوناحكارییە (چونكە لە خراپەكارییدا بەكاریدەهێنیت) مافی خوای گەورەشی لە گەردندا تێدا فەرامۆشنەكراوە، نە لە خۆیدا نە لە پشتییدا. مافی خوای گەورە لەگەردندا زەكاتە.

بۆ دیاریكردنی زەكاتەكەشیان، دەفەرموون: خاوەنەكەی لە دەركردنی چۆنیەتیی زەكاتی ئەسپەكانیدا سەرپشكە، لەوەی بۆ هەر ئەسپێكی دینارێكبدات، یان نرخی هەموویان چەنددەكات (ئەگەر بیانفرۆشێت) ئەو كاتە چلیەكی زەكاتەو دەیدات واتە ٢ر٥٪ ی نرخیان.. بەڵام وەكو ئیمامی شەوكانی دەفەرمویٚ فەرموودەكە كە دەفەرمویٚ: (لَيْسَ عَلَى الْمُسْلِمِ فِي فَرَسِهِ وَغُلاَمِهِ صَدَقَةٌ) رەتكردنەوەو وەلانانی ئەو بۆچوونەیە..[2] زانایانیتریش هەموو بۆچوون و بەڵگەكانیان رەتكردۆتەوە.[3]

١بوخاری (٢٣٧١). موسلیم (٩٨٧). درێژەی فەرمودەكە: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ " الْخَيْلُ لِرَجُلٍ أَجْرٌ وَلِرَجُلٍ سِتْرٌ وَعَلَى رَجُلٍ وِزْرٌ فَأَمَّا الَّذِي هِيَ لَهُ أَجْرٌ فَرَجُلٌ رَبَطَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَأَطَالَ لَهَا فِي مَرْجٍ أَوْ رَوْضَةٍ فَمَا أَصَابَتْ فِي طِيَلِهَا ذَلِكَ مِنَ الْمَرْجِ أَوِ الرَّوْضَةِ كَانَ لَهُ حَسَنَاتٌ وَلَوْ أَنَّهَا قَطَعَتْ طِيَلَهَا ذَلِكَ فَاسْتَنَّتْ شَرَفًا أَوْ شَرَفَيْنِ كَانَتْ آثَارُهَا وَأَرْوَاثُهَا حَسَنَاتٍ لَهُ وَلَوْ أَنَّهَا مَرَّتْ بِنَهَرٍ فَشَرِبَتْ مِنْهُ وَلَمْ يُرِدْ أَنْ يَسْقِيَ بِهِ كَانَ ذَلِكَ لَهُ حَسَنَاتٍ فَهِيَ لَهُ أَجْرٌ وَرَجُلٌ رَبَطَهَا تَغَنِّيًا وَتَعَفُّفًا وَلَمْ يَنْسَ حَقَّ اللَّهِ فِي رِقَابِهَا وَلاَ فِي ظُهُورِهَا فَهِيَ لِذَلِكَ سِتْرٌ وَرَجُلٌ رَبَطَهَا فَخْرًا وَرِيَاءً وَنِوَاءً لأَهْلِ الإِسْلاَمِ فَهِيَ عَلَى ذَلِكَ وِزْرٌ " . وَسُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْحُمُرِ فَقَالَ " لَمْ يَنْزِلْ عَلَىَّ فِيهَا شَىْءٌ إِلاَّ هَذِهِ الآيَةُ الْجَامِعَةُ الْفَاذَّةُ {فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ }.

٢نَيلُ الأَوْطَار ٧٦٣.

١٣لمجموع ٣٠٤/٥.

دیسان ئەمەش سەلمێنراوە کە سەیدنا ئەبوبەکرو سەیدنا عومەر خوا لێیان رازی بێت هیچ ساڵێك زەكاتیان لە ئەسپ و ئێستر و گوێدرێژو ئاژەڵیتر وەرنەگرتووە. چونکە پرسیار لە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کرابوو کە ئایا زەکات لە گوێدرێژ دەدرێت؟ فەرمووبووی:(لَمْ يَنْزِلْ عَلَيَّ فِيهَا شَيْءٌ إِلاَّ هَذِهِ الآيَةُ[1] {فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ}الزلزلة/٧ واتە: هیچم دەربارەی بۆ نەهاتۆتەخوارەوە جگە لەم ئایەتە: هەر کەسێك مسقاڵیکی کەم (گەردانەیەك) خێربکات دەیبینێتەوە... واتە: حوکمی گشتیی ئەم ئایەتە کە داوای خێرەومەندی و چاکەکاریی دەکات.

*** مەرجەکانی فەرزبوونی زەکاتی ئاژەڵ:**

سێ مەرج هەن کە دەبێت لە ئاژەڵەکاندا هەبن، تا زەکات لێدانیان لەسەرخاوەنیان فەرز ببێت:

١- نیصاب (دواتر بە خشتەدەیخەینە بەرچاو) إِنْ شَاءَ اللَّه.

٢- هاتنەوەی ساڵ بەسەریدا، چونکە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ: (لاَ زَكَاةَ فِي مَالٍ حَتَّى يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ).[2] واتە: زەکات لە سامانێکدا نییە تا ساڵی بەسەردانەیاتەوە.. واتە دوای ساڵەکە فەرزدەبێت، بەڵام دەرکردنی پێشوەختی جائیزە.

٣- دەبێ لە لەوەڕگاو دەشت و دەردا لەوەڕابێت. واتە لەو ساڵەدا لە دەشت _کە گشتییە_ بوویێت، نەك لە گەوڕدا ڕاگیرابێت و ئالیکی درابێتێ.

---

١ وا لەکۆتایی پەراوێزی ژمارە ١٤٥دا

٢ئیبنوماجە ١٧٩٢ شێخی ئەلبانی لە صەحیح الجامع ژ٧٤٩٧ دا فەرموویەتی صەحیحە.

*** ئاژەڵ چواربەشە:**[1]

مەبەست لە حوشترو مانگاو مەڕە، کە لە رووی حوکمی زەکاتیانەوە دەبنە چواربەش نەك جۆرو پۆلیان.

١- لە دەرەوە لەوەڕیووەو راگرتنی بۆ بەروبووم و زاوزێیە.. لە دەرەوە؛ واتە لە دەشت و شاخ و لەوەڕگایەك کە موڵکی گشتیین.. ئەمە زەکاتی تێدایە.

٢- دابەستە: لە گەوڕی تایبەتەو ئالیکی دەدرێ، با بۆ بەروبووم و زاووزێیش بێت، بەڵام خاوەنەکەی بەردەوام لە ساڵەکەدا ئالیکی بۆ کڕیووە، یان پووشی بۆ رنیووە، یان کای بۆ هێناوە.. ئەمە زەکاتی لێنادرێت.

٣- بۆ کرێ راگیراوە: حوشترەو بۆ باربردن راگیراوە یان گایەو بۆجووتکردن راگیراوە، یان بۆ سواریی و بار بردن و جووتە، کە کاسبییە. ئەم بەشەش زەکاتی لێناکەوێت. ئەمەش بۆچوونی جمهوری پێشەوایانی شەرعە، جگە لە مالیکییەکان کە پێیان وایە زەکاتی لێ دەدرێت.[2]

٤- ئەوانەی بۆ فرۆشتن و بازرگانی پێوەکردن راگیراون، ئەمانە زەکاتیان تێدایە، جا لە لەوەڕگای دەشت لەوەڕابن، یان دابەستە بن، بۆ سواریش بن یان نا.. تەنانەت ئەگەر یەك حوشتریش بێت بەو مەرجەی نرخەکەی بگاتە بڕی نیصاب.[3]

١الشرح الممتع ٥٢/٦.

٢فتح القدير ٥٠٩/١ المغني ٥٧٦/٢.

٣نرخی یەك حوشتر لە ئیمارات زیاترە لەنرخی دە حوشتر یان زیاتر لە سۆماڵ.

بڕگەی دووەم: زەکاتی حوشتر

هەرچەندە حوشتر لە کوردستانی ئێمەدا نییە، بەڵام زانینی نیصاب و بڕی زەکاتەکەی باشترە لە نەزانینی. ئەمە جگە لەوەی کە (بابێکی فقهی)یە و شەرعزان نابێت لێی بێئاگا بێت وَاللَّهُ أَعْلَمُ. بەڵام ناشمەوێت بەدوورودرێژیی باسی لێوە بکەم، بەڵکو زانیارییەکی گشتیی لەسەری دەخەمە پێشچاو إِنْ شَاءَ اللَّه.

_ هەر کەسێك لە پێنج حوشتر کەمتری هەبوو _نێر بن یان مێ، گەورە بن یان گچکە_ زەکاتی لەسەر نییە. ئەبوسەعیدی خودری خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: (..وَلَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسِ ذَوْدٍ مِنَ الإِبِلِ صَدَقَةٌ).[1] واتە: لە پێنج حوشتر کەمتر زەکاتی لەسەر نییە.

ذَوْدٍ: لە ژمارە (٣_١٠)یە و ناوێکی کۆیە، تاکی لە خۆی نییە. واتە بەیەك دانە ناوترێت (ذَوْدٍ). هەموو زمانەوانان و راڤەوانانی فەرموودەو شەرعناسان موناقەشەی ماناکەیان کردووە، ئێمە لێرەدا پێویستمان پێی نییە، وەکو چۆن لە باسی چۆنیەتی نوێژکردندا فەرموودەی باسی ئەو کابرایەی نوێژەکەی بە خراپ کرد کە بە (حَدِيث الْمُسِيءِ صَلَاتُهُ) چوارچێوەی سەرەکیی نوێژکردنە، لە زەکاتیشدا دووفەرموودەی وا هەیە ئەمە یەکێکیانە:

ئەنەس خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە خەلیفە ئەبوبەکری صدیق خوا لێی رازی بێت ئەمی بۆ بەحرەین نارد، تا زەکاتەکە کۆبکاتەوە، ئەنەس دەفەرموێ: نامەکەی مۆرکردبوو بە خەتمێک کە سێ دێڕبوو؛ محمد دێڕێک و رسول دێڕێک و لەفزی الله دێڕێک. ناوەڕۆکەکەشی ئەمەبوو: (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، هَذِهِ فَرِيضَةُ الصَّدَقَةِ الَّتِي فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ وَالَّتِي أَمَرَ اللَّهُ بِهَا رَسُولَهُ فَمَنْ

---

[1] بوخاری ١٤٤٧ موسلیم ٩٧٩.

سُئِلَهَا مِنْ الْمُسْلِمِينَ عَلَى وَجْهِهَا فَلْيُعْطِهَا وَمَنْ سَأَلَ فَوْقَهَا فَلَا يُعْطِ: فِي أَرْبَعٍ وَعِشْرِينَ مِنْ الإِبِلِ، فَمَا دُونَهَا مِنْ الْغَنَمِ فِي كُلِّ خَمْسٍ شَاةٌ فَإِذَا بَلَغَتْ خَمْسًا وَعِشْرِينَ إِلَى خَمْسٍ وَثَلَاثِينَ فَفِيهَا بِنْتُ مَخَاضٍ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ مَخَاضٍ فَابْنُ لَبُونٍ، فَإِذَا بَلَغَتْ سِتًّا وَثَلَاثِينَ إِلَى خَمْسٍ وَأَرْبَعِينَ فَفِيهَا بِنْتُ لَبُونٍ أُنْثَى فَإِذَا بَلَغَتْ سِتًّا وَأَرْبَعِينَ إِلَى سِتِّينَ فَفِيهَا حِقَّةٌ طَرُوقَةُ الْجَمَلِ فَإِذَا بَلَغَتْ وَاحِدَةً وَسِتِّينَ إِلَى خَمْسٍ وَسَبْعِينَ فَفِيهَا جَذَعَةٌ، فَإِذَا بَلَغَتْ سِتًّا وَسَبْعِينَ إِلَى تِسْعِينَ فَفِيهَا بِنْتَا لَبُونٍ، فَإِذَا بَلَغَتْ إِحْدَى وَتِسْعِينَ إِلَى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ فَفِيهَا حِقَّتَانِ طَرُوقَتَا الْجَمَلِ، فَإِذَا زَادَتْ عَلَى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ فَفِي كُلِّ أَرْبَعِينَ بِنْتُ لَبُونٍ وَفِي كُلِّ خَمْسِينَ حِقَّةٌ وَمَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ إِلَّا أَرْبَعٌ مِنْ الإِبِلِ فَلَيْسَ فِيهَا صَدَقَةٌ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبُّهَا، فَإِذَا بَلَغَتْ خَمْسًا مِنْ الإِبِلِ فَفِيهَا شَاةٌ، وَصَدَقَةِ الْغَنَمِ فِي سَائِمَتِهَا إِذَا كَانَتْ أَرْبَعِينَ إِلَى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ شَاةٌ فَإِذَا زَادَتْ عَلَى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ إِلَى مِائَتَيْنِ فَفِيهَا شَاتَانِ فَإِذَا زَادَتْ عَلَى مِائَتَيْنِ إِلَى ثَلَاثِ مِائَةٍ فَفِيهَا ثَلَاثة شِيَاهٍ فَإِذَا زَادَتْ عَلَى ثَلَاثِ مِائَةٍ فَفِي كُلِّ مِائَةٍ شَاةٌ فَإِذَا كَانَتْ سَائِمَةُ الرَّجُلِ نَاقِصَةً مِنْ أَرْبَعِينَ شَاةً وَاحِدَةً فَلَيْسَ فِيهَا صَدَقَةٌ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبُّهَا، فَلَا يُجْمَعُ بَيْنَ مُتَفَرِّقٍ وَلَا يُفَرَّقُ بَيْنَ مُجْتَمِعٍ خَشْيَةَ الصَّدَقَةِ. وَمَا كَانَ مِنْ خَلِيطَيْنِ فَإِنَّهُمَا يَتَرَاجَعَانِ بَيْنَهُمَا بِالسَّوِيَّةِ، وَلَا يُخْرَجُ فِي الصَّدَقَةِ هَرِمَة،ولَا ذَاتُ عَوَارٍ، إِلَّا أَنْ يَشَاءَ الْمُصَّدِّقُ، وَفِي الرِّقَة رُبُعُ الْعُشْرِ، فَإِنْ لَمْ يَكُن إِلَّا تِسْعِينَ وَمِائَةً فَلَيْسَ فِيهَا صَدَقَةٌ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبُّهَا، وَمَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ مِنَ الإِبِلِ صَدَقَةُ الْجَذَعَةِ وَلَيْسَ عِنْدَهُ، وَعِنْدَهُ حِقَّةٌ، فَإِنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ الْحِقَّةُ، وَيَجْعَلُ مَعَهَا شَاتَيْنِ، أَوْ عِشْرِينَ دِرْهَمًا، وَمَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ صَدَقَةُ الْحِقَّةِ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ، وَعِنْدَهُ الْجَذَعَةُ، فَإِنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ الْجَذَعَةُ، وَيُعْطِيهِ الْمُصَّدِّقُ عِشْرِينَ دِرْهَمًا أَوْ شَاتَيْنِ، وَمَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ صَدَقَةُ الحِقَّةِ، وَلَيْسَ عِنْدَهُ إلا بِنْتُ لبُونٍ، فَإِنَّهَا تُقْبَل مِنْهُ بِنْتُ لبُونٍ، وَيُعْطِي شَاتَيْنِ أَوْ عِشْرِينَ دِرْهَمًا، وَمَنْ بَلَغَتْ صَدَقَةُ بِنْتُ لبُونٍ وَعِنْدَهُ حِقَّةِ، فَإِنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ الْحِقَّةِ وَيُعْطِيهِ الْمُصَّدِّقُ عِشْرِينَ دِرْهَمًا أَوْ شَاتَيْنِ، وَمَنْ بَلَغَتْ صَدَقَةُ بِنْتُ لبُونٍ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ، وَعِنْدَهُ بِنْتُ مَخَاضٍ فَإِنَّهَا تُقْبَل مِنْهُ بِنْتُ

مَخَاضٍ وَيُعْطِي مَعَهَا عِشْرِينَ دِرْهَمًا أَوْ شَاتَيْنِ، وَمَنْ بَلَغَتْ صَدَقَةُ بِنْتُ مَخَاضٍ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ، وَعِنْدَهُ بِنْتُ لبُونٍ، فَإِنَّهَا تُقْبَل مِنْهُ، وَيُعْطِيهِ اَلْمُصَّدِّقُ عِشْرِينَ دِرْهَمًا أَوْ شَاتَيْنِ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ عِنْدَهُ بِنْتُ مَخَاضٍ عَلَى وَجْهِهَا وَعِنْدَهُ إِبنْ لبُونٍ فَإِنَّهُ يُقْبَلُ مِنْهُ وَلَيْسَ مَعَهُ شَيْءً).[1]

که دەفەرموێ: (هَذِهِ فَرِيضَةُ) واتە: ئەمە ئەو فەرزەیە.. فەرز بە چەندین مانا هاتووە، وەکو ئیمامی ئیبنوحەجەر عەسقەلانی لە (فتح الباريدا) سەرجەمیانی هێناوەتەوە:

- بە مانای روونکردنەوە، وەك دەفەرموێ: (قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ)التحريم/٢ واتە: کەفارەتی سوێندخواردنەکانتانی بۆ روونکردوونەتەوە و کردوێتی بە بڕیاری شەرع.

- ناردنە خوارەوە: (إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ)القصص/٨٥ واتە: ئەو خوایەی کە قورئانی بۆت ناردۆتەخوارەوە.

- حەڵاڵکردن: (مَّا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ)الاحزاب/٣٨ واتە: هیچ ئیشکالێك راڕایی و دوودڵی دروستناکات، ئەگەر پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ئەو رەفتارانەی گرتە بەر کە خوای گەورە بۆی حەڵاڵکردووە.

بە شێوەیەکی تەوەرەیی ماناکان دەگەڕێنەوە سەر (تەقدیرکردن) بەڵام بە گشتیی کە ووترا فەرز، ئەوە لە هۆشدا دەچەسپێت کە ئەرکەو پێویستە ئەنجامبدرێت، کە ئەمیش هەر جۆرێکە لە تەقدیرکردن.. راغیبی ئەسفەهانی دەفەرموێ: (فَرَضَ عَلَى فُلَانْ) واتە دەبێ بیکات، بەڵام (فَرَضَ لَهُ) واتە بۆی حەرام نییە، حەڵاڵێتی پێشیوایە کە

---

[1] بوخاری (١٤٥٣) ئیبن،ماجە (١٨٠٠).

ئایەتی: (إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ) بە مانای فەرزیکردووەلەسەرت وەریگریت و پێوە پابەندبیت و جێبەجێیبکەیت.

جمهوری شەرعناسان دوو زاراوەی (فَرَضَ) و (واجب) بە یەك مانای فەرزبوون دەزانن، بەڵام ئیمامی ئەبوحەنیفەو حەنەفیەکان دەفەرموون (واجب) وا لە نێوان (فَرَضَ) و (سوونەت)دا کە دەکاتەوە سوونەتی جەخت لێکراوە (السنة المؤكدة)ی لای جمهور.[1]

- کەوابوو نامەکەی سەیدنا ئەبوبەکر خوا لێی رازی بێت سەرەتاکەی دوای (بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) ئاوایە: ئەمە باسی ئەم زەکاتە فەرزەیەکە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لەسەر موسوڵمانانی فەرزکردووە، کە خوای گەورە فەرمانی بە پێغەمبەرەکەی داوە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (روونیکاتەوەو وەریبگرێت) جا هەر موسوڵمانێك داوایلێکرا بەو چۆنێتي و چەندێتییە بیدات، هەر کەسێکیش لەوە زیاتری لێ داوا کرا بانەیدات.. بانەیداتە ئەو زەکا وەرگرەو بیداتە یەکێکیتریان، یان خۆی بەسەر موستەحەققەکانیدا دابەشیبکات، چونکە ناشێت زەکاتوەرگر (ساعی). لەو برِو جۆرە زیاتر داوابکات ئەگەر لەسەر جۆرێك (یەکدانەی وەکو مەڕێك، گوێرەکەیەك) ناکۆك بوو، با رای زەکاتوەرگرەکە پەسەندتربکرێت، مادام پیاوچاك و دادپەروەرەو بۆ ئەو شوێنە بەتەزکیەو مەرجی خۆی دانراوە. ئەمەش لەبەر ئەو فەرموودەیەیتری پێغەمبەری خوایە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کە لای موسلیم و ئەبوداوودو ئەوانە کە دەفەرموون: (أَرْضُوا مُصَدِّقِيكُمْ) واتە : زەکاتوەرگرەکانتان رازیکەن.. ئەوە لە کات و شوێنکیدایە کە پەیوەندیکردن بۆ خاوەنزەکاتەکە زەحمەتبووە، وەکو ئێستا نەبووە کە دەشێت خۆشی زانیاریەکەی لەبەردەستدابێت،

---

[1] نَيلُ الأَوْطَار ل٧٥٦.

بە کتێب، بە ئینتەرنێت، یان پرسیارکردنەکەی ئاسانبێت کە بەتەلەفۆنێك چارەسەری دەکەن.. بەڵام لەو سەردەمەدا هەروەها بۆ شوێنێکی وەکو گوندێکی بەنگلادیش باشتروایە زەکاتوەرگرەکە رازیکرێت وەك لەوەی کێشەی لێبکەوێتەوە.[1]

- ئینجا سەیدنا ئەبوبەکر خوا لێی رازی بێت دێتەسەر جۆری سامان و بڕی زەکاتیان، ئەگەر لەو شێوەیە هەبوو، یان ئەگەرنەبوو چی؟ کە بەم خشتەیەی خوارەوە جوانتر روونەبێتەوە.

تێبینی: لە پێنج حوشتر کەمتر زەکاتی لێ ناکەوێت، لە پێنج تا بیستوچوار سەر حوشتر، بڕی زەکاتی حوشتر بە مەڕ حسێبدەکرێت. لە بیستوپێنج حوشتر ئینجا بەچکەحوشترێك وەردەگیرێت کە تەمەنی لە یەکساڵ کەمترە.

١ئاماری نەتەوە یەکگرتووەکان بەنگلادیشی بە کۆتا وولات داناوەکە کەمترین رێژەی تەلەفۆنی تێدایە و ١٠%ی هاووڵاتیان بۆیان لواوە بەکاریبهێنین. نەرویجیش کە یەکەمە ١٠٠% زیاترە چونکە هەیە دوویان سێ دانە تەلەفۆنی هەیە.

زەكات لە حوشتر[1]

ژمارە / لە - تا	بڕی زەكاتە فەرزەكەو جۆرەكەی.
١-٤ حوشتر	زەكاتی لێ ناكەوێت.
٥-٩	١ مەڕ زەكاتی لێ دەكەوێت.
١٠-١٤	٢ مەڕ
١٥-١٩	٣ مەڕ
٢٠-٢٤	٤ مەڕ
٢٥-٣٥	بەچكە حوشترێكی مێینە(ئەگەر نەبوو نێرینە) كەساڵی تەواو كردبێت.[2]
٣٦-٤٥	بەچكە حوشترێكی مێینە كە دووساڵی تەمەنی تەواوكردووە و چۆتە سێیەمەوە.[3]
٤٦-٦٠	بەچكە حوشترێكی مێینە كە سێ ساڵی تەمەنی تەواوكردووە و چۆتە ساڵی چوارەمەوە.[4]
٦١-٧٥	بەچكە حوشترێكی مێینە كە چوار ساڵی تەمەنی تەواوكردووە چۆتە ساڵی پێنجەمەوە.[5]
٧٦-٩٠	دوو بەچكە حوشتری مێینە كە دووساڵیان تەمەن تەواوكردووە و چوونەتە سێیەمیانەوە.

١مەبەست لە هەموو جۆرێكی حوشترە ئەوی دوو سەنامی هەیە (سەنام بەرزییەكەی پشتی حوشترە)، یان یەك سەنام.

٢پێی دەوترێت (بِنْتُ مَخَاضٍ) واتە كچی ئەو حوشترەی دایكەو دیسان دووگیانە.

٣پێی دەوترێت (بِنْتُ لبُونٍ) كچی ئەو حوشترەیە كە دایكی بەچكەیتری بووەو شیری دەداتێ.

٤پێی دەوترێت (حقە) چونكە پێگەیشتووە، كە نێرینەی حوشتر سواربێت و بۆ جیماع بچێتە لای.

٥پێی دەوترێت (جذعة).

١٢٠-٩١	دووبەچکە حوشتری مێینە کە سێ ساڵیان تەمەن تەواوکردووە چوونەتە چوارەمیانەوە.

ئەمە جۆرو ژمارەو بڕی زەکاتی حوشترە کە باسیان لە نامەکەی سەیدنا ئەبوبەکردا هاتووە و شەرعناسانی ئوممەت هەموویان لەسەری کۆن..[١]

ئەگەر ژمارەی حوشترەکان لە سەدوبیست زیاتربوون، ئەوە جمهوری شەرعناسان _جگە لە ئیمامی ئەبوحەنیفەو نەخەعی و سوفیانی ثەوری_ ئەوە بەم شێوەیە دەبێت کە لەم خشتەدا دیاریکراوە:

١المجموع ٥/ ٤٠٠ المغني ٥٧٧/٢ ابو عبيد الاموال ل٣٦٣.

بڕی زەکاتە فەرزەکەو جۆرەکەی	ژمارە/ لە- تا
سێ بەچکە حوشتری مێینە کە دووساڵیان لە تەمەنیان تەواوکردووە و چوونەتە سێیەمیانەوە.	١٢١-١٢٩
یەک بەچکە مێینەی سێ ساڵ ودوو بەچکەی مێینەی دووساڵ تەمەن تەواوبوو.	١٣٠-١٣٩
دوو بەچکەی مێینە کەسێ ساڵیان تەواوکردووە و لە چوارەم ساڵیاندان.	١٤٠-١٤٩
سێ بەچکەی مێینە کە دووساڵیان تەمەن تەواوکردووە و لەسێیەم ساڵیاندان.	١٥٠-١٥٩
چوار بەچکەی مێینە کە دووساڵیان تەمەن تەواوکردووە و لە سێیەم ساڵیاندان.	١٦٠-١٦٩
سێ بەچکەی مێینە کە دووساڵیان تەمەن تەواوکردووە و یەک بەچکەی مێینە کە سێ ساڵی تەواوکردووە.	١٧٠-١٧٩
دوو بەچکەی مێینە کە دووساڵیان تەمەن تەواو کردووە و دوو بەچکەیتر کە سێ ساڵی تەمەن تەواوکردووە.	١٨٠-١٨٩
سێ بەچکە مێینە کەسێ ساڵیان تەمەن تەواو کردووە + یاک بەچکە کە دووساڵی تەمەن تەواوکردووە.	١٩٠-١٩٩
چوار بەچکەی مێینە کە سێ ساڵیان تەمەن تەواوکردووە + پێنج بەچکە کە دووساڵیان تەمەن تەواوکردووە.	٢٠٠-٢٠٩

*** ئەگەرئەو بەچکە حوشترە مێینەی نەبوو:**

هەر کەسێك بەچکەحوشترێکی تەمەن دیاریکراوی زەکات لەسەربوو بیدات و نەیبوو، وەکو ئەو کەسەی کە ٤٥ سەرحوشتری هەیەو دەبێت (بِنْتُ لبُونٍ)ێکی لێبدات، واتە: ئەو بەچکە حوشترەی کە دووساڵی تەمەنی تەواوکردووەو پێیناوەتە

ساڵی سێیەمییەوە، دەشێت بەچکە حوشترێك بدات کە تەمەنی لەو کەمترە، لەگەڵ دوومەڕدا، یان بیست درهەم (پارەی سەردەمی سەلەفەو مەبەست لە نرخی دوومەڕە کە لەم سەردەمەی ئێستای کوردستاندا لەوانەیە زیاتر لە چوار سەد یۆرۆ بێت). یان (حقه) یەك دەدات کە سێ ساڵی تەمەنی تەواوکردووەو پێیناوەتە ساڵی چوارەمیەوە. کە لە زەکاتەکەی خۆی زیاتردەکات. لەم حاڵەتەدا خاوەنزەکاتە کە لە (ساعی)ەکە(لەو کەسەی زەکات کۆدەکاتەوە(دوو مەڕ وەردەگرێت، یان نرخی دوومەڕەکە.

ئەنەس خوا لێی رازی بێت لە ریوایەتیتری نامەکەی سەیدنا ئەبوبەکردا خوا لێی رازی بێت باس لەمە دەکات کە زەکاتی حوشتر کە گەیشتە ئەوەی بەچکەحوشتری لێبدرێت و نەبوو، دەشێت پلەیەك خوارو دوومەڕ (یان نرخی دوومەڕ) بدات، یان لەویش خوارووترو چوارمەڕ (یان پارەی چوارمەڕەکە) بدات. هەروەها ئەگەر پلەیەك سەرووتریدا، دەتوانێت دوومەڕ لە زەکاتوەرگر (یان پارەی دوومەڕەکە) وەرگرێتەوە. ئەگەر لەویش سەرووتربوو، چوارمەڕ (یان نرخییان) وەردەگرێت، دەفەرموێ: (..وَمَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ مِنَ اَلإِبِلِ صَدَقَةُ اَلْجَذَعَةِ وَلَيْسَ عِنْدَهُ، وَعِنْدَهُ حِقَّةٌ، فَإِنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ اَلْحِقَّةُ،وَيَجْعَلُ مَعَهَا شَاتَيْنِ، أَوْ عِشْرِينَ دِرْهَمًا، وَمَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ صَدَقَةُ اَلْحِقَّةِ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ، وَعِنْدَهُ اَلْجَذَعَةُ، فَإِنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ اَلْجَذَعَةُ،وَيُعْطِيهِ اَلْمُصَّدِّقُ عِشْرِينَ دِرْهَمًا أَوْ شَاتَيْنِ، وَمَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ صَدَقَةُ الحِقَّةِ، وَلَيْسَ عِنْدَهُ إلا بِنْتُ لبُونٍ، فَإِنَّهَا تُقْبَل مِنْهُ بِنْتُ لبُونٍ، وَيُعْطِي شَاتَيْنِ أَوْ عِشْرِينَ دِرْهَمًا، وَمَنْ بَلَغَتْ صَدَقَةُ بِنْتُ لبُونٍ وَعِنْدَهُ حِقَّةٍ، فَإِنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ اَلْحِقَّةِ وَيُعْطِيهِ اَلْمُصَّدِّقُ عِشْرِينَ دِرْهَمًا أَوْ شَاتَيْنِ، وَمَنْ بَلَغَتْ صَدَقَةُ بِنْتُ لبُونٍ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ، وَعِنْدَهُ بِنْتُ مَخَاضٍ فَإِنَّهَا تُقْبَل مِنْهُ بِنْتُ مَخَاضٍ وَيُعْطِي مَعَهَا

عِشْرِينَ دِرْهَمًا أَوْ شَاتَيْنِ..).[1] واته: هەر کەسێك سامانی حوشتری گەیشتە ئەو بڕەی کە (جَذَعَةِ) یەکێ لێدەرکات، واتە ئەو حوشترەی کە چوارساڵی تەواوکردوهو چۆتە ساڵی پێنجەمی تەمەنیەوە (٦١-٧٥ حوشتر) بەڵام (جَذَعَةِ)ی نەبوو (حِقَّة)ی هەبوو، کە ئەو بەچکەحوشترەیەکە سێ ساڵی تەمەنی تەواوکردووەو چۆتە ساڵی چوارەمی تەمەنیەوە (واتە پلەیەك خوارووتری لادەسکەوت) ئەو کاتە (حِقَّة)کەی لەگەڵ دوومەڕدا (یان نرخی دوومەڕ)دا لێوەردەگیرێت، ئەمە زەکاتەکەیەتی.. ئەو کەسەی کە بڕی حوشترەکانی گەیشتە ئەوەی (حقه)ی لێبدات و نەیبوو دەشێت سەرووتر (اَلْجَذَعَةُ) بدات و لە بەرامبەریشدا زەکاتەوان (وەرگر: ساعی) دەبێ بیست درهەم، یان دوومەڕی بداتێ.. (بیست درهەم مەبەست لە نرخی دوومەڕە) هەروەها ئەو کەسەی کە بڕی حوشترەکانی گەیشتۆتە ئەوەی کە (حِقَّة)ی لێبدات، بەڵام خوارووتری هەیە، کە (بِنْتُ لبُونٍ)ە، واتە ئەو بەچکەحوشترە مێینەیەی کە دووساڵی تەمەن تەواوکردووەو چۆتە ساڵی سێیەمی تەمەنیەوە ئەو کاتە (بِنْتُ لبُونٍ)ەکەی لێوەردەگیرێت و دوومەڕیش، یان بیست درهەم (واتە نرخی دوومەڕ).

هەر کەسێکیش بڕی حوشترەکانی گەیشتە ئەوەی کە (بِنْتُ لبُونٍ)ی لێبدات و نەیبوو تەنها (بِنْتُ مَخَاضٍ)ی هەبوو، کە لەو کەمترە (ئەو بە کە حوشترە مێینەیەی هەیە کە ساڵێکی تەمەن تەواوکردووە و چۆتە ساڵی دووەمییەوە) ئەم (بِنْتُ مَخَاضٍ)ەی لێوەردەگیرێت و دوومەڕ یان بیست درهەم (واتە نرخی دوومەڕ)ی باقی دەدرێتەوە.

هەر کەسێکیش (بِنْتُ لبُونٍ)ی نەبوو کە بەچکە مێینەکەیە (إِبْن لبُونٍ)ی هەبوو ئەمیاندەدات کە بەچکەحوشتری نێرینەیەو دووساڵی تەواوکردووە و پێیناوەتە ساڵی سێیەمی تەمەنیەوە، ئەو کاتە سەربەسەری زەکاتەکەیە، نە زیاددەدات و نە

---

[1] لە پەراوێزی پێشتر.

باقیدەدرێتەوە چونکە لەو فەرموودەی ڕیوایەتی ئەنەسدا هاتووە (نامەکەی سیدنا ئەبوبەکر خوا لێی ڕازی بێت (فَإِنْ لَمْ تَكُنْ عِنْدَهُ بِنْتُ مَخَاضٍ عَلَى وَجْهِهَا وَعِنْدَهُ إِبنْ لبُونٍ فَإِنَّهُ يُقْبَلُ مِنْهُ وَلَيْسَ مَعَهُ شَيْءٌ).[١]

*** لە بڕی زەکاتەکە زیاتر ببەخشێت وەردەگیرێت:**

ئەمە دوو حاڵەتە:

حاڵەتی یەکەم: خاوەن زەکات بەچکەحوشتری بە تەمەنتر لە داواکراو دەدات، بۆ نموونە (بِنْتُ لبُونٍ)ی لێداواکراوە (تەمەن دووساڵ) ئەو (جَذَعَةٍ)یەك (تەمەن چوارساڵ) دەبەخشێت، بێئەوەی داوای باقی بکات، ئەمە جائیزە و ڕاجوێیی لەسەرنییە،[٢] چونکە وەکو ئوبەیی کوڕی کەعب خوا لێی ڕازی بێت دەگێڕێتەوە کە کابرایەك حوشترێکی گەورەو قەڵەوی بەخشی لە جیاتی (بِنْتُ مَخَاضٍ)ی یەکساڵە، کە لەسەری بوو، پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پێی فەرموو: (ذَاكَ الَّذِي عَلَيْكَ فَإِنْ تَطَوَّعْتَ بِخَيْرٍ آجَرَكَ اللَّهُ فِيهِ وَقَبِلْنَاهُ مِنْكَ).[٣] واتە: ئەویانت لەسەر فەرزە بیدەیت، بەڵام کە خۆت خێری زیاتربکەیت، ئێمە قبوڵمانە و لێتوەردەگرین و حەتمەن خوای گەورەش پاداشتی لەسەردەداتەوە.

١بوخاری ١٤٤٨ نەسائی ٢٤٤٧ ژمارەی ڕیوایەتەکانی بوخاری لەم فەرموودەیەدا بۆیە جیاوازە چونکە فەرموودەکەی کردووە بە ١٠بەشەوەو هەر بەشەی لەباسی خۆیدا هێناوەتەوە.

٢المغني ٥٨٢/٢ نَيلُ الأَوْطَار ب١٦١/٤.

٣ئەبوداوود ١٥٦٣، ئەحمەد ١٤٢/٥. ئەلبانی رحمەالله لە صحیح سنن أبي داود ١٥٨٣ دا دەفەرموێ حەسەنە.

حاڵەتی دووەم: خاوەنزەكات لە جیاتی ئەوەی مەڕدات كە (داواكراوە لێی) حوشترێك دەبەخشێت، یان كە ٢٤ حوشتری هەیەو داواكراو لێی چوارمەڕە، بەڵام ئەو حوشترێك یان دوان دەدات، ئەوە راجوێی لەسەرە:

- جمهور (ئیمامی ئەبوحەنیفەو مالیك و شافیعی) دەفەرموون شیاوە زەكاتەكەی لەسەرنامێنێت.

- حەنبەلییەكان دەفەرموون: نابێت، مادام لە جۆرە ئاژەڵێكیتری غەیری داواكراوەكەیە[1]. هەندێكیشیان (لە حەنبەلییەكان) لایەنگری بۆچوونی جمهور بوون.[2] ئەمە بۆچوونی بن عوثێمینیشە[3] رحمەاللە.

پێم وایە رای جمهور پەسەندترە وَاللَّهُ أَعْلَمُ چونكە خوای گەورە كە چوار مەڕی لە خاوەن (٢٤) حوشتر داواكردووە: رەحمی پێكردووە و ئاستی خوارێی زەكاتی بۆ دیاریكردووە، ئەو خۆی كە زیاتردەبەخشێت و سەخییە بۆچی لێی وەرناگیرێت؟!.

برگەی سێیەم: زەكاتی مانگا

مەبەست لە مانگا توخمەكەیەتی واتە گاو مانگاو گامێش و مانگامێش!.

نیصاب و بڕی زەكاتی مانگا:

موعازی كوڕی جەبەل خوا لێی رازی بێت دەفەرموێ: (بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ وَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنَ الْبَقَرِ مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً وَمِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا أَوْ

---

١ المغني ٥٨٢/٢، روضة الطالبين ١٥٤/٢.

٢ المرداوي الانصاف ٤٩/٣.

٣ الشرح الممتع ٥٦/٦.

تَبِيعَةً).[1] واته: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ناردمی بۆ یەمەن فەرمانیپێدام کە لە هەرچل سەر مانگایەك گوێرەکەیەکی مێیینەی دووساڵە وەرگرم و لە هەرسی سەر مانگا، یەك گوێرەکە (گۆلك/گوێلکە)یەکی نێرینە یان مێیینەی تەمەن یەك ساڵە وەرگرم.

تَبِيع: گۆلکی نێرینەیە کە تەمەنی یەك ساڵی تەواو کردووەو چۆتە دووەم ساڵی تەمەنیەوە.تَبِيعَةً: مێینەتی.

مُسِنَّةً: گۆلکی مێیینەیە کە تەمەنی دوو ساڵی تەواوکردووە و چۆتە سێیەم ساڵی تەمەنیەوە.

مُسِن نێرینەکەیەتی.

ئەم باسکراوانە گامێشیش دەگرێتەوە[2].

کەوابوو یەکەمین ئاستی فەرزبوونی زەکات لە مانگا خاوەنێتی سی سەرێتی، لەوە باڵاتری بەپێی ئەم خشتەیە، وەکو شەرعناسان بۆ کێشانی وێنەی خشتە باسیان لێوە کردووە.[3]

١ئەبوداوود ١٥٦١، ترمذی ٦١٩، نەسائی ٢٦/٥، ئیبنوماجە ١٨٠٣. ئەلبانی رحمەالله لە صحیح سنن أبي داود ١٥٧٦ دا دەفەرموێ سەحیحە.

٢المغني ٥٩٤/٢ المجموع ٤١٧/٥ مَجْمُوع الفَتَاوَىٰ ٢٧/٢٥_٣٥. المُحَلّى ٢/٦ الشرح الممتع.

زەکاتی مانگا

ژمارە/ لە- تا	بڕی زەکاتە فەرزەکەو جۆری
١-٢٩	زەکاتی لەسەر نییە.
٣٠-٣٩	گوێرەکەیەکی یەك ساڵانەی نێرینە یان مێییە.
٤٠-٥٩	گوێرەکەیەکی دوو ساڵانەی مێ.
٦٠-٦٩	دوو گوێرەکەی یەك ساڵانە
٧٠-٧٩	یەک گوێرەکەی دوو ساڵانەی مێ+یەک گوێرەکەی یەك ساڵانە.
٨٠-٨٩	دوو گوێرەکەی دووساڵانەی مێ.
٩٠-٩٩	سێ گوێرەکەی یەك ساڵانە.
١٠٠-١٠٩	دوو گوێرەکەی یەك ساڵانە+ یەك گوێرەکەی دووساڵانەی مێ.

ئاوا لە هەر ٣٠ سەر مانگادا گوێرەیەکی یەك ساڵانە هەیە، نێر بێت یان مێ لەهەر ٤٠ سەر مانگاشدا گوێرەکەیەکی دووساڵانەی مێ هەیە.

گەیشتە ١٢٠ سەر مانگا خاوەن زەکاتەکە سەرپشکە لەوەی چوار گوێرەکەی یەك ساڵانە نێر بێت یان مێ بدات یان سێ گوێرەکەی مێینەی دوو ساڵانە[١] وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

١مجموع الفتاوى ٣٧/٢٥.

بڕگەی چوارەم: زەکاتی مەڕو بزن

کە دەوترێت مەڕ جۆرەکانی مەڕی نێر

(بەران) و مەڕی مێ و بزنی نێر (نێریی) و بزنی مێ مەبەستە هەموویان لەشەرعدا بەجۆرێك لە سامانی زەکات هەژمارد کراون، بۆیە هەر دوو جۆرەکە بە هەر دوو رەگەزیانەوە دەخرێنە سەر یەك تابگەنە بڕی نیصاب.[١]

بە پێی ریوایەتەکەی ئەنەس خوا لێی رازی بێت بۆ نامەکەی سەیدنا ئەبوبەکر خوا لێی رازی بێت بڕی زەکاتی مەڕ و ماڵات وەکو ئەم خشتەیەیە:

زەکاتی مەڕو ماڵات

ژمارە/ لە-تا	بڕی زەکاتە فەرزەکەو جۆری
١-٣٩	زەکاتی لێ ناکەوێت
٤٠-١٢٠	یەک مەڕ زەکاتەکەیەتی
١٢١-٢٠٠	دوو مەڕ
٢٠١-٣٩٩	سێ مەڕ
٤٠٠-٤٩٩	چوار مەڕ
٥٠٠-٥٩٩	پێنج مەڕ

دیارەکە لە ٣٠٠ سەر مەڕ زیاتر لە هەر سەدسەری دیکە مەڕێك زەکاتەکەیەتی. ئەمە رای شەرعناسانە.

١المجموع ٤١٧/٥ مجموع الفتاوى ٢٥/ ٣٠-٣٥.

ئەوەی کە زەکاتەو لە مەڕو ماڵات دەردەکرێت جیاوازی نییە لەوەی مەڕە یان بەرانە، نێرییە یان بزنە.. ئەمە بۆچوونی حەنەفی و مالیکییەکان و ئیبنوحەزمەو پەسەندترە[1] وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

بڕگەی پێنجەم: زەکاتی بەچکەی حوشترو مانگاو مەڕ

به بەچکەی حوشتر دەوترێت (فصيل کۆیەکەی فصلان)ە بە بەچکەی مانگا دەوترێت گوێرەکە گۆلك یان گۆلکە/ گوێلکە بە عەرەبی (عجول و کۆیەکەی عجاجيل)ە بەچکەی مەڕ لای ئێمە کاوڕو بەرخەو بچوکتری بەرخۆڵەیە. بەچکەی بزنیش کارەو لەو بچوکتر کاریلەیە، لە عەرەبیدا بەچکەی هەردووکیان (حمل)ە و کۆیەکەشی (حملان)ە[2].

شەرعناسان لە زەکاتی ئەمانەدا (بەچکەی ئاژەڵی زەکات) راجوێن:

١- هەندێکیان دەفەرموون بەچکە لە ریزی ئاژەڵەکاندایەو ژمارەیەکی نیصابن، ئەگەر هەموویان گچکە بوون دەبێخاوەنەکەی یەکێکی گەورە بۆ زەکات بکرێت.

٢- هەندێکیتریان دەفەرموون ژمارەیەکی نیصابە، بەڵام زەکاتەکە لە بەچکە دەرناچێت، مەگەر لەگەڵ دایکییدا بێت.

بەڵگەی هەردوولاشیان هەر ئەوەیە کە لە سەیدنا عومەرەوە خوا لێی رازی بێت هاتووە کە عبداللەی کوڕی سوفیانی سەقەفی خوا لێی رازی بێت کە ساعی (کۆکەرەوەی زەکات: زەکاتەوان)ی بوو، ناردی بۆ زەکات کۆکردنەوەو پێیفەرموو: (اعْتَدَّ بِالسَّخْلَةِ الَّتِي يَرُوحُ

١حاشية ابن عابدين ١٩/٢ المجموع ٤٢٢/٥ المُحَلّى ٢٦٨/٥.

٢بدائع الصنائع ٣١/٢، فتح القدير ٥٠٤/١، الدر المختار ٢٦/٢، المغني ٦٠٢/٢.

بِهَا الرَّاعِي عَلَى يَدَيْهِ وَلاَ تَأْخُذُهَا)[1] واتە: كاریلەو بەرخۆلە هەژماردکە، کە شوانەکە لەسەر دەستی دەیهێنێتەوە (کە تازە لەدایکبووە) بەڵام وەریمەگرە.

٣- ئیبنوحەزم دەفەرموێ: هەرچی بەچکەیەك پێی نەوترێت (شاة، مەڕ، ناشێت بۆ زەکات وەرگیرێت، وەکو کارو کاریلەو بەرخۆلە، هەر دەبێت ساڵ تەواوکات ئینجا دەچێتە ریزی سامانی زەکاتەوە، کە ساڵی تەواوکرد هەم هەژمارد دەکرێت و هەم بە بڕی زەکاتیش وەردەگیرێت.[2]

شەرعناسانیتر پشتیان بە بەڵگەیەکیتر بەستووە کە سوەیدی کوڕی غەفەلە خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە: (أَتَانَا مُصَدِّقُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَيْتُهُ فَجَلَسْتُ إِلَيْهِ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ إِنَّ فِي عَهْدِي أَنْ لاَ نَأْخُذَ رَاضِعَ لَبَنٍ).[3] واتە: زەکاتەوانی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تەشریفی هێنایە لامان منیش لای دانیشتم گوێم لێبوو دەیفەرموو: بەڵێنی ئەوەم لێ وەرگیراوە کە نابێت بەچکەی شیرەخۆرە وەرگرم.

جمهوری شەرعناسان دەفەرموون ئەمە بەڵگەیە، کە کاریلەو بەرخۆلە کە شیرەخۆرەن بۆ زەکات ناشێن.. بەڵام دەشێت هەژمارکرێن و پێیانەوە نیصاب تەواوبکرێت.

ئیبنوحەزم رەحمەتی خوای لێبێت رەخنەی لەمە گرتووەو فەرموویەتی نە وەردەگیرێت و نە هەژماردەکرێت، چونکە ئەو یاوەرە فەرموویەتی (لاَ نَأْخُذَ رَاضِعَ لَبَنٍ)

١ئیمامی مالیك لە الموطا ٦٠٠، ئیمامی شافیعی لە المسند ٦٥١، ئیبنوحەزم لە المُحَلّى ٢٧٥/٥ پلەشی حەسەنە صەحیح فقه السنة ٣٦/٢.

٢المُحَلّى ٢٧٤/٥.

٣ئەبو داوود١٥٧٩ نەسائی ٢٨/٥ ئەحمەد ٣١٥/٤ ، داریمی ١٦٣٠، دارەقوطنی ١٩٣٢. ئەلبانی رحمەالله لە صحیح أبي داود ١٥٧٩ دا دەفەرموێ: حەسەنە.

واته شیرەخۆرەیەك لە شیردانابڕین. ئەگەر مەبەستی وەرگرتنی بەرخۆلە یان کاریلەکە بوایە دەیفەرموو: (لاَ نَأْخُذَ مِنْ رَاضِعَ لَبَنٍ) واتە شیرەخۆرە وەرناگرم کەوابوو مادام نەگەیشتۆتە ئەوەی پێی بووترێت (شاة)کە لە شیربڕانەوەیەتی، ناشێت زەکاتی لێوەرگیرێت یان حسێب بکرێت.[1]

*** ئەوانەی دەبێ زەکاتەوان لە وەرگرتنی زەکاتدا ڕەچاویانبکات:**

پێویستە زەکاتەوان ئەوەی هەمیشە لەبەرچاوبێت کە زەکات _بەڵێ فەرزە_ بەڵام خەڵکەکە لە ئیمانداریی خۆیانەوە حەزدەکەن باشترین و زۆرتربدەن، بەڵام زەکاتەوانیش کە ئەرکی خۆی جێبەجێدەکات خەمی بەیتولمال و مافی هەژاران و کارەکەی خۆشیەتی، لەم نێوانەدا پێویستە پارسەنگانە ڕەفتارکات. وەک:

١- خۆدووربگرێت لە هەڵبژاردنی سامانی زەکات، نەبادا شتێك هەڵبژێرێت کە لای خاوەنەکەی یان لە داب و نەریتی ناوچەکەدا ئەو شتە زۆربەنرخە بێت. چونکە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بە هۆشداریی (حەزەر) بە موعازی فەرموو کە ناردی بۆ یەمەن (..فَإِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ فَإِنَّهَا لَيْسَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ حِجَابٌ).[2] واتە: ئامان؛ هۆشت لەوە بێت سامانی بەنرخی خەڵکەکە وەرنەگریت، خۆت لە نزاو پاڕانەوەی ستەملێکراو لادە، چونکە نێوان دوعای ئەوو خوای گەورە هیچ بەربەستێك نییە.

- خاتووعائیشە خوا لێی ڕازی بێت دەفەرموێ عومەری کوڕی خەططاب خوا لێی ڕازی بێت بە لای ڕانەمەڕێکی زەکاتدا تێپەڕی، مەڕێکی بینی گوانی لە شیرزۆرییدا ئاوسابوو،

١المحلی ٥/٢٧٨-٢٧٩.

٢بوخاری ١٤٩٦ موسلیم ١٩.

فەرمووی: ئەم مەڕە چییە، هی کێیە ووتیان: مەڕی زەکاتەو وەرگیراوە، فەرمووی: خاوەنی ئەمە بە سەربەستی خۆی گوێڕایەڵانە نەیداوە، خەڵکی تووشی فیتنە مەکەن، سامانی بەنرخی موسوڵمانان وەرمەگرن.. خۆ لە خواردنی لادەن.[1]

٢- خاوەنزەکات نابێت ماڵی قەڵب و سامانی خراپ بداتەزەکات، کە هەژاران وەریدەگرن، خۆ هەژارانیش وەکو ئەوان خاوەنهەستن.. بۆیە ئاژەڵی زەکات نابێ عەیبدارو نوقسان و نەخۆش و لاقشکاوو پیرو لەڕو لات بێت، نابێت ددانەکانی کەوتبن، یان وابێ نرخێکی ئاسایی نەهێنێت.

خوای گەورە دەفەرموێ: (وَلاَ تَيَمَّمُواْ الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنفِقُونَ)البقرة/٢٦٧ واتە: چاك و خراپ، بەسوود و بێسود تێکەڵاومەکەن و بیدەنە زەکات..

هەروەها فەرموودەکەی لای عبدالله ی کوڕی مەعاویە (عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُعَاوِيَةَ) خوا لێی رازی بێت: (قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلاَثٌ مَنْ فَعَلَهُنَّ فَقَدْ طَعِمَ طَعْمَ الإِيمَانِ... وَأَعْطَى زَكَاةَ مَالِهِ طَيِّبَةً بِهَا نَفْسُهُ رَافِدَةً عَلَيْهِ كُلَّ عَامٍ وَلاَ يُعْطِي الْهَرِمَةَ وَلاَ الدَّرِنَةَ وَلاَ الْمَرِيضَةَ وَلاَ الشَّرَطَ اللَّئِيمَةَ وَلَكِنْ مِنْ وَسَطِ أَمْوَالِكُمْ).[2] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی سێ رەفتارهەن هەر کەسێك بیانکات شیرینی باوەڕ دەچێژێت.. (لەوانە) زەکاتەکەی خۆی لە سامانی حەڵاڵی خۆی بەدڵڕاحەتی و سینەفراوانییەوە

---

[1] ئیمامی مالك ٦٠٢ ئیمامی شافیعی ٦٥٤ صحيح فقه السنة ٣٨/٢.

[2] ئەبو داوود ١٣٥٢و ١٥٨٢، نەسائی ٢٢٥٤ ئەحمەد ١٥٠٠١. شێخی ئەلبانی رحمەالله لە صحيح أبە داود ٤٣٨/١ دا بە سەحیحی داناوە.. دەقی هەموو فەرمودەکە: (ثَلاَثٌ مَنْ فَعَلَهُنَّ فَقَدْ طَعِمَ طَعْمَ الإِيمَانِ مَنْ عَبَدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَأَنَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَأَعْطَى زَكَاةَ مَالِهِ طَيِّبَةً بِهَا نَفْسُهُ رَافِدَةً عَلَيْهِ كُلَّ عَامٍ وَلاَ يُعْطِي الْهَرِمَةَ وَلاَ الدَّرِنَةَ وَلاَ الْمَرِيضَةَ وَلاَ الشَّرَطَ اللَّئِيمَةَ وَلَكِنْ مِنْ وَسَطِ أَمْوَالِكُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَسْأَلْكُمْ خَيْرَهُ وَلَمْ يَأْمُرْكُمْ بِشَرِّهِ)

هەموو ساڵێك بدات، نەكا ئەوە بدات كە ددانی نەماوە، یان ئەوەی گەڕوگولبووە، یان ئەوەی نەخۆشە، یان لەڕولات، یان ئەوەی شیری كەمیكردووە.

٣- هەر دوو لایان دەبێ پارسەنگانە رەفتاركەن كە (نەشیش بسوتێت و نەكەباب) واتە نە سامانی خاوەنزەكات دارنرێت و پەشیمانبێتەوە و تووشی رەفتاری خراپ ببێت، نە سامانێكی واش بێت، هەژاران بۆیان نەخورێت! سەیدنا عومەر خوا لێی رازی بێت بەسوفیانی زەكاتەوانی خۆی فەرموو (بە قەومەكەت بڵێ ئێمە ئەو ئاژەڵە نابەین كە بەچكەیبووە، هەروەها ئەوی دووگیانە، یان ئەوەی تازە نێرینەی ئاژەڵی تێدەپەڕێت (دەچێتە لای بۆ جووتبوون) هەروەها بەران و نێرییەك كە خاوەنەكەی پێویستێتی، ئەوەش نابەین كە قەڵەوو دابەستەیەو بۆ خواردنی خۆیان دایانناوە.[١]

ئوبەیی كوڕی كەعب خوا لێی رازی بێت دەفەرموێ: (بَعَثَنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُصَدِّقًا فَمَرَرْتُ بِرَجُلٍ فَلَمَّا جَمَعَ لِي مَالَهُ لَمْ أَجِدْ عَلَيْهِ فِيهِ إِلاَّ ابْنَةَ مَخَاضٍ فَقُلْتُ لَهُ أَدِّ ابْنَةَ مَخَاضٍ فَإِنَّهَا صَدَقَتُكَ . فَقَالَ ذَاكَ مَا لاَ لَبَنَ فِيهِ وَلاَ ظَهْرَ وَلَكِنْ هَذِهِ نَاقَةٌ فَتِيَّةٌ عَظِيمَةٌ سَمِينَةٌ فَخُذْهَا . فَقُلْتُ لَهُ مَا أَنَا بِآخِذٍ مَا لَمْ أُومَرْ بِهِ وَهَذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْكَ قَرِيبٌ فَإِنْ أَحْبَبْتَ أَنْ تَأْتِيَهُ فَتَعْرِضَ عَلَيْهِ مَا عَرَضْتَ عَلَىَّ فَافْعَلْ، فَإِنْ قَبِلَهُ مِنْكَ قَبِلْتُهُ، وَإِنْ رَدَّهُ عَلَيْكَ رَدَدْتُهُ . قَالَ فَإِنِّي فَاعِلٌ فَخَرَجَ مَعِي وَخَرَجَ بِالنَّاقَةِ الَّتِي عَرَضَ عَلَىَّ حَتَّى قَدِمْنَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَهُ يَا نَبِيَّ اللَّهِ أَتَانِي رَسُولُكَ لِيَأْخُذَ مِنِّي صَدَقَةَ مَالِي وَايْمُ اللَّهِ مَا قَامَ فِي مَالِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلاَ رَسُولُهُ قَطُّ قَبْلَهُ فَجَمَعْتُ لَهُ مَالِي فَزَعَمَ أَنَّ مَا عَلَىَّ فِيهِ ابْنَةُ مَخَاضٍ وَذَلِكَ مَا لاَ لَبَنَ فِيهِ وَلاَ ظَهْرَ وَقَدْ عَرَضْتُ عَلَيْهِ نَاقَةً فَتِيَّةً عَظِيمَةً لِيَأْخُذَهَا فَأَبَى عَلَىَّ وَهَا هِيَ ذِهِ، قَدْ جِئْتُكَ بِهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ . خُذْهَا فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاكَ الَّذِي

---

١ المجموع ٣٨١/٥.

عَلَيْكَ فَإِنْ تَطَوَّعْتَ بِخَيْرٍ آجَرَكَ اللَّهُ فِيهِ وَقَبِلْنَاهُ مِنْكَ. قَالَ فَهَا هِيَ ذِهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ جِئْتُكَ بِهَا فَخُذْهَا . قَالَ فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقَبْضِهَا وَدَعَا لَهُ فِي مَالِهِ بِالْبَرَكَةِ).[1] واته: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بە زەکاتەوانی ناردمی زەکات کۆکەمەوە، گەیشتمەلای کابرایەك سامانەکەیم حسابکرد، هەر بەچکەحوشترێکی مێینەی دەکەوت، کە ساڵێکی تەمەن تەواوکردبوو، پێمووت: دەشێت ئەمە زەکاتەکەت بێت و بیبەم ووتی ئاخر ئەوە نە شیری هەیەو نە بۆ باربردنیش دەشێت، منیش ناشێت قەرزێك بدەمە خوای گەورە کە نە شیری تێدابێت و نە بارببات، بەڵام ئا ئەو حوشترە مێیینە قەڵەوە ببە، ووتم نایبەم تا فەرمانم پێنەکرێت، ئەوە پێغەمبەری خوات صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لێوە نزیکە، ئینجا لەگەڵمدا هات و حوشترەکەشی لەگەڵ خۆی هێناو چووینەخزمەت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هەواڵەکەی عەرزی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کرد، پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی ئەویانت لەسەر فەرزبوو بیدەیت، بەڵام کە خۆت خێری زیاتر بکەیت، ئێمە قبووڵمانەو لێت وەردەگرین و خوای گەورەش پاداشتتدەداتەوە. ئینجا فەرمووی: وەریگرن پێغەمبەریش صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمانیدا کە وەرگیرێت و دوعای بەرەکەت و زیادە سامانیتریشی بۆ کابرا کرد.

برگەی شەشەم: ئاژەڵی شەریکایەتی (هاوبەش)

هاوبەشێتی یان شەریکایەتی، یان بە زاراوەی شەرع تێکەڵاویی (الخلطة) لە سامانی ئاژەڵی زەکاتدا دووشێوازە: شەریکایەتی سامانەکەو شەریکایەتی رەفتار.

---

1 ئەبو داوود ١٥٨٣ ئەحمەد ١٤٢/٥، بەیهەقی ٩٦/٤ حاکم ٣٩٩/١ ئیبنوخوزەیمە ٢٢٧٧. شێخی ئەلبانی رحمەالله لە: صحیح سنن أبي داود ١٥٨٤ دا دەفەرمێ: حەسەنە.

شێوازی یەکەم: شەریکایەتی سامانەکە: ئەوەیە کە دوولایەن، یان زیاتر، لە هەبوونی ئاژەڵەکە شەریکن، هەموو لایەنەکانی پشکێکی خاوەنێتیەکەیان هەیە، وەکو ئەوەی پەنجاسەرمانگایان بەمیراتی بۆماوەتەوە، پشکەکان یەکسان بن، یان بڕی لێك جیاواز، کاریگەر ینیە.

شێوازی دووەم: لایەنەکان هەریەکەیان بڕی خۆی لە سامانی ئاژەڵەکاندا هەیەو لێکجودان، بەڵام لە ڕەفتاردا جیاوازن وەکو: شەریکایەتییان لە لەوەڕگاو گەوڕو شوانێتیی و .. هتد. دواتر دێمەوە سەرباسیان إِنْ شَاءَ اللَّه.

لە شەرعدا ئەم سامانە بەهەردوو شێوازیەوە بەیەك بڕەسامان هەژمارددەکرێت، چونکە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ: (لاَ يُفَرَّقُ بَيْنَ مُجْتَمِعٍ وَلاَ يُجْمَعُ بَيْنَ مُتَفَرِّقٍ خَشْيَةَ الصَّدَقَةِ وَكُلُّ خَلِيطَيْنِ يَتَرَاجَعَانِ بِالسَّوِيَّةِ).[1] واتە: ناشێت لە ترسی زەکاتەکە (لە خاوەنزەکاتەکە بێت، یان لە زەکاتەوان) ئەوەی کۆن لێك جودابکرێنەوەو ئەوەی لێکجودان کۆبکرێنەوە.. ئەوانەی شەریکن هەریەك پشکی خۆی بە یەکسانی بەردەکەوێت.

*** مەرجی فەرز بوونی زەکات لە سامانی هاوبەشدا:**[2]

١- هەردوولایەن یان لایەنەکانی شەریکایەتییەکە دەبێ مەرجەکانی کەسی خاوەنزەکاتیان تێدابێت، وەکو موسوڵمانێتیی و سەربەستیی و خاوەنێتیی و.. هتد.

٢- سامانەکەیان گەیشتبێتە بڕی نیصاب.

---

[1] ئەبو داوود ١٥٦٧ ترمذي ٦٢١ نەسائی ٢٤٤٧ ئیبنوماجە١٨٠١. شێخی ئەلبانی رحمەاللە لە: إرواء الغليل ٢٨٦/٣ دا دەفەرموێ سەحیحە.

[2] الزحيلي: الفقه الاسلامي وادلته ٨٥١/٢.

٣- ساڵ بەسەر هەبوونی سامانەکەدا تێپەڕبووبێت، ئەگەر نا، دەبێت هەریەکەیان زەکاتی خۆی بدات. مادام کاتەکانیشیان هاوبەشنییە، واتە مادام یەکێکیان لەمێژترە سامانەکەی هەیە، دەبێ زووتر زەکاتەکەی بدات.

٤-دەبێ لە شەش شتدا جیاوازنەبن: لەوەڕگا، گەوڕی شەو لێمانەوە، ئاوخواردنەوە، شیردۆشین، هەبوونی نێرینە لە ئاژەڵەکانیاندا، شوانی هاوبەش.[١]

*** مانای ناشێت لە ترسی زەکاتەکە ئەوەی لێکجودان کۆبکرێنەوەو ئەوەی کۆن، ناشێت لێك جودابکرێنەوە:**

١- لە لایەن خاوەنزەکاتەکانەوە دەشێت ئەوە بۆخۆدزینەوە لە زەکاتدان دروستبکەن، چونکە بۆ نموونە دوولایەن هەریەکەیان (٤٠چل) سەر مەڕی هەیەو زەکاتیان بەجیا لێدەکەوێت، بەڵام کە هاوبەشدەبن و مەڕەکان دەبنە (٨٠ هەشتا) سەر هەریەك مەڕیان زەکات بەردەکەوێت، چونکە زەکاتی مەڕ لە (٤٠_١٢٠) هەریەك مەڕ زەکاتێتی ،لەبەر ئەمەیە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی (لاَ يُفَرَّقُ بَيْنَ مُجْتَمِعٍ وَلاَ يُجْمَعُ بَيْنَ مُتَفَرِّقٍ خَشْيَةَ الصَّدَقَةِ).

٢- یان لەوانەیە هەر دووکیان لە چل سەرمەڕدا شەریکبن، کە مەڕێکیان زەکات لێدەکەوێت، بەڵام لێك جودادەبنەوە تا زەکاتەکەینەدەن (چونکە لە ٣٩ سی و نۆ) سەر مەڕ زەکات ناکەوێت.

---

[١] المحلى ٦/٥١. ئەمە بۆ چوونی جمهوری شەرعناسانە بەڵام ئیمامی ئەبوحەنیفەو ئیبنوحەزم دەفەرموون شەریکایەتی سامانەکانیان بەو ٦ ڕەفتارە ناکاتەیەك.

*** ئایا هاوبەشێتی سامان کاریگەریی لەسەرغەیری ئاژەڵیش هەیە؟:**

حەنبەلییەکان[1] دەفەرموون هاوبەشێتیی لە غەیری سامانی ئاژەڵدا کاریگەری نییە، دەفەرموون چونکە هاوبەشێتیی قابیلی زیان و سوودە، بەڵام ئاژەڵ زیانی وای لێناکەوێت.. بەڵام مەزهەبی شافیعی دەفەرموون[2] هاوبەشێتیی کاریگەریی لەسەر هەموو جۆرە سامانێکی زەکات هەیە، چ ئاژەڵ، چ بەروبومی چاندن، یان پارە و هاوشێوەیان.

بڕگەی حەوتەم: زەکات لە ئاژەڵەکەدایە یان لەگەردنی خاوەنییدا؟:

<u>شەرعناسان لە وەڵامی ئەم پرسیارەدا دوو پۆلن:</u>

<u>پۆلی یەکەم: زەکات لەسەر خودی سامانەکەیە</u>: ئەمەش رای جمهوری شەرعناسانە.. لەمەوە بەرپرسێتیتر _وەك لق_ جوێدەبێتەوە.

١- ئەگەر سامانەکە فەوتا، زەکاتەکەش لەسەر خاوەنی نامێنێت.

٢- ئەگەر کابرایەك (٤٠چل) سەر مەڕی هەبوو، ساڵی بەسەردا تێپەڕی، دەبێ مەڕێکیان دەرکات لێیان، چونکە زەکاتە، ئەگەر کەمتربوو تا ساڵی دوواییش دەرینەکرد لێی، ساڵی دووەم زەکاتی لەسەر نییە، چونکە مەڕەکانی ئەو (٣٩) سەرن و چلەمیان زەکاتی ساڵ پارەو لایەتی.

<u>پۆلی دووەم: زەکات لە گەردنی خاوەنیدایە</u>: ئەمەش بۆچوونی حەنبەلییەکان و ئیبنوحەزمە لە بۆچوونی ئەمانیشەوە بەرپرسێتی پێشوو بە جۆرێکیتر دەکەوێتەسەری:

١- سامانەکەش بفەوتێت زەکاتەکەی هەر لەسەر دەمێنێت.

---

١ الإنصاف ٨٣/٣.

٢الخطيب الشربيني: مغني المحتاج ٧٦/٢.

٢- ئەگەر چل سەرمەڕەکە تا ساڵی داهاتوو مانەوە، دەبێت دوومەڕ بداتەزەکات، چونکە زەکاتی ساڵی رابوردووی کە مەڕێکە لەسەرەو نەیداوە، ئەمساڵیش (چل) مەڕی هەیەو مەڕێکی زەکات لێدەکەوێت.

لاباس: سمینی ئاژەڵی زەکات:

سمینی ئاژەڵ: واتە دیاریکردن و نیشانکردنی، تا بناسرێتەوە. وەکو کونکردنی گوێچکەی، یان داخکردنی شوێنێکی.. ئەمە رەفتارێکی زۆرکۆنەو لەم سەردەمەدا ناسنامەیەك بۆ ئاژەڵەکە دروستدەکەن و دوای کونکردنی گوێیەکی، پێوەیدەکەن، کە لە کۆمپیوتەردا هەموو (کەسایەتیی) ئاژەڵەکە تۆماردەکرێت.[1]

ئیبنو سەبباغ (کە شەرعناسێکی شافیعی مەزهەبە) کۆڕای یاوەرانی نەقڵکردووە کە لە سەردەمانی پێغەمبەری خوادا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ئاژەڵی زەکات و خێر دیاریدەکراو لەسەر پارچە ئاسنێکی بچوك وەکو مۆر دەنوسرا زەکات، یان خێر، ئینجا لە ئاگردا سووردەکرایەوەو دەنرا بە شوێنێکی ئاژەڵەکەوە، تا ئەگەر بزربوو، یان کەوتەناوڕان و ماڵاتی خەڵکەوە، بیگەڕێننەوە بۆ بەیتولمال.. ئەمەش کۆڕای پێشەوایانی شەرعی لەسەرە، جگە لە ئیمامی ئەبوحەنیفە، کە دەفەرموێ داخکردن جائیزنییە.. بەڵام بەڵگەی جمهور رەتکردنەوەی ئەم بۆچوونە نامۆیەیە:

١- ئەنەس خوا لێی رازی بێت دەفەرموێ: (قَالَ غَدَوْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ لِيُحَنِّكَهُ، فَوَافَيْتُهُ فِي يَدِهِ الْمِيسَمُ يَسِمُ إِبِلَ الصَّدَقَةِ).[2]

واتە: عبداللّەی کوڕی ئەبوتەڵحە (کە زارۆکێکی تازە لەدایکبووی خۆم)م بردە خزمەت

---

[1] لە هەندێ وڵاتی ئەوروپایی ئەو سەگ و پشیلانەی دەبرێنە دەرەوەی ووڵات دەبێ پاساپۆرتیان بۆ دەرهێنرابێت، دەنا ناهێڵن!.

[2] بوخاری ١٥٠٢ موسلیم ٢١١٩.

پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تا (ناوی بنێت و شیرینی خورمای بکاتە دەم) کە چوومە خزمەتی، مۆری سمینی حوشتری زەکاتی بە دەستەوەبوو دەیسمین.

٢- زەیدی کوڕی ئەسلەم لە باوکیەوە دەگێڕێتەوە کە عەرزی سەیدنا عومەری کرد (پێی ووت) لە رانەکەدا حوشترێکی کوێری تێدایە، سەیدنا عومەر پرسی: موڵکی خێرە، یان موڵکی جزیە (باج)ە؟ ئەسلەم فەرمووی: موڵکی باجە (جزیە)و مۆری داخکردنی جزیەکەی پێوەیە.[1]

هەر دوو ریوایەتەکە بەڵگەی جمهوری شەرعناسانن کە سمینی ئاژەڵ بە داخکردنی جائیزە، زەروورییە، تا بناسرێت. المِيسَمُ: لە ئەسڵەدا (الموسم) ناوی ئامێر (اسم آلە)یەو وەکو مستیلەبووە، بەڵام سەرەوەی گەورەترو پان بووەو نیشانەی لەسەر هەڵکۆڵراوە، یان نووسین.

ئیمامی ئیبنوحەجەری عەسقەلانی دەفەرموێ: نەگەیشتوومەتە ئەوەی دڵنیابم کە چی لە میسەمەکەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نوسرابوو، بەڵام دەزانم کە ئیبنوصەبباغ کۆڕا (ئیجماع) ی یاوەرانی لەسەر نەقڵکردووە.

- ئەم ریوایەتانە بەڵگەشن لەسەر ئەوەی کە دەبێ ئیمام/ خەلیفە (یان جێگرو نوێنەری) بایەخ بە دیاریکردنی سامانی زەکات لە ئاژەڵدا بدات و دیاریشیبکات، تا زیاتر بایەخی پێبدرێت و نەیگۆڕن بە لات و نەخۆش و نوقسان.

- بەڵگەشە لەسەر سمین و دیاری کردنی سامانی زەکات و باجیش[2] وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

---

١ ئیمامی شافعي ٢٣٨/١.

٢ نَيلُ الأَوْطَار ل٧٧٦.

باسی چوارەم

زەکاتی چاندن (کشتوکاڵ) و بەروبووم

ئەم سامانەی زەکات سێ جۆرە:

١- بەرهەمی چاندن وەکو گەنم و جۆو دانەوێڵەیتر.

٢- بەروبوومی میوە، وەکو خورماو مێوژ.

٣- کشتوکاڵ، کە زۆر شوێنی کوردستان پێیدەڵێن تەڕەکاڵ، یان حاسڵات. هەر چەندە حاسڵات گشتگیرترە لە تەڕەکاڵ، وەکو لۆبیاو فاسوڵیاو (بقوليات)ەکاتیتر.

فەرزێتی زەکات لە چاندن و بەروبووم بە گشتیی، بەڵگەی قورئان و فەرموودەو کۆڕا (ئیجماع)ی لەسەرە، هەرچەندە وەکو هەموو جۆرە باسێکیتر راجوێیی لەخۆدەگرێت.[١]

بڕگەی یەکەم: ئەو چاندن و بەروبوومەی زەکاتی لێدەکەوێت

شەرعناسان لەسەر چوارجۆر لەم جۆرە سامانانە کۆن، کە حەتمەن دەبێت زەکاتیان لێبدرێت، ئەوانەش (گەنم و جۆو خورماو مێوژ)ن. هەرچەندە ئیمامی ئیبنوحەزم زەکات لە مێوژدا نابینێت، چونکە فەرموودەیەکی سەحیح و سەلمێنراوی لەسەرنییە.. بەڵام ئەم شەرعناسە بەڕێزانەش لەسەر غەیری ئەو چوارە، چەند بۆچوونێکی تریشیان هەیە، کە دەشێت پۆلێنی بۆچوونەکانیان بە سەر ئەم چوارخانەدا دابەشکرێن:

١بدائع الصنائع ٥٤/٢.

یەکەم: زەکات لە غەیری ئەو چوارە (گەنم و جۆو خورما و مێوژ)[1] ناکەوێت:

ئەمە بۆچوونی ئیبنوعومەرە خوا لێیان رازی بێت، کە ئەبوعوبەید لە کتێبی الاموالەکەیداو ئیمامی شافیعی رحمەالله لە مەسنەدەکەیدا لییانەوە گێڕاوەتەوە کە دەربارەی زەکاتی چاندن و بەرهەم دەیفەرموو: خورماو ترێ و گەنم و جۆ دەگرێتەوە [2].. لە تابعینیش؛ ئەمە بۆچوونی حەسەنی بەصری[3] و سوفیانی ثەوری و شەعبی و ئیبنوسیرین و عبداللەی کوڕی موبارەك و ئەبوعوبەیدو هەندێکیتری سەلەفە. ریوایەتێکی ئیمامی ئەحمەدیشە.. لەسەردەمی نوێشدا ئیمامی شەوکانی بۆچوونی وایە، هەروەها شێخی ئەلبانی رەحمەتیش.. بەڵگەی ئەم بەڕێزانە ئەوەیە کە ئەبوبوردە لە موعازو ئەبوموسای ئەشعەرییەوە خوا لێیان رازی بێت گێڕاوێتیەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هەردووکیانی بۆ یەمەن نارد، تا خەڵکەکە فێری دینەکەیان بکەن، فەرمانیشی پێدان کە زەکات تەنها لەم چوارجۆرە سامانە وەربگرن (گەنم و جۆو خورما و مێوژ).[4]

ئەم شەرعناسە بەڕێزانە دەفەرموون نابێت زەکات لە غەیری ئەم چوارجۆرە وەربگیرێت، چونکە بەڵگە لەسەر جۆریتر نەهاتووەو ناشکرێت جۆریتر لەسەر ئەمانە قیاس (بەراوورد/لێکچواندن) بکرێت.

١المحلی ٢٠٩/٥ و دواتری، نیل الأوطار ١٧٠/٤، ابوعبید؛ الأموال ١٣٧٨/٤٦٩، تمام المنة ل/٣٧٢، فقه الزکاة ٣٧٧/١.

٢ابو عبید: الاموال ١٣٧٨/٤٦٩ مەسنەدی ئیمامی شافعی ٦٥٦ بە سەنەدی صەحیحیانەوە.

الاموال ١٣٧٩/٤٦٩-١٣٨٠ ئیبنوزەنجە وە ي ١٨٩٩/١٠٣٠ نوسەری صحیح فقه السنة لە (٤١/٢)دا نوسیوێتی: بەسەنەدی سەحیحەوە گێڕاویانەتەوە. ٣

٤حاکم ٤٠١/١، بەیهەقی ١٢٥/٤. شێخی ئەلبانی رحمەالله لە: (سلسلة الأحادیث الصحیحة ژ ٨٧٩)دا دەفەرموێ: صەحیحە.

- هەروەها دەفەرموون: خۆ پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەیتوانی جۆریتریشیان بخاتەڕیزەوە، دەیزانی کە خۆراکیتر هەیە، کە لە زەویەوە بەرهەمدێت و دەشبێتە سامانی خەڵکی.. بەڵام هەمووی لە زەکات لێوەرگرتنیان لادراون، هەروەکو کە کۆیلەو ئەسپ و گوێدرێژ لە زەکاتدان لادراون.

دووەم: زەکات لە هەموو خۆراکێکدایە مادام خۆراکی خەلکی بێت و گەنجینەبکرێت:[1]

پۆلێکیتر لە پێشەوایان و شەرعناسان وەکو ئیمامی شافیعی و ریوایەتێکی ئیمامی ئەحمەد دەفەرموون: زەکات لە هەموو جۆرە خۆراکێك دەکەوێت، کە (قووت) بێت، واتە ئەو جۆرەخۆراکەی کە لە کاتی غەیری زەروورەتیشدا سەرەکییە، وەکو گەنم و جۆو برنج و گەنمەشامی هاوشێوەیان، نەك گوێزو بادەم (باوی) و فستق و هاوشێوەیان، کە نابنە ژەمەخۆراکی سەرەکیی.

بەڵگەی ئەم شەرعناسە بەڕێزانە ریوایەتەکەی موعازی کوڕی جەبەلە کە تێیدا هاتووە: (فَأَمَّا اَلْقِثَّاءُ، وَالْبِطِّيخُ، وَالرُّمَّانُ، وَالْقَصَبُ، فَقَدْ عَفَا عَنْهُ رَسُولُ اَللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ).[2] واتە: ئەمما کولەکە (کودی) و شووتی و هەنار و قامیشەشەکرو سەوزەوات، ئەوانە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لە زەکاتلێدان لایداون. دەفەرموون (قووت) وەکو حوشترو مانگاو مەڕی ناو ئاژەڵە، کە زەکاتی لێدەکەوێت، خۆ ئاشکرایە کە لە هەموو ئاژەڵێك ناکەوێت.

١الموطا ٢٧٦/١ ئیمامی ئەبوئیسحاق شیرازي لە المهذب/ لە شەرحی المجموع ٤٩٣/٥ ەوە، فقە الزکاة ٣٧٨/١.

٢بەیهەقی ١٢٩/٤ حاکم ٥٥٨/١ دارە قوطني ٩٧/٢ بەڵام ئیمامی ئیبنو حەجەر عەسقەلانی لە (التلخیص/٨٣٧)دا دەفەرموێ زەعیفە.

سێیەم : زەکات لە هەموو خۆراکێکە، کە وشکدەکرێتەوەو هەڵدەگیرێت دەکێشرێت یان دەپێورێت:[1]

ئەمەش رای سەرەکیی و فەتوای زانراوو بڵاوی ئیمامی ئەحمەدە، کە ئیمامی ئیبنوتەیمییەش بە پەسەندتری ناساندووە[2] . ئەم بەرێزانە دەفەرموون زەکات لە هەموو خۆراکێك دەدرێت کە دانەوێڵەی وشکە ،یان بەروبوومی کێشراو (یان پێوراو)ە، وەکو فاسۆلیاو لۆبیاو ماش و نیسك و نۆك و هاوشێوەیان. هەروەها خورما و مێوژو بادەم و فستق و هاوشێوەیان. کە ئەو وەسفانە بگرێتەوە (وشك و هەڵگرتن و کێشان).. ئەمما گوێزو سێوو و سەوزە، ئەوانە زەکاتیان تێدا نییە چونکە :

١- پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ برِی پێوان، یان کێشانی دیاریکردووە کە فەرموویەتی: (لَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسَةِ أَوْسُقٍ صَدَقَةٌ..).[3] واتە: کەمتر لە پێنج وەسەق زەکاتی لێناکەوێت.

٢- هەروەها دەفەرموێ: (لَيْسَ فِي حَبٍّ وَلاَ تَمْرٍ صَدَقَةٌ حَتَّى يَبْلُغَ خَمْسَةَ أَوْسُقٍ..).[4] دانەوێڵەو خورما تا نەگاتە پێنج وەسەق، زەکاتی لێناکەوێت.

کەوابوو ئەوی زەکاتی لێدەکەوێت _کە لێرەدا ئاماژەی پێدراوە_ دانەوێڵەی وشك و خورمایە، هەروەها وەسفکردنی پێوانی (کە لەو سەردەمەدا لە جیاتی کێشان بەکارهاتووە، وەکو زاراوەکانی وەسەق، رەتڵی عێراقی و فەرق).[1]

١شرح منتهى الارادات ٣٨٨/١، المغني ٦٩٠/٢ ، فقه الزكاة ٣٨١/١.

٢مَجْمُوع الفَتَاوَىٰ ١٣/٢٥ کە دەفەرموێ لە کەتان و کونجی و تۆوی کوزبەرەو یانسۆن جۆرەهایتریش دەکەوێت.

٣بوخاری ١٤٤٧ موسلیم ٩٧٩.

٤موسلیم ٩٧٩ نەسائی٢٤٨٥.

ئیمامی ئیبنو تەیمییە ئەوەی بەلاوە سەرەکییەکە هەڵبگیرێت.

(گەنجینە: خەزن بکرێت) چونکە ئامێری پێوان (کێشانی ئەو سەردەمەیە کە ساع و هاوشێوەی بووە)ی بۆ دیاریکراوە. کە تەقدیر کردنی قەبارە و کێشەکەیەتی.

<u>چوارەم: زەکات لە هەموو بەرهەمێك دەکەوێت کە مرۆڤ دەستی تێدا هەیە:</u>[2]

ئەمەشیان بۆچوونی ئیمامی ئەبوحەنیفە و ئیبنوحەزم و هاوڕایانێتی. ئیبنولعەرەبی زۆر بەدوورودرێژی بەدوای بۆچوونەکەیاندا چووەو لەگەڵ بۆچوونی شەرعناسانیتردا بەراووردیکردووەو پاشان لایەنگری خۆی بۆی دەربڕیووە.. لەم سەردەمەشدا ئەمە بۆچوونی شێخ قەرەزاوییە حفظه الله.

ئەم شەرعناسە بەڕێزانەش پشتیان بە مانای گشتیی هەندێك ئایەت و فەرمووده بەستووە وەکو:

١- ئایەتی: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَنفِقُواْ مِن طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُم مِّنَ الأَرْضِ)البقرة/٢٦٧ واتە: ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتانهێناوە لەو شتە حەڵاڵ و پاکانەی پەیدایدەکەن و لەوانەش کە ئێمە لە زەویەوە بۆمان خستوونەتەدەر، زەکات و خێروخێراتی لێدەرکەن.. ئایەتەکەش جیاوازی ناخاتە نێوان بەرهەمێکی زەوی و بەرهەمێکیتریەوە.

١لەسەردەمی کۆندا قەبارە لە جیاتی کێشان بوو، کە پێی دەوترا (کَیل) وەکو لە لادێی کوردستان دەوترێ تەنەکەیەك، فەردەیەك، ڕەشکەیەك، لەو زەمانەشدا وەسەق پێوانەو کێشان بوو کە بەم شێوەیە یەک وەسەق: چوارو شەشیەک ئەردەب بووە،ئەردەبێک: پەنجا کەیلی میسریی، یان سەدوشەصت ڕەتڵی عێراقی بووە، کە دەکەنە ٦٤٧ گرامی سەردەم..

٢الهداية ٢/٥٠٢، المُحَلّى ٥/٢١٢، عارضة الاحوذي ٣/١٣٥.

٢- ئایەتی: (وَآتُواْ حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ)الانعام/١٤١ واتە: ڕۆژی دروێنەو ڕنینەوەو چنینەوەی، مافی زەکاتەکەی لێدەرکەن.. ئەم فەرمانەشی دوای باسی (جَنَّاتٍ وَالنَّخِيلَ وَالزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ) کردووە، واتە بێستان و دارخورماو چاندن و زەیتون و هەنار.. کە هەر یەکەشیان ئاماژەی پۆلێکن.

٣-ئەو فەرموودەیەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کە دەفەرموێ:(فِيمَا سَقَتِ السَّمَاءُ وَالْعُيُونُ الْعُشْرُ وَفِيمَا سُقِيَ بِالنَّضْحِ نِصْفُ الْعُشْرِ).[١] واتە: هەرچی بەروبووم و چاندنێك کە باران ئاویدابێت، دەیەکی زەکاتە، هەرچی بەروبووم و چاندنێکیش لە ئاودێری بووبێت، نیودەیەکی زەکاتە.

دەفەرموون: لێرەدا جیاوازییەك نییە لە نێوانی ئەوەی کە (قووتە) و ئەوەی کە قووتنییە، یان ئەوەی کە دەخورێت و ئەوەی کە ناخورێت، ئەوی هەڵدەگیرێت و گەنجینەدەکرێت و ئەوی ناکرێت، ئیبنولعەرەبی ڕەحمەتی خوای لێبێت دەفەرموێ: (بەهێزترین بۆچوون لەسەر زەکاتی بەروبووم و چاندن، مەزهەبی ئەبوحەنیفەیە، کە بەڵگەکانی بەهێزترەو قوڵتر بۆ باسەکە چووەو لە بەرژەوەندی هەژاران لێکیداوەتەوەو بۆ دەوڵەمەندەکانیش زۆرترین بواری سوپاسگوزاریی خوای گەورەیە. ئەمە لە مانای گشتیی ئایەت و فەرموودەکانەوە هاتووە.

ئەم شەرعناسە بەڕێزانە لە لایەکەوە فەرموودەکانیان بەسەحیح و حەسەن لا نەسەلمێنراوە، یان دەفەرموون ئەوە لە سەردەمانێکدا بووە هەر ئەو چوارجۆرە سامانەی چاندن سەرەکی بوون.

<u>منیش پێم وایە ئەم بۆچوونەیان پەسەندترە چونکە دەشێت لەگەڵ وەرگرتنی بەڵگەکانیشیاندا ئەوە ڕەچاو کەین.</u>

---

١ بوخاری ١٤٢٤، ئەبوداوود ١٥٩٦، ترمذی ٦٤٠، ئیبنوماجە١٨١٧ .

١- دەقێك نییە رێ لە بەرفراوانکردنی سامانەکان بگرێت. ئەگەر گەنم و جۆو خورماو مێوژ لەو سەردەمەدا سەرەکییبوون، خۆ مێوژ ئێستا لە هیچ شوێنێك سەرەکیی نەماوە، لە جێی ئەو سەرەکییترین خواردن لە باشوری رۆژهەڵاتی ئاسیا برنجەو لە ئەمریکای لاتینی گەنمەشامی و لە رۆژهەڵاتی ئەوروپا پەتاتەیە.. چۆن دەشێت زەکات لەسەر ئەم سێ خۆراکە سەرەکییە نەبێت.

پاشان چۆن دەشێت زەکات لە بادەم و فستقدا نەبێت، کە لە کۆلۆرادۆ (ئەمریکا) یان لیتوانیا کە یەکەمین بەرهەمی ئەو دوو وڵاتەن؟! چۆن دەشێت هەنجیر لە تورکیادا زەکاتی لێنەکەوێت، کە یەکەمین وڵاتی جیهانە لە هەنجیردا، کەچی لە جۆدا هەبێت، کە تەنانەت لەم سەردەمەدا هەر لە تورکیادا نادرێت بەگوێدرێژ؟! چۆن دەشێت زەکات لە لۆکە نەکەوێت، کە میسر یەکەمین وڵاتی جیهانە لە چەندێتیی و چۆنێتیی باشێتیی لۆکەدا؟ یان چۆن دەشێت لە هندستان بڵێن زەکات لە بەهارات ناکەوێت، کە بە هیندستان دەوترێت بەهارات، لەبەر زۆریی بەرهەمهێنانی.

٢- کە ئیمامی ئیبنوتەیمییە رەحمەتی خوای لێبێت بۆچوونی هەمووانی لەگەڵ رێزدا خستۆتەلاوەو تەنها وەسفێکی ئەو جۆرە خۆراکانەی کردووە بە پێوەر، کە هەڵگرتن و گەنجینەکردنێتی، کەوابوو دەشێت لەم سەردەمەشدا بۆچوونی ئیمامی ئەبوحەنیفەو ئیبنوحەزم و ئیبنولعەرەبی _کە شیخ یوسف قەرەزاوی بە پەسەندتری ناساندووە_ وەربگرین، چونکە ئەم سەردەمە سەدان بواری بۆ جۆری بەرهەم دروستکردووە، ئێستا جۆرەها خۆراك دەبینین کە سەلەف نەیاندیووەو نە یانبیستووە.[1]

١لە باکوری نەرویج شوێنێک هەیە بەفری پەنجا هەزار ساڵی لێنەتواوەتەوە، لەوێ شارێکیان دروستکردووە ناوی سەلاجەی جیهانە، کە هەرچی خۆراکی جیهان هەیە، برێکی لێهێنراوەتە ئەوێ و هەڵگیراوە، لەگەڵ چۆنیەتیی چاندن و دوورینەوە و خواردنی، بۆ ئەوەی ئەگەر کارەساتی گرانیی و

برِگەی دووەم: کەی و چۆن زەکاتی چاندن دەدرێت؟

* تێپەڕبوونی ساڵ مەرج نییە بۆ زەکاتی چاندن:

شەرعناسان لەسەر ئەوە کۆن کە کاتی دەرکردنی چاندن، گەڕانەوەی ساڵ نییە بەسەریدا، چونکە خوای گەورە دەفەرموێ: (وَآتُواْ حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ)الانعام/١٤١ رۆژی دووڕینەوە (ڕنینەوە/چنینەوە)ی زەکاتەکەی بدەن. لەبەر ئەوەی بەرهەمەکە زیادەیەکی سامانە ئەسڵیەکەیە، بۆیە زەکاتلێدانیشی بووە بەفەرز، بە پێچەوانەی سامانیترەوە کە ساڵێکی پێویستە، تا وەبەرهەمبهێنرێت و بزانرێت چەندی لێوە دەسکەوتووە.[1]

* کەی زەکاتی چاندن دەدرێت؟:

ئەو کاتەی کە پێدەگات.. خورما کاتێك قەسپەو شیرین دەبێت، ترێ کاتێك قۆناغی بەرسیلەیی دەبڕێ و ئاڵ و بۆڵ دەبێت، یان شیریندەبێت. نۆك کاتێك فەریکدەبێت، کاتی دەرکردنی زەکاتی دەغلۆدان (گەنم و جۆو برنج و گەنمەشامی.. ئەوانە) کاتی دوای دروێنەو خەلەوخەرمانێتی، کە حسێبدەکرێت چەند فەردەیە؟ چەند تەنەکەیە.. ئینجا دەکرێتەوە بەکیلۆ، کە لەم سەردەمەدا ئاسانترە، چونکە قەپان و قەپانی ئەلیکترۆنیش ئاسان دەستدەکەوێت. بۆیە لەم کاتەدا دەدرێت، چونکە شیاوی هەڵگرتن و عەمبارکردن و شیاوی فرۆشتن و بەکارهێنانیشە.

شەڕو ناهەمواریی بەسەر مرۆڤایەتییدا هاتەوە، بتوانرێت سەر لە نوێ ژیانی لەسەر دابمەزرێتەوە. تەنها لە دانەوێڵەی جۆری گەنم و جۆو برنج و نۆك و فاسۆلیا و ئەوانە ٣٠٠٠٠ سی هەزار جۆری لێیە.

[1] المغني ٦٩٦/٦.

ئەگەر دوای پێگەیشتن سامانەکە بفەوتێت و خاوەنەکەی بەجۆرێك لە جۆرەکان لە پاراستن و زەکاتدانەکەیدا کەمتەرخەمبووبێت، زەکاتەکەی هەر لە گەردندایە، ئەگەرچی سامانەکەی لە دەستچووە، بەڵام ئەگەر کەمتەرخەمێتی خۆی تێدانەبوو، زەکاتەکەی لەسەر نامێنیت.[1]

*** ئایا نیصابەکەی مەرجە؟ ئەدی چەندە؟:**

جمهوری شەرعناسان دەفەرموون گەیشتنە بڕی نیصاب مەرجە، کە پێنج وەسەقە، لە گەنم و جۆی پاککراو لە کا، یان برنج لە توێکڵی چەڵتوك.. وەهەروەها، چونکە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرموویەتی: (لَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسَةِ أَوْسُقٍ صَدَقَةٌ).[2] واتە: زەکات لە کەمتر لە پێنج وەسەق ناکەوێت، پێنج وەسەق دەکاتە ٦٤٧ کیلۆگرام لە گەنم و دەغڵودانیترو نۆك و نیسك و لۆبیاو ماش و لۆکەو بادەم و.. هتد[3] ئەگەر بەرهەمەکە لەم بڕە کەمتر بوو، زەکاتی لێناکەوێت.

بەڵام ئیمامی ئەبوحەنیفە ڕەحمەتی خوای لێبێت دەفەرموێ بەرهەمەکە کەمبێت یان زۆر زەکاتی هەر لەسەرەو دەبێ بدرێت. چونکە فەرموودەکە گشتییەو دەفەرموێ: (فِيمَا سَقَتِ السَّمَاءُ وَالْعُيُونُ الْعُشْرُ).[4] واتە: ئەوەی بەباران ئاودێریکراوە، دەبێت دەیەکی لێبدرێت، لەبەرئەوەی تێپەڕوونیساڵیشی مەرج نییە، کەوابوو نیصابی مەرج نییە.!

١المغني ٢/٧٠٢ شرح منتهى الارادات ١/٣٩٠.

٢بوخاری ١٤٤٧ موسلیم ٩٧٩.

٣فقه الزكاة ١/٤٠٠.

٤بوخاری ٤٧٠٧، ئەبوداوود ١٥٩٦، ترمذی ٦٤٠.

بەڵام جمهور وەڵامیانداوەتەوە کە فەرموودەکان پێچەوانەی یەکتریی نین، چونکە ئەم فەرموودە، یان گشتییەو فەرموودەی (خَمْسَةِ أَوْسُقٍ) تایبەتی و ڕۆشنکەرەوەیەو نیصاب دیاریدەکات. چۆن دەشێت کە فەرموودەیەکی (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) بە مانایەکی گشتیی فەرموودەیەکیتر ڕەتبکرێتەوە؟ کە نێوانیان (عام و خاص: گشتیی و تایبەتی)یە؟!.[1]

*** ئایا جۆری حاسڵات پێکەوە کۆدەکرێنەوە تا بگەنە نیصاب؟:**

ئایا کابرا کە چوارسەد کیلۆ گەنم و چوارسەد کیلۆ جۆی هەیە، دەکرێن بەیەك، تا بگەنە نیصابەکە (٦٤٧کگم)؟ جمهوری شەرعناسان دەفەرموومن: نەخێر،[2] چونکە هەریەکەیان جۆرە سامانێکی سەربەخۆیە، ئەوە لەناو جۆرەکانی یەك توخم دەبێت، وەکو جۆرەها خورما، دەشێت کۆکرێتەوە، چونکە هەموویان جۆری یەکشتن، بەڵام ناشێت نۆك و بەزالیا یەکبخرێن یان پاقلەو فاسۆلیا.

هەندێك لە شەرعناسان پێیان جائیزە، وەکو ئیمامی مالیك.. ڕیوایەتێکی ئیمامی ئەحمەدیش هەروایەو ئیمامی ئیبنوتەیمیەش ئەو بۆچوونەی ڕاگەیاندووە..[3] بەڵام پێناچێت بەڵگەیان بەهێزتربێت، بۆیە ڕای جمهوری پێپەسەندترە کە هەر توخمەو بە جیا، حسێب دەکرێت. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

١المغني ٦٩٥/٢ ، ابن القيم: اعلام الموقعين ٢٢٩/٣.

٢المجموع ٥١١/٥-٥١٣.

٣ئیمامی مالیك المدونة ٢٨٨/١ المغني ٥٦٠/٢ مَجْمُوع الفَتَاوَىٰ ٢٣/٢٥-٢٤.

*** ئایا حاسڵاتی دووجارەی ساڵێك پێكەوە حسێبدەكرێن؟:**

ئیمامی ئیبنوتەیمیە رەحمەتی خوای لێبێت كە ساڵی (٧٢١ك) كۆچی دوای كردووە، سەیرە كە ئەمەی دەربڕیووەو فەرموویەتی بەڵێ جائیزە[١]. هەروەها ئیمامی ئیبنوقودامەی مەقدیسی رەحمەتی خوای لێبێت،[٢] كە ئێستا لەم سەردەمەدا ئاسانتر لامان دەچەسپێت، چونكە دەشێت كابرایەك كێلگەیەكی سروشتی بەرهەمهێنانی سامانێكی زەكاتی هەبێت (بۆ نموونە رەزێك، كە كاتێكی سروشتی خۆی دەوێت بۆ پێگەیشتن، بەڵام رەزێكیتری لە بێستانی شووشەیی (البیوت الزجاجیة) هەیە، كە خۆی رادەو بڕی ئاو، ئاووهەواو شێ و گەرمایی بۆ زیاددەكات و زووترو زۆرتر پێدەگات، كەوابوو دەشێت بەرهەمی هەردوو رەزەكەی لە ساڵێكدا كۆبكاتەوەو زەكاتەكەیان لێبدات مادام بەرهەمی ساڵێكن. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

---

١ مجموع الفتاوى ٢٥/٢٣.

٢المغني ٢/٧٣٣.

بڕگەی سێیەم: پێش لێکردنەوەی (الخرص)

لە سایەی حوکمی ئیسلامییدا دەسەڵاتدارانی ئیدارەی سیاسی دەبێ لە کاتی پێگەیشتنی بەروبوومدا، ساعی (زەکاتەوان)ەکان بنێرنە لای خاوەن رەزو باخ و بەرهەمەکان، تا لە نزیکەوە ئەوە بخەمڵێنن (بقەبڵێنن: تەقدیربکەن) کە بەرهەمی ئەم باخە لەم ساڵدا _دوای وشکبوونەوەی_ بایی چەند دەبێت و دەبێت خاوەنەکەی چەند زەکات بدات؟ تا لە دوو رەفتاردا سەرپشك (مخیر)یان کات: دەیانەوێت ئێستا بە فەریکی زەکاتەکە بدەن، یان دوای لێکردنەوەو وشککردنەوەی؟ ئەمە بۆ هەموو سامانێکی زەکاتە، کە بە بەفەریکیی وشکبوویی دەفرۆشرێن، وەکو گەنمەشامی و خورماو ترێ و نۆك و گوێزو بادەم و فستق و هاوشێوەیان.. ئەم خەملاندنە لەبەر مسۆگەرکردن و نەفاوتاندنی مافی هەژارەکانە، چونکە ئەگەر تەقدیرنەکرێت و چاوەڕوانی وشکەی ئەو بەرهەمە بکرێت، لەوانەیە بڕێکی زۆری بە فەریکی خورابێت، چ خاوەن ماڵ خواردبێتی، چ رێبوارو خەڵکیتر، چ فرۆشرابێت. بەڵام ئەگەر لە کاتی پێگەیشتنیەوە خەملێنراو بەخاوەنی ووترا کە زەکاتەکەی ئەوەندەدەبێت، سووردەبێت لەسەر پاراستنی، چونکە ئەگەر فەوتێت، ئەم بەرپرسە لە دەرکردنی زەکاتەکە، ئەگەر دەیزانی کە لەوانەیە بە فەریکی زۆری لێبخورێت، یان ناتوانێ پاسەوانییبکات، تا کاتی وشککردنەوەی، دەتوانێت زەکاتەکەی بە فەریکی بدات و زەکاتەوان وەریگرێت و هیچ لەسەر خاوەن سامانەکە نامێنێت.

ئەبوحومەیدی ساعیدی (أَبِي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ) خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە: (غَزَوْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَبُوكَ فَلَمَّا أَتَى وَادِيَ الْقُرَى إِذَا امْرَأَةٌ فِي

حَدِيقَةٍ لَهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لأَصْحَابِهِ اخْرُصُوا. فَخَرَصَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشَرَةَ أَوْسُقٍ فَقَالَ لِلْمَرْأَةِ أَحْصِي مَا يَخْرُجُ مِنْهَا).[1] واته: له خزمەت پێغەمبەری خوادا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بووین له غەزای تەبووكدا، كه گەیشته وَادِيَ الْقُرَى ئافرەتێك له باخ و بێستانەكەی خۆیدا بوو، پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یاوەرانی فەرموو بیخەملێنن، واته تەقدیربكەن بەرهەمی ئەم باخه خورمایه چەند دەردەچێت؟ دوایی پێغەمبەری خواش صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به ده وەسەق قەبڵاندی، دواتر به ژنەكەیان ووت: دوایی بەرهەمەكەت هەژماركه، بزانه چەند دەردەچێت. دواتر جوابیان بۆ ئافرەتەكه ناردەوه بۆ وادی القری كه بەرهەمەكەت چەند دەرچوو؟ ووتی ده وەسەق وەكو قەبڵاندنەكەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

- خاتووعائیشه خوا لێی رازی بێت دەفەرموێ: (كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَبْعَثُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ رَوَاحَةَ فَيَخْرُصُ النَّخْلَ حِينَ يَطِيبُ قَبْلَ أَنْ يُؤْكَلَ مِنْهُ ثُمَّ يُخَيِّرُ يَهُودَ يَأْخُذُونَهُ بِذَلِكَ الْخَرْصِ أَوْ يَدْفَعُونَهُ إِلَيْهِمْ بِذَلِكَ الْخَرْصِ لِكَيْ تُحْصَى الزَّكَاةُ قَبْلَ أَنْ تُؤْكَلَ الثِّمَارُ وَتُفَرَّقَ).[2] واته: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عبدالله ی كوڕی رەواحەی دەنارد بۆ خەملاندنی بەرهەمی دار خورما كاتێك بەرهەمیان شیرین دەبوو پێش ئەوەی لێی بخورێت پاشان جوولەكەكانی سەرپشك دەكرد كه یان خەملاندنەكه بۆ كاتی لێكردنەوه و وشك بوونەوەی خورماكه دابین كەن یان ئێستا به قەسپی

---

[1] بوخاری ١٤٨٢ موسلیم ١٣٩٢.

[2] ئەبوداوود ١٦٠٦ ئەبوعبید الاموال ٤٨٣ ١٤٣٨ بەیهەقی ١٢٣/٤ ئەحمەد ١٣٦/٦ ئەلبانی له الارواء ٨٠٥ دا دەفەرموێ حەسەنه.

بیاندەنێ، بۆ ئەوەی زەکاتەکە دابین بکرێت پێش بخورێت و لێك هەڵاوێردرێت بۆ فرۆشتن و گەنجینە کردن و.. هتد.

*** ئایا دەشێت لەبەرهەمەکە بخورێت؟ ئایا لەسەری حسێبە؟**

خاوەن بەرهەمەکە بۆی هەیە پێش دوورینەوە رنینەوە و چنینەوەی بەرهەمەکەی لێی بخوات مادام پێویستی پێیەتی دوای کۆکردنەوەی بەرهەمەکەی زەکاتەکەی لێ دەر دەکات بێ ئەوەی بەشە خوراوەکەی لەسەر حسێب بووبێت.. ئەمەش بۆچوونی ئیمامان شافیعی و لەیثی کوڕی سەعدو ئیبنو حەزمە.[1]

برگەی چوارەم: بڕی زەکاتی چاندن و بەروبووم

جۆری ئاودێریی کشتوکاڵ کاریگەریی لەسەر بڕی زەکاتی چاندن و بەرووبووم هەیە ئەگەر ئاودێرییەکەی بە باران و لە ڕێی جۆگەو رووبارو ئەستێلکەوە بێت دەیەکی بەرهەمەکە دەبێتە زەکات ئەگەر ئاودێرییەکەی بە هۆی بیرو ترومپاو بۆری و ئاو بۆ هێنان بە تانکەر بێت یان بە ئاو بۆ کڕینی زەکاتەی بیست یەك دەبێت.. چونکە:

١- ئیبنوعومەر خوا لێیان رازی بێت دەفەرموێ: (أَنَّ اَلنَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِيمَا سَقَتِ السَّمَاءُ وَالْعُيُونُ أَوْ كَانَ عَثَرِيًّا الْعُشْرُ وَفِيمَا سُقِيَ بِالنَّضْحِ نِصْفُ الْعُشْرِ).[2]

واتە: ئەوەی باران و کانی ئاویداوە، یان لە روبارەوە ئاو بۆ دێراوەکانی هێنراوە، ئەوە دەیەکی دەبێتەزەکات، ئەمەش کە ئاوی بۆ هەڵهێنجراوەو بۆی هێنراوە، نیوەی دەیەك (٢٠/١ بیستیەکیی) زەکاتێتی.

١المُحَلّی ٢٥٩/٥.

٢بوخاری ١٤٨٣ ئەبو داوود١٥٨١ ترمذي ٦٣٥ نه سائي ٤١/٥ ئیبنو ماجه ١٨١٧.

٢- جابر خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: (فِيمَا سَقَتِ الأَنْهَارُ وَالْغَيْمُ الْعُشُورُ وَفِيمَا سُقِيَ بِالسَّانِيَةِ نِصْفُ الْعُشْرِ).[١]

واتە: ئەو کشتوکاڵەی بە ئاوی روبارو هەور ئاودێریکراوە، دەیەکی زەکاتی لێدەکەوێت. ئەوەشیان کە بە حوشتر ئاوی بۆ هێنراوە، نیودەیەکی زەکات لێدەکەوێت.

* ئەگەر نیوەی ماوەی کاتی کشتوکاڵەکە بە باران و روبار بووبێت و نیوەکەیتری کاتەکەی لە ئاوی بیر، یان بەتانکەر بۆی هێنراوە، یان بۆی کڕراوە، ئەوە سێچارەکی دەیەکی (٣/٤ی ١/١٠)زەکات لێدەکەویت. شەرعناسان لەسەر ئەم رێژەیە هاوڕان.

* ئەگەر ماوەیەکیان لەویتریان زیاتربوو، واتە ئاودێرییەکە بە شێوازێکیان زۆرترکرابوو، جمهوری شەرعناسان لەسەرئەوەن کە شێوازی ماوەزۆرەکە رەچاوبکرێت و زەکاتەکە بەپێی ئەویانهو حوکمی ماوەکەمەکە نامێنێت.. هەندێکیشیان فەرموویانە کەمینەکە بەبرِی خۆی و زۆرینەکەش بەبڕی خۆی.

* ئەگەر نەزانرا کامیان زۆرترە، لە رووی ئیحتیاتەوە دەیەکی حسێبدەکرێت، چونکە ئەویان ئەسڵەو خەرجییەکە گۆڕیوێتی.[٢]

*** قەرزی خۆی لە بەرهەمەکەی دەداتەوە، پاشان زەکاتدەدات:**

هۆکاریی قەرزاریی کابرای خاوەن سامانی زەکات ، دووانە:

- <u>قەرزی بۆ مەسروفی چاندنەکەی کردووە</u>: وەکو ئەوەی تۆوەکەی یان شەتڵەکەی کڕیووە، پەینی بۆ کڕیووە، کرێکارو جوتیارو سەپانی بۆ بەکرێگرتووە، هەروەها مەسروفیتر. ئیبنوعومەر خوا لێیان رازی بێت دەفەرموێ: هەموو مەسروفەکانی لێهەڵدەگرێتەوە (واتە قەرزەکانی ئەو رەفتارانەی لێدەداتەوە) پاشان لەوەی مایەوە

---

١ موسلیم ٩٨١ ئەبوداوود ١٥٨٢ نەسائی ٥/٤٢.

٢ المغني ٢/٦٩٩.

ئەگەر نیصاب بوو زەکاتی لێدەردەکات. ئەمەش بۆچوونی سوفیانی ثەوری و ئیمامی یەحیای کوڕی ئادەم و ڕیوایەتێکی بۆچوونی ئیمام ئەحمەدە.

<u>- قەرزی بۆ مەسروفی خۆی و ماڵ و منداڵی کردووە:</u> ئیبنوعومەر خوا لێیان ڕازی بێت دەفەرموێ: ئەمیش هەر وایە، قەرزەکان خۆی دەداتەوە، پاشان لەوەی مایەوە _ئەگەر گەیشتبووە بڕی نیصاب_ زەکاتدەردەکات. بەڵام ئیبنوعەبباس خوا لێیان ڕازی بێت دەفەرموێ: دەبێ زەکاتەکەی پێش قەرزدانەوەی دەرکات، مەگەر قەرزەکەی بۆ مەسروفی چاندنەکەی کردبێت، ئەم قەرزەیان دەداتەوە، پاشان لەوەی کەماوە زەکاتەکە دەردەکات، ئەمەڕیوایەتێکیتری ئیمام ئەحمەدە.[1]

ئەبوعوبەید لە کتێبی (الأموال)دا بۆچوونی ئیبنوعومەری بەپەسەندتر زانیووەو فەرموویەتی لەبەر هەر هۆیەك قەرزاربووبێت، قەرزدانەوەی خۆی لە پێشترە. کە قەرزەکەیدایەوە، لەوانەیە زەکاتی لەسەر نەمێنێت، جا کە نییەتی، چۆن زەکاتی لێ وەردەگیرێت؟![2] **<u>پێمو ایە ئەمەیان پەسەندتر بێت وَاللَّهُ أَعْلَمُ.</u>**

کەوابوو ئەگەر بەرهەمی کەسێك بیست وەسەق بوو، بەڵام حەڤدە وەسەق قەرزاربوو، کە دەیداتەوە سێ وەسەقی بۆ دەمێنێتەوە. ئەگەر پێش قەرزدانەوەکەی زەکاتبدات دەبێت چوار وەسەق بدات و هێشتا قەرزاریشماوەتەوە! ئەمەش دەبێتە پاڵنەری وازهێنان لە چاندن.. بە تایبەتی لەم سەردەمەی کوردستانی ئێمەدا.. کابرا واز دێنێت و کرێکاریدەکات.!!

---

[1] ابوعوبەید: الاموال ل ٥٠٩ هەروەها یەحیا کوڕی ئادەم لە کتێبی الخراج ل ١٦٢ فەرمووشیەتی سەنەدەکەی صەحیحە.

[2] الاموال ٥١٠.

*** ئەدی مەسروفی چاندنەکە، ئەگەر لە قەرزەوە نەکرابوو؟** وەکو کرێی تۆو پەینی کیمیاویی و دروێنەو کرێی جوتیارو سەپان و .. هتد کە خاوەن سامانی زەکاتەکە خۆی کردویێتی.

- ئیمامی ئەبوحەنیفەو ئیبنوحەزم دەفەرموون:[1] ناشێت پێش زەکاتدان لێی، حسێببکرێ واتە: زەکاتەکەیان پێش هەموو شتێك دەدەن.

- حەنبەلی و بۆچوونی ئیبنولعەرەبی ئەوەیە[2] کە مەسروفەکانی لێهەڵدەگرێتەوەو لەوەی کە مایەوە زەکاتدەردەکات.

پێم وایە ئەم بۆچوونەیان پەسەندتربێت کە زیاتر لەگەڵ دادپەروەریی شەرعدا گونجاوە، ئەوەی کە قەناعەتمان پێدەکات پێی، رەنگە دووخاڵ بێت.[3]

١- کە مادام لە ئەحکامی شەرعدا ئەو کشتوکاڵەی مەسروفی ئاودێرییکراوە، وەکو ئاوبۆهێنان بەووڵاخ، یان تانکەر، یان بیرو بەلوعەو ترومپا، زەکاتەکەی دەکاتە نیوە، یان ئەو ئاژەڵەی ساڵ دوانزەی مانگ ئالیکدەدرێت، زەکاتی لەسەرنییە، حەتمەن لە زەکاتی چاندنیشدا ئەم پارسەنگییە رەچاودەکرێت. کابرا کە مەسروفێکی زۆری لە چاندنەکەیدا کردووە، چۆن هیچی بۆ نەگێڕێتەوە ئەگەر کابرا٦٠% ی نرخی بەرهەمەکەی مەسروفبووبێت و ٤٠% بەرهەمبێت، چۆن مەسروفەکە بەرهەمەکەی لانەدرێت؟! حەتمەن دەبێ لابدرێت.

---

١ حاشية ابن عابدين ٤٩/٢، فتح القدير ٨/٢_٩، المُحَلّى ٣٥٨/٥.

٢ المغني ٦٩٨/٢ عارضة الاحوذي ١٤٣/٣.

٣ فقه الزكاة ٤٢٤/١.

٢- زەكات لە ئەسڵیدا لە پارەی زیادەو دانراو دەدرێت، لێرەدا چۆن دەشێت ئەو ٦٠%ی مەسروفەی پارەی دانراو حسێب بكرێت؟ بێگومان ناشێت، چونكە دانراو نەبووە.. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

باسی پێنجەم

زەکاتی بەرهەم بەپێی جۆری زەوی

سێ جۆر زەوی هەیە: عوشریی (دە یەك)، خەراجیی و زەوی کرێ.

*** زەوی عوشریی (دەیەك):** ئەو زەویە کشتوکاڵییانەن کە خاوەنەکانیان بە سەربەستی خۆیان موسوڵمانبوون. هەروەها ئەوانەی کەوتوونەتە دەست سەربازانی ئیسلام و بەسەریاندا دابەشکراوە، یان زەوی مردوو (بەکارنەهێنراو) بووەو موسوڵمانان زیندوویان کردۆتەوە.

*** زەوی خەراجیی:** ئەو زەویانەیە کە کەوتوونەتە دەست سەربازانی ئیسلام، بەڵام لێیان بەشنەکراوەو هەر لە دەست خاوەنەکانیاندا ماوەتەوە، هەروەها ئەو زەویانەی رێکەوتنێك لەسەریان لە نێوان خاوەنەکانیان و دەسەڵاتی ئیسلامییدا هەیە، کە (ئەمان)یان بۆ مسۆگەردەکرێت، ئەوانیش برێك لە داهاتەکانیان دەدەنە دەسەڵاتی ئیسلامی.. ئەم جۆرەش کە زەوی خەراجییە دووجۆریترە:

<u>أ- (باج)ی زەوی</u>: برە پارەیەکە لەسەر زەویەکەدا دەنرێت، بچێنرێت یان نا، ئەمەش سەیدنا عومەر خوا لێی رازی بێت دایهێناوە.

<u>ب- (باج)ی بەرهەم</u>: ئەمیان لەسەر بەرهەمی چاندنەکە دادەنرێت، وەکو ئەوەی نیوەی یان سێیەکی یان چواریەکی وەرگیرێت.. ئەمەیان پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بەرامبەر زەویوزاری جولەکەکانی خەیبەر کردی دوای فەتحکردنی.

بڕگەی یەکەم: زەکاتی داهاتی زەوی خەراجیی

ئەگەر زەوی خەراجیی نیصابی لە سامانی زەکات بەرهەمهێنا:

<u>* جمهوری شەرعناسان دەفەرموون</u>: سەرەتا خەراجەکەی لێدەردەکرێت پاشان زەکات لەوە دەمێنێتەوە، بەڵگەشیان:

١- مانای گشتیی ئایەت و فەرموودەکان کە داوای زەکاتدانی بەرهەمی زەوی دەکەن، جیاوازییان نەخستۆتە نێوان زەوی خەراجیی و غەیرە خەراجییەوە.

٢- نامەکەی عومەری کوڕی عبدالعەزیز کە خەلیفە بوو، بۆ عبداللە ی کوڕی عەوف، کە والی خۆی بوو لە فەڵەستین، کە هەر کەسێك زەوی باجی بە دەستەوەیە، باجەکەی و پاشان زەکاتی بەرهەمەکەشی بدات.[1]

٣- سوفیانی ثەوری ڕەحمەتی خوای لێبێت دەربارەی خەراج دەفەرموێ: (قەرزەکەتی لێبدەرەوە) خەراجەکەی بدە، پاشان ئەگەر پێنج وەسەقی مابوو، زەکاتەکەی لێبدە.[2]

٤- خەراج و عوشر دوومافی جیاوازی سیستمی ئابوری ئیسلامیین، بڕو هۆکارو چۆنیەتیی سەرفکردنی هەریەکەیان جیاوازە.. ئەمەش بۆچوونی جمهورە، جگە لە حەنەفییەکان، کە بەبەڵگەیەکی نابەڵگە پێچەوانە وەستاونەتەوە، پشتیان بەقەولێك بەستووە کە بەفەرموودەیان داناوە دەڵێ: (لَا يَجْتَمِعُ عُشْرٌ وَخَرَاجٌ فِي أَرْضِ مُسْلِمٍ).[3] واتە: دەیەك و خەراج پێکەوە لە زەوی موسوڵمانێك نادرێن ئیبنوحیبان دەربارەی ئەمە دەفەرموێ: ئەمە لە فەرمایشتی پێغەمبەردا نییە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. ئیبنوتەیمیە دەربارەی دەفەرموێ: هەموو فەرموودەوانان لەسەر ئەوە کۆن کە ئەم قەولە (درۆیە)و

١ابو عبيد الاموال ل٨٨.

٢ يحيى ابن ادم: الخراج ل١٦٣.

٣ابن عدي: الكامل ٧/٢١٥٥.

فەرمووده نییه!![1] پاشان دەفەرموێ: بەڵگەی جمهوری پێشەوایان ئەمەیە کە عوشر مافەو لە زەویدایە، بۆ زەکات پێدراوانە، بەڵام خەراج مافەو لە چاندنەکەدایەو دەدرێت بەئەهلی فەی. ئەمانە دوو سەرچاوەی جیاوازی داراییین و بۆ دووپۆلی جیاوازی موستەحەققانین، بەڵام لێرەدا کۆبوونەتەوە هەروەکو ئەو کەسەی خوێنی کوشتنی هەڵەی موسوڵمانێکی لەسەرە بیدات بە کەسوکاری کوژراوەی، کەفارەتیشی لەسەرە، کە مافی خوای گەورەیە. یان لە ئیحرامدایەو نێچیری موڵکی کابرایەکی کوشتووە، دووسزای لەسەرە،؛ کەفارەتی سەر پێچیەکەی و غەرامەی نرخی نێچیرەکەی.. دیارە کە بۆچوونی جمهوری شەرعناسان بەهێزترە، بۆیە پەسەندترە وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

بڕگەی دووەم: زەکاتی زەوی بەکرێدراو

جمهوری شەرعناسان و پێشەوای مەزهەبەکان (ئیمامان مالیك و شافعی و ئەحمەدو دوو هاوڕێکەی ئیمامی ئەبوحەنیفە؛ ئەبویوسف و محمدی کوڕی حەسەن) و غەیری ئەمانیش بۆچوونیان وایە کە زەکات لەسەر ئەو کەسەیە کە زەوییەکەی بەکرێگرتووە، کەچی ئیمامی ئەبوحەنیفە رەحمەتی خوای لێبێت بەتەنها دەفەرموێ زەکاتەکە لەسەر خاوەن زەویەکەیە، دەفەرموێ: چونکە زەکاتەکە مافەو لەسەر زەویە. جمهوریش دەفەرموون مافە لەسەر کابرا، کە زەویەکەی بەکرێگرتووەو چاندوێتی و دانەوێڵەیەکی زۆری بەرهەمهێناوە، کە گەیشتۆتە بڕی نیصاب، چۆن زەکات لەسەر ئەم نییە؟!.[2]

---

١ مجموع الفتاوى ٢٥/٥٥.

٢ بداية المجتهد ١/٢٣٩.

پێم وایە بەڵگە نەوویستە کە رای جمهوری پەسەندترە.. کابرای کرێچی دوای ئەوەی مافی خاوەن زەویەکە دەدات، سامانەکەی حسابدەکات، ئەگەر گەیشتەوە نیصاب زەکاتەکەیدەدات.

بۆ نموونە: کابرایەك زەوییەکی چاندنی بەکرێگرتووە، ساڵی بەهەزاریۆرۆ، دانەوێڵەی زەویەکەی بایی سێهەزار یۆرۆ دەرچووە، کرێ زەویەکەی لێداوەو ماوەتەوە دووهەزار یۆرۆ، کەوابوو زەکاتی لەسەرنییە.. ئەگەر بایی شەشهەزار یۆرۆی بەرهەمهێناو کرێکەی لێدەرکرد و پێنجهەزار یۆرۆی مایەوە، زەکاتەکەی حسێبدەکات، ئەگەر هەزاریۆرۆ بوو، ئەوە داوێتی (کرێکە کەوتۆتەبری) ئەگەر کەمتربوو زەکاتی لەسەرنییە، ئەگەر زیاتربوو تەکمیلەکەیدەدات.

ئەمما خاوەنزەویەکە، ئەوە پارەیەکەو بۆیهاتووە. وەکو بەشێك لە مەعاش، یان کاسبی دوکان، یان رێگایتر، دەیخاتەسەر سامانەکانیتری، ئەگەر گەیشتنە نیصاب، زەکاتی ئاسایی لێدەدات وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

باسی شەشەم

زەکاتی کاڵای بازاڕ (زكاة عروض التجارة)

کاڵا: کەلوپەلوشمەکی کڕین و فرۆشتنە.. مەبەست لە کاڵای بازاڕ هەموو شتێکە کە لە بازاڕدا دەفرۆشرێت، جگە لە زێڕو زیوو، وەکو خۆراك و پۆشاك و بەرهەم و خشڵ و خانوو ئاژەڵ و.. هتد.. لە دەرزیەکەوە تا پیترۆل.. یان وەکو ووتوویانە (هەموو شتێکە کە بە ئومێدی قازانج دەفرۆشرێت).

ئەم کاڵایە، سامانە، پارەیە، گەشەونەشونمادەکات، زیاددەبێت. بۆیە زەکاتی لێدەکەوێت، ئەو کەسەی دووکاندارە، یان پێشانگای فرۆشتنی سەیارەی هەیە، یان بازرگانی قوماشە، هەموویان لە بازاڕدا خاوەن ئیعتیبارن، چونکە بەخاوەن پارە دەناسرێن، ئەگەرچی پارەشیان پێنەبێت، چونکە سامانەکەیان پارەیە.. ئەمە پێناسەو رای جمهوری کۆن و نوێی شەرعناسانە، بەڵام سەیرە کە ئیمامێکی وەکو ئیبنوحەزم دەفەرموێ زەکاتی لەسەر نییە.. لەویش سەیرتر صديق حسن خان و شێخی ئەلبانین رەحمەتی خوایان لێ بێت کە لەم سەردەمەدا ژیاون و وا نابینن زەکات لە بازرگانی بکەوێت!! لە کاتێکدا ئێستا ووڵات دەبینیت لەسەر بازرگانی وەستاوە! چۆن کابرایەك ئێستا لە کوردستاندا وەکالەتی ئەلیکترۆناتی چەندین کۆمپانیای نێودەوڵەتی هەیە، یان کۆمپانیای دروستکردنی خانووی هەیە، کە قازانجی ساڵانەی بە ملیۆنان دۆلار حسێبدەکرێت، زەکاتی لەسەر نییە؟ کابرا لە سلێمانی کۆمپانیای نەوتدەرهێنان و فرۆشتنی هەیە، چۆن زەکاتی لەسەرنییە؟ بەڵام لادێییەك دەبێ زەکات لە مێوژەکەی بدات؟!

ئەگەر ئەم بۆچوونە نامۆیە وەرگیرا _خۆ زەکات کە روکنێکی دینەکەیە_ بەرەو نەمان دەچێت. زەکات مافی هەژارانە لە سامانی دەوڵەمەندەکاندا. کێ هەیە ئێستا لە بازرگانی نێودەوڵەتی دەوڵەمەندتر بێت.. دەی چۆن دەشێت هەژارو قەرزارو رێبواری لێقەوماوو موجاهیدو خاوەن پڕۆژەی ئیسلامی کۆمەڵایەتی هەموو لە سامانی ئەم جۆرە دەوڵەمەندانە مەحروومبکرێن؟.

زەکاتی کاڵا لە سەردەمانی یاوەران و تابعینەوە دراوە، کەسیش لە رای خۆیەوە بێبەڵگە فەتواینەداوە، چونکە لەسەری ناکۆکنەبوون،[1] هەر ناکۆکییەکیان لە ناودابوایە _وەکو باسەکانیتری شەرعناسی_ حەتمەن بۆچوونە جیاوازەکان بەبەڵگەکانیانەوە موناقەشەدەکران و تۆماردەکران و تابعین دەیانگواستەوە بۆ دوای خۆیان، لەبەر ئەوەی زەکاتی کاڵا بۆتە بەڵگەنەویستێك لایان. ئیمامی ئیبنولمونزیر _کە بەنەقڵ کردنی کۆڕا (ئیجماع)ی شەرعناسان بە ناو بانگەو کتێبی (الاجماع)ی لەسەر ئەوە نووسیووە_ دەفەرموێ: (ئەهلی زانستی شەرعیی لەسەر ئەوە کۆن کە زەکاتی کاڵا لە نرخەکەی دەدرێت).[2]

بڕگەی یەکەم: حوکمی شەرعی زەکاتی کاڵا

هەر چەندە زۆرینەی زۆری شەرعناسان لەوەدا ناکۆك نین کە کاڵای بازاڕیی زەکاتی لەسەرە، بەڵام لەبەر ئەوەی چەند پێشەواو شەرعناسێکی ئوممەت وای بۆچوون کە

---

١ مجموع الفتاوى ٢٤/٢٥.

٢ حسن أيوب: الزكاة في الاسلام ل٤٥.

زەكات لەكاڵادانییە، بۆیە هەر دەبێت بڵێین شەرعناسان لەم مەسەلەیەدا دوو بۆچوونیان هەیە:[1]

<u>یەكەم: كاڵا زەكاتی لەسەرە</u>: ئەمە بۆچوونی شەرعناسانی ئوممەتەو هەندێك لە زانایان فەرموویانە كۆڕا (ئیجماع)ی یاوەران و تابعینی لەسەرە. بەڵگەی ئەم بەڕێزانە لە قورئان و فەرموودەو كۆڕا (ئیجماع)دایە.

<u>١- بەڵگە لە قورئاندا</u>: خوای گەورە دەفەرموێ: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَنفِقُواْ مِن طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُم مِّنَ الأَرْضِ)البقرة/٢٦٧ واتە: ئەی ئەو كەسانەی باوەڕتانهێناوە لەو پاك و حەڵاڵەی پەیداتانكردووە، هەروەها لەوەش كە ئێمە لە زەوییەوە بۆمان بەرهەمهێناون، ببەخشن.. زەكاتەكەیدەركەن.

ئیمامی بوخاری ڕەحمەتی خوای لێبێت لە سەحیحەكەی خۆیدا (كتاب الزَّكَاة/ باب صدقة الكسب والتجارة)دا مانای (مَا كَسَبْتُمْ)ی بە بازرگانی لێكداوەتەوە هەروەها موفەسیرانیش.[2]

<u>٢- بەڵگە لە فەرموودەدا</u>: سەمورە (یان سومرە)[3]ی كوڕی جوندوب دەفەرموێ: (كَانَ رَسُولُ اَللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُنَا: أَنْ نُخْرِجَ اَلصَّدَقَةَ مِنَ اَلَّذِي نَعُدُّهُ لِلْبَيْعِ).[4] واتە:

١لە (فقه الزكاه ١/٣٤٠)ی شێخ یوسف قەرەزاویدا بە تەفسیل باسكراوە.

٢تەفسیری طەبەری ٥/٥٥٥ وتەفسیری (احكام القران) ی ئیبنولعەرەبی ١/٢٥٣ و تەفسیرەكانیتریش. ئیمامی شەوكانی دەفەرموێ: (من جيد ما كسبتم و مختاره. كذا قال الجمهور) فتح القدير ١/٢٨٢.

٣ئیمامی نەوەوی دەفەرموێ (سومرە)، شێخی ئەلبانی دەفەرموێ: (سەمورە) چونكە عەرەبی دەنوسرێت ، سمرە).

٤ئەبوداوود ١٥٦٢ ئەلبانی لە الارواء ٨٢٧ دا دەفەرموێ زەعیفە.

پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمانی پێدەداین کە زەکات لەو شتانە دەرکەین کە بۆ فرۆشتنەوەمان ئامادەدەکردن.

هەروەها فەرموودەکەی لای ئەبوذەر خوا لێی رازی بێت کە (مەرفوع)ەو دەفەرموێ: (فِي الإِبِلِ صَدَقَتُهَا، وَفِي الْغَنَمِ صَدَقَتُهَا، وَفِي الْبَزِّ صَدَقَتُهُ).[1] واتە: حوشتر زەکاتی خۆی هەیە، حوشتر زەکاتی خۆی هەیە، مەڕیش زەکاتی خۆی هەیە. واتە پارچە قوماش (کوتاڵ)بێت یان کرا بێت بە پۆشاك و پێداوویستیتر.. هەندێکیتر فەرموویانە قاپ و قاچاخ و کەلوپەلی پێداوویستی ماڵیش دەگرێتەوە..[2] واتە: فێریان کە کە زەکاتێك لە سامانەکانیانداهەیە کە گومانی تێدانیە. کاڵای بازاڕیش سامانی خەڵکیە.

ئەگەر لە کابرایەك بپرسیت ئەوە بۆچی خەریکی فرۆشتنی فلان شتیت؟ دەڵێ: کاسبیەکی باشەو پارەیەکی باشم لێی دەستدەکەوێت.. یەعنی کاڵای فرۆشتنەکەی پارەیە.

- ئەبوهورەیرە خوا لێی رازی بێت ئەو ریوایەتە دەگێڕێتەوە کە موناقەشە کەوتەنێوان یاوەرانەوە لەسەر ئەوەی کە خالیدی کوڕی وەلید خوا لێی رازی بێت قەڵغان و کەلوپەلەکانی جەنگکردنی _کە موڵکی خۆی بوون_ گەنجینە (خەزن) کردبوو، یاوەران دەیانفەرموو بۆچی زەکاتی لێنادات؟! کەوابوو ئەوە بەڵگەیە کەلوپەل مادام کڕین و فرۆشتن دەیگرێتەوەو دانراوە، زەکاتی لێدەکەوێت. ئەم موناقەشەیان بەردەوام بوو، تا پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ناوکۆییکردن و فەرمووی: (وَأَمَّا خَالِدٌ فَإِنَّكُمْ

١ئەحمەد ١٧٩/٥ بەیهەقی ١٤٧/٤ ئەلبانی لە (سلسلة الاحاديث الضعيفة ژ ١١٧٨) دا دەفەرموێ: زەعیفە.

٢صحيح فقه السنة ٥٣/٢.

تَظْلِمُونَ خَالِدًا قَدِ احْتَبَسَ أَدْرَاعَهُ وَأَعْتَادَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ).[1] واته: بەڵام ئەوەی خالید... بەڕاستی ئیوە زوڵم لە خالید دەکەن، چونکە بەتەئکید ئەو قەڵغانەکانی داناوە، تا لە پێناوی خوادا بەکاریبهێنێت، لە جیهاددا، نەك دایبنابێت پاشەکەوتی بکات. کە لەم حاڵەتەی دووەمدا دەبوو زەکاتی لێبدات.

٣-ڕەفتاری یاوەران و تابعین (سەلەف):

١- قاری ئیبنوعەبد خوا لێی رازی بێت دەفەرموێ: لە زەمانی عومەری کوڕی خەطتابدا بەرپرسی بەیتولمال بووم، کە دەیوویست مووچەبدات، سامانی بازرگانەکانی هەژماردکرد، ئەوەی لەبەر دەستیاندابوایەو ئەوی لە شوێنێ بوایە، ئەوی حازربووایەو ئەوی قەرزبووایە، پاشان زەکاتەکەی لە هەموو فرۆشیارە ئامادەو غائیبەکان لە سامانەکانی بەردەستیان، وەردەگرت.[2]

٢- ئیبنوعومەر خوا لێیان رازی بێت دەفەرموێ: (لَيْسَ فِي العُرُوضِ زَكَاةٌ إِلَّا مَا كَانَ لِلتِّجَارَةِ).[3] واتە: زەکات لە کەلوپەلدا نییە، مەگەر بۆ کاسبی پێوەکردن و بازرگانی دانرابێت.

١بوخاری ١٤٦٨ موسلیم ١٦٤٠.

٢المُحَلّى ٢٣٤/٥ . شێخی ئەلبانی رحمەالله دەفەرموێ: بەڵام ئیبنوحەزم رحمەالله تەئویلیکردووە. بڕوانە: (الاختيارات الفقهية للامام الالباني ل:٢٠٥)

٣ئیمامی شافیعی رحمەالله لە کتێبی: (الام ٦٨/٢) بە سەحیحیشی داناوە. هەروەها ئیبنو ئەبی شەیبە لە: المصنف ٤٠٦/٢، عبدالرزاق لە: المصنف ٩٧/٤، بەیهەقی لە: السنن الكبرى ١٤٧/٤. ئیمامی ئیبنوحەزم لە: (المحلى ٤٠/٤) و ئیمامی نەوەوی لە: (المجموع ٦/٥)دا بە سەحیحیان داناوە.

٣- ئیبنوعەبباس خوا لێیان رازی بێت دەفەرموێ: (لاَ بَأْسَ بِالتَربُص حَتَّى يَبِيعُ وَالزَّكَاةُ وَاجِبَةٌ فِيهِ).[١] واتە: قەیدی چییە ئەگەر چاوەڕوان بکرێت تا دەفرۆشرێت، خۆ زەکات لێدانەکەی فەرزە.

٤- عەتائی کوڕی ئەبورەباح (قوتابی ئیبنوعەبباس خوا لێیان رازی بێت) دەیفەرموو: (مرواری زەکاتی لەسەر نییە، هەروەها یاقوتو زوبەرجەدو نقێم و کاڵاو هەر شتێکیتر کە بۆ فرۆشتنەوەو کاسبی و بازرگانی دانەنرابێت، هەر کامێکیان بۆ کاسبی پێوەکردن دانرا، دەبێ کاتی فرۆشتنەوەی هەشتیەکی (١/٨) بکرێت بە زەکات).[٢]

٥- عومەری کوڕی عبدالعەزیز نامەی بۆ (زریق)ی والی نووسی (ئەو موسوڵمانانەی لە لاتن سەیری کاڵاکانیان بکە، هەر سامانێکیان بۆ کاسبیکردن دانابوو زەکاتەکەی وەرگرە، لەهەر چل دینار دینارێك[٣].

هیچ بۆچوونێکی پێچەوانەی رەفتارەکەی سەیدنا عومەرو بۆچوونی ئیبنوعومەر و ئیبنوعەبباس لە یاوەران خوا لێیان رازی بێت و لە تابیعینەوە نەقڵ نەبووە، هەر بەو بۆچوونەش رەفتارکراوە.. نابینیت عومەری کوڕی عبدالعزیز رەحمەتی خوای لێبێت کە ساڵی (٩٩ك)ی بوو بە خەلیفە هەروای رەفتارکردووە لەگەڵ سامانی بازرگانە موسوڵمانەکانی دەوڵەتەکەدا، لە هەرشوێنێك بووبن .. ئەمە جگە لە رێکەوتنی شەرعناسان لەسەر فەرزبوونی زەکات لە سامانی کاسبی پێوەکردن بە هەموو جۆرێکیەوە.

١الاموال ل٨٨٢، المُحَلّى ٤٣٤/٥ بە صەحیح ناساندوویانە.

٢عبدالرزاق ٧٠٦١ ، ئیبنوئەبی شەیبە ١٤٤/٣ صەحیحە. بڕوانە: صَحِيحُ فِقْهُ السُنَةَ ٥٤/٢.

٣ئیمامی مالیک لە: الموطأ ٥٩٤، ئیمامی شافیعی لە الأم ٦٨/٢. صەحیحە. بڕوانە: صَحِيحُ فِقْهُ السُنَةَ ٥٤/٢.

ئیبنولمونزیرو ئەبوعوبەید کۆڕا (ئیجماع)ی زانایان و شەرعناسانیان لەسەر ئەوە نەقڵکردووە.. ئەبوعوبەید بە نەزانراویی و نەناساندن دەفەرموێ: (ئەمما ئەو قەولەیتر(کە دەڵێ زەکاتی لێنادرێت) ئەوە لای ئێمە بۆچوونی زانایان نییە).

٤- لێکچواندن و بەراووردکردن(قیاس): ئەو کاڵاو کەلوپەلانەی کاسبیان پێوەدەکرێت، مەبەست لێیان پارە پەیداکردن و زۆرکردن و گەشەونەشونمای کاسبییەکەیە (بە زۆر کڕین و فرۆشتنی کاڵاکان) ئەمەش هیچ جیاوازییەکی نییە لەگەڵ هەبوون و زیادکردنی سامانەکانیتری زەکات، وەکو: زێڕو زیوو پارە، یان ئاژەڵ، یان چاندن و بەروبووم.

٥- لە پێناسەو ئیعتیباردا: لە هەر لایەنێکەوە بڕوانیتە کاڵای کاسبی، هەر بەنرخی پارەکە حسێبدەکرێتەوە، چونکە لە دابونەریتی هەموو گەلانی سەردەمدا، لە هەموو بازاڕێکدا کاڵا پارەیە.. جیاوازی چییە لە نێوانی درهەم و دیناری کۆن یان پارچە زێڕو زیووی کۆن و کاڵای سەردەم؟ خۆ داگیرکردنی ووڵاتان لەم سەردەمەدا بۆ بەهارات و نەوت و ئەڵماسە!! وا خەریکە یۆرانیۆمیش دەبێتە هۆکار.. هەموو کاڵایەك دەشێت بکرێتە سامانی زەکات چ بە خۆی چ بەنرخەکەی.. ئەگەر زەکات لەسەر کاڵا نەبێت وەکو شێخ محمد رەشید رەزای رەحمەتی دەفەرموێ: (هەموو دەوڵەمەندەکان دەتوانن پارەی خۆیان بخەنە بازرگانی کاڵاوە.. کە ساڵ بەسەریاندا دێتەوە نیصابیان نامێنێت زەکاتی لێبدەن)!.[1]

ئەمە بەڕاستیی ئیلغاکردنەوەی روکنی زەکاتە.. ئەمە زەلکاوی خۆش گەشەی پێکوڕەی سەرمایەدارییە.. خۆرۆژئاواش ئەمەی لە (حاکم و مەحکوم)ی ووڵاتانی ئێمە دەوێت.!!!

---

١ محمد رشید رضا: تفسیر المنار ١٠/٥٩٠.

- ئەگەر لاكۆڵانی وا بۆخۆدزینەوەی دەوڵەمەندەكان بكرێتەوە، جاخۆ نەك پاڵفتەنابن ،بەڵكو دڵیان ئەوەندەیتر رەشدەبێت، دوو ئەوەندەیتر چاوچنۆك و پیسكەو چروك دەردەچن. مەگەر زەكاتدان بۆ پاڵفتەی دەروون و رەوشت و سامان و كۆمەڵگەی موسوڵمان نییە؟!.. پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەیزانی رۆژانە چ چڵك و ژەنگێك دەروون و رەوشتی كاسبكاران و بازرگانان دادەپۆشێت، بۆیە داوای لێ دەكردن كە _وەكو كاری مزگەرێتیی، بەڵام بە زەكات و خێروخێرات_ دڵییان سپیبكەنەوە. دەیفەرموو: (يَا مَعْشَرَ التُّجَّارِ إِنَّ الْبَيْعَ يَحْضُرُهُ اللَّغْوُ وَالْحَلِفُ فَشُوبُوهُ بِالصَّدَقَةِ).[1] واتە: هۆ دەستە بازرگان و كاسبكارانی بازاڕ؛ شتفرۆشتن هەمیشە سوێندو قسەی بێجێی تێدەكەوێت، بۆیە پێویستە بەزەكات و خێركردن، پاكژییبكەنەوە.[2]

دووەم: كاڵا زەكاتی لەسەر نییە: ئەمەش بۆچوونی ئیمامی ئیبنوحەزمە و لەم سەردەمەشدا ئیمامی شەوكانی قوتابیەكەی صدیق حسن خان و پاشان شێخی ئەلبانی رحمهم الله وای بۆچوون، كە كاڵای بازرگانی زەكاتی لێناكەوێت بەڵگەشیان ئەمانەیە:

١- فەرموودەی: (لَيْسَ عَلَى اَلْمُسْلِمِ فِي عَبْدِهِ وَلَا فِي فَرَسِهِ صَدَقَةٌ).[3] واتە: زەكات لەسەر كۆیلەو ئەسپی موسوڵمان نیە.. جمهوریش ئەم ئیستیدلالەیان بەهەڵەداناوەو

١ئەبوداوود ٣٣٢٦، ترمذي ١٢٠٨، نەسائی ٣٧٩٧، ئیبنو ماجە ٢١٤٥، ئەحمەد ٢٨٠/٤. شێخی ئەلبانی رحمەالله لە: (صحیح ابن ماجه ٢١٤٥)دا بە سەحیحی داناوە.

٢هەموو كتێبی شەرعناسیی مەزهەبەكان موناقەشەی ئەم باسەیان بە تەفسیل كردووەو رەدیان لە ئیمامی ئیبنوحەزمی رەحمەتی داوەتەوە، بەڵام بە تایبەت و دووردرێژیی: ابن المنذر لە: الاجماع ل١٤، ابوعبید لە: الاموال ل٤٢٩ ئیمامی نەووی لە: المجموع ٤٧/٦، ابن رشد لە: بدایه المجتهد ٢٥٤/١، ابن ابی شیبه لە: المصنف ٣٦/٣-٤٤.

٣بوخاری ١٤٦٤ موسلیم ٦٢٨.

فەرموویانە کە زەکات لە کۆیلەدا نییە، چونکە کۆیلە کە خزمەت بە خاوەنەکەی دەکات و ئەسپەکەش بۆ سواریی خۆیەتی، ئەمانە پێداوویستین.

٢- ئەسڵ ئەوەیە کە سامانی موسوڵمان حەرامەو ناشێت بەبێبەڵگەی شەرعی، هیچی لێبسەنرێت.. جمهور دەفەرموون ئەمە لە کاتێکدایە کە بەڵگەمان بەدەستەوە نەبێت، دەی خۆیاوەران و تابیعین ئەم زەکاتەیان لەم سامانە وەرگرتووە.

٣- قەیسی کوڕی ئەبوغەرەزە دەفەرمویّ: (خَرَجَ إِلَيْنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ نَبِيعُ الرَّقِيقَ، نُسَمَّى السَّمَاسِرَةَ فَقَالَ: يَا مَعْشَرَ التُّجَّارِ، إِنَّ بَيْعَكُمْ هَذَا يُخَالِطُهُ لَغْوٌ، أَوْ حَلِفٌ، فَشُوبُوهُ بِصَدَقَةٍ، أَوْ بِشَيْءٍ مِنْ صَدَقَةٍ).[1] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تەشریفی هێنایە لامان، ئێمە کۆیلەمان دەفرۆشت، پێیان دەوتین سەماسیرە (دەڵاڵ)، فەرمووی هۆ دەستەی بازرگان، ئەم کاری فرۆشتنەتان قسەی بێجێ و سوێندخواردنی تێدەکەوێت، بەزەکات و خێر، یان بەشتێك لە زەکات و خێرکردن پاڵفتەی کەنەوە.

ئیبنوحەزم رەحمەتی خوای لێبێت دەفەرموێ: ئەمە زەکات و خێرێکی فەرزکراوی نادیاریکراوە، بۆیە هەر چۆرە بڕێکی لێبکەن بەخێر بەسە بۆ پاڵفتەکردنی کاسبیەکەیان.[2]

---

١ ئەبوداوود ٣٣٢٦، نەسائی ٣٨٠٠، ترمذي ١٢٠٨، ئیبنوماجە ٢١٤٥، ئەحمەد ١٥٧٠٢، صەحیحە: صحيح فقه السنة ٢/٥٦. شێخ شوعەیبی ئەرنائووطی کە قوتابی ئەلبانی بوو، هەروەها عەللامە ئەحمەد شاکر کە هاوشانی شێخی ئەلبانی بوو رحمهم الله دەفەرموون: بە پێی مەرجەکانی بوخاری و موسلیمەو سەحیحە.

٢المُحَلّى ٥/٢٣٣.

پێم وایە بۆچوونی جمهور پەسەندترە و یاسای دەوڵەتی ئیسلامی لەسەر دادەمەزرێت وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

بڕگەی دووەم: مەرجی زەکاتی کاڵا و نیصاب و چۆنیەتی دەرکردنی زەکاتەکەی

*** مەرجەکانی زەکاتی کاڵا:** ئەو کاڵایەی سامانی کاسبیکردنەو زەکاتی لێدەدرێت ئەمانە مەرجەکانین:

١- جۆرێك نەبێت لەوانەی کە لە ئەسڵدا زەکاتیان لەسەرە وەکو زێڕو ئاژەڵ.. چونکە ناشێت دوو زەکات لە یەکجۆر سامان دەرکرێت.. زەکاتی ئەو جۆرە سامانە لە خودی سامانەکەیە.. کابرا کە چل سەرمەڕی هەیە مەڕێکی زەکات لێدەدات، بەڵام ئەو کەسەی جەڵەبکرە (کاسبی بەکڕین و فرۆشتنی مەڕو ماڵاتەوە دەکات) ئەگەر ٣٩ سەر مەڕی بۆ کاسبیکردن هەبوو دەبێ زەکاتی لێبدات چونکە سەرمایەی مەڕەکان دوو ئەوەندەی بڕی پارەن[١] کە نرخی ٨٥ گرام زێڕی عەیارە ٢٤ە.

٢- بایی ئەوەندە ببێت کە ٨٥گرام زێڕی پێ بکرێت.

٣- ساڵی بەسەردا تێپەڕ ببێت.

*** بڕی نیصاب کەی لە نرخی کاڵادا هەژماردەکرێت؟** سێ بۆچوون وەڵامێتی:

یەکەم: کۆتایی ساڵی تێپەڕیوو بەسەر هەبوونییدا، ئەوە بۆچوونی ئیمامی مالیك و ئیمامی شافیعیە.

١مەبەست لە ئێستای باشوری کوردستانە.

دووەم: لەهەر کاتێکی ساڵەکەدا بێت، مادام بڕی نیصاب کەمینەکردووە، ئەگەر کەمیکرد ساڵەکە دەپسێت و دیسان لە سەرەتاوە هەژمارد دەکرێتەوە. ئەمەش رای زۆرینەی شەرعناسانە.

سێیەم: یان لە سەرەتای ساڵەکەیدا، یان لە کۆتاییەکەیدا، لەناوەندیدا نابێت، ئەوەش بۆچوونی ئیمامی ئەبوحەنیفەیە. پێم وایە رای ئیمامی مالیک و ئیمامی شافیعی پەسەندتر بێت، چونکە لەم سەردەمەدا کەم کاسبی هەیە نرخی کاڵاکەی لە ساڵێکدا نەگۆڕ بمێنێتەوە، بۆیە کە ساڵ بەسەر هەبوونی نیصابی کاڵاکەدا هاتەوە، زەکاتی لێدەرکات. والله اعلم.

*** کاسبکار چۆن بڕی نیصاب وزەکاتەکەی حسێبدەکات؟:**

که کاتی زەکاتدانی هات (وەك ئەوەی راهاتبێت لە رەمەزاندا بیدات، یان لە تێپەڕ بوونی ساڵەکەیدا) کابرای کاسبکار یان بازرگان، یان خاوەن کاڵاکە پارەی هەموو جۆرە کاڵاکانی کۆدەکاتەوە:

١- سەرمایەو قازانج و پارەدانراوەکەی و نرخی کاڵاکەی (هەرچی هەیەتی).

٢- ئەو قەرزانەی کە ئومێدی زۆرە بۆی بهێننەوە، چونکە موڵکی خۆیەتی و هەیەتی.

نرخی هەر هەمووی حسێبدەکات.. پاشان ئەگەر قەرزاربوو، قەرزەکەی لێدەردەکات، لەوەی کە دەمێنێتەوە، ئەگەر بڕی نیصاب بوو، زەکاتەکەی دەردەکات، کە چلیەکە (٥ر٢٪) بە پێی نرخی ئەو رۆژەی بازاڕ کە دەیفرۆشنەوە، نەك نرخی کڕینەکەی.. هەموو ساڵێك ئاوا زەکاتی حێسبدەکات. ئەمە بۆچوونی زۆرینەی شەرعناسانە. منیش پێم پەسەندە وابکات، چونکە حسێبکردنی ساڵانەی ئاسانترە والله اعلم.

<u>* ئایا بڕی زەکاتەکە لە کاڵاکە دەردەکات یان لە نرخی؟:</u>

جمهوری شەرعناسان دەفەرموون لە نرخەکەی، نەك لە کاڵاکە، چونکە نرخەکە ئیعتیباری هەیە، ئیمامی ئەبوحەنیفە و ئیمامی شافیعی دەفەرموون، کابرای خاوەن زەکات سەرپشکە لە کامیان زەکاتدەدات[1] ئیمامی ئیبنوتەیمییە دەفەرمویٚ: بەرژەوەندی زەکاتوەرگر رەچاودەکرێت.[2]

<u>پێم وایە لە بەرژەوەندی وەرگرە کە بە پارەی زەکات وەرگرێت وەك لە کاڵا</u>. رێبوارێکی موحتاج چی لە پۆشاکی منداڵان بکات، خۆ هەر دەبیٚ بیفرۆشێتەوە.. یان موجاهیدێك چی لەکارتۆنێك بازنەو موتوموورو بکات؟! یان بێوەژنێك چی لە پارچەی ئیحتیاتی سەیارە بکات؟ سەدان نموونەیتری وای دوورلەیەکتریی هەیە.. کاڵاکە بە خاوەنەکەی ئاسان دەفرۆشرێتەوە، بەڵام بە هەژاری موحتاج زەحمەتترە و لەوانەشە گومانی دزینیشی لیٚ بکرێت.!!

١البدائع ٢١/٢ المغني ٣١/٣.

٢مَجْمُوع الفَتَاوَىٰ ٨٠/٢٥.

باسی حەوتەم

زەکاتی گەنجینەی دۆزراوەی ناو زەوی (الرِّكَازُ)

مەبەست لە دۆزینەوە، نەزانینی خاوەنێتی کە لە کۆندا بووە.

گەنجینە: مەبەست لە خەزنکراوە، پارە بێت یان زێڕو شتیتر.

ناوزەوی: مەبەست لەوەیە کە کاتی خۆی (دفن)کراوە بۆ شاردنەوەی، یان هەر لەگەڵ وێرانبوونی شوێنەکەدا بنگڵکەوتووە.. ئەمانە لە شەرعدا ناویان (الرِّكَاز)ە.

دەشێت کانزای بن زەوی بێت؛ وەکو زێڕو ئاسن و فۆسفات و نەوت و .. هتد کە (معدن)ن.

ئێمە ئێستا باس لە سامانی دۆزراوەی ژێرزەوی دەکەین، نەك کانزا (المعدن)، کە لای جمهوری شەرعناسان دووشتی جیاوازن. لە راستییشدا وان. ئیمامی ئەبوحەنیفە پێی وایە هەردووکیان یەك شتن و یەك پێناسەو حوکمیان هەیە.. پێشم وانییە وا بێت، چونکە کۆپەڵە زێڕو زیوێك لە قەڵایەکی کۆندا دەدۆزرێتەوە، کەی وەکو بیری نەوت و سەرچاوەی یۆرانیۆمە[1] کە سەدان بۆمبای ئەتۆمی لێ دروست دەکرێت.

---

[1] یۆرانیۆم ماددەیەکی زۆر دژوارە کە ئێستا لە چەکی گەورەی وەکو ئەتۆم و سارووخ و تەنانەت لە فیشەکیشدا بەکاردێت. گەردیلەیەکی یۆرانیۆم کە لە گوللەیەکدا بەکار هاتبێت (١٤٩ سەدوچلونۆ) ملێون ساڵی دەوێت تا ئاسەواری خراپی نامێنێت!! ئیحتیلالی ئەمریکایی و ئیسرائیلی لە بۆمبای بچوك و فیشەکی چەکی سووکیشدا بەکاری دەهێنن!.

له فەرموودەی پێغەمبەری خواشدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به دوو شتی جیاواز هاتوون، وەك دەفەرموێ: (...وَالْمَعْدِنُ جُبَارٌ، وَفِي الرِّكَازِ الْخُمُسُ).[1] واته: كانزا؛ بۆ دەرهێنانی رەنجی دەوێ و زەكاتی گەنجینەی دۆزراوەش، پێنجیەكێتی (١/٥).

بڕگەی یەكەم: ئەوكەسەی گەنجینەیەكی ژێرزەوی دەدۆزیتەوە

ئەمه له پێنج حاڵەت تێناپەڕێت:

<u>١- له زەویەكدا دۆزیوێتیەوە، كه موڵكی كەس نییه</u>: ئەمه چوار دانه له پێنجیەكی (٤/٥)ی بۆ خۆیەتی و پێنجیەك (١/٥)ەكەی دەداته بەیتولمال.. عەمری كوڕی شوعەیب له باوكیەوە و ئەویش له باپیریەوە خوا لێیان رازی بێت گێڕاوێتیەوە كه گەنجینەیەكی له كەلاوەیەكی زەمانی جاهیلییدا دۆزیەوە، چووە خزمەتی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تا بزانێت حوكمی چییه؟ پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پێی فەرموو: (: إِنْ وَجَدْتَهُ فِي قَرْيَةٍ مَسْكُونَةٍ، أَوْ سَبِيلٍ مِيتَاءٍ فَعَرِّفْهُ، وَإِنْ وَجَدْتَهُ فِي خَرِبَةٍ جَاهِلِيَّةٍ، أَوْ فِي قَرْيَةٍ غَيْرِ مَسْكُونَةٍ فَفِيهِ وَفِي الرِّكَازُ الْخُمْسُ).[2] واته: ئەگەر لەگوندێكدا دۆزیوتەتەوە كه خەڵكێكی لێ دەژی، یان لەسەرەڕێیەك كه خەڵكی پێدادێت، بڕۆ هاواری بۆ بكه (كه گەنجینەیەكم دۆزیوەتەوە كێ خۆی به خاوەنی دەزانێت بێت و نیشانەكانی هەڵدا تا بیدەمەوە) ئەگەر له كەلاوەیەكی جاهیلییەتدا دۆزیوتەتەوە، یان له گوندێكی چۆڵ، ئەوە زەكاتی لێدەكەوێت؛ پێنجیەك (١/٥)ی ریكازەو بۆ بەیتولماله.

---

[1] بوخاری ١٤٩٩ موسلیم ١٧١٠.

[2] ئەبوداوود ١٧١٠، نەسائی ٢٤٩٤، ترمذی ١٢٨٩، ئیمامی شافعي: المسند ٦٧٣ ئیمامی ئەحمەد ٢٠٧/٢ شێخی ئەلبانی رحمەالله دەفەرموێ: حەسەنە.

٢- له ئاواه‌دانی، یان له‌سه‌ره رێی خه‌ڵکییدا دۆزیوێتیه‌وه: ئه‌وه به پێی فه‌رمووده‌که‌ی پێشوو جاڕی بۆ ده‌دات، هه‌ر که‌س نیشانه‌کانی بۆ هه‌ڵدا، ده‌یداته‌وه پێی، ئه‌گه‌رنا، ئه‌وه مافی خۆیه‌تی.

٣- له زه‌ویوزاری خه‌ڵکێکدا دۆزیوێتییه‌وه: شه‌رعناسان له حوکمییدا سێ بۆچوونیان هه‌یه:[1]

أ- ئه‌وه موڵکی خاوه‌نزه‌ویه‌که‌یه: ئه‌مه‌ش بۆچوونی ئیمامی ئه‌بوحه‌نیفه‌و محمدی کوڕی حه‌سه‌نی قوتابی خۆی و لێکچواندنێکی ئیمامی مالیك و ریوایه‌تێکی ئیمامی ئه‌حمه‌ده.

ب- موڵکی دۆزه‌ره‌وه‌که‌یه. ریوایه‌تێکیتری ئیمامی ئه‌حمه‌ده و ئیمامی ئه‌بو یوسفیش بۆچوونی وایه.

ج- ئه‌گه‌ر خاوه‌نزه‌ویه‌که نیشانه‌کانی بۆهه‌ڵدا، ئه‌وه موڵکی خاوه‌نزه‌ویه‌که خۆیه‌تی، ده‌نا موڵکی دۆزه‌ره‌وه‌که‌یه‌تی، که ده‌بێته یه‌که‌مین خاوه‌نی نوێی. ئه‌مه‌ش بۆچوونی ئیمامی شافیعییه. که پێم وایه په‌سه‌ندتره چونکه بێ کێشه چاره‌سه‌ری کردووه بۆچی ببێته موڵکی خاوه‌ن زه‌ویه‌که که‌گه‌نجینه‌که خۆی هی سه‌رده‌مانی زووه‌و له‌وانه‌یه کاتێك دفن بووبێت که خاوه‌ن زه‌ویه‌که له دایك نه‌بووبێت.

٤- له زه‌ویه‌کدا دۆزیوێتییه‌وه که بووه به موڵکی خۆی:[2] به کڕین یان به پشکه‌میرات، یان به دیاری، دراوێتییه، یان به شێوه‌یتر.. ئه‌مه دوو بۆچوونی له‌سه‌ره:

١المسبوط ٢١٤/٢ فتح القدير ١٨٣/٢ الام ٤١/٢ المجموع ٤١/٦ المغني ٤٩/٣.

٢المسبوط ٢١٢/٢ المدونة ٢٩٠/١ المغني ٤٩/٣ الام ٤٤/٢ المجموع ٤٠/٦.

أ- ئیمامی ئەبوحەنیفەو مالیك دەفەرموون موڵكی خاوەنەكەی پێشووترە، ئیمامی ئەحمەد لایەنگریانە، بە مەرجێك نیشانەكانی هەڵدات.. واتە بیسەلمێنێت كە مافی پێوەیەتی.

ب- ئیمامی شافیعی هەروەكو حاڵەتی پێشوو دەفەرموێ ئەگەر خاوەنی پێشووی زەویەكە یان پێشووتر یان لەویش پێشووتر نیشانیان هەڵدا، ئەوە هی ئەو كەسەیانە. دەنا موڵكی دۆزەرەوەكەیەتی، هەر وەكو دۆزراوەی‌ترە.

<u>٥- لە (دار الحرب) دا دۆزیوێتیەوە:</u>

- ئەگەر چەند كەسێك بوون دۆزیبوویانەوە، ئەوە حوكمی دەسكەوتی جەنگ (غەنیمەت)ە وحوكمیشی هەر حوكمی غەنیمەتە لە دابەشكردنییدا.

- ئەگەر تەنها خۆی دۆزیبوویەوە، ئەوە شەرعناسان تێیدا دوو بۆچوونن.[١]

أ- موڵكی خۆیەتی (دۆزەرەوەكەی). ئەمەش بۆچوونی ئیمام ئەحمەدە، كە دەیچوێنێت بە زەوی مردووی بێخاوەن.

ب- ئەگەر خاوەن زەویەكی بۆ ئاشكرابوو، كە كافرێكی شەڕانییەو زەویەكەی دەپارێزێت، ئەوە حوكمی غەنیمەت وەردەگرێت. ئەگەر وا نەبوو ئەوە حوكمی (ریكاز)ی هەیە (گەنجینەی دۆزراوەی بن زەوی) ئەمەش بۆچوونی سێ پێشەواكەیترە (ئەبوحەنیفەو مالیك و شافیعی) لەگەڵ هەبوونی تەفسیلاتێك لە دیدو بۆچوونیاندا.

*** لە ریكازدا نە نیصاب مەرجە، نە تێپەڕبوونی ساڵێك:**

ئەو كاتەی گەنجینە دفنەكەی ناو زەوی دەدۆزرێتەوە، نرخەكەی هەر چەند بێت، پێنجیەك (١لەسەر٥ی) لێ دەردەكرێت و هەر ئەو كاتەش ئەو بڕەی تێدا فەرزدەبێت.. چونكە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كە فەرمووی (..وَفِي الرِّكَازُ الْخُمْسُ) مُتَّفَقٌ

١المغني ٥٠/٣، المدونة ٢٩١/١، المسبوط ٢١٥/٢، المجموع ٤٠/٦.

عَلَيْهِ واته: پێنج یەك لە ریكاز دەدرێت. نە نیصابی دیاری كردووەو نە تێپەڕبوونی ساڵ. ئەمەش بۆچوونی جمهورە والْحَمْدُ لِلَّهِ.

بڕگەی دووەم: پێنج یەكی ریكاز بەكێ دەدرێت؟

شەرعناسان لەسەر ئەوە رێكن كە هەر كەسێك گەنجینەیەكی بێخاوەنی لە ژێرزەویدا دۆزیەوە، (٤لەسەر٥ی) بۆ خۆی دەبێت، بەڵام لە دابەشكردنی (١لەسەر٥ی) باقییەكەیدا بوون بە خاوەنی دووبۆچوون.[1]

<u>بۆچوونی یەكەم: دەدرێت بەوانەی زەكاتیان پێ دەشێت:</u>

ئەمە بۆچوونی ئیمامی شافیعی و ئیمامی ئەحمەدە كە دەفەرموێ ئەگەر بیدات بە هەژاران لەسەری لادەچێت. بەڵگەیان ئەو ریوایەتەیە كە عبدالله ی كوڕی بیشری خەثعەمی گێڕاوێتیەوە كە كابرایەكی هۆزەكەیان كە ناوی (حەجەمە) بووە لە ناوچەی (جیبانەتو بیشر) لە كوفە، لە دێرێكی كۆندا كوپەڵەیەكی دۆزییەوە، كە چوار هەزاری درهەمی تێدابوو، منیش كوپەڵەم هەڵگرت و چوومە خزمەت عەلی كوڕی ئەبوطالیب، فەرمووی بیكە بە پێنج بەشەوە. منیش كردم. سەیدنا عەلی بەشێكی هەڵگرت و چوار بەشەكەیتری دامەوە.. كە وویستم بڕۆم بانگیكردم فەرمووی: دراوسێی هەژارو دەسكورتت هەیە؟ عەرزمكرد (پێمووت) بەڵێ، فەرمووی دەبگرە، ئەوەش بەسەر ئەواندا دابەشكە[2] واتە: (١لەسەر٥ ەكەی) تەرخانكرد بۆ هەژارو دەستكورتەكان، چونكە حوكمی وەكو حوكمی سامانی زەوی دا.. وەكو بەرهەمی چاندنێك.

١الام ٤٤/٢، المسبوط ٢١٢/٢، المدونة ٢٩٢/١ المغني ٥١/٣.

٢عبدالرزاق ١٧٩ الطحاوي لە شرح المعاني ٣٠٤/٣ بەیهەقی ١٥٧/٤ بە سەنەدێكی زەعیفەوە.

بۆچوونی دووەم: وەکو (فەی) دابەشدەکرێت:

واتە وەکو سامانی کافران کە دەکەوێتە دەست موسوڵمانان بەبێجەنگ. دابەشکردنەکەشی بەسەر ئامادەبوواندایە. ئەمە بۆچوونی ئیمامی ئەبوحەنیفەو مالیك و ڕیوایەتێکی بۆچوونی ئەحمەدە، کە ئیبنوقودامە پشتگیرییکردووە. بەڵگەی ئەمانیش ئەو ڕیوایەتەی شەعبییە ڕەحمەتی خوای لێبێت کە دەفەرموێ: (کابرایەك لە دەرەوەی مەدینە بڕی هەزار دیناری لەژێرزەویدا دۆزیەوە، هێنایە خزمەت عومەری کوڕی خەططاب خوا لێی رازی بێت، سەیدنا عومەر پێنجیەکی لێ هەڵگرت، باقییەکەی دایەوە بە کابرا، ئینجا پێنجیەکەکەی دابەشکرد بەسەر ئەو موسوڵمانانەی لە خزمەتیدا بوون، بەڵام دوایی بڕێکی لێ مایەوە، پرسی کوا خاوەن دینارەکە لەکوێیە؟ کابرا هەستایە سەر پێ، سەیدنا عومەر پێی فەرموو: وەرە باقی پێنجیەکەکە وەرگرە پارەی خۆتە).[1]

دیارە ئەگەر حوکمی وەکو زەکات بوایە باقی (١لەسەر٥ ەکەی) نەدەگەڕاندەوە بۆ کابراو حەتمەن لە دابەشکردنەکەشیدا دەگەڕا بە دوای هەژارتردا، وەکو عادەتی خۆی خوا لێی رازی بێت.

شێخی ئەلبانی ڕەحمەتی خوای لێبێت دەفەرموێ: (بە ڕاستی لە فەرموودەدا لایەنگرێتی هیچ رەفتارێکیانم نەبینیوە، بۆیە پێدەچێت وەکو لە: (احکام الرکاز)دا باسمکردووە، بگەڕێتەوە بەردەست پێشەوا خەلیفەکە، بەرژەوەندی دەوڵەت لە کوێدا بوو لەوێی دادەنێت.. ئەمە بۆچوونی ئەبوعوبەیدە کە لە الأموال دا دەریبڕیووە).[2]

١ ابوعبید الاموال ل٨٧٤ سەنەدی ئەمیشیان زەعیفە .

٢ ئەلبانی: تمام المنة ل٣٧٨.

پێم وایە بۆچوونی شێخی ئەلبانی بە ڕەحمەت بێت پەسەندتر بێت بەتایبەتی لەم سەردەمەدا کە خەزێنەی دەوڵەت (بیت المال) ئەرکی زۆری لەسەرەو ئەو جۆرە سامانانەش شایەنی ئەوێن وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

باسی هەشتەم

زەکاتی کانزای ژێر زەوی

* پێناسەی: کانزا لە بەرامبەر (المعدن)ی عەرەبی دانراوە.

(المعدن) لە (عدن)ەوە هاتووە کە بەمانای شوێنی جێگیربوون و دابین و ستارگرتنە. مەعدەنی شت، واتە: ئەو شوێنەی کە شتەکەی لێیە.

لە زاراوەی شەرعدا کانزا (المعدن) بریتییە لە: هەرچی کەرەستەیەك کە لە ناخی زەویدا دەردەهێنرێت، کە نرخی تایبەتی خۆی هەیە.

کانزا: یان رەقە و دەتوێنرێتەوەو لە ئاگردا خۆش دەکرێت (شتی لێ دروستدەکرێت) وەکو زێڕو زیوو ئاسن و مس و قورقوشم و کۆباڵت و.. هتد، یان شلەمەنییەکی خەستە، وەکو نەوت (پیترۆل) و قیروشتیتر.

*** ئایا کانزا لە حوکمی ریکازدایە؟:**

- بۆچونێکی ئیمامی مالیك و قەولی نوێی ئیمامی شافیعی ئەوەیە کە زەکات لەسەر کانزا نییە، جگە لە زێڕو زیوو..

- جمهوری شەرعناسانی دیکە دەفەرموون زەکات لەسەر هەموو کانزایەکی ژێرزەمین هەیە، وەکو ئاسن و مس قورقوشم و ئەوانیتر، هەر وەکو کە لە زێڕو زیوودا هەیە.. <u>پێم وایە ئەم بۆچوونەشیان پەسەندترە..</u> خۆ نەوتیش هەر لە زەوی دەردەهێنرێت و لە زۆری نرخ و کاریگەریدایە کە لە سەرەتای دۆزینەوەو بەکارهێنانییەوە پێی دەوترێت زێڕی رەش.. ئەمڕۆش دەبینن هەواڵە ئابوورییەکان هەر باسی نرخی زێڕو دراوو نەوت و بۆرسەیە.

له سەردەمانی دواییی سەلەفداو لە کتێبی مەوسوعی شەرعناساندا، ئاماژە بە (نفط)یش دراوە، کە هەر (پیترۆل)ەکەی ئەمڕۆیە..[1] . کوردیش کە ووتویتی (نەوت) وەرگێڕانی (نفط)ە کۆنەکەیە، نەك نەوتی سپی، لەبەر ئەوەشە ئێستا کە کورد دەڵێ: (نرخی نەوت لە بازاڕی جیهاندا بەرزە یان نزمە) مەبەستی (پیترۆل)ە نەك نەوتی سپی..

کەوابوو زۆر لە جێی خۆیدایە کە نەوت لە مەسەلەی حوکمی ڕیکازدا بخرێتەپێش کانزاکانی ترەوەو شانبەشانی زێڕ بێت، نەك تەنانەت زیوییش... چونکە بە گشتیی نەوتیش هەر وا لە ناو حوکمی ئایەتەکەدا کە دەفەرموێ: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَنفِقُواْ مِن طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُم مِّنَ الأَرْضِ) البقرة/٢٦٧ واتە: ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتانهێناوە لەو سامانە پاك و حەڵاڵەی پەیداتانکردووەو لەوەی کە ئێمەش لە زەوییەوە بۆمان خستونەتەدەرەوە، ببەخشن.

* چەند لە کانزا دەدرێت؟:

- ئیمامی ئەبوحەنیفەو یاوەرانی هەروەها ئەبوعوبەیدو هاوڕایانیان دەفەرموون: لە کانزاش وەکو ڕیکاز پێنجیەکی دەدرێت. بەڵام جمهوری شەرعناسان دەفەرموون وەکو زێڕو زیووە. چلیەکی دەدرێت (٥ر٢٪) هۆی ڕاجوێییان ڕاجوێیی پێشتریان لەسەر مانای (ڕیکاز)ە، کە ئایا کانزاکان لەوون یان جودان لێی؟!

هەندێکیتر لە شەرعناسان فەرموویانە: ئەگەر بەرهەمی کانزاکە زۆر زیاتربوو لە ڕەنج و مەسروفی دەرهێنانی، ئەوە دەبێ پێنجیەکی بدرێت، ئەگەر کەمیشبوو چارەکی دەیەکی. واتە (چلیەك ٥ر٢٪).

---

[1] المسبوط ٢/٢٩٥، المدونة ١/٢٩٢، الام ٢/٤٥، المغني ٣/١٥٠.

بڕگەی یەکەم: زەکاتی ریکازو کانزا لە کەرەستەکەیە یان لە نرخەکەی؟:

شەرعناسان بە شێوەیەکی گشتیی لە دەرکردنی زەکاتدا دوو بۆچوونیان هەیە:

١- زەکات لە کەرەستەکە دەدرێت نەك نرخی:

ئەمەش بۆچوونی جمهوری شەرعناسانە (ئیمامان مالیك و شافیعی و ئەحمەد و داود).[1] بەڵگەشیان:

١- شەرع بە دەق وا باسی زەکاتی کردووە، کە بریتییە لە پشکێك لە سامان. بۆیە ناشێت بگۆڕرێت بە پارە.. هەر وەکو کە ناشێت قوربانی _کە لە ئاژەڵ دەکرێت_ نابێت بە پارەیی بیبەخشرێتەوە.

٢- پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لە دیاریکردنی زەکاتی حوشتردا _کە نەگەیشتە ئەوەی بەچکە حوشترێکی لێ بدرێت_ مەڕی دیاریکردووە، نەك پارە.. کە دەفەرموێ: (فَإِنْ لَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ بِنْتُ مَخَاضٍ عَلَى وَجْهِهَا، وَعِنْدَهُ ابْنُ لَبُونٍ فَإِنَّهُ يُقْبَلُ مِنْهُ..).[2] واتە: هەر کەسێك ٢٥حوشتری هەبوو بەچکە حوشترێکی مێینە دەدات، ئەگەر نەیبوو بەچکە حوشترێکی نێرینە.. لەوەش کەمتر بۆ نموونە ٢٤ حوشتر چوار سەر مەڕی زەکات لێ دەدات. ئەم شەرعناسانە دەفەرموون ئەگەر نرخ شیاو بوایە مەڕی دیارینەدەکرد.

٣- هەروەها لە فەرموودەدا کە دەفەرموێ: (تُقْبَلُ مِنْهُ الْحِقَّةُ وَيَجْعَلُ مَعَهَا شَاتَيْنِ أَوْ عِشْرِينَ دِرْهَمًا).[3] لە باسی ئەوەدایە کە کەسێك کە بڕی حوشترەکانی گەیشتۆتە

---

[1] المدونة ٢٥٨/١، المجموع ٤٢٨/٥-٤٢٩، المغني ٥٦٥/٢.

[2] بوخاری ١٤٤٨، نەسائی ٢٤٤٧.

[3] بوخاری ١٤٣٥.

ئەوەی کە (جَذَعَةِ) یەکی وەربگیرێت، واتە بەچکەحوشترێك کە چوارساڵی تەواوکردووە و پێی ناوەتە ساڵی پێنجەمی تەمەنییەوە، بەڵام ئەم بەچکە حوشترەی نەبوو، دەشێت (حِقَّة) یەك بدات کە بەچکە حوشترێکی مێینەیە، کە سێ ساڵی تەمەنی تەواوکردووەو چۆتە ساڵی چوارەمییەوە. ئەمەو دوومەڕ. ئەگەر نەیبوو بیست درهەم دەدات (کە نرخی دوومەڕ بووە لەو سەردەمەدا). کەوابوو لە زەکاتی حوشتردا دەبوو هەر حوشتر بدات، یان مەڕ، ئەگەر نەیبوو بیست درهەم. ئەگەر پارە لە بری بکەوتایە، هەر لەسەرەتاوە فەرقەکەی بە پارە دیاریدەکرد، نەك بە دوومەڕو ئەگەر نەیبوو بیست درهەم.

٤- پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سەرفترەی بە پارە دیاری نەدەکرد بەڵکو (أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَضَ زَكَاةَ الْفِطْرِ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ، أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ).[١] واتە: سەرفترەی بە یەك صاع لە خورما یان یەك صاع لە جۆ دیاری دەکرد. کەوابوو ئەگەر پارە لە بری بکەوتایە بڕی پارەی دهیفەرموو.

٥- پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بە موعاذی فەرموو خوا لێی رازی بێت کە ناردی بۆ یەمەن (خُذِ الْحَبَّ مِنَ الْحَبِّ وَالشَّاةَ مِنَ الْغَنَمِ وَالْبَعِيرَ مِنَ الإِبِلِ وَالْبَقَرَةَ مِنَ الْبَقَرِ).[٢] واتە: لە دانەوێڵە دانەوێڵە (بۆ زەکات) وەرگرە، بەرخ لە مەڕو حوشتر لە حوشترو مانگا لە مانگا وەرگرە.

١بوخاری ١٥٠٤، موسلیم ٩٨٤.

٢ئەبوداوود ١٥٩٩، ئیبنو ماجە ١٨١٤، حاکم ١/٥٤٦، بەیهەقی ٤/١١٢، لە سەنەدەکەیدا نەرمییەك هەیە.

٦- بۆیە زەکات فەرزبووە، تا پێداوویستی هەژارانی پێ دەبربکرێت و سوپاسی نیعمەتی سامان بکرێت. پێداوویستی هەژاری هەمە جۆرەیە. بۆیە باشترە هەموو جۆرە زەکاتێکی وای پێبگات، کە پێداوویستییەکانی چارەسەردبکات.

<u>٢- زەکات بەپارەش بدرێت جائیزە:</u>

ئەمە بۆچوونی ئیمامی ئەبوحەنیفەو سوفیانی ثەوری و بۆچوونی زانراوی ئیمامی بوخاری و قەولێکی ئیمامی شافیعی و ئیمامی ئەحمەدیشە.. بەڵگەی ئەمانیش.[١]

١- لە موعاذەوە گێڕراوەتە خوا لێی رازی بێت کە بە خەڵکی یەمەنی دەربارەی زەکاتدانیان فەرمووی لە جیاتی جۆو گەنمە شامی پۆشاکی لەبەر کراوی خۆتانم بۆ بهێنن، لێتانی وەردەگرم چونکە ئەوە بۆ ئێوە ئاسانترە و بۆ موهاجیرەکانی مەدینەش بەسوود ترە..[٢] کەوابوو دەشێت ئاڵوگۆڕ لە جۆری سامانی زەکاتەکەدا بکرێت مادام بەرژەوەندی هەژار و موستەحەقانیتری تێدا بێت.

٢- هەر لەو بەڵگانەی بەرامبەردا دەردەکەوێت کە ئەگەر بەچکەحوشتری مێینەی نەبوو، بەچکە حوشتری نێرینە بدات، یان (حِقَّة) یەك و بیست درهەم، لە جیاتی (جَذَعَةِ)، کە لەسەری بووە بیدات. کەوابوو پارەش ئیعتیباری خۆی هەیەو دەبێتە بەدیل.

٣- مەبەست لە زەکاتدان بە هەژار لابردنی هەژارێتییەکەیەتی، ئەوەش بە پارە زیاتر دەبردەبێت، وەك لە گۆشت.. پارەش باشترە بۆی، کە شتیتریشی پێدەکڕێت، وەك پۆشاك و دەرمان و کرێخانوو.. هتد.

١المسبوط ١٥٦/٢، المجموع ٤٢٩/٢.

٢بوخاری بەموعەللەقی هێناویتیەوە ٣٣٦/٣ بەڵام حافز ئیبنوحەجەری عەسقەلانی بە سەنەدی پەیوەست لە (التغلیق ١٢/٣)دا هێناویتیەوە.

بێگومان وەکو هەموو باسێکی راجوێی هەر لایەنەو بە شێوازێکیتر بەڵگەکانی راڤە دەکاتەوەو بەڵگەی زیاتر دەهێنێتەوە و بەڵگەهێنانەوەی بەرامبەرەکەی بە نەپێکان وەسفدەکات وە هەروەها.

پێم وایە ئەوەی ئیمامی ئیبنوتەیمییە رەحمەتی خوای لێبێت فەرموویەتی: رەچاوکردنی بەڵگەی هەموان و واقیعبینانەترە کە دەفەرمووی: نەبەرەهایی کەرەستەکە هەموو کاتێك شیاوەو نە رێشی لێگیراوە. چونکە زەکاتدان بەپارە جائیزە، بە تایبەتی کە بەپێداوویستی و بەرژەوەندی و دادپەروەرییەوە ببەسترێتەوە.[١]

کەوابوو دیارە ئەگەر پێویست نەبوو، یان دادپەروەرانەترنەبوو، یان لە بەرژەوەندی زەکاتدەرو زەکاتوەرگر نەبوو _بە تایبەتی هەژارو مەحرومان_ هەق نییە بە پارە بدرێت، بەڵام خۆ لەم زەمانەدا ئاشکرایە کە زەکاتی کوردێکی دەوڵەمەندێکی ئەوروپا، هەر دەبێت بە پارە بگەێنرێتەوە موستەحەقانی لە کوردستان، یان زەکاتی مەڕو ماڵاتی کوردێکی موسوڵمانی باشوری کوردستان بە پارە بنێررێت بۆ موستەحەقانی زەکات لە رۆژهەڵاتی کوردستان.. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

بڕگەی دووەم: حوکمی زەکاتدان پێش بە سەردا تێپەڕبوونی ساڵێك:

سامانی زەکاتەکەی گەیشتۆتە بڕی نیصاب و هێشتا ساڵ زۆری ماوە بەسەریدا تێپەڕێت، ناشێت تا ساڵ تەواو نەبێت لێی وەربگیرێت، بەڵام خاوەنەکەی دەڵێت ئێستا زەکاتەکەم دەدەم.. ئایا جائیزە لێی وەرگیرێت؟! شەرعناسان لە وەڵامیدا دووبۆچوونیان هەیە:

١ مَجْمُوع الفَتَاوَىٰ ٢٥/٨٠-٨٢.

یەکەم: جائیزە زەکاتەکەی پێش تێپەڕبوونی ساڵێك بەسەرهەبوونی سامانەکەیدا بدات: ئەمە بۆچوونی جمهوری پێشەوایان (ئیمامان ئەبوحەنیفە و شافیعی و ئەحمەد) و شەرعناسانی سەلەفە بەڵگەشیان:

١- سەیدنا عەلی کوڕی ئەبوطالیب خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە: (أَنَّ الْعَبَّاسَ، سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي تَعْجِيلِ صَدَقَتِهِ قَبْلَ أَنْ تَحِلَّ فَرَخَّصَ لَهُ فِي ذَلِكَ).[1] واتە: عەبباسی کوڕی عبدالموتەڵیب خوا لێی رازی بێت داوای لە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کرد کە زەکاتەکەی پێش خات جەنابیشی رێیدا.

٢- پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بە سەیدنا عومەری خوا لێی رازی بێت فەرموو: (إِنَّا كُنَّا تَعَجَّلْنَا صَدَقَةَ الْعَبَّاسِ لِعَامِنَا هَذَا عَامَ أَوَّلَ).[2] واتە: ئێمە پەلەمان لە وەرگرتنی زەکاتی عەبباس کرد.. زەکاتی ئەمساڵی عەبباسمان ساڵی رابوردوو وەرگرت..

٣-هۆکاری زەکاتدەرکردنەکە _کە پەیوەندی بە سامان و خاوەن و وەرگرەکەیەوە هەیە_ هاتۆتەدیی. واتە: (بڕی نیصاب)ەکە هەیە، کەوابوو پێش خستنی جائیزە. هەروەکو قەرزارێك قەرزەکەی خۆی پێشوەخت دەداتەوە بەخاوەنی. یان کەفارەتی سوێندێك کە یەکسەر دوای خواردنی بدرێت، یان کەفارەتی کوشتنی کەسێك زووبدرێت، کە هێشتا نەمردووە، بەڵام برینداریيەکەی سەختە. وەهەروەها.

دووەم: جائیزنییە زەکات پێشبخرێت: ئەمەش بۆچوونی ئیمامی مالیکە، کە دەفەرموێ: ئەگەر ماوەیەکی کەم مابوو ساڵێك بەسەریدا تێپەڕێت، دەتوانێت. بەڵام ماوەیەکی

---

١ ئەبوداوود ١٦٢٤، ترمذی ٦٧٤، ئیبنوماجە ١٧٩٥، بەیهیقی ١٩٣٣٥، حاکم ٥٤٨٢ دەربارەی دەفەرموێ: (هذا حديث صحيح الإسناد ، ولم يخرجاه) شێخی ئەلبانی رحمەالله لە صحيح سنن الترمذي (٢٠٧/١)دا دەفەرموێ: حەسەنە.

٢ هەمان سەرچاوەکانی پێشوو، چونکە هەر بەشێکیترە لە ریوایەتەکە.

زۆر، ناتوانێت. ئەمە بۆچوونی ئیمامی داوودو رەبیعەو ئیبنوحەزمیشە[1] رەحمەتی خوایان لێبێت بەڵگەشیان:

١- ئەو فەرموودە (مەرفوع)ەی ئیبنوعومەر خوا لێیان رازی بێت دەیگێڕێتەوە کە: (لاَ زَكَاةَ فِي مَالٍ حَتَّى يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ).[2] واتە: زەکات لەسەر سامان نابێت تا ساڵی بەسەردا نەیاتەوە.

٢- فەرموودەکەی لای سەیدنا ئەبوبەکر خوا لێی رازی بێت کە: (إِنَّ أَبَا بَكْرٍ الصِّدِّيقَ لَمْ يَكُنْ يَأْخُذُ مِنْ مَالٍ زَكَاةً حَتَّى يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ).[3] واتە: سەیدنا ئەبوبەکر خوا لێی رازی بێت زەکاتی سامانی وەرنەدەگرت هەتا ساڵێکی بەسەرا نەڕۆیشتایە.

٣- تێپەڕبوونی ساڵێك بەسەر سامانی دانراوی زەکاتدا مەرجە، وەکو هەبوونی نیصاب، بۆیە نابێت پێشخرێت.

٤- کاتی زەکات وەکو کاتی نوێژەو نابێت پێشبخرێت.

وانازانم ئەم بەڵگەی دوایی (٤-) بشێت بۆ ئیستیدلال چونکە کاتی نوێژ بەشێکە لە نوێژو کاتی نوێژێك بەکاتی نوێژێتر بەراووردناکرێت، چ جای کاتی زەکات بەکاتی نوێژ. پاشان چۆن شیاوە قەرزدانەوە پێش کاتەکەی خۆی بکرێت، زەکاتدانیش کە مافی خوای گەورەیە و بۆ هەژارانی دیاری کردووە، پێشوەختدانی لە بەرژەوەندی هەژارانە.

<u>پێم وایە پێش خستنی دەرکردنی زەکات جائیز بێت، چونکە بەڵگەیەك لەبەر دەستدا نییە رێ لەو بگرێت..</u> ئەمما فەرموودەی (لاَ زَكَاةَ فِي مَالٍ حَتَّى يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ).[1] پێم

١المدونة ٢٨٤/١، بداية المجتهد ٢٣٢/١، المُحَلّى ٩٥/٦.

٢ترمذي ٦٣١، ئەبوداوود ١٥٧٣، ئیبن،ماجە ١٧٩٢، دارە قوطني ١٩٨، بەیهەقی ١٠٤/٤، شێخی ئەلبانی لە (الارواء/ ٧٨٧)دا دەفەرموێ صەحیحە.

٣مصنف عبدالرزاق ٧٠٢٤.

وایە فەرزبوونێتی دوای تێپەڕبوونی ساڵ بەسەریدا نەك ڕێگرتن لە شیاوێتی پێشخستنی وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

١ترمذي ٦٣١، ئەبوداوود ١٥٧٣، ئیبن ماجە ١٧٩٢، دارە قوطبي ١٩٨، بەیهەقی ١٠٤/٤، شێخی ئەلبانی لە الارواء ٧٨٧ دا دەفەرموێ صەحیحە.

باسی نۆیەم

موناقەشەی زەکاتی هەندێ شتیتر

یەکەم: زەکات لە هەنگوین:

شەرعناسان لە باسی زەکاتی هەنگویندا زۆر راجوێ بوون، لەوەی کە بەڵگەیەکی رۆشنی لەسەر نییە، دیاریبکات لێی. دیسان لە پێناسەیدا کە لە ئەسڵیدا لە پۆرگی گوڵەوە هاتووەو وەکو شیری مانگایە لە گیا یان بەبەرهەمێکی سەربەخۆ دەناسرێت، ئەگەر سامانی زەکاتە، ئایا نیصابی چەندەو کەی دەردەکرێت؟ وەهەروەها.. بەڵام بەشێوەیەکی کورت و پوخت ئەمانە بۆچوونیانە:

<u>١- زەکات لە هەنگوین ناکەوێت</u>: جمهوری شەرعناسان (ئیمامان مالیك و شافیعی و ئیبنوئەبولەیلاو ئیبنولمونزیر) دەفەرموون :هەنگوین زەکاتی ناکەوێت لەبەر دووهۆ:

أ- لە فەرزێتی زەکاتدا لە هەنگوین، هیچ بەڵگەیەکی پڕاوپڕمان لە بەردەستدا نییە، نە لە قورئان و نە لە فەرموودەو نە لە کۆڕا (ئیجماع)ی زانایاندا، بۆیە دیارە کە هەنگوین زەکاتی لەسەر نییە.

ب- هەنگوین خۆی شلەمەنییەکەو لە گیانلەبەرەوە هاتۆتەدەرێ، وەکو شیر وایە، کە مادام زەکات لە شیر ناکەوێت کەوابوو لە هەنگوینیش ناکەوێت.

ج . هەموو ئەو ریوایاتانەی بەرامبەران دەیانهێننەوە زەعیفەو حوکمی شەرعیی پێ دەرناکرێت. ئەمەش رای ئیمامی بوخاری و ترمذی و ئیمامی شافیعییە. ئیبنولمونذیر دەفەرموێ: قەولی جمهوری پێشەوایان ئەوەیە کە هیچ ریوایەتێکی سەحیح، یان کۆڕا (ئیجماع)ێک لەسەر زەکاتی هەنگوین نییە

د. فەتوای لیژنەی بەردەوامی فەتوای عەرەبستان و بۆچوونی شێخ بن عوثێمین ئەوەیە کە زەکات لە خودی هەنگوین نادرێت، بەڵکو لە نرخی رفۆشتنەکەی. چونکە ئەو کاتە دەبێتە کاڵایەکی بازرگانی[1]..

٢-<u>زەکات لە هەنگوین دەکەوێت</u>: ئەمەش بۆچوونی ئیمامی زوهری و ئەوزاعی و رەبیعەو یەحیاو ئەبوحەنیفەو ئیمامی ئەحمەد و ئیسحاقە،[2] بەڵگەشیان:

أ- لە هەندێك ئەسەری سەلەفدا باسی هەنگوین و زەکات لێدانی هاتووە. وەکو ریوایەتەکەی عەمری کوڕی شوعەیب (عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ) لە باوکیەوە و ئەویش لە باپیریەوە کە پێغەمبەری خواوە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (أَنَّهُ أَخَذَ مِنَ الْعَسَلِ الْعُشْرَ).[3] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەیەکی لە هەنگوین وەرگرت. فەرموودەکەش سەلمێنراوە کە سەحیحە.

ب - ریوایەتێکیتر هەر لە عەمری کوڕی شوعەیب لە باوکیەوەو ئەویش لە باپیریەوە گێڕاوێتیەوە کە فەرموویەتی: (جَاءَ هِلاَلٌ -أَحَدُ بَنِي مُتْعَانَ- إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعُشُورِ نَحْلٍ لَهُ وَكَانَ سَأَلَهُ أَنْ يَحْمِيَ لَهُ وَادِيًا يُقَالُ لَهُ سَلَبَةُ فَحَمَى لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَلِكَ الْوَادِي فَلَمَّا وُلِّيَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَتَبَ سُفْيَانُ بْنُ وَهْبٍ إِلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ يَسْأَلُهُ عَنْ ذَلِكَ فَكَتَبَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِنْ أَدَّى إِلَيْكَ مَا كَانَ يُؤَدِّي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ عُشُورِ نَحْلِهِ لَهُ فَاحْمِ لَهُ

---

١ ئیبنوعوثێمین: فتاوى الزكاة ل٨٧، فتاوى اللجنة الدائمة ٦/٢٢٦.

٢ نَيلُ الأَوْطَار ل٧٦٩..

٣ئیبنو ماجه ١٨٢٤ ابو عبيد الاموال ٤٩٧ / ١٤٨٩. ئەلبانی رحمەالله لە (صحيح سنن ابن ماجه)دا دەفەرموێ: سەحیحە.

سَلَبَةَ وَإِلاَّ فَإِنَّمَا هُوَ ذُبَابُ غَيْثٍ يَأْكُلُهُ مَنْ يَشَاءُ).[1] واته: هیلال كه له تیرەی بەنوموتعانە، دەیەكی هەنگوینی خۆی هێنایە خزمەتی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و داوای لێكرد كە ئەو دۆڵەی بۆ بخاتەژێر پارێزگاری خۆی كە پێی دەوترێت (سَلَبَةُ) پێغەمبەری خواش صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دۆڵەكەی بۆ پاراست. كاتێك عومەری كوڕی خەططاب خوا لێی رازی بێت بوو بەخەلیفە، سوفیانی كوڕی وەهەب كە والی بوو نامەی بۆ سەیدنا عومەر نووسی كە رەفتاری چۆن بێت لەگەڵ كابرای بەنوموتعان و سەلەبەكەیدا. سەیدنا عومەر بۆی نووسی: ئەگەر ئەوەی كە دەیدایە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بۆ تۆشی دەهێنێت، ئەوا تۆش دۆڵی سەلەبەكەی بۆ بپارێزە، ئەگەر نایهێنێت هەقت بەسەریەوە نەبێت، خۆ هەنگ (مێش هەنگوین) شوێن بەرهەمی باران دەكەوێت و دایدەنێ، كێش دەیخوات، دەیخوات.

ج . ریوایاتی تریشی لەسەر هەیە كە بە كۆی هەموانیان بەڵگەی شەرعی دێتە دەست. وەكو:

_ له المصنف ی عبدالرزاقدا هاتووە كە خەڵكی یەمەن پرسیاریان دەربارەی زەكات لە هەنگوین لە سەیدنا عومەر خوا لیی رازی بێت؟ فەرمووی: بەڵێ لە هەر دە فەرق، فەرقێكی زەكاتە.

_ له سنن البيهيقي دا لە ئەبوهورەیرەوە خوا لیی رازی بێت هاتووە كە پێگەمبەری خوا ﷺ نامەی نوسی بۆ خەڵكی یەمەن كە دەیەكی هەنگوینەكەتان زەكاتە.

---

[1] ئەبوداوود ١٦٠٠، نەسائی ٣٤٦/١، شێخی ئەلبانی لە (صحيح أبي داود) و لە: الارواء /٨١٠ دا بەحەسەنی داناوە.

_ لە سەحیحی ئیبنوخوزەیمەدا هاتووە کە بەنوشەبابە (تیرەیەکن لە هۆزی فوهەم) دەیەکی هەنگوینی خۆیان _وەکو زەکات_ دەدایە پێغەمبەری خوا ﷺ لە بەرامبەردا پێغەمبەری خوا ﷺ دوو دۆڵی ئەوانی دەپاراست کە هەنگەکانی تێدابوو.

ب- ئەم پێشەوا بەڕێزانە دەفەرموون: هەنگوین لە پۆرگی گوڵ بەرهەمدێت، دەکێشرێت و هەڵیشدەگیرێت و گەنجینەشدەکرێت. کەوابوو جیاوازی نییە لەگەڵ دانەوێڵەو خورمادا، تەنانەت ئەرك و مەسورفاتی لە ئەرك و مەسروفاتی چاندن و میوە[1] ئاسانتریشە. کەوابوو زەکاتی لەسەرە.

بەڵام ئیمامی ئەبوحەنیفە رەحمەتی خوای لێبێت دەفەرموێ: بەڵام مەرجە هەنگەکە لە زەوی موڵکی کابراوە هەڵاڵەو شیلەی بۆ دروستکردنی هەنگوینەکەی هێنا بێت، نەك لە زەوی خەراجییەوە.

ئەم شەرعناسە بەرێزانە دەفەرموون: هەنگوین نیصاب نییە، بەڵکو زەکات لە کەم و زۆری دەدرێت.

بەڵام حەنبەلییەکان _کە هاوڕای حەنەفیەکانن لە فەرزێتی زەکاتی هەنگویندا_ دەفەرموون نیصابی هەیە. مەرجە هەنگوینەکە دە (فەرق) ببێت. واتە: ١٦٠ رەتڵی عێراقی کە دەکاتە (٢ر٦١کیلۆگرام).. شێخی قەرەزاویش حفظە اللە دەفەرموێ نیصابەکەی پێنج وەسەقە (واتە ٧ر٦٤ککگم).

٣- لە ئیمام ئەحمەدیان پرسی: جەنابت رات وایە کە هەنگوین زەکاتی لێ دەدرێت؟ فەرمووی: بەڵێ، باوەڕم وایە کە گەنگوین زەکاتی لێ دەدرێت، دەبێ دەیەکی بکرێتە

١ابن القيم زاد المعاد ٣١٤/١.

زەکت، چونکە سەیدنا عومەر خوا لێی رازی بێت وەریگرتووە لێی. عەرزیانکرد: ئاخر ئەوە سەرپشکانە بووە. فەرمووی: نا لێیوەرگرتوون[1].

٤. باشترە خێری لێ دەرکەن دەنا گوناحبار دەبن: ئەمەش بۆچوونی (ئەبوعوبەید)ە کە دەفەرموێ: باشترین رەفتار لە مەسەلەی هەنگویندا ئەوەیە خاوەنەکەی هاندرێت بۆ لێ بەخشین و خێرکردن لێی، چونکە ئەگەر خێروخێراتی لێ دەرنەکرد، یان شاردیەوە کە چەندی هەیە، لەو باوەڕەدام گوناحباربێت پێی. واشنازانم بۆی هەبێت بەشی خەڵکیتری لێ نەدات.[2]

پێم وانییە ئەم بۆچوونەی سێیەم پەسەند بێت، رەنگە لەبەر نامۆیی تەنها کەوتبێت. پێم وایە هەنگوین زەکاتی لێ دەدرێت بەڵام بەدیاری کردنی نیصاب، بڕە نیصابەکە کە حەنبەلییەکان دیاریان کردووە (دە فەرق ٦٨/٦٤کگم). لەبەر ئەوەش کە هەنگوین وەکو دەرمانە هەژاریش پێویستێتی پەسەندترە وەرگرانی زەکاتی هەنگوین سەرپشك کرێن کە بە هەنگوینی دەیانەوێت یان پارەکەی.

کەوابوو هەر کەسێك بەرهەمی ساڵانەی لە هەنگوین گەیشتە بڕی (٦٥)کیلۆگرام پێویستە دەیەکی زەکات لێبدات وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

ئەوەش بخەمەوە یاد کە شەریکات هەیە ساڵانە چەندەها تەن (تۆن) لە هەنگوین بەرهەم دەهێنێت ئەگەر لە زەکات لابدرێت دەوڵەمەندەکان سەری دەکەنە سەر.!!..

---

١ المغني ١٨٣/٤_١٨٤.

٢الاموال ل٥٠٦.

دووەم: زەکات لە زەوی و خانوو و هاوشێوەیان دا:

- ئەوی پارچە زەویەکی کڕیووەو بە ئومێدە خانووی تێدا دروستکات بۆ سوکنای خۆی و خانەوادەکەی، بەڵام کەرەستەی بیناسازیی دەستنەکەوتووە، یان دەستی بە بیناکە کردووەو لە بەر نەتوانین بۆی تەواونەکراوە (نەیتوانیووە چونکە پارەی نەبووە، کەرەستەی نوقسانە، وەستای دەسنەکەوتووە..) ئەم زەویە زەکاتی لەسەر نییە، ئەگەر چەند ساڵێکیش بەم هۆیەوە بمێنێتەوە. بەڵام ئەگەر کڕیبووی تا بیفرۆشێتەوە، یان بە تەمابوو بۆ سوکنای خۆی بیکاتەخانوو، بەڵام رای گۆڕی و دەیەوێت زیاتربکات، یان لە شوێنێکیتر خانوو بکات، یان جارێ لێیگەڕاوە.. ئەمە پارەی نوستووەو دەبێ ساڵانە زەکاتەکەی لێ بدات. ساڵانە لەکاتی فەرزبوونی زەکاتەکەیدا پسپۆڕ دێتەسەری و دەیقەبڵێنێت (تەقدیریدەکات) بایی چەندە لە نرخەکەی (٥ر٢٪)ی زەکاتەو دەیدات.

- ئەگەر کردی بە خانوو خۆی وخێزانی تێیدا نیشتەجێ بوون زەکاتی لەسەر نییە.

- ئەگەر بەکرێیدا، زەکات لە کرێکەی دەکەوێت، نەك لە خانووەکە، دوای ئەوەی مەسروفی لێ دەردەکات، یان قەرزەکانی لێدەداتەوە. بۆ نموونە کرێکەی مانگی چوارسەد یۆرۆیە، ساڵانە دەکاتە چوارهەرازو هەشت سەد یۆرۆ، ئەگەر هەزار یۆرۆشی مەسروف لێکردبێت، باقیەکەیتری زەکاتیدەکەوێت.. عیمارەو ساحەو مەخزەن و دوکان و سەیارەو ئامێری بەرهەمهێنانیش هەر وان. زەکات لە کرێکانیان دەکەوێت. بۆ نموونە کابرا پاسێکی هەیەو کاسبی پێوەدەکات، مەسروفی رۆژانەو مانگانەو ساڵانەی خۆی لە پارەی کاسبیەکەی دەردەکات و پاشەکەوتەکەی _ئەگەر

گەیشتە نرخی ٨٥گرام زێڕی عەیارە (٢٤) لە شارەکەی خۆی_ ئەوا زەکاتەکەی دەردەکات. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

ئیمامی ئەحمەد دەفەرموێ هەرکەس زەوی یان خانووی بە کرێدا، پارەی کرێکەی وەرگرێت یان نا، زەکاتەکەی لەسەرەو نیصابەکەشی بە پێی کاریگەری دیاریدەکرێت، چونکە پارەکەی کە زەکاتی لێ دەکەوت، کردوویێتی بە زەوی و بەکرێی داوەتەوە.. ئیمامان ئەبوحەنیفەو مالیك دەفەرموون: کە ساڵی بەسەردا ڕۆیشت زەکاتەکەی دەکەوێتە سەر.. ئیمامی شافیعی دەفەرموێ: مەرجە کرێکەی وەرگرێ و ساڵ تێپەڕێت و گەیشتبێتە نیصاب، دەنا لێی ناکەوێت.[1]

پێم وایە هەر کەسێک زەویەکەی بە نیازی فرۆشتنەوە کڕی بەڵام لە نیوەی ساڵدا یان پێشترو پاشتر رای گۆڕی کە بیکاتە خانو بۆ خۆی زەکاتی لێناکەوێت، هەر کەسێک زەویەکی بۆ فرۆشتنەوە کڕیبوو، بەڵام خۆی لە ساڵەکەدا پارەی پێویستبوو، ناچاربێت بیفرۆشێتەوە زەکاتی لێناکەوێت والله اعلم

سێیەم: زەکاتی مارەیی:

شەرعناسان تێیدا چەند بۆچوونێکیان هەیە:

١- زەکاتی لێنادرێت. وەری گرتبێت یان هەر لای مێردەکەی مابێت، مێردەکەی هەژار بێت یان دەوڵەمەند.. ئەمە بۆچوونی ئیمامی ئەبوحەنیفەو رایەکی ئیمامی ئەحمەدە.

١المغني٤٤٣/٢ حسن ايوب الزكاة في الاسلام ل٤١

٢- زەکاتی ساڵێکی لەسەرە. ئەگەر مێردەکەی هەیبوو ژنە وەرینەگرتبۆوە، یان وەریگرتبۆوە و داینابوو، ئەمەش بۆچوونی ئیمامی مالیك و رایەکیتری ئیمامی ئەحمەدە.

٣-دەبێ زەکاتی هەموو ساڵەکەی لێ بدرێت جا مێردەکە هەژار بێت یان دەوڵەمەند. ئەمەش بۆچوونێکی شافیعیەکان و ئیمامی ئەحمەدە کە ئیمامی ئیبنوتەیمیە دەفەرموێ (لاوازترین بۆچوونە)[١] چونکە لە شەرعدا شتی وانییە. هیچیان نەیانبێت و زەکاتی لێ بدەن! پەسەندترین بۆچوونیان ئەوەی ئیمامی مالیکە (دووەمیان) وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

١مجموع الفتاوى ٢٥/٢٥-٢٦.

بەندی سێیەم

■ زەکات بەکێ دەدرێت؟

بەندی سێیەم

زەکات بەکێ دەدرێت؟

ڕێڕەوێك:

بە زەکاتپێدراوان و بوارەکانی زەکات پێدانیش دەوترێت (مصارف الزَّكَاة).

مصارف کۆی (مصرف)ە و لە ئایەتی ٦٠ی تەوبەدا کەس و بوارەکان باسکراوە: (إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاء وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ)التوبة/٦٠ واتە: زەکات (کە لە قورئاندا بە زکاة و صدقة و صدقاتیش هاتووە) دەدرێت بە هەژاران و دەستکورتان و فەرمانبەرانی زەکات کە کاری تێدا دەکەن (لە کۆکردنەوەو پاراستن و دابەشکردنی) هەروەها بۆ دڵنەوایی و دڵ ڕاگرتن و بواری کۆیلە ئازاد کردن و قەرزدانەوەو لە پێناوی خوادا و بۆ یارمەتیدانی ڕێبواری لێقەوماویش ئەمەش فەرزە و خوای گەورە دیاری کردووە خواش زاناو دانایە.

ئەمانە ئەو کەس و بوارانەن کە زەکاتیان پێ دەشێت کە لەو ئایەتەدا خوای پەروەردگار دیاری کردوون،

کە بریتین لە:

١- هەژار.

٢- دەستکورت.

٣- فەرمانبەرانی زەکات.

٤- بواری دڵنەوایی.

٥- بواری ئازادکردنی کۆیله.

٦- بواری قەرزدانەوە.

٧- لە پێناوی خوادا.

٨-ڕێبواری لێقەوماو.

موفەسیرەکان _تا رادەیەکی زۆر_ لەسەر ئەوە کۆن کە هۆی هاتنەخوارەوەی ئەم ئایەتەو ئایەتەکەی پێشی ڕەتدانەوەی دووڕوو و ئیمان لاوازەکان بوو، کە تیروتوانجیان دەگرتە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، کە گوایە بەکەیفی خۆی زەکات دابەشدەکات. ئیبنوکەثیر دەفەرموێ: (خوای گەورە لە ڕەتکردنەوەی تانەو تەشەری دووڕووەکاندا ئەم ئایەتەی ناردەخوارەوە، کە ئەوان لە نەفامیی خۆیانەوە توانجیان لە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەدا، کە گوایە زەکات بە پێی حەزی خۆی دەداتە خەڵکی. خوای گەورە بەم ئایەتە بەرپەرچیدانەوە کە دابەشکردنی زەکات بەسەر ئەو پۆلە کەس و بوارانەدا، خوای گەورە خۆی بە دانایی خۆی دیاریکردووەو ڕێی بەکەس نەداوە پۆلیتری بۆ زیادبکات،، یان لێی کەمبکاتەوە. زانا بێت یان حاکم یان غەیری ئەو دوانە).[1]

ئەگەر ئەم دابەشکردنە بدرایەتە دەست زاناو کاربەدەستانی دەوڵەت، حەتمەن لاسەنگیی و کەم و کورتیی تێدا دەردەکەوت و ئەوەش سەریدەکێشا بۆ سنوربەزاندنی مافی یەکتریی و زوڵم و ستەم، چونکە هەواو هەوەس و حەزی کەسایەتیی و پاڵنەری جۆراو جۆری تێکەڵدەبوو.

١ئیبنو کەثیر: تفسیر القران العظیم ٣٦٤/٢، تەفسیری شەوکانی: فتح القدیر ٨٩٣/١-٨٩٥.

چەندسەرنجێك لە ئایەتەكە:

١- بە ووشەی (إِنَّمَا) دەستیپێكردووە كە بەهێزترین شێوازی دیاریكردنی سنور رەفتارە، كە لە عەرەبیدا پێیدەوترێت (أداة الْحَصْرَ) واتە چەسپاندنی بڕیارەكە تەنها بۆ ئەو كەسانەو لەو بوارانەدا دەبێت و غەیری ئەوان داخڵی بازنەی زەكاتوەرگرتن ناكرێن. لەبەر ئەمەش بوو كە دووڕووەكان و ئیمان لاوازەكان كە دڵنیابوون بێبەشكران لێی، شەڕی واتەواتیان زیاتركرد.!

ئەبوداوود لە زیادی كوڕی حاریسی صودائییەوە (زِيَاد بْن الْحَارِثِ الصُّدَائِيَّ) خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە: (أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَايَعْتُهُ فَذَكَرَ حَدِيثًا طَوِيلاً قَالَ فَأَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ أَعْطِنِي مِنَ الصَّدَقَةِ. فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَمْ يَرْضَ بِحُكْمِ نَبِيٍّ وَلاَ غَيْرِهِ فِي الصَّدَقَاتِ حَتَّى حَكَمَ فِيهَا هُوَ فَجَزَّأَهَا ثَمَانِيَةَ أَجْزَاءٍ فَإِنْ كُنْتَ مِنْ تِلْكَ الأَجْزَاءِ أَعْطَيْتُكَ حَقَّكَ).[١] واتە: هاتمە خزمەت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و بەیعەتم پێدا، كابرایەك هاتەخزمەتی و عەرزیكرد: زەكاتم پێبدە، پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پێی فەرموو: خوای گەورە، نە پێغەمبەرێك و نە كەسیتریشی لە زەكات دابەشكردندا رانەسپاردووە، خۆی حوكمی تێدا داوەو كردوێتی بەهەشت بەشەوە، ئەگەر یەكێكیت لەو هەشت بەشە ئەوا مافی خۆتت دەدەمێ.

١بەیهیقی: معرفة السنن ٣٥١٨، دارەقوطنی ٢٠٤٤، سەحیحی ئیبنوخوزەیمە ٢٢٣٨، ئەبوداوود ١٩٣٠ ئەبوداوود دەفەرموێ لە سەنەدەكەیدا عبدالرحمانی كوڕی ئیبنوئەنعومی ئەفریقایی تێدایە كە زیاتر لە فەرموودەوانێك قسەی لەسەر كردووە. شێخی ئەلبانیش لە: (ضعيف سنن أبي داود/١٦٣)دا دەفەرموێ: زەعیفە.

پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لەم فەرموودەیەدا جەخت لەسەر مافی هەشت پۆلەکە دەکاتەوە، کە هەریەکەیان لە بواری خۆیدا وەریدەگرێت، خاوەنی پرسیارەکەش فێردەکات کە بۆ غەیری ئەو هەشت پۆلە نییە داوایبکەن و بیاندرێتێ..[1]

لە قورئان و سووننەتیشدا بەڵگەی ئەمە زۆرن.

٢- ئیمامی زەمەخشەری لە تەفسیری (الکشاف)ەکەی خۆیدا لە تەفسیری ئەو ئایەتەدا دەفەرموێ: ئەگەر بپرسیت کە بۆچی دوای چوار پۆلی یەکەمین کە (لامی تەمەللوك) واتە لامی خاوەنێتیی بۆ بەکارهێناون، کەچی دوای ئەوان بە (فِي) باسی فەرموون؟ دەڵێین بۆ ئەوەی رایگەیێنێت کە ئەو چوارەی یەکەم زەکاتەکە دەدرێتە خۆیان و خۆیان رەفتاری پێوەدەکەن، دیسان لەبەرئەوەی لە هەموان شایانترن.. (إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ).

٣- چوار کەسەکەی یەکەم زەکاتەکە دەبێتە موڵکی خۆیان و ئازادن چۆنی سەرفدەکەن، بەڵام ئەوانەی دوای ئەوان بوارن و خەڵکیتر لە بڕیاری سەرفکردنەکەدا هەیە:

- کۆیلەئازادکردن بوارەکەیە، چونکە پارەکە نادرێتە کۆیلەکە خۆی، چونکە ئەگەری ئەوە زۆرە بۆ مەبەستەکە _کە ئازادکردنێتی_ بەکارنەیاتەوە، وەکو ئەوەی کە ئەو کۆیلەیەو خاوەنی سامانەکە نییە. کەوابوو دەشێت سەییدەکەی زەوتیبکات و هەر بە کۆیلەییش بیهێڵێتەوە. یان کۆیلەکە بۆ ئەو مەبەستەی سەرفنەکاتەوە. بۆیە سامانی زەکاتەکە دەدرێتە خاوەنەکەی، بە مەرجێك یەکسەر ئازادیبکات.. قەرزارو رێبوارەکەش هەروان.

---

[1] شێخ یوسف قەرەزاوی ٢/٥٤١-٥٤٢.

له پێناوی خوادا، که زیاتر جیهادو پێداوویستییەکانی دەگرێتەوە. دیسان کەسانیتری غەیری موجاهیدەکە، یان حاجییەکە، یان خاوەن پرۆژە ئیسلامیەکە، بڕیاری لەسەردەدەن. بۆ نمونەلەوانەیە کابرای موجاهید جۆرێك چەکی لەوەی خۆی جوانتری پێبکڕێت، بەڵام فەرماندەکەی دەیدات بە دووربینی شەو.

دەبینیت چەند ووردەکارانە حسابی بۆ جۆرەها پاڵنەری دەروونی و جەستەیی و ماددیی کردووە؟.!

ئێستاش دەچینە سەر پۆل و بواری شایانی زەکات إِنْ شَاءَ اللَّه.

باسی یەکەم

هەژاران و دەستکورتەکان

هەژاران و دەستکورتان دوو پۆلن، سیفەتی هاوبەشیان ئەوەیە کە بە قەدەر پێداوویستی خۆیان دەست ناکەوێت.

هەژاران کۆی (هەژار)ە وەکو کە (الفقراء) کۆی (فقیر)ە کە پێچەوانەی دەوڵەمەندە.. راغیبی ئەسفەهانی دەفەرموێ: هەژار ئەو کەسەیە کە سامانی بە قەدەر پێداوویستیەکانی نییە.[١]

ئیمامی ئەبوحەنیفە پێچەوانەی پێناسەی جمهور دەفەرموێ هەژار (فقیر) ئەو کەسەیە کە جگە لە پێداویستییە سەرەکییەکانی ژیانی، ئەوەندەی نییە گەیشتبێتە بڕی نیصاب و زەکاتی لێبدات، بەڵام دەسکورت (مسکین) ئەوەشی نییە،[٢] بەڵام جمهوری شەرعناسان دەفەرموون بە پێچەوانەوەیە دەسکورت ئەو کەسەیە کە هەیەتی و بەس نییە، بەڵام هەژار زۆر نەبووەو کولە مەرگی دەژی.[٣]

هەندێك لە پێشەوایانی شەرعناسی وەکو ئەبویوسف (قوتابی ئیمامی ئەبوحەنیفە)و ئیبنولقاسم (هاوڕێی ئیمامی مالیك) دەفەرموون هەژارو دەسکورت هەر یەك پۆلن، چونکە هەردووکیان هەر موحتاجن..[٤] بەڵام وا،نازانم ئەمە وابێت. چونکە وەکو

١مختار القاموس ل٤٨١، الراغب الاصفهاني: المفردات في غريب القران ل٣٨٣.

٢شرح فتح القدير ١٥/٢.

٣النووي: منهاج الطالبين ل٩٤، الروض المربع ١١٩/١، قوانين الاحكام الشرعية ل١٢٧.

٤حاشية الدسوقي ٤٩٢/١، فقه الزكاة ٥٤٤/٢.

جمهور دەفەرموون: دوو پۆلی لێك جودان، چونكە خوای گەورە لە باسیاندا بەواوی پەیوەست (واو العطف) روونیكردوونەتەوە، كە لێكجودان.

برگەی یەكەم: موناقەشەی (فقیر) و (مسكین):

لەوانەیە كەسێك بڵێ جا هەردووكیان كە پۆلی موحتاجن و زەكاتیان پێدەشێت ئیتر ئەو موناقەشەیەی بۆ چییە؟! بەڵام لە راستییدا وانییە. زانینی موناقەشەو بەڵگەو ئیستیدلالی لایەنەكان _جگە لەوەی ئاسۆی بیر بەرفراواندەكات_ ئەحكامی شەرعی دواتریش لەسەر ئەنجامەكان دادەمەزرێت، بۆیە ئەو ئیمامە بەرێزانە هەموو شتێكیان لە هەموو روویەكەوە باسكردووە.. شافیعیەكان و حەنبەلییەكان و زۆرینەی مالیكیەكان دەفەرموون (فقیر) لە (مسكین) لە پێشترە چونكە موحتاجترە بەم بەڵگانە:

١- خوای گەورە بە موحتاجترین پۆلی زەكاتپێدراوان دەستپێكردووە كە (الفقراء)ن، كە دیارە لەوانیتر لەپێشترن (إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ..)التوبة/٦٠

٢- لە رووی زمانەوانییەوە (فقیر) كە لەسەر كێشی (وزن فعیل)ە و بەمانای (مفعول)دێت، واتە (مفقور). مەفقوریش ئەو كەسەیە كە فەقەرەیەكی پشتی یان زیاتری دەرچووە یان نەماوە. كەوابوو نە سامانی هەیە و نە كاسبی پێدەكرێت. وەكو پیری پەككەوتەو نەخۆشی هەمیشەیی لێهاتووە، پێویستە بەخێوبكرێت.

٣- خوای گەورە لەسورەتی (الكهف)دا لە باسی بەلەمی پەرینەوەی سەیدنا موساو سەیدنا خضردا عَلَيهِمُ السَّلَام دەفەرمویێ: (أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ)الكهف/٧٩ واتە: ئەمما بەلەمەكە، ئەوە هی كۆمەڵێك دەستكورتبوون، كە لە دەریادا كاریاندەكرد.. ئەمانەش نەدارن، بەڵام وەكو هەژار نین، كە هیچی نییە. چونكە

ئەمان بەلەمیان هەیە _کە هۆکاری کاسبی کردنە_ دیارە توانای کاسبیکردنی دەریاشیان هەیە. لە هیچ شوێنێکی قورئانیشدا ئاماژەی ئەوەی تێدانییە کە هەژار وەکو مسکین[1] شتێکی هەبێت.. کەوابوو هەژار لە پێشترە.

٤-هەر لە قورئاندا خوای گەورە لە باسی (فقیر)ەکاندا دەفەرموێ: (لِلْفُقَرَاء الْمُهَاجِرِينَ...)الحشر/٨ واتە: بۆ ئەو هەژارانەی کە لە ماڵ و سەروەت و سامانیان وە دەرنراون.. ئەمەش بەڵگەیە کە هەژار هیچی نییە، نە ماڵی دارایی و نە ماڵی سوکناو سەروەتن! چونکە دەفەرموێ هەیانبوو و لێیان زەوت کراوەو هیچیانیان نەماوە چونکە رێشیان نەداون پێداوویستیەکانی رۆژانەیان لەگەڵ خۆیاندا ببەن![2]

٥- پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لە دوعاکانییدا دەیفەرموو: (اللَّهُمَّ أَحْيِنِي مِسْكِينًا وَأَمِتْنِي مِسْكِينًا وَاحْشُرْنِي فِي زُمْرَةِ الْمَسَاكِينِ).[3] واتە: خوایە بە دەستکورتی بمژێنەو بەدەستکورتی بمرێنەوە لە ریزی دەستکورتەکاندا حەشرمکە (کۆم بکەرەوە). ئەمەش بەڵگەیە، کە هەژاریی ئاستێکی زۆر خواری موحتاجێتییە، کە کەس تەمەننای ناکات. دەستکورتی ئەگەر قەناعەتی لەگەڵدابێت رەنجێکی کەمتری دەوێت و پاداشتی زۆرترە وەك لە هەژاریی، کە رەنجی رۆژانەی دەوێت و شەویش ماندووە. وەکو (مسکین) نییە، کە رەنجێکی کەم دەدات و کاتێکی زۆرتری بۆ خواپەرستیی و فێرخوازیی بۆ دەگەڕێتەوە.

١تفسير القرطبي ١٦٩/٨، تفسير الخازن ٢٣٤/٢، الشيخ محمد علي السايس: تفسير ايات الاحكام ٣٣/٣-٣٤

٢ المغني ١٦٩/٢، المجموع ٢٠٥/٦.

٣ئیبنوماجە ٤١٢٦. ئەلبانی لە (سلسلة الاحاديث الصحيحة ٣٠٨) و لە: (إرواء الغليل ٨٦١)دا دەفەرموێ: سەحیحە.

٦- پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ: (لَيْسَ الْمِسْكِينُ الَّذِي تَرُدُّهُ التَّمْرَةُ وَالتَّمْرَتَانِ وَلاَ اللُّقْمَةُ وَلاَ اللُّقْمَتَانِ. إِنَّمَا الْمِسْكِينُ الَّذِي يَتَعَفَّفُ وَاقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ يَعْنِي قَوْلَهُ: (لاَ يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا)[1]. واتە: دەسکورت ئەو کەسە نییە کە دەنکێك یان دوودەنکە خورما، یان پارووییەك و دووپاروو رایبدەکات، دەسکورت ئەو کەسەیە کە موحتاجەو رووی نایە داوابکات. ئەگەر حەزدەکەن ئەوە بزانن، دە ئەو ئایەتە بخوێننەوە کە دەفەرموێ: لەبەر شەرم و حەیاو ئابڕوی خۆیان داوای شت لە خەڵکی ناکەن.. لە ریوایەتێکیتردا دەفەرموێ: (لَيْسَ الْمِسْكِينُ الَّذِي يَطُوفُ عَلَى النَّاسِ تَرُدُّهُ اللُّقْمَةُ وَاللُّقْمَتَانِ وَالتَّمْرَةُ وَالتَّمْرَتَانِ، وَلَكِنِ الْمِسْكِينُ الَّذِي لاَ يَجِدُ غِنًى يُغْنِيهِ، وَلاَ يُفْطَنُ بِهِ فَيُتَصَدَّقُ عَلَيْهِ، وَلاَ يَقُومُ فَيَسْأَلُ النَّاسَ)[2] واتە: دەسکورت داماو ئەو کەسە نییە کە بەسەر خەڵکییدا دەگەڕێت و داوای کۆمەکیان لێ دەکات _کە پارووییەك یان دوو، خورمایەك یان دوو رایبدەکات_ دەسکورتی داماو ئەو کەسەیە کە ئەوەندەی نییە پێداوویستییەکانی دەبرکات، خەڵکیش هەستی پێ ناکەن کە موحتاجە، تا خێری پێ بکەن، خۆشی داوا لە کەس ناکات. کەوابوو مسکین نەگەیشتۆتە ئەوەی ئاوی چاوی رژابێت و بکەوێتە سواڵ، کە ئەمەیان کۆتا ئاستی نزمی موحتاجێتیی نیشاندەدات.

ئەم وەسف و پێناسەی جمهور بۆ (فقیر)ی دەکەن، ئیمامی ئەبوحەنیفە و هاوڕا مالیکییەکانی بۆ (مسکین)ی دەکەن، بۆیە دەفەرموون (مسکین) موحتاجترو لە پێشترەو دەبێ زەکاتی زووتر بدرێتێ، چونکە هیچی نییە! بەڵام (فقیر) هەیەتی و نەگەیشتۆتە ئاستی نیصابی زەکات کە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی پێداوویستییە

---

[1] متفق علیه: بوخاری ٤٥٣٩، موسلیم ١٠٣٩.

[2] هەر ریوایەتەکەی پێشترەو هەمان سەرچاوەو ژمارەیە.

سەرەكییەكانی دەربڕیووە (شافیعیەكان ڕەد لەم بڕگەیەش دەدەنەوە كە دەشێت نیصابی زەكاتی هەبێت و زەكاتیشی پێ بشێت).

حەنەفییەكان دەفەرموون هەژار هەیەتی بەڵام بەشی ساڵێكی ناكات، ئەمما دەستكورت حاڵی زۆر شڕەو هەر نییەتی.[1]

حەنەفییەكان _و ئەو مالیكییانەی هاوڕایانن_ ئەمانە دەكەنە بەڵگەی دیدو هەڵوێستیان:

١- خوای گەورە (مسكین)ی بە نابوودترین و موحتاجترین وەسف باسفەرمووە، زیاتر لە (فقیر). چونكە بۆ (مسكین) دەفەرمووێ (أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ)البلد/١٦ واتە: نەدارێكی خۆڵاویی و قوڕاویی كە لەبەر بێ ڕێ و جێیی و بێ پارەو سامان، هەر لەناو خۆڵدا كەوتووەو قوڕ _لەجیاتی پۆشاك_ بەدەنی داپۆشیوە! (ئەمە تەفسیری دووەمی ئایەتەكەیە).. وەسفی سێ یەمی (مسكین) لەم ئایەتەدا ئەوەیە كە سكی لە برساندا بە پشتییەوە نووساوە.. ئەم وەسفانە لە (فقیر)دا نین (لە قورئاندا).

٢- لە قورئاندا كەفارەتی سوێندو زیهارو هەندێ تاوانیتر خێركردنە بە (مسكین). ئەوەش بەڵگەیە كە (مسكین) لە (فقیر) موحتاجترە.

٣- لە رووی زمانەوانییەوە:

أ- مسكین لەسەر وەزنی (مِفْعیل)ە و لە سرەوتی تەواوو بێ جوڵەو بزاوتەوە هاتووە، چونكە لە ئەسڵدا (فقیر) فەقەرەی پشتی دەرچووە، بەڵام (مسكین) بڕبڕەی پشتی شكاوەو كەوتۆتە سەرخاك و جوڵەی پێ ناكرێت![2] كەوابوو لەم رووەشەوە لە پێشترە وەك لە (فقیر).

١ابن عابدين بن حاشيه رد المحتار ٣٣٩/٢.

٢صحيح فقه السنة ٦٦/٢.

ب- (مسکین) ریشەی زمانەوانی لەگەڵ (مسکن) دا هەیە، کە شوێنی سرەوتن و ستارگرتنە. ئێ ئەم داماوەش لەبەر نەداریی و نوقسانی جەستەی ئەو شوێنەی کردۆتە (ماڵ) کە لێی کەوتووە.. دیسان پەیوەندی ریشەیی لەگەڵ (مسکنة)دا هەیە، کە زەلیلیی و ژێردەستەییە. ئەمەش دیارە لە سواڵکەردایە کە چۆتە کۆتا پلەی زەلیلیی و داماویی. هەروەها (مسکین)و (سکن) هاوڕیشەن: سکنت الریح: واتە: باکە سرەوت. جوڵەی نەما.. مسکینیش توانای جوڵەی کەسایەتی نە بەجەستە هەیە نە بەپارەو سەرمایە. کەوابوو لە هەموان موحتاجترە، هەر بۆیە ووتراوە (المسکین من اسکنه الفقر).[1]

ج- لە شیعردا هاتووە:

أمّا الفَقِيرُ الذِيَ كانَت حَلوبَتُهُ وَفْقَ العِيَالِ فَلَم يُتْرَكْ لَهُ سَبَدُ

واتە: ئەو هەژارەی کە مانگایەکی شیردەری هەبوو شیری خۆی و خێزانەکەی مسۆگەردەکرد، کەچی سەییدەکەی (ئاغاکەی) هات و ئەویشی بردو هیچی بۆ جێنەهێشتن.

کەوابوو تا مانگاکەی هەبوو (فقیر) بوو کە نەیما بووە (مسکین) کەوت. چونکە (فقیر) تا رادەیەك بژێوی مسۆگەرە بەڵام (مسکین)نا.[2]

د- زمانەوانانی بە ناوبانگ رایان وایە کە (فقیر) هەیەتی و بەشی ناکات، بەڵام (مسکین) داماوە، نەجەستەی بۆ ئیشکردن لەبارەو نە سامانی هەیەو نە خۆراك و پۆشاك.

---

١ السايس : تفسير ايات الاحكام ٣٤/٣.

٢ مختار القاموس ل٢٨٧، تفسير الخازن ٢٣٤/٢.

ئەوەش بۆچوونی ئەصمەعی وئەبوعەمری كوڕی عەلاء و ثەعلەب و فەڕڕاء و ئیبنوقوتەیبەو دەیانیترە.[1]

٤- لە رووی زاراوەییشەوە (مسكین) لای ئیمامی ئەبوحەنیفەو هاوڕیانی ئەو كەسەیە كە نەجەستەی ساغی كاسبیكردنی هەیە، نە سامانێك، تا بەگەڕی بخات، نە خۆراك و پۆشاكیش تەواون. رۆژانە دەدرهەمی پێویستە بەڵام دوودرهەمی زیاتر دەستناكەوێت، (فقیر) لە پێنج درهەم زیاتری دەستدەكەوێت.[2]

جموری شەرعناسانیش هەر بەو نموونەیە دەفەرموون ئەو كەسەیان كە پێنج درهەم بەرەو ژووری دەستكەوتووە ئەوە (مسكینە) نەك (فقیر).[3]

بۆچوونیتر:

- ئیبنوعەبباس خوا لێیان رازی بێت هەروەها موجاهیدو حەسەنی بەصری دەفەرموون (فقیر) ئەو موحتاجەیە كە بە هیچ شێوازێكیان داوا ناكات.

- قەتادە دەفەرمووێ: فەقیر ئەو كەسەیە كە نەخۆشی بەردەوامی هەیە (نەخۆشینەكەی موزمینە) و موحتاجیشە، مسكین: موحتاجە بەڵام لەشساغە.

- سەعیدی كوڕی جوبەیرو زەححاكی كوڕی موزاحیم دەفەرموون: فقیر: هەژاری موهاجیرانە و مسكین ئەو هەژارەیە كە هیجرەتینەكردووە، بەڵام پێناچێت ئەمە ووردەكارانە بێت، چونكە هەژارێك كە هیجرەتی بۆ كۆمەڵگەو دەوڵەتە موسوڵمانەكەی مەدینە نەكردبێت، هەر بە موسوڵمان حسێب بووە وەكو هەژاری مەدینە، بووە، بەڵام بە (هاووڵاتی) دەوڵەتە ئیسلامییەكە هەژمارد نەكراوە وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

١المصباح المنير ٣٠٣/١.

٢شرح فتح القدير ١٥/٢.

٣النووي: منهاج الطالبين ل٩٤، الروض المربع ١١٩/١، فقه الزكاة ٥٤٧/٢.

- هەندێکیتر دەفەرموون: مسکین: خاوەن کەسایەتی کەمە.

- عیکرەمە دەفەرموێ: فقیر: موحتاجی موسوڵمانەو مسکین: موحتاجی غەیرە موسوڵمان.[1]

- ئیمامی طەبەری دەفەرموێ: فقیر: موحتاجێکە کە رووینایات داوابکات. مسکین: ئەو کەسەیە کە لە روویدێت داوابکات، چونکە (مسکین) و (مسکنە) یەك ریشەی زمانەوانیان هەیە، کە جۆرە زەلیلیەك عەکسدەکەنەوە، نابینیت خوای گەورە لە باسی زەلیلبوونی جوولەکەدا دەفەرموێ: (وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ)البقرة/٦١ واتە: زەلیلی و سەر شۆڕییان بەسەردا هات.[2]

بەهەر حاڵ .. دەبینیت راو بۆچوون و پێناسەکان جیاوازن، بە دەگمەن دەبینیت زانایەك قسەی لەسەر (فقیر) و (مسکین) نەکردبێت، چونکە ئایەتی ئەحکامە، هەم موفەسیرەکان لەسەری دوواون: هەم شەرعناسان. چونکە ساغکردنەوەی ئەوەی کە کامیان موحتاجترن بۆ ئەحکامیتر زەرووە، لە دابەشکردنی زەکاتدا وەکو ئیمامی نەوەوی دەفەرموێ: گرنگییەکی زۆری نییە ئەگەر سامانی زەکاتەکە زۆر بوو کە بدرێتە هەردووکیان (بە پێی بۆچوونی ئەو شەرعناسانەی دەفەرموون دەشێت بدرێتە یەك لەو هەشت پۆلە) بەڵام ئەمە کاریگەری لە وەسێتنامەو نەزرو کەفارەتی سوێندو ئەوانەدا هەیە. بۆ نموونە وەسێتی کردبێت بڕێکی سامانەکەی بدەنە هەژاران و بڕێکی زۆرتر بۆ دەسکورتەکان لێرەدا زەروورەت ئەوەیە یەکلابکرێتەوە کە کامیان شایانی زیاترەکەن[3].

١عبدالله جارالله: مصارف الزكاة ل٣٩و٤٠.

٢تفسير الطبري ١٤/٣٠٥-٣٠٩، مناع القطان : تفسير ايات الاحكام ٣/٣٥٢.

٣المجموع ٦/١٨٤.

ڕای پەسەندتر: پێم وایە بۆچوونی ئیمامی شافیعی و ئەحمەد و زۆرینەی مالیکی و جمهوری شەرعناسان پەسەندتر بێت کە ئیمامی شەوکانیش دوای توێژینەوە بەپەسەندتری ناساندووە[1] چونکە بەڵگەی جمهور لە بەڵگەی ئیمامی ئەبوحەنیفە بەهێزترەو هەندێك ئیستیدلالی ئەوان تەکەللوفی تێدایە[2] ئیمامی نەوەوی دەفەرمویَ فقیر و مسکین وەکو ئیسلام و ئیمان وایە کە پێکەوە دێن مانای جیاوازیان هەیە کە بەتەنها دێن هەریەکەیان مانای ئەویتریشیان دەدات بەڵام لە زەکاتدا جیاوازن و هەردووکیان شایانی وەرگرتنی زەکاتن.[3]

کەوابوو هەژاران و دەستکورتان (الفقراء والمساكين) دوو پۆلی زەکات پێدراوانن بەڵام هەژار لە پێشترە وەك لە دەستکورت چونکە موحتاجترە. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

بڕگەی دووەم: بڕی ئەوزەکاتەی دەدرێتە هەژارو دەسکورت:

هەژارو دەستکورت یەکەمین و دووەمین پۆلن کە زەکاتیان دەبیَ بدرێتَ، تا لەو حاڵەتە سەختەی ئیحتیاجبوون دەرچن، کە شایانی مرۆڤ نییە، چجای موسوڵمان. دەبێت ئەوەندەشیان بدرێتَ کە لەو حاڵەتە دەریانهێنێت. ئەمە لە دەوڵەتی ئیسلامییدا بەرزترە لەوەی کە سیستمەکانی سەردەم _بە تایبەتی لە وڵاتی دیموکراسیدا_ دایانناوە، کە دەڵێن هەموو کەسێك دەبێت لەسەرو ئاستی (هێڵی هەژاریی: خط

١ نَيِلُ الْأَوْطَار یەکبەرگی ل٧٧٦ و چوار بەرگی ١٧٨/٤.

٢ السايس: تفسير ايات الاحكام ٣٤/٣ ،المجموع ١٨٢/٦ المغني ٧٠٧/٢ القرطبي ٨/....

٣ المجموع ١٨٢/٦.

الفقر)ەوە بێت! کە بریتییە لەوەی هەموو کەسێك لە دوودۆلار ڕۆژانە زیاتری هەبێت! ئەوی لەوە کەمتر بێت بە هەژاری دەدەنە قەڵەم![1]

ئیسلام پێوەری (بەسێتی) داناوەو حاڵەتی هەموو کەسێکی بەجیا ڕەچاوکردووە، چونکە هەیە ڕەبەنەو هەیە خێزاندار، هەیە سێ سەر خێزانن و هەیە دە، هەیە لە میسر دەژی و هەیە لە قەتەر، هەیە بەرپرسێتی باوك و دایك، یان مام و پووریشی لەسەرێتی، وەهەروەها.. بۆیە لە ئیسلامدا بڕەپارە دیارینەکراوە، چونکە کە وترا ئەم کەسە چوارهەزار یۆرۆی لە ساڵێکدا بەسە، بۆ میسری خێزاندار باشە، نەك بۆ ڕەبەنی ئەوێ، بەڵام بۆ کوردێکی ئێستا کە لە هەولێر دەژی (بەس) نییە.

* شافیعی و حەنبەلییەکان دەفەرموون: دەبێ (بەسێتی)، ژیانی مسۆگەربکرێت، واتە پێداویستییەکانی هەموو تەمەنی دەبر بکرێت بۆی، چونکە هەژارێتی وەکو نەخۆشییە، نابێت وا چارەسەربکرێت، کە هەموو ساڵێك هەڵبداتەوە. بەڵگەشیان ئەو فەرموودەیە کە بەناوی فەرموودەی قەبیصە بە ناوبانگبووە.

(قَبِيصَة بْن مُخَارِقٍ الْهِلَالِيِّ) خوا لێی ڕازی بێت گێڕایەوە: (تَحَمَّلْتُ حَمَالَةً، فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَسْأَلُهُ فِيهَا، فَقَالَ: أَقِمْ حَتَّى تَأْتِيَنَا الصَّدَقَةُ، فَنَأْمُرَ لَكَ بِهَا. قَالَ ثُمَّ قَالَ: يَا قَبِيصَةُ إِنَّ الْمَسْأَلَةَ لَا تَحِلُّ إِلَّا لِأَحَدِ ثَلَاثَةٍ: رَجُلٍ تَحَمَّلَ حَمَالَةً، فَحَلَّتْ لَهُ الْمَسْأَلَةُ حَتَّى يُصِيبَهَا ثُمَّ يُمْسِكُ. وَرَجُلٌ أَصَابَتْهُ جَائِحَةٌ اجْتَاحَتْ مَالَهُ، فَحَلَّتْ لَهُ

---

[1] ڕاپۆرتی نەتەوەیەکگرتووەکان دەڵێت: لە ٢٠٠٢/١٠ – ٢٠١٢/١٠ لە کۆی ٦,٥ملیار مرۆڤی سەرزەمین زیاتر لە یەك ملیار کەس ڕۆژانە لە یەك دۆلار کەمتریان دەستکەوتووە! ئەمە لە کاتێکدا کە تاقە کەسێکی ئەمریکایی (وارین بافێت) تا ساڵی ٢٠٠٨ یەکەمین دەوڵەمەندی جیهان بوو کە زیاتر لە بڕی ٤٠ ملیار دۆلاری هەبوو، ئێستا ٦٥ ملیاری هەیەو بەتەنیاش دەژی!! بێگومان زەکاتیشی لێنادات.. ئەمەش سەرمایەدارییە.

الْمَسْأَلَةُ حَتَّى يُصِيبَ قِوَامًا مِنْ عَيْشٍ . أَوْ قَالَ: سِدَادًا مِنْ عَيْشٍ . وَرَجُلٌ أَصَابَتْهُ فَاقَةٌ حَتَّى يَقُومَ ثَلَاثَةٌ مِنْ ذَوِي الْحِجَا مِنْ قَوْمِهِ لَقَدْ أَصَابَتْ فُلَانًا فَاقَةٌ، فَحَلَّتْ لَهُ الْمَسْأَلَةُ حَتَّى يُصِيبَ قِوَامًا مِنْ عَيْشٍ . أَوْ قَالَ: سِدَادًا مِنْ عَيْشٍ . فَمَا سِوَاهُنَّ مِنَ الْمَسْأَلَةِ يَا قَبِيصَةُ سُحْتًا يَأْكُلُهَا صَاحِبُهَا سُحْتًا).[1] واته: سامانێکم له خۆگرتبوو بیدەم، پێم هەڵنەسوڕاو بۆم نەدرا، بۆیە هاتمە خزمەت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تا پرسی پێ بکەم کە چی بکەم؟ فەرمووی: لامان بمێنەرەوە تا زەکاتمان بۆدێت، ئەوجا فەرماندەدەین بۆت دەبرکەین. پاشان فەرمووی: قوبەیسە داواکردنی سامان لە بەیتولمال تەنها بۆ سێ پۆلە کەس حەڵاڵە، کە ئەوەندە داواکەن، تا بەسیاندەبێت: بۆ کەسێك حەڵاڵە وەربیگرێت کە تووشی کێشەیەکی وابووە (وەکو ئەوەی تۆ)، کە سامانێکی لە خۆگرتووە (لە کوژاندنەوەی فیتنەی نێوان خەڵکدا، یان بۆ ناوبژیی و هاوشێوەی) ئەمە بۆی هەیە داوای زەکات بکات بۆ دەبرکردنی. هەروەها: کەسێك موسیبەتێکی دارایی بەسەردا هاتووە (وەکو ئیفلاسکردنی بازرگانی) و ماڵ و سامانی لەدەستداوە، ئەمەش بۆی هەیە داوای زەکات بکات، تا ژیانی راستدەبێتەوە پێی (تا نوقسانیەکانی ژیانی پێ پڕدەبێتەوە) هەروەها کەسێك کە هەژارە، سێ کەسی پیاوماقووڵی قەومی خۆی شایەتی بۆ بدەن و بڵێن هەژارییەکی سەختی تووشبووە. ئەمەش بۆی حەڵاڵە ئەوەندە لە زەکات داوابکات تا ژیانی پێ هەڵدەسوڕێنێت (یان تا نوقسانیەکانی ژیانی پێ پڕدەکاتەوە) غەیری ئەم سێ جۆرە، هەر کەسێك داوای بکات ئەوە سوحتە (حەرامێکی پیس کە دەشزانێت حەرامە) سزای سوحتخواردن، پووکانەوەی بەرەکەتە.

---

[1] موسلیم ١٠٤٤ ئەبو داوود١٦٤٠ نەسائی ٨٩/٥ ئەحمەد ٦٠/٥.

کەوابوو شافیعییەکان و حەنبەلییەکان لەمەوە وادەبینن کە موحتاج دەبێت ئەوەندەی لە زەکات پێ بدرێت کە ئیحتیاجی تەمەنی پڕبکاتەوە.. خەططابی -کە شافیعی مەزهەبە- لە شەرحی ئەم فەرموودەی قوبەیصەدا دەفەرموێ (ئاستی بەخشینی زەکاتەکە پێیان، بەسبوونی ژیانێکی پارسەنگی سروشتیانەی خۆی و خێزانێتی، بەشێوەیەکی وا کە نوقسانی وای نەمێنێت، دیسان بۆی داوابکاتەوە، ئەمەش دیاریکراو نییە، چونکە پێداوویستی خەڵکی لە بارودۆخی جیاوازدا وەکو یەك نین).[1]

ئەم بۆچوونەی خەططابی ئاڕاستەکەی سەیدنا عومەرە خوا لێی رازی بێت کە دەیفەرموو: (إِذَا أَعْطَيْتُمْ فَأَغْنُوا). واتە: کە سامانتان بەخشی، ئەوەندە بدەن بەسبێت. لەسەردەمی حوکمی دادپەروانەی خۆشیدا هەر ئاوای دەبەخشی، بۆیە هەژارو دەسکورت و موحتاج نەما.. بۆیە ناشێت بە چەند درهەمێك بە رێیکات.[2]

- ئیمامی نەوەوی بۆچوونێکی جوان دەخاتەڕوو کە دەفەرموێ: ئەگەر هەژارو دەسکورت خاوەن پیشە بوون، دەبێت ئامێروکەرەستەی پیشەکەیان بۆ بکڕێت و یارمەتی بدرێن تا ئیش دەدۆزنەوە..[3] ئەمە بە راستی کاری نوسینگەی کار (مکتب عمل)ی ووڵاتە پێشکەوتووەکانە.. بۆ نموونە کابرا سایەقە، سەیارەیەکی بە شەریکایەتی بدرێتێ، بەرگدرووە دوکان و مەکینەو پێداوویستی بدرێتێ، بازرگانی نێودەوڵەتییە پاسپۆرت و ناسنامەی بڕوا پێکراوی بدرێتێ، یاریدەدەری پزیشکییە (معاون طبی) تەعینبکرێت.

١الخطابي: معالم السنن ٢/٢٣٨.

٢فقه الزكاة ٢/٥٦٦.

٣المجموع ٦/١٨٤.

* حەنەفی و مالیکییەکان دەفەرموون: پێداوویستی ساڵێکی خۆیان و خێزانەکانیان بۆ دابیندەکرێت، لە حەنبەلی و شافیعییەکانیشدا هەن هەر لایەنگری ئەم بۆچوونەن..

بەڵگەی ئەم بەڕێزانە سوونەتی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و سیرەی خەلیفە راشیدینەکانێتی خوا لێیان رازی بێت:

- پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (كَانَ يَحْبِسُ لأَهْلِهِ قُوتَ سَنَةً).[1] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قووت (خۆراك)ی ساڵێکی ماڵ و منداڵی دادەنا.. واتە بەشی ساڵێکی بۆ دابیندەکردن.

- لەبەرئەوەی زەکات ساڵانە کۆدەکرێتەوە، کەوابوو مەوسیمی کۆکردنەوەکە گونجاوترین کاتی وەرگرتنی پشکی زەکاتەکەشە.[2]

<u>پێم وایە بۆچوونی حەنەفییەکان و مالیکیەکان بەهێزتر بێت لەبەر رۆشنی بەڵگەکەو راشکاوێتی دیاری کردنی ساڵ بۆیە پێم پەسەندترە وَاللَّهُ أَعْلَمُ.</u>

*** بڕی (بەسێتی) چەندە؟:**

ئیمامی نەوەوی دەفەرموێ: (یاوەرانی ئێمە -شافیعییەکان- فەرموویانە: بەسێتی ئەوەیە کە خۆراك و پۆشاك و خانووی بۆ مسۆگەربکرێت، هەروەها پێداوویستییە سەرەکییەکانیتری خۆی و خێزانی، بەشێوەیەکی وا کە شیاوی کەسایەتی کەسەکە بێت، کە نەزێدەڕۆیی (ئیسراف)ی تێدابکرێت، نە کەمپێدان).[3]

گومان لەوەدا نییە کە پێداوویستییە سەرەکییەکانی هەموو کەسێك هاوبەشە، لەوانە:

---

[1] بوخاری ٥٣٥٧، موسلیم ١٧٥٧.

[2] فقه الزكاة ٥٦٧/٢.

[3] المجموع ١٨٩/٧.

١- ئەمانی تەندروستی: کە دەبێ ئاراستەو کەرەستەی لەشساغیی خۆی و خێزانی مسۆگەربکرێت، ئەگەر نەخۆشیشکەوتن چارەسەریان لەسەر حسابی زەکات بکرێت، چونکە ناشێت موسوڵمانان _چ وەکو تاکوکۆ، چ وەکو کۆمەڵگەو دەوڵەت_ بهێڵن نەخۆشی جۆراوجۆر هەژارەکان دارزێنن.. پاراستن و چارەسەری نەخۆشی بەرپرسێتی هاوبەشی نێوان کۆمەڵگەو حکومەتی ئیسلامییە. پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لە فەرموودەی سەحیحیدا دەفەرموێ: (الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَخْذُلُهُ).[1] واتە: موسوڵمان برای موسوڵمانە، زوڵمی لێناکات، وەلێناکات و واز لە لەسەرکردنەوەشی ناهێنیت.. ئەگەر کەسێکی موسوڵمان لەبەر نەخۆشکەوتنی کەنارخرا، یان وەلکرا، پەیوەندی برایەتییەکەی کامەیە کە بەخەڵکییەوە دەیمێنێت؟.

٢- هاوسەرگیری: هاوسەرگیری بۆ هەردوو رەگەزەکە هەر لە ریزی (بەسێتی) ژیاندایە، کەی ئەوە (بەسێتی)یە کابرا لەبەر نەداریی بچێتە تەمەنەوەو نەتوانێت ژنبهێنێت؟ یان کچە لەبەر دەستکورتی خۆی و خێزانی قەیرەبکەوێت؟ لەبەر زەرووره‌تیی یارمەتیدان و پشتگیریی خێزان پێکەوەنانە کە شەرعناسان هاوسەرگیریی (زەواج)یان لە ریزی ئەو بوارانەدا داناوە کە زەکاتیان تێدا دەبەخشرێتەوە.[2]

ئیسلام زۆر بەجیددی هاوسەرگیریی هانداوە، خوای گەورە دەفەرموێ: (وَأَنكِحُوا الأَيَامَى مِنكُمْ) النور/٣٢ واتە: هاوسەرگیریی لەگەڵ بێوەژندا _هەروەها پیاویش ژنی هێنابووبێت و نەیمابێت، یان رەبەن بێت_ بکەن.[3]

١ ئیمامی نەوەوی: ریاض الصالحين ل١٥٠.

٢الروض المربع ١/٤٠٠.

٣الشوكاني: فتح القدير ٢/٢٥٨.

پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ: (يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ، مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ البَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ، فَإِنَّهُ أَغَضُّ لِلْبَصَرِ وَأَحْصَنُ لِلْفَرْجِ).[1] واتە: هۆ لاوان! هەر کەسێکتان توانای هاوسەرگیریی هەبوو با بیکات، چونکە بۆ خۆگرتنەوە لە نەزەرو پاراستنی عەورەت باشترە.

ئیبنوکەثیر دەفەرموێ: (عومەری کوڕی عەبدو لعەزیز رەحمەتی خوای لێبێت فەرمانیدابوو کە هاوار لە خەڵکی بکەن کە کێ هەژارە؟ کێ دەسکورتە؟ کێ دەیەوێت هاوسەرگیریی بکات، با بێت لە بەیتولمال پێداوویستی خۆی وەرگرێت).[2]

٣- خستنەکار (کاربۆدۆزینەوەی): کۆمەڵگەو دەوڵەت بەرپرسیارێتی ئەوەیان لەسەرە کە هاوکاریی کاسبکاری بێئیش بکەن، ئینجا کارێکی شیاو بە مووچەیەکی (بەس)ی بۆ بدۆزنەوە.. ئەمە لە سیرەی پێغەمبەری خوادا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و حوکمی خەلیفە راشیدینەکانییدا بووبوو بە (تەعلیماتی حکومەت) دەیان نموونە هەیە: وەك هاندانی کابرای سواڵکەر کە بچێت چیلکەو دار کۆبکاتەوەو بێتەوە بیفرۆشێت، کە هێنای پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بۆی فرۆشتەوە.

٤- پێداوویستی کار: وەکو پێداوویستییەکانی کرێکاریی و جوتیاریی و سەپانیی و خولکردنەوە و پزیشکیی و خوێندکاریی لە کتێب و کۆمپیوتەرو حاسیبەو ئامێرتر، لە هەر بوارێکی زانستییدا بخوێنێت هەر وا بە قوتابی ئەندازیارییەو پێویستی بەئامێریی ئەندازیاری هەیە، یان لە چاندنەو تراکتۆرێکی پێویستە.. چونکە وەرگرتنی هەموو زانیارییەکی غەیری زانستییە شەرعییەکان فەرزی کیفایەیەو لەسەر گشتیی ئوممەتەکە (کۆمەڵگەو دەوڵەتیان) فەرزە. ئەگەر کەس وەرینەگرت هەموو

---

[1] بوخاری ٥٠٦٦ موسلیم ١٤٠٠.

[2] البداية والنهاية ٩/٢٠٠.

گوناحباردەبن[1] . ئەمە جگە لە ئاڕاستەی ئیسلامی، کە بە ڕاستی لە ئیسلامدا ئەو هەموو مەلا بێ ئیشە، بەخێوناکرێت.. ناکرێت هەر لەبەرئەوەی سێ یان چوار فەرز ئیمامەتی نوێژ لە مزگەوتێك دەکات، مووچەوەرگرێت. مەلای گەڕەك بەرپرسە لە گەیاندنی دینەکە.. بۆ نموونە دەبێت هەر دووسەد خێزان مەلایەکیان هەبێت. دینەکەیان فێرکات و کێشەکانیان لە رووی شەرعەوە چارەسەربکات.

ئیمامی ئیبنوتەیمیە دەفەرموێ: (دەشێت کەسی هەژار زەکات وەرگرێت و ئەو کتێبانەی پێبکرێت کە پێوێستی پێیانە).[2] مەرجیش نییە هەر قوتابی و مەلا پێویستیان بە کتێب بێت، دەشێت پزیشکێك پێویستی پێی بێت یان وەرزشکارێك یان سەنعاتکارێك.. وەهەروەها.

١المجموع ١٨٨/٦، حاشية الروض المربع ٤٠٠/١.

٢ابن تيمية: الاختيارات الفقهية ل١٠٥.

باسی دووەم

فەرمانبەرانی زەکات (زەکاتەوان)

لە سەردەمی هەبوونی حوکمی ئیسلامییدا بەرپرسانی باڵا دەبێت خەڵکانێك بۆ کۆکردنەوەی زەکات تەعینبکەن و پشکەزەکاتی تایبەت، یان مووچەیان لە بەیتولمال بۆ ببڕنەوە.. لە کاتی نەبوونی دەسەڵاتی باڵای ئیسلامییدا (دەوڵەت و حکومەت) دەشێت کۆمەڵە ئیسلامییەکان _سیاسی بن یان کۆمەڵایەتی_ بەو کارە هەستن بە تایبەتی کۆمەڵە جیهادییەکان، چونکە جگە لە کۆمەڵکاریی و هەبوونی ئەمیریان، توانای راپەڕاندنی زیاتری ئەحکامە جەماعییەکانیان هەیە و دەشتوانن بە رادەی جیاواز ئەمان دەستەبەرکەن. ئەگەر لە ناوچەیەکدا زیاتر لە کۆمەڵێك هەبوو، دەبێت یەك لیژنە، یان دەزگای هاوبەش بۆ کاروباری زەکات لە هەموویان پێکبهێنن، تا سەرپەرشتی کۆکردنەوەو دابەشکردنەوەی سامانی زەکاتەکە بکەن.

فەرمانبەرانی زەکات هەموو ئەو کەسانەن کە کاری تێدا دەکەن، زەکاتکۆکردنەوە بێت، یان دیوان یان دەزگاو لیژنە. هەرچی کەسێك کاری تێدا دەکات لە ژن و پیاو، شایانی پشکی زەکات، یان مووچەی تایبەتی خۆیانن، کە لە بەیتولمالەوە دەیاندرێتێ، جا ساعی (کۆکەرەوەی زەکات) بن یان عامل (سەرپەرشتیار)، یان نوسەرو پاسەوان و ژمێریارو دابەشکارو سایەق و.. هتد هەموویان بە فەرمانبەری زەکات حسێبن[1].

---

١ حسن ایوب: الزكاة في الاسلام ل١٠٦

بڕگەی یەکەم: بەڵگەی فەرمووده لەسەرزەکاتەوان و مووچەیان:

جگە لە دیاریکردنی ئایەتە کە بۆ فەرمانبەرانی زەکات (زەکاتەوانان)، کە ئاشکراو رۆشنە، شەرعناسان چەندین بەڵگەیتریان لە سوونەتی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و سیرەو رێپێنیشاندانی خەلیفەکانییدا خوا لێیان رازی بێت هێناوەتەوە، لەوانە:

١- بوسری کوڕی سەعید لە ئیبنوسەعدی مالکییەوە دەگێڕێتەوە: (اسْتَعْمَلَنِي عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَلَى الصَّدَقَةِ فَلَمَّا فَرَغْتُ مِنْهَا وَأَدَّيْتُهَا إِلَيْهِ أَمَرَ لِي بِعُمَالَةٍ فَقُلْتُ إِنَّمَا عَمِلْتُ لِلَّهِ وَأَجْرِي عَلَى اللَّهِ. فَقَالَ خُذْ مَا أُعْطِيتَ فَإِنِّي عَمِلْتُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَمَّلَنِي فَقُلْتُ مِثْلَ قَوْلِكَ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أُعْطِيتَ شَيْئًا مِنْ غَيْرِ أَنْ تَسْأَلَ فَكُلْ وَتَصَدَّقْ).[١] واتە: عومەری کوڕی خەططاب کردمی بە سەرپەرشتیاری زەکات، کە تەواوبووم و زەکاتەکۆکراوەکەم بۆ برد، فەرمانییدا کرێم بدەنێ، ووتم: خۆ من کارم بۆخواکردووە، فەرمووی وەریگرە، منیش لە زەمانی پێغەمبەری خوادا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سەرپەرشتیاری کۆکردنەوەی زەکاتم بۆ کرد، کە تەواوبووم کرێیدامێ، منیش هەروام ووت کە تۆ دەیڵێیت، پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پێمی فەرموو: ئەگەر بێئەوەی داواکەیت شتێکیان دایتێ، وەریگرە، لێی بخۆو لێشی بکە بەخێر.

٢- ئەبوموسای ئەشعەری خوا لێی رازی بێت دەفەرموێ: (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الْخَازِنَ الأَمِينَ _الَّذِي يُعْطِي مَا أُمِرَ بِهِ كَامِلاً مُوَفَّرًا طَيِّبَةً بِهِ نَفْسُهُ حَتَّى يَدْفَعَهُ

١بوخاری ٧١٦٤، موسلیم ١٠٤٥.

إِلَى الَّذِي أُمِرَ لَهُ بِهِ_ أَحَدُ الْمُتَصَدِّقَيْنِ) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[1] واته: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی خەزێنەداری موسوڵمانی دەستپاك، كە ئەوە بەتەواوی جێبەجێدەكات كە فەرمانی پێدرابوو، لە ناخی دڵیخۆیەوە پێی هەق بوو، تا بەسەلامەتی دەیگەێنێتەوە دەست ئەو كەسەی ناردوێتی بۆ كۆكردنەوەی، ئەوە یەكێكە لەو دوو كەسەی زەكاتەكە، یان یەكێكە لە زەكاتەوانان.

ئەم وەسفە ووردەكارییە لە زەكاتەواندا پێویستە رەچاوبكرێت.. كە دەفەرموێ:

١- لە ناخی دڵەوە: ئاماژەیە بۆ نییەتی پاكی، كە لەبەرخاتری خوا كاركات، با پشكی زەكات، یان مووچەشی هەبێت، چونكە زەكات خواپەرستییەو هەموو رەفتارێكیش تێیدا خواپەرستییە وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

٢- دەستپاكی: چونكە خیانەتكردن لە راسپاردە سەرباری گوناحی سەرپێچیەكە لە زەكات پاراستن، گوناحی خیانەتەشی لەخۆناوە! پاشان ئەگەر رێژەی دەستپیس و خیانەتكار لە ناو زەكاتەواندا زۆر بوو، گەندەڵی لە هەموو كارەكەدا دروستدەكەن، ئەمانە خۆیان لەو پاداشتە گەورەیەی زەكاتەوانی مەحروومدەكەن.

٣- (أَحَدُ الْمُتَصَدِّقِينَ): بە دوو ریوایەتە (الْمُتَصَدِّقِينَ) یەكێكە لە دووان، كە زەكاتەكەیان بەخشیووە: ئەوی كە داوێتی و ئەمیش كە بە سەلامەتیی و دەستپاكیی گەیاندوێتییەوە، هەروەها (الْمُتَصَدِّقِينَ) بە كۆ: واتە یەكێكە وەكو ئەوانەی زەكاتەكەیانداوە.

كەوابوو هەر كەسێك لە گوێڕایەڵی فەرمانی شەرعدا هاوبەشبێت، هاوبەشی پاداشتەكەشە، واتە پاداشتی خۆی مسۆگەرە، با بە قەدەر پاداشتی بكەرەكەش نەبێت.

---

[1] بوخاری ٢٢٦ موسولیم ١٠٢٣.

٣- بورەیدە (یاوەرەو پیاوە) خوا لێی رازی بێت لە پێغەمبەری خواوە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەگێڕێتەوە کە فەرموویەتی: (مَنِ اسْتَعْمَلْنَاهُ عَلَى عَمَلٍ فَرَزَقْنَاهُ رِزْقًا فَمَا أَخَذَ بَعْدَ ذَلِكَ فَهُوَ غُلُولٌ).[١] واتە: هەر کەسێکمان راسپارد تا کارێکمان بۆ ئەنجامبدات و پشکەرزقی خۆیمان دابێ، لەوە زیاتر هەرچی لێ هەڵبگرێت ماشینەوەیە لە سامانی جەنگ (کە لە ریزی گوناحە گەورەکانە).

کەوابوو ئەگەر زەکاتەوان مووچەکەی دیارینەکرابوو، بەڵام نێررابوو بۆ کۆکردنەوەی، خۆی پشکی خۆی لێ هەڵگرت، بۆی هەیە، بەڵام دەبێ وووریابێت زیادهەڵنەگرێت، چونکە پێی حەرامە. زانینی بڕی پشکی خۆی بەکاری هاوشێوەو کەسی هاوشێوەدا، یان بە کرێکاریی پێشتری خۆیدا دەزانێت.

٤- (أَنَّ عَبْدَ الْمُطَّلِبِ بْنَ رَبِيعَةَ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، أَخْبَرَهُ أَنَّ أَبَاهُ رَبِيعَةَ بْنَ الْحَارِثِ قَالَ لِعَبْدِ الْمُطَّلِبِ بْنِ رَبِيعَةَ بْنِ الْحَارِثِ وَالْفَضْلِ بْنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ ائْتِيَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُولاَ لَهُ اسْتَعْمِلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَى الصَّدَقَاتِ . فَأَتَى عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ وَنَحْنُ عَلَى تِلْكَ الْحَالِ فَقَالَ لَهُمَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لاَ يَسْتَعْمِلُ مِنْكُمْ أَحَدًا عَلَى الصَّدَقَةِ قَالَ عَبْدُ الْمُطَّلِبِ فَانْطَلَقْتُ أَنَا وَالْفَضْلُ حَتَّى أَتَيْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَنَا إِنَّ هَذِهِ الصَّدَقَةَ إِنَّمَا هِيَ أَوْسَاخُ النَّاسِ وَإِنَّهَا لاَ تَحِلُّ لِمُحَمَّدٍ وَلاَ لآلِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ).[٢] واتە: موططەلیبی کوڕی رەبیعەی کوڕی حارثی کوڕی عبدالمططەلیب (ئامۆزازای پێغەمبەری خوایە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەگێڕێتەوە کە خۆی و فەزڵی کوڕی عەبباس (ئامۆزای پێغەمبەرە

١ئەبوداوود ٢٩٤٣ شەوکانی دەفەرمووێ: (نيل الأوطار ل٧٨١) ئەبوداوود لێی بێدەنگ بووە، چونکە سەنەدی فەرموودەکە هەموو جێمتمانەن (ورجال اسناده ثقات).

٢موسلیم ١٠٧٢، ئەحمەد ١٦٦/٤.

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) چوونە خزمەت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. دەفەرموێ یەکێکمان عەرزیکرد (پێیووت) ئەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هاتووین بە زەکاتەوان تەعینمان کەیت، تا ئێمەش وەکو ئەو خەڵکە سوودێکی لێ ببینین، ئەو ئەرکەی خەڵکی جێبەجێیدەکەن حەزدەکەین ئێمەش جێبەجێیبکەین، فەرمووی زەکات چڵکی دەستی خەڵکییە.. زەکات بۆ محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و خانەوانەدەی محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ناشێت،..

دەفەرموێ چڵکی دەستی خەڵکییە، چونکە زەکات پاککەرەوەی دەروون و رەفتارو سامانی خەڵکە. خانەوادەی پێغەمبەری خواش صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەبێت لە خواردنی بەدووربن، جمهوری شەرعناسان دەفەرموون: تەنانەت بە زەکاتەوانیش نابێت لە زەکات وەرگرن.. بەڵام ئیمامی ئەبوحەنیفە دەفەرموێ وەرگرتنی کرێیان بۆ حەڵاڵە لە بەرامبەر زەکاتکۆکردنەوەدا، وەکو هەر کارێکیتر کە دەیکەن.

بەهەر حاڵ إِنْ شَاءَ اللَّه لە بەندی داهاتوودا دێینەوە سەر ئەم بابەتە.

بڕگەی دووەم: زەکاتەوانان چەندیان زەکات بەردەکەوێت؟

شەرعناسان لە دیاریکردنی بڕی پشکی زەکاتەواندا راجوێ بوون:

- شافیعییەکان و حەنبەلییەکان دەفەرموون:[1] ئیمام (خەلیفە یان جێگرو نوێنەرەکانی وەکو والی ناوچەکان) بۆیان هەیە زەکاتەوان بە کرێ بگرن و پشکەزەکاتی خۆیان _وەکو هەقی کارەکەیان_ بدەنێ. دەشێت لەسەرەتاوە گرێبەستیان لەگەڵدا بکەن، تا مووچەکە دیاریکراو بێت و جۆرو چەندێتیی کارەکەو کاتی پێویستیش، هەمووی رەچاوبکرێت تێیدا، بەڵام شافیعییەکان فەرموویانە بەو مەرجەی لە هەشتیەک

١المجموع ٦/١٥٢-١٥٣، المغني ٢/٦٩٤.

(٨/١)ی زەکاتەکە تێ نەپەڕێت، چونکە مووچەی زەکاتەوانان بەشێکە لە هەشت بەشی زەکاتپێدراوان، ئەگەر زیاتری خواست، دەبێ لە بەیتولمال بۆیان تەواوبکرێت، نەك هەر لە زەکاتەکە کە دەبێتە بردن لە حەوت پشکەکەی تر.

- <u>حەنفییەکان دەفەرموون</u>: بە قەدەر پێویستی کاری زەکاتەوانییەکە پشکەزەکات دەدرێت بە زەکاتەوان، بە مەرجێك لە نیوەی زەکاتەکە زیاترنەکات، با کارەکەشی زیاتربوو بێت!.[1]

- <u>ئیمامی مالیك لە ئیبنوعومەرەوە</u>: نەقڵدەکات کە هەقی خۆیان لە زەکاتەکە دەدرێتێ، با لە هەشتیەکیش زیاتربێت.. لە بۆچوونێکی تریدا، ئیمام مالیك دەفەرموێ: هەمووی دەگەڕێتەوە بۆ رای ئیمام (خەلیفە) و ئیجتیهادی ئەو، چونکە پشکێکی دیاریکراو وەکو فەرز لە ئایەتەکەدا نەهاتووە.[2]

- <u>ئیمامی طەبەری دەفەرموێ</u>: پەسەندترین بۆچوون کە قورئان و سوونەت بەهێزیبکات ئەوەیانە کە دەفەرموێ کرێی زەکاتەوان بە قەدەر قەبارەی کارەکەی دیاریدەکرێت.[3]

پێم وایە بۆچوونی شافیعییەکان پەسەندتربێت، چونکە واقیعتیرە، کە دەفەرمون: مووچەی زەکاتەوان هەر لەو هەشتیەکە دیاریدەکرێت، بەڵام ئەگەر تەواوینەکرد لە بەیتولمال بۆیان تەواودەکرێت، چونکە ئەوەی حەنەفییەکان دەفەرموون کە ئەگەر کارەکەی لە نیوەی زەکاتەکە زیاتربوو، هیچیتری نادرێتی، رەنگە والی کەسی وای

١صَحِيحُ فِقْهُ السُنَةَ ٦٩/٢.

٢الموطا به شرح سيوطي ٢٥٧/١.

٣تفسير الطبري ٣١٢/١٤.

دەستنەکەوێت زەکاتکۆکاتەوە.. کابرا بۆچی دەبێتە موحاسیبی زەکات کە مووچەی تەواوی نەدرێتێ؟!

* **زەکاتەوان دەوڵەمەندیش بێت مووچەی خۆی وەردەگرێت:** چونکە مووچەکەی بەرامبەر کارەکەیەتی، نەك خێر بێت و پێی کرابێت. چونکە ئەبوسەعیدی خودری خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەیفەرموو: (لَا تَحِلُّ اَلصَّدَقَةُ لِغَنِيٍّ إِلَّا لِخَمْسَةٍ: لِعَامِلٍ عَلَيْهَا،أَوْ رَجُلٍ اِشْتَرَاهَا بِمَالِهِ، أَوْ غَارِمٍ، أَوْ غَازٍ فِي سَبِيلِ اَللَّهِ، أَوْ مِسْكِينٍ تُصُدِّقَ عَلَيْهِ مِنْهَا، فَأَهْدَى مِنْهَا لِغَنِيٍّ).[1] واتە: بۆ دەوڵەمەند حەڵاڵ نییە زەکات وەربگرێت، مەگەر یەکێك بێت لەو پێنج پۆلە: زەکاتەوان یان موجاهیدی رێی خوا.... موناقەشەی دەوڵەمەندیشم کەمێك کردم کە پێم وایە پێناسەی حەنەفییەکان بۆی پەسەندترە کە دەفەرموون: دەوڵەمەند ئەو کەسەیە کە سامانی گەیشتۆن بڕی نیصاب.. بڕی زەکات لێدەرکردن، لەگەڵ ڕەچاوکردنی بۆچوونی شافیعییەکان کە دەفەرموون دەشێت پارەی خانووەکەی یان سەیارەکەی چەندین بەرابەری نیصاب بێت، بەڵام زەکاتیشی پێ بشێت[2] چونکە خۆ پێی ناوترێت خانووەکەت یان سەیارەکەت بفرۆشەرەوەو زەکاتی لێ دەرکە.. ئەوە سەرمایەدارییە کە دەڵێ خانوو و سەیارەکەت بفرۆشە ئینجا داوای یارمەتی حکومەت (سۆشیال یان مەکتەبی کارکردن) بکە.!

* **ئەوی زەکاتەوانە و زەکات یان مووچە وەرناگرێت:** وەکو ئەو کەسەی خۆی زەکاتەکەی خۆی دابەشدەکات، یان والییە، قازی رەسمیە، یان کاربەدەستەو

---

[1] ئەبوداوود ١٦٣٥، ترمذي ٦٥٢،نەسائی ٩٩/٥، ئیبنوماجە ١٨٤١ ئەحمەد ١٩٢/٢. ئەلبانی رحمەالله لە: (إرواء الغليل ٨٧١)دا بە سەحیحی داناوە.

[2] الموسوعة الفقهية ٣١٢/٢٣.

مووچەیەکیتری (بەس)ی هەیە، چونکە ئەگەر زەکاتەوان بۆی نەبێت لە بڕی (بەس)ی زیاتر لە زەکات هەڵگرێت، یان کرێ و مووچەکەی لە بەرامبەر کارەکەی زیاتربێت، حەتمەن ناشێت دوو مووچە لە بەیتولمال وەربگرێت.[1]

بڕگەی سێیەم: ئەو مەرجانەی دەبێت لە زەکاتەو اندا هەبن:

<u>١- موسوڵمانێتی:</u> ئەو شەرعناسانەی دەفەرموون زەکاتەوانیی (وەلایەتە) واتە: سەرپەرشتیاریکردنی کاروباری موسوڵمانانە. پێیان وایە غەیری موسوڵمان ناشێت زەکاتەوان بێت، ئیمامی ئەحمەد دەفەرموێ: زەکاتەوانی کارە، نەك وەلایەت. بۆیە دەشێت غەیرە موسوڵمانیش بیکات. چونکە ئەوەی وەریدەگرێت لە بەرامبەر کارەکەیدایە، نەك خێری زەکات بێت و بیدرێتێ.. ئەمەش وەکو هەر کارێکیتر وایە، کە دەدرێتە کافرو کرێی خۆی لەسەر وەردەگرێت.. ماوەردییش کە شەرعناسی شافیعی مەزهەبە (لە الأحكام السلطانية)کەیدا دەفەرموێ نە موسوڵمانێتیی و نە سەربەستبوون مەرجی زەکاتەوانیی نین بەڵام ئیمامی نەوەوی وەکو زۆرینەیتری شافیعییەکان و مالیکییەکان دەفەرموێ موسوڵمانێتی مەرجە.[2]

<u>ئەو انەی فەرموویانە موسوڵمانێتی مەرجە دەشفەرموون:</u>

أ- لەبەر ئەوەی کافر دەستپاك نییە، بە تایبەتی کە سەیدنا عومەر خوا لێی رازی بێت دەیفەرموو: (وَلَا تَأْمَنهُمْ وَقَدْ خَوَّنَهُمْ اللَّه).[3] واتە بە ئەمینیان مەزانن کە خوای گەورە بە

---

١ نَيلُ الْأَوْطَار ل٧٨١، صحيح فقه السنة ٢/ ٦٩.

٢المجموع ١٥٢/٦.

٣ البيهقي: السنن الكبرى ١٢٧/١٠، ئیمامی زەیلەعی: تخريج أحاديث الكشاف ٤٠٤/١، تفسير القرطبي ٨٧٨/٤، السفاريني: غداء الألباب ١٢/٢، ئیبن تەیمیە: إقتضاء الصراط المستقيم

خائین ناساندوونی، هەر بۆیە نکوڵی لە هەڵوێستی ئەبوموسای ئەشعەری کرد، کە زانی مەسیحییەکانی کردووە بە نوسەری دیوانی خۆی.. بەرامبەران دەفەرموون: خیانەتی هەندێکیان لە پەیمانی جەنگ، ئەوە ناگەیێنێت کە تاك تاکیشیان نەبێ کە ئەمیندار بێت.

پێم وایە ئەوە ئیعتیماددەکاتە سەر هەبوونی ئاستی متمانە بەو کەسە.. دەشێت ژمێریاری دائیرەیەك بووبێت و بەزیرەکی و سەرڕاستیی و دەستپاکیی ناسرابێت، ئەمە نەقڵبکرێت بۆ زەکاتەوانێتی هیچی تێدا نییە وَاللَّهُ أَعْلَمُ.. بە تایبەتی لەم زەمانەدا ماف و ئەرك و دەسەڵات (وەکو سەڵاحیاتی فەرمانبەر) هەمووی دیاریدەکرێت.

ب- هەر کەسێك لە ئەهلی زەکات نەبێت (بەبەخشین و وەرگرتنی) ناشێت بکرێتە زەکاتەوان، چونکە وەکو کافری شەڕانییە.[1]

پێم وانییە لەم سەردەمەشدا ئەمە وا مابێت.. چونکە هەزاران مەسیحی لە میسرو لوبنان و سودان و ئەریتریاو غاناو باشووری تایلەندو باشووری فیلیپپیندا هەن، کە کاربەدەستی سەر راستی دەوڵەتن و لە ناو موسوڵمانانیشدا خزمەتی خۆیان دەکەن.. پێم وایە حەنبەلییەکان _کە عادەتەن لە زۆر ئەحکامدا سەختگیرترن_ لەم مەسەلەیەدا واقیعبینانەتر سەیریانکردووە، چونکە زەکاتەکە دیاریکراوەو زیاتری لێوەرناگیرێت. لەم زەمانەدا هەمووی بەوەسڵە، تۆمارکردنی ئینتەرنێتەو ناتوانرێت ئاسان پارە بماشرێتەوە.

١٨٥/١، ئیبنولقەییم: أحکام أهل الذمة ٤٥٤/١، ابوبکر بن الخلال: أحکام أهل الملل ٣٢٨. ئەلبانی رحمەالله لە: إرواء الغلیل ٢٥٦/٨ دا دەفەرموێ: سەحیحە.

[1] المغني ٦٩٥/٢.

٢- باڵغێتی و ژیرێتی: ئەمە بەلای ئەو شەرعناسانەوەیە کە پێیانوایە زەکاتەوانی وەلایەتە. مەبەستم باڵغێتیەکەیە. دەنا شێت و گەلۆر جێی تەکلیف نین.. بەڵام شەرعناسانی شافیعی دەفەرموون: (مەرجە موسوڵمان و سەربەست و دادپەروەرو شەرعزان بێت).[1] دوای ئەوە ئیمامی نەوەوی دەفەرموێ: ئەمە ئەگەر بە سەرپەرشتی گشتیی دانرابوو، دەنا کە هەر کۆکردنەوەی بڕێکی دیاریکراوو هێنانی بێت شەرعزانیی ناوێت.. رەنگە ئەم مەرجە بەکردنەوەی خولێکی یەك هەفتەیی بۆ زەکاتەوان بەسبێت بۆ شارەزاکردنی.. گومانی تێدا نییە کە باڵغ و ژیرو زیت و وووریاو شارەزا، باشترە بکرێتە زەکاتەوان وەك لە نابالغ.

٣- دەستپاکی: ئەمە مەرجێکی سەرەکییە، چونکە کە دەستپاك نەبوو زیان لە خۆی و سامانەکەش دەدات و ستەم لە هەژاران دەکات و متمانەی نێوان زەکاتدەران و ئیدارەی دەوڵەتیش لاوازدەکات.. ئەمە میکرۆبی گەندەڵیی ئیدارییە، کە ئێستا وڵاتان هاواریانە لە دەستی! زۆرینەی شەرعناسان بەشیاوی نازانن زەکات بدرێتە حاکمێك کە دادپەروەر نییە، چجای زەکاتەوان! ئیمامی ئیبنوتەیمیە لە وەڵامی پرسیارێکدا کە لێی دەکەن کە ئایا زەکات و عشوریان بدەنە کاربەدەستانی ستەمکار، کە لە شوێنی خۆیدا بەکارینا‌هێنن؟ دەفەرموێ: ناشێت خاوەن زەکات زەکاتی خۆییان بداتێ. دەبێ خۆی دابەشیبکات.. چونکە وەکو سامانی هەتیوو و بەرپرسی سامانی وەقفە.[2]

٤- شیاوێتی: دیارە ئەمە مەرجی هەموو کەسێکە لە ئیسلامدا، کە کارێکی پێ دەسپێررێت. چونکە خوای گەورە دوو مەرجی بۆ کاربەدەستێتی و فەرمانبەرێتی

١المجموع ١٥١/٦، هەندێك لە زانایانی حەنبەلی ئاماژە بە شەرعزانێتی زەکاتەوان دەدەن.. بڕوانە: شرح غاية المنتهى ٣٧/٢، فقه الزكاة ٥٨٦/٢.

٢مجموع الفَتَاوَىٰ ٤١/٢٥.

دیاریکردووه کە دەستپاکیی و شیاوێتییه. وەك دەفەرموێ (إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الأَمِينُ)القصص/٢٦ واته: باشترین کەس کە بەکرێیبگرێت، بەهێز (شیاو) و دەستپاکە. هەر ئەم شیاوێتییەشە کە سەیدنا یوسف عَلَيهِ السَّلَام لە خۆیدا بینی و زانی کات و شوێنی زەرورەتی وەرگرتنی بەرپرسێتیی دارایی میسرە، کە بەپاشای میسری فەرموو: (اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ)یوسف/٥٥ واته بمکە بە خەزێنەداری وڵات (میسر) چونکە من پارێزگارو شارەزام.. پاراستن ئەرکی دەستپاکییە، زانینیش ئیدارەی بەڕێوەبردنە، ئەم دوانەش دووباڵی چاکسازین.

٥- نێرینەیی: ئەمە هەر لای ئەو بەڕێزانە مەرجە کە زەکاتەوانیان بە وەلایەت داناوە، ئیدی لەو روانگەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرموویەتی: (لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَّوْا أَمْرَهُمْ اِمْرَأَةً).[١] واته: هەرگیز خەڵکانێك سەرفرازنابن، کە ئافرەت بکەنە سەرپەرشتیاری کاروباریان.

هەروەها لەو لایەنەشەوەبوو کە زەحمەتە ئافرەتێك بنێررێتە لای دەشتەکییەکان و تێکەڵیان بێت تا زەکاتی مەڕو ماڵاتیان، یان دانەوێڵەی جوتیاران، یان زێڕو زیوو و پارەی بازاڕ کۆبکاتەوەو بیگەیێنێتەوە بە موستەحەققانی.. کە تێکەڵاویی و سەفەرو مانەوەی خواستووە.. ئەمە دەشێت لە کۆندا وابووبێت، ئێستاش لە هەندێ ووڵات، یان لادێی کوردستان وابێت. بەڵام ئەگەر کاروباری زەکات کرا بە دەزگایی _وەکو کاری بانقی لێ بێت_ خاوەن سامانی زەکات بڕی زەکاتەکە دیاریدەکات و لە بەیتولمال تۆماردەکرێت و دوای کۆکردنەوەی _کە هەموو جۆرەکانی گەیاندن و گواستنەوە دەخوازێت_ دابەشدەکرێتەوە، بەوەی زەکاتپێدراوان دێنەدائیرەکەو پشکی خۆیان

١بوخاری ٤٤٢٥ ، نەسائی ٢٢٧/٨، ترمذي ٢٢٦٢، ئەحمەد ٤٣/٥.

وەردەگرن. هەندێك لەم كارانە كە لە ناو دائیرەكەدایە چ قورسییەكی بۆ ئافرەت تێدا نییە .. بۆیە پێم وایە ناشێت ئەم مەرجە وا بەقورسی وەرگیرێت، بە تایبەتی كاتی پێویست وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

<u>٦- سەربەستبوون</u>: واتە ناشێت كۆیلە بكرێتە زەكاتەوان، چونكە سەربەست نییە..[١] ئەمەش حەتمەن راستە لە شوێنێكدا كە كۆیلە هەبێت.. بەڵام الْحَمْدُ لِلَّهِ كۆیلایەتی _كە غەیری ئیسلام دایمەزراندووە[٢] _ نەماوە.

برگەی چوارەم: دیاری وەرگرتنی زەكاتەوان بەرتیلە:

بەرتیل ئەو دیارییە ناشەرعیەیە كە یەكێك دەیداتە كاربەدەستێك بۆ ئەوەی چاوپۆشی لە وەرگرتنی مافێكی بكات، یان كەمتری لێ وەرگرێت، یان پێشیخات، یان بەرژەوەندییەكی بۆ بهێنێتەدی.. وەرگرتنی بەرتیل لە گوناحە گەورەكانە، چونكە وەكو ئیبنوعومەر خوا لێی رازی بێت دەفەرمووێ پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دوعای لەعنەتی لێكردووە، یەعنی داوای لە خوای گەورە كردووە كە لە رەحمەتی خۆی دووریبخاتەوە، یان بەیانی كردووە كە بەرتیلخۆر لە رەحمەتی خوای گەورە دووردەخرێتەوە.. دەفەرموێ: (لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الرَّاشِي وَالْمُرْتَشِي).[٣] واتە: بدەرو وەرگری بەرتیل بەر لەعنەتی خوا كەون، یان دەكەون.. (الرَّاشِي) ئەو كەسەیەكە بەرتیلەكەی

١المجموع ٦/١٥٧.

٢ئیفلاتوونی فەیلەسووف دووجار كرا بە كۆیلە و فرۆشرراو كڕرایەوە!!!.

٣هەر پێنجیان جگە لە نەسائی؛ ئەبوداوود ٣٥٨٠، ترمذي ١٣٣٧، بە صەحیحیشی ناساندووە، ئەحمەد ٢/١٦٤، ئیبنو ماجە ٢٣١٣.

داوە. هەندێ لە شەرعناسان دەفەرموون پارەی بەرتیل لەو پارەیە حەرامترە کە زیناکارێك بۆ زیناکردن دەیدات.![1]

بواری زەکاتکۆکردنەوەش _کە بەشێکە لە رەفتار بە سامان و دارایی_ بوارێکی دژوارو هەستیارە، چونکە خەڵکی بە ناوی دیارییەوە، دەتوانن زەکاتەوان لەخشتەبەرن و ناهەق پێبکەن، بۆیە زەکاتەوان وەك نابێ موساوەمە لەسەر وەرگرتنی زەکاتەکە بکات و نابێت هیچ زانیارییەکی دەربارە بشارێتەوە، دەبێ لەوەش بەحەزەربێت دیاری بۆ بهێنن و وەریبگرێت، با سوێندیشی بۆ بخۆن کە دیارییە.. دەبێ ئەو پرسیارە پێوانە بێت کە (بۆچی بۆ کەسێکیتری نەبردووە؟).

وەرگرتنی دیاری کەسایەتی زەکاتەوان لەکەداردەکات و متمانەی خۆی لەدەستدەدات و دەبێتە جێگومانی خراپی خەڵکی.[2]

پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ (هَدَايَا الْعُمَّالِ غُلُولٌ).[3] واتە: دیاری زەکاتەوانان ماشینەوەیە لە بەیتولمال.!

ئەبو حەمیدی ساعیدی خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە: (أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَعْمَلَ عَامِلًا، فَجَاءَهُ العَامِلُ حِينَ فَرَغَ مِنْ عَمَلِهِ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَذَا لَكُمْ وَهَذَا أُهْدِيَ لِي. فَقَالَ لَهُ: فَلاَ قَعَدْتَ فِي بَيْتِ أَبِيكَ وَأُمِّكَ، فَنَظَرْتَ أَيُهْدَى لَكَ أَمْ لاَ؟). ثُمَّ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشِيَّةً بَعْدَ الصَّلاَةِ، فَتَشَهَّدَ وَأَثْنَى عَلَى اللَّهِ بِمَا هُوَ

---

١ شەوکانی: نَيلُ الأَوْطَار ل١٧٠٨.

٢فقه الزكاة ٢/٥٩١-٢٩٢. رواه أحمد(٤٢٥/٥). عن أبي حميد الساعدي. قال في التلخيص الحبير (١٨٩/٤): "إسناده ضعيف"، وأكد ذلك ببيان سبب الضعف في فتح الباري(١٦٤/١٣)، وقال في خلاصة البدر المنير (٤٣٠/٢): "إسناده حسن"

٣ئیمامی ئەحمەد٤٢٥/٥، ژ٢٣٠٩٠، الاحكام السلطانيةی ماوەردی ل٤٥، ئیمامی ئیبنوحەجەر لە فتح الباري ١٦٤/١٣دا دەفەرموێ: زەعیفە، ئیبنولمولەقین لە: خلاصة البدر المنير ٤٣٠/٢دا دەفەرموێ: إسناده حسن. شێخی ئەلبانی رحمەالله لە: إرواء الغليل ٢٦٢٢دا دەفەرمو: سەحیحە.

أَهْلُهُ، ثُمَّ قَالَ: (أَمَّا بَعْدُ، فَمَا بَالُ العَامِلِ نَسْتَعْمِلُهُ، فَيَأْتِينَا فَيَقُولُ: هَذَا مِنْ عَمَلِكُمْ، وَهَذَا أُهْدِيَ لِي، أَفَلاَ قَعَدَ فِي بَيْتِ أَبِيهِ وَأُمِّهِ فَنَظَرَ: هَلْ يُهْدَى لَهُ أَمْ لاَ، فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لاَ يَغُلُّ أَحَدُكُمْ مِنْهَا شَيْئًا إِلَّا جَاءَ بِهِ يَوْمَ القِيَامَةِ يَحْمِلُهُ عَلَى عُنُقِهِ) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[1] واته: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کابرایەکی کرد بە زەکاتەوان (لە تیرەی ئەزەدبوو، ناوی ئیبنوللەتیبە بوو) کەچوو و هاتەوە، ئەوەی کۆیکردبۆوە خستیەبەردەست پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و شتێکی بۆ خۆشی بەجیا داناو ووتی: ئەمەیان هی ئێوەیەو ئەوەشی دیارییە داویانە بەخۆم. دەفەرموێ: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هەستایە سەرپێ و سوپاس و ستایشی خوای گەورەی کردو پاشان فەرمووی: ئەرێ من کەسێکتان بەزەکاتەوان بۆ کۆکردنەوەی دیاریدەکەم، چونکە خوای گەورە بەرپرسێتیی ئەوەی خستۆتە سەرشانم، کەچی یەکێکتان لەولاوە دێتەوە دەڵێ: ئەوەیان هی ئێوەیەو ئەمەشیان دیارییەو دراوە بەمن، ئەدی ئەگەر راستدەکات بۆچی لە ماڵی باوك و دایکی دانەدەنیشت تا دیارییەکەی بۆ بێت؟! بەخوا قەسەم هەرکەسێکتان بەناهەق شتێك هەڵگرێت، لە رۆژی قیامەتدا دێت و ئەو شتەی بە کۆڵەوە دەبێت، وا نازانم تێتاندا بێت حەزبکات بە دیداری خوای گەورە بگات و حوشترێکی بە کۆڵەوە بێت کە هاواردەکات، یان مانگایەك کە دەبۆڕێنێت، یان مەڕێك کە دەباڕێنێت.. پاشان هەردوودەستی ئەوەندە بڵندکرد کە سپیایی بنباڵی دەبینراو فەرمووی: خوایە وا من گەیاندم...

---

[1] بوخاری ١٥٠٠، موسلیم

پرسیاریان لە سەیدنا عەلی کرد خوا لێی رازی بێت (سحت) چییە؟ فەرمووی: بەرتیلە. ووتیان ئەدی لە حوکمدا؟ فەرمووی:ئەویان کوفرە[1].. زۆر لە ئەهلی تەفسیر و زانایان وادەبینن کە بەرتیل سوحتە، چونکە دەزانێ حەرامەو هەر دەیخوات.. نعوذ باللە.

[1] شەوکانی: تەفسیری فتح القدیر ١/٥٧٦.

باسی سێیەم

بواری دڵنەوایی

دڵنەواییکردنی کەسانێك بۆ بەهێزکردنی دینەکە لایان و سەرنج ڕاکێشانیان بۆ هێنانەدیی بەرژەوەندی خۆیان، یان ئیسلام و موسوڵمانان.

ئیمامی طەبەری دەفەرموێ: خوای گەورە دابەشکردنی زەکاتی بۆ هێنانەدیی دوومەبەست دیاریکردووە:

یەکەمیان: پڕکردنەوەی نوقسانی حاڵەتی موسوڵمانان، دووەمیان: بەهێزکردنی ئیسلامەکە. ئەوەی کە پەیوەندی بە هاوکاری ئیسلام و بەهێزکردنییەوە هەبێت، شەرع زەکاتەکە دەداتە هەژارو دەوڵەمەند، چونکە لەبەر ئەوە نایداتێ کە موحتاجن، بەڵکو بۆ ئەوەی ببنەهۆکاری بەهێزکردنی ئیسلام. وەکو ئەوانەی لە جیهاددان، هەژاربن یان دەوڵەمەند، زەکاتیان پێدەشێت، بۆ ئەوەی بەرەی جیهادەکە بەهێزکەن و کەلێن پڕکەنەوە. هەروەها شەرع زەکاتدەداتە کەسانێك بۆ دڵنەوایی و دڵڕاگرتنیان با دەوڵەمەندو دەستڕۆیشتووش بن، چونکە دەبنەوە بە هۆکاری بەهێزکردنی ئیسلامەکە، بە لایەنگرتن و بەرگریلێکردنی. لەمەوەیە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دوای پەلهاویشتنی فەتح و بڵاوبوونەوەی ئیسلام و بەهێزبوونی موسوڵمانان، زەکاتی بۆ دڵنەوایی و دڵڕاگرتن دایە زۆرکەس. ئەو کەسەی دەڵێ ئێستا پێویست نەماوە زەکات بۆ دڵنەوایی بدرێتە کەس، بەڵگەیان نییە. جا خۆ پێغەمبەری

خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كە زەكاتیدا بەو كەسانە، لە كاتێكدابوو كە ئیسلام لە برەوی زیاترو موسوڵمانان لە بەهێزبوونی دەسەڵاتیاندابوون.[1]

ئەم پێشەكیەی ئیمامی طەبەری گرنگە بۆ دیاریكردنی بڕگەكانی ئەم باسە:

بڕگەی یەكەم: كێن ئەوانەی دڵنەوایدەكرێن؟:

ئەوانەی دڵنەواییدەكرێن دووجۆرن: موسوڵمان و كافر. كە هەر دوولایان پیاوماقوڵ و گەورەو كاریگەری ناو كەسوكاریانن..

موسوڵمانەكانیان چەند پۆلێكن:

١- ئەو پیاوماقوڵ و قسەڕۆیشتووانەی موسوڵمانبوون، بەڵام باوەڕیان كزە، پشكەزەكاتیان پێدەدرێت تا دڵیان بە ئیسلامەكە خۆشبێت و خۆلەسەر ئیمانداریی راگرن. نموونەی ئەمە ئەوەیە كە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بە هەر یەكە لە ئەبوسوفیانی كوڕی حەرب و ئەقرەعی كوڕی حابیس و عویەینەی كوڕی حیصن و كەسانێكیتریش، یەكی سەد حوشتری لە زەكات دانێ.[2]

٢- ئەو پیاوماقوڵانەی زەكاتیان پێ دەبەخشرێت، تا خەڵكیتر هاندەن لەسەر ئیسلام و موسوڵمانبوون. ئەنەس خوا لێی رازی بێت دەگیڕێتەوە: (مَا سُئِلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْإِسْلَامِ شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ، قَالَ: فَجَاءَهُ رَجُلٌ فَأَعْطَاهُ غَنَمًا بَيْنَ جَبَلَيْنِ، فَرَجَعَ إِلَى قَوْمِهِ، فَقَالَ: يَا قَوْمِ أَسْلِمُوا، فَإِنَّ مُحَمَّدًا يُعْطِي عَطَاءً لَا يَخْشَى الْفَاقَةَ).[3] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بۆ هاندانی ئیسلامەتی داوای هەرشتێكی لێ

---

١ تەفسیری طەبەري ٣١٦/١٤.

٢ مختصر صحيح مسلم ١٤٠/١.

٣شەوكانی لە نَيلُ الأَوْطَار ل ٧٨١ دا دەفەرموێ: رواه أحمد باسناد صحيح.

بکرایا دەیبەخشی. دەفەرموێ: کابرایەك هاتە خزمەتی داوای یارمەتی لێکرد، پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمانیدا رانە مەڕێکی زۆریان پڕ بە دۆڵێك لە ئاژەڵی زەکات پێدا، کە گەڕایەوە ناو تیرەو هۆزەکەی خۆی پێی ووتن خزمینە! موسوڵمان بن، چونکە محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وادەبەخشێت وەکو کەسێك هیچ لە هەژاری نەترسێت.. هەروەها کە سەیدنا ئەبوبەکر خوا لێی رازی بێت لەم زەکاتە سامانێکی بەخشی بەعەدی کوڕی حاتەم خوا لێی رازی بێت.[1]

٣- پۆلێکیتر لەم نەو موسوڵمانانە کە دڵنەوایی دەکرێن و سامانی زەکاتیان پێ دەدرێت ئەوانەن کە دژ بەکافرانی شەڕانی دەوەستنەوەو ئەو موسوڵمانانە دەپارێزن کە لە نزیکیانن.

٤- پۆلێکیتر لەمانە زەکاتیان دەدرێتێ تا خۆشیان ببنەوە بە زەکاتەوانی قەومەکەیان. وەکو زوبرەقان خوا لێی رازی بێت (زوبرەقان: (الحەصین کوڕی بەلەدی کوڕی ئیمروئولقەیس) کە لە گەورە پیاوانی بەنوتەمیم بوو، ساڵی ٩ی کۆچی هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ موسوڵمان بوو، پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رێزێکی زۆری گرت و پشکێکی زۆری زەکات پێداو بە زەکاتەوانی قەومەکەشی تەعینی کرد، لە سەردەمانی سەیدنا ئەبوبەکر و عومەریشدا خوا لێیان رازی بێت هەروا مایەوە).[2]

---

١ مصارف الزكاة ل٦٧.

٢ وشەی زوبرەقان بەو کەسە وتراوە کە روخساری وەکو مانگی چواردە گەشاوەتەوە، ئەم یاوەرە بەڕێزەش کە دەهاتە مەدینە زۆرینەی رووی خۆی دادەپۆشی.. ئیمامی نەوەوی بە تەفسیلتر باسی کردووە المجموع ١٨٦/٦.

هەر یەکێك لەم پۆلانەو هاوشێوەیان بۆ دڵڕاگرتن و دڵنەوایی و هاندانیان لەسەر پابەندبوون بەئیسلامەوە، شایانی ئەوەن، ئەوەندەیان لە سامانی زەکات پێبدرێت، کە کاریگەریی لە دڵ و دەرونیاندا دروستکات. ئەمە لەبەر ئەوە نییە کە ئەوان پێویستیان بەو برە سامانەیە، بەڵکو ئیسلام و موسوڵمانان پێویستیان بەوانە، چ بە خۆیان چ بەوانەی پێیانەوە پەیوەستن.[1]

<u>کافرەکانیشیان دووپۆلن:</u>

١- ئەو پیاوماقوڵ و دەسترۆیشتووە کافرانەی کە ئومێددەکرێت بەم سامان بەخشینە پێیان موسوڵمانببن. وەکو کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لە غەنیمەتی جەنگی دژی هەوازن، لە حونەیندا سامانێکی زۆری بەخشی بە صەفوانی کوڕی ئومەییە، کە هێشتا موسوڵماننەبووبوو..[2] هەروەها بە کافرانێکیتر:

- ئەبوسەعیدی خودری خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە: (لَمَّا أَعْطَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَعْطَى مِنْ تِلْكَ الْعَطَايَا فِي قُرَيْشٍ، وَقَبَائِلِ الْعَرَبِ، وَلَمْ يَكُنْ فِي الأَنْصَارِ مِنْهَا شَيْءٌ، وَجَدَ هَذَا الْحَيُّ مِنَ الأَنْصَارِ فِي أَنْفُسِهِمْ، حَتَّى كَثُرَتْ فِيهِمْ الْقَالَةُ، حَتَّى قَالَ قَائِلُهُمْ: لَقِيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَوْمَهُ، فَدَخَلَ عَلَيْهِ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ هَذَا الْحَيَّ قَدْ وَجَدُوا عَلَيْكَ فِي أَنْفُسِهِمْ لِمَا صَنَعْتَ فِي هَذَا الْفَيْءِ الَّذِي أَصَبْتَ، قَسَمْتَ فِي قَوْمِكَ، وَأَعْطَيْتَ عَطَايَا عِظَامًا فِي قَبَائِلِ الْعَرَبِ، وَلَمْ يَك فِي هَذَا الْحَيِّ مِنَ الأَنْصَارِ شَيْءٌ، قَالَ: فَأَيْنَ أَنْتَ مِنْ ذَلِكَ يَا سَعْدُ؟ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا أَنَا إِلَّا امْرُؤٌ مِنْ قَوْمِي، وَمَا أَنَا؟ قَالَ : فَاجْمَعْ لِي قَوْمَكَ فِي هَذِهِ الْحَظِيرَةِ قَالَ: فَخَرَجَ سَعْدٌ،

١المجموع ١٨٦/٦، المغني ٦٩٧/٢، السايس: تفسير ايات الاحكام ٣٨/٣، تفسير ابن كثير ٣٦٥/٢.
٢مختصر صحيح مسلم ١٤٠/١.

فَجَمَعَ النَّاسَ فِي تِلْكَ الْحَظِيرَةِ، قَالَ: فَجَاءَ رِجَالٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ فَتَرَكَهُمْ، فَدَخَلُوا، وَجَاءَ آخَرُونَ فَرَدَّهُمْ، فَلَمَّا اجْتَمَعُوا أَتَاهُ سَعْدٌ، فَقَالَ: قَدْ اجْتَمَعَ لَكَ هَذَا الْحَيُّ مِنَ الأَنْصَارِ، قَالَ : فَأَتَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَحَمِدَ اللَّهَ، وَأَثْنَى عَلَيْهِ بِالَّذِي هُوَ لَهُ أَهْلٌ، ثُمَّ قَالَ: يَا مَعْشَرَ الأَنْصَارِ، مَا قَالَةٌ بَلَغَتْنِي عَنْكُمْ وَجِدَةٌ وَجَدْتُمُوهَا فِي أَنْفُسِكُمْ، أَلَمْ آتِكُمْ ضُلَّالًا فَهَدَاكُمْ اللَّهُ؟ وَعَالَةً فَأَغْنَاكُمْ اللَّهُ؟ وَأَعْدَاءً فَأَلَّفَ اللَّهُ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ؟ قَالُوا: بَلْ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمَنُّ وَأَفْضَلُ، قَالَ: أَلَا تُجِيبُونَنِي يَا مَعْشَرَ الأَنْصَارِ ، قَالُوا: وَبِمَاذَا نُجِيبُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَلِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ الْمَنُّ وَالْفَضْلُ، قَالَ: أَمَا وَاللَّهِ لَوْ شِئْتُمْ لَقُلْتُمْ فَلَصَدَقْتُمْ وَصُدِّقْتُمْ، أَتَيْتَنَا مُكَذَّبًا فَصَدَّقْنَاكَ، وَمَخْذُولًا فَنَصَرْنَاكَ، وَطَرِيدًا فَآوَيْنَاكَ، وَعَائِلًا فَأَغْنَيْنَاكَ، أَوَجَدْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ يَا مَعْشَرَ الأَنْصَارِ فِي لُعَاعَةٍ مِنَ الدُّنْيَا، تَأَلَّفْتُ بِهَا قَوْمًا لِيُسْلِمُوا، وَوَكَلْتُكُمْ إِلَى إِسْلَامِكُمْ؟ أَفَلَا تَرْضَوْنَ يَا مَعْشَرَ الأَنْصَارِ أَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ بِالشَّاةِ وَالْبَعِيرِ، وَتَرْجِعُونَ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي رِحَالِكُمْ؟ فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَوْلَا الْهِجْرَةُ لَكُنْتُ امْرَأً مِنَ الأَنْصَارِ، وَلَوْ سَلَكَ النَّاسُ شِعْبًا، وَسَلَكَتْ الأَنْصَارُ شِعْبًا، لَسَلَكْتُ شِعْبَ الأَنْصَارِ، اللَّهُمَّ ارْحَمْ الأَنْصَارَ، وَأَبْنَاءَ الأَنْصَارِ، وَأَبْنَاءَ أَبْنَاءِ الأَنْصَارِ . قَالَ: فَبَكَى الْقَوْمُ حَتَّى أَخْضَلُوا لِحَاهُمْ، وَقَالُوا: رَضِينَا بِرَسُولِ اللَّهِ قِسْمًا وَحَظًّا، ثُمَّ انْصَرَفَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَتَفَرَّقُوا).[1] واته: كاتێك پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەسكەوتەكانی جەنگی حونەینی دابەشكرد، ئەو ئافرەتانەی گیرابوون گەڕاندنیەوە بۆ كەسوكاریان و دەسكەوتەكانیتری بەسەر موهاجیرەكانی مەككەدا دابەشكرد، بێئەوەی پشكیان لێ بداتە پشتیوانەكانی خەڵكی مەدینە (جگە

١ ئەحمەد ١١٥١٩، المستدرک ٧٧٥٥، الطبراني: المعجم الأوسط ٩٠٢٢، بەیهیقی: الأسماء والصفات ٢٦٩، هەروەها: سيرة ابن هشام ٣٨٦/٤، تاريخ الطبري ٢١١/٢، طبقات ابن سعد ١٥٤؟٢، الدرر في اختصار المغازي ولاسير ل:١٧٥.

له دوو کەسیان کە زۆر هەژاربوون). کە تیرەیەک لە ئەنصاریەکان بینییان وا هەموو دەسکەوتەکەی بەسەر موهاجیرەکاندا دابەشکرد، وەکو گلەیی قسەیان لەسەر کرد. دواتر بوو بە قسەیەک و لە ناویاندا باسدەکرایەوە. کابرایەکیان ووتبووی: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خاتری قەومەکەی خۆی گرتووە.. ئەم قسەیە گەیشتەوە بە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، بۆیە کاتێک سەعدی کوڕی عوبادە هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و عەرزیکرد کە ئەو تیرەیە لە پشتیوانەکانی مەدینە دەربارەی چۆنیەتیی رەفتارکردنەکەی جەنابت بە غەنیمەتەکەوە کە دەستت کەوتبوو، شتێکیان لە دڵدا دروستبووە، جەنابت پشکێکی زۆر گەورەت لێدا بەو هۆزە عەرەبانەی لای خۆت و ئەم تیرەیەی ئەنصاری لێ بێبەشبوو!

پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: ئەدی جەنابت رات چییە؟ عەرزیکرد: غێر منیش یەکێکم لە تیرەکەی خۆم؟ ئینجا پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: برۆ تیرەکەی خۆتم لەم ناوە بۆ کۆبکەرەوە.. سەعد چوو، هەموو تیرەو کەسوکارەکانی خۆیی کۆکردەوە.. پیاوانێکی موهاجیریش بە دوایدا هاتن، بەڵام سەعد گێرانیەوەو نەیهێشت لەگەڵیاندابچن.. هەر کەسێکیتر دەیوویست لەگەڵیاندا بێت، سەعد رێی پێنەدەدان.. کاتێک هەموو کۆبوونەوە سەیدنا سەعد هاتەوە خزمەت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فەرمووی: ئەوە ئەو تیرەیەی ئەنصار بۆ جەنابت کۆبوونەتەوە.. پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تەشریفی هێنایە لایان. سوپاس و ستایشی خوای گەورەی وا کرد کە شایانێتی. پاشان فەرمووی: هۆ پشتیوانینە؛ ئەرێ ئەو قسەیە چییە کە لە ئێوەوە پێم گەیشتۆتەوە؟ ئەو گلەییە چییە کە بەرامبەر من هەتانە؟ مەگەر لەبیرتان نییە کە ئێوە گومڕابوون و خوای گەورە بە من هیدایەتیدان؟ هەژاربوون و بە من دەوڵەمەندی کردن؟ دوژمنی سەرسەختی

یەکتریی بوون، خوای گەورە دڵەکانتانی پێکەوە سازاند؟ عەرزیانکرد: بەدی، خواو پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خاوەن فەزڵ و منەتن بەسەرمانەوە.. پاشان فەرمووی: پشتیوانینە؛ بۆچی وەڵامم نادەنەوە؟ عەرزیانکرد: بە چی وەلامت بدەینەوە ئەی پێغەمبەری خوا؟ خۆ فەزڵ و چاکەو لوتف هەر هی خوای گەورەو پێغەمبەری خوایە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فەرمووی: بە خوا قەسەم گەر بتانەوێت، دەتوانن وەڵامم بدەنەوە، راستیش دەکەن و بە راستگۆش دادەنرێن کە بڵێن: مەگەر بەدرۆخراوە نەبوویت و تەشریفت هێنایە لای ئێمە، ئێمە بە راستمان زانیت؟ مەگەر وازلێهێنراوێک نەبوویت، کە کەس لەسەری نەدەکردیتەوە، ئێمە پشتیوانیمان لێکردیت و سەرمانخستیت؟ مەگەر دەرکراوێک نەبوویت، ئێمە داڵدەمان دایت و جێ و رێمان بۆ دابین کردیت؟ مەگەر هەژارو دەسکورتێک نەبوویت ئێمە باوەشمان بۆ کردیتەوەو سۆزمان بۆت دەربڕی؟ (واتە: بەڵی دەتوانن ئەوانە بخەنەوە پێشچاوان)، بەڵام مەگەر حەیف نییە ئێوە لەسەر مشتێک سامانی دنیا[١] ئەوە بکەن کە من لەبەرخاتری کەسبکردنی کەسانێک و دڵڕاکێشانیان وا رەفتارم کرد، چونکە دڵنیابووم لە موسوڵمانبوونەکەی ئێوە (کە قیامەتخوازن و دنیاتان بەلاوە گرنگ نەماوە).. ئەرێ پشتیوانینە؛ ئێوە بەوە رازی نین کە خەڵکی بەرخ و حوشتر لەگەڵ خۆیان ببەنەوەو ئێوە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لەگەڵ کاروانی خۆتاندا ببەنەوە؟ بەوی کە گیانی موحەممەدی بەدەستە، ئەگەر لەبەر هیجرەتکردنەکە نەبوایە، دەبوومە یەکێک لە پشتیوانەکان. ئەگەر خەڵکی بە دۆڵێکدا بڕۆن و پشتیوانەکان بە دۆڵێکیتردا

---

١ اللعاعة: لە ئەسڵدا گیایەکی کەم تەمەنە، لە شوێنی وا هەیە رۆژێک کەمتر دەژی، پاوەنیشی زۆر تەنکەو چڕنابێت.. لە کوردییدا رەنگە گەپڵە بێت والله اعلم.. بەڵام لەبەرامبەر ئەو لەفزەدا ئێمە بە کوردی دەڵێین مشتێک ماڵی دنیا..

بڕۆن، منیش ئەو دۆڵە هەڵدەبژێرم کە پشتیوانەکان هەڵیدەبژێرن.. خوایە ڕەحم بە پشتیوانەکان بکە، خوایە ڕەحم بە پشتیوانەکان بکە، خوایە ڕەحم بە پشتیوانەکان بکە.. ئیتر خەڵکەکە وا دەستیانکرد بەگریان، کە هەموویان ڕیشیان بە فرمێسکیان تەڕبوو، هاواریانکرد: ڕازین پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بەشکارمان بێت، ڕازین پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پشکمان بێت.. پاشان پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تەشریفی بردو ئەوانیش بڵاوەیان لێکرد..

ـ ڕیوایەتیتریشی هەیە: لە ئیبنو مەسعود[١] و دوو ڕیوایەتیتری لە ئەنەسەوە[٢] خوا لێیان ڕازی بێت.

٢- ئەو کافرە دەستڕۆیشتووانەی کە ترس لە خراپەکارییەکانیان هەیەو سڵی ئەوەیان لێ دەکرێتەوە کە بۆ پارە، یان بەپارە دەست لە موسوڵمانان بوەشێنن. بۆیە ئەمانیش لە پشکی بەشی دڵنەوایی زەکات، دەیاندرێتێ.

- ئیبنوعەبباس خوا لێیان ڕازی بێت دەفەرموێ: کەسانێك دەهاتنە خزمەت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کە بەخششێکی دەدانێ، مەدحی ئیسلامیان دەکرد. کە نەیدەدانێ زەمی ئیسلامیان دەکرد و ڕەخنەیان دەگرت.[٣]

بڕگەی دووەم: لە چ سامانێك بەمانە دەدرێت؟

شەرعناسان ڕاجوێییەکی زۆریان لەناودا هەیە کەلە چ سامانێك بۆ دڵنەواییکردن دەبەخشرێت، بە تایبەتی لە دڵنەوایی کافراندا:

١بوخاری ٣١٥٠، موسلیم ١٠٦٢، ئەحمەد ٣٨٠/١.

٢بوخاری ٧٢٤٤، موسلیم ١٠٥٩ و١٣٤، ئەحمەد.

٣تفسیر طبري ٣١٣/١٤.

- حەنەفییەکان و شافیعییەکان دەفەرموون: ئەوە لە سەردەمانی پێغەمبەری خوادا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ _کە هێشتا ئیسلام سەرەتای بوو، پێویستی بە دڵنەوایی ئەمانە هەبوو_ بۆیە دراویانەتێ. ئەمما دوای ئەوەی خوای گەورە ئیسلامی بەهێزکردو موسوڵمانان زۆربوون، زەروورەتی ئەو دڵنەوایی نەماوە..[1] لەبەر ئەمەشە کە سەیدنا عومەری کوڕی خەطاب خوا لێی رازی بێت لە زەمانی خۆیدا وەستاندنی و فەرمووی: ئێمە بۆ موسوڵمانبوون پارەنادەین، ئەوی حەزدەکات با موسوڵمانبێت و ئەوی حەزیشناکات با هەر بە کافری بمێنێتەوە.[2]

دەشفەرموون: ئەوەش کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پێی بەخشیوون لە پێنجیەك لە پێنجیەکی غەنیمەت بووە کە موڵکی شەخسی جەنابی بووەو بەخشیوێتی.. ئەمما زەکات ئەوە پشکی کافرانی تێدا نییە.[3]

- مالیکییەکان دەفەرموون: هەر لە زەکات دەیاندرێتێ، ئەمە پشکی خۆیانەو هەر دەمێنێت، ئەمە بۆچوونی حەسەنی بەسری و ئەبو ثەوریشە.

- ئیمامی ئەحمەد دەفەرموێ: لە پشکی (وَالْمُؤَلَّفَةُ قُلُوبُهُمْ) دەیاندرێتی و رەفتاری سەیدنا عومەر خوا لێی رازی بێت حوکمی بەردەوامی ئایەتەکە نەسخناکاتەوە.. ئەوەی کە سیدنا عومەر کردوێتی ئیجتیهاد بووە لە چەسپاندنی دەقدا، نەك ئیلغاکردنەوەی حوکمەکە.[4]

١ابن عابدين ٣٤٢/٢، المجموع ١٩٣/٦، المغني ٦٩٧/٢.

٢السايس/تفسير ايات الاحكام ٣٨/٣.

٣المغني ٦٩٧/٢.

٤هەمان سەرچاوە.

پێم وایە بواری دڵنەوایی تا رۆژی دوایی دەمێنێت، چونکە ئایەتەو بەڵگەیەك لەسەر نەسخبوونی نییە. دیسان ئەم بەخشینە لە بارودۆخ و کەسانی خۆیدا هەزارانجار دووبارەدەبێتەوە. بۆیە گشتگیری کافرو موسوڵمانە. ئەمەش پەسەندکردنی بۆچوونەکەی ئیمام ئەحمەدە رەحمەتی خوای لێبێت، کە لەگەڵ واقیعی ئێستا موسوڵماناندا گونجاوترە، کە زۆر موستەزعەفبوون. لەکاتی هەبوونی خەلیفەو دەسەڵاتی حوکمی ئیسلامیشدا ئەمە دەگەڕێتەوە بۆ ئیجتهادو بڕیاری خەلیفە. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

بڕگەی سێیەم: ئایا پشکی ئەمانە ئێستا ماوە؟

هەر چەندە _لە بڕگەی دووەمی ئەم باسەدا_ بە چەند دێڕێکی کورت وەڵامی ئەمەم هێنایەوە، بەڵام وا دەزانم زەروورییە کەمێك زیاتر روونیبکەمەوە، چونکە بۆ ئێستای موسوڵمانان کە موستەزعەفن، پێویستە رەچاو بکرێت.

شەرعناسان لە وەڵامی ئەم پرسیارەدا راجوێن لە سەرەتاوە لەوەدا راجوێبوون[1] کە ئایا بەخشینی ئەم پشکەی زەکات بۆ دڵنەوایی و دڵڕاگرتن، تایبەتبووە بە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یان گشتییەو بۆ هەموو ئوممەتەکەیەتی؟ ئەو بەڕێزانەی فەرموویانە تایبەتبووە بە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لەوەوە دەفەرموون کە بەشکردنی ئەو پشکە لە دوای جەنابیەوە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نەماوە.. ئەوانەش کە فەرموویانە تایبەت نییە بەپێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فەرموویانە پشکێکی بەردەوامەو هەر لە زەکاتدایە..[2]

١شرح فتح القدير ٢/ ٢٠٠، المدونة ٢٩٧/١، المجموع ١٤٤/٥، المغني ٤٩٧/٢.

٢ابن رشد: بداية المجتهد ٢٦١/١-٢٦٢.

- حەنەفییەکان دەفەرموون: ئەم پشکە بە کۆچی دواییکردنی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کۆتاییپێهاتووە، چ بۆ دڵنەوایی موسوڵمان و چ بۆ کافر، چونکە هەنجەت و هۆکاری مانەوەی نەماوە.. ئیسلام بۆتە دەسەڵاتدارو موسوڵمانان زۆرو خاوەن هێزن و پێویستیان بەوە نییە زەکاتی خۆیان بدەنە کەسێك لەبەر خاتری ئەوەی موسوڵمان ببێت، یان موسوڵمانبووەو پێویستە دڵی راگیرێت!.

ئەمە رای ئیمامی مالیك و شەرعناسانی دوایی مەزهەبی شافیعیشە.. ئێ ئەگەر وا بێت، کەوابوو پۆلی زەکات پێدراوان دەمێننەوە حەوت. ئەمەش نابێت..

ئەمانیش لە ناو خۆیاندا لەسەر هەندێك هەڵوێست راجوێن. هەندێکیان دەفەرموون: پشکەکە دەچێتەوە ناو بەیتولمال و هەندێکیتر دەفەرموون؛ دەچێتەوە سەر حەوت پۆلەکەیتر.. بەڵام لەسەر ئەوەن کە مادام هۆکاری نەماوە حوکمی خۆشی نامێنێت. دەفەرموون: وەکو رۆژووە، کە خۆر ئاوابوو رۆژووش نامێنێت، کە ئیسلامیش پەرەی سەندووەو دەسەڵاتدارە، زەرورەتی دڵنەوایی نەماوە.

هەندێکیتریان دەفەرموون: نەمانی حوکمەکەی بە هۆی کۆڕا (ئیجماع)ی یاوەرانەوەیە، کە لەسەردەمانی حوکمی سەیدنا ئەبوبەکردا خوا لێی رازی بێت بووە. هەروەها لەسەردەمانی حوکمی سەیدنا عومەری کوڕی خەطابدا خوا لێی رازی بێت کە بەکەس نەدراوەو هەموو یاوەران رازیبوون، کەوابوو کۆڕا (ئیجماع)یان حوکمی ئایەتەکەی نەسخکردۆتەوە.[1]

<u>- حەنبەلییەکان و ئیمامی مالیك لە بۆچوونێکییدا و ئیمامی شافیعی و شەرعناسانی پێشینی مەزهەبەکەی</u>: دەفەرموون حوکمی بەخشینی پشکە زەکاتی دڵنەوایی وەکو

١ابو بكر الجصاص: احكام القران ١٢٤/٣، خۆی حەنەفییە.

خۆی ماوەو هیچ حوکمێك نەسخی نەکردۆتەوە ئەمە بۆچوونی ئیمامی زوهری و ئیمامی محمد باقریشە کە دیارە ئایەتەکە پاڵپشتی بۆچوونیانە.. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

ئیمامی زوهری دەفەرموێ: وانازانم هیچ بەڵگەیەك هەبێت بۆ نەسخکردنەوەی حوکمی ئایەتەکە دەرهەق بەپشکی بواری دڵنەوایی، هەرکاتێك زەروورەتی حاڵ ئەوەی خواست پێیاندەدرێتەوە. هەروەها هەموو پۆلەکانیتر. ئەگەر لەسەردەمانێکدا پۆلێکیان نەبوو زەکاتەکەی بدرێتێ، مانای وانییە حوکمەکە نەماوە، بەڵکو زەروورەتی کارپێکردنی لەو سەردەمەدا نییە، هەر کاتێك زەروورەتەکە پەیدابۆوە حوکمەکەش دێتەوەپێشی.[1]

ئەمەش وا دیارە لەسەر ئەو ڕێسا ئوصوڵییەیە کە دەفەرموێ: (الحُكْمَ يدُورُ معَ عِلَّتِهِ) واتە: حوکمی شەرعیی لەگەڵ هۆکارەکەیدایە.. بۆیە ئیمامی ئیبنوقودامەی مەقدیسی لە دوای بۆچوونی زوهریی دەفەرموێ: (بۆچوونی جمهور زیاتر پێکاوێتی وەك لە حەنەفییەکان و هاوڕایانیان) ئێمە قورئان و سووننەتمان هەیە، لە قورئاندا پشکی دڵنەوایی سەلمێنراوەو ڕۆشنە، لە سووننەتیشدا وەکو گوفتاریش هاتووەو وەکو کرداریش[2] سەلمێنراوە، ئەم ڕەفتارەشی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تا ساڵی کۆچی دواییکردنی بەردەوامبووە، ئیتر چۆن دەشێت حوکمێکی قورئان و سووننەت _بە بێ بەڵگەی نەسخ لە خۆیان_ ئیلغابکرێتەوە؟ حوکمی نەسخ بە ئەگەر دەرناچێت. پاشان نەسخ لە سەردەمانی خودی پێغەمبەری خوادایە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، نەك لە دوای خۆی.. نەسخ بە دەقێك دەبێت.. ئایەت هەر بەئایەت نەسخدەبێتەوە، لە قورئانیشدا

١المغني ٢/٥٢٧.

٢ئیبنولجەوزی ناوی پەنجا کەسی هێناوەتەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پشکە زەکاتی بۆ دڵنەوایی و دڵ ڕاگرتن پێداون.

ئایەتێك نییە ئەم حوكمە نەسخبكاتەوە، لە سوونەتیشدا نییە، ئیتر چۆن دەشێت حوكمێكی قورئان و سوونەت بە راو بۆچوونی ئەم یاوەرو ئەو زانا رەتكرێتەوە؟! ئەمە سەیرە لە حاڵەتێكدایە ئەوانەی پێیان وایە قەوڵی یاوەر حوكمی قورئان و سوونەتی نەسخكردۆتەوە (كە ئەم ئایەتەیە)! بۆچوونی یاوەریان پێ قبوڵنییە كە لێكچواندن (قیاس)ی خۆیانی پێ رەتبكرێتەوە![1]

مانەوەی حوكمی پشكی دڵنەوایی پەسەندكراوی ئەبوعوبەیدیشە، كە دەفەرموێ: ئایەتەكە موحكەمە و هیچ بەڵگەیەكی نەسخكردنەوەیمان نە لە قورئان و نە لە سوونەتدا لەبەردەستدا نییەو حوكمی ئایەتەكەش زەمانێكی دیارینەكردووە، بەڵكو بۆ هەموو كات و شوێن و سەردەمێكە.. پاشان دەفەرموێ: ئەگەر كەسانێك هەبن لەبەر خاتری ئەو پشكەسامانە موسوڵمان ببن، لە موسوڵمان نەبوونیشیاندا زیان بە ئیسلام بگەێنن و جەنگی دژ بەرپابكەن، لە تواناشیاندا هەبێ و خۆیان بە ژێردەستە نەزانن، ئەگەر خەلیفە بە برە سامانێك بە لای ئیسلامیاندا بهێنێتەوە حەتمەن چاكترە.. چونكە ئەوە:

١- جێبەجێكردنی قورئان و سوونەتە.

٢- هێشتنەوەو ئەمان و سەلامەتی موسوڵمانانە.

٣- رەشبین نەبوونە لێیان. بهزیاتر نزیككردنەوەیان، تێكەڵاوی موسوڵمانان دەبن و لە ئیسلام حاڵی دەبن.[2]

ئەبو حەییانی موفەسیر دەفەرموێ: بواری دڵنەوایی تا قیامەت دەمێنێت.[3]

١المغني ٥٢٧/٢.

٢ابو عبيد: الاموال ل٧٢٢.

٣ابو حيان: تفسير البحر المحيط ٨٥/٥.

پێناچێت بۆچوونی حەنەفییەکان لەوەدا پێکابێتی کە دەفەرموون ڕەفتارەکەی سەیدنا عومەر حوکمی ئایەتەکەی نەسخکردۆتەوە، چونکە ئەوی مافی نەسخکردنەوەی هەیە، هەر ئەوە، کە مافی داڕشتنی ئەحکام و دەرکردنی بڕیارەکەی هەبووە، ئەمەش خوای پەروەردگارە، کە لە ڕێی پێغەمبەرەکەیەوە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بە وەحی ئەوەی روونکردۆتەوە. کەوابوو بانگەشەی نەسخبوونەوەی حوکمی پشکەزەکاتی دڵنەوایی ڕاستنییە.

ئەوەش کە دەفەرموون: ئیسلام بەرفراوانبووە و موسوڵمانان زۆرو بەهێزن، ئەمەش لە دوو لاوە وانییە:

یەکەم: ئامانجی سەرەکی دڵنەوایی هێنانەبەرەو ئیسلام و پێداگرتن و پابەندبوونە بە ئیسلامەوە، ئەمەش حاڵەتێکە و بەردەوامە.

دووەم: موسوڵمانان زۆربوون بەڵام خۆ دەسەڵاتیان لە دەستدا نەماوە..[١] ئەوە دوو سەد ملیۆن موسوڵمان لە هندستان، ئایا دەتوانن بەرگری لە خۆیان بکەن؟ چ جای لە براکانیان لە کشمیر؟! نەخێر.. هەتا دنیاش بمێنت، هاتنی موشریکانیش بۆ ئیسلام هەر بەسێ ڕێگا دەبێت:

١- پۆلێك کافر، بە هەنجەت و بەڵگەو لە ڕێی موناقەشەوە، موسوڵماندەبن.

٢- پۆلێکیتریان بە یارمەتیدان و هاوکاری دارایی و دەبرکردنی پێداوویستییەکانیان، موسوڵماندەبن.

٣- پۆلێکیتر لە ڕێی ژێردەستەکردنەوە، کە هەستدەکەن هێزی دژایەتی ئیسلامیان نەماوە.[٢]

١فقه الزكاة ٢/٦٠٦.

٢تەفسیري قورطبي ٨/١٧٩.

کەوابوو پشکی دڵنەوایی _کە بەشێکە لە هەشت پۆلی زەکات پێدراوان_ هەروەکو خۆی ماوەو دەمێنێت، مادام زەروورەتی بمێنێت. بەڵام لە کاتی هەبوونی دەسەڵاتی ئیسلامییدا ئیمام (خەلیفە) و نوێنەرەکانیان لێی بەرپرسیارن و ئەوان مافی رەفتارپێوەکردنیان هەیە. ئەوانیش مەرجە دادپەروەرانەو بۆ بەرژەوەندی ئیسلام و موسوڵمانان بیخەنەگەڕ..[1] لە کاتی نەبوونی دەسەڵاتی باڵای حوکمی ئیسلامییدا بەرپرسی یەکەمی کۆمەڵە ئیسلامیەکان _بەتایبەتی ئەمیری جیهادییەکان_ بۆی هەیە بەرپرسێتی ئەم مافە هەڵگرێت. ئەگەر ئەوانیش نەبوون کەسانی (ئەهلی حەلل و عەقد) بۆیان هەیە ئاڕاستەی بکەن وَاللَّهُ أَعْلَمُ چونکە ئەم سێ پۆلە کاربەدەستە دەتوانن و دەزانن ئەو کەسانە بناسنەوە کە پێیاندەشێت و بڕی چەندیش بەسیانە، هەروەها زەروورەتی بوونیان بۆ موسوڵمانان و ئەو بەرژەوەندییەی بەو رەفتارە دێتەدی.[2]

<u>بۆیە پێم وایە بۆچوونی دووەم پەسەندترەو ئەم پشکە زەکاتە هەر ماوە. بێت وَاللَّهُ أَعْلَمُ.</u>

*** بەرفراوانی مەیدانی دڵنەوایی لەم سەردەمەدا:**

لەم سەردەمەدا بواری دڵنەوایی لەسەر ئاستی نێودەوڵەتیی و ناوخۆیی زۆر بەرفراوان بووە.. دەشێت دەوڵەتی ئیسلامی بەشێك لەم سامانە بداتە ئەو وولاتانەی لە دانیشتن و دەزگا نێودەوڵەتییەکاندا پشتگیری کێشەی رەوای موسوڵمانان دەکەن، دەشێت

---

١ مناع القطان: تفسير ايات الاحكام ٣٦٦/٣.

٢ فقه الزكاة ٥٩٤/٤.

بدرێته یارمەتی حزبی دۆست له وولاتانیتردا تا له هەڵبژاردندا سەرکەون و بگەنه مەڵبەندی بڕیار.. دەشێت بدرێته بزاوتی خەباتی گەلانی موسوڵمان و موستەزعەفانیتر، دەشێت بدرێته حزبی ناوخۆ، یان سەرۆك عەشرەت و ڕێکخراوو کۆمەڵەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی. هەر وەکو که دەشێت بدرێته ئەو پیاوه ناوداره جیهانیانەی موسوڵماندەبن.. ئەمانەو سەدان بواریتر هەن، که دەشێت له شێوەی بەرهەمدا بیاندرێتێ وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

هەروەکو که دەشێت بۆ حکومات و حزبەکان بێت، دەشێت بۆ دەزگاکانی ڕاگەیاندن و بەرهەمهێنانی میدیایی و رۆژنامەو نوسەرانیش بێت بەو ئومێدەی لاشەڕکرێن یان ڕاکێشرێن، یان موسوڵمانکرێن، یان لەسەر ئیسلامەتی جێگیر کرێن وَاللَّهُ أَعْلَمُ.[1] ئەمەش تامەرکەزیتر بێت، تا دەزگایی بێت بەسوودتر دەبێت إِنْ شَاءَ اللَّه

١فقه الزكاة ٢/٦٠٩.

باسی چوارەم

بواری ئازاد کردنی کۆیلە

بڕگەی یەکەم: کۆیلە کێیە؟

کۆیلە لە کوردیدا بۆ مانای (عەبد) دانراوە، بەڵام لە قورئاندا ووشەی (الرقاب)ی بۆ دانراوە، کە سێ پۆل خەڵك دەگرێتەوە، کە ئازادییان گیراوە: کۆیلە و خۆکڕ (مُکاتِب) و دیل، نێرو مێ جیاوازی نییە.

الرقاب: کۆی (رَقَبَة)یە کە گەردنە. مەبەست لە ئایەتەکە: زەکاتدەدرێت بۆ ئازادکردنی سەربەستە گیراوەکان. جمهور دەفەرموون مەبەست لێرەدا ئەو کەسەیە کە خەریکی کڕینەوەی خۆیەتی لە سەییدەکەی، بەوەی کە ڕێکەوتنەکە ئیمزاکەن، یان ڕایگەێنن. ئیتر ئەو کۆیلەیە لە پێناسەی کۆیلە دەردەچێت و دەبێ بە خۆکڕ، واتە ئەو کەسەی خۆی دەکڕێتەوە، کە لەزاراوەی شەرعدا (مُکاتِب)ە دەفەرموون: ئەم کەسە کە سوورە لەسەر سەربەستی خۆی، بۆیە کە قیستی یەکەمی دەدات، شایانی ئەم پشکەزەکاتە دەبێت. چونکە خوای گەورە دەفەرموێ: (وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَآتُوهُم مِّن مَّالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ)النور/٣٣ واتە: ئەو کەسانەی کە دەخوازن گرێبەستی سەربەستی خۆیانتان لەگەڵدا بکەن، لەو کۆیلەو کەنیزەکانەی هەتانن، ئەگەر زانیتان کەسانی چاکن و پابەنددەبن بەمەرجی خۆیانەوە، گرێبەستەکەیان لەگەڵدا بکەن.. لەو سامانەشیان پێبدەن کە خوای گەورە بەئێوەی بەخشیووە.. ئەمەش ئاسانکاریی سەربەستی کۆیلەکانەو تەرخانکردنی پشکێکی سامانی زەکاتیشە لەو ڕێیەدا، چونکە ئیسلام کۆیلایەتی دانەمەزراندووەو ئەو هەموو

شێوازەشی بۆ سەربەستکردنیان داناوە. ئەوەندە بەسە کە سەربەستکردنی کۆیلە کراوەتە سزای هەندێك سەرپێچی سووك یان قورس.

* ئیمامی ئەبوحەنیفەو شافیعی و ئەحمەد و لەیسی کوڕی سەعد (کە لە ئاستی ئەواندایە) هەروەها جمهوری پێشەوایانی شەرع[1] دەفەرموون ئەم پشکەزەکاتەی بە ناوی (وَفِي الرِّقَابِ) لە ئایەتەکەدا هاتووە مەبەست پارەدانە بەو کۆیلانەی کە خۆیان دەکڕنەوە، بەڵام مەرجە ئەنجامەکەی مسۆگەربێت بۆیە خوای گەورە وەکو چوار پۆلەکەی پێشوو بە لامی خاوەنێتی نەیفەرمووە (وللرقاب)، تا بکرێتە مەسروفی رزگارکردنەکەیان، کە لەوانەیە نوێنەری خەلیفە یان نوێنەری بەیتولمال گرێبەستی ئازادکردنی کۆیلەکان لەگەڵ خاوەنەکانیاندا واژۆ (ئیمزا) بکات، هەروەها دەشێت خۆشیان بن.

ئیبنو عەبباسیش خوا لێیان رازی بێت تەئکید لەوە دەکاتەوە کە (وَفِي الرِّقَابِ) مەبەست لە خۆکڕەوەکانە.[2]

* ئیمامی مالیك و ریوایەتێکی ئەحمەد و ئیمامی ئیسحاق (کە هاوشانی ئیمامی ئەحمەدە) دەفەرموون، مەبەست لەوەیە کە خاوەن زەکات خۆی بڕوات و کۆیلەیەك بە پارەی زەکاتەکەی بکڕێت و ئازادی کات، یان زەکاتەکە کە لای زەکاتەوان کۆ دەبێتەوە پشکی سەربەستی کڕینەوەکەی لێ جیا دەکاتەوەو دەیکاتە سەرمایەی کڕینەوەی کۆیلەو خۆی دەچێت دەیانکڕێت و ئازادیان دەکات.. ئەم شەرعناسە بەڕێزانە دەفەرموون ئەمە بۆچوونی ئیبنو عەبباسە خوا لێیان رازی بێت.[3]

١احکام القران الجصاص ١٢٥/٣، المجموع ٢١٠/٦، المغني ٦٩٨/٢.

٢الفخر الرازي: التفسير الكبير ١٦/...

٣ فقه الزكاة ٦١٦/٢.

بەڵام شەرعناسان و ئەهلی تەفسیر زیاتر رای جمهوری پێ پەسەندتر بووە (بۆچوونی یەکەم) ئیمامی تەبەری کەبۆ خۆشی پێشەوایەکی شەرعناسییە جگە لەوەی کە ئیمامی ئەهلی تەفسیریشە دەفەرموێ: لای من راسترین بۆچوون ئەو کەدەفەرموێ ئەمە پشکی خۆکڕەوە (مکاتب)ەکانە، چونکە تا رادەیەکی زۆر بەڵگەکانی زۆرترە.. چونکە خوای گەورە کە فەرمانی داوە کابرا زەکاتەکەی دەرکات دەبێ دەریکات و چاوەڕوانی سرود و بەرژەوەندییەکی دنیایی نەبێت لێی ئەمەش لەماڵەتی یەکەمدا بەرچاوترە وەك لە حاڵەتی دووەم کە دابونەریت هەروا بووە هەر کەسێك کۆیلەیەکی کڕییەوە ئازادیشی کات وەلائی هەر بۆ کڕەرەکە دەبێت ئەگەر واش نەبێت بۆ کڕەرەکە دەبێتە فەزڵێکی زیادە کە مەرج نییە بیدرێتێ.[1]

مالیکییەکان و بەڕێزە هاوڕاکانیان دەفەرموون (وَفِي الرِّقَابِ) گشتییە، هەموو جۆرە کۆیلەیەك دەگرێتەوە، مەبەستیش لێی ئازادکردن و سەربەستکردنی کۆیلەیەکە، کە هەوڵی خۆکڕینەوەی دابێت، یان نا. پێویستیشە ئەم پشکەزەکاتە لە پێناوی سەربەستکردنی تەواوێتی کۆیلەکاندا بێت..[2] لە بەرگریشیاندا لە بۆچوونی خۆیان دەفەرموون:

١- ئەگەر ئەم پشکە تایبەتبکرێت بەخۆکڕەوە، کەوابوو تێکەڵ بەبواری قەرزدانەوە دەبێت، چونکە خۆکڕەوە گرێبەستی کردووەو قیستی یەکەمی داوە، کەوابوو کەسێکەو قەرزارە.

٢- کڕینی کۆیلەیەك و ئازادکردنی تەواوی باشترە لە پارەدان بێسەربەستی کڕینەوەی خۆکڕێك، کە دەشێت پشکەسامانی زەکاتەکەشی بدرێتێ و هێشتا نەتوانێت خۆی

١تفسير الطبري ٣١٧/١٤.

٢السايس: تفسير ايات الاحكام ٤٠/٣.

بکڕێتەوە، خۆکڕەوە تا درهەمێکی لەسەرمابێت هەر لای سەییدەکەی وەکو کۆیلە دەمێنێتەوە.

٣- کڕینی کۆیلە ئاسانترەو هەمووکاتێك (لەو سەردەمەی خۆیانی مەبەستەکە بازاڕی هەبووە) دەکرێت بکڕرێت و ئازادبکرێت، بەڵام خۆکڕەوە ئەوەندە زۆر نین.[1]

ئیبنولعەرەبی دەفەرموێ: مەبەستی ئایەتەکە: کڕینی کۆیلەو ئازادکردنیانە، چونکە خوای گەورە لە هەر شوێنیکی قورئاندا باسی (رقبة)ی فەرمووبێت مەبەستی ئازادکردنی کۆیلە بووە، ئەگەر مەبەستی خۆکڕەوەکان بوایە بەناوو سیفەتیان وەسفیانی دەفەرموو: بەڵام کە بە (رقبة) هێناویتییەوە مەبەست لێی گشتگیرییەتی، دەنا ئەگەر بەتەنها خۆکڕەوە مەبەستبێت، ئەوە حەتمەن لە خانەی کۆیلەئازادکردن دەردەچێت و دەچێتەخانەی قەرزارانەوە چونکە قەرزارە.[2]

مادام لە زەکاتدا پشکی ئازادکردنی کۆیلە هەیە، کەوابوو خاوەن زەکات و بەرپرسانی زەکات دەتوانن راستەوخۆ کۆیلەبکڕن و ئازادیانبکەن، خۆ شەرعناسان لەوەدا راجوێینین کە خاوەن زەکات دەتوانێت ئەسپێك بکرێت و دایبەستێ و بەخێویبکات تا جیهادی لەسەربکات، ئێ کەوابوو بۆشی هەیە کۆیلەیەك بکڕێت و ئازادیکات. جیاوازی ئەم دوانە چییە؟ هیچ.[3]

ئەبوعوبەید دەفەرموێ ئیبنوعەبباس خوا لێیان رازی بێت دەیفەرموو: لە زەکاتەکەت کۆیلەبکڕەو ئازادیکە، ئەمە بۆچوونی حەسەنی بەصریشە.[4]

١فتح الباري ٣٣٢/٣، نَيلُ الْأَوْطَار ١٨٨/٤.

٢ابن العربي: تەفسیری احکام القران بە شي دووە م ل٩٦٧.

٣قورطبي: الجامع الاحكام القران ١٨٢/٨.

٤ابوعبيد: الاموال ٧٢٢.

زوهری دەفەرموێ ئایەتەکە هەردوو جۆرەکە دەگرێتەوە (کۆیلەو خۆکڕەوە) ئەوەش بۆچوونی ئیبنوعەبباسەو ئیمامی ئیبنوحەزمیش وای بۆچووەو مجدالدین ابن تیمیەی باپیری شێخولئیسلامیش جەختی لێکردۆتەوە.[1]

فەرموودەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هانی سەربەستکردنی هەردووکیانی داوە، بەرائی کوڕی عازیب خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە: (جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، عَلِّمْنِي عَمَلا يُدْخِلُنِي الْجَنَّةَ؟ قَالَ : لَئِنْ أَقْصَرْتُ فِي الْخُطْبَةِ لَقَدْ أَعْرَضْتُ الْمَسْأَلَةَ، أَعْتِقِ النَّسَمَةَ، وَفُكَّ الرَّقَبَةَ، قَالَ: أَلَيْسَتَا وَاحِدًا؟ ، قَالَ : لا، عِتْقُ النَّسَمَةِ أَنْ تَفَرَّدَ بِعِتْقِهَا، وَفُكُّ الرَّقَبَةِ أَنْ تُعِينَ فِي ثَمَنِهَا..).[2] واتە: کابرایەك هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و عەرزیکرد (پێیووت) کارێکم نیشاندە ئەگەر کردم لە بەهەشتم نزیکبکاتەوە و لە دۆزخیش دوور، فەرمووی: نەفسێك ئازادکە یان کۆیلەیەك سەربەستکە. کابرا پرسی: مەگەر هەر یەك نین ئەی پێغەمبەری خوا؟ فەرمووی: نا، نەفسێك ئازادکەیت یەعنی هەر خۆت کۆیلەیەك ئازادبکەیت، کۆیلەك سەربەستکەیت یەعنی بەشداربیت لە نرخدانی ئازادکردنییدا.

١نَيلُ الْأَوْطَار ١٨٧/٤، المحلى ٢١٤/٦.

٢ئەحمەد ١٨٢٧٠،ئیبنوحیببان ٣٧٩، المستدرك ٢٧٩٠، دارە قوطني ١٨١٣، بەیهیقی: السنن الكبرى ١٩٦٤٢. حاکم بە سەحیحی داناوەو ئیمامی ذەهەبی پشتیوانی لێکردووەو شێخ ئەحمەد شاکر لە توێژینەوەیدا دەفەرموێ سەحیحە. ئەلبانیش لە: (صحيح الجامع ٥٥٢١/٢) فەرموویەتی سەحیحە.

پوختەی بۆچوونیان:

- حەنەفییەکان و شافیعیەکان و لەیسی کوڕی سەعدو سوفیانی ثەوری و سەعیدی کوڕی جوبەیر بۆ سەیدنا عەلی خوا لێی رازی بێت، هەروەها زۆرینەی شەرعناسان، دەفەرموون: مەبەست لە (وَفِي الرِّقَابِ) خۆکڕەوەکانن؛ کە دەبێ لەپشکی زەکات یارمەتیبدرێن تا بەتەواوی سەربەستدەبن.

- ئیمامی مالیك و ئەحمەدو ئەبوثەورو ئەبوعوبەیدو ئیبنولمونذیرو ئیمامی بوخاری، بۆ حەسەنی بەسری بۆ ئیبنوعەبباس خوا لێیان رازی بێت دەفەرموون: مەبەست لێی ئازادکردنی کۆیلەیە بەگشتیی..[1] پێم وایە ئەم بۆچوونەیان پەسەندترە چونکە بەسیفەتە گشتییەکەی هەر دووجۆرەکانی کۆیلە دەگرێتەوەو لە لایەکی تریشەوە فەرموودەیتر هەیە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خۆکڕەوەی بەجیا لە هاوپۆلەکان باسفەرمووە، کە خوای گەورە یارمەتیدەریان دەبێت، ئەگەر مەبەست لە (فِي الرِّقَابِ)ە کە خۆکڕەوەکان بوایە، نەیدەهێنایەوە ریزی رەنجدەری هاوسەرگیریی، کە پشکی تایبەتی لە زەکات بۆ دیارینەکراوە.. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

- ئەبوهورەیرە خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە: (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلاَثَةٌ كُلُّهُمْ حَقٌّ عَلَى اللَّهِ عَوْنُهُ الْغَازِي فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُكَاتَبُ الَّذِي يُرِيدُ الأَدَاءَ وَالنَّاكِحُ الَّذِي يُرِيدُ التَّعَفُّفَ).[2] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەیفەرموو: سێ کەس خوای گەورە خۆی لە یارمەتیاندا دەبێت و موحتاجی خەڵکیان ناکات: ئەو موجاهیدەی لە پێناوی خوادا جیهاددەکات، ئەو کۆیلە خۆکڕەوەی دەیەوێت

---

١ نيل الاطار ل٧٨٢.

٢ هەر پێنجیان جگە لە ئەبوداوود : ترمذي ١٦٥٥دەفەرموێ حسن صحيح، نەسائی ١٦١/٦ ئیبنوماجە ٢٥١٨ ئیمامی ئەحمەد ٤٢٧/٢.

سەرڕاستانە ئەو مافەی لەسەرێتی بیدات، هەروەها ئەو کەسەی دەیەوێ هاوسەرگیریی بۆ داوێنپاکی بکات.

بڕگەی دووەم: ئایا ئازادکردنی دیلی موسوڵمانیش لەبواری ئازادکردنی کۆیلەدایە؟:

شەرعناسان لەسەر ئەوە هاودەنگن کە ئەگەر کافرانی شەڕانی هێرشیان کردەسەر موسوڵمانان، بستە خاکێکیان گرت، یان ئافرەتێکیان بەدیلگرت، موسوڵمانان دەبێ بیانگێڕنەوە ژێرسایەی ئیسلام، ئەگەر سامانی هەموویانیشی خواستبێت. لەم روانگەوە زۆر لە شەرعناسان لە باسی (وَفِي الرِّقَابِ) دا دەفەرموون: سێ پۆل خەڵك دەگرێتەوە: کۆیلە، خۆ کڕەوە، دیلی موسوڵمان.[1]

- حەنبەلییەکان و هەندێك لە مالیکیەکان وەکو ئیبوحەبیب و ئیبنوعبدالکریم دەفەرموون: رزگارکردنی دیلی موسوڵمان لە دەست کافران لەم خانەدایەو دەشێت پشکەزەکاتی بواری ئازادکردنی کۆیلەی بۆ خەرجبکرێت، دەفەرموون: لەبەرئەوەی:

١- هەروەکو ئازادکردنی کۆیلەیە.

٢- سەرخستنی دینەکەی تێدایە، وەکو زەکاتدانە لە بواری دڵنەوایيدا.

٣- وەکو قەرزدانەوەی قەرزارە کە لەو کۆڵە قورسە قوتاردەکرێت.

٤- ئەگەر قوتارنەکرێت و پارەشنەدرێت بۆ ئازادکردنی ئەگەری کوشتنی یان پاشگەزکردنەوەی لە دینەکە هەیە. ئەم حاڵەتەش لە حاڵەتی کۆیلە دژوارترو سەختترە.

---

١ ترمذي دەفەرموێ: حسن صحيح.

مەزهەبەکانیتریش تێیدا راجوێن.. بەڵام پێم وایە ئێستا کە کۆیلایەتی نەماوەو دیلگرتنی موسوڵمانان و زیندانبوونیان لە وولاتی کافران[1] وەکو ئاسایی لێهاتووە!! دەچێتە خانەی هەرە زەوورەتەکانەوە.. پارەو سامان نرخیان چییە ئەگەر بۆ رزگارکردنی دیلی موسوڵمان نەبن، بە تایبەتی زانایان و فەرماندەو لێوەشاوەکانی جیهاد.. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

١وەکو گوانتانامۆی ئەمریکا.

باسی پێنجەم

بواری قەرزاران

قەرزار لە عەرەبیەکەدا (الغارم)ی بۆ بەکارهاتووە، کە کۆیەکەی (الغارمون)ە. ئەم ووشەیە گشتگیرترە لە (المَدِین) کە هەر قەرزار دەگرێتەوە، چونکە شێوازەکانیتریش لەخۆدەگرێت کە کەسێك پارەی کەوتۆتە سەر. ووشەی (غارم)کە ناوی بکەری (غَرمَ)یە لە ئەسڵدا واتە (اللزوم)، واتە پێوە پەیوەستبوون. بەو مانایەشە کە خوای گەورە لە وەسفی سزای دۆزەخدا دەفەرموێ (إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا)الفرقان/٦٥ واتە سزاکەی دۆزەخ بەسزادراوەکەوە پەیوەستە (پێوەی نووساوە).. بە قەرزاریش وتراوە (غارم) چونکە کۆڵی قەرزەکەی لەسەرشانەو پێوەی نووساوەو لە کۆڵی نابێتەوە، خەم و ژانێکی بەردەوامیشە بۆی.. بەقەرزار و خاوەن قەرزەکەش دەوترێ (الغَریم)، چونکە هەردووکیان بەهۆی قەرزەکەوە (لازم و مەلزوم)ی یەکتر بوون![1]

بڕگەی یەکەم: جۆرەکانی قەرزار

جمهوری پێشەوایان (مالیك و شافیعی و ئەحمەد) دەفەرموون: قەرزار دوو جۆر:[2]

١- ئەوی لەبەرخاتری خۆی قەرزیکردووە: بۆ خۆراك و پۆشاکی بووبێت، یان بۆ ژنهێنان و خوێندن و سەفەری حەڵاڵ[3] و پێداوویستیەکانیتری. ئەمە زەکاتی دەدرێتێ بە چەند مەرجێك:

١الاصفهاني: المفردات ل٣٦٠، مختار القاموس ل٤٥٤، المصباح المنير ٢/٩٩.

٢المجموع ٦/٢٠٧، المغني ٢/٦٦٩، تەفسیري قورطبي ٨/١٨٣.

٣فقه الزكاة ٢/٦٢٣.

أ- موسوڵمان بێت[1].

ب- له‌ ئه‌ولادی پێغه‌مبه‌ری خوا (سه‌یید) نه‌بێت. حه‌نبه‌لییه‌كان ده‌فه‌رموون: پێیده‌شێت.

ج- مالیكییه‌كان ده‌فه‌رموون: خۆی قه‌رزارنه‌كردبێت بۆئه‌وه‌ی زه‌كاتی پێبشێت. وه‌كو كه‌سێك (به‌س)ی هه‌بووبێت، به‌ڵام زۆری مه‌سروفكردبێت و قه‌رزی خستبێته‌ سه‌رخۆی.!

د- هه‌روه‌ها ده‌فه‌رموون: قه‌رزێك بێت دادگایی بكرێت له‌سه‌ری، كه‌ لایه‌نی به‌رامبه‌ری هه‌بێت، وه‌كو پاره‌ی وه‌رگیراو، یان به‌رهه‌می كڕراو. نه‌ك وه‌كو كه‌فاره‌ت و زه‌كات كه‌ له‌سه‌رێتی بیدات.

ه- شافیعییه‌كان ده‌فه‌رموون: قه‌رزه‌كه‌ی لێ داوا كرابێته‌وه‌ كه‌ ده‌بێ ئێستا بیداته‌وه‌. ئه‌گه‌ر ده‌بوو له‌ ماوه‌ی ساڵێكدا بیداته‌وه‌ زه‌كاتی ده‌درێتێ، ده‌نا نا. كه‌وابوو ئه‌و كه‌سه‌ زه‌كاتی پێناشێت كه‌ پاره‌ی حكومه‌تی لایه‌. بۆ نموونه‌ پاره‌ی بانقی بۆ خانوو وه‌رگرتووه‌. ئه‌مه‌ له‌وانه‌یه‌ له‌ ماوه‌ی بیست ساڵدا بیداته‌وه‌ یان قوتابییه‌و قه‌رزی له‌ بانق بۆ خوێندنی وه‌رگرتووه‌، یان فه‌رمانبه‌ره‌و سولفه‌یكردووه‌. كه‌ ئه‌مانه‌ دوای چوار ساڵ ده‌یده‌نه‌وه‌.

و- ده‌بێ له‌ توانای خۆیدا نه‌بێت بیداته‌وه‌. واته‌ له‌ نیصابی زیاتر له‌ سامانێكی زه‌كاتدا هه‌بێت، پێی جائیزنییه‌ به‌ڵام ئه‌گه‌ر خانوویه‌كی هه‌بوو بایی قه‌رزه‌كه‌ی بوو، پێی ناوترێت بیفرۆشه‌و قه‌رزه‌كه‌ی لێبده‌ره‌وه‌.

مالیكییه‌كان ده‌فه‌رموون: ئه‌گه‌ر خانووه‌كه‌ی چه‌ند نهۆم بوو، یان گه‌وره‌ بوو، ده‌بێت بیفرۆشێت و قه‌رزه‌كه‌ی بداته‌وه‌، دوای ئه‌وه‌ی خانوویه‌كیتری بچوكتری پێ

---

1 المغني ٢/ ٧٠٠.

بكرێت. ئەگەر قەرزەکەی هەمووی بۆ نەدرایەوە، لە زەکات بۆی دەدرێتەوە. ئەگەر دەیتوانی بە کاسبیکردنی خۆی قەرزەکەی بداتەوە.

قەولێکی شافیعیەکان دەفەرمووێ: زەکاتی پێ ناشێت.. وەك ئەوەی خاوەن قەرزەکە پێی ووتووە بە قیستی مانگانە بمدەرەوەو ئەمیش پێی هەڵدەسوڕێت. لە قەولێکیتریاندا دەفەرموون: هەر پێی دەشێت، چونکە قەرزارە. ئەمیشیانم پێ پەسەندترە، چونکە قەرزارە و مافی خۆیەتی لە زەکات وەرگرێت شانی لە قەرزەکەی سووك کات.

شافیعیەکان دەفەرموون: مەرجە خۆی لە حەرامدا قەرزارنەکردبێت، وەکو بۆ شەراب و زیناو قومارکردن.. هتد. جمهوری شافیعیەکان دەفەرموون: نایدرێتێ هەتا تۆبە نەکات.[1]

٢- ئەوی لەبەر خەڵکی قەرزیکردووە: بۆ کوژاندنەوەی فیتنەی نێوان دوولایەن کە شەڕیانبووە. بۆ چارەسەری خێزانێك کە لە کێشەدابوون. بۆ هەقی خوێنێك لەسەر کەسێك بووە. بۆ چارەسەری نەخۆش. یارمەتی قوتابی. بۆ دراوسێیەکی دەسکورتی. وەهەروەها.. ئەمە چاکەیەکی گەورەی کردووە. شەرعیش بۆ هاندانی ئەم جۆرە جوامێریانە لە ناو کۆمەڵگەکەیدا لە پشکی (قەرزدانەوە) لە زەکات، قەرزەکەی بۆ دەدرێتەوە. شافیعییەکان و مالیکیەکان دەفەرموون سەیریش دەکرێت کە ئایا دەوڵەمەندە یان هەژار؟ کە سەلمێنرا قەرزی بۆ ئەو رەفتارە جوامێرانە کردووە، بۆی دەدرێتەوە.. بەڵگەی ئەمەش فەرموودەکەی قوبەیصەیە کەلەبەندی دووەم/ باسی یەکەم/ بڕگەی دووەمدا هێناومانەتەوە.[2]

١المجموع ٢١٧/٦، المغني ٦٦٩/٢، فقه الزكاة ٦٢٤/٢.

٢ ل ١٢٨ کە سەرەتاکەی دەفەرمووێ (تَحَمَّلْتُ حَمَالَةً).

حەنەفییەکان دەفەرموون: ئەگەر خۆی لە بڕی نیصاب زیاتری سامان هەبوو نایدرێتەوە! بەڵام دیارە ئەمە حەتمەن هەموو پیاوەتییەکی لەو جۆرە دەوەستێنێت، چونکە زۆر کەس وا نییە کاسبی بکات و پارەکەی خۆی ئاوا سەرفبکاتەوە.!

حەنبەلییەکان دەفەرموون: ئەگەر هێشتا قەرزەکەی نەکردبێت، هەر بەڵێنیدابێت و لەخۆیگرتبێت، نایدرێتێ. ئەمەش هەر سەیرەو زۆر واقعینییە، چونکە لە ناو عەشایردا جوامێری وا هەیە کە بەڵێنیدا، خوێنی خۆی لەسەردادەنێ، نەك هەر سامانی.

*پەسەند کردنی رای جمهور لە قەرز دانەوەدا:

حەنەفییەکان دەفەرموون هەر قەرزارێك لە جۆری قەرزارەکان، سامانی بە قەدەر دووسەد درهەم هەبوو _کە ئاستی یەکەمی بڕی نیصابە_ زەکاتی پێناشێت، چونکە بە (هەبوو) حسێبە،[1] بەڵگەیان فەرموودەکەی موعازە خوا لێی رازی بێت کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پێی فەرموو: (فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً فِي أَمْوَالِهِمْ تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ وَتُرَدُّ فِي فُقَرَائِهِمْ).[2] واتە: فێریان کە کە خوای گەورە زەکاتێکی لەسەر فەرزکردوون کە لە دەوڵەمەندەکان وەردەگیرێت و دەدرێتەوە بەهەژارەکانیان.. لەمەوە دەفەرموون: کەوابوو زەکات بەدەوڵەمەند نادرێت، دەوڵەمەندیش لای ئەوان ئەو کەسەیە کە بڕی نیصابی هەیە، کە زیاتری هەبوو قەرزی بۆ نادرێتەوە.

١بدائع الصنائع ٩٠٦/٢، فتح القدير ١٧/٢، الجصاص تفسير احكام القران ١٢٦/٣.

٢بوخاری ١٣٩٥، موسلیم ١٩.

دەفەرموون: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خەڵکی کردووە بە دوو بەشەوە: بەشێکیان زەکاتی لێ وەردەگیرێت، بەشەکەیتریان زەکاتی پێدەدرێت، ئەگەر جائیزبێت زەکات بەدەوڵەمەند بدرێت، زەکاتوەرگرتن نامێنێت.!

جمهوری پێشەوایان و شەرعناسانی بەرامبەر ئاوا وەڵامیان داونەتەوە:

١- پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بەتایبەت ناوی هەژارەکانی لە فەرموودەکەی موعازدا هێناوە، چونکە زۆرینەی کۆمەڵگەن و مافیان جەخت لێکراوەتەوە، کە دەبێ زەکاتەکەیان بدرێتێ.[1]

٢- پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرموویەتی کە زەکات بۆ دەوڵەمەند ناشێت: (لاَ تَحِلُّ الصَّدَقَةُ لِغَنِيٍّ إِلاَّ لِخَمْسَةٍ وذكر منهم الغارم).[2] واتە: زەکات بە دەوڵەمەند ناشێت مەگەر یەکێك بێت لە پێنج پۆل: لەوانە: قەرزار.. کەوابوو ئەگەر قەرزار دەوڵەمەندیش بێت _بەڵام قەرزەکەی بۆ بەرژەوەندی گشتیی خەڵك کردبێت_ زەکاتی پێدەشێت.

٣- ئەگەر بڕی خوارتر لە نیصاب بکرێت بە نیشانەی هەژاریی، زەکات تەنها بەوانە بدرێت کە ئەوەندیان هەیە، کەوابوو حەوت پۆلەکەیتر مەحروومدەکرێن کە دەقی ئایەتیان لەسەرە.

٤- فەرموودەکەی قوبەیصە بەڵگەیە لەسەر پێدانی زەکات بە قەرزاری بەرژەوەندی گشتیی، چونکە فەرمووی: (لاَ تَحِلُّ إِلاَّ لأَحَدِ ثَلاَثَةٍ رَجُلٍ تَحَمَّلَ حَمَالَةً فَحَلَّتْ لَهُ الْمَسْأَلَةُ

١صەنعانی: سبل السلام ٢/٢٣٥، ابن القاسم: اصول الاحكام ٢/٥.

٢ئەبوداوو ١٣٩٦، ئیبنوماجە ١٨٣١، ئەحمەد ١١٠٥١، سەحیحی ئیبنوخوزەیمە ٢٢١٢. شێخی ئەلبانی رحمەالله لە: (صحيح أبي داود ١٦٣٥)دا دەفەرموێ: سەحیحە.

حَتَّى يُصِيبَهَا ثُمَّ يُمْسِكُ).[1] واته: زەکات بۆ سێ کەس شیاوە وەریبگرێت لەوانە کە قەرزار بووبێت چونکە پارەیەکی کوژاندنەوەی فیتنە، یان ڕێکخستنەوەی نێوان خەڵکی کەوتە سەر.. ئەمەش بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە دەوڵەمەندیش بێت مافەکەی خۆی وەردەگرێتەوە.

٥- کەسێك دەتوانێت بکەوێتە نێوان لایەنی ناکۆکەوەو کێشەکەیان بەپارە لەخۆبگرێت کە دەوڵەمەندە، هەژار زەحمەتە ئەو کۆڵە بخاتەسەرشانی خۆی، کە دەزانێ نییەتی بیداتەوە.[2]

کەوابوو قەرزار مافی خۆیەتی کە لە زەکات پشکی خۆی ئەوەندە وەرگرێت کە قەرزارییەکەی لەسەر نامێنێت وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

بڕگەی دووەم: دەشێت قەرزی کەسانی مردوو لە زەکات بدرێتەوە:

شەرعناسان تێیدا راجوێن:

حەنەفییەکان و حەبنەلییەکان و ئیبراهمی نەخەعی[3] دەفەرموون قەرزی مردوو لە زەکات نادرێتەوە، چونکە مردووەو خۆی وەریناگرێت. ئەگەر بۆی بژێررایەوە، مانای وایە زەکاتەکە دراوە بە کەسێکیتر.

شافیعییەکان دووبۆچوونن، یەکەمیان: وەکو حەنەفییەکان و حەنبەلیەکانە، دەفەرموون: قەرزی مردوو لە زەکات نادرێتەوە. دووەمیان دەفەرموون: بۆی

١له ل٨٦ دایه؛ ریوایەتی موسلیم ١٠٤٤، و ئەبوداوود ١٦٤٠، نەسائی ٨٨/٥، ئەحمەد ٤٧٧/٣.

٢المغني٧٠٤/٢.

٣المغني ٥٢٧/٢.

دەدرێتەوە، چونکە حوکمی گشتیی ئایەتەکە دەیگرێتەوە. دانەوەی قەرزی مردوو وەکو دانەوەی قەرزی زیندووە.. جیاوازیان نییە.[1]

قورطوبی دەفەرموێ: زاناکانی ئێمە (مالیکی) و غەیری ئەوانیش فەرموویانە قەرزی مردوو دەدرێتەوە، چونکە لە خانەی قەرزاران (الغارمین) دایە.. پێغەمبەری خواش صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ (أَنَا أَوْلَى بِكُلِّ مُؤْمِنٍ مِنْ نَفْسِهِ مَنْ تَرَكَ دَيْنًا فَعَلَيَّ وَمَنْ تَرَكَ مَالاً فَلِوَرَثَتِهِ).[2] واتە: من بۆ موسوڵمان لە خۆی لە پێشترم بۆی.. هەر کەسێك مردو قەرزی لە دوای خۆی جێهێشت، من بۆی دەدەمەوە. هەر کەسێکیش مردو سامانی جێهێشت ئەوە بۆ وەرەسەکەیەتی.

- مالیکییەکان دەفەرموون: هەر کەس مردوو قەرزی لەسەربوو، شایانترە بۆی بدرێتەوە، چونکە ئومێدی دانەوەی لە لایەن خۆیەوە نامێنێت.

پێم وایە کابرا کە لە ژیاندا بوو مافی وەرگرتنی زەکاتی هەبووە بۆ دانەوەی قەرزەکانی، کەوابوو دوای مردنیشی ئەو مافەی هەر بەردەوامە، چونکە مافەکە هی خەڵکیترە. خاوەنی قەرزەکە لە لایەك و کەسوکاری مردووەکەش حەزناکەن خاوەن قەرزارەکانی بیانخاتە ژێرتانەو تەشەرەوە، یان داوای قەرزیکیان لێ بکرێتەوە کە ئەوان نەیانکردووەو لێی بێئاگان. لە لایەکیتریشەوە شێوازە قورئانییەکە کە بۆ ئازادکردنی کۆیلەو لە پێناوی خواداو رێبواران بە (فی) فەرموویەتی نەك بە (لام)ی خاوەنێتی، وەکو چوارەکەی یەکەمین، مانای وایە بۆیان دەدرێتەوە نەك بدرێتەدەست خۆیان.

١المجموع ٦/٢٢٤.

٢ تەفسیری قورطوبی ٨/١٨٥، نیل الاوطار /٢٧. فەرموودەکەش وا لای موسلیم/ ٨٦٧.

ئەبوحەییان دەفەرموێ: زۆرینە رایان وایە کە قەرزی مردوو لە زەکات دەدرێتەوە لە پشکی (قەرزاران)[1]

ئەمەش بۆچوونی پەسەندکراوی ئیمامی ئیبنوتەیمیە و شێخ یوسف قەرەزاویشە.[2]

١تفسیر البحر المحیط ٦٠/٥.

٢ابن تیمیه الفتاوی الکبري ٢٩٩/١، فقه الزکاة ٦٣٣/٢.

باسی شەشەم

لە پێناوی خوادا

لە پێناوی خوادا کە وەرگێڕراوی (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) ئەو ڕێگایەیە کە دەگەیێنێتە رازیبوونی خوا، کە شارەزایی و ئەنجامدانی کردەوەی چاکەیە. ئیبنولئەسیر دەفەرموێ: سَبِيلِ اللَّهِ: گشتییە بەهەموو گوفتارو کردارێك دەوترێت کە بەپاکوپوختەیی بۆخوا بەنیەتی خواپەرستیی ئەنجامدرابێت. ئەوەش بریتییە لە بەجێهێنانی فەرزەکان و کردنی سوونەتەکان و خۆپابەندکردن بەخواپەرستیی و گوێڕایەڵییەکانەوە. بەڵام لە هەر شوێنێکدا بە تەنها ـبێ هاوڕێ ماناـ هات ئەوە مەبەست لێی جیهادە. لەبەر زۆربەکارهێنانێتی بۆ کاروباری جیهاد ئەو تایبەتییەی بۆ دانراوە، هەر کاتێک کە بوترێت (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) وتراوە مەبەست لێی جیهاد.[1]

یەکێك لە بوارەکانی خەرجکردنی سامانی زەکات ئەم بوارەیە، کە لە پێناوی خوادایە.. بەڵام شەرعناسان لەوەدا راجوێبوون کە ئایا وەکو جمهوری شەرعناسان و ئەهلی تەفسیرو فەرموودەوانان دەفەرموون: مەبەست لێی مەیدانەکانی جیهادە، ئایا بواریتری وەکو حەج و بانگەوازو کۆمەڵکارییتر ناگرێتەوە؟ وەڵامیان سێ بۆچوونە:

١ابن الاثير: النهاية في غريب الجديث ٣٣٨/٢.

بڕگەی یەکەم: (لە پێناوی خوادا): هەرموجاهیدان و مەیدانەکانی جیهاد دەگرێتەوە:

١_ ئیمامی ئەبوحەنیفە و ئەبویوسفی قوتابیی دەفەرموون: بە موجاهیدی دەوڵەمەند نادرێت! مەرجە ئەو موجاهیدەی زەکاتی دەدرێتێ هەژاربێت و پارەی بۆ چوونەجیهاد لێبڕابێت! کە ناوی لە لیستی سەربازی رەسمییدا نییە.[1]

٢_ شافیعیەکان دەفەرموون،ئەمە پشکی زەکاتی تایبەت بەئەهلی جیهادە، بەتایبەت لەوانەی خۆبەخش چوونەتە جیهادەکە. ئەمما ئەوانەی سەربازی رەسمی جیهادن و ناویان لە دیواندا هەیەو مووچەی بەردەوامیان هەیە، زەکاتیاننادرێتێ، مەگەر بەیتولمال بوجەی مووچەی ئەوانی بەتەواویی تەئمین نەکردبێت[2]. هەروەها ئەم پشکەی زەکاتیان دەخرێتەخزمەت، بۆ کڕینی چەك و گواستنەوەو پێداوویستیەکانیتریان. ئەگەر کەسێك وەریگرت و نەچووە جیهاد لێی دەسەندرێتەوە..[3] ئیمامی نەوەویش دوای شەرحی ووردەکارانەی دەفەرموێ: ئەگەر کەسێك ناوی لە لیستی مووچەی دیوان دەرهێناو لە جیهادیشدا مایەوە لەم پشکە زەکاتە مافی خۆی دەدرێتێ.

٣_ ئەبولحەسەنی موبارەکفوریی دەفەرموێ: شەرعناسان و فەرموودەوانان دەفەرموون: مەبەست لە ئایەتی سەرفکردنی زەکات بۆ (لە پێناوی خوادا) ئامادەباشیی و تەقەمەنیی و جەنگ و جیهادو پێداوویستیەکانێتی.. الباجی مالیکی دەفەرموێ:

١بدائع الصنائع ٩٠٧/٢، شرح فتح القدير ١٨/٢، حاشية ابن عابدين ٣٤٣/٢.

٢المجموع ١٩٩/٦-٢٠٢، الخطيب الشربيني: مغني المحتاج ١١/٣.

٣قەولی ئیمامی ئەبوئیسحاقی شیرازی خاوەنی (التهذیب)ە، کە ئیمام نەوەوی رحمه الله به المجموع شەرحیکردۆتەوە. المحموع ٢٠٠/٦.

(مەبەست لێی موجاهیدەکانە. ئەوەش بۆچوونی مالیك و جمهورە). ئەلخەرقی _هەر لە مالیکییەکان_ تەئکیددەکاتەوەو دەفەرموێ: کە ووترا: پشکی زەکات بۆ (لە پێناوی خوا)دا، دەبێ بدرێت بەوانەی جیهاددەکەن بەو ئیعتبارەی موجاهیدن، نەك هەژار.[1]

٤_ ئیبنوقودامەی مەقدیسی (حەنبەلی) دەفەرموێ: راجوێی لەوەدا نییە کە مەبەست لە پێناوی خوادا ئەهلی جیهادن، چونکە کە ووترا: فِي سَبِيلِ اللَّهِ بە رەهایی هەر مانای جیهاد دەگرێتەوە، گومان لەوەدا نییە کە موجاهیدان شایانی ئەو پشکەی زەکاتن.[2]

٥_ ئیمامی ئیبنوحەجەری عەسقەلانی دەفەرمووێ: کە ووترا (لە پێناوی خوادا) زۆرینە بۆ ئەوە دەچن کە مەبەست لێی جیهادە، دەشدرێت بەهەژارو دەوڵەمەندی موجاهیدان، لەسەر ئەمە رێکن. بەڵام ئەبوحەنیفە دەفەرموێ: تایبەتە بەموجاهیدی موحتاج. ئینجا ئیبنوحەجەر بۆچوونی زۆریتری لە شەرعناسان هێناوەتەوەو لە کۆتاییاندا دەفەرموێ: بۆچوونی پەسەند لای من بۆچونی جمهورە، کە دەفەرموون (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) مەبەست لێی جیهادکردنە، چونکە کە بەگشتیی باسکرا، مەبەست لێی غەزایە.[3]

٦_ ئیبنولعەرەبی موفەسسیر دەفەرموێ: (فِي سَبِيلِ اللَّهِ)، ئیمامی مالیك دەفەرموێ: رێگای بەرەولای خوا زۆرە، بەڕەهایی و گشتیی کە وترا؛ لە پێناوی خوادا، راجوێی نییە کە مەبەست لێی، جیهادکردنە. پاشان فەرموودەی عەطائی کوڕی یەسار دەهێنێتەوەو

---

١ القرطبي ١٨٥/٨_١٨٦.

٢ المغني ٧٠٠/٢.

٣ئەوە بۆچوونی هەموو شافعیەکانیشە وەکو کە ئیمامی نەوەوی نەقلی کردووە المجموع ٢٠١/٦.

راڤەیدەكات كە دەفەرموێ: (لاَ تَحِلُّ الصَّدَقَةُ لِغَنِيٍّ إِلاَّ لِخَمْسَةٍ)[1] كە راشكاوانە دەفەرموێ: زەكاتەكە دەدرێ بەو كەسەی لە پێناوی خوادا غەزا (جیهاد) دەكات.

٧_ ئیبنوحەزم دەفەرموێ: (لە كوێ فِي سَبِيلِ اللَّهِ) باسكرا مەبەست لێی جیهادە.

ئەمەش جێ تەئكیدی ئیمامی ئەبوقودامەی مەقدیسی حەنبەلییە.

- ئینجا شەرعناسان بە گشتی دەفەرموون: ئەگەر ئەهلی جیهاد دەوڵەمەندیش بن هەر دەبێت ئەو پشكە زەكاتەیان بدرێتێ

-ئەم لێكدانەوەو ماناكردن و تایبەتكردنەی (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) بەموجاهیدان و ئەهلی غەزا _كە جمهوری شەرعناسان جگە لە ئیمامی ئەبوحەنیفە لەسەری رێكن_ ئەهلی تەفسیریش لەسەری رێكن، مەگەر یەكێكی وەكو (الجصاص) كە هەر حەنەفییە![2]

پێم وایە رای جمهور پەسەندترە، كەوابوو پشكی (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) لە زەكاتدا دەدرێت بە موجاهیدان _هەژارو دەوڵەمەندیان، مادام مووچەی رەسمییان نەبێت. هەروەها دەكرێتە مەسرووفی جیهادەكەیان. ئەوەش سەرەكیترین بوارەو لە پێشترینە.. رێ لەوەش ناگرێت كە بۆ مەیدانیتریش بشێت وەكو حەج و بانگەواز، كە دواتر ان شاءالله زیاتر باسی دەكەین..

پێداوویستیەكانی جیهاد: جمهوری شەرعناسان مەیدانێكیتری جیهادیان دیاریكردووە كە پشكی زەكاتی (فِي سَبِيلِ اللَّهِ)ی بدرێت ناویان ناوە (مصالح الجهاد)، واتە

١ئەبوداوود ١٦٣٥، ترمذي ٦٥٢،نەسائی ٩٩/٥، ئیبنوماجە ١٨٤١ ئەحمەد ١٩٢/٢. ئەلبانی رحمەالله لە: (إرواء الغليل ٨٧١)دا بە سەحیحی داناوە.

٢القرطبي ١٨٥/٨، الطبري ٣١٩/١٤، الرازي ١١٢/١٦، الجصاص ١٢٥/٣، الخازن ٢٣٦/٢، السيوطي: الدر المنثور ٢٥٢/٣، ابو حيان: البحرالمحيط ٦/٥، الشوكاني: فتح القدير ٨٩٦/١، السايس: تفسير ايات الاحكام ٤٠/٣.

پێداوویستیەکانی جیهاد. ئینجا ئاماژەیان بەو پێداویستییانە داوە کە لەو سەردەمەدا دەبرکراون، وەکو: چەك و بەلەمی جەنگیی و دیواری دەوری شار (شورا)و قەڵاو بەکرێگرتنی جاسووس و شتیتر.

_ حەنەفییەکان دەفەرموون: مادام نابێت بە موڵکی موجاهیدەکە، کەوابوو ناشێت بیدرێتێ، یان بۆی بکرڕێت..[1] چونکە لەو سەردەمەی ئیسلامدا بوجەیەکی زۆری بەیتولمال تەرخاندەکرا بۆ پێکەوەنانی سوپا.

_ شافیعیەکانیش دەفەرموون: دەیاندرێتێ بەو مەرجەی هیچ شتێکی نەبێتە موڵکی موجاهیدەکان خۆیان. _ حەنبەلییەکان دەفەرموون: ناشێت بۆ ئەوانە زەکات بدرێت.!

سیستمی خیلافەت _لەو سەردەمانەی پێشەوایانی شەرعدا_ بریتی بوو لە خەلیفە، وەزارەتی تەفویز، وەزارەتی تەنفیز، سوپا، دادگا.. سوپاش برِبڕەی پشتی سیستمەکە بوو.. بۆیە ئەم شەرعناسانە فەرموویانە زەکات _کە مافی هەژارو موحتاجەکانە_ نابێت بخرێتەسەر بوجەی گشتیی سوپا.. بەڵام دوای نەمانی خیلافەت و بۆ دەرکردنی ئیستیعمار و سیستمەکەی، پێویستە ئێستا ئەوە رەچاوبکرێت کە پارەدان بە کابرای موجاهید بەتەنهاو نەکرِینی پێداوویستیەکانیتری جیهاد، جەنگ و جیهادێکە هەر لە سەرەتاوە دۆڕاوە.. خۆ کابرای موجاهید هەر بەچەکی سووك ناجەنگێت.

- شافیعیەکان واقیعبینانە تر فەرموویانە (موجاهید هەموو مەسروفی پۆشاك و خۆراك و چوون و هاتن و سوارِیی و ئامێرەکانی جەنگی بۆ دەکرِێت).[2]

١الجصاص احكام القران ١٢٧/٣.

٢مغني المحتاج ١١١/٣، المجموع ٢١٥/٦ و دواتری.

بڕگەی دووەم: لە پشکی (لە پێناوی خوادا) دەدرێت بە حاجیش:

جمهوری شەرعناسان بە گشتیی: ئیمامان ئەبوحەنیفە و مالیك و شافیعی و ریوایەتێکی ئیمامی ئەحمەد هەروەها سوفیانی ثەوری و ئەبوثەورو ئیبنولمونذیر دەفەرموون: (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) بە رەهایی مەیدانەکانی جیهادە، چونکە لە زۆرینەی شوێندا.. (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) لە قورئاندا کە هاتووە، لە بوارەکانی جیهاددایە. بەڵام ئیمامی ئەحمەد ریوایەتێکیتری هەیە دەفەرمویَ: دەشێت لە سامانی (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) بدرێت بەحاجی. بەڵگەشی فەرموودەکەی ئوم مەعقیلەکە دەگێڕێتەوە: (لَمَّا حَجَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَجَّةَ الْوَدَاعِ وَكَانَ لَنَا جَمَلٌ فَجَعَلَهُ أَبُو مَعْقِلٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَصَابَنَا مَرَضٌ وَهَلَكَ أَبُو مَعْقِلٍ وَخَرَجَ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ حَجِّهِ جِئْتُهُ فَقَالَ: يَا أُمَّ مَعْقِلٍ مَا مَنَعَكِ أَنْ تَخْرُجِي مَعَنَا؟ قَالَتْ لَقَدْ تَهَيَّأْنَا، فَهَلَكَ أَبُو مَعْقِلٍ، وَكَانَ لَنَا جَمَلٌ هُوَ الَّذِي نَحُجُّ عَلَيْهِ، فَأَوْصَى بِهِ أَبُومَعْقِلٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. قَالَ: فَهَلاَّ خَرَجْتِ عَلَيْهِ فَإِنَّ الْحَجَّ فِي سَبِيلِ اللَّهِ).[1] واتە: کاتێك پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حەجی ماڵئاوایی کۆتا حەجی کرد حوشترێکمان هەبوو ئەبومەعقل دایینابوو بۆ جیهاد، کە نەخۆشکەوتین، ئەبومەعقل کۆچی دوایی کرد پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حەجەکەی خۆی کرد، کە تەشریفهێنایەوە، چوومە خزمەتی، فەرمووی: ئەریَ ئوم مەعقل بۆچی حەجتنەکرد؟ فەرمووی: خۆمان ئامادەکرد، بەڵام ئەبومەعقیل کۆچی دوایی کرد، حوشترێکیشمان هەیە کە حەجمان پێدەکرد، ئەبومەعقیل وەسێتیکرد کە لە پێناوی خوادا تەرخانیبکەین ، پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: ئێ حەجەکەت پێکردایە، خۆ حەجیش لە پێناوی خوادایە.

١ئەبو داوود ١٩٧٤، بەیهەقی ١٦٤/٦، صَحِيحُ فِقْهُ السُّنَةَ ٧٣/٢. ئەلبانی رحمەالله لە: (صحیح سنن أبي داود ١٩٨٩)دا دەفەرمویَ: سەحیحە.

- ئیمامی ئەحمەد دەفەرموێ کەوابوو سامانێك کە بۆ جیهاد دانراوە، دەکرێت تەکمیلەی خەرجی حەجی پێبکرێت، فەرزبێت یان حەجی زیادە.[1]

- حەنەفییەکان دەفەرموون: ئەگەر حاجی پارەی لێبڕابوو، بە سیفەتی ڕێبواری موحتاج لەو پارەیەی دەدرێتێ، نەك لەبەر ئەوەی حەجە.[2]

- هەندێك لە شافیعییەکان دەفەرموون دەشێت پشکی زەکاتی (لە پێناوی خوادا) بدرێتە ئەو کەسەی دەیەوێت بچێتەحەج، بەو سیفەتەی کە ڕێبوارەو پێویستێتی..[3] بەڵام زۆرینەی شەرعناسان ئەمەیان ڕەتکردۆتەوەو دەفەرموون جا کە ئەو پارەی نییەو حەجی لەسەر فەرزنییە، ئەم پارەی زەکاتەی بۆچی بدرێتێ؟ <u>بە تەئکید ئەم بۆچوونە ڕەوایە، کە پارەی نییەو حەجەکەی لەسەر فەرزنەبووە، بۆچی پارەی بدرێتێ. جا خۆ هەر نۆیەکی ئوممەتەکە حاڵی وایە!.</u>

ئیمامی شەوکانی ڕەحمەتی خوای لێبێت دوای لێکۆڵینەوەو توێژینەوەی بۆچوونەکان و بەڵگەکانیان دەفەرموێ: بە گشتیی بەڵگەکان ئەوە دەسەلمێنن کە دەشێت کەسێك سامانی زەکاتی بۆ پشکی (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) دانابێت و بۆ مەسروفی چوونی حەج لێی هەڵگرێت، بە تایبەتی سواریی.. هەروەها عومرەش.[4]

پێم وایە دەشێت لە پشکی (فِي سَبِيلِ اللَّهِ)ی زەکات تەکمیلەی نوقسانی حەجی حاجیانی پێکرێت بە تایبەتی مەسروفی گواستنەوەیان، جا بە فڕۆکە بێت، یان بەهۆکاریتر. وەکو حاجیەك مەسروفی چوونە حەجی هەیەو نوقسانییەکی لە پارەی

١المغني ٢/٧٠١.

٢بدائع الصنائع ٢/٩٠٧، شرح فتح القدير ٢/١٧، الجصاص احكام القران ٣/١٢٧.

٣صَحِيحُ فِقْهُ السُنَةَ ٢/٧٣.

٤نَيِلُ الأَوْطَار ل٧٨٤.

بليتى فرۆكەكەدا هەيە. ئەويش لەبەر فەرموودەكەى ئوم مەعقيل وَاللَّهُ أَعْلَمُ، هەر چەندە ئيمامى نەوەوى نەيكردووە بە بەڵگە[1] چونكە لە سەنەدەكەيدا محمدى كوڕى ئيسحاقى تێدايە كە بە تەدليس ناسراوە لاى ئيمام.. بەڵام لاى فەرمودەوانانيتر سەحيحەو بەڵگەيە، ئەمە جگە لەوەى ئيمامى نەوەوى _وەكو زۆرينەى پێشەواياني شافيعى مەزهەب_ وەكو ئيمامى بەغەوى، دەفەرموون: لاى زۆرينەى ئەهلى عيلم هيچ شتێك لە زەكات نادرێت بە حاجى.[2]

بڕگەى سێيەم: پشكى (لە پێناوى خوادا) جگە لە جيهادو حەج بواريتريش دەگرێتەوە:

ئەمە ديدو بۆچوونى سەردەم نييە، ئەم بۆچوونەش كۆنە و شەرعناسان و ئەهلى تەفسيرو فەرموودە باسيان لێوە كردووە.

- شێخى كاسانى حەنەفى لە كتێبى (بدائع الصنائع)ى خۆيدا _كە يەكێكە لەسەرچاوە سەرەكييەكانى مەزهەبى حەنەفى_ دەفەرموێ: بڕگەى (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) ناشێت تايبەتبكرێت، چونكە هەموو چاكەو خواپەرستييەك دەگرێتەوە، هەروەها هەموو رەنجێك دەگرێتەوە، كە بۆ ملكەچى فەرمانى خواو گوێڕايەڵێتى فەرمانەكانى بدرێت. رەنجدەرەكانيش شايانى وەرگرتنى ئەم پشكەى زەكاتن، ئەگەر موحتاج بن.[3]

- رازيى موفەسسير دەفەرموێ: ناشێت (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) لە موجاهيداندا گيربدرێت.. قەففالى شەرعناس لە شەرعناسانەوە نەقڵيكردووە كە فەرموويانە: دەشێت لەم

١المجموع ٦/٢١٦.

٢النجوي: شرح السنة ٦/١٩٤.

٣بدائع الصنائع ٢/٩٠٧.

پشکە زەکاتە بدرێتە کارە خێروچاکەکانیتریش، وەکو کفننی مردوو و دروستکردنی قەڵا، مزگەوت و ئاوەدانکردنەوەی، چونکە لەفزەکە هەمووی دەگرێتەوە[1].. ئیمامی ئیبنوقودامەی حەنبەلییش دەفەرموێ: ئەمە بۆچوونی ئەنەسی کوڕی مالیك و حەسەنی بەسرییە، کە دەفەرموون بۆ دروستکردنی ڕێگاو بان و پردیش دەشێت.[2]

- ئیمامی طەبەری دەفەرموێ (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) یەعنی سەرفکردنی زەکاتەکە بۆ سەرخستنی دینی خواو شەریعەتەکەی، کە بۆ بەندەکانی خۆیی ناردووە. ئەمەش بە دوژمندارێتی دوژمنەکانی دەکرێت، کە جیهادی کافرانە.[3]

- شێخ محمد رەشید رەزا رەحمەتی خوای لێبێت کە ئیلغاکردنەوەی خیلافەتی لە ١٩٢٥دا بینی و تاسا، دەفەرموێ (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) هەموو بەرژەوەندییەکی گشتیی موسوڵمانانە کە دین و دەوڵەتی پێ راگیردەکرێت. حەج ناکەوێتە بواریەوە، چونکە خواپەرستییەکی تاککەسییەو لەسەر بەتوانا فەرزە.. یەکەمین و سەرەکیترین بواری ئەم پشکەزەکاتە ئامادەسازیی جەنگە، وەکو کڕینی چەك و خۆراکی سەربازو ئامێری گواستنەوەو کەلوپەلی موجاهیدان، هەروەها کردنەوەی نەخۆشخانەی سەربازیی و خەستەخانەی خێرخوازیی و چاککردنی ڕێگاوبان و قیرتاوکردن و راکێشانی هێڵی شەمەندەفەر بۆ کاروباری سەربازیی.

لەم زەمانەشماندا لە گرنگترینەکان ئامادەکردنی داعیی ئیسلامیی و ناردنیانە بۆ وڵاتی کافران، کە وەکو ڕێکخراوو کۆمەڵەی بانگەواز لە ناویاندا بانگەوازبکەن و

١تفسير الفخر الرازي ١١٣/١٦.

٢المغني ٥٢٧/٢.

٣تفسيري طبري ٣١٩/١٤

بەردەوامیش توانای داراییان پێبدرێت، هەر وەکو کە کافرەکان بۆ بڵاوکردنەوەی دینەکەیان دەیکەن.[1]

شێخ مەحمود شەلتووت شێخی ئەزهەر ڕەحمەتی خوای لێبێت دەفەرموێ (سَبِيلِ اللَّهِ): بەرژەوەندییە گشتییەکانن، کە موڵکی یەککەسی نین و خزمەتکردنەکەشیان تایبەت نییە و گشتییە. سەرەکیترین و شایانترینیان کاروباری جەنگە، کە پێکەوەنانی هێزی سەربازییە، کە ئوممەتەکە بە هۆیەوە دەتوانێت دەستدرێژیی بوەستێنێت و ڕێزیش بپارێزێت. ئەمەش چەندێتی ژمارەو چۆنێتی جۆر دەخوازێت، لە تازەترین داهێنراوی مرۆڤ.. هەروەها دروستکردنی نەخۆشخانەی سەربازیی و مەدەنیی، هەروەها ڕێگا سازکردن.. دیسان ئامادەکردن و پێگەیاندنی داعیی ئیسلامیی کە بتوانن جوانی ئیسلام و سینە فراوانییەکەی و داناییەکەی بدرەوشێننەوەو ئەحکامەکانی بگەیێنن و بتوانن بەرپەرچی دوژمنانی ئیسلام بدەنەوەو فاکوفیکیان فەزحبکەن.

هەروەها بواری قورئان لەبەرکردن و بایەخپێدانی، تا هەروا بەتەڕوپاراوی _وەکو زەمانی وەحیەکەی_ بمێنێت.[2]

- شێخ صدیق حەسەن خانیش دەفەرموێ (سَبِيلِ اللَّهِ) ڕێی بەرەو خوایە، گومانی تێدا نییە کە جیهاد شارێیەتی.. کە مادام بەڵگەیەکی (نەقڵی)مان بۆ تەرخانکردنی ماناکەی لەبەردەستدانییە، دەبێت بگەڕێینەوە سەر مانا زمانەوانییەکە. پاشان دەفەرموێ: لەو بوارانەی ئەم پشکە زەکاتەیان پێ دەشێت و زەروورە پێیان بدرێت: زانایانی ئیسلامن،

١تفسير المنار ١٠/٥٨٥-٥٨٧.

٢الشيخ محمود شلتوت: الاسلام عقيدة وشريعة ل٩٧.

دەوڵەمەند بن یان هەژار، چونکە زانایان واریسی پێغەمبەرانن سەلامی خوایان لێ بێت و هەڵگرانی پەیامی خوایین و پاراستنی ئیسلام و شەریعەتەکەیان لەسەرشانە[1].

بەڵگەی ئەم شەرعناسە بەڕێزانە:

١- رستەی (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) کە لە ئایەتی زەکاتپێدراواندایە گشتییەو نابێت تایبەتبکرێت بە پۆلێك خەڵکەوە، مەگەر بە پێی بەڵگە، کە لە بەردەستدا نییە. ئەوەش کە فەرموویانە: بەڵگەمان فەرموودەکەی عەطائی کوڕی یەسارە کە دەفەرموێ: (لَا تَحِلُّ الصَّدَقَةُ لِغَنِيٍّ إِلَّا لِخَمْسَةٍ لِغَازٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ..).[2] کە گوایە (سَبِيلِ اللَّهِ) مەبەست لێی جیهاد بێت، دروستنییە. فەرموودەکە تەنها تەئکید لەوە دەکاتەوە کە کابرای موجاهید زەکاتی دەدرێتێ، ئەگەر دەوڵەمەندیش بێت.. بوارەکانی (سَبِيلِ اللَّهِ)ش واتە لە رێگای خوادا، زۆرن و ناشێت لە جیهاددا گیربدرێن.

٢- فەرموودەو رەفتاری یاوەران دەیسەلمێنێت کە (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) تەنها جیهاد نەبووە، بەڵکو حەج و عومرەش هەر لە رێگای خوادایە. وەکو فەرموودەکەی لای ئەبولاس کە دەگێڕێتەوە: (حَمَلَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى إِبِلِ الصَّدَقَةِ لِلْحَجِّ).[3] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سواری حوشتری زەکاتی کردین بۆ حەج.

١صدیق حسن خان: الروضة الندية ٢/٢٠٦.

٢ ئەبوداوود ١٦٣٥، ترمذي ٦٥٢،نەسائی ٥/٩٩، ئیبنوماجە ١٨٤١ ئەحمەد ٢/١٩٢. ئەلبانی رحمەالله لە: (إرواء الغليل ٨٧١)دا بە سەحیحی داناوە.

٣ئەحمەد ٤/١٢١ بوخاری لە موعەللەقاتەکانیدا (٣/٣٣١) هێناویتیەوە، ئیمامی ئیبنوحەجەر لە فتح الباري شەرحی فەرموودەی ژمارە ١٣٩٩)دا دەفەرموێ: (فەرموودەوانان قسەیان لەسەر ناوی راویەکە هەیە، کە ئەبولاس)ە، ناوی زیادی خوزاعییەو یاوەرە خوا لێی رازی بێت دوو فەرموودەی گێڕاوەتەوە کە ئەمە یەکێکیانە، ئەویتریان لای ئیمامی ئەحمەدە.. ئیمامی شەوکانییش لە: (نیل الأوطار ل٧٨٤)دا توێژینەوەی لەسەر کردووە.

هەروەها ڕیوایەتەکەی ئوم مەعقیل کە پێشتر هێنامانەوە.

- ڕیوایەتەکەی ئیبنوعەبباس خوا لێی ڕازی بێت کە دەگێڕێتەوە کە: (أَرَادَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْحَجَّ فَقَالَتِ امْرَأَةٌ لِزَوْجِهَا أَحِجَّنِي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى جَمَلِكَ. فَقَالَ مَا عِنْدِي مَا أُحِجُّكِ عَلَيْهِ . قَالَتْ أَحِجَّنِي عَلَى جَمَلِكَ فُلاَنٍ. قَالَ ذَاكَ حَبِيسٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ. فَأَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّ امْرَأَتِي تَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلاَمَ وَرَحْمَةَ اللَّهِ وَإِنَّهَا سَأَلَتْنِي الْحَجَّ مَعَكَ قَالَتْ أَحِجَّنِي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقُلْتُ مَا عِنْدِي مَا أُحِجُّكِ عَلَيْهِ. فَقَالَتْ أَحِجَّنِي عَلَى جَمَلِكَ فُلاَنٍ. فَقُلْتُ ذَاكَ حَبِيسٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. فَقَالَ " أَمَا إِنَّكَ لَوْ أَحْجَجْتَهَا عَلَيْهِ كَانَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ " . قَالَ وَإِنَّهَا أَمَرَتْنِي أَنْ أَسْأَلَكَ مَا يَعْدِلُ حَجَّةً مَعَكَ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " أَقْرِئْهَا السَّلاَمَ وَرَحْمَةَ اللَّهِ وَبَرَكَاتِهِ وَأَخْبِرْهَا أَنَّهَا تَعْدِلُ حَجَّةً مَعِي". يَعْنِي عُمْرَةً فِي رَمَضَانَ.)[١] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وویستی حەج بکات، ژنێك بە مێردەکەی ووتبوو: لە خزمەت پێغەمبەری خوادا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حەجم پێبکە، ووتبووی: هیچم نییە حەجت پێبکەم پێی، ووتبووی: بە فڵان حوشترت بمبە، کابرا ووتبووی: ئاخر ئەوەم تەرخان کردووە بۆ ڕێگای خوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ) .. دوایی کابرا هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و عەرزی کرد (پێی ووت) ئەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ژنەکەم سەلامت لێ دەکات و ڕەحمەتی خوات بۆ داوا دەکات، پێی ووتم لە خزمەتتدا بمهێنم بۆ حەج منیش ووتم: هیچم نییە حەجت پێبکەم پێی ووتم بە فڵان حوشترت بمبە ووتم ئاخر ئەوەم تەرخان کردووە بۆ ڕێگای

١ئەبوداوود ١٩٩٠، ئیبنوخوزەیمە٣٠٧٧، طەبەرانی١٢٩١١. ئیمامی نەوەوی رحمەالله لە: (المجموع ٢٠١/٦)دا هێناویتیەوە قسەی لەسەر سەنەدەکەی نەکردووە. ئەلبانی رحمەالله لە: (إرواء الغليل ٣٧٦/٣)دا فەرموویەتی: حەسەنە.

خوا، پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی (أَمَا إِنَّكَ لَوْ أَحْجَجْتَهَا عَلَيْهِ كَانَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ). واتە: ئەگەر حەجەکەت بەو حوشترە پێبکردایە هەر لە ڕێگای خوادا حسێب دەبوو.

٣- ئەبوعوبەید لە ئیبنوعەبباسەوە خوا لێیان رازی بێت هێناویتی، کە لاری لەوە نەبووە کەسێك زەکاتەکەی خۆی بداتە کەسێکیتر حەجی پێبکات.. هەروەها لە ئیبنوعومەریشەوە خوا لێیان رازی بێت ریوایەتی سەحیح دەهێنێتەوە کە پرسیاریان لێکرد دەربارەی سی درهەمی ئافرەتێك دایناوە لە ڕێگای خوادا سەرفکرێت، پرسیویانە لێی ئایا بکرێتە مەسروفی حەج؟ ئیبنوعومەر وەڵامی داوەتەوە: بەڵێ، حەجیش لە ڕێگای خوایە.[1]

٤- پاراستنی هێمنیی و ڕێگرتن لە ناکۆکیی و شەڕ _ئەگەر بە سامانی زەکات چارەسەربکرێت_ بۆی بەکاردێت. چونکە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لە خوێنی ئەو یاوەرەدا کە جولەکەکان لە خەیبەر کوشتیان و موسوڵمانان بۆ نکوڵیکردنی راستبوونەوە: (فَكَرِهَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُبْطِلَ دَمَهُ فَوَدَاهُ مِنْ إِبِلِ الصَّدَقَةِ).[2] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خەمی ئەوەی بوو خوێنی بە هەدەر بڕوات، بۆیە خوێنەکەی لە حوشتری زەکاتدا.. لە ریوایەتێکیتریدا دەفەرموێ سەد حوشتری لە حوشتری زەکاتدا.

٥- لە ریوایەتەکەی ئوم مەعقیلدا (کە پێنج لاپەڕە پێش ئێرە هێنامانەوە) دیارە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (من) بەکاردێنێت کە دەفەرموێ: (فَإِنَّ الْحَجَّ فِي

١الاموال ل٧٢٢.

٢بوخاری ٨/٩.

سَبِيلِ اللَّهِ) واته حەجکردن لە (ڕێگای خوادا) یە، ئەمە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی زەکاتپێدراوانی پشکی (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) زۆرن و لە زۆر بواردان لەوانە بواری حەجە.[1]

جمهوری شەرعناسان وەڵامی ئەمانیان هەموو داوەتەوەو پەسەندێتی بۆچوونی خۆیانیان سەلماندووە:

١- وەڵامی ئەوەی کە (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) گشتییەو نابێت لە (موجاهیدو بواری جیهاد)دا گیردرێت، پێشتر باسمان لێوە کردو بۆچوونی شەرعناسان و ئەهلی تەفسیر و فەرمودەوانمان زۆر هێنایەوە لەسەری، بەڵام لێرەدا وەکو ڕیزبەندی وەڵامی بەرامبەر، قەولی ئەبولحەسەنی موبارەکفوری دەهێنینەوە، کە دەربارەی ئەم بۆچوونی بەرفراوانکردنەی (لە ڕێگای خوادا)دا دەفەرموێ: ئەمە دوورترین لێکدانەوەی نامۆیە، ئەمە هیچ بەڵگەیەکی نییە، نە لە قورئان و نە لە فەرموودەی ڕاست و ناڕاست، نە لە کۆڕای یاوەران و نە لە بۆچوونی یاوەرێك و نە (قیاس)ێکی چاك یان خراپ، پارسەنگ یان لاسەنگ. ئەمە هەر پێچەوانەی فەرموودەی سەحیحی پێغەمبەری خوایە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کە ئەبوسەعیدی خودری (أَبِي سَعِيدٍ اَلْخُدْرِيِّ)خوا لێی ڕازی بێت ڕیوایەتیکردووە کە دەفەرموێ: (لَا تَحِلُّ اَلصَّدَقَةُ لِغَنِيٍّ إِلَّا لِخَمْسَةٍ: لِعَامِلٍ عَلَيْهَا، أَوْ رَجُلٍ اِشْتَرَاهَا بِمَالِهِ، أَوْ غَارِمٍ، أَوْ غَازٍ فِي سَبِيلِ اَللَّهِ، أَوْ مِسْكِينٍ تُصُدِّقَ عَلَيْهِ مِنْهَا، فَأَهْدَى مِنْهَا لِغَنِيٍّ).[2] واتە: زەکات بە دەوڵەمەند ناشێت. مەگەر یەکێك لەم پێنج پۆلە کەسە: زەکاتەوان، ئەو کەسەی زەکاتەکەی کڕیوەتەوە، قەرزار، موجاهید،

١نَيلُ الْأَوْطَار ١٩١/٤ ل ٧٨٤ یەکبەرگیەکەی، مجلة البحوث الاسلامي ب١ ژ٢ ل٤٨.

٢ئەبوداوود ١٦٣٥، ترمذي ٦٥٢،نەسائی ٩٩/٥، ئیبنوماجە ١٨٤١ ئەحمەد ١٩٢/٢. ئەلبانی رحمەالله لە: (إرواء الغليل ٨٧١)دا بە سەحیحی داناوە.

دەستکورتێك، کە زەکاتەکەیان داوەتێ و ئەمەش هەندێکی داوە بە دەوڵەمەندێك وەکو دیاری.

کەس لە سەلەف ئەم لق و پۆپانەی لە (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) نەکردۆتەوە. هەموو فەرموویانە کە تایبەتە بەموجاهیدو بواری جیهاد، مەگەر یەکێکی وەکو قەففال کە لە تەفسیرەکەیدا رای وای لە شەرعناسی نەزانراوەوە هێناوەتەوە، یان قازی عیاض کە رای هەندێکی هێناوەتەوە کە زانای ناسراو نین.

٢- شێخ محمد رشید رەزا رەحمەتی خوای لێبێت پێناسەی سەیری بە باڵای (فِي سَبِيلِ اللَّهِ)دا کردووە. ئەم دەفەرموێ: (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) هەموو رەفتارێکی چاکەو کارێکی شەرعییە، کە مەبەست لێی رەزامەندی خوای گەورە بێت و ئامانج لێی راگرتنی دینەکەو خواپەرستیی و سوودی خەڵکی بێت. جیهاد بەگیان و سامان ناچێتە ریزیانەوە، ئەگەر خالیسەن بۆ خوا نەکرابن! سەیرە.. نابینیت کەس لە سەلەف و خەلەف شتی وای ووتبێت، چونکە ناکرێت ئەم پێناسە والایە بۆ (سَبِيلِ اللَّهِ)یەك بکرێت، کە جمهوری شەرعناسان و فەرموودەوانان و ئەهلی تەفسیر لەسەری کۆکن، کە مەبەست لێی موجاهیدو بواری جیهادە .ئەمما بێسنورکردنی بۆ هەموو کارێکی چاکەو خواپەرستییەك، وا نازانم ئەمە راست و دروست بێت.. جا خۆ نوێژیش وایە.. ئایا دەشێت بۆ هاندانی کەسێك لەسەر نوێژ لەم پشکە زەکاتەی بدرێتێ.. خۆ بیرلێدان، ئاو راکێشان بۆ خەڵکی چاکەیەو بەرژەوەندی خەڵکە، بەڵام ئایا دەشێت ئەم پشکەزەکاتەی بۆ تەرخانبکرێت؟! بێگومان نا، ئەگەر ووترا باشە با بۆ ئەو کارەخێرخوازیانە سەرفبکرێت، چما پارەی چەکێکی سووك بۆ موجاهیدان دەمێنێتەوە؟ پاشان ئەو مەرجە باتڵە چییە کە دەفەرموێ (جیهاد بە گیان و سامان ناچێتە ریزیانەوە ئەگەر خالیسەن بۆ خوا نەکرابن) جا زەکاتدەر چوزانێت کێ

خالیسەن بۆ خوا کاردەکات؟! بۆچی ئەم (مەرج)ە قورسەی لەسەر جیهادەکە داناوەو لەسەر ئەوانیتر، نا؟.!

٣- فەرموودەکەی ئەبولاسیش قسەی فەرمودەوانانی لەسەرە. ووتمان کە ابولاس (یان ئیبنولاس) یش کە قسە لەسەر سەنەدەکەی هەیە.. ئیمامی ئیبنوحەجەری عەسقەلانی دەفەرموێ (عەن عەنەی[1] لە ئیسحاقەوە تێدایە) بۆیە ئیبنولمونذیرش وەرینەگرتووە.

ریوایەتەکەی ئوم مەعقیلیش هەروایە لای زۆر لە فەرموودەوانان، ئیمامی نەوەوی دەربارەی دەفەرموێ: ئەمە ریوایەتی محمدی کوڕی ئیسحاقە کە بە شێوەی عەن عەنە هێناویەتیەوە، خۆشی ئەهلی (تەدلیس[2])ە. مودەللیسیش کە ووتی (عن..) فەرمودەوانان رێکن لەسەری کە وەرناگیرێت..[3] ئینجا دەربارەی (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) کە هەر لەوێدا دەفەرموێ: یاوەرانمان (شافیعی مەزهەبەکان) لەسەر ئەوەن کە (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) غەزایە (جیهادە) لەو هەشت پۆلەی زەکات پێدراوان کەسی تری تێدا نییە پشکی (فِي سَبِيلِ اللَّهِ)ی بدرێتێ جگە لە موجاهیدان.. ئەو دوو فەرموودەش کە ئەوان پشتیان پێ بەستوون: یەکەمیان (ئەوەی ئوم مەعقیل) زەعیفە و دووەمیان ریوایەتەکەی

١عەن عەنە: واتە عن فلان عن فلان، کە شێوازێکی زەعیفە، لێرەدا ئیسحاق _کە ئاڵقەیەکی سەنەدەکەیە_ نەیفەرمووە: (حدثنا.. یان: أنبأنا.. وەهەروەها).

٢مودەللیس: ئەو کەسەیە کە تەدلیسی کردووە، تەدلیس: دەلەسەیە، دەلەسە درۆنییە، شاردنەوەی ناسراوە بەناوبانگەکەیە.. وەکو ئەوەی مامۆستای مزگەوت بە مەلا حەسەن ناسراوو بەناوبانگە، کەسێک دەڵێ باوکی فڵان، بە ناوی کوڕەکەیەوە ناوی دێنێت و باسی دەکات. درۆینەکرد، بەڵام نەشیهێشت بیسەران بزانن کە مەبەستی مامۆستا مەلا حەسەنە. مەرجیش نییە بە نیازپیسی وای وتبێت..

٣المجموع ٢٠١/٦.

ئیبنوعەبباس (أَمَا إِنَّكَ لَوْ أَحْجَجْتَهَا عَلَيْهِ كَانَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ) ئەوە دەگەیێنێت کە حەجیش (فِي سَبِيلِ اللَّهِ)یە بەڵام فەرموویانە مەبەست لێی موجاهیدو جیهادە چونکە لە قورئاندا هەموو (سَبِيلِ اللَّهِ)کان بواری جیهادن.[1]

٤- بەڵگە هێنانەوە بە ڕیوایەتەکەی بوخاری (خوێنی کابرای ئەنساری کە جولەکەکان لە خەیبەر کوشتبوویان) شێوازێکی (نەزانین) یان (تەدلیس)ی تێدا بەکار هاتووە چونکە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هەر بە پێی ڕیوایەتی تری بوخاری لە سامانی لای خۆی (غەیری زەکات) سەد حوشتری لە زەکات پێدراوان کڕییەوە بۆی زەکات پێدراوان هەر یەکەیان پشکی خۆی وەرگرتبوو، بوو بوو بە خاوەنی بەڵام دواتر پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سەد حوشتری لێکڕینەوەو کردی بە هەقی خوێنی کابرای ئەنساری.. نەك سەد حوشتری لە زەکات پێش دابەشکردنی دابێت لە هەقی خوێنەکەدا ئەمەش ئیمامی نەوەوی دەفەرموێ بۆچوونی جمهوری شەرعناسانە.. کەوابوو ئەم ڕیوایەتە نابێتە بەڵگەی واڵا کردنی دەرگای پشکی (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) بۆ هەموو خێرو چاکە کارییەك.[2]

٥- ڕیوایەتەکەی ئەبو سەعید خوا لێی ڕازی بێت، واتە فەرموودەی: (لَا تَحِلُّ اَلصَّدَقَةُ لِغَنِيٍّ إِلَّا لِخَمْسَةٍ)[3] ڕاڤەی (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) کەیەو دەقە لەسەر ئەوەی کە مەبەست لە

---

١ هەمان سەرچاوە.

٢ مصارف الزكاة ل ١١٠.

٣ ئەبوداوود ١٦٣٥، ترمذي ٦٥٢،نەسائی ٩٩/٥، ئیبنوماجە ١٨٤١ ئەحمەد ١٩٢/٢. ئەلبانی رحمەالله لە: (إرواء الغليل ٨٧١)دا بە سەحیحی داناوە.

(فِي سَبِيلِ اللَّهِ) موجاهیدو بواری جیهاده بۆیە پێویستە تێیدا بوەستریٚ و ئاسانکاریی لە لادان لێی نەکرێت.[1]

ئەوانەی زۆریان لق و پۆپ لە پشکە زەکاتی (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) کردۆتەوە هەموویان لەسەردەمانی شکستی دەسەڵاتی سیاسی ئیسلامی و پووکانەوەی هەستی جیهادەکەدا ژیاون، زۆربەی ئەمانیش ئەوانەن کە لەم سەدو پەنجا ساڵەی تەمەنی ئوممەتدا بوون وەکو صدیق حەسەن خان کە هیندستانییەو دەسەڵاتی سیاسی ئیسلامی دوای شەش صەد ساڵ حوکم، لە هیندستان لە ١٨٢١دا نەماو جیهادەکەش دوای ١٨٣١ ئاسەواری نەما.. شێخ محمد رەشید رەزا کە ئیلغای خیلافەتی ئیسلامی عوسمانیانی (کە وەکو رەمزی سیاسی لە ئیسلامبول مابوو) لە ١٩٢٥ دا بینی، زۆر پێی روخا.. شێخ شەلتوتیش شێخی ئەزهەر بوو لە زەمانی جەمال عبدالناصری طاغووتدا کرا بە شێخی ئەزهەر.. هەر شەلتوتیش بوو کە خوێندنی مەزهەبی شیعەی لە ئەزهەردا کردەوەو ناوی نا مەزهەبی پێنجەم!![2]

بەڵام ئەم بەرفراوانکردن و واڵاکردنە، یان ئەم بێسنورکردنەی پشکی زەکات بۆ موجاهیدو جیهاد، تەنها چەند زانایەکی وەکو ناوبراوانی والێکرد بیگۆڕن.. دەنا زانایانی ئیسلام هەر لەسەر رای جمهوری شەرعناسانن.

*** وەڵامی شێخی قەرەزاوی و شەرعناسانی عەرەبستان:**

- شێخی قەرەزاوی بە توندی لەڕووی ئەو سنورتێکدانەدا وەستایەوە، هەر چەندە ئەو بە نەرمگیر ناسراوە، بەڵام لە (فقه الزَّكَاة)ەکەیدا لە بەرپەرچی ئەواندا دەفەرموێ:

١بن عبد السلام المباركفوري: مرعاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح. چاپی ١٣٨٢ ل/ هیندستان. ب٣/ل١١٨.

٢ مامۆستا عەلی باپیریش _لەبەر کاریگەریی ئێرانیزمێتیی لەسەریی_وا دەڵێ!!.

(ئەوەی لێرەدا پێم پەسەندترە ئەوەیە کە ناشێت مانای گشتێتی (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) بۆ هەموو ئەم جۆرە کارانەی ئێرە بەکاربهێنرێت، چونکە ئەم جۆرە کارانە چەندەها بواری بێشومار دەگرێتەوە، چجای کەسەکانی!. ئەمەش پێچەوانەی دیاریکردنی هەشت پۆل زەکاتپێدراوەکەیە.. کە زاهیرەن ئایەتەکە دیاریکردوون و پێغەمبەری خواش صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرموویەتی کە خوای گەورە دابەشیکردووە بۆ هەشت بەش و بەس. وەك دەفەرموێ (إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَمْ يَرْضَ بِحُكْمِ نَبِيٍّ وَلاَ غَيْرِهِ فِي الصَّدَقَاتِ حَتَّى حَكَمَ فِيهَا هُوَ فَجَزَّأَهَا ثَمَانِيَةَ أَجْزَاءٍ..).[1] واتە: خوای گەورە نە پێغەمبەرێك و نە کەسیتری لە زەکاتدابەشکردندا رانەسپاردووە، هەر خۆی حوکمی تێداداوە، خۆی کردویتی بە هەشت بەشەوە.. خۆ ئەگەر(فِي سَبِيلِ اللَّهِ) هەر بەو مانا گشتییە بێت، بەسە بۆ ئەوەی هەژارو دەسکورت و پۆلەکانیتریش بگرێتەوە، چونکە زەکاتدان بە هەر یەکێکیان چاکەو خێرخوازیی و گوێڕایەڵیی فەرمانی خوای گەورەیە.. بە پێی ئەم دیدو بۆچوونەبێت دەکرێت لەم پشکەزەکاتە بدرێت بە هەموو نوێژخوێن و رۆژوگرو قورئانخوێن و جاکەخوازانیتر.. ئەم بۆچوونە لەگەڵی پاك و بێخەوشدانانی فەرمایشتی خوای گەورەو بەڕێزو رەوانبێژیی قورئاندا نایاتەوە.. فەرمایشتی خوا زۆر لەوە دوورە قسەی دووبارەی یەکبابەتی لە یەک شوێندا تێدا بێت، چجای زیاد. کەوابوو دیارە بە تەئکید ئەم لەفزە گشتییە (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) هەر وەکو جمهوری شەرعناسان و ئەهلی تەفسیر لە سەردەمانی زووەوە لێی حاڵی بوون مانای تایبەتی جیهاد دەگەیێنێت بۆیە دەیانفەرموو (فِي سَبِيلِ اللَّهِ)، کە بە گشتیی و رەهایی (بێ هەبوونی هاوڕێ مانا) هات، ئەوە مەبەست لێی موجاهیدو بواری جیهادە.. بۆیە ئیبنولئەثیر دەفەرموێ: لەبەر زۆر

---

[1] ئەبوداوود ٢٣٠/٢، ئەلبانی رحمەاللە لە تەخریجی فەرموودەکانی (سنن أبي داود ١٦٣٠)دا دەفەرموێ: زەعیفە.

تایبەتبوونی بەموجاهیدو جیهاد وادەگەیێنێت هەر وەکو بڵێت تەنها بۆ ئەو مەبەستە دیاریکراوە.[1]

که ئەمە هەڵوێستی شێخی قەرەزاوی بێت، سروشتیە کە ببینین شەرعناسانی گەورەی عەرەبستان هەمان راو بۆچوونیان هەبێت. دەستەی گەورە زانایانی عەرەبستان (هئية كبار العلماء في المملكة العربية السعودية) بڕیاری ژمارە ٢٤ی خۆی لەسەر ئەم راجوێیە لە ١٣٩٤/٨/٢١ك (١٩٧٤)دا ئاوادا:

الحَمْدُ للهِ وَحْدَهُ، وَالصَّلاةُ وَالسَّلامُ عَلَى مَنْ لَا نَبِيَّ بَعْدَهُ، نَبِيِّنا مُحَمَّد وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ، وَبَعْدُ:

لە کۆبوونەوەی خولی پێنجەمی دەستەی گەورە زانایاندا کە لە ١٣٩٤/٨/٥ و ١٣٩٤/٨/٢٢ك لە شاری طائیف بەسترا ئەو لێکۆڵینەوەیە خرایەبەرباس و بەدواداچوون، کە لیژنەی لێکۆڵینەوەی زانستی و فەتوادان ئامادەیکردبوون، کە دەربارەی مانای (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) بوو لە ئایەتی زەکاتپێدراواندا، کە ئایا تایبەتە بە موجاهیدانی رێگای خواو بواری پێداوویستییەکانیان، یان گشتییەو هەموو لایەنێکی خێرخوازیی دەگرێتەوە؟.

دوای باس و توێژینەوەی لێکۆڵینەوە ئامادەکراوەکەو بەدواداچوونی راو بۆچوونی ئەهلی عیلم دەربارەی، هەروەها دوای موناقەشەی بۆچوونی هەموان لە تەفسیرو ماناکردنی (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) لەو ئایەتەدا، روونبۆوە کە مەبەست لێی موجاهیدان و پێداوویستییەکانیانە، بەڵگەی ئەو کەسانەی کە ماناکەیان بەرفراوانترکردووەو کاری خێرخوازییتریان خستۆتەناو، وەکو دروستکردنی مزگەوت و پردو فێرخوازیی و فێرکاریی و ناردنی داعی و رێنیشاندەرانی شەرعی بۆ بانگەوازو بواریتر، دەرکەوت کە ئەهلی

١فقه الزكاة ٢/٦٥٥-٦٥٦.

تەفسیرو فەرموودەوانی و شەرعناسان پێکاویانە، کە فەرموویانە مەبەست لە فەرمایشتی خوای گەورە (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) موجاهیدە خۆبەخشەکان و پێداوویستییەکانیانە، لە ئامادەسازییدا.. ئەگەر ئەم پۆلە لە سەردەمێکدا نەبوون، پشکەزەکاتەکەیان دەخرێتەوەسەر حەوت پۆلەکەیتری زەکاتپێدراوان و ناشێت بۆ کاریتر خەرجبکرێت، وەکو بەرژەوەندییە گشتییەکان. مەگەر لە کاتێکدا کە هەژارو دەسکورت و پۆلەکانیتری _ئەو هەشت پۆلەی دەقەکە ناوی هێناون_ نەبن..

وباللە التوفیق، وصلی اللە علی نبینا محمد وآلە وصحبە وسلم.[١]

ئەم کۆڕا (ئیجماع)ەی ئەو شەرعناسە بەڕێزانە لە زەمانێکدا بوو کە جیهاد دەرنەکەوتبۆوە وەکو زەمانی ١٩٧٩ی ئەفغانستان کە هەموو لەسەر ئەوە کۆکبوون کە دەبێ زەکاتیان پێبدرێت لە پێش هەمووشیانەوە شێخ بن بازی رەحمەتی.

برگەی چوارەم: ئایا جیهاد هەرجەنگە؟ یان ئامادەسازییش دەگرێتەوە؟:

لەبەرئەوەی شەرعناسانی سەردەم حاڵەتێکی جەنگی خاچپەرستی و ململانێی شارستانێتی نوێیان لە دوای پەلامارە ئیستیعماریەکانەوە هاتەپێش، بەتایبەتی لە دوای ساڵی (١٨٠٠ز)ەوە، کە ئەوروپا بەهێزی سەربازی هات و وڵاتی موسوڵمانانی داگیرکردو سیستمی حوکمی خۆی تێدا چەسپاند. بەیاسادانان و جێبەجێکردن و داوەرییەوە. هەروەها شەپۆلی ململانێی فیکریی کە بە (الغزو الفکري) ناسرا کە ئاڕاستەی نەوەکانی نوێی موسوڵمانان بوو، بۆ گومانکردن لە دینەکەیان و سەرسامبوون بەشارستانێتی رۆژئاواو لاساییکردنەوەو وەرگرتنی دیدو هەڵوێستی ئەوان.. ئەمەش حاڵەتێکی نوێی

---

١ مجلة البحوث الاسلامیة/ بەرگی یەکەم _ژمارە دووەم ل٥٦-٥٧.

هێنایه بەردەست شەرعناسان بۆیە لەگەڵ زەکاتدان بە بەرەکانی جیهادد، ئەو بۆچوونەشیان بۆ دروستبوو کە لەو شوێنەی جیهادی لێ نییەو پشکی (في سبيل الله) ناگەیێنرێت بە موجاهیدان، دەشێت ئەو پشکە تەرخانبکرێت بۆ سەرخستنی ئیسلام بە تێگەیاندنەوەی دینەکەو ئاراستەی فیکریی و بەرپەرچدانەوەی گومانی دوژمنان و پەروەردەکردن و فێرخوازی شەرعیی و لێبڕان (موتەفەڕیغبوون)ی زانایان و داعیانی ئیسلام بۆ ئەم کارانە. چونکە بەبۆچوونی ئەو شەرعناسە بەڕێزانە جیهاد جۆریتری غەیری چەکداریشی هەیە بە بەڵگەی:

_خوای گەورە لە ئایەتی مەککیدا دەفەرموێ (فَلا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُم بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا)الفرقان/٥٢ واتە: گوێڕایەڵی کافران مەکەو بەم قورئانە جیهادێکی مەزنیان بەرامبەر بکە.. ئەمەش بریتییە لە روونکردنەوە و گەیاندن و شاهێدیدان لەسەر تەوحید، کە (لَا إِلَٰهَ إِلَّا الله)کەیە.. ئەمەش هەموو لایەنەکانی عەقیدە و فیکرو شەرع و بانگەواز دەگرێتەوە.

- هەروەها دەفەرموێ (وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ)النساء/٨٤ یان (حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ)الانفال/٦٥ واتە: موسوڵمانان بۆ جەنگ هانبدە.. هاندانی موسوڵمانان لەم سەردەمەدا بەراگەیاندن و رێکخستن دەکرێت.

٢- لە فەرموودەی پێغەمبەری خوادا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ئەوە ئاشکراو راشکاوە، کە جیهادی غەیری چەکداریش هەیە، وەک دەفەرموێ:

- (جَاهِدُوا الْمُشْرِكِينَ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَأَلْسِنَتِكُمْ).[١] واتە: جیهادی کافران بکەن بەسامانتان، بەگیانتان، بەزمانتان.

١ئەبوداوود ٢٥٠٤، نەسائی: الصغرى ٣١٥٦، ئەحمد ١٣٣٧٥. ئەلبانی رحمەالله لە: (صحيح سنن أبي داود ٢٥٨٦)دا دەفەرموێ: سەحیحە.

- (أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةُ حَقٍّ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ).[1] واته: باشترین جیهادکردن ووتنی قسەی حەقە لای دەسەڵاتداری زاڵم.

- هەروەها (مَا مِنْ نَبِيٍّ بَعَثَهُ اللَّهُ فِي أُمَّةٍ قَبْلِي إِلاَّ كَانَ لَهُ مِنْ أُمَّتِهِ حَوَارِيُّونَ وَأَصْحَابٌ يَأْخُذُونَ بِسُنَّتِهِ وَيَقْتَدُونَ بِأَمْرِهِ ثُمَّ إِنَّهَا تَخْلُفُ مِنْ بَعْدِهِمْ خُلُوفٌ يَقُولُونَ مَا لاَ يَفْعَلُونَ وَيَفْعَلُونَ مَا لاَ يُؤْمَرُونَ فَمَنْ جَاهَدَهُمْ بِيَدِهِ فَهُوَ مُؤْمِنٌ وَمَنْ جَاهَدَهُمْ بِلِسَانِهِ فَهُوَ مُؤْمِنٌ وَمَنْ جَاهَدَهُمْ بِقَلْبِهِ فَهُوَ مُؤْمِنٌ وَلَيْسَ وَرَاءَ ذَلِكَ مِنَ الإِيمَانِ حَبَّةُ خَرْدَلٍ).[2] واته: هەموو پێغەمبەرانی پێش من، کە خوای گەورە هەڵیبژاردوون، راوێژکارو یاوەریان هەبووە، کە رەوییەی ئەو پێغەمبەرانەیان گرتۆتەبەرو ئیقتیدایان پێکردون و فەرمانەکانیان جێبەجێکردوون. بەڵام دوای ئەوان نەوەیتر هاتوون کە ئەوەی ووتوویانە خۆیان بەکردەوە نەیانکردووە، ئەوەشیان کردووە کە فەرمانیان پێنەدراوە.. (ئەم ئوممەتەش وا دەبێ، جا هەر کەسێك بەدەست جیهاد دژی ئەوانە (ئەو لادەرانە) بکات ئەوە موسوڵمانە. هەر کەسێك بە قسە جیهادبکات دژیان، ئەمەش موسوڵمانە. هەر کەسێك بە دڵ جیهادبکات بەرامبەریان (بە بوغزاندنیان) ئەوەش موسوڵمانە. ئەمما لەوە بەدواوە موسوڵمانێتی نامێنێت. تەنانەت بەقەدەر گەردەخۆڵێکیش.!

لەبەرهەبوونی ئەم دەقانەو هاومانایان زۆر لە شەرعناسانی سەردەم فەرموویانە کە دەشێت سنوری پشکی (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) لە زەکاتدا فراوانتربکرێت، بەڕووی ئەو چالاکییە ئیسلامییانەدا، کە شێوەی جیهادی بەرگرییە لە ئیسلام و دژایەتیکردنی دوژمنەکانێتی و مەبەستیش تێیدا سەرخستنی ئیسلام و گێڕانەوەی حاکمێتی شەرعە، کە

---

[1] ئەبوداوود ٤٣٤٤، ترمذي ٢٦/٢، ئیبنوماجە ٤٠١١. شێخی ئەلبانی رحمەالله لە: (سلسلة الأحاديث الصحيحة ٤٩١)دا دەفەرموێ: سەحیحە.

[2] موسلیم ٥٠، بوخاری لە (تاريخ)ەکەی خۆی ٣٦٨/١ و ٣٤٨/٥)، ئەحمەد ٤٥٨/١.

لەبەرخاتری خواو بۆ رەزامەندی ئەو ئەنجامدەدرێن، کە دەشێت بە (قیاس) لەسەر جیهاد بخرێتە ریزی جیهادی زمان و هەستەوە.[1]

*** ئیجتیهادێکی شێخی قەرەزاوی:**

شێخ یوسف قەرەزاویش _حفظە اللّٰە_ هەندێك بواری چالاکی ئیسلامی باسکردووە کە پێی وایە دەشێت لە خانەی (فِي سَبِيلِ اللَّهِ)دا بن و پشکی زەکاتی ئەو خانەیان بەرکەوێت لەوانە:

١- کردنەوەی مەرکەزی ئیسلامی لە وولاتانی غەیری وولاتانی موسوڵماناندا بۆ گەیاندنی ئیسلام و سەرخستنی.

٢- کردنەوەی مەرکەزی رۆشنبیریی و ئاراستەی لاوان لە ولاتی موسوڵماندا بۆ لەخۆگرتنی گەنجی موسوڵمان و پەروەردەکردنیان لەسەر دیدو هەڵوێستی رەسەنی ئیسلام و دوورخستنەوەیان لە بارودۆخی جاهیلیەت و لادان.

٣- دامەزراندنی راگەیاندنی ئیسلامی بینراو بیستراوو خوێندراو، هەروەها بڵاوکاری کتێبی ئیسلامی و گۆڤارو کتێبی توێژینەوە، کە حەق روونکەنەوە وبەرپەرچی گومانەکانی دژبەئیسلام بدەنەوە.

٤- پێگەیاندنی داعیی و بیرمەندو نوسەری ئیسلامی و رەوانبێژو پشتگیرییکردنی دارایی بە برینەوەی مووچەی (بەس) بۆیان.

٥- پاراستن و لەخۆگرتنی خێزان و ماڵی ئەو کەسایەتییە ئیسلامیانەی لەسەر چالاکی ئیسلامییان دەگیرێن، یان راوەدوودەنرێن و لە ماف و ژیان و کەسابەت مەحروومدەکرێن.[2]

---

١ شێخ مەنناع القطان: تفسیر آیات الاحکام ٣/٣٧٤.

٢ فقە الزکاة ٢/٦٦٨.

پێم وایە هەموو ئەمانە شایانی هاوکاریی و توانای دارایین، شایانن زەکاتیان بدرێتێ، بەڵام لە خانەی هەژارو دەسکورت و قەرزارو ئەوانە.. چونکە بە راستی ئەو کەسەی شایانی پشکی (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) یە موجاهیدەکانن لە شاخ بن، یان لە شار، لە بەرەی جیهاددا بن، یان خەریکی رێکخستن و ئەمنیەت و دەزگای راگەیاندنی جیهاد بن، ئەمانیش بەو مەرجەی بەرەی جیهادە ئاگرینەکە پێویستی پێیان نەبووبێت وەکو چەکدارو نەچووبن، دەنا نابن بە خاوەن عوزر، مەگەر ئەمیری جیهادەکە رێی پێدابن وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

١- خوای گەورە بۆ پیرولاواز و پەککەوتەو نەخۆش و نەدار _کە عوزری نەچوونە جیهادن_ مەرجی لەسەر داناون، کە دەبێ ئەو مەرجانە (ئەو ئەرکانە لە پاڵەوە جێبەجێکەن تا شایانی ئەو پاداشتە بن!) جا بزانە تۆ لە کوێی خاوەن عوزراندا جێتدەبێتەوە؟ دەفەرموێ: (لَّيْسَ عَلَى الضُّعَفَاء وَلاَ عَلَى الْمَرْضَى وَلاَ عَلَى الَّذِينَ لاَ يَجِدُونَ مَا يُنفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُواْ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِن سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ).. (إِذَا نَصَحُواْ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ) ئیبنوکەثیر لە تەفسیرەکەیدا دەفەرموێ: (گلەیی لەوانە ناکرێت و گوناحبارنابن ئەگەر نەچوونە جیهادەکە، بەو مەرجەی _لەگەڵ حاڵەتەکەی خۆشیاندا_ خەڵکی هانبدەن بۆ جیهادو خەڵك ساردنەکەنەوەو دوودڵیان نەکەن و وورەیان نەڕوخێنن.. ئەگەر وا نەبوون ئەوە چاکسازن).

قورتوبی دەربارەی دەفەرموێ: (إِذَا نَصَحُواْ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ) واتە : ئەگەر حەقیان ناسی و پێوەی پابەندبوون و کەسانی حەقخوازیان خۆشوویست و سەریانخستن، لەبەرامبەریشدا دژی دوژمنانی حەقخوازیی وەستانەوە.. پاشان دەفەرموێ: زانایان فەرموویانە: (النَّصِيحَةُ لله) بریتییە لە عەقیدەی پاکی خوابەیەکناسیی و وەسفکردنی بە سیفەتی بێهاوتایی خوایەتیی و دوورگرتنی لە کەموکورتی و حەز بەدیداریی و ترس لە

ڕەنجاندن و تورەکردنێتی.. (النَّصِيحَةُ لِرَسُولِهِ) بریتییە لە بەاستگۆزانینی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و قبوڵکردن و پابەندبوون بەپەیامی پێغەمبەرێتیەکەی و گوێڕایەڵی فەرمانی و دوورکەوتنەوە لە بەرهەڵستکارییەکانی و دۆستایەتیکردنی ئەو کەسانەی خۆشیاندەوێت و دوژمنداریّتی ئەو کەسانەی دەیبوغزێنن. هەروەها ڕێزلێنان و خۆشوویستنی. خۆشوویستنی خانەوادەو کەسوکاریی، بەمەزنناسین و بەمەزن ناساندنی. زیندووڕاگرتنی سوونەتەکانی بەپابەندبوونیان و خۆشارەزاکردن لێیان و پاراستن و بەرگرییکردن لێی و بڵاوکردنەوەی باسی سیرەو سوونەتی و هەوڵدان بۆ خووگرتن بەڕەوشت و ڕەفتارە جوانەکانیەوە علیه الصلاة والسلام.[1]

٢- پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هەواڵی نارد بۆ هۆزی (بەنولەحیان) کە لە هەردوو پیاو یەکێکیان بێت بۆ جیهاد، پێی فەرموون: (لِيَنْبَعِثْ مِنْ كُلِّ رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا وَالأَجْرُ بَيْنَهُمَا).[2] لە ڕیوایەتێکی تریدا دەفەرموێ: (لِيَخْرُجْ مِنْ كُلِّ رَجُلَيْنِ رَجُلٌ) با لە هەردووپیاو پیاوێکیان بچێتەجیهادەکە، بەو کەسەشیانی فەرموو کە لای کەسوکارەکانیان دەمێنێتەوە (أَيُّكُمْ خَلَفَ الْخَارِجَ فِي أَهْلِهِ وَمَالِهِ بِخَيْرٍ كَانَ لَهُ مِثْلُ نِصْفِ أَجْرِ الْخَارِجِ).[3] واتە: هەر کەسێکتان لای کەسوکاری موجاهیدەکە مایەوەو ئاگای لەوان و سامانەکەی بوو، ئەوە نیوەی پاداشتی موجاهیدەکەی دەبێت.. بێگومان پاداشتی موجاهیدەکەش کەمنابێتەوە.. ئەمە بەڵگەی ئەوەیە کە دەشێت ئەمیری جیهاد کۆمەڵێك لە لایەنگرانی جیهادەکە بکاتە لیژنەیەکی کۆمەڵایەتیی و سەرپەرشتی

١تفسير القرطبي ٨/٢٢٦-٢٢٧.

٢موسلیم ١٨٩٦، ئەبوداوود ٢٥١٠.

٣ موسلیم ٣٥١٤، ئەبوداوود ٢٥١٤، ئەحمەد ١٠٧٢٦.

ماڵ و سامانی موجاهیدەکان بکەن.. بێگومان بۆ خێزان و سامانی گیراوو بزربوو و ڕاوەدوونراوەکانیش هەر فەرزە.

٣- ئەمما ئەو کەسانەی دەیانەوێت بچنەناو کۆمەڵکارە جیهادییەکەو بەرەکانییەوە، بەڵام عوزری شەرعییان هەیە، وەکو زیندانبوون و دەسبەسەریی و ناچارکردن و نەزانینی چۆنیەتی پەیوەندییکردن پێیانەوە، ئەمانە ئومێدە پاداشتی تەواویان وەکو موجاهیدەکە بەرکەوێت. پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لە ڕیوایەتی ئەنەس خوا لێی ڕازی بێت دەفەرموێ: (إِنَّ بِالْمَدِينَةِ أَقْوَامًا مَا سِرْتُمْ مَسِيرًا وَلاَ قَطَعْتُمْ وَادِيًا إِلاَّ كَانُوا مَعَكُمْ . قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَهُمْ بِالْمَدِينَةِ قَالَ وَهُمْ بِالْمَدِينَةِ، حَبَسَهُمُ الْعُذْرُ).[1] واتە: کەسانێك لە مەدینە ماونەتەوە (و لەگەڵماندا نەهاتوون بۆ غەزای تەبووك) ئێوە بە هەر دۆڵێکدا بڕۆن یان دەشتاییەك ببڕن، ئەوانیشتان لەگەڵدایە، ووتیان: کە لە مەدینەشن؟ فەرمووی: بەڵێ عوزریان هەیە، ڕێی هاتنیان نەبووە.. ئیمامی ئیبنوحەجەر لە شەرحییدا دەفەرموێ: (بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە موسوڵمان بەنییەتی سەرڕاستانەی خۆی دەگاتە پاداشتی بکەری خێرەکە، مادام لەبەر هۆیەکی شەرعیی نەیتوانیوە بیکات).[2]

لە ئاڕاستەی ئایەت و فەرموودەکانەوە دەردەکەوێت کە کۆمەڵکارانی جیهادی پاداشتیان لە غەنیمەت و زەکاتدا هەیە، بەڵام بەو مەرجانەی تێیاندا باسکراوە کە دەتوانرێت ئاوا خاڵبەندی بکرێنەوە:[3]

١بوخاری ٢٨٣٩، ئەبوداوود ٢٥٠٨.

٢فتح الباري ٤٧/٦.

٣العمدة في إعداد العدة ل٣٣-٣٥. بە کورتکراوەیی.

١- راستبكات لەگەڵ خواى خۆيدا و پرپەدڵ حەزبكات بەشدارىى جيهادەكە لەبەرخاترى خوا بكات، لەو حاڵەتەدابێت كە ئايەتەكە وەسفى ياوەرە نەدارەكان دەكات، كە دەربارەيان دەفەرموێ: (وَلاَ عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لاَ أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَّأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلاَّ يَجِدُواْ مَا يُنفِقُونَ)التوبة/٩٢ واتە: گلەيى گوناحبارىى ناياتەسەر ئەو خاوەن عوزرانەى بەشدارى جيهادەكە ناكەن بەهۆى لاوازىى (پيريى و پەككەوتەيى) و نەخۆشييەوە.. هەروەها ناياتەسەر ئەو كەسانەى كە هاتنەخزمەتت تا سواريان بۆ دابينبكەيت و بچنەجيهاد بەڵام جەنابت پێت فەرموون: تواناى (دارايم)م نييە، بتانێرم (نە سواريم لايەو نە پارەى كڕين و بەكرێگرتنى)! ئيتر بە چاوى فرمێسكاويەوە ڕۆيشتن و خەفەتياندەخوارد، كە شتێكيان نييە بيبەخشن! ئەمانە لە دينداريتياندا ڕاستگۆبوون، حەزياندەكرد بەشداربن، لە هەرەشەى بەشدارنەبوون دەترسان، چونكە پێغەمبەرى خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەيفەرموو: (مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَغْزُ وَلَمْ يُحَدِّثْ نَفْسَهُ بِغَزْوٍ مَاتَ عَلَى شُعْبَةِ نِفَاقٍ).[١] واتە: هەر كەسێك بمرێت و جيهادى نەكردبێت، لە ناخى خۆشيدا بەتەمانەبووبێت، ئەوە لەسەر لقێكى دووڕوويى (نيفاق) مردووە.

٢- بەخشين لە پێناوى خوادا (بەشدارى دارايى): دەشێت لە لايەكەوە خاوەن عوزربێتت، بەڵام لە لايەكيترەوە بەشداريى دارايى لەسەربێت، وەك ئەوەى كوێرە، بەڵام دەوڵەمەندە، يان پيرە، بەڵام سامانى هەيە، ئەمە خاوەن عوزرە لە جيهادنەكردنييدا، بەڵام بەخشينى سامانى لەسەرە، جگە لە زەكاتەكەشى هاندراوە تا خۆى لە پاداشتى جيهادەكە مەحروومنەكات.. چى لەم پاداشتە چاكترە كە كەسێكيترى يەكلاكردۆتەوە بۆ جيهاد، يان پێداوويستى جيهادو ئامادەسازيى و كۆمەڵكاريەكانى؟!

---

١ موسليم ٣٥٣٣، ئەبوداوود ٢٥٠٢، نەسائى ٣٠٩٧، بەيهيقى: السنن الكبرى١٧٣٨٥.

پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ: (مَنْ جَهَّزَ غَازِيًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَدْ غَزَا وَمَنْ خَلَفَ غَازِيًا فِي أَهْلِهِ فَقَدْ غَزَا).[1] واتە: هەر کەسێك کەلوپەلی موجاهیدێك مسۆگەرکات (لە چەك و جلوبەرگ و خۆراك و پێداوویستییەکانیتری) وەکو ئەوەیە کە خۆی جیهادەکەی کردبێت، هەر کەسێك بە باشیی سەرپەرشتیی ماڵ و منداڵی موجاهیدێك بکات، وەك ئەوەیە خۆی چووبێتە جیهادەکە.

ئیمامی ئیبنوحەجەری عەسقەلانی دەفەرموێ: جیهادی کافران لەسەر هەموو موسوڵمانێك فەرزە، کە بەدەستی بیکات، یان بەزمانی، یان بەسامانی، یان بەدڵی وَاللَّهُ أَعْلَمُ.[2]

<u>٣- گەیاندنی پەیامی جیهاد</u>: بە روونکردنەوەی بەڵگە شەرعییەکان و ئەو حەقەی موجاهیدان لە سەرین و بەرگری لێ دەکەن و فەرزێتی پشتیوانی لێکردن و لایەنگرێتییان، لە بەرامبەریشدا ناهەقیی بەرامبەرەکانیان و تاوان و ستەمێك کە لە موسوڵمانانی دەکەن و پلانە شەیتانییەکان کە بۆ دوورخستنەوەی نەوەی موسوڵمانانە لە دینەکەیان دایانڕشتووە، هەروەها روونکردنەوەی چۆنیەتیی بەرگرییکردن و رەتدانەوەیان.. ئەمەش بە هەموو کەسێك دەکرێت، لەوانە خاوەن عوزرەکانیش وەکو نەخۆش و هەژار.[3]

---

١ بوخاری ٢٦٨٨.

٢فتح الباري ٣٨/٦.

٣کوێرو کەرِو پەککەوتەش دەتوانێت کتێب و بلاڤۆکی موجاهیدانیان لابێت و هەر کەس هاتە لایان نوسخەیەکی بدەنێ!! کێ هەیە لەم زەمانەدا بە تەواوی خاوەن عوزر بێت؟ کەس.

خۆ حەسسانی کوڕی ثابیت خوا لێی رازی بێت شەڕە شمشێری بۆ پێغەمبەری خوا نەدەکرد، کە پێی دەفەرموو: (اللَّهُمَّ أَيِّدْهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ)[1] واتە خوایە بەفریشتەی خۆت (جبریل) پشتی بگرە.. یان دەیفەرموو (اهْجُهُمْ أَوْ هَاجِهِمْ وَجِبْرِيلُ مَعَكَ).[2] واتە قسەیان پێ بڵێ و جوبرەئیلیش پشتگیرت بێت.. خۆ هەر شیعری دەفەرموو.

٤- هاندانی خەڵکی لەسەر جیهادو رێکخستنیان: خاوەن عوزری جیهادنەکردن دەتوانێت رێکخستنی نهێنی بکات، یان بە ئاشکرا خەڵکی هاندا بچنەجیهاد، یان پشتگیریانبکەن، بەکات و سامان و کاری تایبەت یارمەتییانبدەن (وەکو کارتی تەلەفۆنات و کۆمپیوتەرو جیهازو هاوشێوەیان) دەشێت کوێرێك، لاڵێك شەلێك، هەژارێك، هەزار سی دی جیهادی دابەشکات! کەم ئەندامێك دەتوانێت لەبەرەی جیهادیش لەسەر جیهاز بێت، لە ئێزگە بێت، کاری رۆژنامەوانی بکات، خۆ پیرێژنێك دەتوانێت سەدان کتێب و گۆڤار یان هەزاران بلاڤۆك (مەنشورات) بڵاوبکاتەوە.. ئەمانە هەمووی لە بازنەی هاندانن، کە خوای گەورە دەربارەی دەفەرموێ: (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ)الانفال/٦٥ واتە موسوڵمانان لەسەر جیهادکردن هاندە.

٥- ئامۆژگاری موجاهیدان: چەندین شێوەی کۆن و دەیان شێوازی نوێی هەیە.. جگە لە ئامۆژگارییە زانراوەکە، کە بریتییە لە نیشاندانی رێی چاکەو هۆشداریدان لە رێی خراپە، دەشێت راپۆرتیان بۆ بنوسێت دەربارەی ژمارەو حاڵەتی دوژمنان وپلان و شێوەی کاریان، چۆنیەتیی نەخشەی هێرش و بەرگرییان، یان جاسوس ناردنەناویان، یان حەزەردان بەموجاهیدان کە خەریکی چ پلانێکن، یان کەمینییان لەکوێ دادەنێن..

---

١ بوخاری ٢٢٧٩، موسلیم ٢٤٨٥.

٢بوخاری٣٨٣٩، موسلیم ٣٣٢٠.

ئەمانە هەمووی وا لە چوارچێوەی ئەو ئایەتەدا کە خوای گەورە دەفەرموێ: (وَجَاءَ رَجُلٌ مِّنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ يَسْعَى قَالَ يَا مُوسَى إِنَّ الْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ إِنِّي لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ)القصص/٢٠ واتە: لەو سەری شارەوە کابرایەك بە هەڵەداوان خۆی گەیاندە سەیدنا موسا علیه السلام: وا سەرکردایەتی کۆشکی فیرعەون خەریکی پیلاندانانی کوشتنتن، دەرچۆ.. خۆت قوتارکە، من بۆ ئامۆژگارییکردنت هاتووم.. ئەمە ئەرکی هەموو موسوڵمانێکە، کە موسوڵمانی داواکراوانی دەزگاو دەسەڵاتی کوفر _بەتایبەتی ئەهلی جیهاد_ ئاگادارکاتەوە، بیانشارێتەوە، داڵدەیانبدات، یارمەتی دەرچوونیان بدات، هاوکاری گورزوەشاندنیان بێت... گرنگترینیش پاراستنی نهێنیەکانیانە.

ئیمامی ئیبنوتەیمییە دەرهەق بەجیهاد دژی مورتەدد دەفەرموێ: (هەموو موسوڵمانێك دەبێ بە گوێرەی توانا بەسەرداشکاندنی بیکات، بۆ کەس جائیز نییە هەواڵیان بشارێتەوە، بەڵکو فەرزە لەسەری هەواڵیان بڵاوکاتەوە (واتە زانیاری دەربارەی مورتەددەکان) تا موسوڵمانان بیانناسن، توانایان و شێوەی کاریان بزانن چۆنە، بۆ کەس شیاونییە هاوکاریانبکات، هەموو جۆرە یارمەتیدانێکیان حەرامە، نابێت ببێتە سەربازو لە خزمەتیاندا کاربکات، بۆ کەسیش جائیز نییە ئەو ئەحکامانەی خواو پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کە دەربارەیانە بشارێتەوە. کەسیش بۆی نییە رێ لە جێبەجێکردنی فەرمانی خواو پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بگرێت. بەرەنگاریکردنەوەی ئەوانە لە گەورەترین شێوازی فەرمان بەچاکەو بەرهەڵستی لە خراپەیە. رۆشنترین شێوازی جیهادە لە پێناوی خوادا.. خوای گەورە کە دەفەرموێ: (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ)التحريم/٩ واتە: پێغەمبەری خوا دژی

کافران و دووڕووان جیهادبکەو توندو تیژبە بەرامبەریان.. جیهاد دژی مورتەددەکانیش لەم دووخانەدایە).[1]

٦- <u>سمینی ریزی دوژمنان</u>: بە دروستکردنی (خەت مایل) لە ناویاندا، یان پەیوەندی بەستن بەوانەیانەوە، کە ئیسلامەتییەکیان لە دڵدایە، یان نوێژدەکەن، یان هەڵوێستی ستەمکاری حزب و حکومەتی خۆیانیان پێ غەدرە. یان ئەوانەیان کە لێیان ساردبوونەتەو. هەموو ئەمانە دەشێت سوودیان لێ ببینرێت و لە بەرژەوەندی جیهادو موجاهیداندا بەکاربێنەوە.. دەشێت موسوڵمان بەنهێنی لە ناویاندا بمێنێتەوە. وەکو (مُؤْمِنٌ آلِ فِرْعَوْنَ) کە لە سورەتی غافردا خوای گەورە باسی دەفەرموێ. هەروەها وەکو کە نوعەیمی کوڕی مەسعود خوا لێی رازی بێت لە غەزای ئەحزابدا چووە نێوان قورەیش و جولەکەکان، کە هاوپەیمانی یەکتریی بوون و نەیاندەزانی نوعەیم موسوڵمانبووە، متمانەی هەریەکەیانی بەلایەنەکەیتر نەهێشت.

ئەم چوونەناوڕیزەیانەوە هۆشداریی و وریایی و دینداریەکی قوڵی دەوێت، بۆ ئەوەی بەیچ کلۆجێك نەکەوێتە لایەنیانەوە دژی موسوڵمانان. چونکە ئەگەر سەرنەکێشێت بۆ کوفر سەردەکێشێت بۆ حوکمی جاسووس لەسەر چەسپاندن. دەبێ ئەمیری جیهادەکە ناردبێتی و بەچوونی رازی بێت وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

ئەمانە و چەندین کاریتر کە خاوەن عوزرە شەرعییەکان ئەرکە لەسەریان بیکەن. ئەمما ئەوانەی لە شەرعدا خاوەنی عوزر نین و خۆیان بۆ هەڵخەتاندنی نەفسی خۆیان عوزریانداتاشیووە، بۆ ئەوەی ترسنۆکیی و پارە وویستی و ژیانی بەرسێبەریان لێ تێکنەچێت، ئەوانە حسابیان لای خوا زۆرسەختە وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

[1] مجموع الفتاوی ١٥٩/٣٥.

بڕگەی پێنجەم: دارایی و جیهاد:

خوای پەروەردگار کە دەفەرموێ: (وَأَعِدُّواْ لَهُم مَّا اسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدْوَّ اللّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِن دُونِهِمْ لاَ تَعْلَمُونَهُمُ اللّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنفِقُواْ مِن شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لاَ تُظْلَمُونَ)الانفال/٦٠ واتە: لەهەر هێزێك كە دەتوانن دەستخۆتانیخەن و ئامادەی رووبەڕووبوونەوەی ئەوان (كافرەكان)ی بكەن، ئامادەیكەن، لە ئامادەكردنی (پیاو، ئەسپ) بۆ (سەنگەرنشینیی: المرابطة) واتە بەرەنگاربوونەوەی دوژمن. چونكە (رِبَاطِ) بە مانای ئەسپی جیهادو كات و شوێنی بەرامبەرووەستانە.. مەبەست لەمە (تُرْهِبُونَ بِهِ عَدْوَّ اللّهِ وَعَدُوَّكُمْ) دوژمنانی خواو دوژمنەكانی خۆتانی پێدەترسێنن. ئەم رستەیە لە ئیعرابیدا دەوترێ: (فی محل نصب حال) واتە: ئەوەندە ئامادەسازییەكەتان تەواوبێت، بگاتە ئەو حاڵەتەی دوژمنانی خواو دوژمنانی خۆتانی پێبترسێت. ئەمە دوژمنە دیارو ناسراوەكانتان (وَآخَرِينَ مِن دُونِهِمْ لاَ تَعْلَمُونَهُمُ اللّهُ يَعْلَمُهُمْ) دوژمنانێكیتریش جگە لەو دوژمنە ئاشكرایانە، ئەمانیتر دوژمنایەتییەكەیان شاراوانە مومارەسەدەكەن، ئێوە نایانناسن، خوای گەورە دەیانناسێت. ئەگەر دوژمنە ئاشكراكان لەشكربن، ئەوا شاراوەكانیان موخابەرات و دەزگا نهێنییەكانیانە، كە دەتوانن راپۆرت لەسەر هێزە تەواوەكەی ئێوە بنووسن و هەم خۆیان پێیبترسن و هەم بەرپرسانی بڕیاری لای خۆشیان بترسێنن.

ئەمە تا ئێرە ئامادەكردنی دووڕوكنی جیهادەكەیە: جەنگاوەران (وَأَعِدُّواْ) ،كە دواندنی مرۆڤەكانە. هەروەها هێزی بەرەنگاریی .. ئینجا دێتەسەر روكنی سێیەمی جیهاد، كە داراییە، دەفەرموێ (وَمَا تُنفِقُواْ مِن شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لاَ تُظْلَمُونَ) واتە: هەر سامانێك لە پێناوی خوادا ببەخشن بەزایەناچێت و پێتاندەدرێتەوە.

حەتمەن ستەمیشتان لێناکرێت.. وتمان (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) قورئانیش بە گشتیی و رەهایی، ڕێگای جیهادە.

جیهاد بەم سێ روکنە دەکرێت: جەنگاوەران، ئامێری جەنگ، دارایی بەردەوام.

لە گرنگی دارایی بەردەوامدایە کە:

١- جیهاد لەسەر ئەو کەسە نییە کە توانای دارایی خۆیی نییەو پشکی زەکاتیشی بەرنەکەوتووە (بۆ نموونە لە کاتی کەمیی زەکاتەکەو زۆریی موجاهیداندا). ئیمامی ئیبنوقودامە لە باسی مەرجەکانی فەرزبوونی جیهادو عوزری شەرعیی ڕێگرلەفەرزبوونییدا دەفەرموێ: (هەبوونی توانای دارایی: نەفەقە) مەرجە، چونکە خوای گەورە لە ریزی عوزرەکاندا ریزیکردووە کە دەفەرموێ: (لَّيْسَ عَلَى الضُّعَفَاء وَلاَ عَلَى الْمَرْضَى وَلاَ عَلَى الَّذِينَ لاَ يَجِدُونَ مَا يُنفِقُونَ حَرَجٌ)التوبة/٩١ واتە جیهادەکە بەفەرزی لەسەر لاوازەکان (وەك پیرو پەککەوتە) و لەسەرنەخۆش نامێنێت. هەروەها لەسەر ئەو کەسانەی کە توانای داراییان نییە. چونکە جیهاد بەئامێردەکرێت. ئەگەر لە مەسافەی کورتکردنەوەی نوێژیشدابن مەرجی هەبوونی خۆراك و پۆشاك و دەبرکردنی پێداوویستی خۆی و ماڵ و منداڵی دەوێت، تا ئەو کاتەی دەگەڕێتەوە ناویان (بەسەر کاسبییەکەی خۆی).. ئەگەر سەفەرەکەی کورت بێت (شوێنی جیهادەکەی کە بە پێ بتوانێت بیگاتێ) ئەوە سواریی مەرج نییە، ئەگەر ماوەی کورتکردنەوەی نوێژ بوو، سوارییەکەش دەبێت بەمەرج، چونکە ئەو یاوەرانەی ئایەتی دواییان لەسەر هاتنەخوارەوە توانای غەزایان هەبوو، بەڵام نەخۆیان نە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نەیانتوانی سواریی (هۆکاری گواستنەوەیان) بۆ دابینکەن، بۆیە خرانەناو ریزی خاوەن عوزرەکانەوە. وەکو خوای گەورەی دەفەرموێ: (وَلاَ عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لاَ أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَّأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلاَّ يَجِدُواْ

مَا يُنفِقُونَ)التوبة/٩٢ واته: گلەیی و گوناحباریی نایەتە سەرئەوانەش کە هاتنەخزمەتت، تا بەسواریی بەرەو غەزاکەیان ببەیت. پێت فەرموون: لە توانامدا نییە سواریتان بۆ دابینبکەم، ئیتر ڕۆیشتن و چاویان فرمێسکی دهڕشت، لە خەفەتی ئەوەی کە خۆشیان هیچیان نییە تا بیبەخشن.

٢- نەبەخشینی بەردەوام بۆ مانەوەی هێزی جیهادیی یەعنی ڕێگرتن لەسەرخستنی دینەکەو ڕێخۆشکردن بۆ سەرکەوتن و دەسەڵاتدارێتی کافران و سیستم و پلانیان.. نەبەخشین بەئەهلی ئیمان و کۆمەڵکارانی ڕێی هاتنەوەی سەروەریی شەرع _بە تایبەتی بەکۆمەڵە جیهادیەکان_ سیفەتی دووڕووەکانە، کە دەیانووت (هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لا تُنفِقُوا عَلَى مَنْ عِندَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنفَضُّوا)المنافقون/٧ واتە: ئەوە ئەوان بوون (دووڕووەکان) کە دەیانووت سامان نەدەنە ئەو کەسانەی لە خزمەت پێغەمبەری خوادان صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تا لە موحتاجیاندا دەوروبەری چۆڵبکەن و بڵاوەی لێبکەن.

٣- لە هەموو قورئاندا _جگە لە یەك شوێن_ لە باسی جیهاد بەگیان و ماڵ، ماڵ و سامان پێش گیان خراوە، جگە لە ئایەتی بەیعەتدان لە سوورەتی تەوبەدا، کە (نفس)ی پێش سامان خستووە.. ئەمەش لەبەرئەوە نییە کە سامان لە گیان گرنگتر بێت، نا، بەڵام گیان بەخشین لە جیهاددا بەبێ هەبوونی توانای دارایی ناکرێت.. سەرنج لەم دە ئایەتە بدە:

١- سورەتی النساء/ ٩٥ (لاَّ يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فَضَّلَ اللّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ).

٢- سورەتی الانفال / ٧٢ (إِنَّ الَّذِينَ آمَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَاهَدُواْ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ).

٣-٧ سورەتی التوبة / ٢٠ (الَّذِينَ آمَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَاهَدُواْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ) .

ئایەتی ٤١ (انفِرُواْ خِفَافًا وَثِقَالاً وَجَاهِدُواْ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ).

ئایەتی ٤٤ (لاَ يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ أَن يُجَاهِدُواْ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ).

ئایەتی ٨١ (فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلافَ رَسُولِ اللَّهِ وَكَرِهُواْ أَن يُجَاهِدُواْ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ).

ئایەتی ٨٨ (لَكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُواْ مَعَهُ جَاهَدُواْ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ). هەر لە تەوبە.

٨- سورەتی الحجرات / ١٥ (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُوْلَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ).

٩- سورەتی الحدید / ١٠ (لا يَسْتَوِي مِنكُم مَّنْ أَنفَقَ مِن قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ أُوْلَئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِّنَ الَّذِينَ أَنفَقُوا مِن بَعْدُ وَقَاتَلُوا).

١٠- سورەتی الصف / ١١ (تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ).

تاقە ئایەتەکەش کە نەفسی پێش سامان خستووە سورەتی التوبة ئایەتی ١١١یە کە دەفەرموێ: (إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ).

دەبینیت لەبەر زەرووتی دارایی لە راگەیاندن و ئەنجامدان و بەردەوامبوونی جیهادە، کە خوای گەورە ئاوا سامان بەخشینی پێش قوربانیدان بەگیانی خستووە.. چونکە لە هەموو سەردەمانێکدا ئەوانەی ئامادەن گیانیان بەقوربانی ئیسلامەکە بکەن، هەزار جار بەرامبەر رێژەی دەوڵەمەندە موسوڵمانەکانن، کە سامان بۆ جیهاد دەبەخشن.. سامانەدەبەخشن بەڵام لە بواری جیهاددا نایبەخشن! خۆشیان باش دەزانن ئەگەر ئەم

ئوممەتە بەتەوحیدو جیهادەکەیەوە نەبوایە، وەکو هیندەسوورەکانی ئەمریکا خۆی و هەبوونی مەفحەدەبۆوە.!

ئەم دە ئایەتە ریزبەندیی هەنگاوهەڵهێنانەوەی جیهادن، نەك ریزبەندیی لە بەنرخترەوە بۆ بەنرخ.[1]

٤- لە ئایەتی ئامادەسازیی (ئیعداد)ەکەدا (وَأَعِدُّواْ) دەبینیت: دوای باسی ئامادە کردنی جەنگاوەر و هۆکاری جیهاد یەکسەر هاتۆتە سەر باسی بەخشین و زەرووڕەتی بەگەڕخستنی سامان لە خزمەت جەنگاوەران و هۆکاری جیهادەکەیاندا (وَمَا تُنفِقُواْ مِن شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لاَ تُظْلَمُونَ)الانفال/٦٠.

- ئیمامی جوەینی شافیعی ڕەحمەتی خوای لێبێت دەربارەی دارایی و جیهادو پەیوەندێتی لازم و مەلزومێتییان دەفەرمویٚ: (ئامادەکردنی سامان بۆ جیهاد لە ئاستی ئامادەکردنی پیاوە جەنگاوەرەکاندایە.. بۆیە ئیسلام ئەرکی (بەسێتی) سەربازانی جیهادی خستۆتەسەرشانی دەوڵەمەندە موسوڵمانەکان، ئەگەر بەیتولمال تێیدا نەبوو، لەو کاتانەشدا ئیمام (خەلیفە) بۆی هەیە ئەوەندەی بۆ موجاهیدان و جیهادەکەیان (بەس) دەبێت لەسەر دەوڵەمەندەکانی فەرز کات).[2]

٥- لەسەر موسوڵمانان فەرزە کەفالەتی خێزانی موجاهیدەکان بکەن، بە تایبەتی خێزانی شەهیدو برینداروە دیل و بزربووەکانیان، هەروەها پەککەوتەو زیندانیان و ڕاوەدونراوەکانیان و هەموو ئەوانەی بەهۆی جیهادو موجاهیدانەوە کەسابەت و وەزیفەی خۆیانیان لەدەستداوە.. یارمەتینەدانی ئەمانە گەورەترین بەربەستی ڕێی

١تەفسیلاتی زۆرتری ریزبەندی و گرنگی و ڕەوانبێژییەکەی وا لە تەفسیرەکەی شەنقیتی رحمەالله اضواء البیان ٨/١٨٤.

٢الجوینی الغیاثی/توێژینەوەی عبد العظیم الدیب ل٢٥٦-٢٧٣.

جیهادکردنه.. چونکه کابرای موجاهید که جوامێرو ئازا گیانی خۆی خستۆته سەردەستی، ئەگەر لەوە دڵنیاببێت، که موسوڵمانانێك هەن بە خەمی ماڵ و منداڵەکەیەبن و پەرۆشیانبن، حەتمەن سوورتردەبن لەسەرجیهادەکەو بێخەمدەبن. پێچەوانەکەشی راستە. ئەگەر کەس بەخەمیانەوە نەبێت، کابرای موجاهید ناچارهانە قەرزدەکات، یان دەبێ ماڵ و منداڵەکانی بنێرێتەوە سەر ماڵە باوانیان، یان شیرازەی خێزانیان دەپسێت، یان خۆی لە ناچارییدا جیهادەکە واز لێ دێنێت.. لەبەر ئەم ئەنجامە خراپ و دژوارو کاریگەرانەیە خوای گەورە هەڕەشە لە دەوڵەمەندەکان دەکات کە دەفەرموێ: (هَاأَنتُمْ هَؤُلاء تُدْعَوْنَ لِتُنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَمِنكُم مَّن يَبْخَلُ وَمَن يَبْخَلْ فَإِنَّمَا يَبْخَلُ عَن نَّفْسِهِ وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنتُمُ الْفُقَرَاء وَإِن تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ)سورەتی محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ/٣٨ واتە: ئەواتا وا ئێوە بانگدەکرێن تا لە پێناوی خوادا بۆ جیهادەکە ببەخشن، کەچی تێتاندایە چروکيی و رەزیلی دەنوێنێت و نابەخشێت. ئەوە بزانن هەر کەسێك رەزیلییبکات و نەبەخشێت ئەوە بەنەفسی خۆی نەبەخشیووەو رەزیلی لە خزمەتی خۆیدا کردووە.، لەوە دڵنیابن کە خوای گەورە دەوڵەمەندە، بێباکە، پەکی موجاهیدان ناخات. بەڵام ئێوە هەژارو دەسکورتن و وادەزانن هەبوون! ئەگەر ئاوا پشتکەنە جیهادەکە، بە تەئکید خوای گەورە کەسانێکیتر دێنێتەشوێنی ئێوەو وەکو ئێوەش نابن.. هەر وەکو کە ئوممەتی محمد المصطفای صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هێنایە شوێنی بەنوئیسرائیلییەکان کە تا مانگایەکیان بە فەرمانی خوا سەربڕی چەندینجار موجادەلەی خۆدزینەوەیان دکرد، کە بەنابەدڵیشەوە سەریانبڕی. خوای گەورە دەرهەق دەروون و رەفتاریان دەفەرموێ: (فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُواْ يَفْعَلُونَ)البقرة/٧١ واتە: ئاخری سەریانبڕی بەڵام خەریکبوو سەرینەبڕن.!!

٦- ئیمامی ئیبنوتەیمیە دەربارەی بەخشینی سامانی حەرام بەمەیدانەکانی جیهاد دەفەرموێ: (تەنانەت ئەگەر کابرا سامانێکی حەرامی لابوو، کە خۆی پەیدایکردبوو، زەحمەتبوو بۆی بیداتەوە بەخاوەنەکانیان، چونکە نایانناسێتەوە، یان بەربەستیتری لە رێدایە. یان راسپاردەو دۆزراوەو دانراوی کۆنی خەڵکی لایەو خاوەنیان نەهاتوونەتەوە بۆیان و ئەمیش نازانێت بۆ کوێیان بۆ بنێرێتەوە با هەمووی (لە پێناوی خوادا) سەرفکات، ئەوە شوێنی شیاوی خۆیەتی.. هەر کەسێکیش گوناحی زۆربوو، جیهاد دەرمانێتی.. لەوێ خوای گەورە گوناحەکانی دەسڕێتەوە، هەرکەسێك وویستی خۆی لە حەرام و گوناح قوتارکات با تۆبەبکات و ئەو سامانەی لەبەردەستیدایەو ناتوانێ بیداتەوە بە خاوەنیان با (لە پێناوی خوا) دا سەرفیکات، ئەمە پاداشتی خاوەن سامانەکانیشەو رێگایەکی باشیشە بۆ خۆڕزگارکردن لێیان و پاداشتی بەخشین بۆ جیهادەکەشی دەست دەکەوێت).[١]

لە زۆر شوێندا باس لە جۆرەکانی پارەی حەرام دەکات و دەفەرموێ دوای نەتوانینی گەڕاندنەوەیان بۆ خاوەنەکانیان و دوای تۆبەکردن لە بەدەستهێنانی جارێکیتر، باشترین رێگای خەرجکردنی مەیدانەکانی جیهادە..[٢] دەشفەرموێ ئەمە رای زۆرینەی شەرعناسانە.

---

١ مَجْمُوع الفَتَاوَىٰ ٤٢١/٢٨.

٢ مجموع القتاوى ٢٩ /٢٦٢ ، سامانی دزراوی غەنیمەت ل٢٦٧ .

- ئیبنوعەبدولبەریش بەهەمان شێوە لە شەرحی فەرموودەی: (إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا).[1]دا دەفەرموێ: بۆچوونی جمهوری پێشەوایان (ئەبوحەنیفەو مالیك و ئەحمەد) دەفەرموون هەموو سامانێکی حەرام دەکرێت بەخێر، بەڵام ئیمامی شافیعی دەفەرموێ نابێت رەفتاری پێوەبکرێت، دەبێ دانرێت تا خاوەنی بۆ پەیدادەبێت.. پاشان ئیبنوعەبدولبەڕ دەفەرموێ: هەندێك فەرموویانە سامانی حەرام ناکرێت بەخێرو دەفەوتێندرێت. بەڵام راستتر وایە دەکرێت بە خێری خاوەنەکانیان.

٧- ئەوەی کە مالیکییەکان فەرموویانە دەشێت لە پشکی (لە پێناوی خوادا) جگە لە مەیدانەکانی جیهادو لە ریزیاندا مەسروفکێشانی جاسووسی موسوڵمانە کە بەسەر دوژمنانەوە دانراوە،[2] کە خەرجی خۆی و پێداوویستی کارەکەی و نەفەقەی ماڵ و منداڵی لەو پارەیە دابینبکرێت.. ئەمەش مووچەی دەزگای موخابەراتی ئیسلامییە کە گومانی تێدا نییە بەقەدەر هێزی سوپا گرنگە.

٨- خاڵێکی سەرەکی هەیە کە زۆر کەس لێی بێئاگادەبێت کە پارەبەخشین بەجیهاد، وەکو بەرهەمهێنان (الاستثمار)ە، پارەو توانای دارایی، قەبارەی هێزە جیهادیەکە گەورەتردەکات، قەبارەو هێزی گەورە پارەو توانای دارایی مسۆگەردەکات، بەمەرجێك سەرچاوەی پارەکە لایەن و دەوڵەتان نەبن و بزاوتە جیهادیەکە بکڕن.. پێغەمبەری خوا

١ابن عبد البر: جامع العلوم والحكم ل٨٩-٩٠ ، ل٢٥٠ دۆزراوە، ل٢٧٦ پارەی فرۆشتنی شتی ناجایز، ل ٣٠٧ پارەی سوو، ل٣٠٨ پارەی گۆرانی، ل ٣٠٩ پارەی زیناو داوێنپیسیی وبارِو مەیفرۆشی.. هەروەها لاپەڕەکانی: ٢٦٠، ٢٦٣، ٣١٠،٣٢١، ٣٦٠،٣٦٣.

٢صَحِيحُ فِقْهُ السُنَةَ ٢/٨٣.

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەیفەرموو: (وَجُعِلَ رِزْقِي تَحْتَ ظِلِّ رُمْحِي).[1] واتە: رزق و بژێویم وا لە سایەی رمەکەمدا. هەروەها: (وَأُحِلَّتْ لِي المَغَانِمُ وَلَمْ تَحِلَّ لِأَحَدٍ قَبْلِي..).[2] واتە: دەسکەوتی جەنگم بۆ حەڵاڵە کە پێشتر بۆ کەس حەڵاڵ نەبووە. ئیبنوعومەر خوا لێیان رازی بێت دەفەرموێ: (مَا شَبِعْنَا حَتَّى فُتِحَتْ خَيْبَرُ).[3] واتە تا خەیبەر فەتحنەکرا پڕ بەسکی خۆمان تێرماننەخوارد.!

غەنیمەت و فەی دوو سەرچاوەی سەرەکی زاتیی دارایی جیهادن.. غەنیمەت دەسکەوتی جەنگەو فەی دەسکەوتنی سامانی کافرانە بەبێجەنگ. وەك ئەوەی هەڵدێن و جێیدەهێڵن.. ئەمە جگە لە زۆر بەخشینی موسوڵمانانی دەوڵەمەن[4]..

سەر بەخۆیی دارایی موجاهیدان تەنها زامنە _دوای خوای گەورە_ بۆ خۆنەدۆڕاندن و بڕیاری سەربەخۆی موسوڵمانان، بە تایبەتی موجاهیدانیان. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

١ئەحمەد ١٢٢/٧، هەیثەمی: مجمع الزوائد ٥٢/٦، ایخ ئەحمەد شاكر رحمەالله لە: (عمدة التفسير ١٥٢/١) دا هێناوێتییەوەو فەرموویەتی: سەحیحە، هەروەها ئەلبانی رحمەالله لە: (صحيح الجامع الصغير ٢٨٣١)و (إرواء الغليل ١٠٩/٥)دا هێناوێتییەوەو دەفەرموێ: سەحیحە.

٢بوخاری ٤٣٨، ئیبنوحەزم: المحلى ٦٥/١، ئیبنوحیببان ٦٣٩٨، صحيح سنن النسائي ٤٣٠، صحيح الجامع ١٠٥٨، دەقی هەموو فەرمودەکە: حَدَّثَنَا يَزِيدُ هُوَ ابْنُ صُهَيْبٍ الفَقِيرُ، قَالَ: أَخْبَرَنَا جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " أُعْطِيتُ خَمْسًا لَمْ يُعْطَهُنَّ أَحَدٌ قَبْلِي: نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ، وَجُعِلَتْ لِي الأَرْضُ مَسْجِدًا وَطَهُورًا، فَأَيُّمَا رَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي أَدْرَكَتْهُ الصَّلاَةُ فَلْيُصَلِّ، وَأُحِلَّتْ لِي المَغَانِمُ وَلَمْ تَحِلَّ لِأَحَدٍ قَبْلِي، وَأُعْطِيتُ الشَّفَاعَةَ، وَكَانَ النَّبِيُّ يُبْعَثُ إِلَى قَوْمِهِ خَاصَّةً وَبُعِثْتُ إِلَى النَّاسِ عَامَّةً "

٣ بوخاری ٤٢٤٣.

٤خۆمان دەمانبینی کە چەکدار بووین چەند سەربەرزو هەبوو بووین، کە چەکەکەمان نەما چۆن دەبوو بۆ کرێی بارەگاکان چاوەڕوانی (مەکرومە) ی عەلەمانیەکان بین کە جیهادەکەیان بەو کرێیە لێ کڕیبووین .!

لەبەر ئەمانە پێم وایە رای مالیکیەکان پەسەندترە (هەروەها هەندێك لە شەرعناسانی شافیعی) کە دەفەرموون زەکات پشکی لە پێناوی خوادا دەشێت تەرخانبکرێت بۆ پێداوویستیەکانی جیهاد. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

باسی حەوتەم

بواری ڕێبواران

(ابنُ السَّبيل) واتە کوڕی ڕێگا، لەبەر ئەوەی ڕێگاکە دەگرێت و دەبێتە شوێنکەوتووی وەکو کە کوڕ شوێنکەوتووی باوکێتی. السبيل: نێرینە و مێینەیە، تاکەو کۆیەکەی (السُّبُل)ە.

لە کوردیدا: ڕێبوارە. کە کەوتۆتە سەر ڕێگایەك و دەیبڕێت، ڕێبوار مەرج نییە هەر غەریب و نەناسراو بێت. ابن السبيل: ڕێبوار: لە زاراوەی شەرعدا _کە پۆلی هەشتەم یان بواری هەشتەمی زەکاتپێدراوانە_: ئەو گەشتەوانەیە کە لە نیوەی ڕێیدا پارەی لێبڕاوەو پێویستی بەیارمەتیدانە بۆ تەواوکردنی ڕێگاکەی و گەیشتنی بە شوێنی مەبەست. ئەمە شایانی وەرگرتنی پشکی تایبەت بەڕێبوارانە لە زەکات، با لە شوێنی خۆشی دەوڵەمەند بێت.[1]

بڕگەی یەکەم: ڕێبوارێتی لە کوێوە شایانی وەرگرتنی زەکاتە؟:

شەرعناسان لە وەڵامییدا دووبۆچۆنیان هەیە:

یەکەم: بۆچوونی جمهور: لە کاتی گەشتەکەیدا لێی بڕاوە: وەکو ئەوەی لە شوێنێکەوە دەیەوێت بگەڕێتەوە بۆ شوێنی نیشتەجێی خۆی، یان شوێنێکیتر. یان بەپێچەوانەوە.

---

[1] الراغب الاصفهاني: المفردات ل٢٢٣، المصباح المنير ٢٨٤/١، هەروەها نَيلُ الْأَوْطَار ل٧٨٣، المجموع ٢٠٣/٦، الموسوعة الفقهية/ الكويت ٣٢٤/٢٣.

گرنگ ئەوەیە لە نیوەڕێدا پەکیکەوتووە. ئەمە بۆچوونی جمهوری پێشەوایانی شەرعە (ئەبوحەنیفە و مالیك و ئەحمەد).[1]

دووەم: بۆچوونی ئیمامی شافیعی: غەریبە و لە ڕێدا پەکیکەوتووە، هەروەها ئەوی دەخوازێت سەفەر بکات و هێشتا نەیکردووە.[2]

جمهور وەڵامی بۆچوونی ئیمامی شافیعیان داوەتەوەو فەرموویانە: ئەو کەسەی دەستی بە سەفەرەکەی نەکردوە پێی ناوترێت ڕێبوار. ئیدی چۆن شایانی وەرگرتنی زەکاتە لە پشکی ڕێبواران؟! ڕێبوار ڕێگاکەی گرتۆتەبەر، بۆیە پێی ووتراوە ڕێبوار، ئەو کە هێشتا لە ماڵی خۆیەتی چۆن چۆتە ریزی ڕێبوارانەوە؟! خۆ هەر بە (وویستی سەفەر) نابێت بە موسافیر.[3]

ئیبنو قودامە دەفەرموێ: ئەوی شایانی وەرگرتنی ئەم پشکەزەکاتەیە ڕێبواری پەککەوتووە، کە پێی دەوترێت لێبڕاو (منقطع) کە کەسێکی غەریبەیەو شایانی وەرگرتنی زەکاتە، با لە شوێنی خۆشی هەبووبێت، خۆ ئێستا دەستی پێیناگات. کەوابوو وەکو نەدار وایە.[4]

١شرح فتح القدير ١٨/٢، الشرح الصغير١/٦٦٣، هەروەها ابن قدامة: المقنع مع الحاشية ٣٤٦/١.

٢المجموع ٢٠٣/٦.

٣الجصاص: احكام القران ١٢٨/٣.

٤المغني ٧٠٢/٢.

بڕگەی دووەم: مەرجەکانی ئەو ڕێبوارەی کە زەکاتی پێدەشێت:

١- مەرجە موسوڵمان بێت، چونکە زەکات بۆ کافر ناشێت، کافری موحتاج لە بەیتولمال وەردەگرێت، نەك لە زەکات.

٢- مەرجە لە خانەوادەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (سەیید) نەبێت.

٣- دەبێ لەو کاتەدا بەڕاستی موحتاجی وەرگرتنی زەکاتەکە بێت، نەك ئەوەندەی هەبێت کە بتوانێت سەفەرەکەی پێ تەواوکات. ئەگەر لە شوێنیتر پارەی هەبوو، بەڵام دەستی نەدەگەیشتێ، ئەگەر خەڵکی دەناسی و دەیتوانی لێیان قەرزبکات، ئەگەر قەرزی لای خەڵك هەبوو، بەڵام دڵنیانەبوو لەوکاتەدا دەیدەنەوە.. ئەمانە و حاڵەتی وا ڕێگرنین لە وەرگرتنی زەکاتدا.. ئەو کە ڕێبوارەو لێی بڕاوە. بۆچی قەرز لە خەڵکی بکات و منەتیان هەڵگرێت؟ منەتی خوای گەورە هەڵگرێت چاکترە؟.

ئەمە پرسیاری ئیمامی قورتوبیە[1] ڕەحمەتی خوای لێبێت.

٤- سەفەرەکەی لە تاوان و بۆ تاوانکاریی نەبێت. وەکو بازرگانی حەرام و بۆزیناو قەتڵ و خەڵك تاڵانکردن و شتی وا. چونکە ناشێت کەس یارمەتیبدات، چجای پارەی زەکاتی بدرێتێ. مەرجە سەفەرەکەی بۆ کاری شیاو بێت. وەکو جیهادو حەج و عەمرەو وەرگرتنی زانست و دیدەنی کەسوکارو ژنهێنان و.. هتد هەروەها سەفەری بازرگانی و چوون بۆپارەپەیداکردن و قەرزوەرگرتنەوەو ئەوانە. چونکە هەموویان وان لە خانەی یارمەتیدان لەسەر کاری خێروچاکە.

<u>شافیعیەکان لێرەدا دووبۆچوونیان هەیە</u>: زەکاتی نادرێتێ بۆ سەفەری سەیران و خۆشیی. بۆچوونی دووەم: دەیدرێتێ چونکە سەفەری شیاوەو نوێژکورتکردنەوەو

---

[1] القرطبي ١٨٧/٨.

ڕۆژوونەگرتنیشی تێدا جائیزە. ئیمام ئەحمەدیش پێی وایە مادام پێویستی بەسەفەرنییە زەکاتی نادرێتێ.. پێم وایە ئەمەش پەسەندترە چونکە مانەوەی زەکاتەکە باشترە وەك لە هاندانی خەڵکی بۆ سەفەری سەیران و سەفا!.

ئیمامی ئیبنوقودامە دەفەرموێ: کابرا کە بیەوێت بچێت بۆ حەج، نایدرێتێ، ئیتر چۆن بۆ سەفەری سەیران و خۆشیی بیدرێتێ ؟! خۆ لە ئەسڵدا پارە بەڕێبواری لێبڕاو دەدرێت تا پێی بگاتەوە ماڵی خۆی، نەك لە نیوەی ڕێوە بچێت بۆ سەیران.[1]

٥- مالیکییەکان و شافیعییەکان دەفەرموون: زەکاتی لە پشکی ڕێبواران پێدەدرێت کە کەسی نەبێت قەرزی لێ بکات و پارەشی لە شوێنی خۆی هەبێت.

جگە لەوەی حەنەفییەکان و حەنبەلییەکان لەگەڵ ئەم بۆچوونەدا نین و دەفەرموون: کابرا ناچارنیە خۆی قەرزارکات، مادام زەکات هەیەو مافی تێیدایەتی. ئیمامی نەوەویش دەفەرموێ: ناچارنییە قەرزبکات، چونکە زەکاتی پێدەشێت..[2] ئەمەش پەسەندترە وَٱللَّهُ أَعْلَمُ.

بڕگەی سێیەم: چی و چەند دەدرێتە ڕێبوار؟:

شەرعناسان دەفەرموون کرێ و پۆشاك و مەسروفی تەواوی سەفەرەکەی دەدرێتێ، تا دەگاتەوە شوێنی خۆی. ئەوەندە بێت کە (بەس)ی بێت و دیسان لێی نەبڕێت. بەڵام لە بڕی مەسروفەکەدا ڕاجوێن:

١المغني ٧٠٣/٢.

٢المجموع ٢٠٣/٦.

شافیعییەکان دەفەرموون: مەسروفی کەمتر لە چوارڕۆژ مانەوەی لە شوێناندا دەدرێتێ و لەگەڵ مەسروفی ڕۆژانی ڕێگای، چونکە لای شافیعییەکان مانەوە لە شوێنێك بۆ چوارڕۆژ سیفەتی سەفەر ناهێڵێت.

جمهور دەفەرموون: مادام موحتاج بێت مەسروف هەر دەبێ بکرێت، با لەو ماوەیەش زیاتر تێپەڕێت. جا ئەگەر مانەوەی لە مەنزڵگای سەفەرەکەی چوارڕۆژی خایاندو هیچی پێنەبوو مەسروفی لێ بکات، مانای وایە هاتۆتەوە حاڵەتی یەکەمی.

پێم وایە ئەمەشیان پەسەندترە مادام سوورە لەسەر سەفەرەکەی و بە ئەنقەست خۆی ناهێڵێتەوە وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

*** ئەگەر زەکاتی بە بڕێکی (بەس)ی درایەو گەیشتەوە شوێنی خۆی و لێی مابۆوە حوکمی چییە؟:**

جمهوری شەرعناسان دەفەرموون: لێی وەردەگیرێتەوە، یان خۆی دەبێ بیخاتەوە سەرزەکات، چونکە ئەو بۆ پێویستی وەریگرتووەو پێویستییەکەی نەماوە. حوکمەکەش بە هۆکارەکەوە پەیوەستبوو. ئەمەش پەسەندترە وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

باسی هەشتەم

ئایا زەکاتەکە بەسەر هەر هەشت پۆلەکەدا دابەشدەکرێت یان دەدرێت بە پۆلێکیان؟

<u>شەرعناسان تێیدا دوو پۆلە بۆچوونن:</u>

١- شافیعییەکان: زەکاتەکە بە سەر هەشت پۆلەکەدا دابەش دەکرێت:[١] بە یەکسانیش، هیچ پۆلێکیان بە باشترو لەپێشتردانانرێت. چونکە خوای گەورە هەموویانی بە یەکسانی وەسفکردووە. ئەمە ریوایەتێکی ئیمامی ئەحمەدیشە بەڵگەی ئەمان:

أ- ووشەو رستەو دارِشتنی ئایەتەکە دەخوازێت دابەشکردنەکە بەسەر هەمواندا بێت و بەیەکسانیش.. ئایەتەکە دووجۆر کۆ (جمع)ی تێدایە: کۆ بە (واو) و کۆ بە (شێواز)، کە دەبێ هەردووکیان رەچاوبکرێت و وەکو خۆیان وەربگیرێن لە بەخشینی زەکاتەکە بەهەرهەشت پۆلەکە.

- (لام)ی خاوەنێتی _کە لە سەرەتاوە بۆ چوارپۆلیان هاتووە_ و (واو)ی هاوبەشێتی _کە لە نێوانیاندا هەیە_ وا دەگەیێنن کە هەموویان خاوەنی سامانەکەن و هاوبەشن تێیدا. بۆیە ئەگەر ئەوی زەکاتەکەیان دەداتێ، هەرخۆشی بەسەریاندا دابەشیکات، پشکی زەکاتەوانەکان نامێنێت و دابەشدەبێتەوە بەسەرحەوت پۆلەکەیترداو حەوت پشکەکەیان وەکویەك دابەشدەبێتەوە بەسەریاندا، ئەگەر سامانەکەیان لێ بەشکرابوو.

١المجموع ٦/٢٠٥-٢٠٧.

- ناشێت هیچ پۆلێکیان لە سێ کەس کەمتربن، چونکە سێ کەس کۆ (جمع)ە و ئایەتەکەش هەر پۆلێکی بە شێوازی کۆ ناوبردوون. واتە (لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ) نەك للفقيرو المسكين.

ب- هەبوونی ئەداتی (إنَّما) -کە بۆ گیردان و تایبەتکردنە_ بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە زەکاتەکە نادرێت بەغەیری ئەو هەشت پۆلە.

ج- ئەو فەرموودەیەی لای زیادی کوڕی حاریثی صەدائییە ئەمە بەهێزتردەکات، کە دەفەرموێ: (أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَايَعْتُهُ فَذَكَرَ حَدِيثًا طَوِيلاً قَالَ فَأَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ أَعْطِنِي مِنَ الصَّدَقَةِ. فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَمْ يَرْضَ بِحُكْمِ نَبِيٍّ وَلاَ غَيْرِهِ فِي الصَّدَقَاتِ حَتَّى حَكَمَ فِيهَا هُوَ فَجَزَّأَهَا ثَمَانِيَةَ أَجْزَاءٍ فَإِنْ كُنْتَ مِنْ تِلْكَ الأَجْزَاءِ أَعْطَيْتُكَ حَقَّكَ).[١] واتە: هاتمە خزمەت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و بەیعەتم پێدا، کابرایەك هاتەخزمەتی و عەرزیکرد: زەکاتم پێبدە، پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پێی فەرموو: خوای گەورە، نە پێغەمبەرێك و نە کەسیتریشی لە زەکات دابەشکردندا رانەسپاردووە، خۆی حوکمی تێدا داوەو کردوێتی بەهەشت بەشەوە، ئەگەر یەکێکیت لەو هەشت بەشە ئەوا مافی خۆتت دەدەمێ.

دەفەرموون ئەمە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە زەکات مافێکی سەلمێنراوو چەسپاوی تایبەت بە هەریەك لەو هەشت پۆلەیە.

---

١ بەیهیقی: معرفة السنن ٣٥١٨، دارەقوطنی ٢٠٤٤، سەحیحی ئیبنوخوزەیمە ٢٢٣٨، ئەبوداوود ١٩٣٠ ئەبوداوود دەفەرموێ لە سەنەدەکەیدا عبدالرحمانی کوڕی ئیبنوئەنعومی ئەفریقایی تێدایە کە زیاتر لە فەرموودەوانێك قسەی لەسەر کردووە. شێخی ئەلبانیش لە: (ضعيف سنن أبي داود/١٦٣)دا دەفەرموێ: زەعیفە.

٢- جمهور: دەشێت زەکاتەکە بدرێت بە پۆلێکیان. ئەمە بۆچوونی ئیمامان ئەبوحەنیفەو مالیك و ئەحمەدە بەڵگەشیان:

١- دەبێ سەیری مەبەستی ئایەتەکە بکرێت، لە ناوبازنەی مەبەست لە زەکاتداندا، کە هەردووکیان دەیانەوێت موحتاج نەهێڵن، باسکردنی پۆلەکان، مەبەست لێی هەژمارکردنی نموونەی توخمی زەکاتپێدراوە، کە زەکات بەمانە بدەن، نەك تەنها بەمان دەشێت.. بۆیە ئیبنوڕوشد دەفەرموێ: زاهیری لەفزی ئایەتەکە بەڵگەی شافیعیەکانە،بەڵام بەڵگەی جمهور لە مەبەستی ئایەتەکەدایە.[1]

٢- خوای گەورە کە لە ئایەتێکیتردا دەفەرموێ: (إِن تُبْدُواْ الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِن تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاء فَهُوَ خَيْرٌ لُّكُمْ)البقرة/٢٧١ واتە: ئەگەر بەخشینی خێرو زەکاتەکانتان ئاشکراکەن شتێکی چاکە، ئەگەر گەیاندنی بەهەژارەکان شاراوە کەن بۆ خۆتان باشترە..[2] جمهوری شەرعناسان دەفەرموون لێرەدا صدقات هەم زەکات دەگرێتەوە هەم خێرو خێراتیتر.. بۆ هەردووکیشیان فەرموویەتی: ئەگەر بیدەنە هەژارەکان بۆ خۆتان چاکترە، کەوابوو دەشێت زەکات بەتاقە پۆلێك لە هەشت پۆلەکە بدرێت.

٣- دیسان کە خوای گەورە دەفەرموێ: (وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ، لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ)المعارج/٢٤-٢٥ واتە: ئەوانەی کە مافێکی دیاریکراو لە سامانیاندا هەیە، کە دەدرێت بەداواکارو مەحروومە بێبەشەکان! لێرەدا باس لە پێدانی زەکات دەکات بۆ

١بداية المجتهد ٢٦٦/١.

٢ئاشکرا کردنەکە هاندانی خەڵکیتری تێدایەو لە بەرژەوەندی موستەحەقانە، بەڵام گەیاندنی شاراوە، دوورییە لە ریابازیی.

دووپۆل موحتاج، ئەگەر زەکات بۆ هەر هەشت پۆلەکە فەرزبوایە باسی لە دوو پۆلی موحتاجان نەدەکرد.

٤- کاتێك پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ موعاذی نارد بۆ یەمەن و پێی فەرمو‌و: (فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً فِي أَمْوَالِهِمْ، تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ وَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ).[1] واتە: فێریانکە کە خوای گەورە زەکاتێکی لە سەریان فەرزکردووە، کە لە دەوڵەمەندەکانیان وەردەگیرێت و دەدرێتەوە بەهەژارەکانیان.. دەفەرموێ دەدرێتەوە بەهەژارەکانیان، هەژارەکانیش پۆلێکن لە زەکاتپێدراوان.

٥- لە ریوایەتەکەی قوبەیصەدا، پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پێی فەرموو: (أَقِمْ يَا قَبِيصَةُ حَتَّى تَأْتِيَنَا الصَّدَقَةُ فَنَأْمُرَ لَكَ بِهَا).[2] واتە: لامان بمێنەرەوە تا زەکاتمان بۆ دێت، دوای فەرماندەدەین بتدرێتێ، (تاقەرزەکەتی پێبدەیتەوە) ئەگەر زەکات تەنها بۆ هەشت پۆلەکەو بەیەکسانی فەرزبوایە، نەدەکرا بیداتە یەك کەس.

٦- ئەگەر خاوەن زەکات، زەکاتەکەی دابەشکات، دەشێت بیداتە یەککەس، کەوابوو زەکاتەوانیش دەتوانێت بیداتە یەککەس.[3]

<u>لە رەتکردنەوەی بەڵگەی شافیعیەکانیشدا دەفەرموون:</u>

١- (لام)ی خاوەنێتی لە ئایەتەکەدا بۆ روونکردنەوەی پۆلی زەکاتپێدراوانە، تا بزانرێت کە زەکاتەکە بدرێت بە هەرپۆلێکیان دروستەو جێ پاداشتی خۆیەتی.

٢-(إِنَّمَا) کە بۆ گیردانە (حصر) بۆ حەتمییەتی دەرکردنی زەکات و فەرزبوونەکەیەتی، نەك فەرزێتی بەخشینی بە هەرهەشت پۆلەکە، یان تەنها بەو هەشت پۆلە.

---

[1] بوخاری ١٣٣١، موسلیم ١٩.

[2] موسلیم ١٠٤٤ ئەبوداوود ١٦٢٤ نەسائی ٩٦/٥.

[3] المغني ٧٠٧/٢.

٣- ئەو فەرموودەی کردووتانە بەبەڵگە، ریوایەتەکەی زیادی کوڕی حارثی صەدائی زەعیفە، چونکە قسە لە سەر یەکێک لە پیاوانی سەنەدەکەی (عبدالرحمانی کوڕی زیادی کوڕی ئەنعومی ئەفریقایی) کراوە، کەوابوو بۆ بەڵگە ناشێت.

* لە حوزەیفەی کوڕی یەمانەوە خوا لێی رازی بێت هاتووە کە دەیفەرموو: (خوای گەورە ئەم پۆلە موستەحاقانەی باسفەرمووە تا بزانرێت کە بەهەرپۆلێکیان بدرێت زەکاتەکەت جێی خۆی دەگرێت) ئەمە بۆچوونی ئیبنوعەبباسە خوا لێیان رازی بێت، وەکو ئیمامی مالیك گێڕاوێتیەوە..[1] پاشان خۆشی دەفەرموێ: هەموو ئەوانەی زانستم لێوەرگرتوون دەیانفەرموو دابەشکردن بەسەر پۆلەکاندا بەپێی ئیجتیهادی والییە، کامیانی پێ موحتاجتربێت دەیداتە ئەوەیان.

ئەبوعوبەید دەفەرموێ: ئیمام (خەلیفەو جێگرو نوێنەرەکانیشیان) سەرپشکن چۆن زەکات دابەشدەکەنەوە، بۆیان هەیە بەتایبەت بیدەنە هەندێکیان و نەیدەنە هەندێك، بەپێی ئیجهیادی خۆیانە، بەو مەرجەی هەواو هەوەسی خۆیانی تێکەڵنەبێت.[2]

- ئیبراهمی نەخەعی دەیفەرموو: ئەگەر زەکاتەکە کەمبێت، دەدرێتە پۆلێکیان. ئەگەر زۆربێت، بەسەر هەموویاندا دابەشدەکرێت.[3]

وادەزانم ئەمە وەکو صدیق حسن خان دەفەرموێ: سەختگیریی زۆری تێدایەو قورسە بۆ خاوەن زەکاتێك بگەڕێت تا هەشت پۆلەکە پەیدادەکات و پاشان وەکو یەکیان بداتێ. چونکە لەوانەیە زەکاتەکە کەمبێت و پشکەکان ئەوەندە کەمبن لە

١الموطأ بە شەرحی سیوطي ٢٥٧/١.

٢الاموال ل ٦٩٣.

٣المجموع ١٧٣/٦.

مەسروف و گەڕان بە شوێنیاندا کەمترین... بێگومان ئەمەش زەکاتدان سەختتردەکات.. بۆیە ئەگەر زەکاتەکەی بە هەر پۆلێکیان بدات، جێی خۆی دەگرێت و لە گەردنییدا نامێنێت. ئەمەش لە سەلەفەوە هاتووەو خەلەفیش رەفتاریان پێ کردووە.[1]

پێم وانییە بۆچوونی شافیعیەکان پەسەندتر بێت لە بۆچوونی جمهور، کە دیارە زۆر توندو تیژن لە دابەشکردنەکەدا. تەنانەت دەفەرموون ئەگەر کابرای خاوەن زەکات وەکیلێکی بۆ دابەشکردنی زەکاتەکەی گرت و پێی ووت بیدە بە هەر هەشت پۆلەکەو بەپۆلێکیانی نەدا، خاوەن زەکاتەکە دەبێ سەر لە نوێ زەکاتی ئەو پۆلەیان بداتەوە. واتە پشکە نەدراوەکە بژێرێتەوە![2]

پێم وایە رای جمهور پەسەندە کە زەکات باشتر وایە _ئەگەر زۆربێت_ بدرێت بە هەرهەشت پۆلە باسکراوەکە، بەڵام ئەگەر درا بە پۆلێکیشیان زەکاتدانەکە دروستەو دراوە، تەنانەت ئەگەر بدرێت بە یەك کەسیش لە پۆلێکیان _ئەگەر پێویستی بێت_ هەر جائیزە وَاللَّهُ أَعْلَمُ ئەگەر بەرپرسی حکومەتی ئیسلامی هەبێت، کۆیکاتەوە، بە گەیاندنی زەکاتەکە پێی، فەرزەکە ئەداکراوە، ئەگەر چی لاسەنگیش رەفتاری پێ بکرێت وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

ئیمامی ئیبنوتەیمیە دەفەرموێ: ئیمامی ئەبوجەعفەری طەبەری فەرموویەتی: بۆچوونی گشتیی ئەهلی عیلم ئەوەیە کە سەرپەرشتیاری زەکات بۆی هەیە دابەشی سەر پۆلەکانی زەکاتپێدراوانی بکات، هەر چەندێکیان بن. چونکە مەرج نییە بیداتە

---

١ هەمان سەرچاوە.

٢ صديق حسن خان: الروضة الندية ١/٢٠٧-٢٠٨.

هەر هەشتیان. گرنگ ئەوەیە کە ناشێت بدرێتە غەیری ئەم هەشت پۆلە.. هەروەها طەبەری بە سەنەدەوە لە حوزەیفەوە خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە هەروەها لە ئیبنوعەبباسەوە خوا لێیان رازی بێت کە فەرموویانە: حەزدەکەیت بیدە بەپۆلێکیان، یان بەدوانیان، یان بەسیانیان. لە سەیدنا عومەریشەوە هاتووە کە فەرموویەتی بەهەرپۆلێکیانی بدەیت، زەکاتەکەتداوەو لە سەرت نامێنێت. ئەمە بۆچوونی ئەبولعالیەو مەیمونی کوڕی مەهران و ئیبراهیمی نەخەعییە.. گرنگە دوو کەلێنی پێ پڕبکرێتەوە:

١- کەلێنی ئیحتیاجی موسوڵمانان.

٢- کەلێنی بەهێزکردنی ئیسلام، کە دەدرێت بە دەوڵەمەندو هەژار وەکو موجاهیدان بۆ دڵنەوایی.[١]

لاباس: نەکڕینەوەی زەکاتەدراوەکەی خۆی:[٢]

١- سەیدنا عومەری کوڕی خەططاب خوا لێی رازی بێت دەفەرموێ: ئەسپێکم بۆ جیهادکردن کردبوو بەخێر، ئەو کابرای پێی درابوو _کە پەیدابۆوە_ وویستم لێی بکڕمەوە، چونکە وام دانابوو کە کابرا لەوانەیە بەهەرزان بیفرۆشێت. ئیتر عەرزی پێغەمبەری خوام صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کرد کە بیکڕمەوە؟ فەرمووی (لاَ تَشْتَرِ وَلاَ تَعُدْ فِي صَدَقَتِكَ، وَإِنْ أَعْطَاكَهُ بِدِرْهَمٍ، فَإِنَّ الْعَائِدَ فِي صَدَقَتِهِ كَالْعَائِدِ فِي قَيْئِهِ).[٣] واتە: مەیکڕەوە، لە زەکاتەکەشت پەشیمانمەبەرەوە، با بەدرهەمێکیش بتداتێ، ئەو

---

١ مجموع الفتاوى ٢٥/٢٢-٢٣.

٢ نَيلُ الأَوْطَار ل٧٨٧.

٣ بوخاری ٢٦٢٣ موسلیم ١٦٢٠.

کەسەی لە خێرو زەکاتەکەی پەشیماندەبێتەوە وەکو ئەوەیە کە رشانەوەی خۆی بخواتەوە!.

٢- ئیبنوعومەر خوا لێیان رازی بێت دەگێڕێتەوە: سەیدنا عومەر (باوکی مەبەستە) ئەسپێکی لە پێناوی خوادا بەخشیبوو، پاش ماوەیەك بینی وا دەیفرۆشنەوە، حەزیکرد بیکڕێتەوە، چووە خزمەتی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و لێی پرسی، پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پێی فەرموو: (لاَ تَعُدْ فِي صَدَقَتِكَ يَا عُمَرَ).[1] واتە: عومەر لە زەکاتەکەت پەشیمانمەبەرەوە، یان مەگەڕێرەوە سەرزەکاتەکەت.. دڵت پێوەینەمێنێت. راڤەوانانی فەرموودە دەفەرموون: ئەسپەکە موڵکی خۆی بوو، کە دابووی بەزەکات، کابراش کە دەیفرۆشتەوە، لەبەر ئەوەی بوو کە لاتولاوازبووبوو، ئیتر نەیناردبوو بۆ غەزا، یان پێی نەچووبوو بۆغەزا، کە سەیدنا عومەریش بینی، پێی ناخۆشبوو کە خزمەتنەکراوەو نەشنێرراوە بۆ غەزا، بۆیە وویستی بیکڕێتەوە. بەتایبەتی کە زانی وا هەرزانفرۆشیدەکەن.. بۆیە پێغەمبەری خواش صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: با بە درهەمێکیش بتداتێ، مەیکڕەرەوە.

- کڕینەوەی زەکات و خێر لە لایەن خاوەنەکەیەوە بەگەڕانەوەی لە خێرکردنەکەی و پەشیمانبوونەوەی دادەنرێت. بۆیە پێیفەرموو (لاَ تَعُدْ). نەبادا وا حسێببکرێت کە ماڵی دنیاکەی پێخۆشترە!.

- خواردنەوەی رشانەوە حەرامە. بۆیە کڕینەوەی زەکاتە خێرەکەشی خستۆتەڕیزیی، کە ئەوەندە نەشیاوە.. هەرچەندە قورتوبی دەفەرموێ: بەڵێ زاهیری لێکچواندنەکە وایە، بەڵام لەوانەشە بۆ زیاتر دوورکەوتنەوە بێ لە کڕینەوەی زەکاتەکە.

- ئەوی وەکو حوکمی کڕینەوەی زەکاتە، سامانی کەفارەت و نەزرو هاوشێوەشیانە.

---

[1] بوخاری ١٤٨٩، موسلیم ١٦٢١، ئەبو داوود١٥٩٣، ترمذی ٦٦٨.

- تەنانەت کڕینەوەی بەنییەتیکردنەوەی بەزەکاتێکیتر _دوای بەخاوەنبوونەوەشی_ هەرناشێت و مەکرووهە، دەنا دەیفەرموو: دەی باشە بیکڕەرەوەو قەڵەوی بکەرەوە، ئەمجارە خۆت بیدە بەموجاهیدێك کە دەڕواتە غەزا.

ئەمما ئەگەر لە ڕێی میراتگرییەوە بووبوو بەخاوەنی، کێشە نییەو جائیزە.

ئەگەر خەڵکیتر بیکڕێتەوە _بۆ نموونە بۆ بەرەیەکیتری جیهاد_ هەر جائیزە. وەکو سەیارەی ئەم سەردەمە وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

ئایا جگە لە سامانی زەکات باج فەرزدەکرێت؟:

شەرعناسانی نەوەکانی یەکەم بەدوورودرێژی باسیان لەم مەسەلەیە نەکردووە، چونکە بەیتولمالی موسوڵمانان ئەوەندە زۆربوو، کە لە هەشت پۆلەکە زیاددەبوو. زۆر لە خەلیفەکان _لەگەڵ زێدەڕۆیی و ستەمکارییشیاندا_ بوجەیان تەرخاندەکرد بۆ ڕێگاوبان و پردو خانوو دروستکردن و نەخۆشخانەو لانەی بەساڵداچووان و پۆست و ئەوانە.. تەنانەت خەلیفەیەکی وەکو عومەری کوڕی عبدالعەزیز ڕەحمەتی خوای لێبێت _کە خۆشی شەرعناسێکی گەورەی تابیعین بوو_ مووچەی بەردەوامی بۆ زۆرینەی ڕەعیەتەکەی _جگە لە کاربەدەست و فێرخوازان_ بڕیبۆوە. زەکاتی دەگەیاندە هەموو کەسێك. بەزیادەوە دەیدایەو فەرمانی بەوالیەکانیشی دەکرد بەزیادەوە بیاندەنێ، کە لێیانپرسی بۆچی؟ فەرمووی: زەکاتپێدراوان برای دینیین و من داوای بەهەشتیان لە خوا بۆدەکەم، ئیتر چۆن دەشێت لە سامانێك کە لە بەردەستمدایە و هی خۆشم نییە، ئەوەندەیان نەدەمێ موحتاجنەبنەوە![1]

١صبري بن سلامه شاهين: سير اعلام التابعين چ ١٤٢٣ك /٢٠٠٢ ل٣٦.

شەرعناسان و پێشەوایان بە گشتیی باسیان لە هەندێ حاڵەتی وا کردووە.. ئیمامی مالیك دەیفەرموو: پێویستە لەسەر موسوڵمانان دیلەکانیان ئازادکەن، ئەگەر چی سامانی هەمووشیانی بوێت.

ئەمە حاڵەتێکە لەو حاڵەتانەی کە دەشێت پارەی بۆ تەرخانکرێت.

ئیمامی ئیبنوحەزم دەیفەرموو: دەبێ دەوڵەمەندی هەموو ناوچەیەك هەژارەکانی ناوچەکەیان لە هەژارییدا نەهێڵنەوە. ئەگەر خۆیان نەیانکرد دەبێ دەسەڵاتداران لەسەریانی فەرزکەن، مادام زەکات و سامانی بەیتولمال پێ راناگات پێداوویستی هەژارەکانیان دابینکات. بەڵگەشی بەڵگە گشتییەکان و حیکمەتی فەرزکردنی زەکاتە بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی ژیان و بژێوی هەژاران و دەستکورتان و قەرزاران و هەتیوو و نەدارەکانی کۆمەڵگە.. دەیان بەڵگەی لە ژیانی یاوەران هێناوەتەوە لەسەر ئەوە.[1]

سەیید سابق رەحمەتی خوای لێبێت لە سەرەتای ئەم باسەدا دەفەرموێ: ئیسلام کە بە دیدێکی واقیعیانە تەماشای ژیان و کۆمەڵگە (بەتاك و کۆیەوە) دەکات، لەوە دڵنیایە کە سامان بڕبڕەی پشتی ژیانی خەڵکی و راوەستاویی دەسەڵاتە.. بۆیە خوای گەورە بەیتولمالی داناوەو زەکاتی فەرزکردووەو سامانی لە بندەستی هێڕوگەمژەو بێئەقڵدا دەرهێناوە، کە دەشێت لە میراتەوە بۆیان مابێتەوەو گەوجانە بە ملاولادا خەرجیکەن، لە کاتێکدا هەژارانی کۆمەڵگەکەیان نانیان نەبێت بیخۆن. بۆیە خوای گەورە دەفەرموێ: (وَلاَ تُؤْتُواْ السُّفَهَاء أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا)النساء/٥ واتە: سەروەت و سامانتان مەخەنە بەردەستی گەلۆرو هێڕەکانەوە، ئەو سامانە خوای گەورە کردوێتی بەمایەی بەرقەراربوون و بەپێوەمانتان.!!

١سید سابق: فقه السنة ٤٠٥/١.

بۆیە ئیسلام دەیەوێت لە دابەشکردنی سامان و پارەدا دادپەروەریی رەچاوبکرێت، ناشێت یەکێك بەسامانی زەوی بۆتە خاوەن ملیۆنەهاو یەکێکیتریش _هەر وەکو ئەوەو لە هەمان شوێندا لەدایکبووەو لە هەمان ساڵدا_ بەڵام لەو سامانەی زەوی مەحرومە، کە هیچیان دروستیاننەکردووە.

لەبەر ئەم بەشکردنە دادپەروەریانەیە کە دەشێت جەنگ بەرامبەر بەزەکاتنەدەران بەرپابکرێت، گەرچی موسوڵمانن، کەچی نازانم بۆچی لای بەزیووەکان شۆڕشکردن بۆ دەرهێنانی بیرەنەوتەکان لە دەست مورتەددەکان جائیز نییە، کە دەسکەوتی رۆژانەیان لە ساڵێکی زەمانی عومەری کوطی عەبدولعەزیز زیاترە؟![1]

لە هەموو دەوڵەتێکی موسوڵماناندا لە هەژارترینیاندا، ئەگەر زەکات بەرێکوپێکی لە دەوڵەمەندەکان وەرگیرێت و دادپەروەرانە بدرێتەوە بەهەژاران، تێردەبن و ئەو هەموو دیاردە زەقەی مەحروومبوون کەمدەبێتەوە. چونکە زەکات وەکو باجی سەرمایەداریی نییە، کە لەسەر دەوڵەمەندە باڵاکان کەمەو لەسەر گشتیی خەڵکەکە زۆر.. سەیید سابق رەحمەتی خوای لێبێت لەو باسەیدا دەفەرموێ:

وەڵامی ئەو پرسیارە کە ئایا حاکم بۆی هەیە بڕەپارەیتر لەسەرخەڵکی فەرزکات؟ بەڵێیە. ئیمامی قورطوبی دەفەرموێ: خوای گەورە کە دەفەرموێ: (وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ)البقرة/١٧٧ لە خۆشەویستی خوادا سامانی دەبەخشی. بەڵگەی ئەو کەسانەیە کە دەفەرموون مافیتری فەرز _جگە لە زەکات_ لە ساماندا هەیە، تا چاکەکارییەکەی پێ تەکمیلەبکرێت. هەندێکیش دەفەرموون مەبەست لە ئایەتەکە هەر زەکاتە. بەڵام

١جەلال طاڵەبانی لە ٢٠٠٨ دا دەیووت: سلێمانی ١٦ ملیاردێرو ٣٠٠ ملیۆنێری تێدایە! واتە ١٦ کەس کە لە هەزار ملیۆن دۆلاریان زیاتر هەیە! ملیۆنێکیش هەزار هەزارە واتە ١٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠ دۆلار.

بۆچوونی یەکەم راسترە.. زانایان لەسەر ئەوە رێکن کە ئەگەر کارەساتێك بەسەر موسوڵماناندا هات، کە پێویستی بە سامانیان _جگە لە زەکات_ بکات، فەرزە لەسەریان سامانیان ببەخشن، تا کارەساتەکە چارەسەردەکرێت.[1]

لە کۆتایی نەوەدەکاندا مامۆستا ئەحمەدی کاکە مەحمود رەحمەتی خوای لێبێت (کە شەرعناس و بیریارو سیاسی) بوو بەحسێکی کورت و پوختی لەسەر ئەم بابەتە نووسیبوو، کە لایەنگری فەرزکردنی بوو. ئەو زەمانەش ئەهلی ئیسلام دەسەڵاتداری ئەو ناوچەیە بوون، بەڵام بە داخەوە ئاڕاستەوانانی ئیسلامی نەیانتوانی ئەم بەحسە بەنرخە بخەنە مەیدانی کردەوەییەوە.

بەداخەوە ئێستا ئەو بەحسەم لەبەردەستدا نییە، دەنا جێی خۆی بوو بیخەمەوە ریزی باسەکەی سەید سابق و حسن ئەیوبەوە.. رەحمەتی خوا لە هەموویان.

١له حسن ايوب الزكاة في الاسلام ل١٢٥-١٢٧.

بەندی چوارەم

■ زەکات بەکێ نادرێت؟

بەندی چوارەم

زەکات بەکێ نادرێت؟

زەکات خواپەرستیەکی داراییە کە خوای گەورە لەسەر دەوڵەمەندەکانی فەرزکردووەو زەکاتپێدراوان و زەکاتپێنەدراوانیشی ناساندووە. بڕی هەر سامانێکی زەکاتیشی دیاریکردووە. ئەمە وەکو شەرع، وەکو پاسەوانی چاودێریش، تەقواکاریی کردووە بە چاودێری زاتیی. بەرپرسێتی جێبەجێکردنیشی خستۆتەوە ئەستۆی دەوڵەمەندەکان، نەك هەژارەکان[1] . ئەمە وەکو خواپەرستییەکانیترە.. ڕۆژوو دیاریکراوە، حاکم و مەحکوم، خوێندەوارو نەخوێندەوار، شارنشین و لادێی دەتوانن سەیری هەیڤ (هیلال)کەن، کە بینیان فەرزە بەڕۆژووبن، تەقوای خۆیان چاودێری ڕۆژووگرتنەکەیانە، نەك یاساو پۆلیس و دادگا. زەکاتیش وایە. حاکمی کافر یان موسوڵمانی ستەمکار ناتوانێت _بەناوی شەرعەوە_ بڕەکەی زیاترکات، یان نەیداتە موستەحەققانی. خاوەنی زەکات خۆی بەرپرسی یەکەمی پاراستنی زەکاتە، خۆشی زەکاتەوانە.. ئاواش لایەنی کۆمەڵایەتیی ئوممەتەکەی محمد المصطفى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لە هەڵوەشان و ململانێی چینایەتی بەدووربووە والْحَمْدُ لِلَّهِ.

وەك زانیمان زەکات دەدرێت بەو هەشت پۆلە. زەرووریيە بشزانین کە زەکاتنادرێت بەم پێنج پۆلە:

١- کافر.

٢- دەوڵەمەند.

٣- لەشساغی کاسبکار.

---

[1] وەکو مارکیسزم دەیکاتە مایەی هاندانی شەڕی چینایەتی!.

٤- ژن و منداڵ و باوك و دایكی خاوەن زەكاتەكە. لە كەسوكاریشییدا راجوێیی هەیە.

٥- خانەوادەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لە بەنوهاشم. راجوێش لەسەر بەنوالمتەڵیب هەیە.

باسی یەکەم

کافرو نوێژ نەکەر

بڕگەی یەکەم: زەکات بە هیچ پۆلێکی کافر نادرێت:

کافران چەندین پۆلن:

- کافری لاشەڕ: مولحیدێکی بێدینەو باوەڕی بەخواو پێغەمبەرێتیی و رۆژی دوایی و باسەکانیتری دین نییە.

- کافری شەڕانی: ئەو کەسەی کە دژایەتی ئیسلام بەدەست، یان بەدەم دەکات. لە ریزیشیاندا ئەوانەن خەریکی کۆمەڵکاریی کوفرن. یارمەتیدانی ئەمانە بەهێزکردنی دوژمنانی ئیسلامەو هەرجۆرە هاوکارییەکیان نزیکە لە کافربوونەوە. خوا لاماندا.

- ئەهلی کیتاب: خاوەن دینەکانیتر: جوولەکە و دیان و مەجووسیی و ئەوانەی لە حوکمیاندان لە (ئەهلی ذیممە) بن وەکو هاووڵاتی دارالاسلام یان (موستەئمین) ئەوی بە ڤیزە هاتۆتە دارالاسلامەوە یان دینداری دینەکانن بەڵام لە دەرەوەی دارولئیسلام دەژین.

- پاشگەزبۆوە (مورتەدد): هەر لە ریزی کافراندایە. بۆیە نەمکردە پۆلێکی سەربەخۆ، چونکە حوکمی مورتەدد کوشتنێتی. نەك لەسەر کافربوونەکەشەوە بەخێوبکرێت.!

ئیمامی ئیبنولمونذیر خاوەنی کتێبی (الاجماع)ی کۆڕای شەرعناسانی ئوممەت دەفەرموێ: هەموو ئەوانەی زانستی شەرعییان لایەو لێیان وەردەگیرێت، لەسەر ئەوە کۆن، کە زەکات بە(ئەهلی ذیممە) نادرێت..[1] .

---

[1] المجموع ٢٣٦/٦، المغني ٥١٧/٢، احكام القران/الجصاص ١٣٥/٣، فقه الزكاة ٧٠٧/٢.

بەڵام ئیمامی ئەبوحەنیفە دەفەرموێ: سەرفترەو پارەی کەفارەت و نەزریان دەدرێتێ، مادام هەژاربن،[1] چونکە مانای گشتیی ئایەتەکە هەموو هەژارێك دەگرێتەوە (إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ) ئەمە جیاوازی نێوان هەژارو هەژارێکیتر، یان دەسکورت و دەسکورتێکیتری تێدا نییە. زەکاتدان بەوانیش خێرو چاکەکارییە. خوای گەورەش جەختی لەسەر چاکەکاریی لەگەڵیاندا کردۆتەوە، کە فەرموویەتی: (لا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ)الممتحنة/٨ واتە: خوای گەورە ڕێی ئەوەتان لێناگرێت کە چاکەکارانەو دادپەروەرانە ڕەفتار لەگەڵ ئەو کەسانەدا بکەن کە لەسەردینەکە دژایەتییاننەکردوون و لە ماڵوحاڵی خۆشتان وەدەریان نەناون. خوای گەورەش دادپەروەرانی خۆشدەوێت.

جمهور لە وەڵامیدا دەفەرموون:

١- ئایەتی زەکاتپێدراوان بەفەرموودەکەی موعاذ تەفسیردەکرێت، کە دەفەرموێ: (تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ).[2] واتە: لە دەوڵەمەندەکانیان وەردەگیرێت و دەشدرێتەوە بەهەژارە موسوڵمانەکانی خۆیان.

٢- ئایەتەکەی سورەتی (الممتحنة) باس لە خێروخیرات و چاکەی گشتیی دەکات، کە بیاندرێتێ نەك زەکات، ئەمەیان ڕاجوێی لەسەرنییە، کە دەشێت خێریان پێبکرێت و ئەوانیش وەریبگرن.[3]

١بدائع الصنائع ٢/٩١٤.

٢بوخاری ١٤٢٥، موسلیم ١٩.

٣المغني ٢/٧١٢.

خەططابی دەفەرموێ: زەکات مافی موسوڵمانانەو ناشێت بدرێت بەغەیری موسوڵمان.[1]

قورطوبی دەفەرموێ: زاهیری ئایەتەکەو مانای گشتیی (الفقراء) دیارە کە هەموو هەژارێك دەگرێتەوە، بەڵام بەڵگەی سوووننەت و سیرە زۆرە کە زەکاتی تایبەتکردۆتەوە بەموسوڵمانانەوەو نەدراوە بەئەهلی ذیممە. ڕەفتارەکەش ڕۆشنە، کە پشکی زەکات لە دەوڵەمەندی موسوڵمانان وەردەگیرێت و دەشدرێتەوە بەهەژاری موسوڵمانان خۆیان.[2]

- ئیمامی نەوەوی _کە لەگەڵ ئەوەدایە کە زەکات بە کافران نادرێت بەڵام_ دەربارەی (کۆڕا ئیجماع)ی ئوممەت لەسەر ئەوە بێت وەکو ئیبنولمونذیر فەرموویەتی. دەفەرموێ: ئەو کۆڕایە بەوتەواوێتیە نییە، چونکە ئیبن سیرین و زوهری بۆچوونیان وایە کە دەشێت زەکات بەکافرانیش بدرێت.[3]

پێم وایە رای جمهوری شەرعناسان پەسەندترە، کە زەکات نادرێت بەکافر، چونکە زەکات هاوکارییەکی دارایی ناوخۆی موسوڵمانانە، بەڵام کافری هەژار _غەیری کافری شەڕانی_ مافی وەرگرتنی پارەی لە بەیتولمالدا هەیە، چونکە لە سایەی شەرعی ئیسلامدایەو ئەمانی وەرگرتووە. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

بڕگەی دووەم: زەکات بە نوێژنەکەرو خراپەکاریش نادرێت:

یەکێك لە حیکمەتەکانی فەرزکردنی زەکات ئەوەیە کە هەژارو نەدارەکان وایان لێ نەیات هەموو ژیانی ڕۆژانەیان بۆپەیداکردنی نان و پێداوویستییە سەرەکییەکانیان

١معالم السنن ٢/٢٥١.

٢تفسير القرطبي ٨/١٧٤.

٣المجموع ٦/١٧٤.

تەرخانبکەن، بەڵکو ئەوەندەیان بۆ بمێنێتەوە کە تێیدا بۆخواپەرستیی لێبڕێن. بۆ نموونە لە رەمەزاندا.. ئەگەر ئەوەندەی هەبێت ناچاری ئیشکردن نەبێت، حەتمەن بۆ خواپەرستیی زیاتر لێدەبڕێت، ئەگەر نا، رۆژووەکانیشی بەزەحمەت بۆ دەگیرێت و رەنگە تەراویحیشی لەبەرماندوو بوونی بۆ نەکرێت.

لەم روانگەوەیە کە زۆرینەی شەرعناسان دەفەرموون زەکاتنادرێت بەنوێژنەکەرو ئەهلی خراپەکاریی شەراب و زیناو بەرەڵایی.. چونکە ئەسڵی مەبەستەکە نایاتەدیی، کە یارمەتیدانی موسوڵمانە بۆ خواناسیی و خواپەرستیی زیاترو هەڵگرتنی بەرپرسێتیی بانگەوازەکەی.. خوای گەورەش دەفەرموێ: (وَتَعَاوَنُواْ عَلَى الْبرِّ وَالتَّقْوَى وَلاَ تَعَاوَنُواْ عَلَى الإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ)المائدة/٢ واتە: یارمەتی یەکتریی لەسەرچاکەو دینداریی سەررِاستانە بدەن، نەك لەسەرگوناحکاریی و سنورشکاندنی مافی یەکتریی.. لە کوێ تۆ زەکاتەکەت بدەیت بەکەسێك کە خواناس و دیندارو بۆ ئیسلام لێبڕاوە؟ لە کوێ بیدەیتە کەسێك ئامێری مۆسیقای پێ بکرێت و بیکاتە مەسروفی گۆرانی بڵاوکردنەوە؟!.

لە شێخولئیسلام ئیبنوتەیمییەیان رەحمەتی خوای لێبێت پرسی: ئایا زەکاتبدرێت بەبیدعەچیی و نوێژنەکەر، فەرزی زەکاتدانەکە لە کۆڵ دەکەوێت؟ فەرمووی: مرۆڤ دەبێ بگەرِێت بەدوای کەسانێکدا کە شایانی وەرگرتنی زەکات بن، بە هەژاران و دەسکورتان و قەرزاران و خاوەن دینی پابەند بەشەرعەوە.. ئەمما کەسێك کە بیدعەچییە، یان گوناح بەئاشکرا دەکات، کە دەبێ سزابدرێن: بەدابرِاندنیان و قسە لەگەڵ نەکردنیان، دەبێ داوای تۆبەیان لێ بکرێت. ئەمە چۆن زەکاتی پێدەدرێت؟!

ئەمما ئەو کەسەی نوێژناکات، جارێ دەبێ خوای بیربخرێتەوەو لەسەرتۆبەکردن هانبدرێت، ئەگەر بەڵێنیدا نوێژەکانی بکات، زەکاتەکەی دەدرێتێ.[1]

لە(الاختيارات)یشدا دەفەرموێ: نابێ زەکات بدرێت بەکەسێك کە بۆی نابێتە یارمەتیدەری خواپەرستیی و گۆڕایەڵیی شەرع. خوای گەورە بۆیە ئەم زەکاتەی لەسەر دەوڵەمەندەکان داناوە، تا یارمەتی موسوڵمانانیتر بدەن پێی، بۆ ئەوەی موسوڵمانە هەژارو دەسکورتەکانیش و قەرزارەکان و زەکاتەوانەکان و موجاهیدان و پۆلەکانیتر زیاتر بەئیسلامەکەوە پابەندبن. کەسێك کە نوێژو تاعەتی لەسەرەو نایکات، زەکاتی نادرێتێ تا تۆبەدەکات و پەیماندەدات کە نوێژبکات و پابەندبێت.[2]

---

١ مجموع الفتاوى ٢٥/٨٧.

٢الاختيارات الفقهية ل٦١.

باسی دووەم

دەوڵەمەندەکان

بڕگەی یەکەم: دەوڵەمەند کێیە؟

بێگومان شەرعناسان لە دیاریکردنی (ئەو دەوڵەمەندەی زەکاتی پێناشێت)دا ڕاجوێن، بەڵام بەگشتیی ڕاجوێیەکەیان لە دووبۆچووندایە. ئیمامی ئەبوحەنیفە لە لایەك و جمهوری شەرعناسان لە لایەکەیتر.[1]

یەکەم: حەنەفییەکان: دەوڵەمەند ئەو کەسەیەکە دووسەد درهەمی هەبێت: هەر کەسێك دووسەد درهەم، یان بایی دووسەد درهەم سامانی لەسەرو پێداوویستییە سەرەکییەکانەوە هەبێت، دەوڵەمەندەو زەکاتی پێ حەرامە، وەریبگرێت، پێداوویستی سەرەکییش بە لایانەوە بریتییە لە خانوو، کەلوپەلی ناوماڵ و خزمەتکارو.. ئەوانە. بەڵگەیان فەرموودەکەی موعاذە، کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بۆ یەمەنی دەنارد، پێی فەرموو: (فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً فِي أَمْوَالِهِمْ، تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ وَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ).[2] واتە: فێریان کە کە خوای گەورە زەکاتێکی لەسەر فەرزکردوون کە لە دەوڵەمەندەکانیان وەردەگیرێت و دەدرێتەوە بەهەژارەکانیان.

دەفەرموون پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خەڵکی کردووە بەدووپۆلەوە: دەوڵەمەندو هەژار، ئینجا وەرگرتنی زەکاتی لە دەوڵەمەندەکان بەفەرزناساندووە تا لێیانوەربگیرێت و بیگەێنرێتەوە بەهەژاران، بێئەوەی کەسیتر لە نێوانیاندابێت..

---

[1] بدائع الصنائع ٦/٢، الذخيرة ١٢/٣، المجموع ١٧٨/٦، المغني ٥٢٣/٢، المُحَلّى ٢٠٧/٥، الموسوعة الفقهية ٢٣٧/٢٣، تەفسیری قورطبي ١٧١/٨.

[2] بوخاری ١٤٢٥، موسلیم ١٩.

دەوڵەمەندیش ئەو کەسەبووە کە دووسەد درهەمی ئەو زەمانەی هەبووە، هەژاریش ئەو کەسەبووە کە لەودووسەد درهەمەی کەمتر هەبووە، بۆیە چۆتەڕیزی هەژارانەوەو بۆی هەبووە زەکاتوەرگرێت.. ئەمەش مەبەستە لە فەرموودەکەی عبداللّٰەی کوڕی عەمر کە دەفەرمویٚ: (لاَ تَحِلُّ الصَّدَقَةُ لِغَنِيٍّ وَلاَ لِذِي مِرَّةٍ سَوِيٍّ).[1] واتە زەکات بۆ دەوڵەمەندو لەش ساغی بەهێز ناشێت.

- عوبەید واللّٰەی کوڕی عەدی کوڕی خیار (عُبَيْدِ اَللَّهِ بْنِ عَدِيِّ بْنِ اَلْخِيَارِ) خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە (أَنَّ رَجُلَيْنِ، حَدَّثَاهُ أَنَّهُمَا، أَتَيَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْأَلاَنِهِ مِنَ الصَّدَقَةِ فَقَلَّبَ فِيهِمَا الْبَصَرَ، فَرَآهُمَا جَلْدَيْنِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنْ شِئْتُمَا وَلاَ حَظَّ فِيهَا لِغَنِيٍّ وَلاَ لِقَوِيٍّ مُكْتَسِبٍ).[2] واتە: دوو پیاو بۆیان گێڕایەوە ـبۆ عوبەیدواللّٰەـ کە چوونەتە خزمەت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و داوایان لێکردووە لە زەکاتیان پێبدات، پێغەمبەری خواش صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سەیری لە شولاریانی کردووەو فەرموویەتی: ئەگەر حەزدەکەن دەتاندەمێ، بەڵام لە زەکاتدا بەهیچ شێوەیەك پشکی دەوڵەمەندو بەتوانای کاسبیکردنی تێدانییە.

<u>دووەم: جمهور: دەوڵەمەند ئەو کەسەیە کە ئەوەندەی هەیەتی (بەسێتی) کە موحتاجبوو زەکاتی پێ دەشێت</u>: ئەمە سەرجەمی رای مالیکییەکان و شافیعییەکان و حەنبەلییەکانە کە دیارە زیاتر بەڵگەکان لە پشتیانن:

---

[1] ئەبوداوود ١٦٣٣، ترمذی٦٥٢، نەسائی ٢٥٩٧، ئیبنوماجە ١٨٣٩، ئەحمەد ٣٦٢/٥ ئیمامی ئەحمەد دەربارەی فەرمووی (ما اجوده من حديث) واتە: فەرموودەیەکی چەند نایابە.. ئیمامی نەوەویش دەربارەی دەفەرموی صەحیحە المجموع ١٨٧/٦. شێخی ئەلبانی رحمەاللّٰە لە: (صحيح سنن ابن ماجه ١٥٠١)دا دەفەرموێ: سەحیحە.

[2] ئەبوداوود ١٦٣٣، ترمذی٦٥٢، نەسائی ٢٥٩٨، ئیبنوماجە ١٨٣٩، ئەحمەد ١٨٠٠١. ئەلبانی رحمەاللّٰە لە: (صحيح سنن أبي داود ١٦٣٣)دا دەفەرموێ: سەحیحە.

١- پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بە قوبەیصەی کوڕی مەخاریقی هیلالی فەرمووی: (إِنَّ الْمَسْأَلَةَ لَا تَحِلُّ إِلَّا لِأَحَدِ ثَلَاثَةٍ: رَجُلٍ تَحَمَّلَ حَمَالَةً، فَحَلَّتْ لَهُ الْمَسْأَلَةُ حَتَّى يُصِيبَهَا ثُمَّ يُمْسِكُ. وَرَجُلٌ أَصَابَتْهُ جَائِحَةٌ اجْتَاحَتْ مَالَهُ، فَحَلَّتْ لَهُ الْمَسْأَلَةُ حَتَّى يُصِيبَ قِوَامًا مِنْ عَيْشٍ . أَوْ قَالَ: سِدَادًا مِنْ عَيْشٍ).[١] واتە: قوبەیصە؛ داواکردنی سامان لە بەیتولمال تەنها بۆ سێ پۆلە کەس حەڵاڵە، کە ئەوەندە داواکەن تا بەسیاندەبێت. بۆ کەسێك حەڵاڵە وەریبگرێت کە تووشی کێشەیەکی وابووە (وەکو ئەوەی تۆ) کە سامانێکی لە خۆگرتووە (لە کوژاندنەوەی فیتنەی نێوان خەڵکدا، یان بۆ ناوبژیی و هاوشێوەی) ئەمە بۆی هەیە داوای زەکات بکات بۆ دەبرکردنی.

کەوابوو فەرموودەکە داواکردن _تا ئاستی (بەسێتی)_ بەجائیز دەزانێت. لە دوای ئەم ئاستەوە بەر هەڕەشەکان دەکەوێت.. سەهلی کوڕی حەنزەڵەیە خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە: (مَنْ سَأَلَ النَّاسَ وَلَهُ مَا يُغْنِيهِ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَسْأَلَتُهُ فِي وَجْهِهِ خُمُوشٌ أَوْ خُدُوشٌ أَوْ كُدُوحٌ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا يُغْنِيهِ قَالَ خَمْسُونَ دِرْهَمًا أَوْ قِيمَتُهَا مِنَ الذَّهَبِ).[٢] واتە: هەر کەسێك داوای زەکات بکات لەکاتێکدا کە هەیەتی بەسی بێت رۆژی قیامەت دێت و ئاسەواری چڕ نووك و داڕنین بە دەموچاویەوە دەبێت ووتیان: ئەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جا چەندی بەسە؟ فەرمووی: پەنجا درهەم یان بە قەدەر ئەو زێڕ.

فەرموودەیتریش هەن کە کەمتر دیاریدەکەن، بەڵام دیارە ئەوە بە پێی حاڵەتی کەسەکان و کاتەکە بووە وَاللَّهُ أَعْلَمُ. دەنا ئەوە پێوەرە کە پەنجا درهەم بێت، ئەمەش

---

١ موسلیم ١٠٤٤، ئەبوداوود ١٦٤٠، نەسائی ٢٥٧٩، ئەحمەد ٢٠٠٧٨.

٢ ئەبوداوود ١٦٢٦، نەسائی ٢٥٩٢، ترمذی ٦٥٠، ئیبنوماجە ١٨٤٠. ئەلبانی رحمەالله لە: (صحيح سنن أبي داود ١٤٣٨)دا دەفەرمو: سەحیحە.

بۆچوونی شەوكانییە، دوای توێژینەوەو لێكۆڵینەوەی هەموو فەرموودەكان،[1] كە من بە پێوستم نەزانی لێرەدا بیانهێنمەوە بەتایبەتی كە موناقەشەی زۆر لەسەر ئاستی بەسێتی هەیە. ئەم ئەنجامگیرییەی شەوكانیش بۆچوونی پێشتری پێشەواكانیتری وەكو سوفیانی ثەوری و ئیسحاق و عبدالله ی كوڕی موبارەكیشە، هەر وەكو كە بۆچوونی ئیمامی مالیك و شافیعی و ئەحمەدیشە رحمهم الله[2].

٢- لەبەرئەوەی موحتاجبوون نیشانەی هەژارییەو دەوڵەمەندیش پێچەوانەی. كەوابوو هەر كەسێك موحتاجبوو. ئەوە هەژارەو دەقەكە دەیگرێتەوەو زەكاتی پێدەشێت. ئەگەرنا، پێی ناشێت. بەڵگە لەسەر ئەوەی كە موحتاجبوون هەژارێتییە، ئەو ئایەتەیە، كە خوای گەورە تێیدا دەفەرموێ: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنتُمُ الْفُقَرَاء إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ)فاطر/١٥ واتە: ئەی خەڵكینە ئێوە هەموو هەژاری لای خوای گەورەن هەمووتان موحتاجی ئەون.

خەطابی دەفەرموێ: ئیمامی مالیك و ئیمامی شافیعی دەیانفەرموو دەوڵەمەندێتیی ئاستێكی دیاریكراوی نییە، چونكە ئیعتیماددەكاتەسەر قەناعەتكردن و تواناو وویستن. ئەگەر كەسێك قەناعەتی بەوەندە كرد كە هەیەتی و بەسێتی، ئیتر زەكاتی پێ حەرامدەبێت، ئەگەر زانیشی بەسی نییە بۆی حەڵاڵە.[3]

كەوابوو هەر كەسێك ئەوەندەی هەبوو كە بەشی خۆی و ماڵ و منداڵی بكات، هەروەها ئەوانەی كە ئەو بەخێویاندەكات كە بەكاسبییان مووچە یان هەبوونی موڵك

---

١ نيل الأوطار ١٨٩/٤.

٢المغني ٥٢٣/٢، المجموع ١٩٦/٦، الخطابي: معالم السنن٢٢٦/٢، تحفة الاحوذي ٢١٥/٧، تەفسیری قورطوبی ١٧١/٨.

٣الخطابي: معالم السنن ٢٢٧/٢.

دەستی دەکەوێت موحتاج نییە و زەکاتی پێ ناشێت. هەر کەسێکیش بڕی نیصابی زەکات و سەروتریشی هەبوو، بەڵام موحتاجبوو، یان خێزان و منداڵی موحتاجبوون، دەوڵەمەندنییەو بۆی هەیە زەکاتوەرگرێت. ئەمە بۆچوونی شێخی قەرەزاوییشە[1] و پێم وایە پەسەند ترینە وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

بڕگەی دووەم: دەوڵەمەندیشە و زەکاتی پێ دەشێت:

پێشتر زۆرجار ئەو فەرموودەی پێغەمبەری خوامان صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هێنایەوە کە دەفەرموێ: (لَا تَحِلُّ اَلصَّدَقَةُ لِغَنِيٍّ إِلَّا لِخَمْسَةٍ: لِعَامِلٍ عَلَيْهَا، أَوْ رَجُلٍ اِشْتَرَاهَا بِمَالِهِ، أَوْ غَارِمٍ، أَوْ غَازٍ فِي سَبِيلِ اَللَّهِ، أَوْ مِسْكِينٍ تُصُدِّقَ عَلَيْهِ مِنْهَا، فَأَهْدَى مِنْهَا لِغَنِيٍّ).[2] واتە: زەکات بەدەوڵەمەند ناشێت. مەگەر یەکێك لەم پێنج پۆلە کەسە: زەکاتەوان، ئەو کەسەی زەکاتەکەی کڕیوەتەوە، قەرزار، موجاهید، دەستکورتێك، کە زەکاتەکەیان داوەتێ و ئەمەش هەندێکیداوە بەدەوڵەمەندێك وەکو دیاری.

لەگەڵ هەبوونی ئەم بەڵگە ڕۆشنەو پۆلێنی ئایەتی زەکاتپێدراواندا شەرعناسان تێیدا ڕاجوێ و وەکو زۆرینەی زۆری مەسەلە شەرعییەکان جمهوری پێشەواو شەرعناسان لە لایەك و ئیمامی ئەبوحەنیفە بەتەنیا لە لایەك وەستاونەتەوە.

- ئیمامی ئەبوحەنیفە: تەنها بە زەکاتەوانی دەوڵەمەندو بۆ دڵنەوایی بەدەوڵەمەنددەشێت: دەفەموێ: زەکات بەغەیری ئەو دوو پۆلەکەسە نادرێت، ئەگەرچی موجاهید فِي سَبِيلِ اللَّەش بێت، یان لەبەر بەرژەوەندی خەڵکی و

١فقه الزكاة ٢/٥٥٥.

٢ئەبوداوود ١٦٣٥، ترمذي ٦٥٢،نەسائی ٩٩/٥، ئیبنوماجە ١٨٤١ ئەحمەد ١٩٢/٢. ئەلبانی رحمەالله لە: (إرواء الغليل ٨٧١)دا بە سەحیحی داناوە.

ئاژاوەکوژاندنەوەش قەرزاربووبێت! لە کاتێکدا کە هەردووکیان دەقیان لەسەرەو رای جمهوریشە، بەڵام ئیمامی ئەبوحەنیفە رەحمەتی خوای لێبێت کە فەرموودەکەی موعاذی کردووە بە رێساو دەفەرموێ خەڵکی یان هەژارن یان دەوڵەمەند، هەر کەسێکیش دەوڵەمەندبوو (دووسەددرهەمی زیادەی هەبوو) زەکاتی نابێ بدرێتێ، جگە لەم دووپۆلەکەسە:

یەکەمیان: زەکاتەوان: لەبەرئەوەی لە بەرامبەر پارەکەدا کاردەکات، پارەکەی هەقی کرێکارییەکەیەتی.

دووەمیان: بۆدڵنەوایی. چونکە بۆ بەهێزکردنی ئیسلامە، چ لە دڵی کەسەکەدا، چ لە دڵی شوێنکەوتوانییدا، چ لە دڵی ئەوانەدا کە بەرگرییان لێدەکات. ئینجا ئەمیشیان دەسرێتەوە دەفەرموێ: چونکە ئیسلام بڵاوبۆتەوەو موسوڵمانان زۆربوون، ئەوەنەما زەکاتبدرێت بەخەڵکانێك بۆ دڵنەوایی.. کورت و پوخت تەنها بە زەکاتەوانی دەوڵەمەند دەشێت.!

- جمهوری پێشەوایان : تەنها بە دەوڵەمەندی گشتیی ناشێت: نەك بەم پێنج پۆلە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دیاریکردووە، لە وەڵامی ئیستیدلالەکەی ئیمامی ئەبوحەنیفەشدا بە فەرموودەکەی موعاذ دەفەرموون: دەی باشە خۆ فەرموودەکە هەر باسی هەژاری کردووە، ئەگەر دەسکورتیشمان خستەرِیزی، کەوابوو باسی شەش پۆلەکەیتر زەرووڕەتی چییە؟ دیارە پۆلەکانیتر وەسفیتریان هەیە بۆیە باسکراون، کە دەشێت دەوڵەمەندیش بن و زەکاتیش وەرگرن، وەکو فەرموودەکان روونیانکردۆتەوە.

پێم وایە بەڵگەهێنانەوەکەی ئیمامی ئەبوحەنیفە لاوازەو بۆچوونی جمهور پەسەندترە کە راستەوخۆ لە دەقەکانەوە هاتووە، چونکە هەموو دەقێك لەگەڵ دەقەکانیتردا

وەردەگیرێت و سەیری چەسپاندنی دەکرێت لە سوونەت و سیرەی سەلەفدا وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

کەوابوو ئەو کەسانەی زەکاتیان پێدەشێت دووجۆرن:

١- موحتاجەکان: کە هەژاران و دەسکورتان و کۆیلەی خۆکڕەوەو قەرزاری بەرژەوەندی خۆیان و ڕێبوارانن.

٢- ئەوانەی ئیسلام و موسوڵمانان پێویستیانن: هەژار بن یان دەوڵەمەند، زەکاتیان پێدەشێت، چونکە موسوڵمانان پێویستیانن، کە بریتن لە: زەکاتەوانان، دڵنەواییکراوان، قەرزارانی بەرژەوەندی گشتیی و موجاهیدان.

* **ئەدی ژنی موحتاج؟**: هەر ژنێك موحتاجبوو، مێردەکەی دەوڵەمەند بێت، زەکاتی پێناشێت، چونکە زەکاتپێدەر ئەرکی مێردەکەی سووکدەکات و پێی چاوچنۆك و پیسکەتردەبێت، لە ئەسڵیشدا نەفەقەی ژنەکەی لەسەرە کە بۆی بڕاوەتەوە. بەڵام ئەگەر میردەکەی بەخیل و پیسکەبێت و مەسرووفی نەکێشێت، بە دڵنیاییەوە مافی خۆیەتی زەکات زەکات بە قەدەر (بەسێتی) خۆی و زارۆکی وەرگرێت[1] وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

١المغني ٢/٢٥٦.

باسی سێیەم

لەشساغ و بەتواناکان

هەر بەو شێوەیە کە زەکات بۆ دەوڵەمەندی گشتیی ناشێت، بۆ کەسی لەش ساغ و بە توانای کاسبیش ناشێت، چونکە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نەیداونەتێ:

- عبداللە ی کوڕی عەمر خوا لێیان رازی بێت گێڕاوێتییەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: (لاَ تَحِلُّ الصَّدَقَةُ لِغَنِيٍّ وَلاَ لِذِي مِرَّةٍ سَوِيٍّ).[1] واتە زەکات بۆ دەوڵەمەندو لەش ساغی بەهێز ناشێت.

جەوهەریی زمانەوان دەفەرموێ (مِرَّةٍ) هێزو تواناو ژیرییە. زمانەوانانیتر دەفەرموون: توانای ئیشوکارو کەسابەتە. جەوهەری دەفەرموێ(سَوِيٍّ): ساغ و سەلامەتی ئەندامەکانی لەشێتی.

* کەوابوو هێزو تواناو لەشساغی هەر تینی ماسولکەنییە، بەڵکو ژیریش هێزی کەسابەتە، چونکە دەشێت کچێکی لاواز و بچوك (لە جەستەدا) پسپۆڕی کۆمپیوتەربێت.

- ریوایەتەکەی عوبەیدواللە ی کوڕی عەدی کوڕی خیاریشمان هێنایەوە، کە لێرەدا بەتەفسیلتر دەیهێنمەوە: (أَنَّ رَجُلَيْنِ، حَدَّثَاهُ أَنَّهُمَا، أَتَيَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْأَلاَنِهِ مِنَ الصَّدَقَةِ فَقَلَّبَ فِيهِمَا الْبَصَرَ، فَرَآهُمَا جَلْدَيْنِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

---

[1] ئەبوداوود ١٦٣٣، ترمذی٦٥٢، نەسائی ٢٥٩٧، ئیبنوماجە ١٨٣٩، ئەحمەد ٣٦٢/٥ ئیمامی ئەحمەد دەربارەی فەرمووی (ما اجوده من حديث) واتە: فەرموودەیەکی چەند نایابە.. ئیمامی نەوەویش دەربارەی دەفەرموی صەحیحە المجموع ١٨٧/٦. شێخی ئەلبانی رحمەاللە لە: (صحيح سنن ابن ماجه ١٥٠١)دا دەفەرموێ: سەحیحە.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنْ شِئْتُمَا وَلاَ حَظَّ فِيهَا لِغَنِيٍّ وَلاَ لِقَوِيٍّ مُكْتَسِبٍ).[1] واته: دووپیاو بۆیان گێڕایەوە (بۆ عوبەیدوللەی کوڕی عەمر خوا لێیان رازی بێت) کە چوونەتە خزمەت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و داوای زەکاتیان لێکردووە، پێغەمبەری خواش صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تێیان راماوەو سەرنجیداونەتێ و دیوونی کە دووکەسی بەخۆو لەشساغن، بۆیە پێی فەرموون: گەر حەزدەکەن دەتاندەمێ، بەڵام نە دەوڵەمەندو نە کەسی لەشساغ و بەتوانای کەسابەت پشکیان تێدا نییە.

(جَلْدَيْنِ) واتە؛ بەتوانا و بەهێز (مُكْتَسِبٍ) واتە: لەشساغ کە دەتوانێت بەقەدەر پێویستی خۆی پەیداکات. شەوکانی دەربارەی دەفەرموێ: بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە لە ئەرکی ئیمام (خەلیفە)و جێگرو نوێنەرەکانێتی کە حەزەربدەنە خەڵکی دەوڵەمەندو بەتوانا، کە بۆیاننییە داوای زەکات بکەن، چونکە پێیان ناشێت. بەڵام بەو شێوە جوانەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ئامۆژگارییان بکەن.[2]

لەگەڵ رۆشنیی ئەم بەڵگانەدا کە جمهوری شەرعناسان (مالیك و شافیعی و ئەحمەد) دەفەرموون: کەوابوو ناشێت زەکات بدرێتە کەسی لەشساغ کە توانای کەسابەتی هەیە، بەلای ئەمانەوە کەسابەتەکە سامانەو دەتوانێت دەستیبخات..[3] کەچی ئیمامی ئەبوحەنیفە دەفەرموێ مادام بڕی نیصابی زیاد لە پێویستییە

١ئەبوداوود ١٦٣٣، نەسائی ٢٥٩٨، ئەحمەد ٢٢٥٥٤. طەبرانی لە: (المعجم الأوسط ٢٧٢٢). شێخی ئەلبانی رحمەاللە لە: (صحيح سنن أبي داود ١٦٣٣)دا دەفەرموێ: سەحیحە.

٢نَيلُ الأَوْطَار ل٧٧٨.

٣ابن هبيرة؛ الافصاع ١٥٤/١. محمد بن عبد الرحمن الدمشقي (شافعي مه زهەبه): رحمة الامة في اختلاف الأئمة ل٩١

سەرەکییەکانی نەبێت زەکاتی پێ رەوایە،[1] دەفەرموون مانای ئەو فەرموودانە رێ نەدانە بەداوا کردنی زەکات، نەك نەبوونی مافی وەرگرتن.!

بەڵام جمهور ئەمەیان رەتکردۆتەوەو فەرموویانە فەرموودەکان دەوڵەمەندو لەشساغیان وەکویەك داناوە، وەك بۆ دەوڵەمەندەکە جائیزنییە زەکات وەرگرێت، بۆ لەشساغە بە تواناکەش جائیزنییە، چونکە توانای کەسابەتی هەیە.

ئیمامی مالیك دەفەرموێ ئەگەر لەشساغ و بەتوانابوو، بەڵام ئیشی دەستنەکەوت زەکاتیدەدرێتێ،[2] پێم وایە ئەمە پەسەندترینە. رەحمەتی خوا لە ئیمامی مالیك. چونکە دەشێت لەم سەردەمەدا کابرا وەستای خانوو دروستکردنەو ئیشی تەواوی دەستناکەوێت، برینپێچەو بواری ئیشکردنی لەبەردەمدا نەماوە، پسپۆڕی کۆمپیوتەرەو بێکارە، دەرچووی ئەندازیاریی کشتوکاڵەو تەعینات وەستاوە.. هەموو ئەمانە شایانی وەرگرتنی زەکاتن.. رەنگە لە ژێر دەسەڵاتی حوکمی نوێی ئیسلامییدا لەم سەردەمەدا ئەگەر بە ئیزنی خوا دروستبێتەوە، هەموو ئەمانە لە بەرپرسێتی دائیرەی نوسینگەی کار (مکتب عمل) سەربەدیوانی زەکات بن. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

١الجصاص: أحكام القران٣/١٣٠، القرطبي ٨/١٧٣.

٢وفقه الزكاة ٢/٧٠١.

باسی چوارەم

دایکوباوك و ئەولادی خاوەن زەکات

بڕگەی یەکەم: ئەگەرنەداربوون زەکاتیان پێناشێت:

مەسروفی دایکوباوك و نەنکوباپیر هەروەها ئەولادو نەوەکانیان بەنێرو مێیانەوە لەسەر کابرایە، ئەگەر پێکەوە دەژیان و دەوڵەمەندبوو. بۆیە ئەگەر ئەوانە هەژارو دەسکورتبوون زەکاتیان پێناشێت. شەرعناسان لەسەر ئەمە کۆن.[1]

ئیبنولمونذیر دەفەرموێ: ئەهلی عیلمی شەرعی لەسەر ئەوە کۆکن کە زەکات نابێت بدرێت بەدایکوباوك لە کاتێکدا کە کابرا ناچاردەکرێت مەسروفیانبکات، مادام ئەم دەوڵەمەندەو ئەوان هەژار، چونکە ئەگەر ڕێی بدرێت زەکاتیانبدرێتێ، مەسروفکردنەکەیان لەسەر ئەم لادەچێت، یان سووکدەبێت. کەوابوو سوودمەند لە زەکاتدان بەوان کوڕە دەوڵەمەندەکەیانە کە پارەی مەسروفاتیانی بۆ دەگەڕێتەوە، ئەمەش وەکو ئەو کەسە وایە کە لەسەرەمەرگدا وەسێتدەکات پارەکەی بۆ خۆی سەرفبکەنەوە، کە نابێت بە پێی وەسێتەکە بکرێت.[2]

ئیمامی مالیك دەفەرموێ: ئەگەر نەنکوباپیر یان نەوەکانی (کوڕەزاو کچەزاکانی)جودابوون، دەشێت زەکاتیان پێبدرێت، چونکە مەسروفیان لەسەر ئەو نەماوە.[3]

١رحمة الامة ل٩١ ،ابن الهبيرة: الافصاح ١٥٥/١.

٢المجموع ٢٣٧/٦، المغني ٥١١/٢.

٣نَيلُ الْأَوْطَار ٢٠٠/٤ و ل ٧٨٨ ی یەکبەرگی.

ڕەنگە بەڵگەی ئیمامی مالیك فەرموودەکەی مەعنی کوڕی یەزید بێت،، ئەگەر لەبەر هەرهۆیەك وەرینەگرتبێت، بۆی دەبێتە پاڵپشت، کە دەگێڕێتەوە: (..وَكَانَ أَبِي يَزِيدُ أَخْرَجَ دَنَانِيرَ يَتَصَدَّقُ بِهَا فَوَضَعَهَا عِنْدَ رَجُلٍ فِي الْمَسْجِدِ، فَجِئْتُ فَأَخَذْتُهَا فَأَتَيْتُهُ بِهَا فَقَالَ وَاللَّهِ مَا إِيَّاكَ أَرَدْتُ. فَخَاصَمْتُهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَكَ مَا نَوَيْتَ يَا يَزِيدُ، وَلَكَ مَا أَخَذْتَ يَا مَعْنُ).[١] واتە: یەزیدی باوکم چەند دینارێکی لادابوو، زەکاتبوو، لای پیاوێك لە مزگەوت دایناببوو، بەو هیوایەی دوایی خۆی دابەشیکات. منیش چوومە لای کابراو لێموەرگرت، هێنامەوە لای باوکم. باوکم فەرمووی بەخوا قەسەم نەمدەوویست بیدەمە تۆ، منیش بۆ داوەریی بردمەخزمەت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بە باوکمی فەرموو: تۆ پاداشتی نییەتەکەی خۆت هەیە (زەکاتەکەتدراو قبووڵبوو) بەمنیشی فەرموو: تۆش ئەوەی وەرتگرتووە پشکی خۆتە (و پێتدەشێت)، دیارە ماڵی هەردووکیان جودابووەو مەسروفی مەعن لەسەر باوکی نەبووە، بۆیە پێی شیاوە. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

ئەمەی ئیمامی مالیك دەفەرموێ، شافیعییەکانیش بەو مەرجەوە بۆچوونیان وایە، مادام ئەوان موحتاجن مەسروفیان لەسەر ئەم نەبێت بەڵام مەرجە ئەمیش نەداربێت..[٢] ئیمامی ئیبنوتەیمییە دەفەرموێ: مادام خۆی ناتوانێت مەسروفیان بکات کەوابوو زەکاتیان پێ شیاوە.[٣]

١بوخاری ١٤٢٢، ئەحمەد ١٧٦١١.

٢المجموع ٢١٩/٦.

٣مَجْمُوع الفَتَاوَىٰ ٢٥/٩٠.

کەوابوو هەر چەندە جمهور بە گشتیی دەفەرموون کابرا نەداریش بێت زەکات بەدایکو باوك و نەوەکانی ناشێت، بەڵام دیارە بۆچوونی ئیمامی شافیعی پەسەندترە، بۆیە ئیمامی ئیبنوتەیمیەش هەڵبیژاردووە. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

ئەو زەمانەی جمهوری شەرعناسان رێیان نەدەدا بە زەکات بدرێت بەوانە لەبەر دوو هۆ بووە:

یەکەم: مەسروفی ئەوان لەسەر کەسێکیتر بووە، ئیتر بۆچی بکەوێتەسەر زەکات کە موڵکی هەژارانە؟.

دووەم: ئەگەر ووترا: باشە زەکاتی خۆتیان بدەرێ، مەسروفیتری نەدەکێشان، یان لەسەری سووکدەبوو، ئەمەش سوودێکەو بەوی دەوڵەمەند دەگەیشت، نەك بەوانی هەژار.

ئەمما کە خۆشی نەداربێت، ئیتر بەتەئکید ئەو دوو هۆکارە نامێنن و شایانی زەکاتوەرگرتن دەبن.

ئیمامی ئیبنوتەیمییە ریوایەتی حاڵەتێك لە ئیمام ئەحمەدەوە دەگێڕێتەوە: (ئەگەر دایکێك هەژاربوو منداڵەکانی بچوکبوون، بەڵام پارەیان زۆربوو، وەکو میرات بۆیانمابێتەوە) ئەگەر دایکەکە لە سامانی ئەوان مەسروفبکات زیانیان لێ دەدات، بۆیە بۆی جائیزە زەکاتی سامانی منداڵەکانی جیاکاتەوەو بیکات بەمەسروفی خۆی.

کەوابوو لە حاڵەتی نەبوونییدایە کە زەکات بەدایکوباوك و نەوەکانی دەشێت، با نەفەقەشیان لەسەر ئەم بێت.. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

بڕگەی دووەم: زەکاتەکەی بۆ هاوسەرەکەی:

لە کوردییدا بە هەر یەك لە ژنومێردەکە دەوترێت هاوسەر.. ئەم بڕگەیە دوو لقە:

<u>لقی یەکەم: زەکاتی مێرد بۆ ژنەکەی ناشێت</u>: چونکە مەسروفاتی ژنەکە لەسەر مێردەکەیەتی. ئەگەر زەکاتی خۆی بدات بەژنەکەی ئەوە لەلایەکەوە گێڕانەوەی مەسروفی ژنەکەیەتی بۆ خۆی، ئەمەش سوودی زیادەیە، لە لایەکیتریشەوە هەژارانیتر لە زەکاتەکەی مەحروومدەبن.

ئیبنولمونذیر کۆڕا (ئیجماع)ی شەرعناسانی لەسەر ئەمە نەقڵکردووە.[1]

<u>لقی دووەم: زەکاتی ژن بۆ مێردەکەی</u>: شەرعناسان تێیدا چەند بۆچوونێکیان هەیە:

١- **دەشێت**: ئەمە بۆچوونی ئیمامی سوفیانی ثەوری و شافیعی و دوو هاوڕێکەی ئیمامی ئەبوحەنیفە (ئەبویوسف و محمدی کوڕی حەسەنی شەیبانی)یە و ریوایەتی بۆچوونێکی ئیمامی ئەحمەدو ریوایەتی سەلمێنراوی ئیمامی مالیکیشە..[2] هەروەها پەسەندکراوی (ئەبوعوبەید)ە.

٢- **ناشێت**: ئەمەش بۆچوونی ئیمامی ئەبوحەنیفەو بۆچونێکیتری ئیمامی ئەحمەدە[3] کە دەفەرموون: مادام زەکاتی پیاوەکە بۆ ژنەکەی ناشێت، کەوابوو زەکاتی ژنەکەش بۆ مێردەکەی ناشێت، چونکە هەردووکیان هەریەکن. ئەوە نییە لە دادگادا شایەتییان بۆیەکتر قبوڵنابێت.. دیسان لەبەرئەمەش کە ئەگەر ژنە زەکاتەکەی خۆی دابە مێردەکەی، ئەویش دەیکات بەمەسروف، لە ئەسڵدا ژنە خۆی مەسروفی

١المغني ٦/٦٤٩.

٢المجموع ٦/١٣٨، المغني ٢/٤٨٤.

٣شرح فتح القدير ٢/٢٠٩، المدونة ١/٢٩٨، المغني ٢/٤٨٤.

لەسەرمێردەکەیەتی، بەڵام مێردەکە ئەمە ئیستیغلالدەکات، ئەرکی پارە پەیداکردنی مەسروفی ژنە بخاتەسەرشانی.[1]

٣- دەشێت بە مەرجێك بۆ ژن و منداڵەکەی سەرفنەکاتەوە:[2] وەکو ئەوەی بیکاتەوە بەمەسروفی خۆی، یان مەسروفی منداڵیتری لە ژنێکیتری.

پێم وایە بۆچوونی جمهوری شەرعناسان پەسەندتر بێت چونکە بەهێزترە:

١- ریوایەتی بوخاری لە ئەبوسەعیدی خودرییەوە خوا لێی رازی بێت هاتووە: (جَاءَتْ زَيْنَبُ اِمْرَأَةُ اِبْنِ مَسْعُودٍ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اَللَّهِ، إِنَّكَ أَمَرْتَ اَلْيَوْمَ بِالصَّدَقَةِ، وَكَانَ عِنْدِي حُلِيٌّ لِي، فَأَرَدْتُ أَنْ أَتَصَدَّقَ بِهِ، فَزَعَمَ اِبْنُ مَسْعُودٍ أَنَّهُ وَوَلَدُهُ أَحَقُّ مَنْ تَصَدَّقْتُ بِهِ عَلَيْهِمْ، فَقَالَ اَلنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صَدَقَ اِبْنُ مَسْعُودٍ، زَوْجُكِ وَوَلَدُكِ أَحَقُّ مَنْ تَصَدَّقْتِ بِهِ عَلَيْهِمْ).[3] واتە: زەینەبی ژنی ئیبنومەسعود لە پێغەمبەری خوای صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پرسی: ئەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، جەنابت ئەمرۆ فەرمانتدا بەخێرو زەکاتدان، منیش خشڵم هەیەو وویستم بیکەم بەخێر (یان زەکاتەکەی بدەم) ئیبنومەسعودیش دەڵێ من و کوڕەکەت شایانترین بماندەیتێ؟ پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: ئیبنو مەسعود راستی ووتووە، مێردو کوڕەکەی خۆت شایانتری خێرەکەتن (زەکاتەکەتن).

کەوابوو مێرد زەکاتی ژنی خۆی پێ دەشێت هەروەکو کە خێری گشتییشی پێ جائیزە.

حەنەفییەکان و مجدالدین ئیبنوتەیمیەی باپیری شێخولئیسلام دەفەرموون: ئەوە باسی خێری گشتییە، دەنا خۆ زەکات بەکوڕەکەیان ناشێت.. جمهور وەڵامیانداونەتەوە

١المغني ٥١٣/٢.

٢ابن هبيرة: الافصاع ١٥٥/١، تفسير القرطبي ١٩٠/٨، رحمة لآمة ل٩١-٩٢.

٣بوخاری ١٤٦٢، موسلیم ١٠٠٠.

که ئەوە باسی زەکاتی ژنەکەیە کە بۆ کوڕەکەشی دەشێت، زەکاتی باوکی کوڕەکە بۆ کوڕەکە ناشێت، چونکە مەسروفی کوڕەکەی لەسەرە، خۆ مەسروفی کوڕەکە لەسەردایکەکە نییە تا زەکاتی دایکی پێنەشێت.. کەوابوو زەکاتی ژنەکە بۆ مێرەدەکەی و منداڵەکانی جائیزە.

ئیمامی شەوکانی _دوای هێنانەوەی بۆچوونی هەموو لایەك و موناقەشەی بەڵگەکانیان_ دەفەرموێ: وادیارە زەکاتی ژن بۆ مێردی جائیزە، مادام موحتاجێتی. هیچ رێگرێکیش لە بەردەمیدا نییە، مادام ووشەی (الصدقة) کە بە گشتیی هاتووەو خێر یان زەکاتی دیارینەکردووە. کەوابوو هەردووکیان دەگرێتەوە.[1]

٢- پیاوی دەوڵەمەند ناچاردەکرێت مەسروفی ژنەکەی بکات ،بەڵام ژنی دەوڵەمەند ناچارناکرێت مەسروفی مێردە هەژارەکەی بکات، چ جیاوازییەك لەمە گەورەترە لە نێوانیاندا؟ ئیتر چۆن فەرقی ژن و مێرد لە زەکاتداندا بەیەکتریی نییە؟!.

٣-ژنە دەوڵەمەندەکە هەر دەبێت زەکاتی سامانەکەی دەرکات، دەبێت بیداتە خەڵکانێك. ئێ کێ لەم لە مێردەکەی نزیکترە لێی و شایانی بێت (لەبەر موحتاجێتی)؟.

٤- مێردە هەژارەکە وەکو هەموو هەژارێکیتری موسوڵمانان زەکاتی هەموو کەسێکی پێدەشێت. مادام بەڵگەیەکی رێگرتن لە قورئان یان لە سووننەت یان لە کۆڕا، لە قیاس لە سیرەی سەلەفدا نییە، کەوابوو زەکاتی ژنەکەی خۆی پێ شیاوە.. ئەمەش ئەسڵە.[2]

١ابو عبيد: الاموال ل٧٠١.

٢المغني ٢/٥١٤.

بڕگەی سێیەم: زەکاتدان بە خزمان:

کەسوکار _جگە لە دایکوباوك (نەنکوباپیریشە) یان ئەولاد (کوڕەزاو کچەزاکانیشە) یان مێردو خزمانیتر. لێرەدا ئەوانە مەبەستن کە میراتیان بەرناکەوێت.. ئەوانە زەکاتیان پێدەشێت، مادام هەژارو موحتاجبن، چونکە بۆ ئەم (کابرای خاوەن زەکات) وەکو بێگانەن.[1]

ئەمما کەسوکارە نزیکەکانی وەکو خوشکوبراو مەتە (خوشکی دایک)و پلك (خوشکی باوک)و خاڵ و مام. شەرعناسان تێیدا راجوێن:

- زەکاتیان بۆ یەکتر دەشێت: ئەمە بۆچوونی ئیمامی ئەبوحەنیفەو مالیك و شافیعی و ریوایەتی بۆچونێکی ئیمام ئەحمەدە کە بەناوبانگە.. هەموو دەفەرموون جائیزە ئیبنوقودامە دەفەرموێ: ئەمە بۆچوونی زۆرینەی ئەهلی عیلمە..[2] بەڵگەشیان لە فەرموودەدا زۆرە لەوانە:

١- سەلمانی کوڕی عامر خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: (إِنَّ الصَّدَقَةَ عَلَى الْمِسْكِينِ صَدَقَةٌ وَعَلَى ذِي الرَّحِمِ اثْنَتَانِ صَدَقَةٌ وَصِلَةٌ).[3] واتە: زەکاتدان بەدەسکورت زەکاتەو جێدەگرێت، بەڵام زەکات بەخزم

١المغني ٥١٢/٥.

٢هەمان سەرچاوە.

٣ترمذی ٦٥٨، نەسائی ٢٥٨٢، ئیبنوماجە ١٨٤٤، ئەحمەد ١٦٢٧٨.شەوکانی لە: (نیل الأوطار ١٩٩/٦ و ل٧٨٨ ی یەکبەرگییەکەی) دەفەرموێ: ئیبنوحیبان و دارەقوطنی و حاکمیش ریوایەتیانکردووەو ترمذي بە حەسەنی ناساندووە. شێخ ئەحمەد شاکر لە: (عمدة التفسير ٢١١/١)دا و ئەلبانی لە: (إرواء الغليل ٨٨٣)دا دەفەرمون: حەسەنە.

دووشته: هەم زەكاتەو جێدەگرێت، هەم سیلەی روحمەو شیرازەی خزمایەتی توونددەكاتەوە.

٢- ئەبوئەیوب خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە كە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەیفەرموو: (إِنَّ أَفْضَلَ الصَّدَقَةِ الصَّدَقَةُ عَلَى ذِي الرَّحِمِ الْكَاشِحِ).[١] واتە: باشترین چۆنیەتی زەكات و خێربەخشین ئەوەیە بدرێتە خزمێك، كە ناحەزێتی بەرامبەر خاوەن زەكاتەكە لە دڵدا هەیە.

٣- ریوایەتێكیتری بەسەرهاتەكەی زەینەب و ئیبنومەسعودی مێردی هەیە، كە زەینەب خوا لێی رازی بێت دەیگێڕێتەوە: (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَصَدَّقْنَ يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ وَلَوْ مِنْ حُلِيِّكُنَّ . قَالَتْ فَرَجَعْتُ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ فَقُلْتُ إِنَّكَ رَجُلٌ خَفِيفُ ذَاتِ الْيَدِ وَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَمَرَنَا بِالصَّدَقَةِ فَأْتِهِ فَاسْأَلْهُ فَإِنْ كَانَ ذَلِكَ يَجْزِي عَنِّي وَإِلاَّ صَرَفْتُهَا إِلَى غَيْرِكُمْ . قَالَتْ فَقَالَ لِي عَبْدُ اللَّهِ بَلِ ائْتِيهِ أَنْتِ . قَالَتْ فَانْطَلَقْتُ فَإِذَا امْرَأَةٌ مِنَ الأَنْصَارِ بِبَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَاجَتِي حَاجَتُهَا - قَالَتْ - وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أُلْقِيَتْ عَلَيْهِ الْمَهَابَةُ - قَالَتْ - فَخَرَجَ عَلَيْنَا بِلاَلٌ فَقُلْنَا لَهُ ائْتِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبِرْهُ أَنَّ امْرَأَتَيْنِ بِالْبَابِ تَسْأَلاَنِكَ أَتَجْزِي الصَّدَقَةُ عَنْهُمَا عَلَى أَزْوَاجِهِمَا وَعَلَى أَيْتَامٍ فِي حُجُورِهِمَا وَلاَ تُخْبِرْهُ مَنْ نَحْنُ - قَالَتْ - فَدَخَلَ بِلاَلٌ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلَهُ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ هُمَا . فَقَالَ امْرَأَةٌ مِنَ الأَنْصَارِ وَزَيْنَبُ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَىُّ الزَّيَانِبِ . قَالَ امْرَأَةُ عَبْدِ اللَّهِ . فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَهُمَا أَجْرَانِ أَجْرُ الْقَرَابَةِ وَأَجْرُ الصَّدَقَةِ)[٢] واتە: زەینەب فەرمووی:

---

١ نيل الأوطار ٤/١٩٩.

٢ بوخاری ١٤٦٦، موسلیم ٩٩٨ و ١٠٠٠.

پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی، ژنگەلینە؛ خێرو زەکاتدەرکەن، ئەگەرچی لە خشڵەکانیشتان بێت، دەفەرموێ: گەڕامەوە ماڵەوە بەعبداللە (ی کوڕی مەسعودی مێردی خۆی)م ووت: تۆ کابرایەکی بێهێزو دەستکورتیت، پێغەمبەری خواش صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمانی خێرو زەکاتی پێداوین، بچۆرە خزمەتی، دەفەرموێ: منیش چووم، دیم ئافرەتێکی ئەنسارییی وا لە بەردەرگای ماڵی پێغەمبەری خوایە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هەمان پێداوویستی منی هەیە.. پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کەسایەتی دامەزراوو هەیبەتی خۆیی درابوویە، بۆیە وەستاین تا بیلالی حەبەشی هاتەدەرەوە، پێمانووت: بچۆرە خزمەت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و عەرزیبکە (پێی بڵێ) دووژن لەبەردەرگان، لێت دەپرسن: ئایا جائیزە زەکاتەکەی خۆیان بدەنە مێردو ئەو هەیتوانەی لە کۆشیاندان؟ بەڵام عەرزیمەکە ئێمە کێین.. دەفەرموێ: چومەخزمەتی و لێمپرسی: فەرمووی: ئەودووژنە کێن؟ بیلال فەرمووی: یەکێکیان ژنە ئەنسارییەکەو ئەویتریان: زەینەبە، فەرمووی: کام زەینەبەیانە؟ بیلال فەرمووی: زەینەبی ژنی عبداللەی کوڕی مەسعوود، پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: هەردووکیان پاداشتی خۆیان دووقات هەیە: یەکیان لەبەرئەوەی زەکاتەو دەیدەن، یەکێکیتریش لەبەرئەوەی کەسی خۆیانن.

٤- ئەبوطەلحە خوا لێی رازی بێت هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زەکاتەکەی خۆی بۆ هێنابوو، پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پێی فەرموو: (..وَإِنِّي أَرَى أَنْ تَجْعَلَهَا فِي الأَقْرَبِينَ..).[1] واتە: من وای دەبینم بیدەیتە خزمەکانی خۆت باشتریێت.

---

١ بوخاری ١٤٦١، موسلیم ٩٩٨.

- <u>زەكاتیان بۆ یەكتری ناشێت</u>: بۆچونێكی ئیمام ئەحمەد هەیە كە دەفەرموێ: ناشێت زەكات بدرێتە واریسەكانی خاوەن زەكات، چونكە ئەسڵ دەبێت یارمەتی خۆراك و پۆشاكیان بدات، حوكمیان وەكو حوكمی زەكاتە بۆ دایكوباوكی خۆی.. ئەو فەرموودانەش كە جمهور دەیهێننەوە ئەم دەفەرموێ: باسی خێری گشتییە نەك زەكات.

پێم وایە رای جمهور پەسەندتر بێت، لەبەربەهێزی بەڵگەكانیان.. ئیمامی شەوكانی دوای موناقەشەی ئەم بۆچوونە دوورەی ئیمام ئەحمەد رەحمەتی خوای لێبێت دەفەرموێ: فەرموودەكان بەڵگەن لەسەر شیاوێتی زەكاتدانی خزمان بەیەكتریی، چ لەوانەبن كە مەسروفیاندەكێشن، چ غەیری ئەوانیش، مادام موحتاجبن.. فەرموودەكان كە دەفەرموون (صَدَقَةٌ) گشتییە، خێرو زەكاتیش دەگرێتەوە، كە هەردووكیانیان پێشیاوە. ئەسڵیش ئەوەیە كە رێ لەو بەخشینە پێیان، نەگیراوە. هەركەسێك دەڵێ ناشێت، دەبێ بەڵگە بهێنێت، بەڵگەشی دەسناكەوێت!.[1]

---

١ نيل الأوطار ١٩٩/٤-٢٠٠ ز ل ٧٨٨ ی چاپی یەك بەر گیەكەی.

باسی پێنجەم

خانەوادەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

بڕگەی یەکەم: زەکات بە (هاشمی) ناشێت:

هاشیمی (بەنوهاشم): بریتین لە خانەوادەی عەبباس، خانەوادەی جەعفەر، خانەوادەی الحارث، خانەوادەی عەلی، خانەوادەی عەقیل.. لە خانەوادەی (المطلب)دا ڕاجوێی هەیە.. ئەمانە بەکۆی دەنگی شەرعناسان زەکاتایان پێناشێت بەڵگەی ئەمە:

١- موططەلیبی کوڕی ڕەبیعەی کوڕی حاریثی کوڕی عبدالمططەلیب (ئامۆزازای پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خوا لێی ڕازی بێت دەفەرموێ: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: (إِنَّ اَلصَّدَقَةَ لَا تَنْبَغِي لِآلِ مُحَمَّدٍ، إِنَّمَا هِيَ أَوْسَاخُ اَلنَّاسِ).[1] واتە: زەکات بۆ خانەوادەی محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ناشێت، چونکە زەکات چڵکاوی خەڵکە.. واتە وەکو ئاوە، کە چڵکی پێپاککراوەتەوەو خۆشی پیسبووە، چونکە خوای گەورە دەربارەی زەکات و پاککردنەوەی دەفەرموێ: (خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا)التوبة/١٠٣ واتە: لە سامانیان بڕە زەکاتێك وەرگرە تا پاکیانکەیتەوە پێی و گەشەو نەشونمایان پێبدەیت.[2]

٢- ئەبو هورەیرە (أَبِي هُرَيْرَةَ)خوا لێی ڕازی بێت دەگێڕێتەوە دەفەرموێ: (أَخَذَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ تَمْرَةً مِنْ تَمْرِ الصَّدَقَةِ فَجَعَلَهَا فِي فِيهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

---

١ موسلیم ١٠٧٢، ئەبوداوود ١٦٥٠.

٢ نَيلُ الأَوْطَار ٤/١٨٥.

كِخْ كِخْ ارْمِ بِهَا أَمَا عَلِمْتَ أَنَّا لاَ نَأْكُلُ الصَّدَقَةَ).[1] واته: حەسەنی کوڕی عەلی (کوڕی ئەبوطالیب) دەستیبرد بۆ دەنکەخورمایەکی زەکات و خستیەدەمی، پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پێی فەرموو: کخ کخ؛ مەگەر نازانیت ئێمە بۆمان نییە لە زەکات بخۆین؟! (کخ کخ) کەلە کوردیشدا بۆ توندئاگادارکردنەوەی منداڵە، کە ئەوشتە پیسە، نەیخوات. یان دەستی لێنەدات. ئەمە هەر لەم فەرموودەوە هاتووە.. وَاللَّهُ أَعْلَمُ. چونکە هەر بەو مانایە بەکارهاتووەو هێشتا لە ناو عەرەبدا بەکاردێت.[2]

٣- خاتوو جوەیرییەی کچی الحارث (خێزانی بەڕێزی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەگێڕێتەوە: (أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَيْهَا فَقَالَ هَلْ مِنْ طَعَامٍ قَالَتْ لاَ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا عِنْدَنَا طَعَامٌ إِلاَّ عَظْمٌ مِنْ شَاةٍ أُعْطِيَتْهُ مَوْلاَتِي مِنَ الصَّدَقَةِ . فَقَالَ قَرِّبِيهِ فَقَدْ بَلَغَتْ مَحِلَّهَا).[3] واته: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تەشریفی بردە ماڵی جوەیرییەو فەرمووی ئەرێ هیچتان خواردن لایە؟ فەرمووی: نە بەخوا هیچمان لانییە، جگەلە ئێسکی مەڕێك کە کەنیزەکەکەی خۆم لەوە هێناویتی بۆم کە لە زەکات بۆیانناردووە، فەرمووی بیهێنە، زەکاتەکە گەیشتۆتە جێی خۆی.

٤- لە ریوایەتێکیتری (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)دا[4] لە جێی خاتووجوەیرییە، خاتووعائیشەیە. کەنیزەکەکەش نوسەیبەیە کە بە (ئوم عطیة) دەناسرا: ئوم عطیة خوا لێی رازی بێت دەفەرموێ: (بَعَثَ إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِشَاةٍ مِنَ الصَّدَقَةِ فَبَعَثْتُ إِلَى عَائِشَةَ مِنْهَا بِشَيْءٍ فَلَمَّا جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى عَائِشَةَ قَالَ هَلْ عِنْدَكُمْ

١بوخاری ١٤٩١، موسلیم ١٠٦٩.

٢نَيلُ الأَوْطَار ل: ٧٨٥.

٣موسلیم ١٠٧٣، ئەحمەد ٦/ ٤٣٠.

٤بوخاری ١٤٩٤، موسلیم ١٠٧٦.

شَيْءٌ . قَالَتْ لاَ .إِلاَّ أَنَّ نُسَيْبَةَ بَعَثَتْ إِلَيْنَا مِنَ الشَّاةِ الَّتِي بَعَثْتُمْ بِهَا إِلَيْهَا قَالَ إِنَّهَا قَدْ بَلَغَتْ مَحِلَّهَا).[1] واته: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مەڕێکی زەکاتی بۆ ناردین. منیش شتێکیم لێنارد بۆ خاتووعائیشە، کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تەشریفی هێنایەوە، پرسی هیچمان هەیە (لە خواردن)؟ عائیشەخان فەرمووی نا، هەر لەو مەڕەی ئێوە ناردبووتان بۆ نوسەیبە، ئەویش شتێکی لێ ناردووە، فەرمووی: باشە ئەوە گەیشتۆتە جێی خۆی.

١- دەشێت دووڕیوایەتی دووحاڵەت بن، کە نوسەیبە بۆ ماڵی خاتوو جوەیرییەو بۆ ماڵی خاتووعائیشەشی ناردبێت.

٢- خزمەتکارو کەنیزەکی ماڵی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بۆیان هەیە زەکاتوەرگرن.

٣- هەردووخێزانە بەڕێزەکەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وایاندەزانی کە مادام مەڕی زەکاتە، بۆیان نییە لێیبخۆن، چجای بۆ پێغەمبەری خوای صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تەقدیمبکەن. چونکە لە ریوایەتی سەحیحدا هاتووە کە خاتووعائیشە دەفەرموێ: (إِنَّا آلُ مُحَمَّدٍ لَا تَحِلُّ لَنَا الصَّدَقَةُ).[2] واتە: ئێمەی خانەوادەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زەکاتمان پێناشێت.

٤- پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بۆی روونکردنەوە کە مەڕەکە بەزەکاتیی نێرراوە بۆ نوسەیبە، کە پێی شیاوە، بەڵام ئەو بەدیاری بۆ ئێوەی ناردووە. کەوابوو لە زەکاتێتی دەرچووەو دیارییە.. دیاریش بۆ خانەوادەی پێغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حەڵاڵە.

---

١ بوخاری ١٤٨٥، موسلیم ١٠٦٩.

٢ نیل الأوطار ل٧٨٧ ئیمامی ئیبنوحەجەر دەربارەی دەفەرموێ: حەسەنە.

کەوابوو خانەوادەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لەو شەش بەرەبابە بۆیان نییە زەکاتی خەڵکی وەربگرن.. ئەمەش وەکو ئیمامی ئیبنوقودامە دەفەرموێ: وانازانین راجوێی لەوەدا هەبێت کە زەکات بۆ بەنوهاشم (شەش بەرەبابەکە) جائیز بێت.[1]

بەڵام شەرعناسان لەوەدا راجوێن کە ئایا ئەو بەرەبابانە زەکاتی ناوخۆشیان بۆ یەکتری ناشێت؟.

جمهور: ناشێت: جمهوری شەرعناسان دەفەرموون: ناشێت چونکە فەرموودەکان زۆرن و سەحیحن و کارپێکراون، کە زەکات بۆ بەنوهاشم جائیزنییە، شەوکانی دەفەرموێ فەرموودەکان بەرپەرچی هەموو بۆچوونێکی پێچەوانە دەدەنەوە، هیچ بەڵگەیەکی سەحیح نەسەلمێنراوە کە جائیزبێت.[2]

- **قورتبی دەفەرموێ**: راجوێی لە نێوان زانایانی ئیسلامدا لەسەرئەوەنییە کە زەکات بۆ بەنوهاشم ناشێت، هەروەها ئەوانەی سەربەوانن.[3]

- **الجصاص دەفەرموێ**: لە زۆر ریوایەتی سەحیحەوە سەلمێنراوە کە زەکات بۆ خانەوادەی محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ناشێت، چونکە چڵکاوی خەڵکە.. بەمەش حەرامبوونی زەکات لێیانبووە بەحوکم.[4]

- **ئیمامی ئەبوحەنیفە: دەشێت**: ئیمامی ئەبوحەنیفە زەکاتی ناوخۆیانیان پێدەشێت. ئەمە بۆچوونی ئیمامی ئەبو یوسفیشەو شێخولئیسلام ئیبنوتەیمیەش

١المغني ٥١٩/٢.

٢نَيِلُ الأَوْطَار ١٩٤/٤.

٣تفسير القرطبي ١٩١/٨.

٤احكام القران ١٣١/٣.

پەسەندیکردووە، بەڵگەی ئەم بەڕێزانە[1] ڕیوایەتێکی ئیبنوعەبباسە خوا لێیان ڕازی بێت کە دەگێڕێتەوە: (بَعَثَنِي أَبِي إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي إِبِلٍ أَعْطَاهَا إِيَّاهُ مِنَ الصَّدَقَةِ.).[2] واتە: باوکم ناردمی بۆ خزمەت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تا ئەو حوشترانە بهێنمەوە کە لە زەکات بۆی دانابوو لە ڕیوایەتەکەی تردا، تا لە جیاتی ئەو حوشترانەی باوکم بە قەرز دابووی بە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لە حوشتری زەکات بەرامبەریان بهێنمەوە.

ئیمامی نەوەوی دەربارەی دەفەرموێ: دەشێت هێنانی حوشتری زەکات بووبێت، پێش حەرامبوونی. زەکات لە خانەوادەی بەڕێزی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، یان قەرزبووەو وەریگرتۆتەوە. چونکە سەلمێنراوەکە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حوشتری لە عەبباس بۆ هەژاران قەرزکردووە، ڕیوایەتیتر هەیە جەخت لەوە دەکاتەوە.[3]

خەطابی لە (معالم السنن) لە شەرحی ئەو فەرموودەی ڕیوایەتی نەسائییدا تەئکیددەکاتەوە کە ئەو حوشترانەی زەکات کە ئیبنوعەبباس لای پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هێنانیەوە قەرزی باوکی بوو لایان.[4]

-عەبباس خوا لێی ڕازی بێت (مامی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عەرزی پێغەمبەری خوای صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کرد (يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّكَ حَرَّمْتَ عَلَيْنَا صَدَقَاتِ

١فتح القدير ٥٧٢/٢، الاختيارات الفقهية ل١٠٤ د. ئەحمەد موافي: الجامع للاختيارات الفقهية ٤٠٠/١.

٢ئەبوداوود ١٦٥٣، بەیهیقی: السنن الكبرى ١٢٨٧٠. ئەلبانی رحمەالله لە: (صحيح أبي داود ١٦٥٣)دا دەفەرموێ: سەحیحە.

٣المجموع ٣٣٥/٦.

٤معالم السنن ٢٤٦/٢.

النَّاسِ، فَهَلْ تَحِلُّ صَدَقَةَ بَعْضِنَا لِبَعْضٍ؟ قَالَ: نَعَمْ). واتە: ئەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جەنابت زەکاتی خەڵکیت لێ حەرامکردووین، ئەدی زەکاتی خۆمان بۆ ناوخۆمان حەڵاڵە ؟ فەرمووی: بەڵێ.

ئیمامی شەوکانی دەربارەی ئەم ریوایەتە دەفەرموێ: (حاکم لە جۆری سیوحەوتەمی ریوایاتی فەرموودەدا هێناوێتیەوە، پیاوانی سەنەدەکەی هەموویان هەر لەبەنوهاشمن، هەندێك راوی تێدایە لاوازکراوە، بەهەر حاڵ ئەم ریوایەتە ناشێت ریوایەتە سەحیحە گشتییەکانی حەرامکردنی زەکات بۆیانی پێ تایبەت و حەڵاڵبکرێت).[1]

پێم وایە ساغکردنەوەی نەوەی ئەم بەرەبابە بەڕێزانە لەم سەردەمەدا زەحمەتترە وەك لەپێشوو، بەتایبەتی کە لە وولاتە دوورەکانی وەکو ئەندۆنیزیا لە رۆژهەڵات و مەراکیش لە رۆژئاوا، یان لە ناو کوردو بەلوچدا هەزاران هەن لافی ئەوە لێدەدەن کە لەو بنەماڵە بەڕێزانەن..[2] بەڵام ئەگەر دۆزراشەوە پێم وانییە زەکاتیان پێبشێت؛ نە زەکاتی خەڵکی و نە زەکاتی خۆشیان، چونکە شێوازی رێلێگرتن و حەرامکردنی زەکات لێیان لە فەرموودەکاندا توندو سەختە، جگە لە لاوازی بۆچوونی لایەنگرەکان.. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

---

١ نَيلُ الأَوْطَار ٤/١٩٤.

٢ ئیستیعمار بۆ چەسپاندنی سیستمی پاشایەتی مەلەکی هەر مەلیکی دروستدەکردو دەیووت ئەمە لە سولالەی پێغەمبەرە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تا بەپیرۆز بیانناسێنێت و حوکمی موتڵەقیان بشەرعێنێت. چونکە لە رۆژئاوا وا پیرۆزیان کردبوون کە گوایە خوێنی خانەوادەی مەلیك شینە!! ئاخر بۆیە مەلیکی مەغریب حەسەنی مردوو فەرموودەی لەکۆڕی مەلا رەسمیەکاندا دەهێنایەوە و دەیووت (قال جدي رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) واتە باپیرم کە پێغەمبەری خوایە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەیفەرموو!! یان مەلیکی ئەردەن و ئەردەنیش ناونا مەملەکەتی ئەردەنی هاشمیان!!.

بڕگەی دووەم: بەدیلی زەکات بۆ بەنوهاشم

پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کە ڕێی زەکاتی لە خانەوادەی بەڕێزی خۆی گرتووە، چونکە لەو سەردەمەدا پشکیان لە غەنیمەت و فەیدا هەبووە، کە (بەسێتی) بۆ هەژارەکانیان مسۆگەرکردووە، بۆیە نەیوویست لە چڵکاوی خەڵکی وەرگرن، چونکە غەنیمەتەکە بۆ جەنابیشی حەڵاڵبووەو پشکی خۆی و خانەوادەی بەڕێزی تێدابووە..

خوای گەورە دەفەرموێ:

١-(وَاعْلَمُواْ أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ)الأنفال/٤١ واتە: هەر غەنیمەتێکتان دەسکەوت، هەر شتێکتان لە ئەنجامی شەڕو پێکدادانی جەنگدا لە کافرانەوە دەسکەوت چوارپێنجیەکی (٤لەسەر٥ ی) بۆ موجاهیدەکانەو پێنجیەکی (١ لەسەر٥ ی)تری دەکرێت بە شەش بەشەوە: بەشێکی بۆ خزمەتی کەعبەو بەشێکی بۆ پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بەشی سێیەمی بۆ خزمەکانی، چوارەمین بۆ هەتیوان، پێنجەمیش بۆ دەسکورتەکان و بەشی شەشەمی پێنجیەکەکەش بۆ ڕێبوارە لێبڕاوەکان.

جمهوری شەرعناسان لەسەر ئەوە ڕێکن کە پشکێکی پێنج یەکەکەش بۆ خانەوادەی پێغەمبەری خوایە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بەڵام ئیمامی ئەبوحەنیفە ڕەحمەتی خوای لێبێت دەفەرموێ ئەو پشکە بەکۆچی دوایی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نەماوە.[1]

٢-(مَّا أَفَاء اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الأَغْنِيَاء مِنكُمْ)الحشر/٧ واتە: ئەوەی

---

١ شەوکانی تەفسیري فتح القدير ١/٨٣٤.

خوای گەورە لە سامانی بەنونەزیر _بێڕوودانی جەنگ_خستییە بەردەستتان، هەروەها سامانی هەر ناوچەیەکیتر کە بە ڕێکەوتن کەوتە ژێردەستتان (کە پێیدەوترێت: فەی)،دەبێ ئاوا بەشیبکەن: چوار لە پێنج بەشی بۆ موجاهیدانە، بەشەکەی پێنجەمی ئاوا دابەشکەن: پشکێکی بۆ خوای گەورە، پشکێکیتری دەبێتە موڵکی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، پشکی سێیەمی بۆ ئالوبەیت (خزمانی نزیکی پێغەمبەری خوایە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کە زەکاتیان پینەدەدرا)، پشکی چوارەمی بۆ هەتیوان، پشکی پێنجەمی بۆ هەژاران، پشکی شەشەمی بۆ ڕێبوارانی غەریبە کە پارەیان لێبڕاوە. تا سەروەت و سامان لەدەست دەوڵەمەنداکانتاندا گیرنەدرێت..

لە دابەشکردنی ئەمەدا ئیمامی شافیعی دەفەرموێ: ٠٤.لەسەر ٥ی) فەی بۆ پێغەمبەری خوایە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و دوای بەرێزیشی دەخرێتە سەر بوجەی بەرژەوەندی گشتیی موسوڵمانان، پێنجەکەیتری وەکو غەنیمەت دابە دەبێتەوە بۆ خزمەتی کەعبەو مزگەوت، ئینجا پشکی تایبەت بەپێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ئینجا پشکی خانەوادەی بەرێزی کە بەنوهاشم و بەنوموطەلیبن، ئینجا چوار پشکیش بۆ چوار باسکراوەکەیە.[1]

٣- ئیبنوعەبباس خوا لێیان ڕازی بێت دەفەرموێ: (يَا مَعْشَرَ بَنِي هَاشِمٍ إِنَّ اللهَ كَرِهَ لَكُمْ غُسَالَةَ النَّاسِ وَعَوَّضَكُمْ مِنْهَا بِخُمُسِ الْخُمُسِ مِنْ الْغَنِيمَةِ).[2] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بە بەنوهاشمی فەرموو: خوای گەورە حەزینەکرد لە چڵکاوی دەستی خەڵکی پشکتان بۆ دابنرێت، بۆیە پێنجیەکی خومستان.

١هەمان سەرچاوە ٩٨٩/٢.

٢ئیبنوکەثیر لە تەفسیرەکەیدا (٣١٢/٢) دەفەرموێ: (هذا الحديث حسن الاسناد) واتە سەنەدەکەی حەسەنە.

لەسەر ئەمەوەیە ئیمامی مالیك دەیفەرموو: ئەم مافە هی خۆیانەوە دەیاندرێتێ، ئەگەر بەشینەکردن لە زەکات بۆیان تەواودەکرێت.[1]

شەرعناسان بە گشتیی بۆچوونیان وایە کە ئەگەر ئەو مافەیان لێ زەوتکرا (وەکو سەردەمی ئەمەوی و عەبباسیەکان) مافیان لە زەکاتدا مسۆگەردەکرێت. ئەمەش بۆچوونی شافیعیەکان[2] و حەنبەلییەکان و ئیمامی ئەبویوسف محمدی کوڕی حەسەنی شەیبانیشە،[3] ئیمامی ئیبنوتەیمیەش ئەمەی پێ پەسەندتر بووە.

١اقرب المسالك الى مذهب الامام مالك ١/٦٦٠.

٢المجموع ٦/٢٣٤.

٣فقه الزكاة ٢/٧٣٢، الاختيارات الفقهية ل١٠٤.

باسی شەشەم

زەکات نادرێت بە حکومەت

لە دوای جیهادی ئەفغانستانەوە (١٩٧٩-١٩٨٩) کە کۆمەڵە ئیسلامییەکان _بە تایبەتی جیهادیەکانی_ تێدا بەهێزتربوو، نەخشەوانانی رۆژئاوا دوای دیراسەکردنیان هەستیانکرد کە زەکات کاریگەریی گەورەی لەسەر پێگەیاندن و بەهێزکردنی کۆمەڵە ئیسلامیەکان هەیە، بۆیە سەرەتا تین و فشاریان خستە سەر دەوڵەتانی خلیج کە دەبێ هەموو دەوڵەمەندەکان زەکاتی خۆیان بە (حساب بانکی)یەکی حکومەتدا بنێرنە ئەفغانستان یان شوێنیتر، بۆ ئەوەی بزانن لە کێوە بۆ کوێ دەڕوات و چەندە، بەمەشدا دەزانن کە ئایا کەسەکە هەموو زەکاتەی بە ئاشکراو لەو رێیەی ئەوانەوە داوە یان بە پەنهانی بۆ لایەنیتری دەنێرێت!.. سەرکەوتنی ئەمە وایکرد حکومەتە مورتەددەکانی وڵاتی موسوڵمانان داوابکەن کە زەکات بدرێتە وەزارەتی ئەوقافی ئەوان.. لە دوای ساڵی (٢٠١٠)ەشەوە ئەم داواکارییە لە حکومەتی کوردستانیشدا بوو بە (تەعلیمات)، کە زەکات بدرێتە وەزارەتی ئەوقافی کوردستان..[1] بەڵام ئەمە کە کارێکی ناشەرعییە، پێویستی کرد کاتی خۆی لەسەری بنووسم و ئێرەش جێی خۆیەتی بۆچوونی شەرعناسانی تێدا روونکەمەوە:

١کە وەزیرەکەی کاک کامیلی حاجی عەلی بوو، کەئەندامی مەکتەبی سیاسی بزووتنەوەی ئیسلامیی بوو.

یەکەم: مەرجی شەرعێتی دەسەڵات:

١- سەروەری شەرع: واتە ئەو دەستورەی دایکی یاساو ڕێساکانی حوکمڕانییە، دەبێ تەنهاو تەنها لە شەریعەتی خوای گەورەوە وەرگیرابێت وبەس. چونکە پێچەوانەی ئیسلام کوفرە لەهەر سێ لایەنەکەی حوکمدا:

أ- لە دارشتنی یاسادا: خوای گەورە دەرهەق دەفەرموێ: (أَمْ لَهُمْ شُرَكَاء شَرَعُوا لَهُم مِّنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَن بِهِ اللَّهُ)الشورى/٢١ واتە: چما ئەوانە شەریکیان بۆخواداناوە تا یاساو ڕێسایان _پێچەوانەی مۆڵەتی خوای گەورە_ بۆ دارێژن؟ چۆن ئەوە قبوڵە؟! بەم پرسیارە دەوترێت (استفهام التقريرو التقريع) کە ڕەتدانەوەی توندە، بە شێوەی پرسیار.[١]

ب- لە حوکمکردندا: دەفەرموێ: (وَاللَّهُ يَحْكُمُ لاَ مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ)الرعد/٤١ واتە: خوای پەروەردگار بڕیار دەدات و بە هیچ شێوەیەك و هیچ کەسێك مافی توێژینەوەو بە دواداچوونی بڕیارەکانی خوای گەورەی نییە. نە بەلادان و کەنارخستنیان و نەبەگۆڕێن و پەککخستنیان.

(لا) لێرەدا نەفی توخم (لا النافية للجنس)ە، چونکە ناوێکی نەزانراوی (مبني حلى الفتح)ی بەدواداهاتووە، بۆیە نەفی هەموو توخمێک دەکات کە لە جۆری ئیسمەکەی بێت. وەکو: لاقلم عندي. واتە هیچ جۆرە پێنووسێکم لا نییە.. نەفیکراوەکە: هەموو جۆرە توخمێکی پێنووسە.

ج- لە داوەری کردندا: دەفەرموێ: (أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُواْ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَن يَتَحَاكَمُواْ إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُواْ أَن يَكْفُرُواْ بِهِ وَيُرِيدُ

١تەفسیری شەوکانی: فتح القدير ٢/٧٥٣.

الشَّيْطَانُ أَن يُضِلَّهُمْ ضَلاَلاً بَعِيدًا)النساء/٦٠ واته: نابينيت ئەوانەی لافی باوەڕهێنان و موسوڵمانێتیی لێدەدەن، كە گوایە باوەڕیان بەوە هێناوە كە بۆ جەنابت هاتۆتەخوارەوە، هەروەها بەوەش كە پێش جەنابیشت هاتۆتەخوارەوە، كەچی دەیانەوێت داوەریی خۆیان ببەنە لای طاغووت (حوكمی غەیری خواوویست) لە كاتێكدا فەرمانیانپێدراوە كە شوێن طاغوت نەكەون و بە كوفری بزانن و توخنی نەكەون، بەڵام هەر ئەوەیەكە شەیتان دەیەوێت زۆر گومڕا یانكات.

لە دوای ئەوەش دەفەرموێ: (فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتَّىَ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لاَ يَجِدُواْ فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُواْ تَسْلِيمًا)النساء/٦٥ واته: سوێند بە خوای پەروەردگارت ئەوانە ئیماندارنین و نابن تا جەنابت نەكەنە داوەر لەو كێشانەی لە نێوانیاندا روودەدات، پاشان دوای ئەوەی جەنابت حوكمتكردن، نابێت هیچ گرێوگۆڵێك لە دڵ و دەروونیاندا _وەك رازینەبوون_ بمێنێت و دەبێ وەك چۆن جەستەیان تەسلیمی بڕیارەكەت دەبێت، لە ناخیشیاندا ئاوا تەسلیم بن، دەنا موسوڵماننین.

كەوابوو هەر برگە یاسایەك لە پەرلەمان و حكومەت و دادگاوە پێچەوانەی شەریعەتی ئیسلام دەرچێت، داڕێژەرو رازیبوو پێی كافرن و ئەوانەش كە سەرپەرشكانە جێبەجێیدەكەن، كافردەبن.. موسوڵمانیش بۆی نییە پێیەوە پابەندبێت.

وەزارەتی ئەوقاف بەشێكە لە سیستمی حكومەتێكی كوفرینی عەلەمانی كە دینی لە دەوڵەت جوداكردۆتەوە، ئەمە جگە لەوەی تەعلیماتی وەزارەتەكە پڕە لە ناشەرعیی و كاربەدەستانیشی مولحیدو فاسق و نوێژنەكەرن، جگە لە هەندێكیان.. كەوابوو دەستپاك (ئەمین) نین تا زەكاتیانبدرێتێ، دادپەروەریش نین تا دڵنیابین زەكاتەكە بەسەر هەژارو دەسكورت و قەرزارو موجاهیدو رێبواردا دابەشدەكەنەوە!.

دووەم: هەڵبژاردنی دەسەڵاتدار:

لە بەڵگەنەوویستەکانی سیاسەتی شەرعییەکە حاکم (ئیمام/خەلیفە) لە ئیسلامدا لە لایەن (ئەهلی حەلل و عەقد)ە وە هەڵدەبژێررێت کە پیاوماقوڵ و لێوەشاوەی ئوممەتەکەن. ئەوان بەرپرسن لە دانان و لادانی. تا ئەوان بەیعەت نەدەنە حاکم، حاکم شەرعێتیی دەسەڵاتدارێتیی وەرناگرێت.. ئەمەش لەم سەردەمەدا وەکو پێکهێنانی حکومەتە، کە دەبێ پەرلەمان رەزامەندی لەسەر دەردەبڕێت. بەڵام لە ئیسلامدا، دوای ئەم هەڵبژاردن و بەیعەتپێدانەی ئەهلی حەلل وعەقد، حاکمی هەڵبژێرراو دێتە مزگەوتی گەورەی شوێنەکەو بەیعەتی گشتی خەڵکەکە وەردەگرێت. بەیعەتی یەکەم (کە بەیعەتی ئەهلی حەللو عەقدەکەیە) شەرعێتیی دەسەڵاتدارێتییەکەی پی ناچەسپێت، بەبێ بەیعەتە گشتییەکەی مزگەوت. کە دەشێت لەم سەردەمەدا بە شیوازی ئەلیکترۆنیی مەرکەزییانە ئەنجامبدرێت.

ئەم حکومەتەی ئاراستیە وەزارەتە ئەوقافەکە دەکات، خۆی بەزەبری چەك خۆی سەپاندووەو ئەهلی حەللوعەقدو پاشان موسوڵمانان بە گشتی _سەرپشکانەو سەربەستانە_ هەڵیاننەبژاردووە، بۆیە ناشتوانن لایدەن، چونکە حکومەتێکی مێلیشیاییە و خانەوادەی حاکم دەیبات بەرێوە.

وەزارەتی ئەوقافیش پێشتر ئەرکی چارەسەرکردنی پێداوویستییەکانی پۆلەکانی زەکاتپێدراوانی چارەسەرنەکردووە، تا دەستپاکیی و دادپەروەریی لێوە دەرکەوتبێت و بووبێتە جێمتمانەی موسوڵمانان، تا زەکاتی بدرێتێ. لەبەر ئەوەش نییە کە سامان و بوجەی لەبەردەستدا نەبووە، چونکە وەزارەتی ئەوقاف لە کوردستان تاکە وەزارەتی

حکومەتە کە بوجەی خۆی لە حکومەتەوە وەرناگرێت و لەسامانی وەقفی موسوڵمانان دەخوات و لێی زیاددەبێت، زیادەکەشی دەخاتە سەر بوجەی حکومەتی هەرێم. گەندەڵی و ستەمکاریی و ناڕەوایی و خیانەت لەمە زیاتر، کامەیە؟

سێ یەم: سەربەستی داوەریی:

دەیان ریوایەتمان لەبەردەستدایە کە سەیدنا عومەر یان سەیدنا عەلی کێشەو ناکۆکییان لەسەر کەلوپەل (ئەسپ، زرێ، باخ) کەوتۆتە نێوان جەنابیان و خەڵکیترەوە.. خەلیفەش بوون بۆیان نەبووە بەرامبەرەکە سەرکوتبکەن، با جولەکەش بووبێت، وەکو سەیدنا عەلی و جولەکەکە، کەداوەرییان بردە،لای شورەیحی قازی، ناکۆکیان لەسەر زرێیەك بوو، لەسەیدنا عەلی کەوتبوو، جولەکەکەش هەڵیگرتبۆوەو دەیووت هی خۆمە. سەیدنا عەلیش _ بە پێی شەرع_ دەبوو بەڵگە یان شاهید بهێنێت، هەر بەڵگەیەکی دەیفەرموو _وەکو نیشانەی زرێکە_ کابرای جولەکە زیاتری دەووت،. سەیدنا عەلی حەسەنی کوڕی هێنا بۆ شاهێدییدان، شورەیح فەرمووی کوڕتەو بۆ شاهێدی ناشێت. سەیدنا عەلی فەرمووی: بەڵام تۆ دەزانیت کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرموویەتی: حەسەن و حوسەین گەورە گەنجانی بەهەشتن. یەعنی درۆناکەن، بەڵام شورەیحی قازی قبووڵینەکرد، ئەنجام سەیدنا عەلی زرێکەی دۆڕاند.

چ دادگایەك لە کوردستاندا هەیە سکاڵای ناکۆکی خۆمان و پۆلیسێکی ببەینە لا؟ یان سەرگەورەیەکی حزبی حاکم؟ چ جای ئەوەی بوێرین سکاڵا لەسەر دەسەڵاتداران تۆماربکەین.

مەرجیتریش هەن کە ئێرە شوێنی باسیان نییە.

پێم وانییە پێدانی زەکات و سەرفترەو خێروخێرات جائیزبێت لەم کاتەدا بدرێت بە حکومەتی کوردستان.

بۆچوونی شەرعناسان:

- ئیمامی ئەبوئیسحاقی شیرازی پێشەوای گەورەی شافیعی مەزهەبەکان دەفەرموێ: (دەشێت زەکات بدرێت بەئیمام/خەلیفە) چونکە لە سەرپەرشتیاری هەژارەکانە، وەکو سەرپەرشتیاری هەتیووە، ئەگەرچی باشتروایە خۆی دابەشیبکات. بەڵام ئەگەر خەلیفەکە دادپەروەربوو تەسلیم بەوی بکات چاکترە)[1] ئیمامی نەوەوی لە شەرحییدا دەفەرموێ بۆیە وای فەرمووە چونکە ئەنەس خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە کە کابرایەك لە پێغەمبەری خوای صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پرسی: (إِذَا أَدَّيْتُ الزَّكَاةَ إِلَى رَسُولِكَ فَقَدْ بَرِئْتُ مِنْهَا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعَمْ إِذَا أَدَّيْتَهَا إِلَى رَسُولِي فَقَدْ بَرِئْتَ مِنْهَا فَلَكَ أَجْرُهَا وَإِثْمُهَا عَلَى مَنْ بَدَّلَهَا).[2] واتە: ئەگەر زەکاتەکەم دایە راسپێدراوەکەی خۆت (زەکاتەوانەکەت) ئیتر گەردنم لە مافی خواو پێغەمبەری خوا

---

١ ئەمە دەقی (المهذب)ە کە ئیمامی نەوەوی هێناویتیەوە و لە المجموع ١٤٥/٦ دا راڤەی کردووە.

٢ ئەحمەد ١٢٣٩٧، حاکم لە: (المستدرك ٣٦٠/٢)، فەرموویەتی: (صحيح على شرط الشيخين، ولم يخرجاه) ئیمامی ذەهەبیش پشتگیرییکردووە، هەروەها بەیهیقی لە: (السنن الكبرى ٩٧/٤)دا هێناوێتییەوە. هەموویان لە لەیث، لە خالیدی کوڕی یەزید، لە سەعیدی کوڕی ئەبوهیلال، لە ئەنەسی کوڕی مالیکەوە گێڕاویانەتەوە.. شەوکانی لە: (نيل الأوطار ل٧٧٥)دا دەفەرموێ حافز ئیبنوحەجەر لە فتح الباريدا هێناوێتیەوە لەسەر سەنەدەکەی بێدەنگبووە. بەڵام لە نێوان سەعیدو ئەنەسدا پسانێک لە سەنەدەکەدا هەیە.. بڕوانە: ئیمامی ئیبنوحەجەری عەسقەلانی: المطالب العالية بزوائد المسانيد الثمانية. توێژینەوەی باسم بن طاهر خليل عناية ٥٢١/٥ ژمارە ٩٠٦. لەبەر ئەمەیە کە ئەلبانی رحمەالله لە تەخریجی فەرموودەکانی کتێبەکەی شێخ یوسف قەرەزاوییدا (مشكلة الفقر وكيف عالجها الإسلام/ل٤٣)دا دەفەرموێ: زەعیفە.

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ئازادە؟ فەرمووی بەڵێ، ئەگەر زەکاتەکەت دا بەڕاسپێدراوەکەی من، گەردنت لە مافی خواو پێغەمبەرەکەی ئازاددەبێت، گوناحی نەگەیاندنی بەجێی خۆی لە گەردنی ئەو کەسەدایە کە ڕێساکە دەگۆڕێت.

پاشان ئیمامی نەوەوی راجوێی ناو مەزهەبی شافیعی نەقڵدەکات کە هەندێکیان فەرموویانە دەسەڵاتداریی موسوڵمانان ئەگەر زاڵمیش بێت، هەر دەیدرێتێ، چونکە ناوو حاڵی موستەحەققان لای ئەو تۆمارەو دەیانزانێت، بەڵام هەندێکیتریان فەرموویانە: ئەوەی زەکاتی زێڕو زیوو و پارەو کاڵای بازرگانی و هاوشێوەیەتی _کە ناویان ناوە (باطن) واتە شاراوە_ ئەوە لە حاڵەتی هەبوونی حکومەتی موسوڵمانی زۆرداردا دەبێت خۆیان بیدەنە موستەحەققان، ئەمما زەکاتی مەڕو ماڵات و سامانی زەوی، ئەوە دەشێت لە ڕێی ئەو حکومەتە موسوڵمانە زاڵمەشەوە بێت.

ئەوە بۆچوونی ئیمامی ئیبنوتەیمیەشە. لە وەڵامێکدا کە لێیدەپرسن: ئەگەر سوڵتان (حکومەت) عوشر (زەکاتی زەوی)ی لە خەڵکەکە داواکرد، کە گومانیان وابوو نایگەێنێتە موستەحەققانی بەهەژارو دەستکورتەکان، ئایا دەبێ زەکاتەکەی بدرێتێ؟ ئەگەر درایە ئایا لە گەردنیدا نامێنێت؟ لە وەڵامیدا دەفەرموێ:

ئەگەر سوڵتان موسوڵمانی دادپەروەر بوو، بە پێی شەرع دەیداتەوە بەزەکاتپێدراوان. ئەوە زەکاتی زەوی مەڕو ماڵات و کاسبی و بازرگانیشی دەدرێتێ و لە گەردنی خاوەنییدا نامێنێت. شەرعناسان لەسەر ئەمە ڕێکن. بەڵام ئەگەر سوڵتان (حکومەت) ستەمکاربوو، زەکاتەکەی نەدەگەیاندەوە موستەحەققەکان، نابێ خاوەن زەکات زەکاتی خۆییان بداتێ، بەڵکو خۆی دابەشیدەکات بەسەر موستەحەققەکاندا. ئەگەر

ناچارکرا کە دەبێت بیداتە حکومەت، دەبێ سەیرکرێت ئایا چ زیانێکی دێتەسەر، ئەگەر زیانی لێدەکەوت، لێگەڕێ بیبەن، ئەو کاتە زەکاتەکەی لەگەردندا نامێنێت.[1]

شەوکانی دەفەرموێ: شافیعی لە قەولێکییدا دەفەرموێ: زەکاتدان بە حاکمی زاڵم ناشێت. هەرکەس بیداتێ فەرزەکەی لە گەردندا دەمێنێت. چونکە ئیبنوعومەر خوا لێیان رازی بێت لەسەرەتادا دەیفەرموو: زەکاتەکە بدەنە والیەکانی بەنوئومەییە. بەڵام دوایی دەیفەرموو: مەیاندەنێ چونکە نوێژیان فەوتاندوە.

حکومەتانی سەردەم لە وڵاتی موسوڵماناندا موسوڵمانان لەسەر نوێژکردنەکە دەکوژن!! لەسەر پارەکۆکردنەوە زیندانیاندەکەن. زیندانکردنیشیان بەئەشکەنجەدانەوەیەو بۆ ماوەی پێنج ساڵ و دەساڵ!! ئەمما ئەو موسوڵمانەی بەشداری جیهاددەکات کە ئوممەت لەسەر زەکاپێتدانی کۆکە، ئەوە بەتۆمەتی (ئیرهابی بوون) کەمتر لە دەساڵ زیندان وەرناگرێت.[2]

دەبینیت موناقەشەی شەرعناسان لەسەر زەکاتدانە بەخەلیفەی وەکو عبدالملکی کوڕی مەروان و هیشامی کوڕی کە لە سەردەمیاندا جیهاد بەردەوامبوو. داوەران سەربەخۆبوون، شەرع سەروەربوو، عبدالمەلیکیش پێش خیلافەت قوتابی شێخ حەسەنی بەسریی بوو.. ئێ ئەم حاکمانە لە کوێ و مولحیدو مورتەددی سەر موسوڵمانانی ئەم سەردەمە لە کوێ؟.

---

١ مجموع الفتاوی ٤١/٢٥.

٢ لە ئەردن لە ٢٠٠٧ دا کۆمەڵێك گەنجی موسوڵمان یەکی پێنج ساڵ زیندانیان بۆ بڕایەوە، چونکە دادگا وتی نیازیان وابووە بچنە غەزای ئیحتیلالی ئەمریکایی لە عێراق داگیرکراو!! نیازیان وابووە!

بەندی پێنجەم

■ سەرفترە

بەندی پێنجەم

سەرفترە

سەرفترە زاراوەیەکی شەرعییە و لەکوردییدا بەرامبەر (زَكَاةَ الْفِطْرِ) دانراوە، لەوانەیە باب و باپیران (سەر)یان بۆیە بۆ دانابێت چونکە دەبێ بۆ هەموو سەرخێزانێك بدرێت، گەورەو بچوك، نێرو مێ، خزمەتکارو کۆیلە، پیاوی کهاسب و زارۆکی تازە لەدایکبوو وەکویەکن.. کەوابوو ئەمە زەکاتی سەرە.. لە عەرەبیەکەشدا موناقەشە لەسەر (فطر و فطرة)ی هەیە.

زَكَاةِ الفِطرِ: پێشی دەوترێت (صَدَقَةُ اَلْفِطْرِ) چونکە (صَدَقَةُ) بە مانای (زەکات) یش لە قورئان سوونەتدا هاتووە. بەبڕەسامانە دەرکراوەکە دەوترێت (فِطْرَةِ). ئیمامی نەوەوی دەفەرموێ نە عەرەبیەو نە بەعەرەبیکراو، بەڵکو (داتاشراوە)و بووە بە زاراوەی شەرعناسان، وەکو بوترێت زەکاتی خەڵقبوون[1] ئەمە بۆچوونی ئیبنو قوتەیبەشە.[2]

شەرعناسان و زمانەوانانێکیتر دەفەرموون زەکاتی (فِطْرِ)ە، واتە رۆژووشکاندن، لەبەرئەوەی کاتێك فەرزدەبێت و دەدرێت کە رۆژوو شکێنراوەو کۆتاییپێهاتووە. کە دەکاتە یەکەمین رۆژی جەژن. بۆیە پێشتر نەوتراوە، چونکە شەوەو رۆژی پێش شەوەکەش تا خۆرئاوابوونی رۆژبووەو رۆژووەکەی تێدا فەرزبووە.. ئیمامی ئیبنوحەجەری عەسقەلانی ئەم بۆچوونەیانی پێ پەسەندتربووە، وەکو لە (فتح الباری)دا نووسیوێتی.

١المجموع ٨٥/٦.

٢نَيلُ الْأَوْطَار ل٧٩٠.

لەڕووی زاراوەییەوە: سامانێکی دیاریکراوە، بەشێوە و بڕی تایبەت، دەدرێت بەو کەسانەی شایانی زەکات وەرگرتنن.[1]

باسی یەکەم

حوکم و حیکمەتی سەرفترە

بڕگەی یەکەم: حوکمی سەرفترە

<u>١- فەرزە</u>: ئەوە بۆچوونی جمهوری شەرعناسانە لە ئیمامی مالیك و شافیعی و ئەحمەد. ئیبنولمونذیر کۆڕا (ئیجماع)ی لەسەر نەقڵکردووە، بەڵام حەنەفییەکان بۆچوونیان وا نییە.

<u>٢- واجبە</u>: حەنەفییەکان وا دەفەرموون، چونکە لای جمهوری ئوصوڵییەوانانی شەرع ئەحکامی شەرع: فەرزە، سوونەتە، رێدراوە، بوغزێنراوە، حەرامە.. ئەوەی جمهور بە سوننەتی تەئکیدلێکراوی دەناسێن، حەنەفییەکان دەفەرموون: واجبە. واتە بەبەڵگەی دڵنیا پێویستنەبووە. فەرز لە لایان ئەوەیە کە بەبەڵگەی یەقین سەلمێنراوە. واجب لەلایان وەکو دووڕکات سوونەتی پێش فەرزی بەیانی و وترو ئەم سەرفترەیە.. حەنەفییەکان دەشفەرموون ووشەی فەرز کە لە فەرموودەکاندا دەربارەی سەرفترە هاتووە، مانا ئەسڵیەکەی حسێبە کە بەمانای تەقدیرکردنە!.

---

١ حسن أيوب: الزكاة في الاسلام ل٨٩.

هەندێ لە شەرعناسانیتری تابیعین وەکو ئیبراهیمی کوڕی عەلییەو ئەبوبەکری کوڕی کەیسانی ئەصەمم فەرموویانە پێش فەرزبوونی زەکات، سەرفترە فەرزبوو. بەڵام دوایی کە زەکات فەرزکرا، ئەم بوو بەسووننەت. هەرچەندە یاوەران هەر دەیاندا..[1] بەڵام زۆر لە زانایان ئەمەیان ڕەتکردۆتەوە.

- مالیکیەکانیش هەندێکیان فەرموویانە: سووننەتی موئەککەدەیە. لە شافیعیەکانیشدا ئیبنوللوببان بۆچوونی وایە. هەروەها زاهیرییەکانیش.

- شەوکانی کە وەڵامی هەموویانی داوەتەوە. دوایی دەفەرموێ، ئەگەر پێشتر فەرزبووبێت چۆن زەکات دەیکات بەسووننەت؟ خۆ فەرز فەرزی پێش خۆی نەسخناکاتەوە.. بۆیە بەلایەوە سەرفترە فەرزەو دەفەرموێ: ئەگەر کۆڕا (ئجماع)ەکەی ئیبنولمونذیر تەواو وا نەبێت، حەتمەن زۆرینەی شەرعناسانی ئوممەت وا دەبینن کە سەرفترە فەرزە لەسەر هەموو کەسێك.. ئیبنولمونذیر دەفەرموێ کۆڕای ئەهلی علیمی لەسەرە.[2]

<u>پێم وایە ئەم بۆچوونە پەسەندتربێت، چونکە بەڵگەکانی بەهێزترن</u>. لەوانە:

١- خوای گەورە دەفەرموێ: (قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّى)الاعلى/١٤ واتە: بە تەئکید سەرفرازە ئەو کەسەی خۆی پاڵفتەکردووە. ئیبنوعومەر خوا لێیان ڕازی بێت دەفەرموێ: ئەم ئایەتە لەسەر سەرفترەی ڕەمەزان هاتەخوارێ. شەوکانی دەفەرموێ ئەمە بۆچوونی قەتادەو عەتاءو ئەبولعالیەشە، هەروەها بۆچوونی عومەری کوڕی عبدالعزیزە.[3]

١نَيِلُ الْأَوْطَار ل٧٨٩.

٢ابن المنذر: الاجماع ٤٩١.

٣نيل الأوتار ل ٧٨٩.

ریوایەتێکی ئیبنومەردەوەی هەیە دەفەرموێ: (كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , يَقْرَأُ : قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى . وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى . (سورة الأعلى آية ١٤-١٥) قَالَ : يُقَسِّمُ الْفِطْرَةَ قَبْلَ أَنْ يَغْدُوَ إِلَى الْمُصَلَّى يَوْمَ الْفِطْرِ)[١] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ئەم ئایەتەی دەخوێندەوەو پاشان سەرفترەکەی دابەشدەکرد، ئینجا دەچووە جێنوێژی جەژنی رەمەزان.[٢]

٢- ئیبنوعومەر خوا لێیان رازی بێت دەفەرموێ: (فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَكَاةَ الْفِطْرِ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ، أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ عَلَى الْعَبْدِ وَالْحُرِّ، وَالذَّكَرِ وَالأُنْثَى، وَالصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ).[٣] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سەرفترەی فەرزکرد لەسەر موسوڵمانان صاعێك خورما، یان صاعێك جۆ، بۆ هەر کەسێك، کۆیلەی بێت یان سەربەست، نێر بێت یان مێ، بچوك بێت یان گەورە.

هەر لەم ریوایەتەدا لای بوخاری و ئەبو داود و ئەحمەد دەفەرموون: هەموو ساڵێك ئیبنوعومەر خۆی صاعێك[٤] خورمای دەدا جگە لە ساڵێك کە خۆی پێویستتر بوو صاعێك جۆی دا، هەروەها زیادەیەك لای بوخارییە دەفەرموێ : پێش جەژن بە رۆژێك یان بە دوورۆژ دەیاندا.

٣- ئەبوسەعیدی خودری خوا لێی رازی بێت دەفەرموێ: (كُنَّا نُخْرِجُ زَكَاةَ الْفِطْرِ صَاعًا مِنْ طَعَامٍ أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ أَقِطٍ أَوْ صَاعًا مِنْ زَبِيبٍ).[٥]

---

١ شەوکانی: فتح القدير ٥/٥١٨.

٢ حسن ايوب الزكاة في الاسلام ل ٩٠.

٣بوخاری ١٥٠٣، موسلیم ٩٨٤.

٤صا عێك = ١٦٠ر٢ کیلۆ.

٥ بوخاری ١٤١٩، موسلیم ١٦٥٠.

واته: سەرفترەمان بەصاعێك خۆراك دەردەكرد، یان صاعێك جۆ، یان صاعێك خورما، یان صاعێك شیرێژ، یان صاعێك لە مێوژ.

برگەی دووەم: حیكمەتی سەرفترە

مادام سەرفترەش زەكاتەو مافێكی دارایی كۆمەڵایەتیی كۆمەڵگەی موسوڵمانە، حەتمەن سوودی بۆ بدەرو وەرگرو سامانەكەو كۆمەڵگەكە هەیە.

١- پاڵفتەكردنی دڵ و دەروون و ڕەفتاری زەكاتدەرەكەیە، لە چاوچنۆكیی و پیسكەیی و ئاسەواریان.. ئەمانە نەك هەر ڕەوشتێكی بەدن، لە حاڵەتی وادا دەبنە گوناح، چونكە دڵڕەقیی و بەزەییندهاتنەوەی لێ پەیدادەبێت و سەرەنجام فەرمانە خواییەكان جێبەجێناكات، یان نابەدڵ و ڕیابازانە جێبەجێیدەكات. ئاخر بۆیە خوای گەورە كردویتییە مایەی پاڵفتەكردنی دڵ و دەروون و هەست و ئینتیماو پارسەنگی ڕەفتار، كە مایەی سەرفرازین (قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّى).

٢-پاڵفتەبوونی ڕۆژووی ڕۆژووەوانەكانە لە قسەی ناشیرین و جنێوو زۆربلێیی.. لە ڕەفتاری ڕقنانەو شەڕەچەلحانێ و شەڕە دەستی بازاڕ! ڕۆژوو خۆی بۆ پارسەنگكردنی كەسایەتی موسوڵمانەكەیە، بەڵام ئەگەر لە ساتەوەختەكانی لاوازیی و لەخواغافڵبوون و زاڵبوونی شەیتاندا لاسەنگبوو، سەرفترەكەی ڕاستی دەكاتەوە..[1] نابینیت چۆن ئیبنوعەبباسی دەریاوانی زانستی شەرعی چۆن باسی سەرفترە دەكات، كە دەفەرموێ: (فَرَضَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَكَاةَ الفِطرِ طُهرَةً لِلصَّائِمِ مِنَ اللَّغْوِ وَالرَّفَثِ، وَطُعمَةً لِلمَسَاكِينِ، مَنْ أَدَّاهَا قَبلَ الصَّلَاةِ فَهِيَ زَكَاةٌ مَقبُولَةٌ، وَمَنْ أَدَّاهَا بَعْدَ

---

١ المغني ٥٦/٣

الصَّلَاةِ فَهِيَ صَدَقَةٌ مِنَ الصَّدَقَاتِ).[1] واته: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سەرفترەی فەرزکرد تا رۆژوەوان لە قسەی نابەجێ و زۆربڵێیی پاکبکاتەوەو خۆراکێکیش بێت بۆ دەسکورتەکان، هەرکەسێك پێشنوێژی جەژن بیدات ئەوە سەرفترەکەی داوە، هەر کەسێکیش دوای نوێژی جەژن بیدات، ئەوە خێرێکەو کردوێتی.

٣- سوودبەخشە بۆ هەژارو لێقەوماو داماوان. بەزەییهاتنەوەیە بەحاڵییاندا. هەستکردنە بەهەستی مەحرومێتییان، با بۆ ساتێکیش بێت. پاشان سەرفترەی گەڕەك یان خزمان کە دەدرێتە هەژارەکان بڕێکی زۆر دەردەچێت. کە پێش جەژن دەیاندرێتێ فریای کڕینی پێداوویستییەکانی جەژن دەکەون بۆ ماڵ و بۆ منداڵەکانیان، لە جوانیی و رازاندنەوەو شیرینی، لە پۆشاك و یاری منداڵان.. لە پارەی جەژنانەو چوونەناو منداڵانیترەوە بەشەوقوزەوقەوە، نەك گۆشەگیریی و هەنیسکهەڵدانی مەحرومانە.

٤- پێشتر لە باسی زەکاتدا روونمانکردەوە کە زەکات مافێکی هەژارانە لەسەر دەوڵەمەندەکان و لێیان قبوڵناکرێت نەیدەن. سەرفترەش وایە.. مافی هەژارانەو مایەی دڵنەوایی ئەوان و سۆزگەریی دەوڵەمەندەکانەو بۆ کۆمەڵگەکەش پارسەنگڕاگرتنە لە بوغزو کینەی مەحروومان و لە چاوچنۆکی پارەسەریەکنانی چاوچنۆکان. لە جەژندا هەموو خەڵکی دۆست و دوژمن ئاسەواری سەرفترەو زەکات و خێروخێرات و

---

[1] ئەبوداوود ١٦٠٩، ئیبنو ماجە ١٨٢٧، شەوکانی دەفەرموێ جگە لەمانە دارە قوطنی و حاکمیش ریوایەتیانکردووە و بەصەحیحی ناساندووە (نیل الأوطار ل٧٩٢) لە ئیبنوعەبباسەوە خوا لێیان رازی بێت.

پیاوچاکیی موسوڵمانان لە رەمەزانەکەدا بەماڵوحاڵی هەموانەوە _بەتایبەتی منداڵانی هەموویانەوە_ دەبینن.

باسی دووەم

کێ سەرفترە دەدات؟ و بەکێ؟

مەرجەکانی بدەری سەرفترە:

١- موسوڵمانێتی: سەرفترەدان خواپەرستییەو کەفارەتی رەفتاری لاسەنگی رۆژووەوانە (چ گوفتار بووبێت چ کردار) ئەمە کافر ناگرێتەوە.. ریوایەتەکەی لای ئیبنوعومەریش خوا لێیان رازی بێت _لە دیاریکردنی ئەوانەی سەرفترەیان لەسەرە_ رۆشنە، کە فەرمووی: (فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَكَاةَ الْفِطْرِ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ، أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ عَلَى الْعَبْدِ وَالْحُرِّ، وَالذَّكَرِ وَالأُنْثَى، وَالصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ).[١] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سەرفترەی لەسەر موسوڵمانان فەرزکرد؛ صاعێك خورما، یان صاعێك جۆ، بۆ هەر کەسێك، کۆیلە بێت یان سەربەست، نێر بێت یان مێ، بچوك بێت یان گەورە.

ئەمە بۆچوونی جمهوری شەرعناسانە (ئەبوحەنیفەو مالیك و ئەحمەدو ئیبنوحەزم) بە پێچەوانەی شافیعییەکان کە دەفەرموون کافریش دەبێ لە جیاتی کەسوکارە موسوڵمانەکانی بیدات.. پێم وایە بێ بەڵگەیەو هەر لەو لایەنەوە سەیرکراوە کە سامان بەخشینە بە هەژارانی ئوممەت، نەك لە لایەنی ئەوەوە کە سەرفترەدان خواپەرستییە وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

---

١ بوخاری ١٥٠٣، موسلیم ٩٨٤.

٢- خۆراكی له بەشی شەوو رۆژی جەژن زیاترهەبێت: ئەمە بۆچوونی جمهوری پێشەوایانی شەرعە (مالیكی و شافیعی وحەنبەلی)[١] چونكە بۆ دەركردنی سەرفترەی جەژنی رەمەزان ئەوەندە بەسە كە لە خۆراك و پۆشاكی خۆی و ماڵ و منداڵەكەی زیاتری هەبێت. بەڵگەی ئەم بەڕێزانە ئەو فەرموودەیەی پێغەمبەری خوایە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كە دەفەرموێ: (مَنْ سَأَلَ وَعِنْدَهُ مَا يُغْنِيهِ فَإِنَّمَا يَسْتَكْثِرُ مِنَ النَّارِ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا يُغْنِيهِ؟ قَالَ أَنْ يَكُونَ لَهُ شِبَعُ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ).[٢] واتە: هەر كەس ئەوەندەی هەبێت كە بەشی بكات و داوای زەكات بكات، ئەوە لە ئاگری دۆزەخ بۆ خۆی زیاتردەكات. ووتیان: جا ئەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چەندی بەشدەكات؟ فەرمووی: بەشی تێربوونی شەو رۆژێكی هەبێت بەسە.

حەنەفییەكان بە پێی رێساكەی خۆیان كە دەڵێن (هەر كەس بڕی نیصابی نەبێت زەكاتی لەسەر نییە) بۆچوونیتریان گرتۆتەبەر، بۆیە دەفەرموون هەر كەسێك لە بڕی نیصاب سامانی زیاتر هەبوو، لە پێویستییەكانی خۆراك و پۆشاك و سوكنا، ئەو كەسە سەرفترەدەدات![٣] بەڵگەیەكیتریش بۆ ئەم بۆچوونەیان دێتەوە كە فەرموودەیەكی سەحیحەو دەفەرموێ: (لَا صَدَقَةَ إِلَّا عَنْ ظَهْرِ غِنًى).[٤] واتە: زەكات لەسەر دەوڵەمەندە. دەفەرموون مادام هەژار زەكاتی دەدرێتێ، كەواتە دەوڵەمەندنییە،

١مغني المحتاج ٤٠٣/١، المغني ٧٦/٣.

٢ئەبوداوود ١٦٢٩، ئەحمەد ١٧١٧٣، فتح الباري ١٤٠٦. شێخی ئەلبانی رحمەالله لە: (صحيح الجامع ٦٢٨٠)و لە: (صحيح الترغيب والترهيب ٧٩٩)دا دەفەرموێ: سەحیحە.

٣شرح فتح القدير ٢١٨/٢، حاشية ابن عابدين ٣٦٠/٢.

٤بوخاری ٤٩٦٤، ئەبوداوود ١٤٣٠، نەسائی لە: (الصغرى ٢٥٠٨)، ئەحمەد ١٠٥٥٨.

مادام دەوڵەمەندیش نییە، کەوابوو زەکاتی لەسەر نییە، نەگشتیی و نەسەرفترە. پێم وایە بۆچوونی جمهوری شەرعناسان پەسەندترە چونکە:

١- باسی سەرفترە لە فەرموودە سەحیحەکاندا هاتووە کە لەسەر گەورەو بچوك و پیاو ژن، سەربەست و کۆیلەیە. هیچ سنورێکی هەبوونی بۆ دیارینەکراوە، وەکو ئەوەی جۆرو بڕی زەکاتی گشتیی دیاریکراوە.

٢- سەرفترە هەقی بەسەر بڕی نیصابەوە نییە، بۆیە نەگۆڕەو زیادناکات.. ئەوی ملیۆنێك درهەمی هەیەو ئەوی هەزاردرهەمی هەیە وەکو یەك سەرفترە دەدەن.

٣-ئیستیدلال بەو فەرموودەیە: (لَا صَدَقَةَ إِلَّا عَنْ ظَهْرِ غِنًى). لە جێی خۆیدا نییە، چونکە فەرمودەکەیتر _کە جمهور هێناویانەتەوە_ تەنها هەبوونی بەشی شەووڕۆژێك بۆ دەرکردنی سەرفترە دیاریدەکات.

٤- لە فەرموودەکاندا سەرفترە لەسەر کۆیلەش دیارکراوە، لە کاتێکدا زەکات لەسەر کۆیلە نییە، چونکە سەرفترەی کۆیلە دەبێ سەییدەکەی بیدات، هەر وەکو کە باوك سەرفترەی زارۆکەکانی دەدات. ئەمەش بۆچوونی مالیکیەکان و شافیعیەکانە، کە پەسەندترە. حەنبەلییەکان کە دەفەرموون کۆیلە سەرفترە نادات، نەیان پێکاوە. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

لەوەیش سەیرتر بۆچوونی ئیمامی ئیبنوحەزمە کە دەفەرموێ باوك و سەرپەرشتیاری خێزان و سەییدو غەیری ئەمانەش، هەریەکەیان سەرفترەی خۆی دەدات، نەك سەرفترەی ئەوانەی مەسروفیشیان دەکێشێت. واتە مێرد سەرفترەی خۆی دەدات و ژنەکەی سەرفترەی خۆی و منداڵەکانیان هی خۆیان. ئەمە بەرامبەر بەڵگەی جمهور لاوازە، کە جگە لەو بەڵگانەی هێنامانەوە، دەفەرموون: فەرموودەیتر هەیە ئاشکراو

راشكاوانە دەفەرموێ: دەبێ سەرفترەی خۆتان و سەرفترەی ئەوانەش بدەن كە مەسروفیان لە سەرتانە:

- ئیبنوعومەر خوا لێیان رازی بێت دەفەرموێ: (أَمَرَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِصَدَقَةِ الفِطرِ عَنِ الصَّغِيرِ وَالكَبِيرِ وَالحُرِّ وَالعَبدِ مِمَّن تَمُونُونَ).[1] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمانی بەسەرفترەدا؛ كە بۆ بچوك و گەورەو سەربەست و كۆیلە بدرێت، لەوانەی مەسروفیان لەسەرتانە.

كەوابوو سەرفترە لەسەر هەموو موسوڵمانێكی گەورەو بچوك و نێرو مێیە، مادام خۆراك و پۆشاكی ئەوەندە هەبێت كە لە مەسروفی شەووڕۆژی جەژنی خۆی و ماڵ و منداڵی زیاتربێت. بۆیە دەشێت لە هەمان كاتدا كە ملیۆنەها هەزار سەرفترە وەردەگرن، خۆشیان دەبێ سەرفترە بدەن... وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

* كێ سەرفترە نادات؟

١- ئەو كەسەی ژنی مارەكردووە، بەڵام هێشتا نەیگواستۆتەوە. چونكە مەسروفی ژنەی لەسەر نییە.

٢- ئەو مێردەی ژنەكەی تۆراوە (ناشیزە بووە)و شەوی جەژن نەگەڕاوەتەوە ماڵە مێردیی، ئەمە سەرفترەكەی لەسەر خۆیەتی، ئەگەر نەیبوو لەسەر ئەو ماڵەیە كە مەسروفیدەكێشن.

٣- ئەو پیاوەی ژنەكەی غەیرەموسوڵمانە، وەكو ئەو كەسەی ژنەكەی جولەكەیە، یان مەسیحی، یان مەجووسی.

---

[1] ئیبنوحەجەری عەسقەلانی: تلخيص الحبير ٨٧٠، دارەقوطنی٢٠٥٣، بەیهەقی ٧٥٠٦. شێخی ئەلبانی رحمەالله لە: إرواء الغليل ٨٣٥)دا دەفەرموێ: حەسەنە.

* دەبێ سەرفترەی باوەژنە دەوڵەمەندە کەشی بدات، ئەگەر مەسروفی باوکی خۆی لەسەری بووە.

* سەرفترەی خزمەتکارو رەنجبەرەکانیشی دەدات، ئەگەر گرێبەستی وا لەگەڵ کردبوون کە مەسرەفیان دەکێشێت، ئەگەر نان و مەسرەفیان لەسەر خۆیان بوو، خۆیان دەیدەن.. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

باسی سێیەم

سەرفترە چەند و لەچی دەردەکرێت؟

شەرعناسان لە دیاریکردنی بڕی سەرفترەدا دووبۆچوونیان هەیە، هەروەکو باسەکانیتر جمهور بۆچوونێك و ئیمامی ئەبوحەنیفەش بۆچوونێکیتر:[1]

- جمهوری شەرعناسان: صاعێك لە خۆراکی سەرەکی خەڵکی ناوچەکە: بەڵگەیان:

١- ئەبو سەعیدی خودری خوا لێی رازی بێت دەفەرموێ: (كُنَّا نُخْرِجُ زَكَاةَ الْفِطْرِ إِذْ كَانَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - صَاعًا مِنْ طَعَامٍ أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ زَبِيبٍ أَوْ صَاعًا مِنْ أَقِطٍ فَلَمْ نَزَلْ نُخْرِجُهُ حَتَّى قَدِمَ مُعَاوِيَةُ الْمَدِينَةَ فَتَكَلَّمَ فَكَانَ فِيمَا كَلَّمَ بِهِ النَّاسَ إِنِّي لأَرَى مُدَّيْنِ مِنْ سَمْرَاءِ الشَّامِ تَعْدِلُ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ . قَالَ فَأَخَذَ النَّاسُ بِذَلِكَ . قَالَ أَبُو سَعِيدٍ فَلاَ أَزَالُ أُخْرِجُهُ كَمَا كُنْتُ أُخْرِجُهُ).[2] واتە: لەو زەمانەی پێغەمبەری خوامان صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لە ناودابوو، سەرفترەمان وا دەردەکرد: صاعێك لە خۆراك، یان صاعێك لە جۆ، یان صاعێك لە خورما، یان صاعێك لە مێوژ، یان صاعێك لە شیرێژ (ژاژی). سەرفترەمان ئاوا هەر لەمانە دەردەکرد، تا ئەوکاتەی مەعاویە هات بۆ مەدینە، قسەی کرد. لەوەی کە بەخەڵکەکەی ڕاگەیاند ئەوەبوو کە فەرمووی: من وادەبینم کە دووچنگ لە ئەسمەری شام (واتە: گەنم) دەکەوێتە بری صاعێك (چوارچنگ) خورما... ئیتر خەڵکەکە وایانکرد. ئەبوسەعید دەفەرموێ: بەڵام من چۆنم پێشتر دەردەکرد، هەروام کردەوە.

---

١ مالیکییەکان: المدونة ٣٥٨/١، شافیعییەکان: المجموع ٤٨/٦، حەنبەلییەکان: المغني ٨١/٣، حەنەفییەکان: شرح فتح القدير ٢٢٥/٢.

٢ بوخاری ١٥٠٥ موسلیم ٩٨٥.

*** كە دەفەرمویٚ صاعێك لە خۆراك:** هەندێك شەرعناس دەفەرموون: مەبەستی لە گەنمە. بەڵام هیچ بەڵگەیەك نایسەلمێنێت نە زمانەوانی، نە شەرعی كە مەبەستی ئەبوسەعید ئەوەیە كە سەرفترە لە خۆراك دەدرێت. ئینجا باسی جۆری خۆراكە سەرەكییەكانی ئەو سەردەمە دەكات. خۆ ئەگەر (طعام)ەكە گەنم بوایە بە جیا باسیدەكرد، وەكو دواتر ناوی هاتووە.

* لەبەرئەوەی گەنم گرانترو كەمتربوو لەو كۆمەڵگەیەدا، بەڵام بووبوو بەقووت (خۆراكی سەرەكیی) بۆیە سەیدنا معاویە خوا لێی رازی بێت ئەویشی بەبڕی نیو ئەوەندەی ئەوانیتر (نیوصاع =دووچنگ) خستە ریزیانەوە.

* خەڵكەكە بڕو جۆرو پێوەرەكەی سەیدنا مەعاویەیان لا سروشتیبوو. وەكو ئیجتهادی یاوەرێكی واقیعناس و باسەكەشی هەموویانی دەگرتەوەو پێی رازیبوون، بۆیە بەرهەڵستیاننەكرد، وەكو هەندێك رەفتارو ئیجتهادیتری.

* لە دوای ئەوەوە گەنمیش لە ناو شەرعناساندا هاتەڕیزی خۆراكی سەرفترەوە. بەڵام دواتر كە گەنم بوو بەسەرەكیی، ئەوە بووە جێ موناقەشە، كە ئایا لەویش وەكو خۆراكەكانیتر صاعێكە كە كەمتردەبوونەوە، وەكو مێوژ، یان هەردەبێ نیوصاعەكەی سەیدنا مەعاویەبێت، كە خەڵكەكە گرتیانەبەر، یان بەهەڵوێستی سەیدنا ئەبوسەعید بكەن.. وەهەروەها.

* ئەگەر گەنم لە كۆمەڵگەكەدا خۆراكی سەرەكیی بوایە، دەبوو صاعێكیان لەویش دەركردایە، بەڵام كە مەعاویە دەفەرمویٚ نیوصاع، دیارە شتێكی نوێیە. وەكو برنج لە ئێستای كوردستانی ئێمەدا كە كورد زۆر دەیخوات.

* ئیبنولمونذیر دەفەرموێ: ریوایەتێکی سەلمێنراومان لەسەر گەنم لە پێغەمبەری خواوە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پێنەگەیشتووە.[1]

* دواتر یاوەرانی بەڕێزی وەکو سەیدنا عەلی و ئەبوهورەیرەو جابرو ئیبنوعەبباس و ئیبنوزوبێرو ئەسمائی دایکی، هەموو ئەم بەرێزانەش وایاندەبینی کە نیوصاع لە گەنمیش دەشێت بۆ سەرفترە، ئەگەرچی یاوەری وەکو ئەبوسەعید و ئیبنوعومەر هەر لە خورماو جۆ دەریاندەکرد.

کەوابوو لەسەرەتادا، سەرفترەیان _لەو جۆرە خۆراکانەی سەرەکییبوون لە کۆمەڵگەکەیاندا_ دەردەکرد. دواتر کەگەنمیش بووە سەرەکیی، لە سەرەتاییدا نیوصاع و دواتر پێشەوایانی شەرع کە دیتیان گەنم لەوانیتر زۆرتربووە، ئەویشیان کردە صاعێك وَاللَّهُ أَعْلَمُ. ئەمەش بۆچوونی جمهورە.

* باسی (اقط) لە زۆر ریوایەتدا دێتەوە، کە دیارە تەئکیدە کە سەرفترەیان لەویش داوە، کە بریتیبووە لە شیری وشککراوە بەچەورییەکەیەوە. منیش ناوملێنایەوە شیرێژ (ژاژی)، هەروەها کەشک، تا ئاسانتر بیناسینەوە دەنا لە کوردستانی ئێمە و هەزاران شوێنیتردا شیرێژ ئێستا دەگمەنە نەك بووبێتە خۆراکی سەرەکیی. بەڵام لە کوردستان و شوێنیتردا دەیان شتیتر بووە بەسەرەکیی. ساوەرو مێوژ و گوێزیش لە زۆر ناوچە وەکو برنج بوون بە خۆراکی سەرەکیی..

٢- ئیبنوعومەر خوا لێیان رازی بێت دەگێڕێتەوە: (فَرَضَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَدَقَةِ الْفِطْرِ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ، أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ، فَعَدَلَ النَّاسُ بِهِ نِصْفَ صَاعٍ مِنْ

---

[1] نَيِلُ الأَوْطَار ل ٧٩١.

بُرٍّ).[1] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سەرفترەی بەصاعێك لە خورماو بەصاعێك لە جۆ فەرزكرد، پاشان خەڵكی نیوصاع گەنمیشیان پێ یەكسانكرد.

كەوابوو گەنم لە سەرەتادا دەگمەنبوو، دواتربوو بەخۆراك و گرانتربوو لەوانیتر، بەشێوەیەك كە نرخەكەی دووبەرابەری ئەوانیتربوو (بۆیە ئیمامی ئەبوحەنیفە لەسەر ئەم برە، بۆچوونی خۆی دامەزراند) پاشان گەنم بوو بەخۆراكی سەرەكیی و وەكو ئەوانیترو زیاتریشی لێهات (بۆیە جمهوری شەرعناسان بۆچوونی خۆیان لەسەر ئەم حاڵەتەی دواتری گەنم یەكخست).

<u>- ئیمامی ئەبوحەنیفە: صاعێك لە خۆراك بەڵام لە گەنم نیوصاع</u>: هەر چەندە ئیمامی ئەبوحەنیفە رەحمەتی خوای لێبێت كە ساڵی (١٥٠ك) كۆچی دوایی كرد، موسوڵمانان پەنجاساڵبوو لە رۆژهەڵاتەوە گەیشتبوونە چین و لە رۆژئاواوە گەیشتبوونە ئەندەلووس. گەنم و برنج و زەیتون و پاقلەو دەیان خۆراكیتر بووبوون بەسەرەكیی و شیرێژو مێوژو تەنانەت خورماش لە زۆر شوێن خۆراكی سەرەكیی نەمابوون. بەڵام ئیمامی ئەبوحەنیفە رەحمەتی خوای لێبێت بۆچوونی خۆی نەگۆڕی. فەرمووی نیوصاع لە گەنم بەسە بۆ سەرفترە.. خۆی و هاوڕایانی مەزهەبەكەی پشتیان بەم بەڵگانە بەست:

١- ثەعلەبەی كوڕی ئەبو صوعەیر لە باوكییەوە لە پێغەمبەری خواوە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ گێڕاوێتیەوە كە فەرموویەتی: (صَاعٌ مِنْ بُرٍّ أَوْ قَمْحٍ عَلَى كُلِّ اثْنَيْنِ...).[2] واتە: صاعێك گەنم سەرفترەی دوو كەسە.

---

[1] بوخاری ١٥١١، موسلیم ٩٨٤.

[2] ئەبوداوود ١٦١٩ بە سەنەدی صەحیح، بەیهیقی ٧٥١٦، دارەقوطنی ٢٠٧٩ شێخی ئەلبانی رحمەالله لە: (صحيح سنن أبي داود ١٦٢٠)دا دەفەرمویٚ: سەحیحە.

٢- عەمری کوڕی شوعەیب لە باوکیەوە و ئەویش لە باپیرییەوە دەگێڕێتەوە کە: (أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مُنَادِيًا فِي فِجَاجِ مَكَّةَ أَلاَ إِنَّ صَدَقَةَ الْفِطْرِ وَاجِبَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى حُرٍّ أَوْ عَبْدٍ صَغِيرٍ أَوْ كَبِيرٍ مُدَّانِ مِنْ قَمْحٍ أَوْ سِوَاهُ صَاعٌ مِنْ طَعَامٍ).[١] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جارچی نارد بۆ هەموو لایەکی مەککە، کە سەرفترە لەسەر هەموو موسوڵمانێك فەرزە: نێر بێت یان مێ، یان کۆیلە، بچوك و گەورە، دووچنگ گەنم یان صاعێك (چوارچنگ) خۆراك.

پێم وایە بۆچوونی جمهوری شەرعناسان پەسەندترە لەبەر بەهێزی بەڵگەکانیان و هەبوونی بوارێکی نوێکردنەوەی جۆری خۆراکەکان و لە خۆگرتنی زانراوە نوێیەکانی سەردەم، وەکو برنج و گەنمەشامی و ماکەرۆنی و پەتاتەو ماسی و گۆشت و دەیان جۆری تر وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

* صاعێک چەندە؟:

ئیسحاقی کوڕی سولەیمانی رازی دەفەرموێ: لە مالیکی کوڕی ئەنەسم پرسی: ئەرێ ئەبوعبداللە صاعی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چەندبووە؟ فەرمووی: بەرەتڵی عێراقی: پێنج رەتڵ و سێیەکی رەتڵێك بوو.. منیش دەمزانی، بەڵام عەرزمکرد (پێم ووت) ئەرێ ئەبوعبداللە پێچەوانەی شێخی قەومەکەت پێناسەتکرد! پرسی: ئەو شێخە کێیە؟ ووتم: ئەبوحەنیفە، کە دەفەرموێ صاعێك هەشت رەتڵە.. ئیمامی مالیك زۆرزۆر تووڕەبوو. پاشان رووی لە یەکێکی کۆڕەکە کردو فەرمووی: ئادەی فلان بڕۆ صاعەکەی باپیرت بهێنە، تۆش فلان بڕۆ صاعەکەی مامت بهێنە، فلان تۆش بڕۆ

١ترمذي ٦٦٩ لە (تحفة الاحوذي ٣٤٨/٣). شێخی ئەلبانی رحمەاللە لە: (ضعیف سنن أبي داود ١٦٢٠)دا دەفەرموێ: زەعیفە.

صاعەکەی نەنکت (داپیرەت) بهێنە. ئێسحاق دەفەرموێ: کۆمەڵێك صاعیان هێنا، ئینجا رووی لەهەر یەکەیان کردو فەرمووی، چ فەرموودەیەکت لە بارەیەوە لەبەرە؟ ئەویان فەرمووی: باوکم لە باوکیەوە گێڕایەوە کە بەم صاعە زەکات و سەرفترەکەی دەپێواو دەیبردە خزمەتی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. ئەویتریان فەرمووی: باوکم لە براکەیەوە گێڕایەوە، کە بەم صاعە زەکاتی خۆی دەبردە خزمەت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. سێیەمین ووتی: باوکم... پاشان ئیمامی مالیك فەرمووی: هەموویم تەقدیرکردووە، کردوێتییە پێنج رەتڵ و سێیەکی رەتڵێك).[1]

ئیمامی شەوکانی -توێژەرەوەو دەریاوانی زانستە شەرعییەکان- رەحمەتی خوای لێبێت، دەربارەی ئەم روداوە دەفەرموێ: رووداوەکە بەناوبانگەو بەیهیقیش بەسەنەدێکی باشەوە ریوایەتیکردووەو ئیبنوخوزەیمەو حاکمیش لە رێی عوروەی کوڕی سەیدنا زوبێرەوە لە دایکییەوە؛ ئەسمائی کچی سەیدنا ئەبوبەکرەوە ریوایەتیانکردووە، کە دەیفەرموو: لە زەمانی پێغەمبەری خوادا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زەکاتیان لە خۆراك دەردەکردو بەو صاعەی خەڵکی مەدینە دەیانپێوا.

پاشان وا دیارە شەوکانی لە ئیمامی ئەبوحەنیفەو هەشت رەتڵەکەی زۆرتوڕەبووبێت! بۆیە دەفەرموێ: خەڵکی مەدینە قەت لەسەر دیاری کردنی (صاع) و قەبارەو بڕی راجوێ نەبوون، هەر لە زەمانی یاوەرانەوە تا ئەم سەردەمە، هەموو ئەهلی حیجاز دەفەرموون: صاعێك پێنج رەتل و سێیەکی رەتڵێکە بەرەتڵی عێراقی. ئەوەی ئەبوحەنیفە دەفەرموێ: هەشت رەتڵە (قول مردود)، واتە قسەیەکی رەتکراوەیە. ئاخر بۆیە ئەبویوسفی قوتابی ئیمامی ئەبوحەنیفە وازی لە پێناسەی ئیمامەکەی هێناو

---

١ دار قوطني ٢/١٥١.

چووەسەر پێناسەو بۆچوونی ئیمامی مالیك[1] .. شەرعناسانی پێشووی ئوممەت _جگە لە ئیمامی ئەبوحەنیفە_ لەسەر پێناسەو بڕی صاع کۆکبوون کە ئاوایە:

١ صاع = ٤ موددە (مشت بە هەردوو دەست)[2] چنگی کەسێکی ئاسایی.

١ موود = ٣٣ر١ ڕەتڵ بە ڕەتڵی عێراقی (کۆن).

لەم سەردەمەدا :

١ صاع = ١٥٧ر٢ کیلۆ گرام.. دەشێت بکرێتە ١٦٠ر٢ گرام بۆ ئاسان حسێب کردنی وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

صاع یەکەیەکی پێوانەی قەبارەبووە، وەکو دۆلکەیەک، (تذکیر وتأنیث) دەکرێت. لەبەرئەوەی بە مشتی پیاو حسێبکراوە، لەم سەردەمەدا کە کراوەتەوە بە گرام، جیاوازییەکی تێکەوتووە. هەندێک حسێبیان کردووەو وتوویانەصاعێک کە چوار موددە، هەر موددێکیش پڕ چنگێکە، کەوابوو دەکاتە نزیکەی (٦٥٠ شەش صەدو پەنجا)گرام. چوار موددەکە دەکاتە: (٦٠٠ر٢دوو کیلۆو شەش صەد) گرام.. ئەمە بۆ حسابکردنی سەرفترە. هەندێک کەسیتر بە لیتر حسێبیانکردووەو وتوویانە هەرچوار موددەکە دەکاتە: (٤٠٠ر٢ دووهەزارو چوارصەد) میللی لیتر. ئەمەش بۆ حسابکردنی ئاوی دەسنوێژ، کە لە کۆندا هەر موددیان بۆ بەکارهێناوەو لەم سەردەمەشدا یەکەی لیتریان بۆ بەکارهێناوە، کە بۆ خەڵکی سەردەم ئاسانترە والله اعلم.

---

١ نَيِلُ الْأَوْطَار ل٧٩٣.

٢ مست و مشت بە هەردوو دەستە. بە یەکدەست بێت : لوێچە.

باسی چوارەم

کەی سەرفترە دەدرێت؟

شەرعناسان لەسەر ئەوە رێکن کە سەرفترە دەبێت پێشچوونە جێنوێژی جەژن بدرێت، چونکە ئیبنوعومەر خوا لێیان رازی بێت دەگێڕێتەوە: (أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ بِإِخْرَاجِ زَكَاةِ الْفِطْرِ أَنْ تُؤَدَّى قَبْلَ خُرُوجِ النَّاسِ إِلَى الصَّلاَةِ).[1] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمانیدەکرد کە سەرفترە _پێش ئەوەی خەڵکی بچنە نوێژی جەژن_ بدرێت.

- ئیبنوعەبباس خوا لێیان رازی بێت دەفەرموێ: (فَرَضَ رَسُولُ اَللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَكَاةَ اَلْفِطْرِ: طُهْرَةً لِلصَّائِمِ مِنَ اَللَّغْوِ، وَالرَّفَثِ، وَطُعْمَةً لِلْمَسَاكِينِ، فَمَنْ أَدَّاهَا قَبْلَ اَلصَّلَاةِ فَهِيَ زَكَاةٌ مَقْبُولَةٌ، وَمَنْ أَدَّاهَا بَعْدَ اَلصَّلَاةِ فَهِيَ صَدَقَةٌ مِنَ اَلصَّدَقَاتِ).[2] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سەرفترەی فەرزکرد تا رۆژووەوان لە قسەی نابەجێ و زۆربڵێیی پاککاتەوەو خۆراکیش بێت بۆ دەستکورتەکان، هەر کەسێك پێش نوێژی جەژن بیدات ئەوە سەرفترەکەی داوەو گەیشتووە، هەر کەسێك دوای نوێژی جەژن بیدات، ئەوە هەر خێرێکەو کردوێتی.

- **کاتی سەرفترە لە دواساتی کۆتا رۆژی رەمەزانەوەیە:** ئەمە بۆچوونی حەنەفییەکان و قەولێکی مالیکییەکان لەسەر هەر یەکێك لەم دوو بۆچوونە ئەحکامیتر دادەمەزرێت بۆ نموونە:

---

[1] بوخاری ١٥٠٩ موسلیم ٩٨٦.

[2] ئەبوداوود ١٦١٩ ئیبنو ماجە ١٨٢٧ صحیحە /پێشتر هاتووە لە (برگەی ٢/باس ١ / بەندی ٤) دا.

- ئەگەر کەسێك شەوی جەژن بمرێت، یان منداڵێك لەوکاتەدا لەدایکبووبێت، لای حەنەفییەکان سەرفترەی لەسەر نییە، چونکە نەکەوتۆتە کاتی سەرفترەدانەوە. بەڵام لای بەرامبەرەکان دەبێت سەرفترە بۆ هەردووکیان بدرێت، چونکە لە کاتی فەرزێتی سەرفترەدا بوون.

- **دەرکردنی سەرفترە پێش کاتی فەرزبوونی**: یاوەران و تابعین باسیان لە پێشوەخت بەخشینی سەرفترە کردووە بەڕۆژێك و دووڕۆژ، چونکە شارەکانیان بچوك و دانیشتوانیان کەمبووەو ئاسان سەرفترەو زەکات و خێروخێراتیان گەیاندۆتە یەك.. زۆرینەشیان هەر دەیاندایە دراوسێ و خەڵکی گەڕەکەکانی خۆیان، بۆیە ئیجتهادیان کەمتر لە کاتیتری پێشوەختدا کردووە. بەڵام لەگەڵ بەرفراوانبوونی دەوڵەت و زۆربوونی خەڵکی و لقوپەل هاویشتنی گەڕەکەکانیان، ئەو ئیجتهادەش هاتەپێش، بەڵام هەیانبوو هەر پابەنددەبوو بەزاهیری دەقەکەوەو هەشیانبوو ئەحکامی لەسەر هۆکاری هاتنی دەقەکە دادەڕشت.

- ئیمامی ئەبوحەنیفە و لەیثی کوڕی سەعد دەیانفەرموو هەر رۆژی جەژن دەردەکرێت، بەڵام دوای خۆرهەڵهاتن و پێشچوونە نوێژی جەژن، یان پێش نوێژەکە.

- پێشەوا بەڕێزەکانیتر دەفەرموون دەشێت چەندڕۆژ پێشخرێت. نافیع دەگێڕێتەوە: (كَانَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا «يُعْطِيهَا الَّذِينَ يَقْبَلُونَهَا، وَكَانُوا يُعْطُونَ قَبْلَ الفِطْرِ بِيَوْمٍ أَوْ يَوْمَيْنِ).[1] واتە: ئیبنوعومەر خوا لێیان رازی بێت سەرفترەکەی دەدایە ئەو کەسانەی وەریاندەگرت. عادەتەن رۆژێك، دووڕۆژ پێش جەژن دەیاندا.

لای شافیعیەکان دەشێت لە سەرەتای رەمەزانەوە سەرفترەبدرێت.[2]

---

١ بوخاری ١٥١١، موسلیم ٩٨٦.

٢ نَيلُ الأَوْطَار ل٧٩٠.

لای مالیکییەکان و حەنبەلییەکان لە دووڕۆژ زیاتر ناشێت پێشخرێت. چونکە کاتەکەی وەکو کاتی نوێژە. بەپێچەوانەشەوە هەندێك لە شەرعناسانی حەنەفی دەفەرموون دەشێت ساڵێك پێشخرێت!![1]

من پێم وایە لەم سەردەمەدا دەرکردنی ئاسانەو گەیاندنی قورسە، چونکە دەشێت کابرا لە وڵاتێکی دووری وەکو بەرازیلەوە سەرفترەکەی بەتەلەفۆن بگەیێنێتە سەردەشت، لە رێی بانك و پۆستە خێراکانەوە، بەڵام لە بانکێکی سەردەشتەوە تا دەگاتە موحتاجەکەی ناوشار زیاتریدەوێت[2]..

* ئەوی دوورەدەستەو سەرفترەکەی دەگەیێنێتە کۆمەڵێکی خێرخوازیی، لە گەردنیدا نامێنێت، کە دەگاتە کێ و کەی. بەمەرجێك لە دینداریی و سەرڕاستی خێرخوازەکان دڵنیابێت.

* هەر چوار مەزهەبەکە لەسەر ئەوەن ئەگەر لە جەژندا سەرفترەکەی نەدا، لە هەموو تەمەنییدا هەر لەسەری دەمێنێت. قەرزەو هەر دەبێ بیداتەوە.. جگە لە تۆبەکردن لە کەمتەرخەمییەکەی.

---

١ حسن ایوب: الزكاة في الاسلام ل٩٨.

٢ئێمە ساڵانە وامانکردووە کە لە سەرەتای رەمەزانەوە لە کوردستان پارەمان بە بازرگان و دەوڵەمەندە موسوڵمانەکان داناوە بۆ سەرفترەکەو لە بیستوپێنجی رەمەزان و دواتری هەواڵمان داونەتێ، کە چەندمان لە ئەوروپا لاکۆبۆتەوەو ئەوانیش گەیاندوویانە بەموستەحەققانی و پارەکەیان هەر ئەو کاتە، یان دواتر بۆ حەواڵە کراوەو بەدەستیانگەیشتووە.. گرنگ لێرەدا -دوای کۆکردنەوەی پارەکە- لیژنەکانی دابەشکردنن، کە لە باشورو رۆژهەڵاتدا لە شارو شارۆچکەو گوندەکاندا دیاریدەکرێن، تا پێش جەژن کارەکە ریکبخەن .

ئیمامی ئیبنوحەزم دەفەرمویٚ: ئەگەر تا نویٚژی جەژن نەیدا، ئەوە کاریٚکی حەرامی کردووەو تۆبەی دەویٚت و قەرزاریشە.[1]

باسی پیٚجەم

مەسەلەیتری جۆراو جۆری سەرفترە

<u>١- سەرفترە بە پارەش جائیزە:</u>

ئەسڵ پابەندبوونە بەمانای گشتیی دەقە شەرعییەکانەوە، کە سەرفترە بەجۆری خۆراکەکە دەدریٚت، کە بۆتە خۆراکی سەرەکیی کۆمەڵگەکە. وەکو گەنم و جۆو خورماو برنج و.. هتد، بەڵام ئەمە لە کۆمەڵگەیەکی بچوکی لادیٚدا ئاسانە، گەیاندنیشی بەموحتاجەکان ئاسانە، بەڵام لە شاری گەورەو قەرەباڵغی یەك ملیۆن کەسییدا زۆرزەحمەتە:

أ- لەبەرئەوەی جۆری خواردنەکان ئەوەندە لە لای موحتاجەکان کۆدەبیٚتەوە، شویٚنی گەنجینەکردن و پاراستنیان نامیٚنیٚت.. ئەگەر تەسەورکریٚت خەڵکی شاریٚکی وەکو هەولیٚر، هەریەکە سەرفترەی خۆی ببات بۆ ماڵە هەژاریٚك، چەند فەردەیەك گەنم کۆدەبیٚتەوە، چەند فەردەیەك جۆ، چەند فەردەیەك برنج، چەند فەردەیەك شیریٚژ (ژاژی)، چەند فەردەیەك خورما.. ئینجا هەرخۆراکەو چەندەها جۆریترە لە جنسی خۆی! دە جۆر برنج و دە جۆر خورما هەمووی تیٚکەڵکریٚت، چۆن دوایی دەخوریٚت؟ کیٚ دەیخوات؟ چۆن دەفرۆشریٚتەوە؟ کیٚ دەیکریٚتەوە؟! ئەمە بە ئافرەتیٚکی بیٚوەژن دەفرۆشریٚتەوە کە چوارپیٚنج منداڵی بچوکی هەیە؟!.

---

١ صَحِيحُ فِقْهُ السُنَةَ ٢/٨٤.

ب- پاشان: زەکات مەگەر لە سەردەمانێکدا فەرزنەبووە کە خۆراك لە پارە زیاتربووە؟ بەڵێ وابوو. خۆ دەوڵەمەندەکان پارەیان هەبوو، زۆرینەی فرۆشتنی بازاڕ بەگۆڕینەوەی کاڵابوو.. بەڵام ئێستا کابرای دەوڵەمەند لیستی موڵکەکەی لە لایەو هەموو رۆژێك دەتوانێت بزانێت چەندی زەکات لێدەکەوێت، دەرکردنیشی لە حساب بانکییەوە بەتەلەفۆنێك دەکرێت، یان بەچوونە ناو حسابەکەی، لە رێی ئینتەرنێتی ماڵەوە، یان دەستییەکەیەوە، دەتوانێت بەچەند خولەکێک بەملیۆن درهەم زەکاتەکەی بدات و بیشیگەیێنێت.

ج- کامیان لە بەرژەوەندی هەژارە؟ فەردە خۆراکەکان یان دووهەزاریۆرۆ، کە دەبێتە خاوەنی و بەپێی پێداوویستی خۆی رەفتاری پێوەدەکات.

- جمهوری شەرعناسان (مالیك و شافیعی و ئەحمەد) دەفەرموون زەکات لە جنسی ماڵەکە دەدرێت و سەرفترەش لە جۆری خۆراکی سەرەکیی (قووت)ی وڵات.

- ئیمامی ئەبوحەنیفەو سوفیانی ثەوری و ئیمامی بوخاری و قەولێکی ئیمامی شافیعی و پێشتریش بۆچوونی عەطاء و حەسەنی بەصریی وعومەری کوڕی عەبدولعەزیزو هیتر دەفەرموون: دەشێت نرخی پشکی سەرفترە خۆراکەکە حسێببکرێت و بە پارەیی بدرێت.[1]

<u>پێم وایە ئەمە لەو حاڵەتە دەگمەنانەیە کە بۆچوونی ئیمامی ئەبوحەنیفە پەسەندتربکرێت، وەك لە بۆچوونی جمهور لەبەر واقیعێتییەکەی وَاللَّهُ أَعْلَمُ.</u>

بۆیە زۆر لە شەرعناسانی سەردەم دەفەرموون زەکات و سەرفترە لە سامانەکە بدرێت چاکترە، بەڵام ئەگەر زەروورەت پێویستیکرد، یان بەرژەوەندی هەژاران زیاتر

---

١ فتح الباري ٥٧/٥.

دەهاتەدیی، دەشێت بەپارە دەرکرێت[1] ئیمامی ئیبنوتەیمیە دەفەرموێ: ئەگەر موحتاجەکان داوایانکرد بەپارە بیاندرێتێ، بەپارە دەیاندرێتێ. یان زەکاتەوان وابزانێت بەپارەیی بۆ هەژارو موستەحەققانی بەسوودترە، دەتوانێت زەکاتیان بەپارەیی لێ وەرگرێت. وەکو کە موعاذی کوڕی جەبەل خوا لێی رازی بێت بەخەڵکی یەمەنی فەرموو: زەکاتەکەتانم بەپۆشاك بدەنێ، چونکە بۆ موحتاجی موهاجیران و ئەنسار پۆشاک چاکترە).[2] ئیبنوئەبوشەیبە _کە هاوشانی ئیمامی ئەحمەدو ئیسحاق و عەلی کوڕی مەدینییەو مامۆستای بوخاری و موسلیم و ئەبوداوودو نەسائی و ئیبنوماجەیە_ دەفەرموێ: ئەبوئیسحاقی سوبەیعی (پێشەوایەکی تابیعینە) دەیفەرموو: بە خزمەت یاوەرانێک گەیشتم کە سەدەقەی رەمەزانەکەیان بە درهەم دەدا، بەقەدەر نرخی خۆراکەکە[3].

٢- نەقڵ کردنی زەکات و سەرفترە لە ناوچەیەکەوە بۆ ناوچەیەکی تر:

- جائیز نییە: ئەوە بۆچوونی شەرعناسان (ئەبوحەنیفەو شافیعی و رایەکی ئیمامی ئەحمەدە).[4] کە دەفەرموون: سەرفترە لەو شوێنەی لێیدراوە دەدرێتەوە بەهەژارانی هەمان ناوچەو نانێررێت بۆ ناوچەیەکیتر.. چونکە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بە موعاذی فەرموو: (أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ

---

١ صَحِيحُ فِقْهُ السُنَةَ ٢/٨٤.

٢مجموع الفتاوى ٢٥/٤١. ئەمەش دەقی فەرموودەکەیە کە طاووس (پێشەوایەکی تابیعینە لە سەیدنا موعادەوە دەیگێڕێتەوە: (قَالَ طَاوُسٌ قَالَ مُعَاذٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لِأَهْلِ الْيَمَنِ ائْتُونِي بِعَرْضٍ ثِيَابٍ خَمِيصٍ أَوْ لَبِيسٍ –أنواع من الملابس فِي الصَّدَقَةِ مَكَانَ الشَّعِيرِ وَالذُّرَةِ أَهْوَنُ عَلَيْكُمْ وَخَيْرٌ لِأَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمَدِينَةِ) بوخاری ٣/٣٦٥. معلقا.

٣ ابن أبي شيبة: المصنف ٣/٦٥.

٤مجموع الفتاوى ٢٥/٢٢.

فَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ).[1] واتە: پێیان بڵێ کە خوای گەورە زەکاتێکی لەسەر فەرز کردوون لە دەوڵەمەندەکانیان وەردەگیرێت و دەدرێتەوە بە هەژارەکانی خۆیان.

دەفەرموون تەنها لەچەند حاڵەتێکدا نەقڵکردن و ناردنی بۆ شوێنیتر جائیزە وەکو:

١- خەڵکی ناوچەی یەکەم پێویستیان بەزەکات، یان سەرفترەکە نەمابێت.

٢- ناوچەی دووەم موحتاجتربن.

٣- خزم و کەسوکاری زەکاتدەرەکە لە ناوچەی دووەم بن.

٤- یان بەرژەوەندییەکیتری گشتیی، یان تایبەت بەهەژاران لە ئارادابێت.

جائیزە: ئەمەش بۆچوونی ئیمامی مالیك و رایەکی ئیمامی ئەحمەدە کە دەفەرموێ (مع الکراهة) واتە: لەگەڵ بەباش نەدیتنی.. بەڵگەی ئەمانیش هەر رەفتارەکەی موعاذی کوڕی جەبەلە خوا لێی رازی بێت کە بەخەڵکی یەمەنی فەرموو زەکاتەکەتانم بەپۆشاك بدەنێ باشترە بۆ موحتاجی موهاجیران و ئەنسار لە مەدینە. پێم وایە رای دووەم پەسەندترە چونکە لەم سەردەمەدا موحتاجێتی شوێنەکان زیاتردەبێت رەچاوبکرێت، بۆ نموونە کابرایەك لە ئێستای باشوری کوردستان زەکاتەکەی بنێرێت بۆ موهاجیرەکانی برای کە لە رۆژهەڵاتی کوردستان موحتاج کەوتوون. یان مەریوانییەکی دەوڵەمەند بینێرێت بۆ سوونییەکی مەحرووم لە ئۆردوگایەکدا باشترە.. ئەوە وەکو ناردنی زەکاتی کوەیتییەکە بۆ میسر، یان قەتەرییەك بۆ ئەفغانستان وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

٣- سەرفترە بەکێ دەشێت؟

- جمهوری پێشەوایانی شەرع (ئەبوحەنیفەو شافیعی و ئەحمەد) دەفەرموون دەدرێت بە هەشت پۆل و بوارە دیاریکراوەکەی زەکاتپێدراوان (مصارف الزَّکاة الثمانیة).[2]

---

١ بوخاری ١٤٩٦، موسلیم ١٩.

٢ الدر المختار ٣٦٩/٢، المجموع ١٤٤/٦.

- ئیمامی مالیك دەفەرموێ: تەنها بەهەژاران و دەستکورتەکان دەدرێت.. ئەمە پەسەندکراوی ئیمامی ئیبنوتەیمیەشە[1]، دەفەرمون لەبەرئەوەی ئیبنوعەبباس خوا لێیان رازی بێت لە باسی سەرفترەکە فەرمووی (فَرَضَ رَسُولُ اَللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَكَاةَ اَلْفِطْرِ: طُهْرَةً لِلصَّائِمِ مِنَ اَللَّغْوِ، وَالرَّفَثِ، وَطُعْمَةً لِلْمَسَاكِينِ).[2] کەوابوو خۆراکی هەژارو دەسکورتەکانە.

پێم وایە ئەم بۆچوونەی ئیمامی مالیك رەحمەتی خوای لێبێت پەسەندتر بێت لەبەر هەبوونی بەڵگەکەی، لەبەر ئەوەش کە سەرفترە لە زۆر لایەنییدا لە زەکات جیاوازەو وەکو کەفارەتەو ناشێت بدرێتە غەیری کەسی خۆی،[3] مەبەستیش لەسەرفترەکە: دەستدانە باڵی مەحروومەکانە لە جەژندا، تا موحتاجی دەستی ئەم و ئەو نەبن بۆ ژەمە خواردنێك، یان پۆشاکێکی نوێ. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

---

١ مجموع الفتاوى ٣/٢٥.

٢ بوخاری ١٥٠٣، موسلیم ٩٨٤. دەقی هەموو فەرمودەکە: (وَعَنِ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اَللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: فَرَضَ رَسُولُ اَللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَكَاةَ اَلْفِطْرِ: طُهْرَةً لِلصَّائِمِ مِنَ اَللَّغْوِ، وَالرَّفَثِ، وَطُعْمَةً لِلْمَسَاكِينِ،فَمَنْ أَدَّاهَا قَبْلَ اَلصَّلَاةِ فَهِيَ زَكَاةٌ مَقْبُولَةٌ، وَمَنْ أَدَّاهَا بَعْدَ اَلصَّلَاةِ فَهِيَ صَدَقَةٌ مِنَ اَلصَّدَقَاتِ).

٣ صَحِيحُ فِقْهُ السُنَة ٢/٨٥.

بەندی شەشەم

■ خێرو خێرات (الصَّدَقَات)

بەندی پێنجەم

خێرو خێرات (الصَّدَقَات)

ئیقتیدا بە ئیمامی نەوەوی رەحمەتی خوای لێبێت کە لە (المجموع)دا دوا بەشی زەکاتی تەرخانکردووە بۆ خێروخێرات (صَّدَقَةَ التَطَّوَّع) منیش ئەم بەندەم لێرەدا (بە کورتیی) هێنایەوە:

رێڕەو:

یەکێك لە گەورەترین و کاریگەرترین خاڵی جەوهەری ئەم ئیسلامە پاڵنەری ئیمان و دینداریی سەرڕراستانەیە، کە موسوڵمان لە هەر حاڵەت و کات و شوێنێکدا بێت لە ناخی خۆیدا هەستدەکات رەفتار لەگەڵ خوای گەورەدا دەکات.. تا (ئیمان) و (ئیسلام) جێگیرتربن و گەشەونەشونمای ساتبەسات بکەن، موسوڵمان زیاتر بەرەو لوتکەی (ئیحسان) هەڵدەکشێت، کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لە رستەیەکی زۆر گرنگدا وەسفیکردووە، کە بریتییە لەوەی (أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ) [١] واتە: وا خوای گەور بپەرستیت وەکو ئەوەی دەیبینیت، بەم هەستەوە هەڵسوکەوت دەکات، بەم تەقوایەوە زەکات و زیادەدەدات، چونکە یەکەمیان بەجێبەجێکردنی ئەرکی سەرشانی دەزانێت و دووەمیان (خێرو خێراتکردن) بەخۆشحاڵکردنی خوای گەورە بۆ رازیکردن لێی دەزانێت.

دینداری دەوڵەمەند سامانەکەی لە دەستیدایەو دەزانێت خوای گەورە خستویێتیەدەستیەوە، نەک دڵییەوە،تا تاقی بکاتەوە پێی. بۆیە هەر بوارێکی بەخشین

١بوخاری ٥٠، موسلیم ٩.

پەیپێبات وادەزانێ ئەمەشیان کەرەستەیەکیتری تاقیکردنەوەیەتی، بەشداریی تێدا دەکات و خۆی لێ نادزێتەوە.

دینداری دەوڵەمەند هەستدەکات تازیاتر ببەخشێت، زیاتری لە خوای گەورەوە بۆ دێت، چونکە بەخشین مامەڵەیە لەگەڵ خوادا. پارەی پێدەبەخشێت، قەرزدەداتە خوای گەورە، بەزیادەوە وەریدەگرێتەوە. ناشبێت بەسوو (ریبا) تا حەرام ببێت.. کێ هەست بەمە دەکات؟ تەنها خاوەن دڵی زیندوو بەخواناسی.ی خەڵکیتر وا دەزانن ئەوە گێلێتییە!! بڕوانە بۆ دووریی و جودایی ئەم دوو دیدو جیهانبینییەی موسوڵمان و کافر.. ئاخر کێ ئەم ئاستە ئیمانییە گەورەیە هەستپێدەکات؟ ئەبو دەحداح و موسوڵمانانی وەك ئەو.

خوای گەورە دەفەرموێ: (مَّن ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ)البقرة/٢٤٥ هەر کەسێك قەرز بداتە خوای گەورە، حەتمەن خوای گەورە بۆی دووقات (دووبەرابەر) دەکاتەوە.

- سەعیدی کوڕی مەنصور (مامۆستای ئیمامی موسلیم) و بەززار و ئیبنوجەریرو ئیبنولمونذیرو ئیبنوئەبوحاتەم و طەبەرانی و بەیهیقی (لە: شعب الايمان) هەریەك بە ڕێگاو سەنەدی خۆی لە ئیبنومەسعودەوە دەگێڕنەوە، کە فەرموویەتی: (لَمَّا نَزَلَتْ (مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللهَ قَرْضًا حَسَنًا)، قَالَ أَبُو الدَّحْدَاحِ: يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّ اللهَ يُرِيدُ مِنَّا الْقَرْضَ؟ قَالَ: (نَعَمْ يَا أَبَا الدَّحْدَاحِ) قَالَ: أَرِنِي يَدَكَ، فَنَاوَلَهُ يَدَهُ. قَالَ فَإِني قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً..)[١]. ئەبود دەحداحی ئەنساری فەرمووی: ئەی پێغەمبەری

١ ئەحمەد ١٢٤٨٢، طەبەرانی لە: المعجم الكبير ٧٦٣، حاكم لە: المستدرك ٢٤/٢، دەشفەرموێ: فەرموودەیەکە بە پێی مەرجەکانی موسلیم سەحیحە، بەیهیقی لە: شعب الايمان ٣١٧٧. الهيثمي:

خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چما خوای گەورە داوای قەرزمان لێدەکات؟ فەرمووی: بەڵێ. ئەبوددەحداح فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەستت بێنە، جەنابیشی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەستی پیرۆزی خستەدەستیەوە، ئەبوددەحداح فەرمووی: دەی وامن باخەکەم بەقەرز دا بەخوای گەورە، کە شەش صەد دارخورمای تێدایە.

موسوڵمانی دیدرۆشن و گۆشەنیگافراوان دەزانێت ئەوەی دەیبەخشێت فەرمانبەرێتییەو بەسەڵاحییەت (ماف و ئەرك و دەسەڵات)ێکی بەرفراوانەوە دەبەخشێت، چونکە لە گەنجینەیەکەوە پێیدەگات کۆتاییینایات.

- (وَأَنفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُم مُّسْتَخْلَفِينَ فِيهِ)الحديد/٧ واتە: لەو سامانە ببەخشن، کە خوای گەورە ئێوەی بەبریکاری خۆی لەسەری داناوە.. سامانەکە هی خوایە، دەبێ بۆچی لێی نەبەخشیت؟!.

- (وَمَا لَكُمْ أَلاَّ تُنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ)الحديد/١٠ ئەوە بۆچی لە پێناوی خوادا نابەخشن؟!! ئاخر خۆ هەرچی لە ئاسمانەکان و زەویدان موڵکی ئەون.

بەهاندان و سەرزەنشت، بەحەزوترس، بەهەموو شێوازێکی دواندن، خوای گەورە ئیماندارەکانی هاندەدات. ئەرێ لایەکبکەنەوە بەلای موحتاجەکانی دەوروبەرتاندا.. ئەوانەی هەژارن.. ئەوانەی هەیانەو بەشیاننا‌کات.. ئەوانەی وەکو ئێوەن، بەڵام وەکو ئێوەیان بۆ نەلواوەو تووشی کوێرەوەریی بوون. ببەخشن و لە پاداشتی مسۆگەرتان بێخەمبن:

کشف الأستار ٤٤٧/١ ژمارە ٩٤٤ و مجمع الزوائد ٢١٩/٣ ژمارە ٤٦٣١. شێخی ئەلبانی رحمەالله لە: (سلسلة الاحاديث الصحيحة ٢٩٦٤)دا دەفەرموێ: سەحیحە.

(الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُم بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ)البقرة/٢٧٤ واته: ئەو کەسانەی لە شەووڕۆژدا بەپەنهانیی و ئاشکرا سامانەکانیان دەبەخشن، پاداشتی خۆیان لای خوای گەورەیە، نە ترسیان هەبێت و نەخەفەتی لێ بخۆن.

ئەو سامانەی کە لای خوای گەورەشە هەر ئەوەندە نییە بۆ خێرەومەندەکە دانرابێت، بەڵکو خوای گەورە گەشەو نەشونمای پێ دەکات (يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ)البقرة/٢٧٦ واتە: خوای گەورە سوو ریبا مەفح دەکاتەوە و خێروخێرات و زەکاتیش دەخاتە نەشونمای وەبەرهەمهێنانەوە!.

پێشتر ئەو فەرموودەیەمان هێنایەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەربارەی ئەم گەشەو نەشونمای خێروخێرات دەفەموێ: (إِنَّ اللَّهَ يَقْبَلُ الصَّدَقَةَ وَيَأْخُذُهَا بِيَمِينِهِ فَيُرَبِّيهَا لأَحَدِكُمْ كَمَا يُرَبِّي أَحَدُكُمْ مُهْرَهُ حَتَّى إِنَّ اللُّقْمَةَ لَتَصِيرُ مِثْلَ أُحُدٍ).[١] واته: خوای پەروەردگار خێروخێراتی هەریەکەتان بە دەستی راستی خۆی وەردەگرێت و گەشەو نەشونمای پێ دەکات هەر وەکو کە یەکێکتان گەشەو نەشونما بە جۆانوو دەکات.. تا وای لێدێت ئەوی پارووەیەك بووە بە قەدەر چیای ئوحودی لێ دێت.

- ئەنەس خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە: (أَتَى رَجُلٌ مِنْ تَمِيمٍ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ، إِنِّي ذُو مَالٍ كَثِيرٍ ، وَذُو أَهْلٍ وَمَالٍ وَحَاضِرَةٍ ، فَأَخْبِرْنِي كَيْفَ أَصْنَعُ ؟ وَكَيْفَ أُنْفِقُ ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ « تُخْرِجُ الزَّكَاةَ مِنْ مَالِكَ

---

١ بوخاری ١٣٢٧، موسلیم ١٦٩٠.

فَإِنَّهَا طُهْرَةٌ تُطَهِّرُكَ ، وَتَصِلُ أَقْرِبَاءَكَ ، وَتَعْرِفُ حَقَّ المِسْكِينِ وَالْجَارِ وَالسَّائِلِ).[1] واته: کابرایەکی هۆزی تەمیم هاتەخزمەت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و عەرزیکرد من کابرایەکی خاوەن سامانی زۆرم و کەسوکارو عەشرەتم هەیە، پێم بفەرموو چی بکەم؟ چۆن ببەخشم، پێغەمبەری صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: زەکاتی سامانەکەت دەرکە، ئەمەیان پاڵفتەکارەو پاکتدەکاتەوە، ئینجا سیلەی روحمی خزمایەتیت بەجێ بهێنە (یارمەتیانبدە) و مافی هەژارو دراوسێ و سواڵکەرانیشت لەبەر چاو بێت.

کەوابوو موسوڵمان دەبێ ئەوە بزانێت کە زەکاتدانەکەی فەرزەو موناقەشە لە کەمکردنەوەیدا نییە. بەڵام باسەکە لەسەر خێروخێراتیترە کە لە هەستی ئیمانداریی و مافی برایەتییەوە دەدرێت.. ئەمە لای خواو پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بە گەورە و گرنگ وەسفکراوە. ئەمە نیشانەی تەقواکاریی و ڕەوشتی ڕەسەن و جوامێریی غیرەت و پیاوەتییە.

١ئەحمەد ١١٩٨٦، بەیهیقی ٧١٠٧، طەبەرانی: المعجم الأوسط ٨٧٩٧، هەیثەمی: مجمع الزوائد ٣٧٢٨. مونذيري لە: (الترغيب والترهيب ٩٨/٢)دا دەفەرموێ سەنەدەکەی صەحیحە. بەڵام ئەلبانی رحمەالله لە: (ضعيف الترغيب والترهيب ٤٥٣)دا دەفەرموێ: زەعیفە.

باسی یەکەم

هاندان لەسەر خێرەومەندیی

که سەرنج لە ئایەتەکانی زەکات و بەخشین دەدەیت، کە لە سەدوبیست ئایەت زیاترن، دەبینیت خوای گەورە _بەهەموو جۆرەکان و لە هەموو حاڵەتەکانی ئینفیعال و رەوشی دەروونییدا_ مرۆڤی دواندووە.. مرۆڤەکان هەیانە بەوە هاندەدرێت کە پێی بوترێتەوە: ئەوەی لە بەردەستتدایە موڵکی خوایە، دەی بۆ کە فەرمانی خواشت بۆ هاتووە لێی نابەخشیت؟ هەیانە بەمەدحکردنێك ئەقڵی پێدەشکێت و دەبەخشێت.. ئەمانە لەو پۆلە ژیرانەن کە کورد دەڵێ (ئەو کەسەکەسە ئەلفێکی تانەی بەسە) عارەبیش دەڵێ (إِنّ اللّبیبَ مِنَ الإشارةِ یَفهم) واتە: پیاوی ژیر بەئاماژەیەك تێدەگات.. مرۆڤی واش هەیە دەبێ سەرزەنشتبکرێت. دەبێ یان ئەهلی بازارِێت و هۆشی لای قازانج بێت، بۆیە بەئایەتی پاداشتی مسۆگەر، هاندەدرێت. هەیانە دەبەخشێت، بەڵام لە شتی خراپ و قەڵب، قلپۆك و پووچەڵ و گەنیوو و رزیوو و پارەی دڕاو، کە (فاسد ومفسد) بوون!.

هەیە سەربازی بەزۆر پێبەخشینی، منەتکارەو دەیداتەوە بەچاواندا، کە خێریکردووە.. هەیە ریابازەو پێش ئەوەی خێرەکە بکات، رایگەیاندووەو دوای بەخشینیشی دەیکاتە شەوچەرەی کۆڕی خۆی! مرۆڤی واش هەیە دەبێ بەزۆر لێی سەندرێت، چونکە بەهەڕەشەی خوای گەورەش دڵی رانەچەنیووە!.

ئەمانە هەمووی شێوازی قورئانن لە بواری بەخشیندا.. بەخشینی سامان. لە بەخشینی گیانیشدا (کە جیهادە) هەمان شێوازو چۆنیەتی دوواندن هاندان

دووبارەدەبنەوە.. چونکە مرۆڤ خۆوویستەو خەڵکی دەکاتە قوربانی بۆ مانەوەی خۆی!.

- (إِنَّ الإِنسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ * وَإِنَّهُ عَلَى ذَلِكَ لَشَهِيدٌ * وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ)العاديات/٦-٨ واتە: بە راستی مرۆڤ بەرامبەر خوای خاوەن و پەروەردگارو خاوەن نیعمەتەکانی سپڵەو بێوەفایە، چاوچنۆك و نکوڵییکارە. خۆشی شایەتی لەسەر ئەو رەفتارە بەدکاریانەی دەدات.. بە راستی خۆشەویستی سەروەت و سامانی زۆر لە لایەو هەر لە هەڵپەدایە بۆی!.

- لە بەخشینیشدا دەست نوقاوو چاوبرسییە (قُل لَّوْ أَنتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذًا لَّأَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الإِنفَاقِ وَكَانَ الإِنسَانُ قَتُورًا)الاسراء/١٠٠ واتە: بڵێ ئەگەر ئێوە گەنجینەکانی رەحمەتی پەروەردگارتان هەبوایە، بەتەئکید دەستتان لە ترسی بەخشین دەگرتەوە، بەڕاستی مرۆڤ پیسکەو رەزیلە.

ساتێك وەستان _بۆ تێڕامانی ئەم ئایەتە_ زەروورە، چونکە لوتکەی وێناکردن و ناساندنی دەروون و ئەنانێتی مرۆڤ نیشاندەدات.

- بفەرموو ئەگەر ئێوە.. ئەگەرێکەو روونادات، بەڵام ئەگەر وا بوایە.. هەمووتان هەر وا دەبوون، چونکە سروشتی هەمووتان لەسەر ئەم سیفەتە ناوەکیی و دەرەکییانە دامەزراوە.. چونکە لە ئاڕاستەی جاهیلییەت گەورەدا بوون.. بۆیە پێویستە سیفەتی جاهیلییەتتان تێدا دارِنم و سیفەتی دیندارانتان تێدا زەرع بکەم، تا ئەوەندە رەزیل و پیسکە نەبن!

تَمْلِكُونَ: ئەگەر ئێوە خاوەنی بوونایە، سەنەدی خاوەنێتیی و بەڵگەی دڵنیاییتان هەبوایەو هێزو توانای واشتان هەبوایە بەرگری لە مافی خاوەنێتیی خۆتان بکەن و نەهێڵن کەس هیچیتان لێ سەنێ! بەڵام هەر نەتاندەبەخشی و رەزیل و پیسکە دەبوون!

خَزَائِنَ: هەر هەموو گەنجینەکانی خوای گەورە.. کۆی (خزینە)یە.. خۆ خەزێنەی خوای گەورە یەکێك بێت و هەزاران، هەر خاڵینابێت، چونکە فەرمانێکی (كُنْ فَيَكُون)ی دەداتێ و تا لێی هەڵگرن زیاتربێت، نەك کەم. ئێ ئەگەر ئەم خەزێنانەشتان لەبەردەستدا بووایەو هی خۆشتان بوایە هەر رەزیل و پیسکە دەبوون و نەتاندەبەخشی!

خَزَائِنَ رَحْمَةِ: گەنجینەی رەحم و بەزەیی.. نەك هەر گەنجینەی سامانی مادی.. بەزەیی هاتنەوەکەتە وات لێدەکات سامانی خۆت ببەخشیت.. کە نەتبوو کاری کرێکاری و قاچاخچێتی سنوردەکەیت، تا دایکوباوك و منداڵەکانت موحتاجنەبن! ئێوە ئەگەر گەنجینەکانی رەحمەتیشتان هەبوایە. ئێ گەنجینەی ماددی و بەزەییشتان ببوایە _لەبەر رەزیلی و پیسکەییتان_ هەر نەتاندەبەخشی!!!

رەحمەتی کێ؟ (خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي) گەنجینەکانی بەزەیی پەروەردگارم.. پەروەردگار (سەییدو پەروەردەکارو خەمخۆرو چاودێرە) شازدە مانای هەیە، کە هەموویان پەیوەندییان بە (بە مشوورخواردن و بەخەمەوەبوون)ەوە هەیە. هەموو ئەمانەشتان ببوایە، هەر پەروەردەکار نەدەبوون و لەبەر رەزیلی و پیسکەیی نەتاندەبەخشی!

إِذًا: دەی بە تەئکید، بە دڵنیاییەوە، بێگومان. دەستان دەگرتەوەو نەتاندەبەخشی!

لَّأَمْسَكْتُمْ: لامی تەئکیدە و کردارەکەش رابوردووە، واتە هەر لە سەرەتاوە دەستتان لەخێرکردن دەگرتەوە. نافەرموێ (لأغلقتم) دەستتاندەنوقاند.. دەفەرموێ دەستی خۆتان دەگرت، دەتانبەستەوە، تا جەستەشتان بزاوتی بەخشینی بۆ نەکرێت!.

ئەم ترسە لە چییە؟ ئێمە تەفسیری دەکەین کە ترسە لە نەمانی سامانی گەنجینەکانی رەحمەتی خوا.. بەڵام سەیری ئایەتەکە چۆن وێنەی ئینفیعالە دەروونییەکەی رەزیلی و پیسکەیی دەکێشێت.

خَشْيَةَ الإِنفَاقِ: ترس له به‌خشین.. ئه‌گه‌ر كه‌سێكیتریش ببه‌خشێت، ئه‌م ده‌ترسێت، چونكه ده‌ترسێت پێی بلێن ده تۆش ببه‌خشه‌!.

پاشان ئه‌م رێسا نه‌گۆڕه‌ی ناساندنی مرۆڤ، مرۆڤی هه‌موو گه‌ل و نه‌وه‌و ووڵاتێك:

وَكَانَ الإِنسَانُ قَتُورًا... كَانَ: كرداری رابوردووی نوقسان (فعل ماض ناقص) نییه‌.. ئه‌مه جۆرێكیتره پێی ده‌وترێت (الاستغراق) واته‌: هه‌رچی توخمی مرۆڤ هه‌یه له‌م سیفه‌ته‌دا وه‌كویه‌كن!.

قَتُورًا: قَتُور نه (بخیل)ه‌ و نه _شحیح).. كابرا ده‌شێت به‌خیل بێت به‌رامبه‌ر به‌خه‌ڵكی، به‌ڵام بۆ ماڵ و منداڵی خۆی خه‌رجده‌كات، باكه‌میش بێت.. كابرا (شحیح)ه‌ به‌رامبه‌ر خاووخێزانی، به‌ڵام بۆ خۆی سه‌رفده‌كات.. به‌ڵام (قَتُور) له ده‌ستی نابێته‌وه‌! ئاوا سیفه‌تی (قَتُور) له‌گه‌ڵ (أَمْسَكْتُمْ) وه‌كو دیمه‌نی جه‌سته یه‌كده‌گرنه‌وه‌، كه پاڵنه‌ره‌كه‌ی چاوچنۆكي و نه‌زانین و ئه‌نانێتی ناخه‌.

ئه‌وه وه‌سفی هه‌موو مرۆڤێكه _به‌یاوه‌رانیشه‌وه_ به‌ڵام بڕوانه چۆن به‌ئاڕاسته‌كانی قورئان و سوونه‌ت گه‌یشتنه ئه‌و لوتكه‌ی له دوای نه‌وه‌ی ئه‌وان هیچ نه‌وه‌یه‌كی مرۆڤایه‌تی نه‌یگه‌یشتۆتێ.. به‌ڵێ تاكتاك له نه‌وه‌كانی دواییدا هه‌بوون. له تاكتاكی نایاسایی یاوه‌ران سه‌خیتربووین، به‌ڵام وه‌كو نه‌وه‌ی كۆمه‌ڵگه‌یه‌ك له مێژوودا رووینه‌داوه‌ته‌وه‌.. بڕوانه لوتكه‌ی به‌خشین له‌م ئایه‌ته‌ی دواییدا كه وه‌سفی كۆمه‌ڵگه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ده‌كات:

- (لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُوْلَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ * وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُوا الدَّارَ وَالإِيمَانَ مِن قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُوْلَئِكَ هُمُ

الْمُفْلِحُونَ)الحشر/٨-٩ واته: بەهەژارانی موهاجیرەکان سەرسامبن[1].. ئەوانەی کە لە وولآت و سامانی خۆیان (لە مەککە) وەدەرنران و دەرپەڕێنران. لەگەڵ ئەوەشدا کە هیچییان نەمابوو، بەڵام هەموو مەبەستێکیان ڕەزامەندی خوای گەورەو پاداشتی چاکی ئەو بوو، لەسەرخستنی خوای گەورەو پێغەمبەری خوادا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کۆڵیاننەداو بەردەوامبوون، ئا ئەوانە لە دینداریتیاندا ڕاستگۆو سەرڕاستبوون، هەروەها ئەوانە (لە مەدینە) شارو وولآت و ئیمانداریتیان کردبووە مایەی سوکناو ئەمان و پاراستن لەوانەی کە پێش ئەوان نیشتەجێی (مەدینە بووبوون)، حەزیاندەکرد موهاجیرەکان ببەنە سەر ماڵ و حاڵی خۆیان و داڵدەیانبدەن و بیانکەنە هاوبەشی سامان و کارو جێیان.. لەوەی بە تایبەت دەدرایە ئەو موهاجیرانە، ئەمانە (ئەنسارەکان) هیچیان لە دڵدا (لە حەسوودی و کینە و بوغز) لە دڵدا دروستنەدەبوو، چونکە ئامادەبوون موهاجیرەکان بخەنەپێش خۆیان و سامانی خۆیانیان بدەنێ، ئەگەرچی هەژاریشیان بەسەرخۆیاندا بهێنایا.. بەڕاستی ئەوانەی نەفسی خۆیان لە پیسکەیی و چرووکیی دەربازکردبێت، ئا ئەوانە سەرفرازن.

- ئا ئەم هەژارو دەستکورت و نەدارانە، کە لە خاك و ئاوو سامان و کەسوکاری خۆیان (لە مەککە) دەرکراون، بێئەوەی ڕێیانبدرێت سامانەکانیان بفرۆشن و پارەکەی لەگەڵ خۆیاندا ببەن، ئا ئەمانە کە صەدکەس زیاتربوون بەو هەژاریی و نەدارییەوە (کە هەندێکیان گەمارۆ و ئابوورییەکەی دۆڵی ئەبوطالیبی دیبوو، کە سێ ساڵی ڕەبەقی خاياندو گەڵاو گیایان دەخوارد) لەگەڵ ئەم حاڵەتە قورسەشیاندا هۆشیان لای نییەتیانە، کە مەبەستی خواوویستییان نەگۆڕێت. ئارامگرانە، سوورن لەسەرسەرخستنی دینەکە، تا شایانی ڕەزامەندی خوابن.. ئەمانە لەگەڵ نەداریی و

[1] الشوكاني: فتح القدير ٢/٩٩١.

هەژاریشیاندا رەشبینەبوون. بێهێزانە کەنارگیر نەبوون، بەڵکو سووربوون لەسەر ڕێبازی خواو پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بۆیە خوای گەورە ئاوا وەسفیاندەکات، کە ئا ئەمانە سەرفرازن.. نەك هەر ئەمانەی سێزدە ساڵە لە خزمەت پێغەمبەری خوادان صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و دڵیان بەئیسلامەکەیان خۆشەو باوەڕیان بەوەحیەکە جێگیربووە، بەڵکو پشتیوانەکانیش، ئەو خەڵکەی مەدینە، کە چەندین ساڵە بەیعەتی ئەم پێغەمبەرەی خوایان صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لە گەردندایە.. ئا ئەمانەی کە چۆن شاروکەسوکاری خۆیانیان بۆ موهاجیرەکان کردۆتە جێدالْدەو ئەمان. ئەمانە ئیمانیان بۆیان بۆتە قەڵای پشت و سایەی ئەمان و مایەی سەرخستن و سەروەریی.. (وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُوا الدَّارَ وَالإِيمَانَ).. ئەمانە حەزیان بەو برایەتییە دینییە نوێیەیانە، کە لەگەڵ موهاجیراندا بۆیان دروستبووە. بۆیە هەر یەکەیان حەزدەکات موهاجیر بباتەوە ماڵی خۆی و بیکاتە هاوبەشی سامان و ماڵ و کاسبی خۆی تا بیهێنێتەوە حاڵەتی ئاسایی و لەسەر پێی خۆی ڕاوەستێتەوە.. تا ئەو کاتەش ئەمان ئامادەن هەرچییەکیان دەستدەکەوێت بدرێت بەوان، با ئەمان موحتاجیشی بن.. پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دوای جەنگی بەنونەزیری جولەکەو سەرکەوتنی بەسەریاندا، ئەو دەسکەوت و سامانەی کەوتبووە بەردەستیان، وویستی پشتیوانەکان _کە موهاجیرەکانیان لەخۆگرتبوو_ سەرپشککات لەوەی: ئایا پشکی هەر لایەکیان بکات بەیەك و بیانداتێ؟ چونکە پێکەوە مەسروف دەکەن یان بەتایبەت بیداتە موهاجیرەکان و بتوانن لە ماڵ و حاڵی سەربەخۆی خۆیان بن.. پشتیوانەکان زۆریان هیچیان نەفەرموو، تا وا لێکنەدرێتەوە کە سامانەکەیان دەوێت، یان حەزدەکەن موهاجیرەکان لە ماڵیان بچنەدەرەوە.. ئەمەش هەڵوێستی ئیماندارانەیان بوو.. سەرەنجام موهاجیرەکان پێیان باشبوو ماڵ و حاڵی سەربەخۆیان دروستکەنەوەو ئەو

ئەرك و زەحمەتە لەسەر ماڵ و خێزانی پشتیوانەکان نەهێڵن. بۆیە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەسکەوتەکانی لە موهاجیرەکان بەشکردو پشتیوانەکان هەموو رازیبوون. بۆیە خوای گەورە مەدحی ئەوان وادەکات کەنموونەی بەرچاوی هەموو نەوەیەکی موسوڵمانانن. ئەو رێسایەیان دەخاتەوە پێشچاو کە ئەنجامیشە (وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ)هەر کەسێك خۆی لە بەخیلي و رەزیلي و پیسکەییو بەرچاوتەنگبوون قوتارکردبێت بەڕاستی ئا ئەوانە سەرفرازن..

(شُحَّ) بەخیلي و چروکییە لەگەڵ زۆر سووربوون لەسەر خەرجنەکردن و پەیداکردنی زۆرتر!.

لە نێوانی ئەم دوو قۆناغەی پەروەردەبوونی ئیسلامییدا: قۆناغی (وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ) یان (لَّأَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الإِنفَاقِ وَكَانَ الإنسَانُ قَتُورًا) کە سەرەتایەو یاوەرانیش _کە لە کۆمەڵگەی جاهیلییەوە هاتبوون و بە دیدو هەڵوێستی دنیاوویستی پێشتر پەروەردەبووبوون_ کەوتنە مەنزڵبڕینی پەروەردەی ئیسلامي و ئاڕاستەکانی قورئانیان لە کات و شوێن و حاڵەت و رووداوی جیاوازیاندا وەردەگرت و ئیمان و دەروون و رەوشتی خۆیان پێ دادەمەزراند. ئاوا مەنزڵ بەمەنزڵ پەروەردەبوون. سەرکەوتن. تا گەیشتنە ئەو ئاستەی کە بەرژەوەندی خەڵکیتر بخەنەپێش خۆیان، ئەگەرچی بشبێتە مایەی موحتاجێتی خۆیان (وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ).

بڕگەی یەکەم: شێوازی قورئان بۆ هاندان لەسەر خێرەومەندێتی

لە نێوانی ئەم دوو قۆناغەدا _کە وەکو قۆناغی منداڵي و قۆناغی کەسایەتی جوامێرە_ لەبەر دەستی هەموو نەوەیەکدایە، چەندین شێوازی ئاڕاستەو پەروەردەی قورئانی هەیە. بەڵام هیچ نەوەیەك وەکو ئەو نەوە دەگمەنەی یەکەم ئەم ئاڕاستانەی وا

وەرنەگرت، کە دەستبەجێ لەخۆو لەدەوروبەرییدا بەکردەوە ئاوا لە دەوڵەت و کۆمەڵگەیەکدا نیشانیبداتەوە.

ئەمەش هەندێك لە شێوازی ئەو ئاراستەی خێرەومەندێتیبوونەی قورئان:

یەکەم: ببەخشە خۆ تۆ لە موڵکی خوا دەبەخشیت کە کۆتایینایات:

- (وَأَنفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُم مُّسْتَخْلَفِينَ فِيهِ)الحديد/٧ واتە: لەو سامانە ببەخشن کە خوای گەورە ئێوەی بە بریکاری خۆی لەسەرداناوە. ببەخشن خۆ ئێوە فەرمانبەرێکن و ئەم سامانە خراوەتە بەردەستتان.. دە ببەخشن خۆ هی خۆتان نییە!
- (وَمَا أَنفَقْتُم مِّن شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ)سبأ/٣٩ واتە: هەر چی شتێك ببەخشن بە تەئکید خوای گەورە دەیخاتەوە جێ.. خوای گەورە باشترین رۆزیدەرە. دەی سا باوەڕتان بەم بەڵێنەی خوای گەورە هەبێت، کە ئەگەر ببەخشن زیاتر دەخاتەوە جێ!
- خوای گەورە ئەم هەموو رۆزییەی بەردەستانی دروستکردووە، کەچی ئێوە بوون بەخاوەنی! و ناشبەخشن: (وَأَنفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُم مُّسْتَخْلَفِينَ فِيهِ * وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ)يس/٧١-٧٢ واتە: مەگەر سەرنجنادەنە ئەوە کە ئەوەی ئێمە بەدەستی خۆمان بۆمان خەلقکردوون و کردوومانە بەماڵیاتی بەردەستیان، کەچی ئەوان بوون بەخاوەنی (موڵکدارن). خۆم پێم بەخشیوون و دەڵێم لەبەر خاتری من بە خۆتانی ببەخشنەوە! کەچی نایبەخشن و هەر کۆیدەکەنەوە!

دووەم: ببەخشەو بێخەم بە لێی:

-(وَمَا تُنفِقُواْ مِن شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لاَ تُظْلَمُونَ)الانفال/٦٠ واتە: هەر شتێك لە پێناوی خوادا ببەخشن لێی بێخەمبن، کە پاداشتەکەی وەردەگرنەوەو ستەمتان لێناکرێت.

بۆیە پیرەمێردی ئیمانداریی رەحمەتی دەفەرموێ:

تۆ چاکە بکە و بیدە بە ئاوا.. گەر کەس نەزانێ لای خوا نوسراوە.

- (وَلاَ يُنفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلاَ كَبِيرَةً وَلاَ يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلاَّ كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ)التوبة/١٢١ واتە: ئەوانەی لە پێناوی خوادا جیهاددەکەن، هەر شتێکی کە دەیبەخشن _کەم بێت یان زۆر_ یان بەهەر دەشت و دۆڵێکدا بڕۆن، هەر هەموویان بەچاکەبۆ دەنوسرێت، تا دوایی بەچاکترین شێوە، پاداشتبدرێنەوە لەسەر ئەو کارانەی کردوویانە.

- (إِن تُبْدُواْ الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِن تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاء فَهُوَ خَيْرٌ لُّكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنكُم مِّن سَيِّئَاتِكُمْ وَاللّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ)البقرة/٢٧١ واتە: ئەگەر خێرو خێراتەکانتان بەشیوەیەکی ئاشکرابدەن (تا خەڵکیتر هانبدەن، ئەمە کارێکی چاکە، کە دەیکەن، زۆرجوانە، ئەگەر پەنهانیشیبکەن و بەنهێنی بیدەنە هەژارەکان (تا بەئاشکرا نەیاندرێتێ رووگیرببن) ئەمە بۆ خۆیان چاکترە (کە دوورترە لە ریابازیی و خۆنواندن) حەتمەن خوای گەورە لە هەردوو حاڵەتدا بەخشینەکە دەکاتە مایەی سڕینەوەی گوناحەکانتان. خوای گەورە شارەزای هەموو کارو رەفتارێکتانە.

سێ یەم: پاداشتت چەندین بەرابەرە:

- (مَّثَلُ الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِّائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ)البقرة/٢٦١ واتە: نموونەی ئەو کەسانەی کە لە پێناوی خوادا سامانەکانیان دەبەخشن، وەکو دەنکە دانەوێڵەیەکە (کە بچوك و کەمە) بەڵام دوایی حەوت گوڵە گەنمی لێ بەرهەم بێت، لەهەر گوڵێکدا صەد دانە دەنکیتری تێدا بێت، لەسەر ئەوەشەوە خوای گەورە چەندین بەرابەری دەکاتەوە بۆ کەسانێك کە خۆی پێیان دەبەخشێت. خوای گەورە دەستڕۆیشتوو کارزانە.

- (إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّن تَبُورَ * لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ)فاطر/٢٩-٣٠ واتە: ئەو کەسانەی کتێبەکەی خوای گەورە دەخوێنن و نوێژەکانیاندەکەن و لەوەی پێمان بەخشیوون بەنهێنی و ئاشکرا دەبەخشن، ئەوانە ئومێدیان کەوتۆتەسەر بازرگانییەک کە قەت زەرەرناکات، چونکە خوای گەورە پاداشتی خۆیان دەداتەوە، ئینجا لە فەزڵی خۆی زیاتریان پێدەدات، خوای گەورە لێخۆشبوو سوپاسکراوە.

- (وَالَّذِينَ صَبَرُواْ ابْتِغَاء وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُواْ الصَّلاَةَ وَأَنفَقُواْ مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلانِيَةً وَيَدْرَؤُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ أُوْلَئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ * جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلاَئِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِم مِّن كُلِّ بَابٍ * سَلاَمٌ عَلَيْكُم بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ) الرعد/٢٢-٢٤ واتە: ئەو کەسانەی لەبەرخاتری خوای گەورە بۆ وەدەستهێنانی دیداری ئەو ئارامیانگرت و بەتەحەممولبوون، بەردەوامیش نوێژەکانیاندەکردو لەو بژێوەی پێمان دابوون، بەنهێنی و ئاشکرا دەیانبەخشی، ئەوانە

که خراپەیان بەچاکەکاریی دەگوزەراند، ئەوانە چارەنووسی حەوانەوەی ماڵی خوا (بەهەشت)یان مسۆگەرە.. دەچنە بەهەشتەوە.. نەك هەرخۆیان هەرکەسێکیش کە چاکسازبووبێت لە دایکوباوك و باپیرانیان، لە ژن و ماڵ و منداڵ و نەوەکانیان، فریشتەکان لە هەموو دەروازەکانەوە پێشوازیان لێدەکەن و دەچنەخزمەتیان: سڵاوی خواتان لێ بێت، ئەو ئارامگرییەی گرتتان ئا ئەوە پاداشتەکەیەتی، شایانین. ئەمەش بەڕاستی جوانترین و پەسەندترین چارەنووسە.

<u>چوارەم: بەخشینت دەبێتە قەرزی لای خوای گەورە:</u>

- (إِن تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ)التغابن/١٧ واتە: ئەگەر قەرزی چاك بەخوای گەورە بدەن، خوای گەورە بەچەندین بەرامبەری دەتانداتەوەو لێشتان خۆشدەبێت.

- (وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا)المزمل/٢٠واتە: نوێژەکانتانبکەن و زەکاتەکەتانبدەن و قەرزی چاکەش بەخوای گەورە بدەن. ئەوەش بزانن کە هەرچی خێروخێراتێك بکەن بۆتان دەنوسرێت و چاکەکەی زۆرتر بەپاداشتێکی زۆرەوە لای خوا وەریدەگرنەوە.

- (وَقَالَ اللَّهُ إِنِّي مَعَكُمْ لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَآمَنتُم بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا لَّأُكَفِّرَنَّ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ)المائدة/١٢واتە: خوای گەورە فەرمووی: بێخەمبن، من وەلتاندادەبم، مادام نوێژەکانتانبکەن و زەکاتەکەتانبدەن و باوەڕ بەپێغەمبەرەکەم بهێنن و بەرگریی لێبکەن

و قەرزی چاکە بەخوای گەورە بدەن.. بەتەئکید چاوپۆشیی لە گوناحەکانتان دهکەم و دەتانخەمە بەهەشتێکەوە کە جۆبارو روباری بە ژێردا دەڕوات.

پێنجەم: مەدحی بەخشن و زەمی نەبەخشین:

- (وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ..) لەو رزقەی پێماندراون، دەبەخشن. ئەم بەشە ئایەتە لە زۆر شوێنی قورئاندا هاتووە، وەکو البقرة/٣،الحج/٣٥ و هەروەها.. لە هەموویدا مەدحی ئیمانداریتیەکەیان دەکات، کە بۆتە پاڵنەری ئەو بەخشینە، ئینجا وەسفیاندەکات. وەکو (أُوْلَئِكَ عَلَى هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ)البقرة/٥ واتە: ئەوانە رێنمایی خواییان وەرگرتووە و لەسەر هیدایەتی ئەون.. ئائەمانە کە دڵیان لە ترسی خوای گەورە رادەچەنێت، دەبەخشن، بەخشینەکەشیان هەر لەبەرخاتری خوای گەورەیە.

_ (وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ)الانفال/٢_٣.

_ (الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ عَلَى مَا أَصَابَهُمْ وَالْمُقِيمِي الصَّلَاةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ)الحج/٣٥.

_ (وَسَارِعُواْ إِلَى مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ * الَّذِينَ يُنفِقُونَ فِي السَّرَّاء وَالضَّرَّاء وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ)ال عمران/١٣٣-١٣٤واتە: خێراکەن خۆ بگەیێننە لێبوردنی خوای پەروەردگارتان، تا بگەنە ئەو بەهەشتەی پانتاییەکەی ئاسمانەکان و زەویەو بۆ تەقواکاران سازکراوە.. ئەوانەی لە گرانیی و هەرزانییدا هەر دەبەخشن و تورەیی خۆیان دەخۆنەوەو لە خەڵکی دەبورن.. خوای گەورەش ئەو خێرخوازە چاکەکارانەی خۆشدەوێت.

_ له زەمی بەخیلی و چروکی و نەبەخشینیاندا دەفەرموێ: (هَاأَنتُمْ هَؤُلاء تُدْعَوْنَ لِتُنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَمِنكُم مَّن يَبْخَلُ وَمَن يَبْخَلْ فَإِنَّمَا يَبْخَلُ عَن نَّفْسِهِ وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنتُمُ الْفُقَرَاء وَإِن تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ)محمد/٣٨ واتە: ئا ئەوەتا ئێوە بانگهێشتدەکرێن تا لە پێناوی خوای گەورەدا ببەخشن، کەچی تێتاندایەو رەزیلی دەنوێنێت، ئەو کەسەی بەخیلە، بەخیلێتیی و پیسکەییەتییەکەی سەری خۆی دەگرێتەوە، خۆ خوا دەوڵەمەندەو ئێوە هەژارو موحتاجن. ئەگەر پشتهەڵکەن و دینەکە بەڕاستی نەگرن، خوای گەورە خەڵکانیتری بۆ دەستەبەردەکات و وەکو ئێوەش نابن.

- (وَأَنفِقُواْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلاَ تُلْقُواْ بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوَاْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ)البقرة/١٩٥ واتە: لە پێناوی خوادا ببەخشن و خۆتان بەدەستی خۆتان مەخەنە فەوتانەوە، چاکەکاریی بکەن، خوای گەورە چاکەکارانی خۆش دەوێت.

<u>شەشەم: بەخشینی زەمانی پێویست:</u>

_ (لا يَسْتَوِي مِنكُم مَّنْ أَنفَقَ مِن قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ أُوْلَئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِّنَ الَّذِينَ أَنفَقُوا مِن بَعْدُ وَقَاتَلُوا وَكُلا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ)الحديد/١٠واتە: ئەو دووپۆلە خەڵکەی ناوتان یەکسان نین: ئەوانەی کە پێش فەتحی مەککە (ساڵی ٨ك) سامانیان بەخشی و بەشداری غەزاکانیان کرد، ئەمانە پلەیان بەرزترە وەك لەوانەی دوای فەتح بەخشییان و جەنگان. هەردوولاشیان هەرخاوەن پاداشتن، چونکە خوای گەورە بەڵێنی پاداشتی بەهەردوولایان داوە. خوای گەورەش شارەزای کارو هەڵوێستی هەموانە.

_ (وَأَنفِقُوا مِن مَّا رَزَقْنَاكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلا أَخَّرْتَنِي إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُن مِّنَ الصَّالِحِينَ * وَلَن يُؤَخِّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَاءَ أَجَلُهَا وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ)المنافقون/١٠-١١واته: لەو رزق و رۆزییەی پێمانداون ببەخشن، پێش ئەوەی مردن بەرۆکتان پێبگرێت، هەرکەس مردنی گەیشتێ هاواری لێهەڵدەستێت: ئەی هاوار خوای پەروەردگار دەبا ماوەیەکیتر مردنەکەمت دواخستایا، با بۆ کاتێکی کورتیش بوایە، تا خێروخێراتم بکردایەو بچومایەتە ریزی پیاوچاکانەوە. بەڵام کە کەسێك ئاکامی مردن (ئەجەل)ی هات بەهیچ کلۆجێك خوای گەورە دوایناخات. خوای گەورە شارەزای کارو رەفتارتانە.

_ (قُل لِّعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُواْ يُقِيمُواْ الصَّلاَةَ وَيُنفِقُواْ مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلانِيَةً مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لاَّ بَيْعٌ فِيهِ وَلاَ خِلاَلٌ)ابراهيم/٣١ واتە: بە عەبدە ئیمانداره‌کانم بفەرموو، ئەوانەی کە باوەڕیانهێناوە با نوێژەکان بکەن و لەوەی پێمانداون بەنهێنی و ئاشکرا ببەخشن، پێش ئەوەی بگەنە ئەو رۆژەی نە کڕینی تێدایە، تا پارە بدرێت و خۆ لە سزا قوتار کەن، نە دۆستایەتیش هەیە، تا بەئومێدی شەفاعەتی کەسێك بن!.

<u>حەوتەم: هەڕەشەی سەخت لە نەبەخشین:</u>

_ (وَلاَ يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُواْ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ)ال عمران/١٨٠واتە: ئەو کەسانەی چروکيی و پیسکەیی و بەخیلیی لە سەروەت و سامان و بەخشینیاندا دەکەن _کە خوای گەورە لە لوتفی خۆیەوە پێیداون_ با وانەزانن کاری چاك دەکەن، ئەوە کارێکی خراپەو دوایی _لە رۆژی قیامەتدا_ بۆیان دەبێتە کۆت و دەخرێتەملیان، دەرئەنجامی بەخیلییەکەیان دەبیننەوە. خۆ موڵکی

هەموو ئاسمانەکان و زەوی هی خوای گەورەیە. خوای گەورە شارەزای کارو هەڵوێستتانە.

_ (وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلاَ يُنفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللّهِ فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ * يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنَزْتُمْ لأَنفُسِكُمْ فَذُوقُواْ مَا كُنتُمْ تَكْنِزُونَ)التوبة/٣٤-٣٥ واتە: ئەو کەسانەی کە زێڕو زیوو گەنجینەدەکەن و هەر کۆیدەکەنەوە، کە لە پێناوی خوادا لێی نابەخشن، هۆشدارییان بدەرێ کە سزایەکی زۆربەژانیان دەدرێت.. ڕۆژێك دێت هەموو سامانەکانیان لە ئاگری دۆزەخدا بۆ سووردەکرێتەوەو پێی داخدەکرێن، دەهێنرێن بەناوچەوان و لاتەنیشت و پشتیاندا.. جا پێیاندەوترێت: دەبخۆن دەی، ئەمە ئەوەبوو کە کۆتاندەکردەوەو هەر بۆ خۆتانتان گیردەدا.. دە سەرەنجامی کۆکردنەوەو سامان سەریەکنانتان بچێژن!.

<u>هەشتەم: لە سامانی باش ببەخشن و منەتکاریی نەکەن:</u>

- (لَن تَنَالُواْ الْبِرَّ حَتَّى تُنفِقُواْ مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنفِقُواْ مِن شَيْءٍ فَإِنَّ اللّهَ بِهِ عَلِيمٌ)ال عمران/٩٢ واتە: هەرگیزاوهەرگیز چاکەتان بۆ نانوسرێت و جێپاداشت نابن تا لەو سامانانە نەبەخشن کە چاکن و دڵتان پێیانەوەیە.. بشزانن کە هەر چییەك ببەخشن خوای گەورە پێی ئاگادارە.

- (الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّهِ ثُمَّ لاَ يُتْبِعُونَ مَا أَنفَقُواُ مَنًّا وَلاَ أَذًى لَّهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ * قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّن صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَذًى وَاللّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ)البقرة/٢٦٢-٢٦٣ واتە: ئەو کەسانەی کە سامان و داراییان لە پێناوی خوادا دەبەخشن و پاشان باسیناکەنەوەو منەت بەسەر کەسدا ناکەن و دڵی

کەس نارەنجێنن، پاداشتی تایبەتی خۆیان لە خوای گەورەوە دەبێت و لە ڕۆژی ترس و بیمی قیامەتدا، ئەمان نە ترسیان دەبێت نە خەم و پەژارە. قسەیەکی جوان و سینەفراوانی و لێبوردەیی باشترە لە خێرێك منەتی بەسەرەوە بکرێت. خوای گەورە بێنیازو بە ئارامە.

_ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تُبْطِلُواْ صَدَقَاتِكُم بِالْمَنِّ وَالأذَى كَالَّذِي يُنفِقُ مَالَهُ رِئَاء النَّاسِ)البقرة/٢٦٤ واتە: ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتانهێناوە خێروخێراتەکانتان بەمنەتکاریی و خۆبادان بەسەرخەڵکییدا بەتاڵمەکەنەوە، وەکو ئەو کەسەی بۆ ریابازیی و خۆبادانی ناو خەڵکی، دەبەخشێت.

بەم ئایەتانەی _وەکو نموونەی ئاراستەو پەروەردەی قورئانی هێنامانەوە_ قورئان کەسایەتی ئەو یاوەرە عەزیزانەی ئاوا پارسەنگ و نموونەیی لە لوتکەی ئیقتیداپێکردندا دارشت.. بەم ئایەتانەو دەیانیتری هاوشێوەیان، لەم بواری بەخشینەشدا گەیاندنییە ئەو ئاستەی بەتەواویی پاڵفتەبوون، ئەو ئاستەی کە خوای گەورە دەربارەی پێی فەرمووبوون: (وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ)التغابن/١٦ واتە: هەر کەسێك لە هێزی ڕاکێشانی دنیاوویستی و چروکیی و بەخیلیی و پیسکەیی و سووربوون لەسەر هێشتنەوەو نەبەخشین، نەفسی خۆی قوتارکردبێت، بەڕاستی ئا ئەوانە سەرفرازن.. بە شێوازی (ناو) دەفەرموێ (مُفْلِحُونَ) کە بکەری ناوی (فاعل)ی (افلح)یە.. ناویش سیفەتی نەگۆڕە.. بەمبتدأ و خبریش دەفەرموێ: (أُولَئِكَ .... الْمُفْلِحُونَ).ئینجا بە(ئەلفولامی) تەعریفیش وەسفیان دەکات، وەکو ئەوەی بفەرموێت: ئەوانەی سەرفرازن ئائەوانەن.. ئەمە جگە لە هەبوونی ڕاناوی (هُمُ) کە تەئکیدێکیترە لەوەی کە سەرفرازییەکە بۆ ئەوانە، ئەوانە و بەس.

_ ئاوا گەیشتنە قۆناغی (وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ)الحشر/٩ واتە: ئەگەر هەژاریی و موحتاجێتیشیان بەسەرخۆیاندا بهێنایە، هەر کەسانیتریان دەخستەپێش خۆیان و بەرژەوەندی خەڵکیتریان زیاتر لەبەرژەوەندی خۆیان رەچاودەکرد.

برگەی دووەم: هاندان لەسەرخێروخێرات لە هەندێك فەرموودەدا:

سوپاس بۆ خوا فەرموودەمان لەسەر زەکات و هاندان لەسەریی زۆر هێنایەوە بەڵام پێم چاکبوو بۆ بیرخستنەوە هەندێکیان و هیتریش بخەمە پێشچاو.

١- ببەخشەو بێخەمبە: ئەبوهورەیرە خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: (يَا ابْنَ آدَمَ أَنْفِقْ أُنْفِقْ عَلَيْكَ).[1] هۆ بەنی ئادەم؛ تۆ ببەخشە، من پێت دەبەخشمەوە.. ئەمە پەیمانی خوایە. جا کێ لە خوای گەورە راستگۆترە؟! (وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا)النساء/٨٧.

٢- خێرکردن گوناح دەسڕێتەوە: موعاذی کوڕی جەبەل خوا لێی رازی بێت کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پێی دەفەرموو: موعاذ؛ من تۆم خۆشدەوێت! ئەم یاوەرە عەزیزەی لە سیوهەشتساڵییدا بە تاعونەکەی عامواس/شام کۆچی دوای کرد، کە یەکێکە لە شەرعناسانی یاوەران، دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پێی فەرموو: (أَلَا أَدُلُّك عَلَى أَبْوَابِ الْخَيْرِ؟ الصَّوْمُ جُنَّةٌ، وَالصَّدَقَةُ تُطْفِئُ الْخَطِيئَةَ كَمَا يُطْفِئُ الْمَاءُ النَّارَ..).[2] واتە: دەروازەکانی خێرو چاکەکارییت نیشاندەم؟

١بوخاری ٤٦٨٤ موسلیم ٩٩٣.

٢ترمذي ٢٦١٦ ئیبنوماجە ٣٩٧٣ ئەحمەد ٣/٣٢١. شێخی ئەلبانی رحمەاللە لە: (صحيح سنن الترمذي ٢٦١٦)دا دەفەرموێ: سەحیحە..

عەرزمکرد: بەڵێ ئەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: ڕۆژوو قەڵغانە، خێرکردنیش گوناح دەکوژێنێتەوە وەکو کە ئاو ئاگر دەکوژێنێتەوە.

٣- هەمووتان خێربکەن با کەمیش بێت: عەدی کوڕی حاتەم خوا لێی ڕازی بێت دەگێڕێتەوە: (ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ النَّارَ فَأَعْرَضَ وَأَشَاحَ ثُمَّ قَالَ اتَّقُوا النَّارَ . ثُمَّ أَعْرَضَ وَأَشَاحَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ كَأَنَّمَا يَنْظُرُ إِلَيْهَا ثُمَّ قَالَ: اتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَبِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ).[١] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باسی ئاگری دۆزەخی دەکرد، لە ناو فەرمایشتەکانییدا لای کرد بەملاوەو ڕووی وەرگێڕا. پاشان فەرمووی خۆ لە ئاگری دۆزەخ بپارێزن. پاشان ڕووی وەرگێڕایەوە، واماندەزانی دۆزەخ دەبینێت و تەماشایدەکات. پاشان فەرمووی خۆ لە دۆزەخ بپارێزن، با بەلەتەخورمایەکیش بێت. ئەوی نەیبوو بابەقسەیەکی باش بێت.

- زەینەبی سەقەفی ژنی عبداللە ی کوڕی مەسعود خوا لێیان ڕازی بێت گێڕایەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەیفەرموو: (يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ تَصَدَّقْنَ وَلَوْ مِنْ حُلِيِّكُنَّ..).[٢] واتە: هۆ ژنگەلینە؛ خێرو خێرات بکەن، ئەگەرچی لە خشڵەکانیشتان بێت.

٤- هۆشداریی و وریاکردنەوە لێی: عوقبەی کوڕی عامر خوا لێی ڕازی بێت دەفەرموێ: (سَمِعْتُ رَسُولَ اَللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: كُلُّ اِمْرِئٍ فِي ظِلِّ صَدَقَتِهِ حَتَّى يُفْصَلَ بَيْنَ اَلنَّاسِ).[٣] واتە: گوێم لێبوو پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەیفەرموو:

١بوخاری ١٤١٣ موسلیم ١٠١٦.

٢بوخاری ١٤٦٦ موسلیم ١٠٠٠.

٣ئەحمەد ١٧٣٣٣، ئیبنو خوزەیمە ٢٤٣١، ئیبنوحیببان ٣٣١٠، حاکم ٤١٦/١ و دەشفەرموێ بە پێی مەرجەکانی موسلیمە. شێخی ئەلبانی رحمەاللە لە (صحيح الجامع الصغير ٤٥١٠) دا دەفەرموێ: سەحیحە.

هەموو کەسێك لە ڕۆژی حەشردا لە ژێر سێبەری خێرو خێراتەکەی خۆیدا دەبێت، تا ئەو کاتەی خوای گەورە داوەریی نێوان خەڵکەکە دەکات.. سُبْحَانَ اللَّه.. ئەم ڕیوایەتە یەزیدی کوڕی حەبیب لە ئەبولخەیرو ئەویش لەسەیدنا عوقبەوە گێڕاویتیەوە، بەڵام هەموو جارێك یەزید کە دەیگێڕایەوە دەیفەرموو: ڕەحمەتی خوا لە ئەبولخەیر، ڕۆژێکی لێنەدەڕۆیشت خێرێکی تێدا نەکات، هەر نەیبوایە پاروویەکی دەکرد بەخێر. ئەویشی نەبوایە سەلکێ پیازی دەکرد بەخێر!! باهەر کەس سەیری سێبەرەکەی خۆی کات.

<u>٥- بیرخستنەوەی تایبەتی دەوڵەمەندی موسوڵمان</u>: ئەبو زەڕ (أَبِي ذَرٍّ)خوا لێی ڕازی بێت دەگێڕێتەوە گەیشتمە خزمەت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لە سایەی کەعبەدا دانیشتبوو، کە بینیمی فەرمووی (هُمُ الأَخْسَرُونَ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ . قَالَ فَجِئْتُ حَتَّى جَلَسْتُ فَلَمْ أَتَقَارَّ أَنْ قُمْتُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي مَنْ هُمْ قَالَ هُمُ الأَكْثَرُونَ أَمْوَالاً إِلاَّ مَنْ قَالَ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا - مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ وَعَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ - وَقَلِيلٌ مَا هُمْ).[١] واتە: بە خوای خاوەنی ئەم کەعبەیە ئەوان زەرەرمەندن.. دەفەرمویَ عەرزمکرد: ئەی پێغەمبەری خوا دایکوباوکم بەقوربانتبن ئەوانە کێن؟ فەرمووی : ئەوانەن کە سامانیان زۆرە، مەگەر ئەو کەسانەیان لێ قوتاربێت کە ئاواوئاواوئاوا بڵاویدەکەنەوە، دەستیشی بۆ بەردەمی خۆی و پشتەوە و بۆ لای ڕاست و چەپی خۆی دەبرد.. ئەوانەش کەمن. یەعنی بەدەست نیشانیدەدا کە پارە لەملاولای خۆیاندا بۆ خێر دەبەخشنەوە .. ئا ئەوانەیان سەرفرازی نێوان پارەدارەکانن. جا ئەمە لەو زەمانەدابوو کە پارە کەمبوو، دەبێ حوکمی دەوڵەمەندانی زەمانی ئێمە چی بێت؟.

<u>٦- بوارەکانی خێرکردن</u>: ئیبنوعومەر خوا لێیان ڕازی بێت دەگێڕێتەوە: (أَحَبُّ الناسِ إلى اللهِ أنفعُهم للناسِ، وأَحَبُّ الأعمالِ إلى اللهِ عزَّ وجلَّ سرورٌ تُدخِلُه على مسلمٍ، تَكشِفُ

---

١ بوخاری ٦٦٣٨، موسلیم ٩٩٠.

عنه كُربةً، أو تقضِي عنه دَيْنًا، أو تَطرُدُ عنه جوعًا، ولأَنْ أمشيَ مع أخٍ في حاجةٍ؛ أَحَبُّ إليَّ من أن اعتكِفَ في هذا المسجدِ يعني مسجدَ المدينةِ شهرًا، ومن كظم غيظَه ولو شاء أن يُمضِيَه أمضاه؛ ملأ اللهُ قلبَه يومَ القيامةِ رِضًا، ومن مشى مع أخيه في حاجةٍ حتى يَقضِيَها له؛ ثبَّتَ اللهُ قدمَيه يومَ تزولُ الأقدامُ).[1] واته: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەیفەرموو: خۆشەویسترین کەس لە لای خوای گەورە سوودبەخشترینییانە، چاکترین کردەوە لای خوای گەورە دڵخۆشکردنی موسوڵمانە، یان لادانی موسیبەتێکی سەرڕێیەتی، یان قەرز بۆ دانەوەی، یان تێرکردنی.. لەگەڵ برایەکی موسوڵماندا بڕۆم بۆدەبرکردنی پێداوویستییەکی، پێم خۆشترە لە ئیعتیکافی مانگێك لە مزگەوت، کە بۆ خواپەرستیی لێ دەبڕێت، لەوێ هەر کەسێك تووڕەییەکەی خۆی بگرێت، خوای گەورە عەیبوعاری دادەپۆشێت. هەر کەسێك رقهەستانەکەی بخواتەوە _لە کاتێکدا کە دەتوانێت دەریببڕێت و دەستبوەشێنێت_ خوای گەورە لە رۆژی قیامەتدا دڵ و دەروونی پڕدەکات لە خۆشنوودیی و رەزامەندیی.. هەر کەسێك لەگەڵ براکەیدا بچێت بۆ ئەوەی پێداوویستیەکەی جێبەجێبکات و مافەکەی جێگیرکات، خوای گەورە لە رۆژی قیامەتدا _کە پێهەڵدەخلیسکێت و خەڵکی خۆبەپێوەناگرن_ خوای گەورە ئەو جێگیرو پێ قایمدەکات.

<u>لە لوتکەی بەخشینەوە</u>: ئەنەسی کوڕی مالیك خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە: (ئەبوطەڵحەی ئەنصاری لە هەموو خەڵکی مەدینە سەروەت و سامانی زۆرتربوو، لە هەموو باخ و بێستانەکانییدا حەزی زۆر لە یەکێکیان بوو، دڵی پێخۆش بوو، ناوی بەیرەح بوو (بەیروحائیشی پیدەڵێن، بە مانای باخ و بێستانی بەرفراوان) بەرامبەر

---

[1] ابن ابي الدنيا: قضاء الحوائج ٣٦. شێخی ئەلبانی رحمەالله لە: صحيح الجامع الصغير ١٧٦)دا دەفەرموێ: حەسەنە..

مزگەوت بوو، زۆر جار پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تەشریفی دەچووە ناوی و لە ئاوە سازگارەکەی دەنۆشی.. ئەنەس دەفەرموێ: کاتێك ئەو ئایەتە هاتە خوارێ: (لَن تَنَالُواْ الْبِرَّ حَتَّى تُنفِقُواْ مِمَّا تُحِبُّونَ)ال عمران/٩٢ واتە: هەرگیز چاکەتان بۆ نانوسرێت، هەتا لەوە نەبەخشن کە خۆتان حەزتان لێیەتی. ئەبوطەڵحە هەستایەسەرپێ و فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بەیروحائم لە هەموو باخەکانم زیاتر خۆشدەوێت، ئەوا لەبەرخاتری خوای گەورە کردم بەخێر، ئومێدیشم وایە بەچاکە بۆم بنوسرێت و ببێتە زەخیرەم لای خوای گەورە، سا ئەی پێغەمبەری خوا چۆن حەزدەکەیت وای لێبکە، وا لە بەردەستتدا.. پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: (بَخْ بَخْ ذَلِكَ مَالٌ رَابِحٌ، ذَلِكَ مَالٌ رَابِحٌ).[١] واتە : بەهـ بەهـ.. ئەوە سامانێکی بە قازانجە، ئەوە سامانێکی بە قازانجە.

لێت تێك نەچێت لەگەڵ رووداوەکەی ئەبودەحداحدا، وا بزانیت یەککەس و یەکڕووداون! نا ئەویان ئەبوددەحداح بوو باخەکەی بەخشی، کە شەش صەد دارخورمای تێدا بوو، ئەمیان ئەبوطەڵحەیەو بەیروحائی بەخشی!.

١بوخاری ١٤٦١، موسلیم ٩٩٨. دەق فەرمودەکە: (عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي، طَلْحَةَ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ، يَقُولُ كَانَ أَبُو طَلْحَةَ أَكْثَرَ أَنْصَارِيٍّ بِالْمَدِينَةِ مَالاً وَكَانَ أَحَبَّ أَمْوَالِهِ إِلَيْهِ بَيْرَحَى وَكَانَتْ مُسْتَقْبِلَةَ الْمَسْجِدِ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْخُلُهَا وَيَشْرَبُ مِنْ مَاءٍ فِيهَا طَيِّبٍ . قَالَ أَنَسٌ فَلَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ {لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ} قَامَ أَبُو طَلْحَةَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ فِي كِتَابِهِ {لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ} وَإِنَّ أَحَبَّ أَمْوَالِي إِلَيَّ بَيْرَحَى وَإِنَّهَا صَدَقَةٌ لِلَّهِ أَرْجُو بِرَّهَا وَذُخْرَهَا عِنْدَ اللَّهِ فَضَعْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ حَيْثُ شِئْتَ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " بَخْ ذَلِكَ مَالٌ رَابِحٌ ذَلِكَ مَالٌ رَابِحٌ قَدْ سَمِعْتُ مَا قُلْتَ فِيهَا وَإِنِّي أَرَى أَنْ تَجْعَلَهَا فِي الأَقْرَبِينَ " . فَقَسَمَهَا أَبُو طَلْحَةَ فِي أَقَارِبِهِ وَبَنِي عَمِّهِ).

خۆ سەخاوەتی هەردووکیان پێکەوە ناکاتە نیوەی سەخاوەتی سەیدنا ئەبوبەکرو سەیدنا عوسمان و سەیدنا عبدالرحمانی کوڕی عەوف خوا لێیان رازی بێت.. بەڵام ئەمانە دوو مەشخەڵی سەرلوتکەکەن.

دەوڵەمەندی ئەو نەوە دەگمەنەی بەردەستی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. ئەگەر ئاوا نەبوونایە چۆن ئەو هەموو هەژارو دەسکورتە هەڵدەگیرانەوەو دەکرانە پێشەنگی ئازادی و کامەرانی گەلان؟!.

باسی دووەم

سوودەکانی خێروخێرات

پێشتر بەگشتیی باسی ئەوەمان کرد کە زەکاتدان سوود بەخاوەنەکەی دەگەیێنێت، هەروەها بە سامانەکەی. لێرەدا هەندێك لایەنی سوودی تایبەت دەخەینەبەرچاو، کە خێرکردن و بەخشین دەبنەهۆکاریی.

١- زیادبوونی سامان:

أ- خێرکردن لە سامان کەمناکاتەوە: ئەبوهورەیرە خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە: کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەیفەرموو: (مَا نَقَصَتْ صَدَقَةٌ مِنْ مَالٍ، وَمَا زَادَ اَللَّهُ عَبْدًا بِعَفْوٍ إِلَّا عِزًّا، وَمَا تَوَاضَعَ أَحَدٌ لِلَّهِ إِلَّا رَفَعَهُ).[١] واتە: خێردەرکردن سامان کەمناکاتەوە، لێبوردنی مرۆڤ لە کەسانیتر، خوای گەورە دەیکاتە مایەی عیززەت و گەورەیی. هەر کەسێك لەبەرخاتری خوای گەورە بێ هەواوفیزبێت، حەتمەن خوای گەورە بەرزیدەکاتەوە.

ب- هەر ئەبوهورەیرە خوا لێی رازی بێت دەفەرموێ: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ گێڕایەوە (بَيْنَمَا رَجُلٌ فِي فَلاَةٍ مِنَ الأَرْضِ، فَسَمِعَ صَوْتاً فِي سَحَابَةٍ: إِسْقِ حَدِيقَةَ فُلانٍ، فَتَنَحَّى ذَلِكَ السَّحَابُ فَأَفْرَغَ مَاءهُ فِي حَرَّةٍ، فإِذَا شَرْجَةٌ مِنْ تِلْكَ الشِّرَاجِ وَقَدِ اسْتَوْعَبَت ذَلِكَ المَاءَ كُلَّهُ، فَتَتَبَّعَ المَاءَ، فإذَا رَجُلٌ قَائِمٌ فِي حَدِيقَتِهِ يُحَوِّلُ المَاءَ بِمَسَحَاتِهِ، فَقَالَ: يَا عَبْدَ اللهِ، ما إِسْمُكَ؟ قَالَ: فُلانٌ لِلإِسمِ الَّذِي سَمِعَ فِي السَّحَابَةِ، فَقَالَ لَهُ: يَا

١موسلیم ٢٥٨٨، ترمذی ١٩٤٨، ئەحمەد ٧٠٣٣، داریمی ١٦٣٢، ئیبنوخوزەیمە ٢٢٧٦، ئیبنوحیببان ٣٣٣٠.

عَبْدَ اللهِ، لِمَ تَسْأَلُنِي عَنْ إِسْمِي؟ فَقَالَ: سَمِعْتُ صَوْتاً فِي السَّحابِ الَّذِي هَذَا مَاؤُهُ، يَقولُ: إِسْقِ حَدِيقَةَ فُلاَنٍ لِإِسْمِكَ، فَمَا تَصْنَعُ فِيهَا، فقَالَ: أمَا إذ قُلْتَ هَذَا، فَإِنِّي أَنْظُرُ إِلَى مَا يَخْرُجُ مِنْهَا، فَأتَصَدَّقُ بِثُلُثِهِ، وَآكُلُ أنَا وَعِيَالِي ثُلُثاً، وَأردُّ فِيهَا ثُلُثَهُ).[١] واته: كابرايەك لە دەشتێكدا بوو گوێی لە دەنگێك بوو لە ناو پەڵە هەورێكەوە ووتی: باخەكەی فڵان كەس ئاودە. هەورەكە لەو لاوە باریە سەرشوێنێكی زیخ و چەو.. ئاوەكە لە درزیكەوە رۆیشت و لە جۆگەیەكدا كۆبۆوە. بەشوێن ئاوەكەدا رۆیشت، بینی وا كابرایەك لەباخەكەدایەو ئاودێرییدەكات، بەبێڵەكەی ئاوەكە دابەشی دێراوەكان دەكات.. لێی پرسی: ئەرێ بەندەی خوا؛ تۆ ناوت چییە؟ ووتی : فڵان. بەوناوەی كە ئەم لە هەورەكەوە بیستی، ئینجا ئەو لەمی پرسی: ئەرێ بەندەی خوا؛ تۆ بۆچی لە ناوی منت پرسی؟ ئەمیش ووتی: چونكە لەو هەورەوە كە ئەم ئاوەی باخەكەت لەوەوەهات، گوێم لێبوو دەنگێك ووتی: باخەكەی فڵان كەس ئاوبدە، بەناوی تۆوە.. تۆ چی لەم باخ و بەرهەمەت دەكەیت؟ ئەویش ووتی: مادام ئەمەت بۆ گێڕامەوە (كە مایەی خۆشحاڵییە) من چاوەڕێ دەكەم تا بەرهەمی زەویەكەم بەدەستدێت، ئینجا سێیەكی دەكەم بەخێر، سێیەكی بۆخواردنی خۆم و ماڵ و منداڵم، سێیەكەكەیتریشی هەر لەزەویەكەدا دەچێنمەوە.

ئەمە هەمووی ئەو رێسا رەها بێسنورەی كات و شوێنی خوای گەورەیە، كە دەفەرموێ: (وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِن شَكَرْتُمْ لأَزِيدَنَّكُمْ)ابراهیم/٧ واتە: خوای پەروەردگارتان بڕیاریداوە: كە ئەگەر ئێوە سوپاسیبكەن و شوكرانەبژێربن، بەتەئكید منیش بۆتان زیاتردەكەم.

---

١ موسلیم ٢٩٨٤، ئەحمەد ٧٨٨١.بەیهیقی ٧٣٣٨.

٢- زیادبوونی بەرەکەت و زەخیرەی لای خوای گەورە:

هەر بەهەمان شێوەی ڕێسا ڕەهاییە خواییەکان کە سنوری کات و شوێن و چۆنییەتییان نییە، خوای گەورە بۆ زیادکردنی سامانی خێرو زەکات، کە بۆ زەخیرەی قیامەتی خاوەنێتی، گەشەو نەشونمای پێدەدات. لەم دنیاش باقی سامانەکەی لە رووی چەندێتیی و چۆنێتییەوە زیاددەکات و بەرەکەتی دەخاتەناو:

- (مَّن ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ)البقرة/٢٤٥ واتە: هەر کەسێك قەرزێکی چاك (لە سامانی حەلاڵ) بداتە خوای گەورە (بەبەخشینی بەهەژاران، لەبەرخاتری خوای گەورە) خوای گەورە بەچەندین بەرابەر بۆی زیاددەکاتەوەو دەیخاتەوەبری. خوای گەورە دەگرێتەوەو زیاددەکات و بۆ لای ئەویش دەگەڕێنەوە.

- ئەبوهورەیرە خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: (مَنْ تَصَدَّقَ بِعَدْلِ تَمْرَةٍ مِنْ كَسْبٍ طَيِّبٍ وَلَا يَقْبَلُ اللَّهُ إِلَّا الطَّيِّبَ وَإِنَّ اللَّهَ يَتَقَبَّلُهَا بِيَمِينِهِ ثُمَّ يُرَبِّيهَا لِصَاحِبِهِ كَمَا يُرَبِّي أَحَدُكُمْ فَلُوَّهُ حَتَّى تَكُونَ مِثْلَ الْجَبَلِ).[١] واتە: هەر کەسێك زەمیلەیەك خورما لە کاسبی پاك و حەلاڵی خۆی بکات بەخێر _خوای گەورەش غەیری حەلاڵ قبوڵناکات_ ئەوە خوای گەورە بەدەستی راستی خۆی وەریدەگرێت و گەشەو نەشونمای پێدەکات. هەروەکو یەکێکتان کە جوانوو (بەچکەی ماین)ەکەی بەخێودەکات، تا گەورەببێت، خوای گەورەش ئەو خێرە ئەوەندە برەو پێدەدات، تا بەقەدەر چیایەکی لێ دێت.. دەی ساخێر بکەن.

١بوخاری ١٤١٠ موسلیم ١٠١٤.

- دەفەرموێ: (وَهَلْ لَكَ يَا ابْنَ آدَمَ مِنْ مَالِكَ إِلَّا مَا أَكَلْتَ فَأَفْنَيْتَ، أَوْ لَبِسْتَ فَأَبْلَيْتَ، أَوْ تَصَدَّقْتَ فَأَمْضَيْتَ).[1] واتە: هۆ مرۆڤ! چیت هەیە؟ ئەوەی خواردت فەوتا، ئەوی پۆشیت بوو بە پەڕۆ، ئەوی کردووتە بەخێر بۆتماوەتەوە.

٣- خێر گوناح دەسڕێتەوە:

- فەرموودەکەی لای موعاذی کوڕی جەبەل خوا لێی رازی کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پێی فەرموو:(وَالصَّدَقَةُ تُطْفِئُ الْخَطِيئَةَ كَمَا يُطْفِئُ الْمَاءُ النَّارَ).[2] واتە: خێرکردن گوناح مەفحدەکاتەوە، هەروەکو کە ئاو ئاگر دەکوژێنێتەوە.

- سەیدنا عومەر خوا لێی رازی بێت رۆژێك لە یاوەرانی پرسی: کێتان فەرموودەیەکی لایە لەسەر ئاژاوە؟ حوذەیفە فەرمووی: من فەرموودەیەکم لەبەرە کە وەکو خۆی لەلام ماوە، سەیدنا عومەر فەرمووی: وەکو خۆی چۆنە؟

حوذەیفە فەرمووی: (فِتْنَةُ الرَّجُلِ فِي أَهْلِهِ وَوَلَدِهِ وَجَارِهِ تُكَفِّرُهَا الصَّلاَةُ وَالصِّيَامُ وَالصَّدَقَةُ وَالأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْىُ عَنِ الْمُنْكَرِ).[3] واتە: لاوازیی دینداریی پیاو لە ماڵ و منداڵییدا، هەروەها لە دەرو دارووسێکانییدا، نوێژکردن و خێروخێراتکردن و فەرمان بەچاکەو بەرهەڵستی لە خراپە دەیسڕێتەوە..

١موسلیم ٢٩٥٨، ترمذی ٢٣٤٢، نەسائی ٣٦١٣، ئەحمەد ١٥٨٧٠ .

٢ترمذي ٢٦١٦ و فەرموویەتی (هذا حديث حسن صحيح)، ئەحمەد١٥٢٨٤. شێخی ئەلبانی رحمەالله لە: (صحيح الترغيب والترهيب ٨٦٦)دا دەفەرموێ: سەحیحە.

٣بوخاری ١٤٣٥.

٤- خێرکردن مایەی ئاسانکارییە:

هەرکەسێك خوای گەورەی وەلدابێت، بزرنابێت. خوای گەورەیی بۆ هەموو کاروبارەکانی بەسە.. ئەم وەلدابوونەش ئاست و پلەیە، کە دەبێ عەبد شایانی بێت. پەیژەی سەرکەوتن بۆ ئەو ئاستە، تەقواو چاکەکارییە.

خوای گەورە دەفەرموێ: (إِنَّ اللّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَواْ وَّالَّذِينَ هُم مُّحْسِنُونَ)النحل/١٢٨ واتە: خوای گەورە وەل ئەو کەسانەدایە کە تەقواکاریان هەیە و ئەوانەش کە پیاوچاك و چاکەخوازو خێرەوەمەندن.

بەخشین هەنگاوهەڵهێنانەوەی راست و دروستی ئەو ئاڕاستەیە کە بەرەو (موحسینێتی) دەتبات، خوای گەورە لە ڕێسا رەهاکەی خۆیدا دەفەرموێ: (فَأَمَّا مَن أَعْطَى وَاتَّقَى * وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى * فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى)اللیل/٥-٧ واتە: ئەمما ئەو کەسەی بەخشیوێتی و تەقوای رەچاوکردووە، هەروەها پەیامی خوایی بەڕاست زانیووە (واتە مافی خواو مافی عەبدەکانی داوە) بۆ چاکهکردنی دەسازێنین.

شەوکانی دەفەرموێ: لە لایەکەوە لە هەموو بوارێکی چاکەکارییدا بەخشیوێتی، لەملاشەوە خۆی لە حەرام بەدوورگرتووە، دوای ئەوەی کە لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللهی قبوڵکردووە (واتە ئیمان و فەرمان بەچاکەو بەرهەڵستی خۆی لە خراپە) ئەنجامداوە، ئینجا شایانی ئەوە بووە کە بۆ سیفەتی موحسینێتی ئامادەکرێت.[١]

٥- رادەی خێروخێرات بڕی سایەی حەشرە:

- ئەبوهورەیرە خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: (سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اَللَّهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ). واتە: حەوت پۆل هەن کە

١فتح القدیر ٢/ل١٢٤٦.

خوای گەورە لە ڕۆژی حەشردا دەیانخاتە ژێر سێبەری خۆیەوە، لەو ڕۆژەشدا کە هیچ سێبەرێك جگە لە سێبەری ئەو نییە.. پاشان لە ڕیزی ئەو موسوڵمانە بەختەوەرانەدا دەفەرموێ: (..رَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَأَخْفَاهَا حَتَّى لاَ تَعْلَمَ شِمَالُهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينُهُ).[1] واتە: لەوانە کەسێکە کە خێرێکی بەنهێنی کردووە، بە شێوەیەک کە دەستی چەپی بەدەستی ڕاستی نەزانیووە، کە خێرەکەی پێکردووە.

ئەوەی بڕی سێبەرەکەی سەرخێرومەندەکان دیاریدەکات (لە زیادو کەمی) زیادو کەمیی خێروخێراتی دنیایانە. ئەو کەسەیان کە سێبەری زیاتری خوای گەورەی پێدەبڕێت، ئەوەیانە کە خێری زیاتریکردووە.. هەمووشیان هەر لە ژێر سێبەری خوادان، بەڵام ئەوانەیان زیاتریان بەرکەوتووەو بێخەمترن.. چونکە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (كُلُّ امْرِئٍ فِي ظِلِّ صَدَقَتِهِ حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ).[2] واتە: هەموو کەسێك وا لەژێر سایەی خێرکردنەکەیدا (سایەی خوای گەورەیەو بەهۆی خێرکردنەکەیەوە پێیدراوە) ئەمە هەروا بەردەوام دەبێت، تا داوەریی خەڵکەکە کۆتاییدێت.

<u>٦- ئەوەش سەرلوتکەی بەخشینە:</u>

سەهلی کوڕی سەعدی ساعیدیی خوا لێی ڕازی بێت باسی ئەو ئافرەتە دەگێڕێتەوە کە پۆشاکێکی بۆ پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هێناو عەرزیکرد (پێیووت): (نَسَجْتُهَا بِيَدِي، فَجِئْتُ لأَكْسُوَكَهَا. فَأَخَذَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُحْتَاجًا إِلَيْهَا، فَخَرَجَ إِلَيْنَا وَإِنَّهَا إِزَارُهُ، فَحَسَّنَهَا فُلاَنٌ فَقَالَ اكْسُنِيهَا، مَا أَحْسَنَهَا. قَالَ الْقَوْمُ مَا أَحْسَنْتَ،

---

[1] بوخاری ١٤٢٣، موسلیم ١٠٣١.

[2] ئەحمەد ١٤٨/٤ ئەلبانی لە (صحيح الجامع الصغير / ٤٥١٠) دا دەفەرموێ صحيحه.

لَبِسَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُحْتَاجًا إِلَيْهَا، ثُمَّ سَأَلْتَهُ وَعَلِمْتَ أَنَّهُ لاَ يَرُدُّ. قَالَ إِنِّي وَاللَّهِ مَا سَأَلْتُهُ لأَلْبَسَهَا إِنَّمَا سَأَلْتُهُ لِتَكُونَ كَفَنِي. قَالَ سَهْلٌ فَكَانَتْ كَفَنَهُ).[1] واته: ئافرەتەکە ووتی: بە دەستی خۆم چنیومەو هاتووم لەبەرتی بکەم. پێغەمبەری خواش صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لێی وەرگرت. چونکە پێویستی پێی بوو. پاشان تەشریفی هێنایەدەرەوەو پۆشاکەکەی دابوو بەسەرشانییدا، کابرایەك ووتی: چەند جوانە ئەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بیدە بەمن، با من لەبەریکەم. خەڵکەکە پێیانووت: چاکتنەکرد. پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کە وەریگرت و پۆشی، لەبەر ئەوەبوو کە پێویستی پێیبوو، تۆش لێت داواکرد، دەشزانیت کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ داوای خەڵکی ڕەتناکاتەوە کابرا ووتی: بەخوا بۆ ئەوەم داوامنەکرد بیپۆشم، بۆ ئەوەم داوالێکرد تا بکرێتە کفنم! سەهل دەفەرموێ: هەرواش بوو، کرایە کفنی.

ئەمە ئەو پێغەمبەرە پێشەوایە یە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کە لە بەخشیندا وەکو دەریابوو. ئەوەی کە پێویستیشیبوو دەیبەخشی. هەرچییەکیان بۆ دەهێنا، دیاریش بوایە، ئەگەر موحتاجی نەبوایە، دەیبەخشی هیچ شتێکی زیاتر لە پێداوویستی سەرەکی خۆراك و پۆشاکی لە ماڵدا نەدەهێشتەوە عَلَيْهِ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ.

- ئەبوهورەیرە خوا لێی ڕازی بێت دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: (مَا يَسُرُّنِي أَنَّ عِنْدِي مِثْلَ أُحُدٍ هَذَا ذَهَبًا، تَمْضِي عَلَيَّ ثَالِثَةٌ وَعِنْدِي مِنْهُ دِينَارٌ، إِلاَّ شَيْئًا أُرْصِدُهُ لِدَيْنٍ..).[2] واته: حەزناکەم ئەگەر بەقەدەر چیای ئوحود زێڕم

١بوخاری ١٢٧٧، نەسائی ٥٣٢١، ئیبنوماجە ٣٥٥٥ ، ئەحمەد ٢٢٣١٨ .

٢بوخاری ٦٤٤٤، موسلیم ٩٩١.

هەبێت، سێ ڕۆژی بەسەردا بڕوات و دینارێکیم لابمێنێت، مەگەر شتێکیم بۆ قەرزدانەوە لادابێت.

باسی سێیەم

جۆری خێروخێرات[1]

بوارەکانی خێرکردن زۆرزۆرن و شتی نوێشیان لێدەبێتەوە. کەوابوو بەردەوام لە زیادبووندان. بۆیە باشتر وایە رێسا سەرەکییەکەی فێربین کە دەفەرموێ: هەموو موسوڵمانێك خێری لەسەرە، چونکە ئەگەر نەیتوانی خێربکات، خۆ دەتوانێت خۆی لە خراپەکاریی بگرێتەوە:

- پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ صَدَقَةٌ. قَالُوا فَإِنْ لَمْ يَجِدْ، قَالَ فَيَعْمَلُ بِيَدَيْهِ فَيَنْفَعُ نَفْسَهُ وَيَتَصَدَّقُ. قَالُوا فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ أَوْ لَمْ يَفْعَلْ، قَالَ فَيُعِينُ ذَاالْحَاجَةِ الْمَلْهُوفَ. قَالُوا فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ، قَالَ فَيَأْمُرُ بِالْخَيْرِ. أَوْ قَالَ بِالْمَعْرُوفِ. قَالَ فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ، قَالَ فَيُمْسِكُ عَنِ الشَّرِّ، فَإِنَّهُ لَهُ صَدَقَةٌ)[2] واتە: هەموو مووسوڵمانێك خێرێکی لەسەرە بیکات. ووتیان: ئەدی ئەگەر نەیبوو؟ فەرمووی: با بڕوات کارێکبکات سوود بەخۆشی بگەیێنێت و خێرەکەشی لێ دەرکات. ووتیان: ئەدی ئەگەر نەیبوو؟ یان نەیکرد؟ فەرمووی: با یارمەتی موحتاجێك بدات، کە پێویستی بەهاوکاریی کردنەکەی ئەمە. ووتیان: ئەدی ئەگەر نەیکرد؟ فەرمووی: با فەرمانبکات بەخێرو چاکە، ووتیان: ئەدی ئەگەر نەیکرد؟ فەرمووی: با خۆی لەخراپەبگرێتەوە، خۆ ئەوەش خێروخێراتە.

١ناميلكەيەکی جوان و پوختی خالد بن سليمان الربيعي هەيە بە ناوی: من عجائب الصدقة. ٤٥ لاپەڕەیە بەڵام بوارو نموونەی زۆرجوانی خێروخێراتکردنی تێدایە.. نەمتوانی هیچی بۆ ئێرە لێوەرگرم..

٢بوخاری ١٣٧٦، موسلیم ١٦٧٦.

- ئەبوذەڕ خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە، دەفەرموێ: لە پێغەمبەری خوام صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پرسی: (أَيُّ الْعَمَلِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: إِيمَانٌ بِاللَّهِ، وَجِهَادٌ فِي سَبِيلِهِ، قَالَ: فَأَيُّ الرِّقَابِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: أَغْلاَهَا ثَمَنًا، وَأَنْفَسُهَا عِنْدَ أَهْلِهَا، قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ لَمْ أَفْعَلْ؟ قَالَ: تُعِينُ ضَائِعًا، أَوْ تَصْنَعُ لأَخْرَقَ، قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ لَمْ أَفْعَلَ؟ قَالَ: تَدَعُ النَّاسَ مِنَ الشَّرِّ، فَإِنَّهَا صَدَقَةٌ تَصَدَّقُ بِهَا عَنْ نَفْسِكَ) [1] واتە: ووتم ئەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باشترین کار کامەیە؟ فەرمووی: باوەڕهێنان بەخوای گەورەو جیهادکردن لە پێناوی خوادا، ووتم: ئەدی ئازادکردنی کام کۆیلەیە باشترینە؟ فەرمووی: ئەوەی کە لەلای خاوەنەکەی گرانبەهاترە، ووتم: ئەگەر نەمکرد؟ فەرمووی: یارمەتی کەسێك بدە، کە دەخوازێت کارێکی چاکبکات، ووتم: ئەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ئەدی ئەگەر لاوازبووم و هیچم لەو کارانە پێنەکرا؟ فەرمووی: خۆ دەتوانیت خراپەکاریی خۆت لە خەڵکی بگریتەوە، ئەمەش خێروخێراتی خۆتە، لەسەر خۆتەو بۆ خۆتە.

کەوابوو بوارەکانی خێرکردن زۆرن، دەیان بواری هەیە، کە دەتوانیت خێری تێدا بکەیت. یارمەتی خەڵکی لەسەرخێر بدەیت، کە نەتتوانی بچیتە ئەو بوارانەوە، لە بوارەکانی بەرامبەریاندا کاردەکەیت، واتە: خۆگرتنەوەت لە پێگەیاندنی ئازاری جەستەیی و دەروونی و ناڕەحەتکردنی بەخەڵکی، ئەمیشیان دەیان بواری هەیە.

کەوابوو هێڵێکی فاسڵ، یان ئاستێکی ناوبڕ هەیە کە نێوانکارە، لەوبەولاوە چاکەیەو دەتوانیت بیکەیت، ئەگەر بتەوێت، ئەگەر نەتکرد لە فاسڵەکە بەملاوە مەکە، کە ناڕەحەتکردنی خەڵکییە.

---

[1] بوخاری ٢٣٨٢، موسلیم ١١٩.

سەرچاوەی هەموو خێرەومەندیی و چاکەخوازییەکی موسوڵمان ئەو فەرموودەی پێغەمبەری خوایە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کە دەبێتە روانگەی دیدو هەڵوێستی موسوڵمان، کە دەفەرموێ: (لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ).[١] واتە: هیچتان باوەڕتان تەواونابێت، هەتا ئەو شتەی کە بۆ خۆتان پێتانخۆشە، بۆ براکەی خۆشتانتان پێخۆش نەبێت. پێچەوانەکەشی هەر وایە: ئیمانتان تەواونابێت هەتا ئەو شتەی بۆ خۆتانتان پێخۆش نییە، دەبێ بۆ براکانیشتان پێخۆش نەبێت.

لەم دیدەوەیەکە جۆرو بوارەکانی خێروخێرات و چاکە زۆن.. لەوانە:

١- خێری جاریی:

پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ: (ذَا مَاتَ الْعَبْدُ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلاَّ مِنْ ثَلاَثٍ: صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ، أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ، أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ).[٢] واتە: کە کەسێک دەمرێت کارو کردەوەکانیشی دەپسێن، تەنها لە سێ رێگاوە پاداشتی بەردەوامی بۆدێت: خێروخێراتێکی جاریی بەردەوام کردبێت، یان لە زانستیەکی بەسوودی بڵاوکردبێتەوە، یان ئەولادی چاکی جێهێشتبێت دوعای بۆ بکەن.

خێری جاری بۆ خۆشی بازنەیەکی بەرفراوانەو دەیانجۆر خێری تێدایە، کە دەشێت پێیانبووترێت ئەوانەی لە بەرژەوەندی خەڵکیدان. وەکو کردنەوەی نەخۆشخانەو مەکتەب و خانەی خزمەتی پەککەوتەو پیر، یان کتێبخانەی گشتیی و دەزگای میدیایی ئاڕاستەوانی رەسەن و بڵاوکاری کتێب و دەیان بواریتر. بۆ نموونە پێغەمبەری خوا صَلَّى

---

١ بوخاری ١٣، موسلیم ٤٥.

٢ موسلیم ١٦٣١، ئەبوداوود ٢٨٨٠،نەسائی ٣٦٥١، ترمذی ١٣٧٦، ئیبنوماجە ٢٤٢، ئەحمەد ٣٧٢/٢.

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كۆمەڵێك باخ و باخاتی كرد بوو بە خێری جاریی بۆ خزم و كەسوكاری، كە زەكاتیان پێنەدەشیا، هەروەها سەیدنا ئەبوبەكر و سەیدنا عومەرو سەیدنا عوسمان و دەوڵەمەندەكانیتر.

أ- خاتووعائیشە خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە كە: (أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَعَلَ سَبْعَ حِيطَانٍ لَهُ بِالْمَدِينَةِ صَدَقَةً عَلَى بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَبَنِي هَاشِمٍ).[1] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حەوت باخ (بێستانی خورماو میوە)ی كردبوو بە خێری بەردەوام، بۆ نەوەی عبدالموطەلیب و بەرەبابەكانی بەنوهاشم.

ب- بەڵگەنەویستە كە هەموو سەروەت و سامانی سەیدنا ئەبوبەكر خوا لێی رازی بێت لە خزمەتی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و بانگەوازەكەیدا خەرجبوو.

ج- ئیبنوعومەر خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە: پارچە زەوییەكی خەیبەری پێبڕابوو _كە زۆر بەنرخبوو_ هاتخزمەت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و عەرزی كرد: (يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أَصَبْتُ أَرْضًا بِخَيْبَرَ، لَمْ أُصِبْ مَالاً قَطُّ أَنْفَسَ عِنْدِي مِنْهُ، فَمَا تَأْمُرُ بِهِ قَالَ إِنْ شِئْتَ حَبَسْتَ أَصْلَهَا، وَتَصَدَّقْتَ بِهَا . قَالَ فَتَصَدَّقَ بِهَا عُمَرُ أَنَّهُ لاَ يُبَاعُ وَلاَ يُوهَبُ وَلاَ يُورَثُ، وَتَصَدَّقَ بِهَا فِي الْفُقَرَاءِ وَفِي الْقُرْبَى، وَفِي الرِّقَابِ، وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَابْنِ السَّبِيلِ، وَالضَّيْفِ، لاَ جُنَاحَ عَلَى مَنْ وَلِيَهَا أَنْ يَأْكُلَ مِنْهَا بِالْمَعْرُوفِ، وَيُطْعِمَ غَيْرَ مُتَمَوِّلٍ).[2] واتە: ئەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زەویەكم لە خەیبەر دەستكەوتووە، سامانی وا چاكم هەرگیز دەسنەكەوتووە، بە لامەوە لە هەموو سامانێكم بەنرختره فەرمانت بەچییە و چی لێ بكەم؟ فەرمووی: ئەگەر حەزدەكەیت ئەسڵی موڵكی باخەكە بهێڵەرەوەو بەرهەمەكەی بكە بەخێر، ئیتر سەیدنا عومەر

١بەیهیقی: السنن الكبری ١١٥٦٤،

٢بوخاری ٢٣١٣، موسلیم ١٦٣٢.

بڕیاریدا کە هەموو ساڵێك بەرهەمەکەی بکرێت بەخێر بۆ هەژاران و کەسوکاری خۆی و بواری کۆیلە ئازادکردن و میوانداریی و یارمەتی رێبواری رێبڕاو. کە نە دەبێ بفرۆشرێت نە بە دیاری بدرێت، نەشبێت بە میرات، هەروا بەخێری جاریی بمێنێتەوە. بەڵام قەیدی نییە ئەو کەسەی باخەوانێتی و سەرپەرشتیدەکات لێیبخوات، بەڵام بەپێی دابونەریتی خەڵکەکە (بالمعروف: واتە بەشێوەیەکی جوان) و بیداتە خەڵکیش، بەڵام بۆ خواردن، نەك بۆ فرۆشتنەوەی.

٢- ئاودێریی: ئاودان بە مرۆڤ و گیانلەبەران و رووەك.. هەمووی بواری خێرە. پاراستنی ژینگەش لێرەدایە:

أ- سەعدی کوڕی عوبادە خوا لێی رازیٚ بێت هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و پرسی: (يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الصَّدَقَةِ أَعْجَبُ إِلَيْكَ؟ قَالَ سَقْيُ الْمَاءِ).[1] واتە: ئەی پێغەمبەری خوا چ خێرێکت لا پەسەندترە؟ فەرمووی: ئاودێریی. ئیتر سەعد بیرێکی لێداو فەرمووی: ئەمە خێری دایکمە. دایکی تازە کۆچی دوایی کردبوو.

ب- سەیدنا عوسمان خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە: (أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدِمَ الْمَدِينَةَ وَلَيْسَ بِهَا مَاءٌ يُسْتَعْذَبُ غَيْرَ بِئْرِ رُومَةَ فَقَالَ مَنْ يَشْتَرِي بِئْرَ رُومَةَ فَيَجْعَلُ فِيهَا دَلْوَهُ مَعَ دِلاَءِ الْمُسْلِمِينَ بِخَيْرٍ لَهُ مِنْهَا فِي الْجَنَّةِ . فَاشْتَرَيْتُهَا مِنْ صُلْبِ مَالِي فَجَعَلْتُ دَلْوِي فِيهَا مَعَ دِلاَءِ الْمُسْلِمِينَ).[2] واتە: کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

١ئەبوداوود ١٩٧٩، نەسائی ٣٦٦٤، ئیبنو ماجە ٣٦٨٤ ئیبنو حوزەیمە ٢٤٩٦ دەشفەرمویٚ صحیحە. ئەلبانی رحمەالله لە تەخریجی فەرموودەکانی (سنن أبي اود. بابی ٤١ باب فضل سقي الماء)دا بە حەسەنی ناساندووە.

٢نەسائی ٣٦٠٨، ترمذي ٣٧٠٣. ئەلبانی رحمەالله لە: (صحيح سنن النسائي ٧٦٦/٢) و لە:(إرواء الغليل ١٥٩٤)دا دەفەرمویٚ: حەسەنە.

تەشریفی هێنا بۆ مەدینە، شار ئاوێکی شیرینی گشتیی تێدا نەبوو بۆ خەڵکی، جگە لە بیری رۆمە (کە موڵکی جولەکەیەك بوو، ئاوەکەی دەفرۆشت) پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: کێ بیری رۆمە دەکڕێت و پشکی خۆی هەر دۆلکەکەی خۆی بێت، وەکو دۆلکەی موسوڵمانانیتر... خوای پەروەردگار لە بەهەشتدا لەوە باشتری پێدەداتەوە؟ منیش لە ئەسڵی پارەی خۆم کڕیمەوە.. کردیشی بە خێراوی گشتیی بۆ خەڵکی.

ج- ئەبوهورەیرە (أَبِي هُرَيْرَةَ) خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە: (أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ اشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ فَوَجَدَ بِئْرًا فَنَزَلَ فِيهَا فَشَرِبَ ثُمَّ خَرَجَ فَإِذَا كَلْبٌ يَلْهَثُ يَأْكُلُ الثَّرَى مِنَ الْعَطَشِ فَقَالَ الرَّجُلُ لَقَدْ بَلَغَ هَذَا الْكَلْبَ مِنَ الْعَطَشِ مِثْلُ الَّذِي كَانَ بَلَغَ مِنِّي . فَنَزَلَ الْبِئْرَ فَمَلأَ خُفَّهُ مَاءً ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِفِيهِ حَتَّى رَقِيَ فَسَقَى الْكَلْبَ فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ . قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَإِنَّ لَنَا فِي هَذِهِ الْبَهَائِمِ لأَجْرًا فَقَالَ فِي كُلِّ كَبِدٍ رَطْبَةٍ أَجْرٌ).[1] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: لەو کاتەی کابرایەك بەڕێگایەکدا دەڕۆیشت و تینوێتی زۆری بۆ هێنابوو، بیرێکی دۆزیەوە، چووە ناوی و تێر ئاوی لێ خواردەوە، پاشان هاتەدەرەوە، بینی وا سەگێك زمانی دەرکێشاوەو لەبەرتینوێتی خەریکە خۆڵبخوات! کابرا ووتی: ئەم سەگەش وەکو من تینوێتی زۆری بۆ هێناوە.. ئیتر چووەوە بیرەکەوەو خوففەکانی پڕکرد لە ئاو، بەدەمی گرتی تا هاتەوەسەرەوە، ئیتر سەگەکەی ئاودا.. خوای گەورە سوپاسیکردو لێیخۆشبوو.

١بوخاری ٦٠٠٩، موسلیم ٢٢٤٤.

٣- مزگەوت دروستکردن:

- خوای گەورە دەفەرموێ: (إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلاَّ اللَّهَ فَعَسَى أُوْلَئِكَ أَن يَكُونُواْ مِنَ الْمُهْتَدِينَ)التوبة/١٨ واتە: ئەو کەسە ماڵی خوا مزگەوت ئاوەدان دەکاتەوە (بەدروستکردن و نەوژەن و قەرەباڵغکردنی لە خوا پەرستان) کە باوەڕی بەخواو بەڕۆژی دوایی هێناوەو نوێژەکاندەکات و زەکاتەکەدەدات و لە غەیری خوای گەورەش ناترسێت، ئەوانە بەتەئکید ڕێنمایی خوایان وەرگرتووە لەسەر ڕێی ڕاستن ..

- سەیدنا عوسمان خوا لێی ڕازی بێت گێڕاوەتەوە کە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرموێ: (مَنْ بَنَى مَسْجِدًا لِلَّهِ بَنَى اللَّهُ لَهُ فِي الْجَنَّةِ مِثْلَهُ).[1] واتە: هەر کەسێك مزگەوتێك لەبەر خاتری خوا دروستکات، خوای گەورە لە بەهەشتدا کۆشکێکی وەکو مزگەوتەکەی خۆی بۆ دروستدەکاتەوە. مەرجیش نییە مزگەوتێکی گەورە بێت، یان بەتەنها خۆی کردبێتی. دەشێت برێك پارەی دابێت و شوێن پێی وەستانێکی تێدا بەرکەوتبێت!.

- جابری کوڕی عبداللە خوا لێیان ڕازی بێت دەفەرموێ: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی (مَنْ بَنَى مَسْجِدًا لِلَّهِ كَمَفْحَصِ قَطَاةٍ أَوْ أَصْغَرَ بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ).[2] واتە: هەر کەسێك مزگەوتێك بۆ خوای گەورە لەبەر ڕەزامەندی ئەو دروستکات، بەقەدەر جێهێلکەدانانی باڵندەیەکیش بێت، یان بچوکتر، خوای گەورە ماڵێکی لەبەهەشت بۆ دروستدەکاتەوە.. دیارە کە جێهێلکەدانانی باڵندە لەجێ

---

[1] بوخاری ٤٥٠، موسلیم ٥٣٣.

[2] ئەحمەد ٢٤١، ئیبنوماجە ٧٣٨. شێخی ئەلبانی لە: (صحيح الجامع الصغير ژ ٦١٢٨) دا دەفەرموێ صحيحه.

نووکەپێ، یان پاژنە پێدانانێکیش کەمتردەکات. ڕاڤەوانانی فەرموودەکە هەندێکیان دەفەرموون هەر نموونەیەکەو هێنراوەتەوە، هەندێکیتریان دەفەرموون نا هەر ئەو بڕەش مەبەستە، چونکە ئەگەر هەزار کەس مزگەوتێك دروستکەن لەوانەیە بڕەپارەی یەکێکیان ئەوەندە کەمبێت، کە هەر ئەوەندەی بەرکەوێت. بەڵام لە پاداشتەکەدا هەموویان ماڵی جیاوازیان بۆ دروستدەکرێت ئەو کەسەش کە کەمی دروستکردووە ماڵەکەی بەهەشتی مسۆگەرە.[1]

٤- بڵاوکردنەوەی زانستی شەرعی:

ڕەنگە ئێمەی کورد لە هەموو گەلانی دراوسێمان زیاتر هەست بەزەرووڕەتی بڵاوکردنەوەی زانستی شەرعیی بکەین، چونکە لە دەسەڵاتدارانی داگیرکەرانی دوورو نزیك و لە عەلەمانیەتی کوردییەوە زۆر مەحرومکراین لێی، بۆیە ئەو کەسەی لە یەکێك لە حزبە ئیسلامییەکاندا پەروەردە نەبووبێت، ڕۆشنبیری شەرعیشی نییە. ئەگەر میللەتانی دەوروبەرمان بەپێنجصەدکەس مەلایەکی شەرعناسیان بەرکەوێت، نەوەی نوێی ئێمە بەپێنجهەزاریان مەلایەکی خراپییان دەستناکەوێت! بۆیە بڵاوکردنەوەی زانستی شەرع ڕەنگە وَاللَّهُ أَعْلَمُ تا نەوەکانی نوێ دێنەوە سەر خەتی بابوباپیران، ئەولەویەتی بوێت.. بۆیە دەبێ هەموو لایەك خەمی ئەوەیان لەبەربێت کە حوجرە ئاوەدانکرێتەوەو فێرکارو فێرخوازان بەمووچەی خۆیان _کە لە بەیتولمالەوە دەبێ دابین بکرێت_ بۆ دەرسی شەرعی لێبڕێن. ئینجا کردنەوەی پەیمانگاو زانکۆی شەرعیی، پاشان بایەخدان بەوەرگێڕانی کتێبە شەرعییە سەرەکییەکان و بڵاوکردنەوەیان بە خۆڕایی.

---

١ نَيلُ الْأَوْطَار ٣٢٩٧ یەکبەرگیەکەی.

له ئێستاشدا بڵاوکردنەوەی ئەو کتێبانەی زانستییە سەرەکییەکانی وەکو عەقیدەی سەلەف و تەفسیری راست و فیقهی بەبەڵگەو فەرموودەوانیی و زانینی بۆچوونی شەرعناسان و زمانی عەرەبی، پێویستە هەموو موسوڵمانێك لە زەکاتی خۆی و لە خێروخێراتی وا دابنێت ساڵی صەد کتێب بەخۆڕایی بداتە خەڵکی، بەتایبەتی بەفەقێ و قوتابیانی زانکۆ.. ئەمە رێ لە بڵاوکردنەوەی کتێبە فیکرییەکانیش ناگرێت، کە پێم وایە دەشێت بەشێك لە زەکات (پشکی لە پێناوی خوادا)یان بۆ تەرخانکرێت چونکە بەرگرین لە ئیسلام.[١]

<u>٥- خۆراك بەخشین:</u>

ئەمە بەڵگەنەوویستە. چونکە لە کۆمەڵگەی ئێمەدا کە دەوترێت خێربکەن، هۆشدەرۆات بۆ پارەدان، یان خۆراککڕین، پاشان بۆ پۆشاك و دەرمان و کرێخانوو پێداوویستیتر.

خوای گەورە دەفەرموێ: (وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا * إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا)الإنسان/٨-٩ واتە: لەبەر خۆشەویستی خوای گەورە ئەو خۆراکەی هەیانە دەیبەخشنە هەژارو هەتیوو و دیل. دەڵێن: ئێمە لەبەرخاتری خوای گەورە خۆراکتان پێدەدەین، هیچ پاداشتێکمان لێتان ناوێت، ناشمانەوێت سوپاسمان بکەن.

١عومەری کوڕی عبدالعزیز رحمەالله _کە ساڵی ٩٩ك بوو بەخەلیفە_ نامەی بۆ هەموو والیەکانی نارد، کە با فێرخوازانی زانستی شەرعیی بۆ وەرگرتنی زانست لێبڕێن، هەر یەکەیان صەد دیناری بۆ ببڕنەوە، با پێویستیان بەکەسابەت نەبێت. سەرچاوە: صری بن سلامة شاهین: سير اعلام التابعين. ل:٣٣.

- پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لە خوای پەروەردگارەوە (لە فەرموودەی قودسییدا) دەگێڕێتەوە: (يَا ابْنَ آدَمَ: اسْتَطْعَمْتُكَ فَلَمْ تُطْعِمْنِي، قَالَ: يَا رَبِّ وَكَيْفَ أُطْعِمُكَ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ؟ قَالَ: أَمَا عَلِمْتَ أَنَّهُ اسْتَطْعَمَكَ عَبْدِي فُلَانٌ فَلَمْ تُطْعِمْهُ؟ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّكَ لَوْ أَطْعَمْتَهُ لَوَجَدْتَ ذَلِكَ عِنْدِي..).[1] واتە: نەوەی ئادەم؛ داوالێکردیت خۆراکێکم پێبدەیت، کەچی نەتدامێ! دەڵێ: خوایە جا چۆن خۆراکت بدەمێ کە تۆ خۆت خوای پەروەردگاری جیهانیانیت؟ خوای گەورە دەفەرموێ: ئاخر فڵان عەبدم داوای خۆراکی لێکردیت و نەتدایە، ئەگەر بتدایەتێ، ئەوە ئێستا لە لای منەوە خۆراکتدەدرایەوە.

- خاتووعائیشە خوا لێی ڕازی بێت دەگێڕێتەوە کە مەڕێکیان سەربڕی و زۆریان لێکردە خێر، پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پرسی: (مَا بَقِيَ مِنْهَا. قَالَتْ مَا بَقِيَ مِنْهَا إِلاَّ كَتِفُهَا. قَالَ بَقِيَ كُلُّهَا غَيْرَ كَتِفِهَا).[2] واتە: فەرمووی چی لێ ماوەتەوە؟ خاتووعائیشە فەرمووی: هیچی نەماوە، جگە لە شانەکەی. فەرمووی: هەمووی ماوە جگە لە شانەکەی.. چونکە هەمووی لە ڕێی خوادا دراوەو گەیشتۆتە شوێنی تۆمارکردنی پاداشتەکەی.

- عبداللە ی کوڕی عەمر خوا لێیان ڕازی بێت دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: (اعْبُدُوا الرَّحْمَنَ، وَأَطْعِمُوا الطَّعَامَ، وَأَفْشُوا السَّلاَمَ تَدْخُلُوا

---

١ موسلیم ٢٥٦٩.

٢ ترمذي ٢٤٧٢، ئەحمەد ٢٣٦٨٧.بەیهیقی لە: شعب الايمان ٣٠٨٥. شێخی ئەلبانی رحمەاللە لە: (صحيح سنن الترمذي ٢٤٧٠)و لە: (الترغيب والترهيب ١/٣٦٠)دا بەصەحیحی ناساندووە.

الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ).[1] واته: خوا بپەرستن، خۆراك ببەخشن، دابی سڵاوکردن بڵاوبکەنەوە، بەهێمنی دەچنە بەهەشتەوە.

٦- پۆشاك بەخشین:

بەسە بۆ ئەوەندەی بزانرێت کە پۆشاك دەشێت لەبری سامانی زەکات بدرێت، بکرێت بەخێر، کەفارەت بێت، وەکو خوای گەورە دەفەرموێ (...فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ ....)المائدة/٨٩ واته: کەفارەتی سوێند ئەوەیە کە خۆراك بەدەهەژار بدرێت، لە ئاستی مامناوەندی خواردنی رۆژانەی خۆیان کە دەیخۆن، یان پۆشاکبدەنە ئەو دەهەژارە.. شەرعناسان دەفەرموون دەبێ پۆشاکە کە ئەوەندە ببێت کە عەورەتی لە نوێژدا داپۆشێت، واتە لە ناوکەوە بۆ خوار ئەژنۆ، بۆ پیاو، بۆ ژنیش هەموو لەشی جگە لە دەموچاوو دەست و پێی.[2]

عیززەددینی کوڕی عبدالسلام ڕەحمەتی خوای لێبێت کە شەرعناسێکی گەورەی شافیعی مەزهەبەو نازناوەکەی (سلطان العلماء)ە جارێك سواڵکەرێك لە ڕێگا داوای خێرێکی لێ دەکات، دەستدەبات بۆ گیرفانی بەرپشتێنەکەی، نە پریاسکەی پارەی پێیە، نە هیچ. سواڵکەرەکەش هەروەستاوەو خێراخێرا داوادەکات. شێخیش عەمامەکەی دەکاتەوە و دەیکات بەدوولەتەوەو لەتێکیانیدەداتی، پێش گەیشتنەوەی، سواڵکەرێکیتریشی تووشدێت و داوای لێدەکات، لەتەکەیتریش دەدات بەوو بەسەری

١ترمذي ١٨٥٥، دەفەرموێ حسن صحيح. ئیبنوماجە ٣٦٩٤. ئەلبانی رحمەالله لە: (صحیح سنن ابن ماجه ٢٦٤٨)دا دەفەرموێ: سەحیحە.

٢المدونة ٤٤/٢، الام ٩٢/٨، المغني ٢٦٠/١١، المُحَلّى ٧٥/٨.

رووتیی خێراخۆی دەگەیێنێتەوە ماڵەوە..[1] چونکە فەتوایان لە زانای سەرڕووت وەرنەدەگرت.

٧- خێر بە خزمان:

خوای گەورە دەفەرمویٚ (وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَى)النساء/٣٦ واتە: چاکە لەگەڵ دایکوباوکان و خزمان.. ئەمەش مافە.. دایکوباوك زەکاتیان پێناشێت، چونکە مافیان لە سامانی ئەولادەکانیاندا هەیە. بۆ خزمان دەفەرمویٚ (وَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ)الاسراء/٢٦ خزم مافی خۆی بدەریٚ.. خوای گەورە لە بیست جێگای قورئاندا جەخت لە خێرکردن بەکەسوکارو خزمان دەکاتەوە.. دیارە لەبەر کاریگەرییەتی.

- ئەبوهورەیرە خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی (أَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالصَّدَقَةِ فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ عِنْدِي دِينَارٌ. فَقَالَ تَصَدَّقْ بِهِ عَلَى نَفْسِكَ. قَالَ عِنْدِي آخَرُ. قَالَ تَصَدَّقْ بِهِ عَلَى وَلَدِكَ. قَالَ عِنْدِي آخَرُ. قَالَ تَصَدَّقْ بِهِ عَلَى زَوْجَتِكَ. أَوْ قَالَ زَوْجِكَ . قَالَ عِنْدِي آخَر. قَالَ تَصَدَّقْ بِهِ عَلَى خَادِمِكَ. قَالَ عِنْدِي آخَرُ. قَالَ أَنْتَ أَبْصَرُ).[2] واتە: خێروخێرات بکەن کابرایەك ووتی: دینارێکم هەیە، فەرمووی بەخێر بۆ خۆتی سەرفکە، ووتی، دینارێکیتریشم هەیە، فەرمووی بۆ منداڵەکەتی خەرجکە، ووتی دینارێکیتریشم هەیە، فەرمووی: بۆ ژنەکەتی خەرجکە، ووتی دینارێکیتریشم هەیە، فەرمووی بۆ خزمەتکارەکەتی

١الداودي: طبقات المفسرين ٢/٣٠.

٢ئەبوداوود ١٦٩١، نەسائی ٢٥٣٥، ئەحمەد ٧٤١٣. ئەلبانی رحمەالله لە: (صحيح سنن أبي داود ١٦٩١)دا دەفەرمویٚ: حەسەنە.

خەرجکە، ووتی دینارێکیتریشم هەیە، فەرمووی: خۆت باشتر دەزانیت بۆ کێی سەرفدەکەیت.. واتە لە کوێ و بە کێی دەیکەیت بەخێر.

- جابر خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە: (أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِرَجُلٍ: ابْدَأْ بِنَفْسِكَ فَتَصَدَّقْ عَلَيْهَا فَإِنْ فَضَلَ شَيْءٌ فَلأَهْلِكَ فَإِنْ فَضَلَ عَنْ أَهْلِكَ شَيْءٌ فَلِذِي قَرَابَتِكَ فَإِنْ فَضَلَ عَنْ ذِي قَرَابَتِكَ شَيْءٌ فَهَكَذَا وَهَكَذَا).[١] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بەکابرایەکی فەرموو: بەخۆت دەستپێبکەو خێر یەکەمجار بەخۆتبکە، ئەگەر لێت زیادبوو بۆ خێزان و ماڵی خۆت، ئەگەر لەوانیش زیادبوو بۆ خزمەکانت، ئەگەر لەوانیش مایەوە ئیتر بەملاولاتدا (بەڕاست و چەپدا) واتە بیکە بەخێرو بیبەخشەرەوە. نەووی دەفەرموێ: (ئوممەت لەسەر ئەوە کۆیە کە خێرکردن بەخزمان لەپێشترە وەك لە غەیری خزم).[٢]

٨- خێربۆ هەتیوان:

- سەهلی کوڕی سەعد خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەیفەرموو (أَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ كَهَاتَيْنِ فِي الْجَنَّةِ. وَقَالَ بِإِصْبَعَيْهِ السَّبَّابَةِ وَالْوُسْطَى).[٣] واتە: من و بەخێوکاری هەتیو لە بەهەشتدا وەکو ئەم دوانەین، پەنجەی شایەتمان و ئەوی ناوەندیشی لەو کاتەدا پێکەوە جووتکرد.

---

١ موسلیم ٩٩٧، ئەبوداوود ٣٩٥٧، نەسائی ٦٩/٥، ئیبنوماجە ٢٥١٣، ئەحمەد ٣٠١/٣. ئەلبانی رحمەالله لە: (مشكلة الفقر وكيف عالجها الإسلام ژمارە ٥١)ی شێخ یوسف قەرەزاوییدا دەفەرموێ: سەحیحە.

٢ المجموع ٢٣١/٦.

٣ بوخاری ٦٠٠٥، موسلیم ٢٩٨٣.

- له ریوایەتی ئەبوهورەیرەشدا خوا لێی رازی بێت کە ئیمامی مالیك گێڕاویتیەوە ئاماژە بەو دوو پەنجەی دەکات، دەفەرموێ: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لەگەڵ ووتنی: (كَهَاتَيْنِ) ئەو دووپەنجەیەشی پێکەوە جووتکرد.[1]

لەمەوەیە کە بایەخ بەهەتیوو لە ئیسلامدا ئەوەندە بەگەورەو گرنگ گیراوە کە تەنانەت نابێت کەس لە سامانی و میراتی بخوات.. پارەکەشی دەبێت بۆ هەڵگیرێت تا ئەقڵی بەپاراستن و کاسبیکردن بەپارەوە دەشکێت، ئەگەرچی هەندێ لە شەرعناسان دەفەرموون تا بلوغبوونێتی.

مشتێك گوڵە بەڕۆژە، یان سەدپارچەزێڕ لەناو هەزاردینداری سەرڕاستدا دانێ و بڵێ ئەمە ماڵی هەتیووە، نابینیت دوای دە ساڵ کەسێکیان دەستیان بۆ هیچی بردبێت.. ئەمە لەم زەمانەماندا هێشتا وایە، دەبێ لە زەمانی یاوەران و تابعیندا چەند لێی بە حەزەرتربووبن.

٩-بوارەکانی خێرلە رەمەزاندا:

ئەم خانەیەش خۆی لە خۆیدا بواریتری خێرکردنی تێدایە، کە خەڵکی لە غەیری رەمەزاندا کەمتر هۆشیان لێی دەبێت. وەکو بەربانگپێکردنی رۆژووەوان (إِفْطَارُ الصَّائِمِ)، یان قورئانبردن بەدیاری، یان بڵاوکردنەوەی کتێبی شەرعیی، یان خۆراکبەخشینەوە. کە کورد لەسەر ناوساجی (ناوسێر) دروستکردن و بەخشینەوەی _لە دەرۆژی کۆتایی رەمەزاندا_ راهاتبوو، یان خێری زیادە لەگەڵ سەرفترەکەی.

- زەیدی کوڕی خالیدی جوهەنی خوا لێی رازی بێت لە پێغەمبەری خواوە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەگێڕێتەوە کە فەرموویەتی: (مَنْ فَطَّرَ صَائِمًا كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ غَيْرَ أَنَّهُ لاَ يَنْقُصُ

---

١ موسلیم ٢٩٨٣.

مِنْ أَجْرِ الصَّائِمِ شَيْئًا).[1] واته: هەر کەسێك خواردنی بەربانگ بداتەڕۆژووەوانێك، پاداشتی وەکو ئەو هەیە، بێئەوەی لە پاداشتی ڕۆژووەوانەکە هیچ کەمببێتەوە.

١٠- بوارەکانی جیهاد:

بوارەکانی خێرکردنی ئەم بازنەیەش هەروا زۆرە: لە چەکدارکردنی موجاهید، یان کەفالەتی ماڵ و منداڵی، لە دابینکردنی کەلوپەلی جیهادو پۆشاك و خۆراك و گواستنەوەی، لە بەخێوکردنی سوارییەکەی، کە لەم زەمانەدا دەکاتە یارمەتیدانی کڕینی سەیارە بۆی، یان چاکردنەوەی سەیارەکانیان بەخۆڕایی.. وەهەروەها.

- زەیدی کوڕی خالیدی جوهەنی خوا لێی ڕازی بێت دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەیفەرموو: (مَنْ جَهَّزَ غَازِيًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَدْ غَزَا وَمَنْ خَلَفَهُ فِي أَهْلِهِ بِخَيْرٍ فَقَدْ غَزَا)[2] واته: هەر کەسێك کەسێکیتر ئامادەی جیهاد بکات لە پێناوی خوادا، وەکو ئەوەیە کە خۆی غەزایکردبێت. هەر کەسێك بەباشیی سەرپەرشتی ماڵ و منداڵی موجاهیدی بکات، وەکو ئەوەیە کە ئەویش غەزاکەی کردووە.

دەشێت ئامادەکردنی موجاهید، مەشقپێکردنی سەرەتایی بێت، دەشێت کڕینی چەك و پێداوویستییەکانی خۆی و جیهادەکەی بێت، دەشێت مووچە بۆبڕینەوەی بێت، یان مەسروفی گواستنەوەی بێت. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

لەهەر یەکێك لەم دە بوارە باسکراوانەدا چەندین چۆنیەتی و شێوازیتری خێرکردن هەیە کە ئەوانەی زەمانی کۆنیش ماون، وەکو خۆراك و پۆشاك و خانوو جیهادو ئاودێریی و خێری بەرهەمی باخ و باخات.. دەیان شێوازیتری نوێش داهاتووە لە

---

[1] ترمذي ٨٠٧، ئیبنوماجە ١٧٤٦، ئەحمەد ١١٤/٤. شێخی ئەلبانی رحمەالله لە: (صحيح الجامع الصغير ٦٤١٥) دا دەفەرموێ: سەحیحە.

[2] بوخاری ٢٨٤٣ موسلیم ١٨٩٥.

چارەسەری نەخۆشیی و کرێخانوو، کڕینی کۆمپیوتەر بۆ قوتابیان و چاپی کتێب و گۆڤارو دامەزراندنی ئێزگەو تەلەفزیۆن و رۆژنامەو سەنتەری لێکۆڵینەوەو رێگاوبان و پردو کڕینی پەینی کیمیاویی و چارەسەری ئاژەڵ و رووەك و پاڵفتەکردنەوەی ئاوو، لادان و رادانی خاشاك و پاراستنی ژینگەو ... هتد.

باسی چوارەم

بابەتیتری جۆراوجۆری خێرکردن

بڕگەی یەکەم: خێرکردنی هەموو سەروەت و سامانی

شەرعناسان لەوەدا راجوێن، کە ئایا جائیزە کەسێک هەموو سەروەت و سامانی بکات بەخێر؟

هەرچوار مەزهەبەکە لەسەر ئەوە یەکدەنگن کە باشتروایە کە ئەوە ببەخشێت کە لە خۆی و ماڵ و منداڵی زیادە. هەندێکیان دەفەرموون: ئەگەر ئەوەندی بەخشی کە ماڵ و منداڵەکانی خۆی موحتاج ببن، گوناحی دەگاتێ، چونکە ئەرکی مەسرووفکێشان (نەفەقە)یانی لەسەرەو فەرزە، ناکرێت کاری پەسەند بخاتەپێش فەرزەوە.. ئەمما زیاد لەوەی _کە بەشی خۆی و ئەوانە دەکات کە بەخێویاندەکات_ ببەخشێت، ئەوە لەسەر رای جمهوری پێشەوایان جائیزە، دەفەرموون: هێشتنەوەی سامانێک کە خۆی و خانەوادەی پێویستیان پێی دەبێت، چاکترە لە کردنی بەخێر. مەگەر کەسێکی خاوەن کەسابەتێکی باش بێت.. مەبەستیان ئەوەیە کە ئاسان بتوانێت کەلێنەکە پڕبکاتەوە، وەکو ئەوەی بازرگانێکی سەرکەوتووە، یان خاوەن پیشەیەو دەستڕەنگینە، یان مووچەیەکی مانگانەی هەیە، یان دڵنیایە لە سەرچاوەیەکیترەوە پڕی دەکاتەوە. لەم کاتانەدا بە پێی بۆچوونی شافیعییەکان بۆی جائیزە هەموو سامانی بکات بەخێر.. رای ئیبنوقودامەش هەر ئەمەیە.. ئەم بەڕیزانە دەفەرموون: ئەمە شیاوە بەو مەرجەی:

١. بەپاڵنەری هەستی ناخی خۆی ئەوەی کردبێت.

٢.پەشیماننەبێتەوە لەوەی کردی و بێ سامان مایەوە.

٣. ئومیدی هەیە کە لە داهاتووی نزیکدا ئەوەندەی سامان دەستدەکەوێت کە پیداویستییەکانی خۆی و خانەوادەکەی پڕبکاتەوە.

بەڵام ئەوەی لە بۆچوونی حەنەفییەکان و مالیکییەکانەوە دەخوێندرێتەوە، ئەوەیە کە پێیان پەسەندنییە کەسێک هەموو سامانی بکات بەخێر..[1]

بەڵگەی ئەو پێشەوا ایانەی فەرموویانە: جائیزە:

١. خوای گەورە دەفەرموێ: (وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا) الاسراء/٢٩ ئەهلی تەفسیر دەفەرموون: هەرچی کە لە دەستتدایە، هەمووی مەبەخشە، کە خۆت وماڵومنداڵت پێویستتان پێیدەبێت، ئاخر دوایی بە مەسرووف دەکەویت، هەروەکو کە حوشتری لات و بێهێز، توانای هەستانەوەی نامێنێت.. هەندێکیتریان دەفەرموون: واتە: بۆ ئەوەی دوایی لۆمەکراوانە دانەنیشیت و خەفەت لەوە بخۆیت کە بۆچی هەموویت بەخشی.. چونکە خوای گەورە نەهیکردووە لە بەخشینی هەموو سماناکەی، نەبادا دوایی پەشیمان ببێتەوەو خەفەتی بۆ بخوات[2]..

٢. کەعبی کوڕی مالیک خوا لێی رازی بێت دەفەرموێ: عەرزی پێغەمبەری خوام صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کرد: (إِنَّ مِنْ تَوْبَتِي أَنْ أَنْخَلِعَ مِنْ مَالِي، صَدَقَةً إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : أَمْسِكْ عَلَيْكَ بَعْضَ مَالِكَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ)[3] واتە: مەرجم بۆ تۆبەکەم

١هەموو بۆچوونەکان و بەڵگەو سەرچاوەکانیان بە کۆکراوەیی وا لە: (الموسوعة الفقهية الكويتية ب٢٦/ل٣٣٩).

٢الموسوعة الفقهية الكويتية ١٨٤/٤.

٣بوخاری ٢٥٥٢، موسلیم ٤٩٧٣.

ئەوەیە کە هەرچی سەروەت و سامانم هەیە لە پێناوی خوای گەورەدا بیبەخشم و بیخەمە بەردەست پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: هەندێک لە سەروەت و سامانەکەت بهێڵەرەوە، ئەوەت چاکترە.. دیارە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تەنانەت نەشیفەرموو: نیوەی یان سێیەکی گلدەرەوە با بۆ خۆت بمێنێت..

ئیمامی شەوکانی دەفەرموێ: فەرموودەکەی کەعب بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە ئەگەر کەسێک ویستی هەموو سەروەت و سامانەکەی بکات بەخێر، پێی بوترێت کە هەندێک بۆ خۆی و ماڵ و منداڵی بهێڵێتەوە. ئەمە مانای ئەوە ناگەیێنێت کە ئەگەر هەر سووربوو لەسەر بەخشینی هەمووی رێی لێ بگیررێت.. بەخشینی هەموو سەروەت و سامان بە پێی کەسەکان و حاڵەتەکان دەگۆڕێت. کەسێک لەوە دڵنیابێت کە ئەگەر هەمووی ببەخشێت، دوایی دڵی بۆی لێنااات و پەشیماننابێتەوە دەتوانێت هەمووی ببەخشێت، وەکو سەیدنا ئەبوبەکری صددیق و یاوەرانی ئەنصار خوا لییان رازی بێت کە ئەوەندە زۆریان دەبەخشی تا هەژارییان بەسەرخۆیاندا دەهێنا. ئایەتەکەش لەسەر ئەوان هاتەخوارەوە.. ئەو کەسەی کە وەکو ئەوان نییە نابێت هەمووی ببەخشێت[1]..

٣. سەیدنا عومەر خوا لێی رازی بێت گێڕایەوە: (أَمَرَنا رسول الله صلَّى الله عليه وسلَّم يومًا أن نتصدَّق، فوافَق ذلك مالاً عندي، فقلت: اليوم أسْبِق أبابكر إن سبقتُه يومً، فجِئْت بنصف مالي، فقال رسول الله صلَّى الله عليه وسلَّم : (ما أبقيتَ لأهلك؟)، فقلت: مثلَه، قال: وأتَى أبوبكر بكلِّ ما عنده، فقال له رسول الله صلَّى الله عليه وسلَّم: (ما أبقيتَ لأهلك؟)، قال: أبقيت لهم الله ورسوله، قلتُ :لا أُسابقك إلى شيءٍ

١نيل الأوطار ٢٨٨/٨. مەبەستی لە ئایەتەکە، ئەمەیە: ((وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ)الحشر/٩.

أبدًا)[1] واته: ڕۆژێک پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمانیپیدااین کە خێربکەین، قەدەرەن وابوو ئەو ڕۆژە سامانێکی باشم لەبەردەستدابوو. وتم: ئەمڕۆ هەلە پێش ئەبوبەکر دەکەومەوە (لە زۆرخێرکردندا)، خێرا نیوەی سامانەکەمم هێنا. پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: چەندت بۆ ماڵومنداڵت هێشتۆتەوە؟ عەرزمکرد: وەکو ئەمە. دەفەرموێ: پاشان ئەبوبەکر تەشریفی هێنا، هەرچی هەیبوو هێنابووی! پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لەویشی پرسی: چەندت بۆ ماڵومنداڵت هێشتۆتەوە؟ فەرمووی: خواو پێغەمبەری خوام صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بۆ هێشتوونەتەوە.. وتم: هەتاهەتایە پێشبڕکێی هیچ شتێکت لەگەڵدا ناکەم..

ئەمە نموونەی بەخشینی هەموو سەروەت و سامانە، بە حزووری پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

٤. ڕەفتارەکەی ئەبوطەلحە خوا لێی ڕازی بێت کە باخ و بێستانەکەی بەیروحائی بەخشی، بەڵام پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: (وَإِنِّي أَرَى أَنْ تَجْعَلَهَا فِي الأَقْرَبِينَ) واتە: من وا دەزانم بەسەر کەسوکارەکەی خۆتییدا دابەشبکە.[2]..

شەوکانی دەفەرموێ: کەوابوو جائیزە زیاتر لە سێیەکی سامانی ببەخشێت..[3]

بەڵگەی ئەو پێشەوایانەی فەرموویانە: بەخشینی هەموو سامان، جائیزنییە:

١. خوای گەورە دەفەرموێ: (الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ)البقرة/٣ واتە: ئەم قورئانە پەیامی هیدایەتە بۆ ئەو کەسانەی باوەڕیان بە

١ئەبوداوود ١٦٧٩، ترمذی ٣٨٢٩، حاکم لە: المستدرک ٥٧٣/١ و دەفەرموێ: بە پێی مەرجەکانی موسلیمەو سەحیحە. ئەلبانی رحمەالله لە: (صحيح سنن أبي داود ١٤٧٢)دا دەفەرموێ: حەسەنە.

٢ بوخاری و موسلیمە. وا لە پەراوێزی ژمارە ٦٥٥ی ئێرەدا.

٣نيل الأوطار ٣٦/٣.

نادیار هێناوەو نوێژەکان دەکەن و لەوەی پێمانبەخشیوون، دەبەخشن.. شەنقیطی رحمەالله دەفەرموێ: خوای گەورە بە (من)ی تەبعیضی فەرموویەتی: (وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ) واتە: لەو سامانەی پێمان بەخشیووە لە پیناوی خوادا هەندێکی لێ دەبەخشێت، نەک هەمووی. بڕو رادەی هەندێکەکەی دیارینەکردووە، بەڵام لە شوێنیتری قورئاندا ئەوەی روونکردۆتەوە کە ئەوەی دەبەخشرێت ئەوەیە کە لە پێداوویستیی خۆی زیادە. ئەمەش بۆچوونی جمهوری پێشەوایانە[1].

٢. کەسێک کە هەموو سەروەت و سامانی ببەخشێت، حەتمەن خانەوادەکەی بە هەژاریی و موحتاجیی جێدەهێڵێت. ئەوەش جائیزنییە. پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ: (كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يُضَيِّعَ مَنْ يَقُوتُ)[2]واتە: ئەوەندە گوناحە بۆ کەسێک بەسە کە خانەوادەکەی بە هەژاریی جیبهێڵێت..

٣. هەروەها دەفەرموێ: (إِنَّكَ أَنْ تَدَعَ وَرَثَتَكَ أَغْنِيَاءَ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَدَعَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ)[3]واتە: تۆ میراتگرانت بەدەوڵەمەندیی جێ بهێڵیت باشترە، وەک لەوەی بە هەژاریی وەلیانکەیت، دەست لە خەڵکی پان بکەنەوە، تا شتێکیان بدەنێ.

٤. مەسرووفکێشانی خانەوادە فەرزە، بەخشینی خێروخێرات سوننەتە، فەرز پێش سوننەت ئەدادەکرێت. کە هەموو سامانی ببەخشێت، خانەوادەکەی هەژاردەکەون، ئەوەش نابێت[1].

---

١ محمد الأمين الشنقيطي: أضواء البيان ١/٥١.

٢ ئەبوداوود ١٤٤٥، ئەحمەد ٦٦٤٢، سەحیحی ئیبنوحیببان ٤٣٢٩، حاکم ٨٦٣٧، بەیهیقی لە: السنن الكبرى ١٤٥٠٦. شێخی ئەلبانی رحمەالله لە: کتێبی (غاية المرام في تخريج أحاديث الحلال والحرام/شێخ قەرەزاووی)دا دەفەرموێ: زەعیفە. بەڵام ئەسڵی لە موسلیمدایە، بە لەفزی: (كَفَى بالمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يَحْبِسَ، عَمَّنْ يَمْلِكُ قُوتَهُ) موسلیم ٩٩٦.

٣بوخاری ٢٧٤٢.

ئیبنوعوثێمین رحمه‌الله‌ ده‌فه‌رموێ: ئه‌مه‌ ڕۆشنه‌ كه‌ ده‌بێ له‌ ئه‌داكردنی فه‌رزه‌وه‌ ده‌ستپێبكات: یه‌كه‌مین ئه‌ركی خزمه‌تی خۆیه‌تی، به‌خۆی ده‌ستپێده‌كات پاشان به‌وانه‌ی به‌خێویانده‌كات.. به‌ڵام ده‌شێت حاڵه‌تێكی وا بێته‌پێشه‌وه‌ كه‌ ده‌بێت خه‌ڵكانێكیتر بخه‌یته‌ پێش خانه‌واده‌ی خۆته‌وه‌، وه‌كو ئه‌وه‌ی ئه‌وان خه‌ریكه‌ له‌ برساندا ده‌مرن. ئه‌گه‌ر خواردنت فریای ئه‌وان خست خانه‌واده‌كه‌ی خۆت نامرن له‌ برساندا.. لێره‌دا زه‌روریی بوو كه‌ خۆراك به‌ برسییه‌كان بدرێت پێش ئه‌وانیتر[٢]..

<u>هه‌ندێك له‌ شه‌رعناسان كه‌ ئاوایان فه‌رمووه‌ دوایی ته‌فسیلیان داوه‌تی:</u>

- ده‌فه‌رموون: ئه‌گه‌ر ره‌به‌ن بوو (ژن و منداڵی نه‌بوو) یان به‌رپرسنه‌بوو له‌ به‌خێوكردنی كه‌س، كارێكی په‌سه‌نده‌، هه‌موو سامانی ببه‌خشێت، چونكه‌ خوای گه‌وره‌ وه‌سفی ئه‌م جۆره‌ كه‌سانه‌ی كردووه‌ كه‌ ده‌فه‌رموێ: (وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ)الحشر/٩ واته‌: ئه‌گه‌ر هه‌ژاریی و موحتاجیشیان به‌سه‌ر خۆیاندا بهێنایه‌ هه‌ر خه‌ڵكیتریان پێش خۆده‌خست.

- ئه‌گه‌ر ژنی هه‌بوو ئه‌ویش رازی بوو.. هه‌ر په‌سه‌نده‌.

- ئه‌گه‌ر منداڵیان هه‌بوو په‌سه‌ند نییه‌، نه‌بادا ئه‌وان موحتاجبن، با كابرا كاسبیشی هه‌بێت.

به‌ڵگه‌یان هۆی هاتنه‌خواره‌وه‌ی ئه‌و ئایه‌ته‌ ئاماژه‌پێكراوه‌ی سه‌ره‌وه‌یه‌:

١زكريا الأنصاري: أسنى المطالب ٤٠٧/١، ابن مفلح: الفروع ٦٥٠/٢، الرحيباني: مطالب أولي النهى ١٦٦/٢.

٢ ابن عثيمين: شرح الكافي. كافی كتێبێكی تری فیقهیی حه‌نبه‌لییه‌ كه‌ ئیبنوقودامه‌ی مه‌قدیسیی نوسیوێتی و شێخ رحمه‌الله‌ شه‌رحیكردووه‌..

- ئەبوهورەیرە خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە: (أَتَى رَجُلٌ رَسولَ اللَّهِ صَلَّى اللّٰهُ عليه وسلَّمَ، فَقالَ: يا رَسولَ اللَّهِ، أصَابَنِي الجَهْدُ، فأرْسَلَ إلى نِسَائِهِ فَلَمْ يَجِدْ عِنْدَهُنَّ شيئًا، فَقالَ رَسولُ اللَّهِ صَلَّى اللّٰهُ عليه وسلَّمَ: ألَا رَجُلٌ يُضَيِّفُهُ هذِه اللَّيْلَةَ، يَرْحَمُهُ اللَّهُ؟ فَقَامَ رَجُلٌ مِنَ الأنْصَارِ فَقالَ: أنَا يا رَسولَ اللَّهِ، فَذَهَبَ إلى أهْلِهِ، فَقالَ لِامْرَأَتِهِ: ضَيْفُ رَسولِ اللَّهِ صَلَّى اللّٰهُ عليه وسلَّمَ لا تَدَّخِرِيهِ شيئًا، قالَتْ: واللَّهِ ما عِنْدِي إلَّا قُوتُ الصِّبْيَةِ، قالَ: فَإِذَا أرَادَ الصِّبْيَةُ العَشَاءَ فَنَوِّمِيهِمْ، وتَعَالَيْ فأطْفِئِي السِّرَاجَ ونَطْوِي بُطُونَنَا اللَّيْلَةَ، فَفَعَلَتْ، ثُمَّ غَدَا الرَّجُلُ علَى رَسولِ اللَّهِ صَلَّى اللّٰهُ عليه وسلَّمَ فَقالَ: لقَدْ عَجِبَ اللَّهُ عزَّ وجلَّ - أوْ ضَحِكَ - مِن فُلَانٍ وفُلَانَةَ فأنْزَلَ اللَّهُ عزَّ وجلَّ:(وَيُؤْثِرُونَ علَى أنْفُسِهِمْ ولو كانَ بهِمْ خَصَاصَةٌ).[١] واتە: کابرایەك هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و عەرزیکرد: ئەی پێغەمبەری خوا برسێتی هێزی لێبڕیووم. پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خەبەری نارد بۆ خێزانەکانی کە ئایا هیچمان هەیە؟. هیچیان خۆراك لە ماڵیاندا نەبوو. پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بەخەڵکەکەی فەرموو: ئەرێ کەسێك هەبێت ئەمشەو میوان راگرێت رەحمەتی خوای لێ بێت؟ کابرایەکی ئەنساری، لە ریوایەتێکیتردا ئەبوطەلحەی ئەنساری فەرمووی: من ئەی پێغەمبەری خوا. ئیتر بردیەوە بۆ ماڵەوە، بەخێزانەکەی فەرموو: رێز لە میوانەکەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بگرە، هەرچیمان هەیە بۆی بهێنە.. ژنە ووتی: بەخوا غەیری خۆراکی منداڵەکانمان هیچیترمان نییە، ئەبوطەڵحە فەرمووی: ئەگەر منداڵەکان خۆراکیان وویست بیانخەوێنەو دوایی وەرە (لای من و میوانەکە) و فتیلەکە (چراکە) بکوژێنەرەوە. لە ریوایەتێکیتردا (وای دەرخە کە چاکیدەکەیت). ئێمەش سکی خۆمان دەگوشین و میوانەکەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بە تێری

١ بوخاری ٤٨٨٩، موسلیم ٢٠٥٤.

ڕەوانەدەکەینەوە، ژنەکەش وایکرد. بۆ سبەی میوانەکە هاتەوەخزمەت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: خوای گەورە ئەمشەو لە کاری فلان و فلانی ژنی سەرسامبوو.. ئیتر ئەو ئایەتە لەسەر ئەو ڕووداوە هاتە خوارەوە.

ئیمامی نەوەوی ڕەحمەتی خوای لێبێت دەفەرموێ: ئەوە لە میوانداریدایە، نەك لە خێرکردن. میوانداریتی میوانەکەی پێغەمبەری خوا بووە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. منداڵەکان لەو ساتەدا پێویستیان بەخواردنەکە نەبووە، دەشێت نانیانخواردبێت، چونکە منداڵ زوودەخەوێت، منداڵیش برسیبێت یان تێربێت کە خواردنی بینی حەزدەکات لێی بخوات. ئەمیش خەمیبووە وەك کە خۆیان نایخۆن، منداڵەکان بێنە لای میوانەکەو لەگەڵییدا بخۆن. ئەمما ئەبوطەڵحە خۆی و خێزانی خۆبەخشانە خۆیان لە خواردنەکە گرتوتەوەو دڵخۆشیش بوون بەڕەفتارەکەیان، لە هەموو لایەنێکەوە دیارە لەو ئاستە بەرزەدا بوون، کە شایانی مەدحی خوای گەورەبن..[١]

_هەر ئیمامی نەوەوی دەربارەی ئایەتی: (وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا)الانسان/٨ دەفەرموێ: ئەهلی تەفسیر لەسەر ئەوەن کە ئەم ئایەتە لەسەر سەیدنا عەلی و فاطیمەی خێزانی خوا لێیان ڕازی بێت هاتەخوارەوە، کە لە سێ ڕۆژی جیاوازدا سێ کولێرە نانی جۆیان پەیداکردو دایانە هەژارو هەتیوو دیل... ئاشکراشە کە ئەگەر هەژارو هەتیووەکە موسوڵمانبووبن دیلەکە کافربوو.. بۆیە شایانی ئەم مەدحەی خوای گەورەن..

پێم وایە لەو سەردەمەی سەرەتای ئیسلامدا لە مەدینە دەستکورتییەکی زۆرهەبوو، کە بەخشینی هەرچی هەیبووە نەیکردۆتە دەیەکی ئەوەی لە ساڵانی

---

١ المجموع ٦/٢٢٦-٢٢٧.

داهاتوودا هەیانبوو.. چونکە ئەبوطەڵحەو عبدالرحمانی کوڕی عەوف و زوبێری کوڕی عەووام و زۆریتر دەستکورتبوون و دواتر دەوڵەمەندبوون، چونکە مەدینە بوو بەپایتەختیووڵات و دەوڵەتی تێدا دروستبوو.. بازرگانی سەرەکیی رووی لەوێ کردو ئایەتەکانی زەکات و خێراتیش لەوێ هاتنەخوارەوە. پاشان بۆ کەسانێکی وەکو سەیدنا ئەبوبەکر خوا لێی رازی بێت کە دەوڵەمەندبوو، لە هیجرەتدا هەرچی سامانی هەڵگیراوی هەبوو، لەگەڵ خۆیدا بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هێنابووی.. ئەوە یەکەمجاریشی نەبوو..

پێم وایە ئەوەیان پەسەندترە کە شەرعناسان بە گشتی فەرموویانە: باشتروایە یەکەمجار بۆ خۆیی خەرجکات، پاشان ماڵ و منداڵی، ئینجا خزمەتکارو بەردەست، ئینجا خزمان، ئینجا دراوسی، وەهەروەها. دەنا ناشێت ماڵی خۆی بداتە خەڵکی و پێویستی خەڵکی پڕبکاتەوە ماڵ و منداڵیشی بکەونە هەمان پێویستییەوە، ئەوە حاڵی نەبوونە لە دینەکە.

بڕگەی دووەم: خێرکردنی ژن لە ماڵی مێردی

ئافرەت لە ماڵی مێردیدا ئەمینداره، راسپاردەی ناموسی خۆی و منداڵ و سامان و نهێنی مێردی خۆی لە لایەو بەرپرسە لە پاراستنیان، بۆی نییە بەبێمۆڵەتی مێردەکەی لە سامانی ئەو بکات بەخێر، ناشێت لە پارەو کەلوپەلی ئەو بداتە کەسوکاری خۆی، باموحتاجیشبن، دەنا خۆی گوناحباردەکات، مەگەر مێردەکەی رەزیل و پیسکە بێت و ژنە لەو سامانەی بۆ مەسروفی خۆی و ماڵ و منداڵەکانی سەرفبکاتەوە. ئەمەش مەرجە کە بەقەدەر پێویست بێت و زیادەڕۆیی تێدانەکات.

بەڵام ئەگەر دەیزانی مێردەکەی پێی ناخۆشنابێت ئەگەر لە سامانی ببەخشێت، وەك ئەوەی سواڵکەرێك دێتە بەردەرگایان و داوای خۆراك یان پۆشاك یان پارە دەکات و ئەمیش (ژنەکە) شتێکی لەوانە دەداتێ، ئەم کارە هەردووکیان (ژن و مێردە) خاوەن پاداشتدەبن. پاداشتی ژنەکە نیوەی پاداشتی پیاوەکە دەبێت، ئەگەر پێشتر مۆڵەتی مێردەکەی وەرگرتبێت هەردووکیان پاداشتیان وەکویەك دەبێت.

ئەگەر لە پارەو سامانی هاوبەشیان ژنە یان مێردەکە خێریکرد، کە دەیزانی هاوسەرەکەی رازییە، هەردووکیان خاوەن پاداشت دەبن. ئەگەر ژنە لە سامانی خۆی بەخشی، لە پارە و زێڕو پۆشاکی خۆی، خێری دەگات و مێردەکەی بۆی نییە رێی لێبگرێت، مادام لە ناشەرعییدا سەرفینەکردووە.

- خاتووعائیشە (عَائِشَةَ) خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی (إِذَا أَنْفَقَتِ الْمَرْأَةُ مِنْ طَعَامِ بَيْتِهَا غَيْرَ مُفْسِدَةٍ كَانَ لَهَا أَجْرُهَا بِمَا أَنْفَقَتْ وَلِزَوْجِهَا أَجْرُهُ بِمَا كَسَبَ وَلِلْخَازِنِ مِثْلُ ذَلِكَ لاَ يَنْقُصُ بَعْضُهُمْ أَجْرَ بَعْضٍ شَيْئًا).[١] واتە: ئەگەر ئافرەت لە خۆراکی ماڵەکەی بە بڕێکی ئاسایی (کە زیاننەدات) ببەخشێت، ئەویش پاداشتی بەخشینەکەی هەیەو مێردەکەشی پاداشتی پەیداکردنەکەی هەیە، ئەمیندار (خەزێنەدار)یش هەروەها. هیچیان لە پاداشتی ئەویتریان کەمناکەنەوە.

مۆڵەتی مێرد ئەوە ناگەیێنێت کە بۆ هەر خێرێك مۆڵەتێکی تایبەتی لێ وەرگرێت بەڵکو مۆڵەتێکی گشتیی لەو شتە گشتییانەی ماڵەکەی کە ژنەکەش وای بۆ دەچێت کە بە بەخشین لێیان رازی بێت.. ئەوەی زۆرتر دەیگرێتەو شەرع لەسەری توندترە، دەرکردنی زەکاتی ماڵی مێردەکەیەتی و دابەشکردنی بەبێ ئیزنی ئەو کە خاوەنیشیەتی.. ئەوە

---

١ بوخاری ١٤٢٥، موسلیم ١٠٢٤.

بۆچوونی شەرعناسانێکی وەکو ئیمامی بوخارییە دەنا هەر ئەو دەفەرموێ لە خێری گشتییدا ئەگەر پرسی بە مێردەکەی نەکردبوو نیو پاداشتی هەر دەبێت.

- ئەبوهورەیرە خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: (إِذَا أَنْفَقَتِ الْمَرْأَةُ مِنْ كَسْبِ زَوْجِهَا عَنْ غَيْرِ أَمْرِهِ، فَلَهُ نِصْفُ أَجْرِهِ).[1] واتە: ئەگەر ئافرەت لە سامانی مێردەکەی بەبێمۆڵەت وەرگرتنی، بەخشی، نیوەی پاداشتی دەبێت..

لە هەموو ئەمانەشدا مەرجە مێردەکە خۆی هەژارو موحتاج نەبێت. بە تایبەتی بەو سامانە بەخشراوە. بۆ نموونە کابرا سێ دەست پۆشاکی هەیە، یەکیانی بۆ هەینی و بۆنەکانێتی و دوانەکەیتریش ناوبەناویان پێدەکات، ناشێت ژنە دەستە پۆشاکێکیان ببەخشێت.. لێرەوە خوشکانیش هاندەدەم کە لە پۆشاکی خۆیان ببەخشن!.

برگەی سێیەم: بەخشینی نهێنی و ئاشکرا

زۆرینەی شەرعناسان و ئەهلی تەفسیر باسیان لە شێوازی نهێنی و ئاشکرای خێرکردن کردووە، چونکە ئایەتی قورئانی لەسەرە خوای گەورە دەفەرموێ: (إِن تُبْدُواْ الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِن تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاء فَهُوَ خَيْرٌ لُّكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنكُم مِّن سَيِّئَاتِكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ)البقرة/٢٧١ واتە: ئەگەر بەخشینتان بە شێوازی ئاشکراو دیارکەن، ئەوە جوانترین کارە، ئەگەر پەنهانیشیکەن و بەنهێنی بیگەێننە هەژاران، ئەوە بۆ خۆتان چاکترە. خوای گەورە لە گوناحتانی پێ مەفحدەکاتەوە. خوای گەورە بەکارو کردەوەکانتان ئاگادارەو شارەزایانە.

---

[1] بوخاری ١٤٣٤، موسلیم ١٠٢٦.

ئیبنو کەثیر رەحمەتی خوای لێبێت دەفەرموێ : (ئایەتەکە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە بەخشین بە نهێنی باشترە وەك لە ئاشکرایی، چونکە لە ریابازیی دوورترە. مەگەر بەرژەوەندییەکی باشترو پەسەندتری پێ بێتەدیی، کە بەئاشکرابکرێت چاکە. بۆ ئەگەری ئەوە کە خەڵکانێکیتریش چاوی لێدەکەن و هاندەدرێن ببەخشن) تا دەگاتە: (هەروەها مانای گشتیی ئایەتەکە ئەوە دەگەیێنێت کە بەخشین _زەکات بێت یان خێروخێرات_ بەنهێنی بێت باشترە.. بەڵام ئیمامی طەبەری لە ئیبنوعەبباسەوە خوا لێیان رازی بێت ریوایەتی هێناوە کە فەرموویەتی: زەکاتدان بەئاشکرا باشترەو خێرکردنیش بەنهێنی).[1] ئەمەش بۆچوونێکی پەسەندە، چونکە بەئاشکرادانی زەکات، بەرپرسێتی دەخاتەسەر زەکاتەوان و کاربەدەستان و گومانی خراپ لە بدەرەکەی دووردەخهنەوەو هەژاریش دڵنیادەبێت کە برێکی مسۆگەرکردووە، بۆیە پێم وایە کارە خێرخوازییە کۆمەڵایەتییەکانیش وابن چاکترە، وەکو دروستکردنی مزگەوت و نەخۆشخانەو شوێنی داڵدەدان و حەوانەوەی پەککەوتەو.. هتد، بەڵام ئەگەر کەسێك زەکات یان خێرەکەی خۆی دەگایەندە هەژاران و موستەحەققانیتر، بەنهێنی بێت باشترە وَاللَّهُ أَعْلَمُ، چونکە بدەرەکە دووردەبێت لە ریاو وەرگرەکەش چاوبەرەوژێری کۆمەڵگە نابێت. بۆیە دەبینیت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لە بەرژەوەندی گشتییدا لەسەر مینبەر دەیفەرموو: (تَصَدَّقُوا..) خێروخێراتبکەن. جاری وا دەبوو دەوەستاو چاوەڕوانی دەکرد، تا هەریەکە خێرێکیدەکرد، ئەویان لە پارەو زێڕ دەیدا، ئەمیان لە پۆشاکی بەری.. جاری واش هەبوو مەدحی پەنهانیکردنی خێروخێراتی دەکرد. وەکو فەرموودەی حەوت پۆلەکەی لە سایەی خوای گەورەدا دەبن، لە ڕۆژی

١ تفسیر القران العظیم ٢/٣٢٢-٣٢٣.

حەشردا، کە یەکێکیان ئەوانەن کە خێروخێراتیان وا بەنهێنی کردووە، کە دەستی چەپی نەزانێت کە دەستی راستی بەخشی[1] وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

1 بوخاری ١٤٢٣ موسلیم ١٠٣١ پێشتر هێناومانەتەوە.

باسی پێنجەم

زایەبوونی پاداشتی خێروخێرات

دەشێت کابرا زەکاتەکەی لە کات و شوێن و بەچۆنیەتی شەرعییانە دابێت و لێی قبوڵنەبوبێت. دەشێت کابرا مزگەوتێکی دروستکردبێت و لێی قبوڵنەبووبێت. دەشێت ساڵانێك ووتاری دابێت و ڕێکخستنی کردبێت و غەیری ماندووبوون هیچی پێ نەبڕابێت. چونکە نییەتی بۆ خوای گەورە نەبووە، یان لە سەرەتادا لەبەرخاتری خوا کردویێتی، بەڵام دوایی بەهۆی منەتکارییەوە خێرەکەی سڕراوەتەوە.. موسوڵمان دەبێت زۆر بەحەزەر بێت نیيەتی پیس نەبێت و خواوویستی لێبگۆڕێت بەخۆوویستی. شەرعناسان زۆریان لە کۆتایی باسی زەکات و خێروخێراتدا ئەم هۆشدارییەیان هێناوەتەوەو ئامۆژگاری خەڵکیان کردووە. منیش وەك ئیقتیدا بەوان، ئەم چەند خاڵە دەخەمە پێشچاوان خوای گەورە بۆ خۆیمان بسازێنێت و نەماندات‌ەدەست خۆمان.

١- ریابازی (الرياء):

ریاء لە (الرؤية) وەرگیراوە دەوترێت (رَاءَىٰ الرَّجُل) واتە کارێکی پەسەندی لە بەرچاوی خەڵکی کرد. لەم مانایەوەیە کە خوای گەورە دەفەرموێ: (الَّذِينَ هُمْ يُرَاؤُونَ * وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ)الماعون/٦-٧ واتە: خۆ بەچاك نیشاندەدەن و لە هەمان کاتیشدا، ڕێ لە یارمەتی و هاوکاریکردن دەگرن!.

- پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ: (عَنْ ثَوْبَانَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. أَنَّهُ قَالَ : لأَعْلَمَنَّ أَقْوَامًا مِنْ أُمَّتِي يَأْتُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِحَسَنَاتٍ أَمْثَالِ جِبَالِ تِهَامَةَ بِيضًا فَيَجْعَلُهَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ هَبَاءً مَنْثُورًا . قَالَ ثَوْبَانُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ صِفْهُمْ لَنَا جَلِّهِمْ لَنَا أَنْ لاَ نَكُونَ

مِنْهُمْ وَنَحْنُ لاَ نَعْلَمُ . قَالَ: أَمَا إِنَّهُمْ إِخْوَانُكُمْ وَمِنْ جِلْدَتِكُمْ وَيَأْخُذُونَ مِنَ اللَّيْلِ كَمَا تَأْخُذُونَ وَلَكِنَّهُمْ أَقْوَامٌ إِذَا خَلَوْا بِمَحَارِمِ اللَّهِ انْتَهَكُوهَا).[١] واته: كەسانێكى ئوممەتەكەم دەناسم كە لە رۆژى قيامەتدا بە چاكەكانيانەوە دێن بە قەدەر چياى توهامە كەڵەكەبووەو سپى. بەڵام خواى گەورە دەيكاتە گەردى پەرشوبڵاو (وەريناگرێت و فرێيدەدات)، ثەوبان فەرمووى: ئەى پێغەمبەرى خوا؛ خۆ ئێمە نازانين و نايانناسين، جەنابت بۆمانيان باسكە، بۆمان روونبكەرەوە كە كێن و سيفەتيان چۆنە. فەرمووى: ئەو خاوەن چاكانە، هەروەكو ئێوەن، براتانن. هەر لە پێست و زمانى خۆتانن، وەكو ئێوەش پشكى شەونوێژيان هەيە، بەڵام كەسانێكن كە تەنها دەكەوتن، دەكەوتنە سەرحەرام و ناشەرعيى و سنووريان دەبەزاند.

<u>٢- منەتكاريى:</u>

واتە منەتكردن بەسەر ئەو كەسەدا كە زەكاتەكەى داوەتێ يان خێرەكەى پێكردووە، ئەمەش بۆ دين و دنياى خەتەرە. چونكە منەتكردن شانازييكردنە بەسەر زەكاتپێداوەكەدا، واتە دەيداتەوە بەچاويدا، يان وا باسيدەكات كە پێيدەگاتەوەو پێيدەشكێت.. يان راستەوخۆ پێيدەڵێ: ئەدى زەكاتەكەم نەدايتێ؟ ئەدى من دەرمانم بۆ نەكڕيت؟ ئەرێ خێرم پێنەكرديت[٢] يان من نەبوومايە وا پۆشتەنەدەبوويت، تێر نەدەبوويت. كرێخانووت بۆ نەدەدرا، ئيتر لەو قسانە.. خوا لامانىدات لێی.

منەتكاريى لەشەرعدا قبووڵنييە، لە دابونەريتى كۆمەڵايەتييدا بێئەدەبيە، لە رەفتاردا پێچەوانەى سروشتى پارسەنگ و كەسايەتى خواناسە.. خواى گەورە دەرهەق

---

١ ئيبنو ماجە ٤٢٤٥. طەبەرانى لە: المعجم الاوسط ٤٦/٥. شێخى ئەلبانى لە: (صحيح سنن ابن ماجە ٤٢٤٥)دا دەفەرموێ: سەحيحە.

٢ تەفسيرى ئيبنولجەوزى: زاد المسير في علم التفسير ٣١٧/١.

دەفەرموێ: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تُبْطِلُواْ صَدَقَاتِكُم بِالْمَنِّ وَالأذَى كَالَّذِي يُنفِقُ مَالَهُ رِئَاء النَّاسِ وَلاَ يُؤْمِنُ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ)البقرة/٢٦٤ واتە: ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتانهێناوە زەکات و خێرکردنەکان بەمنەت بەسەرداکردن بەتاڵمەکەنەوە، وەکو ئەو کەسەی بۆ ریابازیی و خۆنواندن سامانی خۆی دەبەخشێت، کە باوەڕی بەخواو ڕۆژی دوایی نییە.

- پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ: (ثَلاَثَةٌ لاَ يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلاَ يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَلاَ يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ الْمَنَّانُ بِمَا أَعْطَى وَالْمُسْبِلُ إِزَارَهُ وَالْمُنَفِّقُ سِلْعَتَهُ بِالْحَلِفِ الْكَاذِبِ).[١] واتە: سێ پۆل خەڵك خوای گەورە لە ڕۆژیی دواییدا نە وەلیاندا دەدوێت و نە ئاوڕیان لێدەداتەوەو نە بەچاکیشیان دەناسێنێت: منەتکار؛ کە منەتدەکات، لەبەرئەوەی بەخشیوێتی! ئەو کەسەی کە دشداشەکەی بۆ شانازیی و خۆبادانی دەوڵەمەندانە وا درێژدەکات کە لە زەوی بخشێت،هەروەها ئەو کەسەی بازاڕی کڕین و فرۆشتنی بە سوێندی درۆ گەرمدەکات.

٣- هەست برینداركردنی هەژاران:

ئەمەش سیفەتێکیتری لووتبەرزانەی فیرعەونییە، کە نزیکە لە منەتکارییەکەوە، بەڵام لەو جودایە. چونکە لە قورئان و سووننەتدا بەدووسیفەتی زەمکراوی جودا هاتوون. ئەمیان قسەڕەقییە، کە هەستی بەرامبەرەکە بریندارەدەکات، مەرجیش نییە هەر ڕاستەوخۆ پێی ووتبێت، بەڵکو لە پاشەملە کردوێتی و بەهەژارە زەکاتپێدراوەکە، یان خێرپێکراوەکە گەیشتۆتەوە. وەکو ئەوەی بڵێ: تۆ هەر وا چاوت لە ماڵی منە.. یان لای کەسانیتر وتبێتی زووزوو دێتەلام تا شتێکی لە ماڵ و سامان بدەمێ.. لە شوێنانێك

---

١ بوخاری ٢١٢، موسلیم ١٠٨.

وای ووتووه كه خێرپێكراوەكه پێیناخۆشبووه لەو شوێنه بزانرێت كه خێری دراوەتێ..
وەكو خێزان و ماڵ و كەسوكاریی.

لەوانەیه قسه نەبووبێت، بەڵكو ئاماژەی دەستوچاوو ئەوانه بێت، كه پێی دەڵێن (زمانی لەش). خوای گەورە وا ئەم حاڵەتەی ڕەفزكردۆتەوە كه ڕاییكردن بەقسەیەكی خۆش لەو خێركردنه چاكتره. وەكو كه كورد دەڵێ (خوا بتداتێ..) ئەمه باشتره وەك له خێرێك كه لەگەڵیدا بووترێت: دەبگره چاوبرسی، سەرسواڵكەر.. خوای گەورە دەفەرموێ: (قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّن صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَذًى وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ)البقرة/٢٦٣ واته: قسەیەكی جوان و لێبوردن باشتره له خێرێك كه ئازاردانی دەروونی لەگەڵدا بێت. (چ جای ئازاری جەسته).. خوای گەورە بێباك و دەوڵەمەندو بە صەبره.

٤- سامانی حەرام:

ناشێت زەكات یان كەفارەت یان نەزری لەسەربێت و بچێت له پارەیەكی حەرام بیدات، كه دەستیكەوتوە، وەكو: زیادەی بانق و مامەڵەی سوو، یان دۆزراوە، یان دزراوەو زەوتكراو، یان پارەی شەراب و زیناو قومارو گۆرانی و فرۆشتنی ئامێری مۆسیقا و جگەرەو تلیاك و.. هتد چونكه ئەسڵ ئەوەیه كه ئەم پارانه موڵكی ئەو نین، تا بیكاته زەكات. دووەمیش خوای گەورە سامانی پاك و حەڵاڵ قبووڵدەكات وەكو له فەرمووددەدا هاتووه (إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا).[1] واته: خوای گەورە پاكه و پاكیشی قبووڵه.. كابرا هەر دەبێت ئەم پارانه بگەڕێنێتەوە بۆ خاوەنەكانیان، ئەگەر لەتوانادابوو، ئەگەر نا دەیكاته بەرژەوەندی موسوڵمانان. باشترین بواری سەرفكردنی

---

١ موسلیم ١٦٩٢، ترمذی ٢٩٣٤، ئەحمەد ٨١٥٠.

ئەم پارە حەرامە خاوەن نادیارانە: بوارەکانی جیهادە وەکو ئیمامی ئیبنوتەیمیە دەفەرمویٚ[1] کە بۆچوونی ئیمامان ئەبوحەنیفە و مالیك و ئەحمەدە. ئیمامی شافیعیش دەفەرمویٚ هیچی لیٚناکریٚت، بەڵکو هەڵدەگیرپیٚت تا خاوەنیان دەبیٚت، ئەگەر نەبوو دەخریٚتە بەیتولمالەوە.

کەوابوو پارەی حەرام ناخریٚتە بری زەکات و کەفارەتی نەزرو ئەوانە، بەڵام دەشیٚت بکریٚتەخیٚر بۆ خاوەنیان.. هەندیٚك لە زانایان دەفەرموون کابراش کە خۆ لە حەرامەکە قوتاردەکات، پاداشتی دەگاتیٚ وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

زیندانی کۆنگسفینگەر

٢٠١٢/١٠/٢٥

دوای ٤هەفتەی دادگا دەستم پیٚکرد بە ٣٤ رۆژ الْحَمْدُ لِلَّهِ تەواوبوو.

---

١ مَجْمُوع الفَتَاوَىٰ ٤٢١/٢٨.

ناوەڕۆك

پێشەکی ٥
- هەندێك تێبینی لەسەر لیستی فەرموودەکان کە لە کۆتایی کتێبەکەدایە. ٧
باسی یەکەم.. ١١
پێناسەی زەکات... ١١
باسی دووەم.. ١٥
حیکمەتی زەکاتدان ١٥
یەکەم: زەکاتدان پیادەکردنی ئیسلامەکەیە:.. ١٥
دووەم: زەکاتدان پاڵفتەکردنی دەروون و رەفتارە لە گوناح ٢٥
سێیەم: زەکاتدان پاڵفتەکردنی ماڵ و سامانە لە حەرام زیادبوونی بەرەکەتە تێیدا ٣٢
c.. ٣٣
باسی سێیەم ٣٥
حوکمی زەکات ٣٥
بڕگەی یەکەم: حوکمی زەکاتدان ٣٥
هەندێك لە بەڵگەکانی قورئان لەسەر فەرزێتی زەکات: ٣٥
هەندێك لە بەڵگەی فەرمووده لەسەر فەرزێتی زەکات:... ٣٦
بڕگەی دووەم: سزای زەکاتنەدەر ٤٠
١- سزای قەدەری ٤٣
٢- سزای شەرعی: ٤٣
أ - ئەگەر لە دارالاسلامدا بوو: کاربەدەستانی حکومەت دەسەڵاتیان بەسەریدا هەبوو..................... ٤٣
ب- ئەگەر لە دارالکوفر دابوو، یان لەدارالاسلام بوو بەڵام هێزو دەسەڵاتێکی لە پشت بوو..................... ٤٦
cباسی چوارەم ٥٠
مەرجەکانی سامانی زەکات ٥١
بڕگەی یەکەم: مەرجەکانی خاوەن سامانی زەکات: ٥١
١- سەربەستی: ٥١
٢- موسوڵمانێتی: ٥٣
٣- سامانی منداڵ و شێت: ٥٤
بڕگەی دووەم: مەرجەکانی سامانی زەکات:.. ٥٦
باسی پێنجەم ٥٩
کاتی زەکاتدان.. ٥٩
بڕگەی یەکەم: دواخستنی زەکاتدان ٥٩
بڕگەی دووەم: پێشخستنی زەکاتدان... ٦٣
رێڕەوێك: ٦٩
ئەو هەشت جۆرە سامانەی زەکات کەشەرعناسان لەسەریان کۆن: ٧١
باسی یەکەم ٧٢
زەکاتی زێڕو زیوو ٧٢

برگەی یەکەم: نیصابی زێڕو زیوو: ٧٢
برگەی دووەم: زەکاتی خشڵ:.. ٧٦
باسی دووەم.. ٨٧
زەکاتی پارە.. ٨٧
برگەی یەکەم: پێناسەی پارەی کاغەز ٨٧
برگەی دووەم: نیصابی پارەی کاغەز.. ٩٢
برگەی سێیەم: زەکاتی پارەی ئەلیکترۆنیی: ٩٣
برگەی چوارەم: زەکاتی قازانج و پارەی نوێ.. ٩٦
برگەی پێنجەم: زەکاتی قەرز ٩٧
برگەی شەشەم: زەکاتی مووچەو کاسبی ١٠٠
برگەی حەوتەم: زەکات لە سامانی هەتیو دەکەوێت.. ١٠١
باسی سێیەم ١٠٢
زەکاتی ئاژەڵ.. ١٠٢
برگەی یەکەم: ئاژەڵی زەکات و مەرجی زەکاتەکەیان.. ١٠٢
برگەی دووەم: زەکاتی حوشتر.. ١٠٦
برگەی سێیەم: زەکاتی مانگا.. ١١٧
برگەی چوارەم: زەکاتی مەڕو بزن ١٢٠
برگەی پێنجەم: زەکاتی بەچکەی حوشترو مانگاو مەڕ ١٢١
برگەی شەشەم: ئاژەڵی شەریکایەتی (هاوبەش) ١٢٦
برگەی حەوتەم: زەکات لە ئاژەڵەکەدایە یان لەگەردنی خاوەنییدا؟: ١٢٩
باسی چوارەم ١٣٢
زەکاتی چاندن (کشتوکاڵ) و بەروبووم.. ١٣٢
برگەی یەکەم: ئەو چاندن و بەروبوومەی زەکاتی لێدەکەوێت ١٣٢
خەمڵاندنی بەرهەم.. ١٤٣
برگەی سێیەم: پێش لێکردنەوەی (الخرص) ١٤٣
برگەی چوارەم: بڕی زەکاتی چاندن و بەروبووم.. ١٤٥
c باسی پێنجەم.. ١٤٩
زەکاتی بەرهەم بەپێی جۆری زەوی ١٥٠
برگەی یەکەم: زەکاتی داهاتی زەوی خەراجیی ١٥١
برگەی دووەم: زەکاتی زەوی بەکرێدراو ١٥٢
باسی شەشەم ١٥٤
زەکاتی کاڵای بازاڕ (زكاة عروض التجارة).. ١٥٤
برگەی یەکەم: حوکمی شەرعی زەکاتی کاڵا ١٥٥
باسی حەوتەم ١٦٦
زەکاتی گەنجینەی دۆزراوەی ناو زەوی (الرِّكَازُ).. ١٦٦
برگەی یەکەم: ئەو کەسەی گەنجینەیەکی ژێر زەوی دەدۆزیتەوە.. ١٦٧
برگەی دووەم: پێنج یەکی ریکاز بەکێ دەدرێت؟ ١٧٠

c باسی هەشتەم ١٧٢
زەکاتی کانزای ژێر زەوی ١٧٣
برگەی یەکەم: زەکاتی ریکاز و کانزا لە کەرەستەکەیە یان لە نرخەکەی؟: ١٧٥
برگەی دووەم: حوکمی زەکاتدان پێش بە سەردا تێپەڕبوونی ساڵێك: ١٧٨
باسی نۆیەم ١٨٢
موناقەشەی زەکاتی هەندێ شتیتر ١٨٢
یەکەم: زەکات لە هەنگوین: ١٨٢
دووەم: زەکات لە زەوی و خانوو و هاوشێوەیان دا: ١٨٧
سێیەم: زەکاتی مارەیی: ١٨٨
زەکات بەکێ دەدرێت؟ ١٩٣
باسی یەکەم ١٩٨
هەژاران و دەستکورتەکان ١٩٨
برگەی یەکەم: موناقەشەی (فقیر) و (مسکین): ١٩٩
برگەی دووەم: بڕی ئەو زەکاتەی دەدرێتە هەژارو دەسکورت: ٢٠٦
باسی دووەم ٢١٤
فەرمانبەرانی زەکات (زەکاتەوان) ٢١٤
برگەی یەکەم: بەڵگەی فەرمووده لەسەر زەکاتەوان و مووچەیان: ٢١٥
برگەی دووەم: زەکاتەوانان چەندیان زەکات بەردەکەوێت؟ ٢١٨
برگەی سێیەم: ئەو مەرجانەی دەبێت لە زەکاتەواندا هەبن: ٢٢١
برگەی چوارەم: دیاری وەرگرتنی زەکاتەوان بەرتیلە: ٢٢٥
باسی سێیەم ٢٢٩
بواری دڵنەوایی ٢٢٩
برگەی یەکەم: کێن ئەوانەی دڵنەواییدەکرێن؟: ٢٣٠
برگەی دووەم: لە چ سامانێك بەمانە دەدرێت؟ ٢٣٧
برگەی سێیەم: ئایا پشکی ئەمانە ئێستا ماوە؟ ٢٣٨
cباسی چوارەم ٢٤٤
بواری ئازاد کردنی کۆیلە ٢٤٥
برگەی یەکەم: کۆیلە کێیە؟ ٢٤٥
برگەی دووەم: ئایا ئازادکردنی دیلی موسوڵمانیش لەبواری ئازادکردنی کۆیلەدایە؟: ٢٥١
باسی پێنجەم ٢٥٣
بواری قەرزاران ٢٥٣
برگەی یەکەم: جۆرەکانی قەرزار ٢٥٣
برگەی دووەم: دەشێت قەرزی کەسانی مردوو لە زەکات بدرێتەوە: ٢٥٨
باسی شەشەم ٢٦١
لە پێناوی خوادا ٢٦١
برگەی یەکەم: (لە پێناوی خوادا): هەر موجاهیدان و مەیدانەکانی جیهاد دەگرێتەوە: ٢٦٢
برگەی دووەم: لە پشکی (لە پێناوی خوادا) دەدرێت بە حاجیش: ٢٦٦

برگەی سێیەم: پشکی (لە پێناوی خوادا) جگە لە جیهادو حەج بواریتریش دەگرێتەوە: ٢٦٨
برگەی چوارەم: ئایا جیهاد هەر جەنگە؟ یان ئامادەسازییش دەگرێتەوە؟: ٢٨١
برگەی پێنجەم: دارایی و جیهاد: ٢٩٣
باسی حەوتەم ٣٠٣
بواری ڕێبواران ٣٠٣
برگەی یەکەم: ڕێبوارێتی لە کوێوە شایانی وەرگرتنی زەکاتە؟: ٣٠٣
برگەی دووەم: مەرجەکانی ئەو ڕێبوارەی کە زەکاتی پێدەشێت: ٣٠٥
برگەی سێیەم: چی و چەند دەدرێتە ڕێبوار؟: ٣٠٦
cباسی هەشتەم ٣٠٧
ئایا زەکاتەکە بەسەر هەر هەشت پۆلەکەدا دابەشدەکرێت یان دەدرێت بە پۆلێکیان؟ ٣٠٨
زەکات بەکێ نادرێت؟ ٣٢٣
باسی یەکەم ٣٢٥
کافرو نوێژ نەکەر ٣٢٥
برگەی یەکەم: زەکات بە هیچ پۆلێکی کافر نادرێت: ٣٢٥
برگەی دووەم: زەکات بە نوێژ نەکەرو خراپەکاریش نادرێت: ٣٢٧
cباسی دووەم ٣٢٩
دەوڵەمەندەکان ٣٣٠
برگەی یەکەم: دەوڵەمەند کێیە؟ ٣٣٠
برگەی دووەم: دەوڵەمەندیشە و زەکاتی پێ دەشێت: ٣٣٤
باسی سێیەم ٣٣٧
لەشساغ و بەتواناکان ٣٣٧
c باسی چوارەم ٣٣٩
دایکوباوك و ئەولادی خاوەن زەکات ٣٤٠
برگەی یەکەم: ئەگەر نەداربوون زەکاتیان پێناشێت: ٣٤٠
برگەی دووەم: زەکاتەکەی بۆ هاوسەرەکەی: ٣٤٣
برگەی سێیەم: زەکاتدان بە خزمان: ٣٤٦
باسی پێنجەم ٣٥٠
خانەوادەی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٣٥٠
برگەی یەکەم: زەکات بە (هاشمی) ناشێت: ٣٥٠
برگەی دووەم: بەدیلی زەکات بۆ بەنوهاشم ٣٥٦
باسی شەشەم ٣٥٩
زەکات نادرێت بە حکومەت ٣٥٩
یەکەم: مەرجی شەرعێتی دەسەڵات: ٣٦٠
دووەم: هەڵبژاردنی دەسەڵاتدار: ٣٦٢
سێ یەم: سەربەستی داوەری: ٣٦٣
باسی یەکەم ٣٧٠
حوکم و حیکمەتی سەرفترە ٣٧٠

برگەی یەکەم: حوکمی سەرفترە ٣٧٠
برگەی دووەم: حیکمەتی سەرفترە ٣٧٣
باسی دووەم.. ٣٧٦
کێ سەرفترە دەدات؟ و بەکێ؟ ٣٧٦
باسی سێیەم.. ٣٨١
سەرفترە چەند و لەچی دەردەکرێت؟.. ٣٨١
باسی چوارەم ٣٨٨
کەی سەرفترە دەدرێت؟.. ٣٨٨
باسی پێجەم ٣٩١
مەسەلەیتری جۆراو جۆری سەرفترە ٣٩١
باسی یەکەم ٤٠٣
هاندان لەسەر خێرەومەندیی... ٤٠٣
برگەی یەکەم: شێوازی قورئان بۆ هاندان لەسەر خێرەومەندێتی............ ٤٠٩
برگەی دووەم: هاندان لەسەر خێروخێرات لە هەندێك فەرموودەدا: ٤١٩
باسی دووەم.. ٤٢٥
سوودەکانی خێروخێرات.. ٤٢٥
باسی سێیەم ٤٣٣
جۆری خێروخێرات ٤٣٣
باسی چوارەم ٤٤٩
بابەتیتری جۆراوجۆری خێرکردن.. ٤٤٩
برگەی یەکەم: خێرکردنی هەموو سەروەت و سامانی ٤٤٩
برگەی دووەم: خێرکردنی ژن لە ماڵی مێردی................................. ٤٥٧
برگەی سێیەم: بەخشینی نهێنی و ئاشکرا ٤٥٩
باسی پێنجەم ٤٦٢
زایەبوونی پاداشتی خێروخێرات ٤٦٢
ناوەڕۆك ٤٦٧

zadyreman